heemkundige kring

het AMBACHT

maldegem

JAARBOEK 2004

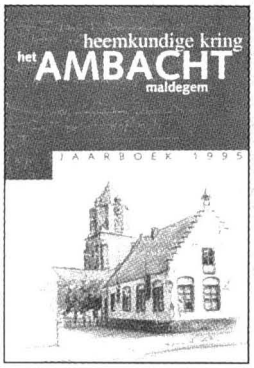

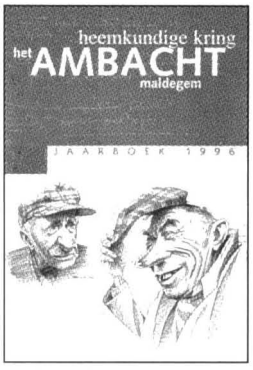

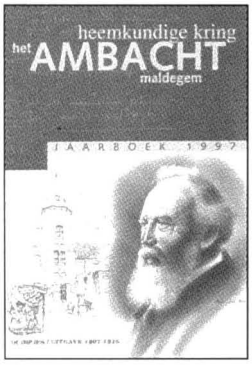

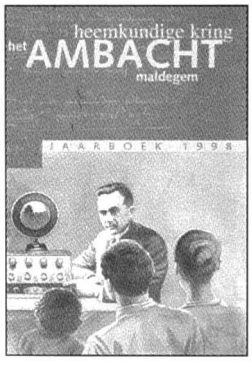

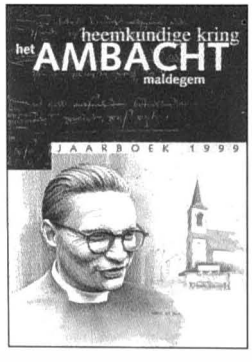

Woord vooraf

Tien heemkundige jaarboeken…
Even een terugblik:
in de brochure
"Victor De Lille – Gabriël De Lille"
t.g.v. de tentoonstelling op 16-17-18
november 1984, gewijd aan twee pioniers
van de plaatselijke geschiedschrijving,
vinden we 17 oktober 1984
als stichtingsdatum van de
Heemkundige Kring Het Ambacht
Maldegem. Het toen gevormde
bestuur wou de heemkundige
werking, die toen inherent was zowel
aan het Davidsfonds van Adegem als
van Maldegem, bestendigen en verstevigen.
Beide afdelingen hielden inderdaad
al een lange tijd de interesse voor
"het heem" levendig en hadden heel wat
mooie initiatieven op hun actief.
De bestuursleden van het Ambacht anno 1984
vinden we opgesomd op pagina 247
van het nog steeds felgegeerde boek
"Honderd jaar Adegem-Maldegem-Middelburg".
Van de twintig bestuursleden van toen
zijn er vier overleden; vier haakten af om
gegronde redenen, één wordt jammer genoeg
door ziekte verhinderd, elf zijn nog steeds
trouw aan hun hobby, die eigenlijk een
uiting is van de liefde die zij
het heem toedragen.
Vier nieuwe kandidaten boden
in de laatste zeven jaar hun
actieve medewerking aan, zodat dit jaar
bij de recente hervorming van
de vzw, het Ambacht Maldegem
moeiteloos een 14-koppig bestuur
kon samenstellen, dat verder
de verantwoordelijkheid voor de vereniging
op zich neemt. Het Ambacht Maldegem

lijdt dus zeker nog niet aan bloedarmoede.
Wel zien we uit naar jongeren om met dezelfde dynamiek te kunnen verdergaan.
Naast de mooie werken die vóór 1994 verschenen, vormen de hiernaast afgebeelde tien jaarboeken een indrukwekkende prestatie, waarop we terecht trots zijn.
De inspanning van alle medewerkers om qua inhoud en vorm boeken te realiseren die echt mogen gezien worden, zijn steevast beloond door de waardering van de bevolking.
Het Ambacht Maldegem houdt stand, met bescheiden subsidies, door eigen initiatief en werkkracht.
Ik dank niet alleen de actieve medewerkers, maar bijzonder mijn echtgenote en die van de bestuursleden.
Ook van hun kant werd vaak heel wat goodwill en geduld verwacht om ons de ruimte te geven een vrij opgenomen, maar soms moeilijke taak tot een goed einde te brengen.
Dit tiende deel telt niet minder dan 352 pagina's, waaronder 32 met vele kleurenfoto's.
Dit is het geschenk van het Ambacht Maldegem aan zovele lezers die ons jaar in jaar uit steunden en trouw waren.
Onze dank gaat ook naar drukkerij Van Hoestenberghe – die dit jaar 75 jaar bestaat – voor de goede samenwerking.

De voorzitter,
Walter Notteboom.

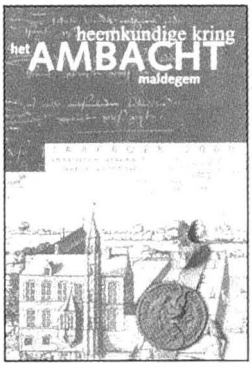

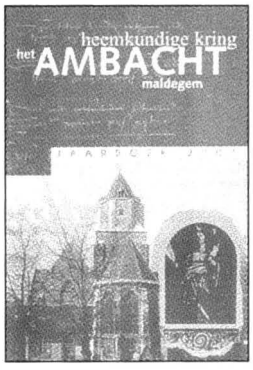

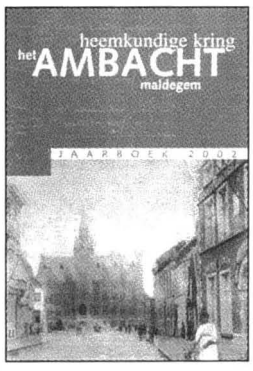

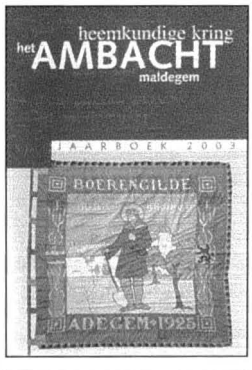

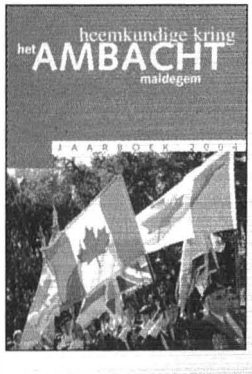

Enthousiast onthaal van de Canadese bevrijders op 12 september 1944.

De Canadezen in Adegem en Maldegem

Hugo Notteboom

Vrijwel iedereen in Maldegem en Adegem kent de datum van onze bevrijding: op 12 september 1944 rijden de eerste Canadese soldaten triomfantelijk Maldegem en Adegem binnen. Maldegem wordt echter niet geheel bevrijd, enkel de bevolking van het gebied ten zuiden van het Schipdonkkanaal kan opgelucht ademen. Rond 17 september is het de beurt aan de wijk Strobrugge en rond 20 oktober slagen Canadese troepen erin het gedeelte ten noorden van het Leopoldkanaal onder controle te krijgen. De hardnekkige strijd wordt verdergezet op Nederlands grondgebied, pas in november worden Knokke, Heist en Zeebrugge gezuiverd van alle vijandelijke elementen.

Het verlangen naar het einde van de oorlog wordt kernachtig verwoord in het weekblad *De Vrijheid* door een gevluchte Maldegemnaar:

"Reeds meer dan drie maanden voortvluchtig zijnde, verlangde ik naar het ogenblik dat we zouden bevrijd worden. Dit verlangen was aangegroeid met den dag, want iederen dag nam den terreur van de SS en de Gestapo toe. Eindelijk vernamen we de bevrijding van Brussel en vanaf dit ogenblik was ik met de hoop vervuld dat iederen dag ons de verlossing van het nazi-juk brengen kon.
Enkele dagen daarna kwam het verslagen Duitsche leger voorbij, deelen van verscheidene regimenten en legers, dooreengeslagen en zonder verband met hun officieren, die met nog groteren spoed vluchtten. Zij die hier in '40 met een zoogenaamden "Blitz"-snelheid binnenkwamen, vluchtten nu met een dubbele "Blitz"-snelheid terug. Met gestolen wagens en paarden der Noord-Fransche boeren. Dit was het beeld van een verslagen leger, dat meer dan een week onze straten ontsierde.
Maar eindelijk, Dinsdag 12 september, deden de Canadeesche voorpostentanks hun glorierijken intocht in onze gemeente en zie, op één ogenblik, waren de straten in een roodgeel-zwarte vlaggenzee herschapen. De menschen riepen en zongen van blijdschap, vochten om de Canadeezen het eerst de hand te kunnen drukken. Ja, dit was de BEVRIJDING!"

Over het verblijf van de Canadese en geallieerde troepen in Maldegem en Adegem zijn we slechts heel summier ingelicht. Toch ontdekten we een en ander dat de moeite loont en de bevrijding wat concreter voorstelt.

Van bij hun aankomst in Maldegem leggen Canadese en Engelse officieren veel belangstelling aan de dag voor hun achtergebleven vliegtuigen. Verschillende werden tijdens de oorlog neergehaald of maakten een noodlanding in de gemeente. Op 10 juni 1943 wordt op het Maldegemse kerkhof, door toedoen van de Duitse bezetter, de hele bemanning

De Duitse "*Vliegerkapelle*", zoals ze werd genoemd, bij een optreden op de Markt van Maldegem in 1942. Buiten een groep soldaten zijn slechts enkele Maldegemnaren en enkele kinderen geïnteresseerd voor de muziek. Op deze opname blijkt alvast niet dat Maldegem 'Klein Berlijn' was...

van een Engels toestel begraven: S.G. Coleman, E.J. Sayerland, H.J. Webb en sergeant Gribdley. Een andere piloot, Mac Fairlane, wiens vliegtuig in Donk is neergestort, is reeds op 20 mei 1943 begraven. Er liggen ook nog een drietal onbekende Engelse vliegeniers op het kerkhof. Verantwoordelijk voor die omgekomen soldaten is de Maldegemse Fliegerhorstkommandantur, die echter weigert alle inlichtingen over de gesneuvelde Engelsen te verstrekken. Vandaar dat interim-burgemeester Willemarck daarover niets aan de geallieerde autoriteiten kan meedelen. Tijdens de oorlog loofden de Duitsers een premie van 300 fr. uit als men hen op de hoogte bracht van een neergekomen vliegtuig; kon men de bemanning in handen krijgen, dan steeg de premie tot 1200 frank.

De troepen die Maldegem bevrijden, moeten vanzelfsprekend een onderkomen vinden. In de eerste plaats wordt daarvoor de infrastructuur van het vliegveld gebruikt. De Duitsers bouwden het vliegveld uit tot een serieuze basis met alle mogelijke voorzieningen. Er zijn enorme voorraden aan materiaal achtergelaten en ook door de geallieerde troepen wordt veel aangevoerd. Daar de bewaking veel te wensen overlaat, wordt er gestolen dat het niet mooi meer is, voornamelijk bij de wisseling van troepen. Zowel de Maldegemse als Adegemse burgemeester wijzen alle verantwoordelijkheid af, daar zij van de bewaking zijn ontslagen en het niet duidelijk is wie de bewakers wel zal betalen: de geallieerden of de Belgische schatkist. Om verdere diefstallen te voorkomen, wordt voorgesteld alle voorraden, materiaal, gebouwen en dergelijke, gewoon te verkopen aan particulieren. Gegadigden zijn er bij de vleet. Dr. Coelis uit Maldegem wil zelfs een hele hangar kopen.

Een ander probleem van betaling stelt zich voor de mensen die op het vliegveld zijn tewerkgesteld. Vanzelfsprekend worden die door de geallieerden betaald, maar de uitbetaling zelf gebeurt door Serafien Blanckaert uit Eeklo. De wekelijkse verplaatsing naar Eeklo is er voor veel mensen te veel aan.

Naast het vliegveld vinden veel soldaten een slaapplaats in scholen, in de Schouwburg, in grote opslagplaatsen en bedrijven zoals de Tissage de Maldegem, en bij particulieren: in de woning van Fréderic Dhont, het kasteel Reesinghe, de kliniek van dokter Eugeen De Lille en vele andere gebouwen. Meestal zorgt de verhouding tussen de 'Canucks' en de burgers voor weinig problemen, en als er die al zijn, is de oorzaak het overmatig gebruik van alcoholische dranken ten gevolge van *homesickness*. Wel zorgt de aanwezigheid van zoveel militairen voor problemen inzake de openbare zedelijkheid. Ook onder de Duitse bezetting was dat het geval, maar dat werd toen straal genegeerd.

Het gemeentebestuur verwijdert om die reden de grote cementbuizen onder de markt, die tijdens de oorlog als schuilplaats dienen en een ideale ontmoetingsplaats zijn voor haastige koppeltjes. Bovendien wordt een 'Reglement betreffende de Ontucht' uitgevaardigd, waarmee men paal en perk wil stellen aan de activiteiten van de grotendeels geïmporteerde meisjes van plezier. Het reglement is een compilatie van dat van Brugge en Gent en de toepassing ervan maakt de uitbating van bordelen zo goed als onmogelijk. Desondanks blijven de soldaten hun pleziertjes zoeken en vinden.

De militaire overheid wordt dan ook met genoegen toestemming gegeven om aan bepaalde herbergen en huizen bordjes op te hangen met daarop: "Verboden voor militairen". In een bepaalde herberg in Adegem, waar enkele jongejuffrouwen achter de tapkast staan, dringen enkele Canadese militairen zo erg aan, dat een van de meisjes ten langen laatste antwoordt: "*Yes, ja, after the war, met to sleep en al*!" En nog jaren na de oorlog weten de meeste mensen zich goed te herinneren waar de soldaten aan hun trekken kwamen.

Een bijzondere eenheid die in Maldegem verblijft, is de "Canadian Graves Concentration Unit", die gestationeerd is in de kliniek van dokter De Lille. Het gebouw is aangeslagen en onder sekwester geplaatst, net als de Schouwburg overigens. Het is die eenheid die verantwoordelijk is voor het begraven van hun gesneuvelde makkers.

In eerste instantie worden de gesneuvelde Canadezen en andere soldaten begraven op de plek waar ze het leven lieten. Vrij spoedig worden alle stoffelijke overschotten verzameld op een weide van Omer Clyncke, aan de Aardenburgkalseide. Voor dat werk wordt uitsluitend een beroep gedaan op Maldegemse arbeiders. Vooraleer die door de Canadezen in dienst worden genomen, moeten ze een verklaring kunnen voorleggen van de Maldegemse burgemeester waaruit blijkt dat ze zich goed gedragen hebben tijdens de oorlog.

Over Prosper De Rycke schrijft burgemeester Willemarck: "*The burgomaster of Maldegem certifies that the person De Rycke Prosper, habitant of the town, Rapenbrugstraat nr. 4, born at Maldegem 1.12.1902, of a very good conduct is and also a good Belgian civilian. At the time of the German occupation of Belgium, he had also a perfect conduct, and did nothing against his country. He made himself very usefully at time of liberation of the country by research, transport and burying of the allied soldiers who died in our country, what was of a great necessity during the first time of liberation.*

Het echtpaar René De Vreeze - Margriet Van Den Steen verzorgde het graf van een Canadese gesneuvelde, op het voorlopig kerkhof langs de Aardenburgkalseide (Molentje) en onderhield contact met de familie.

Prosper De Rycke en René Buysse hielpen bij de overbrenging van de gesneuvelden naar het kerkhof in Adegem

This certificate is delivered at use for this person to have his place on the Canadian Cemetery, 21 may 1946." Prosper De Rycke wordt op 22 april 1946 in dienst genomen en verdient 10,50 fr. per uur.

Niet iedereen blijft in dienst. De "*Imperial War Graves Commission*" beoordeelt de mensen vrij streng. Uit een brief van 6 juni 1946: "*Omdat N.N. ons geen voldoening schonk, hebben wij hem vijftien dagen waarschuwing gegeven vooraleer hij zijn werk staakte. Area Superintendant, No. 1 Area, I.W.G.C.*"

De bezetting van scholen en gebouwen zorgt op den duur voor ernstige problemen. De Rijksmiddelbare school moet haar toevlucht nemen tot verschillende locaties, wat zeker niet bevorderlijk is voor het onderwijs. Weliswaar wordt na het bezoek van een officier van de "*Civil Affairs*" in november 1945 het gebouw aan de Stationsstraat 17 vrijgegeven, maar dat is maar een druppel op een hete plaat. Vanuit Brussel wordt besloten dat het eigendom van dokter De Lille, na het wegtrekken van de troepen, door voornoemde school mag worden gebruikt.

Op 14 april 1945 verlaten de geallieerde troepen het pand. Het mooie interieur is volledig vernield, ruiten zijn aan diggelen geslagen, het meubilair is verdwenen en na het vertrek van de geallieerden wordt de woning ook nog eens geplunderd door de bevolking. Een ambtenaar van Bruggen en Wegen insinueert in een brief dat de vernielingen en plunderingen in de hand zijn gewerkt, zo niet oogluikend toegestaan door het gemeentebestuur, het is toch maar een huis van een collaborateur. Tegen die onterechte beschuldiging wordt door het gemeentebestuur heftig geprotesteerd: eerstdaags zal alles worden hersteld en de politie houdt toezicht op het gebouw om verdere vernielzucht te voorkomen. Het vandalisme wordt dus niet ontkend, het is wel verwonderlijk dat de politie geen opdracht krijgt op zoek te gaan naar de daders.

Na de Engelsen, bezetten Canadezen de kliniek. Herhaaldelijk dringt de burgemeester aan op ontruiming, meer zelfs: op 24 september 1945 geeft hij het bevel dat de militairen de school moeten verlaten. Een geschrokken R.S. Peabody, "*commanding officer*", antwoordt dat is toegezegd dat het gebouw tot uiterlijk 15 oktober 1945 mag worden gebruikt door de troepen, datum waarop zijn eenheid Maldegem zal verlaten. Overigens vindt de majoor het zo goed als onmogelijk "*in desen tijd kwartier en officiers kamers in Maldegem te vinden voor den korten tijd dat wij hier nog blijven. Al de gebouwen die open zijn voor de geallieerde legers zijn bewoond door vluchtelingen of te wel onbruikbaar voor kamers, keuken, afleiding van water, rijtuigplaats, enz.* ". De majoor hoopt dan ook "*toelating te zullen bekomen om in onze tegenwoordige plaats te mogen blijven tot den datum vermeld*". Wat kan de burgemeester anders antwoorden dan dat alles in orde is...

Niet alleen de Rijksmiddelbare school, ook de Broederschool raakt al van bij het begin van de Duitse bezetting in de problemen en die verdwijnen niet met de bevrijding, wel integendeel. Begin juni 1945 verneemt broeder-directeur Simon dat de Engelse divisie "*Red Cross*" weldra de speelplaats en de verschillende klassen zal ontruimen, maar dat die direct zullen worden ingenomen "*by Canadians who are busy at the cemetery in Adegem*". Gedurende heel de oorlog is de school bezet en zijn de klassen verspreid over verschillende lokalen in het Maldegemse centrum, "*in little miserable rooms*". Slechts een paar lokalen blijven ter beschikking van de broeders en van het onderwijzend personeel. Door het in voege zijnde 'halvedagstelsel' lopen de meeste kinderen de hele tijd op straat, soms meer dan kattenkwaad uithalend. In de school zelf, waar zoals gezegd een paar klassen open zijn, kunnen de leerlingen zelfs geen gebruik maken van de speelplaats. Kortom, een betreurenswaardige toestand, waaraan dringend moet worden verholpen.

"*Dear Sir*", schrijft de burgemeester op 1 juni 1645 aan de "*Commanding Officer of the Civil Affairs*" in Gent, "*you can imagine in what hard circumstances this school was obliged to continue five years long and how terrible results of corruption and manners started. Public importance requires that we should powerfully react and so the earliest possible*". Hij voegt er nog aan toe dat de Antoniusschool met 630 leerlingen de belangrijkste school in de gemeente is en dat de directeur hem smeekt dat de school na al die ellendige jaren "*may finally come free*". Het interieur van de klassen is echter niet meer om aan te zien en de speelplaats verdient die naam niet meer. Maanden duurt het vooraleer de school weer enigszins in orde gebracht is.
Hetzelfde scenario speelt zich af in de Adegemse meisjesschool, waar de klassen herschapen zijn in stallen. Het kost het gemeentebestuur veel moeite en ook nog eens 44.000 frank om "*de schoolen in bewoonbaren toestand te brengen.*"

Een gezellige bijeenkomst in het gemeentehuis: getrakteerd worden op warme chocomelk en lekkere koeken, een echt festijn voor de kinderen! De organisatie is in handen van de plaatselijke onderwijzeressen, geholpen door Canadese militairen. We herkennen Gilberte Zoetaert en Marcella Van Houcke.

De burgemeester schrijft verder dat een nog langere bezetting maar moeilijk zal geaccepteerd worden én door ouders én door leerkrachten, de kinderen hebben werkelijk nood aan regulier onderwijs. Er wordt dan ook gesmeekt de school te ontruimen, de Canadezen zullen elders wel een onderkomen vinden. De meeste leerlingen zien dat wel even anders, er is immers zoveel te beleven op en rond het vliegveld; rond de gebouwen waar de soldaten zijn ingekwartierd valt er altijd wel iets op te rapen of mee te nemen. En, voor het kleinste klusje wordt men beloond met chocolade of sigaretten.

Ook andere gebouwen lijden erg onder de bezetting, zoals de Schouwburg bijvoorbeeld. Tijdens de oorlog zowat het centrum van de 'nieuwe orde', wordt het gebouw nog op de dag van de bevrijding, 12 september, onmiddellijk en zonder toestemming ingenomen door Canadese en later door geallieerde troepen. Tot groot genoegen van de Canadezen en van vele Maldegemse meisjes worden er elke zaterdagavond danspartijen georganiseerd, door een particulier nog wel, die via *De Noordduif*, voorloper van *Vrij Maldegem,* worden aangekondigd. Het Maldegemse schepencollege is echter van mening dat het absoluut onoorbaar is dat een particulier in een door de geallieerden opgeëist gebouw, bals organiseert. Er bestaat trouwens een gemeentelijk reglement dat dergelijke festiviteiten aan banden legt, onder andere moeten er taksen worden betaald aan de gemeente en de provincie, en voor elke danspartij dient toestemming te worden gevraagd aan de burgemeester.

Aan de basis van het ongenoegen van de Maldegemse bestuurders ligt het feit dat er nog twee andere balzalen zijn in Maldegem, waarvan de uitbaters wel alle taksen en belastingen betalen. Voor hen betekent de Schouwburg oneerlijke concurrentie en dat kan niet. Dus moet er aan de feestelijkheden een eind worden gemaakt, "*for this reasons, those dances in the Schouwburg are prohibited*". Overigens, "*any amusement for the soldiers can be found in all the inns of the village*", aldus nog een bezorgde burgervader aan een van de geallieerde officieren.

Een van die cafés is café Veehandel van Omer Clyncke op het Molentje. De herberg vormt zowat een demarcatielijn, verder mogen burgers niet gaan. Er wordt stevig verbroederd met de Canadezen die van het front komen en verlekkerd zijn op Belgisch bier, dat ze betalen met laarzen, schoenen, wollen ondergoed, zeep, sigaretten en zelfs met invasiegeld. Als begin oktober 1944 tientallen gesneuvelde Canadezen worden aangevoerd, zien ook mensen van het Molentje de oorlog in zijn ware gedaante.

Met de komst van de Canadezen zijn de problemen waarmee de bevolking reeds sedert 1938 heeft af te rekenen, zeker niet opgelost. De gesmeerde administratie die door de Duitse bezetter is opgezet en vrij efficiënt werkt, raakt in de war, waardoor er allerlei tekorten dreigen te ontstaan. Overigens, aan zegeltjes, rantsoenering, opeisingen en verplichte leveringen komt met de bevrijding geen eind. Maar de zoete smaak van de vrijheid maakt alle problemen en moeilijkheden veel draaglijker. Heel wat burgers vinden die prille naoorlogse tijd bijzonder interessant, want met sommige Canadese soldaten zijn zaakjes te doen, sommige daarvan mogen weliswaar het daglicht niet zien, de militaire overheden zijn niet mals met straffen. Toch is er een bloeiende zwarte markt in sigaretten, levensmiddelen, brandstof enz.. Een bepaald persoon uit Adegem bezit wel een wagen, maar heeft geen benzine. Hij komt in contact met een Canadees en die belooft hem twee volle jerrycans, tegen betaling van een forse geldsom natuurlijk. Op de afgesproken plaats worden de jerrycans, die druipen van de benzine, tegen betaling afgeleverd. 's Anderendaags wordt het kostbare goedje nog eens gecontroleerd, het blijkt water van het zuiverste gehalte te zijn. Van de Canadees heeft het slachtoffer vanzelfsprekend niets meer gehoord...

DE HERDENKINGSPLECHTIGHEID IN MALDEGEM OP 9 MEI 1945.

Werd Maldegem al op 12 september 1944 bevrijd, dan kan dat niet worden gezegd van de rest van België en Europa. Het wordt nog een harde winter met het Von Rundstedtoffensief en de duizenden V1's en V2's die paniek zaaien onder de Antwerpse bevolking en vele honderden slachtoffers maken. Maar in mei 1945, nog geen twee decennia na zijn stichting, is het definitief uit met het Duizendjarige Rijk van Hitler.

Bij die gelegenheid laat *De Noordduif en Vrij Maldegem* een speciaal overwinningsnummer verschijnen met als kop: HET NAZI-DUITSCHLAND DEFINITIEF VERSLAGEN. Wat er toen in Maldegem gebeurde, wordt in dat verslag bloemrijk beschreven:

"In Maldegem werd de vrede bekendgemaakt via radio en klokgelui. Alle vaderlandsgezinde inwoners werden opgeroepen tot onmiddellijke bevlagging van alle huizen. Op woensdag 9 mei 1945 werd om 9 uur een plechtige kerkdienst gecelebreerd in de drie parochiekerken. In de kerk van het centrum werd het gelegenheidssermoen gehouden door Eerwaarde Heer De Vleeschouwer, oud-gevangene van de gevangenis te Gagen. Na de dienst, Te-Deum.
In de namiddag werd een optocht gehouden naar het kerkhof der Canadezen, naar het gemeentekerkhof en naar het monument der gesneuvelden op de markt.
Alle Vaderlandslievende verenigingen, alle scholen en alle andere verenigingen werden opgeroepen tot deelname aan deze stoet. Vaandels en eretekens moesten worden meegedragen. Een afvaardiging van de Canadese eenheid die de gemeente bevrijdde, zou aanwezig zijn. Ook zou een vertegenwoordiging van de RAF en van de Vrouwelijke Engelse hulptroepen op de plechtigheid vertegenwoordigd zijn. De optocht startte in de

Westeindestraat aan de herberg van Christiaan Vanden Abeele en trok via volgende straten: Westeindestraat, Edestraat, Noordstraat tot aan Canadees kerkhof op het Molentje, naar het Gemeentekerkhof en dan langs de Statiestraat, het Statieplein en de Nieuwstraat naar de Markt. De inwoners van Maldegem werden opgeroepen door hun aanwezigheid hulde te brengen aan de duurbare gesneuvelden, Krijgsgevangenen, Politieke gevangenen en Weggevoerden."

Ook in *Het Nieuws van de Week* van 13 mei 1945 wordt aan deze plechtigheid aandacht besteed. Er wordt gewag gemaakt van enkele uitwassen van de repressie die ook onschuldige burgers niet ontziet:

"MALDEGEM VIERT
De aankondiging van het einde van den oorlog en de V-dag werden in onze gemeente op waardige en passende wijze gevierd. Een komiteit was door 't Schepencollege samengesteld dat de korte tijd waarover het beschikte nuttig wist te gebruiken en er toe kwam een der schoonste herdenkingen in te richten.
Woensdag voormiddag liep onze kerk bomvol en woonden duizenden den dienst bij gecelebreerd uit dank voor de herwonnen vrijheid. In den namiddag doortrokken honderden Maldegemnaren in stoet met ruiters, figuratie, en praalwagens onze gemeente. Hulde werd gebracht aan de Canadeesche en Engelsche legers welke ter gelegenheid een afvaardiging gezonden hadden.

Burgemeester Willemarck besloot dit feest met een warme hulde aan de verbonden legers en sprak de hoop uit dat Maldegem, gelouterd en gezuiverd, zijn naam en faam zou herwinnen en zijn aandeel zou nemen in den heropbouw van België. Tenslotte werd een telegram gezonden aan den Eerste Minister, Voorzitters van Kamer en Senaat waarin den terugkeer van onzen geliefden Koning werd gevraagd in trouw aan den grondwet. Het was werkelijk indrukwekkend toen de duizendkoppige menigte met opgeheven hand den eed van trouw zwoer aan ons Vorstenhuis en onze instellingen. Maldegem haalt ere!

We kunnen niet anders dan betreuren dat op een totaal af te keuren wijze twee eerbare burgers, uit de beste vaderlandslievende middens onzer gemeente, verdacht gemaakt worden. We begrijpen dat niet iedereen dezelfde overtuiging kan aankleven en dat er in een tijd als we beleven ook al eens aan extremisme gedaan wordt. Evenwel menen we te mogen zeggen dat het alleen aan het gerecht behoort menschen te oordelen, anderzijds moet er toch niet verdoken weg worden opgetreden. Waarom diegenen welke tijdens de bezetting aan hun plicht te kort kwamen niet openlijk aanvallen en aan het gerecht de wapenen geven om die menschen te straffen?

We zouden aan onze plicht te kort schieten wanneer we hier niet zouden afkeuren dat twee menschen, de eene speelbal der bezetting, dhr. Vermast, aan wiens vaderlandse gevoelens wel niemand zal twijfelen en E.H. De Caussemaeker, welke gekend is als één opoffering, bezwadderd worden. We kunnen zeggen dat het grootste en het beste deel onzer bevolking verontwaardigd is over de handelwijze der verdoken en in 't duister werkende beschuldigers."

Uit beide verslagen kan worden opgemaakt dat de eerste openbare hulde aan de gesneuvelde Canadezen plaatsvindt in de voormiddag van woensdag 9 mei 1945 op het "*temporarily Canadian military cemetery nr. 006998*" aan de Aardenburgkalseide op het Molentje. Na de operatie Switchback liggen er 198 Canadezen en 4 Duitse soldaten

Burgemeester ad interim Julien Willemarck houdt op woensdag 9 mei 1945 een toespraak bij de viering van het einde van de oorlog en de optocht naar het voorlopige Canadese kerkhof. Rond de burgemeester geschaard de vaandrigs van vele Maldegemse verenigingen.

Dat de Markt zwart ziet van het volk, is duidelijk, tot op de trappen van het stadhuis staan mensen aandachtig naar de toespraak van burgemeester Willemarck te luisteren. De aanwezige geallieerde militairen in het midden van de massa, dragen natuurlijk eenieders sympathie weg. Enkele ogenblikken later zwoer de duizendkoppige menigte, met opgeheven arm, trouw aan Vorst en Vaderland. Het was lang geleden dat Maldegem zich nog zo eensgezind toonde.

Hulde van de leerlingen van de Rijksmiddelbare school. Begeleid door directeur Janssens, leggen ze ruikers op de graven van de gesneuvelden op het kerkhof aan de Aardenburgkalseide.

begraven. Leerlingen van de Rijksmiddelbare school leggen bij elk grafterpje bloemen neer. Het is de enige plechtigheid in Maldegem op het voorlopige Canadese kerkhof, kort daarna worden alle gesneuvelden overgebracht naar het kerkhof in Adegem.

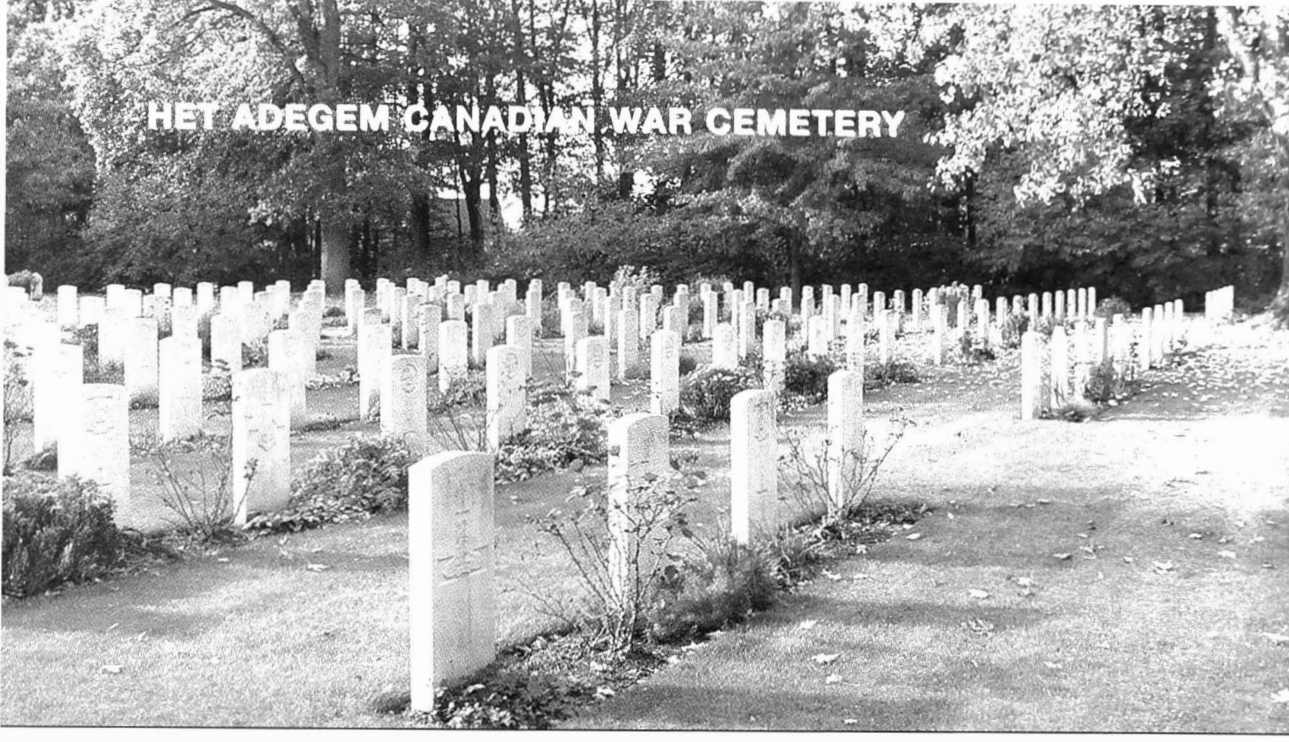

Het dodenregister van het Adegem Canadian War Cemetery telt precies 1145 namen. Namen van meer dan duizend jonge soldaten uit Canada, Groot-Brittannië, Australië, Frankrijk, Nieuw-Zeeland en Polen.

Het overgrote deel ervan sneuvelde 60 jaar geleden bij de bekende operatie Switchback, waardoor de Canadezen via een omtrekkende beweging vanuit Moerkerke-Maldegem Zeeland binnendrongen om aldus de Scheldemonding en de toevoer naar de haven van Antwerpen vrij te maken voor geallieerde transporten, die van levensbelang waren voor het verdere verloop van de oorlog.

Terwijl de bevolking in het Meetjesland en elders in België reeds volop geniet van de zoete smaak van de vrijheid, wordt in Zeeland een bittere strijd gestreden die nog twee maanden zal duren; Knokke en Zeebrugge worden pas begin november 1940 bevrijd.

Voor de bevoorrading van hun troepen in Zeeland richten de Canadezen onder andere aan de N9, de Prins Boudewijnlaan in Adegem, een militair depot in. Verkeer langs de N9 is immers onmogelijk, daar de brug van Balgerhoeke vernield is. Ondertussen is men op zoek naar een geschikte plaats voor een definitief kerkhof, dat moet gelegen zijn aan een grote verkeersweg en centraal ten opzichte van de aan te voeren gesneuvelden. Ter hoogte van het militair depot ligt een bijzonder geschikt terrein, eigendom van de familie Standaert uit Eeklo-Balgerhoeke. Men komt vlug tot een akkoord. Begin februari 1945 wordt het terrein afgebakend en wat later worden er de eerste gesneuvelden begraven.

Luitenant-kolonel Stott, verbonden aan het 21ste Canadese Legerkorps, schrijft over het kerkhof in april 1945 een brief aan het Adegemse gemeentebestuur, want er is een klein probleem, er is namelijk nog geen officiële toestemming gegeven om aldaar een kerkhof in te richten en dat terwijl er al enkele honderden soldaten een laatste rustplaats vonden:

"Mijnheer de Burgemeester,
Ik heb de eer U te verzoeken, mij Uw instemming en deze van Uw gemeenteraad te laten geworden betreffende het afstaan van het perceel grond, waarop het Britsch Militair

kerkhof is opgericht, aan de A.D.G.R. & E. H.Q. 21 Army Group (Rear) B.L.A.
Dit kerkhof dient beschouwd te worden als blijvend Britsch militair kerkhof. Desnoods zou een toegang en een toegangsweg moeten voorzien worden. Gelieve me dit document in de kortst mogelijke tijdsspanne te laten toekomen.

Hoogachtend,
Lt. Col. STOTT M.C."

Het probleem wordt vlug opgelost; in de gemeenteraadszitting van 26 april 1945 keuren de Adegemse raadsleden "*de keus der plaats voor het aanleggen van een Britsch militair kerkhof*" unaniem goed.

Van een met draad afgespannen weide wordt het kerkhof in de loop der jaren door de "*War Graves Commission of the Commonwealth"* op de klassieke manier uitgerust.

Vanzelfsprekend wordt in september 1945, een jaar na de bevrijding van Adegem, een eerste optocht naar het oorlogskerkhof gehouden. Zondag 12 september 2004, werd de herdenking op het Canadese kerkhof voor de 60ste keer georganiseerd.

De oorsprong van die herdenkingsplechtigheden dient merkwaardig genoeg gezocht te worden in Gent, waar de Canadese soldaten door de bevolking in de watten worden gelegd. Enorme affiches blokletteren *What to do in Ghent,* de soldaten worden tientallen ontspanningsmogelijkheden aangeboden. Feestzaal Vooruit bijvoorbeeld is herdoopt tot Café Quebec, de militairen kunnen er voor alles en nog wat terecht; er zijn verschillende *Ensa-theatres*, een Canada Club, "*at the Salle de la Redoute",* in de Koninklijke Opera worden selecte dansparty's en Gala Nights georganiseerd. Vele Canadese oud-strijders denken nog met genoegen en weemoed terug aan de heerlijke dagen die ze in de Arteveldestad doorbrachten.

Ook de "Welfare Gantois" is bijzonder actief; voorzitster mevrouw le Clement de St.-Marcq organiseert voor hogere Belgische en geallieerde officieren geregeld *thé dansants* en party's in de opera. Mevrouw wordt meter van het Canadese regiment de la Chaudière, waarvan vele gesneuvelden op het kerkhof liggen, ze speelt een belangrijke rol in het "*Centre d'Acceuil Belge pour officiers"* en is initiatiefneemster om in Adegem een officiële herdenkingsplechtigheid te organiseren.

Naar ridder van Outryve d'Ydewalle ons meedeelde werd het idee om in Adegem een herdenking te organiseren voor het eerst tijdens een van die avondlijke gala's in de opera besproken. Zonder de energie en de tomeloze inzet van de onvermoeibare mevrouw le Clement de St.-Marcq zou er van de eerste Canadese plechtigheden niet veel, of helemaal niets, in huis zijn gekomen.

De herdenking van 16 juni 1946 heeft echter zoveel moeite en energie gekost, dat de verantwoordelijkheid voor de volgende plechtigheden niet meer op de schouders van één persoon kan worden gelegd. Mevrouw le Clément de St.-Marcq richt daarom de 'vzw Vereniging België-Canada' op, waarvan zij uiteraard voorzitster wordt. Andere leden zijn onder anderen schepen Eduard Anseele uit Gent, industrieel en volksvertegenwoordiger Henri Liebaert, kolonel Marcel De Smet, commandant van de provincie Oost-Vlaanderen en ridder Jacques d'Outryve d'Ydewalle. Een van de mooiste initiatieven die de voorzitster in 1947 neemt, is het zoeken van een peter of meter voor elk graf.

In 1949 biedt mevrouw le Clément de St.-Marcq geheel onverwacht haar ontslag aan; zij wordt opgevolgd door Paul Migeon, industrieel uit Bottelare, die zich al even hard inzet voor België-Canada als zijn voorgangster.

Van 1949 tot 1969 organiseert die vereniging jaarlijks de plechtigheid, zij het wel in nauwe samenwerking met het Adegemse gemeentebestuur. Steeds verloopt de herdenking op waardige, serene wijze. Als leerling van de Adegemse lagere school stapten we elk jaar mee op in de stoet. De perfect marcherende Canadese militairen, de aankomst van de vertegenwoordiger van de koning, van de Canadese ambassadeur en af en toe van een Canadees minister, van de bisschop, de gouverneur en andere hoogwaardigheidsbeklederS, de indrukwekkende herdenking op het kerkhof zelf met de toespraken, de vallende stilte bij het spelen van de Last Post en de bloemenhulde zijn herinneringen die we nooit meer vergeten.

Dat mevrouw le Clement de St.-Marcq ons na de plechtigheid hoogstpersoonlijk een heuse reep echte Belgische chocolade cadeau deed, in die naoorlogse tijd een ongehoorde luxe, zorgde ervoor dat we met nog meer enthousiasme opstapten naar het kerkhof...

Als de Vereniging België-Canada in 1969 wordt opgeheven, wordt de organisatie van de plechtigheid zonder veel problemen overgenomen door het Adegemse gemeentebestuur en na de fusies van de gemeenten in 1977 door de gemeente Maldegem. De herdenking lijkt, bij gebrek aan vernieuwing en belangstelling, stilaan gedoemd te verdwijnen. Het is de verdienste van burgemeester Jean Rotsart de Hertaing dat de plechtigheid van een stille dood werd gered. Wie in Adegem herinnert zich niet de zee van vlaggen in het dorp, de honderden oud-strijders met hun kleurrijke *drapeaus* tijdens de ingetogen optocht naar het kerkhof?
Maar waar ook de Maldegemse burgervader niet tegenop kon, waren de weergoden. Het is typisch en toch ook wel merkwaardig dat de plechtigheid zo vaak letterlijk in het water viel, bijvoorbeeld ook in 1984, toen de jonge prins Filip erbij was.

Een andere verdienste van burgemeester Rotsart de Hertaing is dat hij er ook in slaagde twee Poolse herdenkingen te laten samensmelten. Jaarlijks worden de Poolse gesneuvelden traditioneel gehuldigd op 1 november: in de voormiddag zijn de 'officiële' Polen aan de beurt, in de namiddag de 'vrije' Polen. Ondanks oproepen voor broederschap en vrede, konden of wilden de katholieke en in ballingschap levende Polen niets te maken hebben met hun communistische landgenoten. Tot in 1990: dan komen voor het eerst de officiële en vrije Polen samen hun gesneuvelde landgenoten herdenken. Polen toonde zich trouwens erg dankbaar tegenover Adegem: jarenlang mochten enkele Adegemse jongeren op kosten van de Poolse regering er een maand lang op vakantie. Ook de Canadese regering liet zich niet onbetuigd: verschillende keren werd de bevolking gratis een avondlijk concert aangeboden door het aanwezige militaire muziekkorps.

Op initiatief van burgemeester Johan De Roo krijgt de herdenkingsplechtigheid de laatste jaren een wat soberder en intiemer karakter. Alles speelt zich nu af op het kerkhof zelf en in plaats van de traditionele herdenkingsmis in de Adegemse kerk, wordt nu een oecumenische dienst gehouden.

Als in de namiddag van 12 september 1944 de eerste Canadese legervoertuigen Adegem binnenrijden, ontstaat direct een kleine volkstoeloop. Mensen verdringen zich rond de voertuigen, klimmen erop, verwelkomen en omhelzen de verbaasde soldaten. Zelfs de onderpastoor is van de partij. Vreugde en verwarring alom. De foto is genomen voor de woning van mevrouw Van Hove, dichtbij de splitsing van de Prins Boudewijnlaan met de Oude Staatsbaan.

Vanzelfsprekend wordt het Canadese kerkhof in de loop der jaren bezocht door vele belangrijke personen: koning Boudewijn bezocht het kerkhof twee keer, prins Albert kwam in 1954 (ook al in de regen), we zagen er president Jablonski, eerste minister Wilfried Martens, de beroemde Poolse generaal Maczek, Canadese ambassadeurs, ministers en generaals. Allen komen ze naar Adegem om hulde te brengen aan de gesneuvelde Canadezen.

Merkwaardig is toch dat het Canadese kerkhof praktisch dagelijks bezocht wordt door mensen van over de hele wereld, die vaak aangrijpende boodschappen noteren in het *Cemetery register*, waarin de roep om vrede en de afschuw voor geweld nadrukkelijk aanwezig is. Een bezoek aan het kerkhof, een oase van rust en groen, met in het midden het monumentale *"Cross of Sacrifice"*, is nog steeds ontroerend en inspirerend. Het lezen van de opschriften op de graven maakt stil, bijvoorbeeld dat van Carl Anderson uit Lac du Bonnet, die door zijn ouders en echtgenote Betty bij zijn vertrek naar Europa werd uitgewuifd:

With a cheery smile
A wave of the hand
He was wandered into
An unknown land.

Carl sneuvelde op vrijdag 27 oktober 1944, in de laatste dagen van de strijd om de Scheldemonding...

SERGEANT HAUNTS LEGT HET KERKHOF AAN

In het voorjaar van 1945 worden honderden gesneuvelde soldaten naar het kerkhof in Adegem overgebracht, eind mei 1945 liggen er al 822 begraven. Op elk graf wordt een voorlopig zinken kruisje geplaatst met daarop de identificatiegegevens. Sergeant Ronald E.K. Haunts, verantwoordelijk voor de aanleg van het kerkhof, logeert bij de familie De Keyser in Adegem. Ook bij de familie De Laere, in café Het Gemeentehuis, logeren er gedurende enkele maanden Canadezen die aan het kerkhof werken.

Sergeant Haunts beschikt slechts over enkele soldaten om het hele karwei te klaren. Een onmogelijke opdracht. Maar dankzij Richard De Keyser, ontvanger van de gemeente Adegem, worden ongeveer 45 Adegemnaren op het kerkhof tewerkgesteld, wat de aanleg vanzelfsprekend ten zeerste bespoedigt. Als 'go-between' tussen de Canadezen en de Adegemse arbeiders fungeert August De Keyser, oom van Richard De Keyser. Die heeft een tijdlang in Amerika gewoond en spreekt vlot Engels, vandaar dat hij Haunts bijstaat als er officieel moet onderhandeld worden.

In 1946 al keert Haunts terug naar Canada en niemand denkt hem ooit nog weer te zien. Maar Jozef De Keyser blijft contact houden. In juli 1984 laat de sergeant weten dat het hem onmogelijk is de herdenking van 9 september 1984 bij te wonen: "*I deeply regret that I cannot accept your very generous offer and hospitality to visit during the forthcoming celebration September 9th, 1984, due to commitments*".

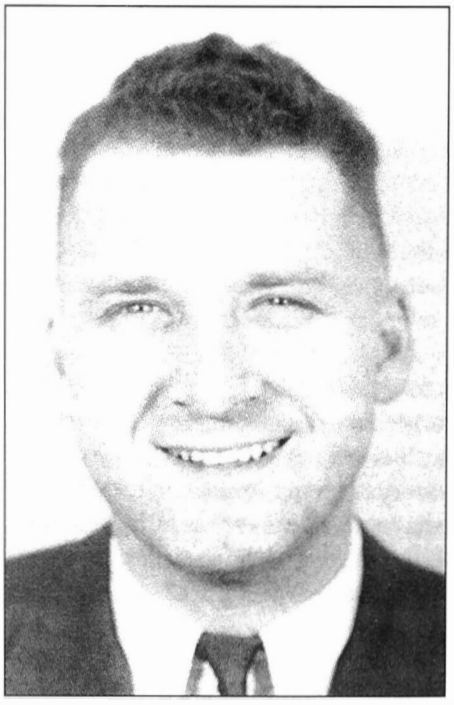

Toch hoopt hij ooit nog eens naar Adegem terug te keren: "*I believe it is providential that I will come to Adegem some day following retirement, which may in 1985, at the time preferably coinciding with a future annual celebration*".

Schrijvend aan Jozef De Keyser haalt de sergeant vroegere herinneringen op: *"Joe, where has the time gone?" We corresponderen nu al 39 jaar met elkaar. Wilt U nog eens alle mensen van Uw gemeente danken die indertijd aan het kerkhof werkten voor de First Canadian Graves Concentration Unit "who so ably assisted us with our task in those grim days".*

En sergeant Haunts besluit zijn brief: "*I cannot help but think how young we who remain were during those years when a tragic war robbed so many of part of their youth and the total sacrifice of so many not as fortunate that we laid to rest in a place in the sun in Adegem and the warmth and love in the hearts of the people of Belgium. I will be with you all in spirit*".

In 1987 is sergeant Haunts dan voor het eerst na zovele jaren weer in Adegem om er de plechtigheid op 13 september bij te wonen. Het wordt een emotioneel terugzien met Adegem, met het kerkhof, maar vooral met Jozef De Keyser. Na 42 jaar betreedt de nog kranige sergeant opnieuw het kerkhof dat hij heeft aangelegd.

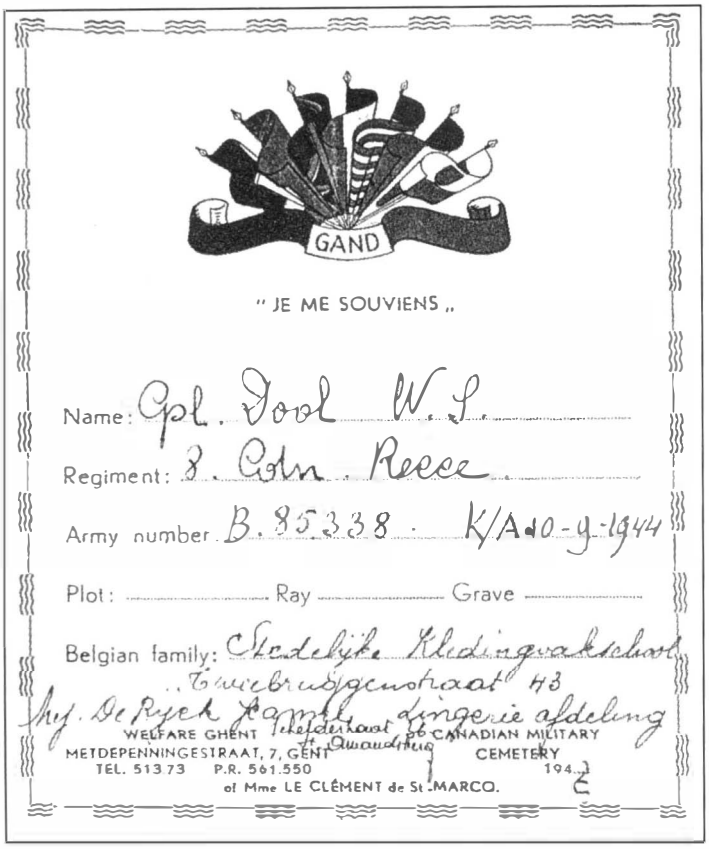

"Je me souviens"
Voor elk graf op het Canadese kerkhof zoekt mevrouw le Clément de St.-Marcq een peter of meter. Jeanne De Ryck is peter van W.S. Dool.

DE EERSTE PLECHTIGHEID VAN 1945

Het gemeentebestuur van Adegem wil de eerste verjaardag van de bevrijding vieren met een groots vredesfeest, dat niet minder dan drie dagen zal duren. Op 24 augustus 1945 worden aan alle Adegemse verenigingen en gemeentebesturen in de omgeving uitnodigingen verzonden om actief op 8, 9 en 10 september 1945 aan deze feesten deel te nemen. "*Het zou ons genoegen doen wilden een groot aantal familieleden onzer slachtoffers deze plechtigheid bijwonen*", aldus dokter Jozef De Prest, voorzitter van het feestcomité. De uitnodiging wordt ook meeondertekend door erevoorzitter burgemeester Leopold Van Waetermeulen en door pastoor Renatus Kochuyt. De *toetreding* dient aan veldwachter Albert Notteboom te worden toegezonden. Zoals het in de tijdsgeest past, is de uitnodigingskaart tweetalig.

Niemand twijfelt eraan of "*op onze gemeente viert vredesfeesten waar al dat beenen heeft uit den omtrek, zal naar komen kijken, want geen enkele gemeente of stad bezit zoo'n uitzonderlijke gelegenheid*". Met die 'gelegenheid' wordt het vliegveld bedoeld, waar gedurende de feesten het publiek drie dagen lang vrije toegang heeft. Iedereen mag de bunkers, boxen, startbaan *en zijn gebroken vleugels* bezoeken. Er worden allerhande volksspelen georganiseerd, er zal een *groote foor* staan en in Halle nr. 1 - bedoeld wordt een vliegtuighangar - wordt een groot cabaret georganiseerd. Doorlopend zullen *phonoplaten* gedraaid worden, te beluisteren via luidsprekers.

De bevrijdingsstoet start aan de sasbrug in Balgerhoeke en trekt naar het centrum van Adegem. De Adegemse Verenigde Vrienden zijn vanzelfsprekend van de partij: Jules Schyvinck, Leon De Lobel en Prosper Van Poucke geven het ritme aan, Jozef Tuypens is dirigent. Aan de schuur op de achtergrond zijn nog littekens van de oorlog te zien.

Op zaterdag wordt een wielerwedstrijd voor junioren georganiseerd, waaraan onder andere de Adegemse crack Triphon De Laere zal deelnemen en op maandag 10 september is er het Criterium der Azen voor beroepsrenners met 30.000 frank aan prijzen. De deelname van *de twee Ryckaerts* wordt verzekerd. De feesten zullen worden afgesloten met een groots vuurwerk. Voor de bezoekers wordt een overdekte en bewaakte standplaats voorzien voor de *velo's*, niet onbelangrijk in een tijd waarin iedereen zich nog met de fiets verplaatst.

In de namiddag wordt nog *"een prachtigen vredestoet, waar elkeen aan meedoet om er iets eenigs van te maken"* georganiseerd, die een geweldig succes kent met onder andere een uitbeelding van de beruchte 'kolenslag', de wagen van Volk en Bodem, de 'heldendaden' van de Gestapo, de terugkeer van de gedeporteerden enz. Het meest succesvol is echter de wagen met het reuzegrote portret van koning Leopold. Voor het gemeentehuis, waar de notabelen de stoet in ogenschouw nemen, houdt de wagen even stil, en de jeugd van de Kruipuit eist in een *machtig spreekkoor* de terugkeer van de vorst:

Alle eerlijke menschen
Zijn eenparig in hun wenschen
Allen willen Hem terug
En VLUG!

De gedeporteerde arbeiders hoeven de lange weg naar Adegem niet te voet af te leggen. Gezeten op een mooi versierde wagen zijn ze de helden van de dag. We zien: Herman Beelaert, Lucien Savat, Robert Claeys, Oscar Coene, Julien Schoors, Maurits De Vuyst, Gerard De Vlieger en vele anderen.

Verder wordt voor zondagvoormiddag een kerkelijke plechtigheid aangekondigd *"met bloemenhulde en optocht naar de graven der Belgische gesneuvelden van beide oorlogen, waarna optocht en grootsche Bloemenhulde op het Canadeesche kerkhof"*. Neen, *"er zal nooit zooveel volk te Adegem gezien zijn geweest, want als 't weer van de partij is zal het er stroppen"*.

Het driedaagse 'vliegfeest' wordt een eclatant succes. Duizenden en nog eens duizenden mensen komen naar het vliegveld, niet alleen om deel te nemen aan de feestelijkheden, maar meer nog om alles eens van dichtbij te kunnen zien.

Ook voor de plechtigheid voor de Belgische en Canadese soldaten is er een enorme volkstoeloop. In een bomvolle kerk wordt met aandacht geluisterd naar de homilie van legeraalmoezenier Verstraete, die het heeft over verzoening en vrede.

Op het kerkhof in Adegem wordt daarna hulde gebracht aan de gesneuvelden. Het wordt een zeer aandoenlijke plechtigheid, want van de begraven soldaten zijn heel wat weduwen aanwezig, onder andere de echtgenote van graaf de Hemricourt de Grunne. Stafbrevethouder Lt. Kol. Houdmont belicht in een toespraak de heldenmoed van de gesneuvelden.

Na die korte plechtigheid in het centrum, wordt een optocht gevormd naar het Canadese kerkhof. Tientallen vaderlandse verenigingen, vertegenwoordigers van de geallieerden, schoolkinderen, burgemeesters, schepenen, raadsleden en andere nota-

Tijdens de bevrijdingsstoet heeft de wagen met een parodie op de fameuze kolenslag van 'Asiel Sarbon' – eerste minster Achiel Van Acker – zeer veel succes. Willy Van de Velde, Edmond De Meyere, August Bert, André De Pickere en Helena Himschoot zijn druk doende de 'atoomstoof' te vullen.

Enkele 'weggevoerden' beelden "Ons leven in Duitschland" uit.

belen, de Adegemse muziekmaatschappij en honderden belangstellenden stappen langs de Prins Boudewijnlaan mee op naar het kerkhof. De zware legervoertuigen en de marcherende soldaten krijgen bewonderende blikken van de toeschouwers.

Op het kerkhof verloopt de herdenking in een serene en dankbare sfeer. In de verschillende toespraken wordt vooral over het offer en de moed gesproken van de dappere Canadezen. Door de aanwezige kinderen wordt bij elk graf een bloemstuk neergelegd en de kransen bij het *Cross of Sacrifice* stapelen zich op.

De gemeente Adegem heeft bij die eerste plechtigheid op overtuigende wijze getoond wat dankbaarheid is.

De B.J.B.-meisjes vormen een mooie groep, die de toeschouwers vergast op muziek en dans.

Leerlingen van de meisjesschool brengen hulde aan de gesneuvelden van 1914-1918 en aan de slachtoffers van 1940-1945. In deze groep herkennen we op de eerste rij v.l.n.r. Georgette De Waele, Lily Van Landschoot, Annie Bral, Jeannine Matthijs, Angèle De Baets, Frieda Van Den Bossche, Marie-Madeleine Notteboom, M.-Thérèse D'havé, Jeannine Thuys, Lydie D'Aubioul, Noëlli Borgonjon. Tweede rij: Christine Schijvinck, Liliane Van Hauwenhuyse, Suzanne Van Der Jeught, Anna Longueville, Monique Van Waetermeulen, Jacqueline De Waele, Magda Gobeyn e.a.

Koning Leopold, nog steeds niet terug in België, wordt door de jeugd van de Kruipuit hulde gebracht.

Na de vijandelijkheden van mei 1940 worden op het Adegemse kerkhof 85 Belgische soldaten begraven. De meesten worden later overgebracht naar hun dorp van herkomst, 21 krijgen in Adegem een definitieve rustplaats. We zien hier het ereperk met de 21 eenvoudige houten kruisjes. Op de achtergrond het klooster van de zusters van Maria en Jozef.

Na de dienst in de kerk wordt eerst hulde gebracht aan de gesneuvelde soldaten die begraven liggen op het ereperk van het Adegemse kerkhof. We zien: veldwachter Albert Notteboom, stafbrevethouder luitenant-kolonel Houdmont, burgemeester Van Waetermeulen, dokter Jozef De Prest, Arnold Welvaert en de vaandrigs van de verschillende vaderlandse verenigingen.

De familieleden van de gesneuvelde Belgische soldaten woonden vele jaren trouw de kerkdienst bij. Uiterst links een familielid van commandant graaf Eugène Hemricourt de Grunne, die in Balgerhoeke sneuvelde. Rechts de ouders van soldaat Jules van de Sonneville uit Marke, die, nauwelijks 20 jaar, sneuvelde op de Kraaienakker te Adegem.

Na de plechtigheid op het Adegemse kerkhof wordt in het dorp een stoet gevormd waaraan door tientallen vaderlandse en andere groeperingen wordt deelgenomen. We zien de schoolkinderen van de jongens- en meisjesschool opstappen in de optocht. Enkele zusters kijken vanop de verdieping van het klooster naar de stoet; tegen de voorgevel zijn nog duidelijk inslagen te zien van kogels. Helemaal rechts zien we juffrouw Yvonne De Schepper bij haar leerlingen. De belangstelling voor die eerste plechtigheid was massaal.

Een beeld van de optocht aan het eind van de Kerkstraat. In het midden zien we Albert D'havé. Achteraan de vaandrigs van de vaderlandse verenigingen en de grote groep notabelen en belangstellenden die de optocht volgen. De woning op de achtergrond is die van wagenmaker Maurits De Bruyckere, nu apotheek Van Cleemput.

Vanuit de Hillestraat stappen de bedevaarders de Staatsbaan op. Hier is duidelijk te zien hoeveel volk er aanwezig was: de kop van de stoet heeft reeds het kerkhof bereikt als de laatste deelnemers zich nog op het dorp bevinden.

Geen groot vertoon met militaire parade: de militairen stapten heel eenvoudig mee in de optocht. In het midden luitenant-kolonel Houdmont, met rechts van hem burgemeester Leopold Van Waetermeulen; tussen beiden gemeenteraadslid Arnold Welvaert van de Kruiput. Op de achtergrond Aloïs Goethals en de echtgenote van dokter De Prest. De foto is genomen even voor de kruising met de Hillestraat.

De leerlingen van de jongens- en meisjesschool in de eenvoudige, maar toch indrukwekkende optocht. Links zien we de onderwijzers Robert Schelstraete en Germain Boes. De kroon wordt gedragen door Jeannine Theys en Marie-Madeleine Notteboom. De opname is gemaakt aan de slachterij Van Landschoot.

De Adegemse oud-strijders uit de Eerste Wereldoorlog met achter hen de indrukwekkende colonne legervoertuigen, die vanzelfsprekend ook heel wat bekijks had. Bovenaan links zien we de voorlopige afsluiting van de Canadese begraafplaats.

Mevrouw le Clément de St.-Marcq, initiatiefneemster van de eerste herdenking, tijdens haar toespraak; zij bleef enkele jaren de stuwende kracht achter de herdenkingen.

Meisjes staan klaar om straks hun bloemtuil op een grafterpje neer te leggen. Verschillende houten kruisjes zijn reeds vervangen door zinken exemplaren.

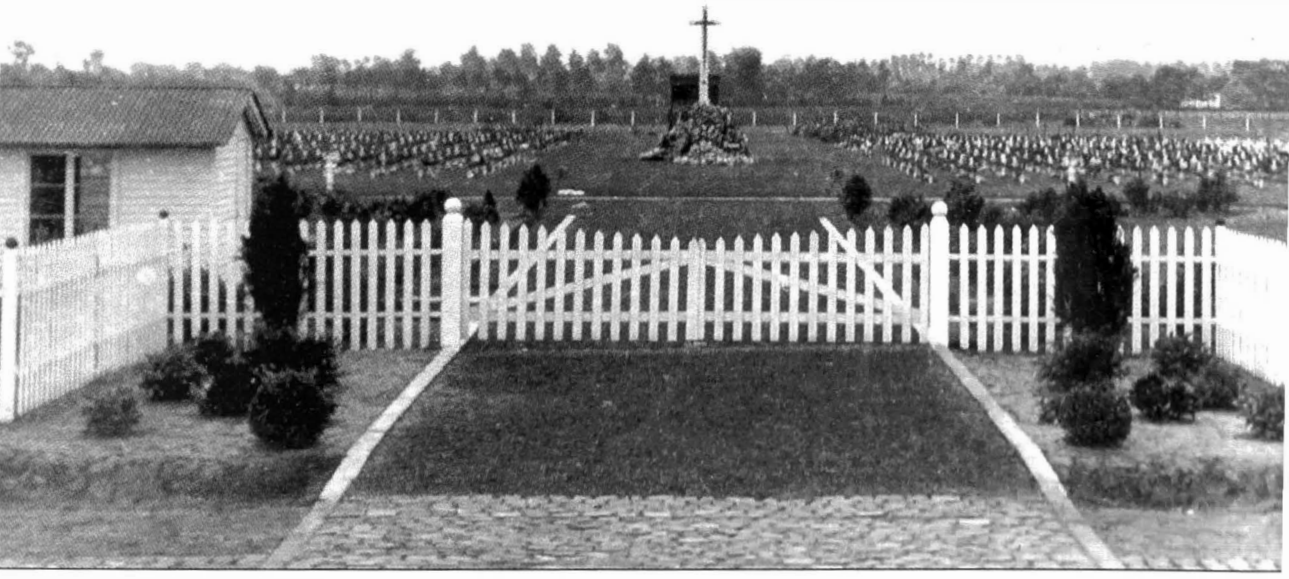

Deze opname, gemaakt onmiddellijk na de plechtigheid, laat ons zien hoe het Adegem War Cemetery er in de eerste naoorlogse jaren uitzag. Een houten barakje rechts van de houten afsluiting en in het midden het voorlopige houten Cross of Sacrifice, waarvan de voet onder de bloemen bedolven ligt.

De plechtigheid van zondag 16 juni 1946

Op vrijdag 10 mei 1946 heeft mevrouw le Clément de St.-Marcq een onderhoud met het college van burgemeester en schepenen van Adegem over de organisatie van een officiële herdenking op het Canadese kerkhof. Er wordt overeengekomen de herdenking met de nodige luister te laten plaatsvinden op zondag 16 juni. Er volgt nog een drukke briefwisseling met allerlei instanties en de adellijke dame komt nog verschillende keren naar Adegem om de herdenking grondig voor te bereiden en niets aan het toeval over te laten.

Bijvoorbeeld besluit het gemeentebestuur in mei 1946 het volgende: *Overwegende dat op 16 juni 1946 door bemiddeling van de Gentsche Welfare een grootsche hulde gebracht wordt aande Canadeesche helden alhier begraven op het Canadees kerkhof, dat te dier gelegenheid insgelijks een plechtige ontvangst zal plaats hebben waarbij onder meer de Heer Ambassadeur van Canada en Hooge Overheden zullen deelnemen, dat het gemeentebestuur verder te zorgen heeft voor de noodige zitplaatsen voor de openluchtmis en de noodige versiering dient te bekostigen, overwegende dat het hier gaat over blijken van Vaderlandsche genegenheid en erkentelijkheid voor de geallieerde bevrijders*" wordt een krediet van 10.000 frank uitgetrokken voor het dekken van alle kosten van de huldebetoging. Ook wordt besloten het kerkplein *"dat sedert onheuglijke tijden belegd is met oude kasseien en het uitzicht heeft eener versleten straat*" helemaal opnieuw aan te leggen. In de toekomst zullen ongetwijfeld nog meer plechtigheden volgen en Adegem moet er toch een beetje netjes uitzien.

Voor de herdenking van 16 juni wordt inderdaad niets aan het toeval overgelaten: alle kranten en weekbladen ontvangen een persmededeling en er wordt een bijzondere trein ingelegd die om 8.35 u. in Gent Sint-Pieters vertrekt. Vele *autocars* van de Gentse Welfare vertrekken aan het Koophandelsplein in Gent, er is een *standplaats* voor auto's voorzien aan het kerkhof in Adegem en er wordt ook gezorgd voor bewaakte fietsenstallingen. Er wordt een bijzonder beroep gedaan op Belgische vrouwen om *'uit ganscher harte en met volle toewijding de moeders, de echtgenooten, de dochters, de zusters de Canadeesche verloofden te vervangen die in de onmogelijkheid verkeren de lange overzeesche reis te ondernemen, om zich liefdevol te buigen voor de graven der hunnen, die zich vrijwillig opofferden ten koste van hun jeugdig bestaan, opdat wij vrij zouden kunnen leven*".

Naarmate de datum van de plechtigheid nadert, stijgt ook een beetje de voorbereidingskoorts. Veldwachter Albert Notteboom heeft de handen vol met geven van inlichtingen aan geïnteresseerde mensen die de herdenking willen bijwonen. Juffrouw Maria De Keyser komt met het idee ieder graf met een laurierkrans te versieren. Voor het maken van de kransen wordt de hulp gevraagd van de leerlingen uit de hoogste klassen van de lagere meisjesschool.

Juffrouw Yvonne De Schepper, leekracht van het zesde leerjaar, vertelt daarover het volgende:*"Het was de familie De Keyser die zich de Canadese dag aantrok. Maria zorgde*

Adegemse schoolmeisjes, met laurierkroon, stappen op in de stoet. Rechts van juffrouw Maria De Baets zien we Monique Van Waetermeulen, later zelf onderwijzeres aan de meisjesschool.

voor het materiaal van de kroontjes, die mijn leerlingen in de klas maakten. Het was echter zo'n langdurig en lastig karweitje voor de leerlingen dat men er na twee jaar plechtigheden gelukkig een punt achter zette."

Op de dag van de herdenking worden de personaliteiten door burgemeester Leopold Van Waetermeulen om kwart over tien *ten stadhuize* verwelkomd. De aanwezigheid van W.F.A. Turgeon, ambassadeur van Canada, wordt door iedereen op prijs gesteld. Tijdens de receptie wordt op het dorp een stoet gevormd waarin zes muziekkorpsen opstappen, tientallen oud-strijders en weerstandsverenigingen, politieke gevangenen, 960 *witte maagdekens* uit het Meetjesland en uit Gent, vele burgemeesters, militairen en duizenden gewone burgers. Aan de stoet lijkt maar geen eind te komen.

De erewacht op het kerkhof wordt gevormd door 32 soldaten van het Canadese bezettingsleger die Canada vertegenwoordigden op de kort ervoor gehouden Victory Parade in Londen. Na enkele toespraken volgt een indrukwekkende bloemenhulde. De in het wit geklede meisjes leggen op elk graf het *Maple-leaf*-kroontje; het toen nog houten offerkruis wordt als het ware bedolven onder de bloemen. Aan ambassadeur Turgeon worden zoveel zakjes aarde overhandigd als er Canadese soldaten begraven liggen. De ambassadeur dankt ontroerd en belooft de aarde bij de respectievelijke families te laten bezorgen.

Een der hoogtepunten van de hele plechtigheid is het zingen van "*O Canada! Terre de nos aïeux*" door de schoolkinderen en alle aanwezige Canadezen. Op dat moment is het kerkhof werkelijk een stukje Canada...

Ook de jongensschool laat zich niet onbetuigd. Uiterst links meester Kamiel Trenson; verder v.l.n.r. Remi Crul, Omer De Waele, Firmin De Busschere, Roger De Sutter, Omer Cocquyt, Robert De Vos, August Willems, Willy Schoonackers, Maurits Trenson, Willy Mercy, Julien Veirman, Adrien Plasschaert, ... Thijs en Willy Matthijs.

Onder een dreigend wolkendek begint pastoor Herman Van Damme dan aan de openluchtmis. Bij de consecratie steekt plots een hevige wind op, vlaggen beginnen wild te wapperen, het regent dat het giet. *"Dames vluchtten als hazen, maagdekens wipten naar moeders mantel of paraplu, jammer want alles viel in duigen"*, aldus de Eecloonaer. Door een bepaalde journaliste wordt die opstekende wind als een teken Gods aangezien. Tussen de vlagen door slaagt de pastoor er toch nog in het kerkhof te wijden. Na het spelen van de nationale hymnes, verlaat iedereen haastig het kerkhof. De regen had voor een echte anticlimax gezorgd, het zou niet bij die ene keer blijven.

Zowel in de lokale als in de nationale pers wordt veel aandacht besteed aan de herdenking in 1946. Ook in het cinemajournaal van Belgavox, dat in alle bioscopen wordt vertoond, komt de plechtigheid uitgebreid aan bod. Men heeft het over *"een waardig huldeblijk aan de Canadeesche helden die vielen voor onze bevrijding"*, *"een ware demonstratie van de gevoelens der bevolking"*, *"een waardige hulde van een dankbaar volk aan zijn dappere bevrijders dien in den herfst van '44 hun mooie jonge leven hebben geofferd voor de algeheele bevrijding van onze provincie voor de vernietiging van het fascistische monster"*, *"une cérémonie grandiose"*, *"un spectacle d'une beauté impressionnante"*.

In *La Flandre Libérale* eindigt Alice Sauton haar uitgebreid verslag op een poëtische noot: *"La foule s'écoule, tout est fini, et tout continue. Le grand cimetière retourna à la paix, parmi ses fleurs, ses oiseaux, et le souvenir fidèle qui ne cessera de veiller sur ses ports 'aere perennius"*.

Pastoor Van Damme, enigszins beschut door een baldakijn, gaat voor in een plechtige dienst. Naar het einde toe viel die letterlijk in het water, een anticlimax voor de herdenking, waarvoor grote inspanningen geleverd waren.

Ondanks het slechte weer vatten de vele scholieren uit het hele Meetjesland geduldig post bij de graven. De in het wit gekleede meisjes staan klaar om de krans van laurierbladeren neer te leggen.

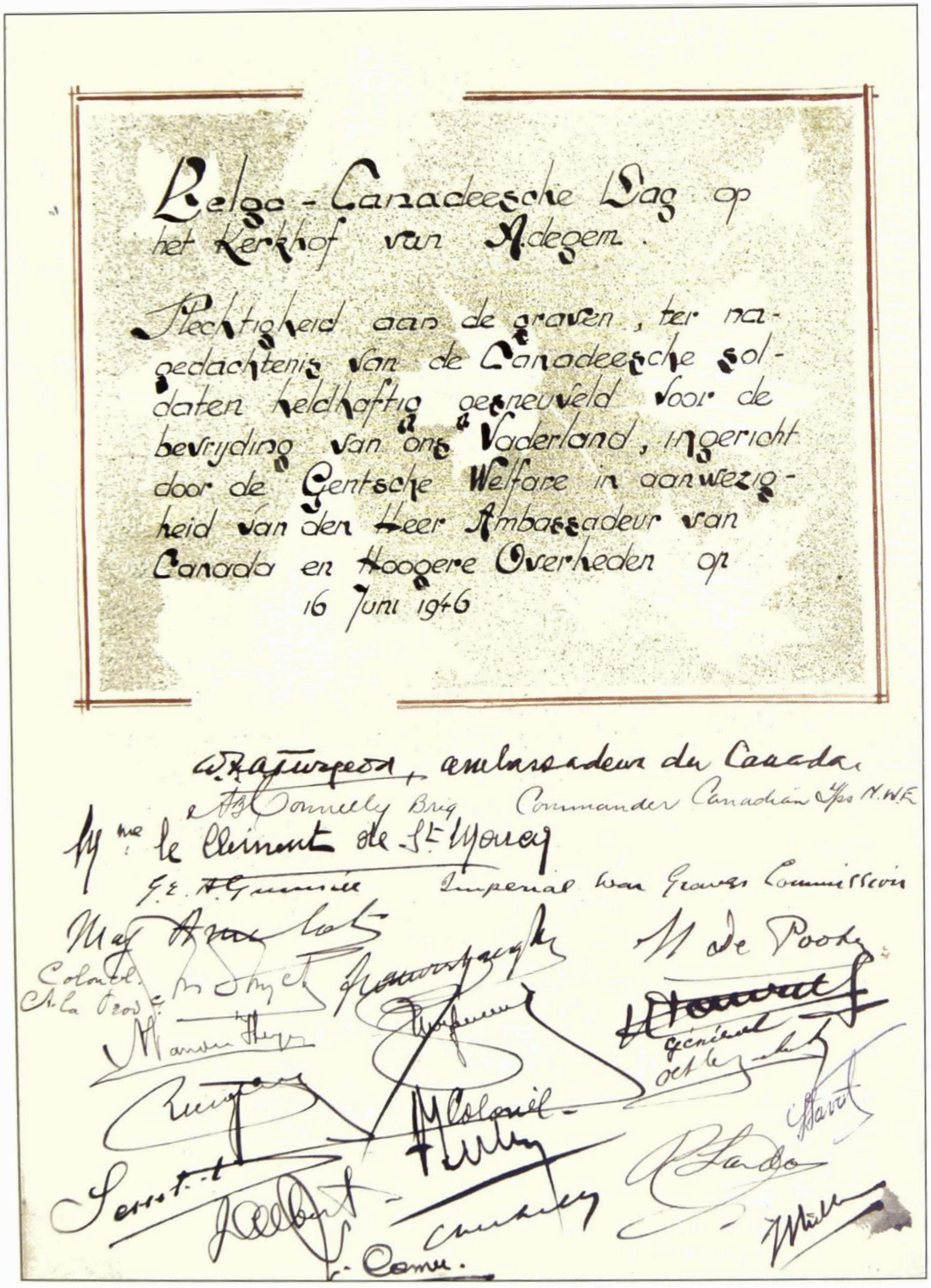

Juffrouw Maria Tuypens illustreerde vele jaren het gulden boek van de gemeente. Elke grote plechtigheid kreeg er een bladzijde met mooie, aangepaste versiering. We zien de handtekeningen van ambassadeur Turgeon, brigadegeneraal Connely, mevrouw le Clément de St.-Marcq enz.

Act of Remembrance

Zij zullen nooit oud worden
zoals wij die hen overleven.
Zij zullen nooit de tand des tijds
of het gewicht van de jaren kennen.
Bij dageraad en zonsondergang
zullen wij hen nooit vergeten...

De 60ste herdenkingsplechtigheid op zondag 12 september 2004

Bij de zestigste verjaardag van de bevrijding van Maldegem en Adegem krijgt de herdenkingsplechtigheid op het Canadese kerkhof een bijzonder karakter. Op zondagmorgen 12 september is het 'ongewoon' mooi weer, veel van de Canadese plechtigheden verliepen immers in de gietende regen. Op het kerkhof zelf is het bijzonder druk en tegen 10 uur zijn al de tribunes bezet, wel 2000 aanwezigen wonen de herdenking bij.

De bijzondere genodigden nemen hun plaats in:
- Herman De Croo, voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers;
- Alain Hausser, zaakgelastigde van de Canadese Ambassade;
- Jean Rotsart de Hertaing, ereburgemeester van Maldegem en voorzitter van de vereniging België-Canada;
- de heer Paul Breyne, provinciegouverneur van West-Vlaanderen;
- vertegenwoordigers van de Poolse regering;
- tientallen burgerlijke en militaire overheden uit heel Vlaanderen en Zeeland.

Opvallend is de aanwezigheid van een groep Canadese veteranen, die ter gelegenheid van die zestigste verjaardag speciaal vanuit Canada naar België en Nederland zijn gekomen. Een onder hen is David A. Clark uit Thunder Bay, Ontario, wiens broer, sergeant Alexander Clark, op het kerkhof begraven ligt. De man is erg geëmotioneerd als hij bij het zerkje van zijn broer staat. Alexander Clark diende in The Canadian Scottish Regiment en sneuvelde op 27 oktober 1944, pas 28 jaar oud. Op zijn zerkje staat:

He gave his life that other might live
In peace. What more has a man to give?

Rond tien uur begeleidt burgemeester Johan De Roo prins Filip naar de ereplaats. Er volgt een oecumenische gebedsdienst, waarbij vooral de klaagzang van de joodse rabbijn velen koude rillingen bezorgt.

Dan volgen toespraken van burgemeester Johan De Roo, van kamervoorzitter Herman De Croo, van Alain Hausser en van Jean Rotsart de Hertaing. Allen belichten ze het offer van de jonge Canadese soldaten, de gruwel van de oorlog en het feit dat de mensheid maar weinig of geen lessen trekt uit het verleden en dat er nog steeds politici zijn die denken dat een conflict maar kan opgelost worden met wapengekletter. Maar het zijn niet uitsluitend de gezagsdragers die moeten bijdragen tot de wereldvrede. Ieder voor zich moet door verdraagzaamheid en het bestrijden van alle vormen van discriminatie aan die betere wereld werken.
Vooral de toespraak van Herman De Croo is beklijvend. Hij schetst een scherp beeld van de wereldproblemen, van wat racisme en terrorisme kunnen veroorzaken en reikt ook oplossingen aan. Niemand mag aan de kant blijven staan, iedereen moet zich elke dag opnieuw inzetten voor een betere wereld, waar het goed is om leven voor alle mensen. Het is een ontzettende vaststelling dat er nog dagelijks kinderen van honger omkomen...

Bij zijn aankomst op het Canadese kerkhof wordt prins Filip van België hartelijk verwelkomd door burgemeester Johan De Roo.

Ontroerend zijn de drie Canadese oud-strijders, die aan de voet van het Cross of Sacrifice hulde brengen aan hun gesneuvelde makkers. Er is de boodschap van de jeugd van België en Canada, die hun hoop voor een betere toekomst uitspreken, en ten slotte bedankt een vertegenwoordigster van de Canadese regering België en in het bijzonder het gemeentebestuur van Maldegem voor hun inzet bij de jaarlijkse herdenkingsplechtigheid.

Daarna volgt er een indrukwekkende bloemenhulde. Als eerste legt prins Filip een bloemenkrans neer, uit naam van 'Albert en Paola'. Daarna volgen Herman De Croo en tientallen anderen. Het voetstuk van het offerkruis ligt bedolven onder de bloemen.

Prins Filip begeeft zich dan naar de Canadese oud-strijders. Het wordt meer dan een beleefdheidsgesprek, bij elke oud-strijder neemt de prins voldoende tijd om te luisteren naar zijn verhaal, wat een Canadese officier verwonderd doet opmerken: "*Well, he takes his time*!" Aangrijpend is het als een van die oud-strijders, met beverige hand, een van zijn medailles aan de prins wil overhandigen, wat die natuurlijk niet kan aanvaarden.

Piper Diederik De Jaeger, lid van de Caledonian Pipe & Drum Band uit Gent, begeleidt prins Filip naar zijn ereplaats. Diederik kreeg de smaak voor het doedelzakspelen te pakken, omdat de Canadese plechtigheden steeds voor zijn ouderlijk huis op het dorp van Adegem begonnen en hij daarbij telkens bewonderend opkeek naar de Canadese 'pipers'.

Als de prins het kerkhof verlaat, beginnen de honderden aanwezigen spontaan in de handen te klappen. Als aandenken aan zijn tweede bezoek aan het kerkhof overhandigt een trotse burgemeester De Roo hem nog een geschenk vanwege het gemeentebestuur: een portret van prins Gabriël, getekend door kunstenaar Marc De Roo, broer van de burgemeester.

De plechtigheid wordt besloten met het traditionele uitstrooien van duizenden papavers over de graven.

Het Adegem Canadian War Cemetery en de herdenkingsplechtigheden die er jaarlijks worden gehouden, zijn blijvende herinneringen aan het feit dat we door de strijd van duizenden Canadese en geallieerde soldaten, zestig jaar geleden bevrijd werden van een gruwelijk regime, dat de mensheid zelf in zijn bestaan bedreigde. Dankzij hun offer leven wij nog steeds in een vrije, democratische wereld. Misschien is het goed daaraan af en toe te denken en te hopen dat het nooit meer oorlog wordt, het leven is immers veel te mooi en te uniek om te eindigen op een slagveld...

Prins Filip stond erop geen aparte zitplaats voor hem voor te behouden. We zien de prins in het gezelschap van Alain Hausser, zaakgelastigde van de Canadese ambassade, Herman De Croo, voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, burgemeester Johan De Roo en diens echtgenote.

Ereburgemeester Jean Rotsart de Hertaing, voorzitter van de vereniging België-Canada, en echtgenote, de heer Temmerman, minister van Staat en oud-burgemeester van Gent, generaal-majoor Jacobs en echtgenote en op de tweede rij schepen Boudewijn De Schepper en provinciaal commandant Reyns van Oost-Vlaanderen.

In zijn toespraak belichtte Johan De Roo het offer van de duizenden gesneuvelde Canadese en andere soldaten, die stierven opdat wij in vrijheid zouden kunnen leven. De burgemeester toonde zich erg dankbaar tegenover Canada.

Het Adegemse zangkoor, onder leiding van koorleider Johan De Kesel, luisterde de plechtigheid op.

In zijn beklijvende toespraak pleitte Herman De Croo voor een betere wereld voor iedereen. Hij schetste een scherp beeld van wat terrorisme en racisme kunnen aanrichten, discriminatie werd categoriek afgewezen: ieder mens heeft recht op een menswaardig bestaan.

De hr. Hausser van de Canadese ambassade, die zijn uiterste best deed om Nederlands te spreken en daar zeer goed in slaagde, sprak zijn dankbaarheid uit voor het feit dat de gemeente Maldegem elk jaar opnieuw zijn gesneuvelde landgenoten met een indrukwekkende plechtigheid herdenkt.

Mevrouw Rita Verleye, die zich samen met Ann Coppejans elk jaar opnieuw met hart en ziel inzet om de Canadese plechtigheid vlekkeloos te laten verlopen, las tijdens de oecumenische dienst een van de voorbeden voor, samen met Jef Verstraete.

Na de toespraken volgde een indrukwekkende bloemenhulde. Jean Rotsart de Hertaing legde een krans neer in naam van de vereniging België-Canada, die de plechtigheid mee organiseert.

Bijzonder ontroerend is het neerleggen van bloemen bij het Cross of Sacrifice door de Adegemse schoolkinderen.

De kinderen rond het kruis. Op deze opname is duidelijk te zien dat er massaal veel volk naar het Canadese kerkhof is gekomen om de plechtigheid bij te wonen.

De Canadese veteranen in de houding bij het spelen van de nationale Canadese hymne.

Prins Filip in de houding bij het spelen van het Belgische volkslied. Op de tweede rij bemerken we o. a. gouverneur Paul Breyne van West-Vlaanderen, burgemeester Eric Matthys van Eeklo, Jean Soenen, procureur des Konings, deputé Alexander Vercamer, die gouverneur Balthazar verving, en schepen Remi De Jaeger.

Na de plechtigheid onderhield prins Filip zich minutenlang met de Canadese veteranen. Sommigen onder hen konden hun emoties nauwelijks de baas.

Bij het verlaten van het kerkhof tekent prins Filip het Gouden Boek van de gemeente Maldegem.

Bij het afscheid verrast een opgetogen burgemeester De Roo prins Filip met een wel bijzonder origineel cadeau: een tekening van prins Gabriël van de hand van Marc De Roo, broer van de burgemeester. De prins is aangenaam verrast met dit unieke aandenken. Maldegem zal hij niet licht vergeten...

Pieter Bladelin, heer van Poelvoorde, Cappelhout, Poedelberch, Ten Paercke, Scaecx, Ter Heule en Goringhem, burggraaf van Vijve

Marc Martens

Waren de stichting en de opbouw van een eigen stadsheerlijkheid Middelburg-in-Vlaanderen al "een faustiaanse onderneming" zoals Erwin Panovsky ze noemde [1], dan lijkt het nog meer een "duivelstoer" hoe Pieter Bladelin erin geslaagd is daarnaast nog een indrukwekkend aantal andere grond-, ambts- en rentelenen* te vergaren.

Een verklaring ligt voor de hand: beschikbaar geld, fenomenaal veel geld, werd geïnvesteerd om weer te renderen. Meteen konden de aan heel wat van die lenen verbonden titels niet anders dan bijdragen tot zijn prestige en gezag. Zo mocht hij zich naast heer van Middelburg ook grafelijk schenker, amman* van Aardenburg en Oostkerke ..., heer van Reygaersvliet, Heis, Poelvoorde, Ter Heule, Goringhem ..., en burggraaf van Vijve noemen. In de bronnen treffen we hem echter, behalve met titels van vorstelijk ambtenaar zoals raadsheer of hofmeester en in zijn laatste levensjaren met de adellijke titel van ridder, bijna uitsluitend aan als heer van Middelburg, wat uiteraard verwijst naar zijn meest opzienbarende verwezenlijking.

Vele van die lenen zijn vermeld in allerlei historische literatuur; een indruk ervan uit de eerste hand geeft ons Bladelin zelf in zijn testament, opgesteld op 17 maart 1472 (n.s.), enkele weken voor zijn dood [2].
Daaruit vernemen we dat hij en zijn opvolgers in de heerlijkheid* van Middelburg "bij virtute van zekeren privilegie mij onlancx ghegheven ende geconsenteert bij mijnen voorseiden gheduchten heere", door een onlangs van hertog Karel de Stoute verkregen privilege, tegen het gewoonterecht in "moghen gheven ende disponeren bij testamente van hueren leenen erve ende andere huere goede, omme ende ten proffijte van zulcken persoonen als hunlieden ghelieft": naar eigen goeddunken hun leen- en andere goederen bij testament mogen legateren aan wie het hen belieft [3].
De erfgenamen die Bladelin aanwijst, zijn de afstammelingen van zijn zuster Margareta, weduwe van Colaard de Fevere of Fevers: enerzijds haar kleinkinderen de Baenst, die vooral goederen erven ressorterend onder de Burg van Brugge, anderzijds haar achterkleinkinderen d'Oignies [4], die leengoederen en renten krijgen waarvan de meeste gelegen zijn in de kasselrij van Kortrijk [5].

* Termen gevolgd door een * worden verderop verklaard.

In onderhavige bijdrage gaan we wat dieper in op die bezittingen van Bladelin in het Kortrijkse. De reden waarom hij precies ook dáár zoveel leengoederen verwierf, is niet meteen duidelijk. Enkel de praktische kant van de zaak, namelijk een zekere groepering, lijkt ons een voor de hand liggende verklaring.
Onze bron is een *registere* van goederen hem toebehorend, bewaard in het Stadsarchief van Brugge, het nr. 633 van het Archief van de familie Adornes en van de Jeruzalemstichting te Brugge [6].

Het register, dat voorkomt als een soort handboek van een zaakwaarnemer van Bladelin, omvat nog slechts 13 folio's van de minstens 29 die er oorspronkelijk moeten geweest zijn blijkens de verwijzingen in de *Tafe*le vooraan. Daarin worden goederen opgesomd gelegen in Wingene (f°s 1r-6r, 8v-10v), Tielt en Pittem (5r-6v), Sint-Eloois-Vijve (f° 12r-v), en renten in Sint-Eloois- en Sint-Baafsvijve, Zulte, Waregem, Rozebeke en Wielsbeke (f° 12v-13r). De ontbrekende folio's omvatten, nog steeds volgens de inhoudstafel, goederen en renten in Meulebeke, Kortrijk en Aalbeke.

Aantekeningen betreffende de ontvangst van pachtgelden en renten voor de jaren 1451 en 1452 wijzen erop dat het register in of kort voor 1450 moet aangelegd zijn. Toch is een juiste datering problematisch. Nergens is er een verwijzing naar de vernielingen die de Gentenaars in 1452 aan enkele van de vernoemde bezittingen aanrichtten, wat pleit voor een datering als aangegeven; anderzijds duiden enkele gegevens, op f° 3r o.m. de zinsnede *curts naer toverlijden vanden voors. meester Roeland*, erop dat het zeker tot in 1462 en wellicht zelfs 1464 aangevuld werd: deze *meester*, eerder geïdentificeerd als Roeland Pipe, is zoals blijken zal, lang geen onbekende in de Bourgondische ambtenarij. Hij overleed in 1462.

Het handboek gunt ons een blik op Bladelins bezittingen binnen de kasselrij Kortrijk, deels ook op de inkomsten die eruit voortvloeiden. Op zich misschien nogal saaie boekhoudkundige gegevens, ware het niet dat daartussen ook enkele haast levensechte passages voorkomen, zoals een pachtcontract voor het hof van Poelvoorde te Wingene of de opsomming van de tolgelden verbonden aan de Leiebrug te Sint-Eloois-Vijve.

Wat betreft de verloren folio's, kan een en ander gereconstrueerd worden aan de hand van al dan niet reeds gepubliceerde gegevens uit een denombrement van alle lenen met justitierechten binnen de kasselrij Kortrijk, in 1502 samengesteld in opdracht van Filips de Schone [7].

Poelvoorde in Wingene

Na de *Tafele* en een reeks aantekeningen over voldane en nog openstaande schulden, opent het register met de verpachtingsvoorwaarden van het goed van Poelvoorde in Wingene.
De heerlijkheid* van Poelvoorde, ressorterend onder het leenhof van Tielt, behoorde vanouds toe aan het geslacht met die naam. In 1366 was Olivier van Poelvoorde leenhouder, vóór 1382 ging ze over naar Olivier II, poorter van Gent, die ze in 1401 verkocht aan de Bruggeling Jan Dreelinck; in 1439 stond ze op naam van diens zoon Antoon. Van hem verwierf Bladelin die heerlijkheid in 1442 tegen de koopsom van 423 lb. (pond) par.*, onder voorwaarde dat de verkoper er nog vier jaar en vier dagen het vruchtgebruik zou van genieten en het leen voor hetzelfde bedrag zou kunnen terugkopen [8]. Dreelinck

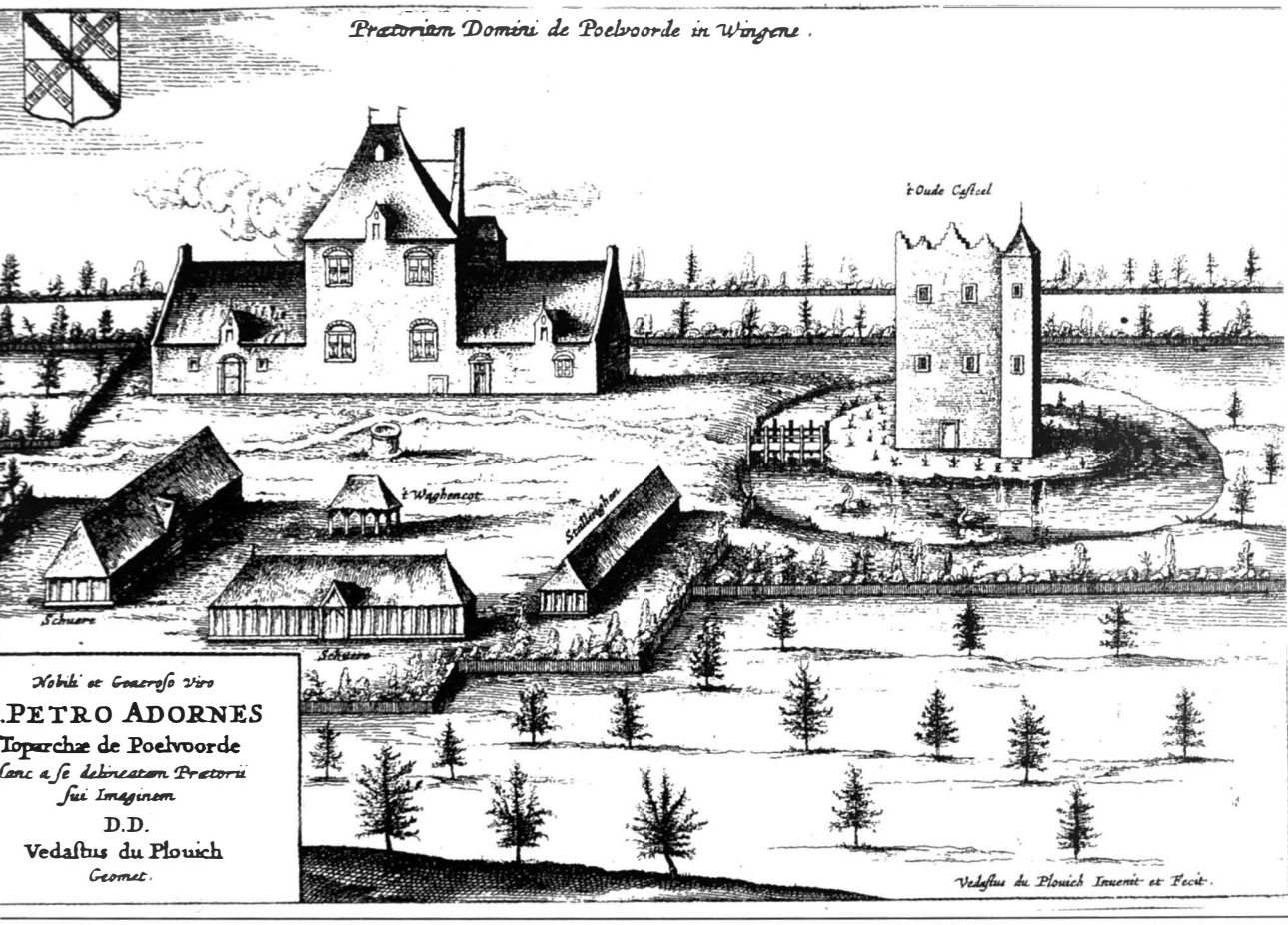

Het goed van Poelvoorde ca. 1640 (gravure uit Sanderus, Flandria Illustrata, band II).

kocht het leen niet terug, zodat Bladelin er omstreeks 1450 "eene groote wuenste ende erve" liet optrekken, "dewelcke ...hem ghecost hadde wel vier duust croonen" [9]. Twee jaar later werd dat alles door de Gentenaren, uit wrok tegen Bladelin die er samen met Lodewijk van Gruuthuse de Bruggelingen van weerhouden had met hen tegen de hertog te revolteren, samen met "de huusen van de laten ende van de onderzaten van denzelven suppliant" (d.i. Bladelin) geheel in de as gelegd [10].

Gezien de "groote wuenste" van "wel vier duust croonen", kunnen we moeilijk aannemen dat hiermee alleen de hofstede of hoeve-uitbating is bedoeld waarover het hierna gaat. In zijn Flandria Illustrata beeldt Sanderus het goed van Poelvoorde af, met daarbij de ruïne van wat aan een kasteel doet denken. De "wuenste" van Bladelin zal dus wel een stenen gebouw geweest zijn dat hij er had laten optrekken of verbouwen als buitengoed, een residentie zoals bv. de heer van Gruuthuse een buitengoed en kasteel had in Oostkamp. De omwalde torenconstructie rechts op de gravure bij Sanderus is wellicht het restant daarvan. De ruïne en de hofstee zijn afgebeeld in hun toestand ten tijde van eigenaar Pieter Adornes, ca. 1640. Langs hem en zijn opvolgers valt allicht ook te verklaren hoe ons document in het familiearchief Adornes terecht is gekomen [11]. Enkele delen van de afgebeelde gebouwen zijn nog te herkennen in de huidige hoeve van Poelvoorde te Wingene.

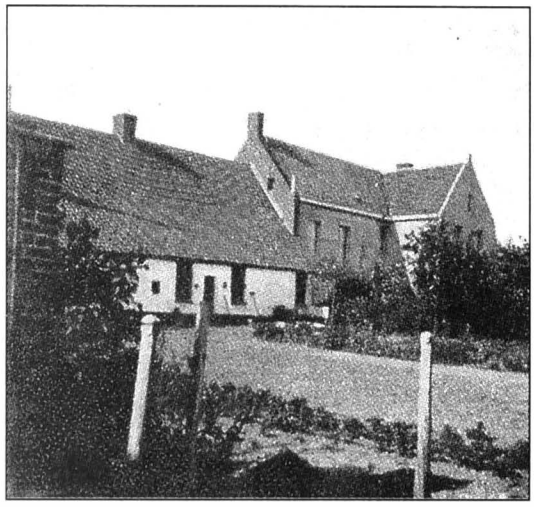

Het hof van Poelvoorde vóór 1940.

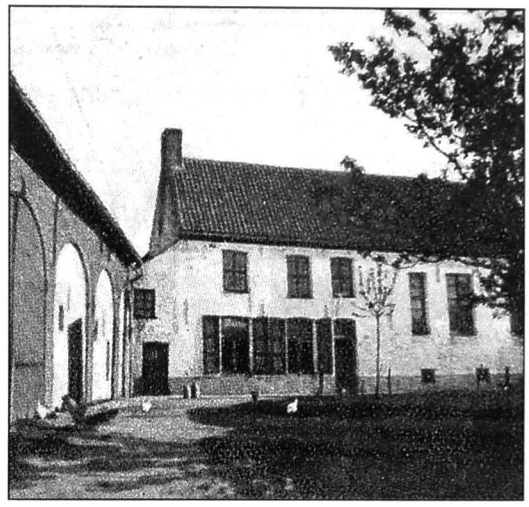

De binnenkoer met woonhuis en stallingen.

De monumentale toegangspoort tot het oude hof van Poelvoorde.

Aan de heerlijkheid Poelvoorde waren van oudsher een reeks rechten verbonden. In 1199 verkreeg Lambert van Poelvoorde vanwege graaf Boudewijn IX het erfambt van "bottelgir" of "boute(i)llier", schenker [12]. Een register van 1366 vermeldt dat de houder van de heerlijkheid recht heeft op "pit ende galghe ende theerscip, alsoot heeft gheweest van ouden tiden" [13].
De heerlijkheid had een baljuw* en zeven schepenen, die eventueel mochten ontleend worden, en naast de baljuw een stedehouder en prater*. Er waren drie "schauwedagen"*, een doorgaande waarheid en verscheidene klachtwaarheden* per jaar. Verder had de houder het recht op straatberijd*, "voghelrij ende visscherie"*, molenrecht*, tol*, vond*, bastaard-* en stragiersgoed*, boeten tot 3 lb. par., wandelkoop* en dubbele doodkoop* [14]. Het gerecht van Poelvoorde stond dichtbij de herberg 'De Beer', zo genoemd naar een van de latere bezitters van de heerlijkheid, tussen de straat naar de Poelvoordemolen en de Balgerhoutstraat [15].

Omstreeks 1470 had Poelvoorde samen met het toegevoegde leen Sherhos, dat verderop ter sprake komt, 16 achterlenen, de meeste gelegen in Wingene. Van de achterlenen met naam vermelden we Te Goemaringhen in Wingene, Hoghebeircht in Tielt en Cruusbeex-Thiendekin in Pittem [16]. Het denombrement van 1502 geeft 10 achterlenen aan voor Poelvoorde en 11 voor Sherhos.

Terug nu naar ons register.

Bladelins pachter op het goed van Poelvoorde is Willem Omdegoet. Het geheel is dan *groot onder land mersch ende busch vyftich bunders lettel meer of min*, wat neerkomt op bijna 71 ha [17], en wordt voor tien jaar verpacht [18] tegen 5 s(chellingen) 6 d(eniers) gr(oten) per bunder en per jaar, wat een opbrengst geeft van 13 lb. 15 s. [19]. Daarbij komen nog de helft van de tiende* van Poelvoorde, 30 s. gr., de tiende van Kapelhout voor 3 p. gr. en de tiende van Liegdam, 6 s. 8 d. gr. Om de pachter vlot te laten starten met de uitbating heeft Bladelin hem 15 lb. in gereed geld geleend, te vereffenen gedurende de loop van de pacht, wat dus een bijkomende jaarlijkse last van nog eens 30 s.gr. betekent, waarmee de globale jaarlijkse pachtkost op 20 lb. 1 s. en 8 d. komt.

Bladelin heeft *in pryse overghegheven*, in pacht meegegeven, 6 bunder of zowat 8,5 ha ingezaaid koren [20] en 20 gemeten *coren stoppelen de vette daer in*, bemest land dat reeds één opbrengst van graan heeft gegeven; bovendien 21 *hooft beesten groot ende cleene*, d.w.z. 21 koppen rundvee, 2 paarden met het tuig, hooi, stro en haver in de schuur, 73 schapen, en de *vette int mespaerc ende de thunen*, de stalmest van de mesthoop en op de omheinde gronden, dat alles voor een geschatte waarde van 41 lb. 10 s. gr., in gelijkwaarde te voldoen bij het einde van de pacht. Als dan de inboedel minder geprezen wordt, zal de pachter de minwaarde moeten vergoeden, bij meerwaarde zal de baat hem ten goede komen.

De gebouwen waren blijkbaar opgetrokken in een soort vakwerkconstructie: de pachter neemt ze in goede en bruikbare toestand over [21] en zal instaan voor het onderhoud ervan, zodat hij ze op het eind van de pacht kan overdragen *gheaesdich van staken ende van leeme*, degelijk van houtskelet en leem. Dakstro, wilgenroeden, latten, spijkers en andere noodzakelijkheden die de verpachter aankoopt, zal de pachter op eigen kosten aanhalen [22]; de eigenaar betaalt het werkloon van de strodekker, de pachter moet hem bijstaan en controleren.

Bladelin reserveert voor eigen gebruik *upt opperhof de camere ghestoffeert boven de eet camere die hij zelve zal doen stofferen*; als hij er komt, dan moet stalling voorzien zijn voor zes paarden en van het beste hooi. Een *opperhof* veronderstelt ook een nederhof. Daaruit en uit de termen *eet camere* en *gestoffeert*, mogen we wellicht afleiden dat verwezen is naar de "grote wuenste" waar Bladelin blijkbaar af en toe vertoeft.

Aan de hofmeester komt de helft van de opbrengst van beide boomgaarden toe, de helft van de konijnen *int warandeke* en de helft *van den duufhuze*, met dien verstande dat de pachter de duiven in de winter zal voederen [23].
Vier dagen per jaar moet de pachter voor eigen rekening *straten doen maken* door een bekwaam werkman; volstaat dat niet, dan moet de pachter ze toch in goede staat brengen, wat in mindering van zijn pachtgeld zal komen. Hij moet ook zorgen voor het onderhoud van bermen en grachten en de aarde die daarvan voortkomt, moet op het bouwland gebracht worden. Binnen de pachttermijn mag de pachter één keer de opbrengst van het hakhout genieten dat langs het winnende land groeit en hij moet ervoor zorgen dat het bij afloop van de pacht in eenzelfde staat is als bij het ingaan ervan; van de opgaande bomen mag hij alleen die gebruiken die door *aecx ende haumes* gemerkt zijn[24], en hij moet ervoor zorgen dat de jonge scheuten gespaard blijven van dierenvraat.
De pachter moet ook telkenjare 9 mud* zeepasse [25] strooien waar nodig en waar het de hofmeester best dunkt; die zullen geleverd worden *ter Moerbrugghe*, d.i. Moerbrugge bij Oostkamp [26], waar de pachter ze zal halen en nadien op eigen kosten uitstrooien.
De pachter mag geen dakstro maken of verkopen, of enig stalmest of stro verkopen [27] en ook geen geiten houden; hij zal al het winnende land in vieren delen en maar één korenoogst en één haveroogst winnen per mestgift [28]. De gebouwen moet hij behoeden voor vuur van hemzelf en zijn huis- of erfgenoten.

Van het contract hebben verpachter en pachter elk een exemplaar. Verder is nog gestipuleerd dat de hofmeester voor zichzelf het bos in Overwingene behoudt, ruim 11 bunders groot, het bos *tenden den velde* en het bos bij het leen van Caroen.

Meester Roeland Pipe

Na de pachtvoorwaarden voor het hof van Poelvoorde volgt in het register een rubriek over lenen, gehouden door meester Roeland Pipe, een bekende aan het hertogelijke hof.

De vroegste vermelding die we over hem vonden, betreft 1436. Toen kocht hij levensrenten op de stad Antwerpen voor hemzelf en zijn vrouw Madeleine van Overtvelt, zijn zuster Marie Pipe, en nog een andere op de levens van zijn vrouw en van Jan van Overtvelt, wettige zoon van Paul van Overtvelt [29]. Deze Paul van Overtvelt of Deschamps, een Bruggeling, was van 1433 tot 1451 als financieel ambtenaar en diplomaat verbonden aan de hofhouding van hertogin Isabella van Portugal, werd dan raadsheer in de Raad van Vlaanderen en was van 1460 tot 1468 baljuw van Brugge [30]. Van Overtvelt was ook geregeld in missies betrokken, samen met Bladelin [31].
Mogelijk werd Roeland Pipe door toedoen van Paul van Overtvelt aan het Bourgondische hof geïntroduceerd. Hij deed er zijn entree in 1439, was in 1445 secretaris van de graaf van Charolais (de latere hertog Karel de Stoute) en vanaf 1449 zijn algemeen ontvanger van financiën. In 1441 had hij op aanbevelen van hertogin Isabella het klerkschap van de wezerij van Kortrijk bekomen, in 1449 werd hij bewaarder van de charters van Vlaanderen. In 1462 was meester Pipe algemeen ontvanger van de herto-

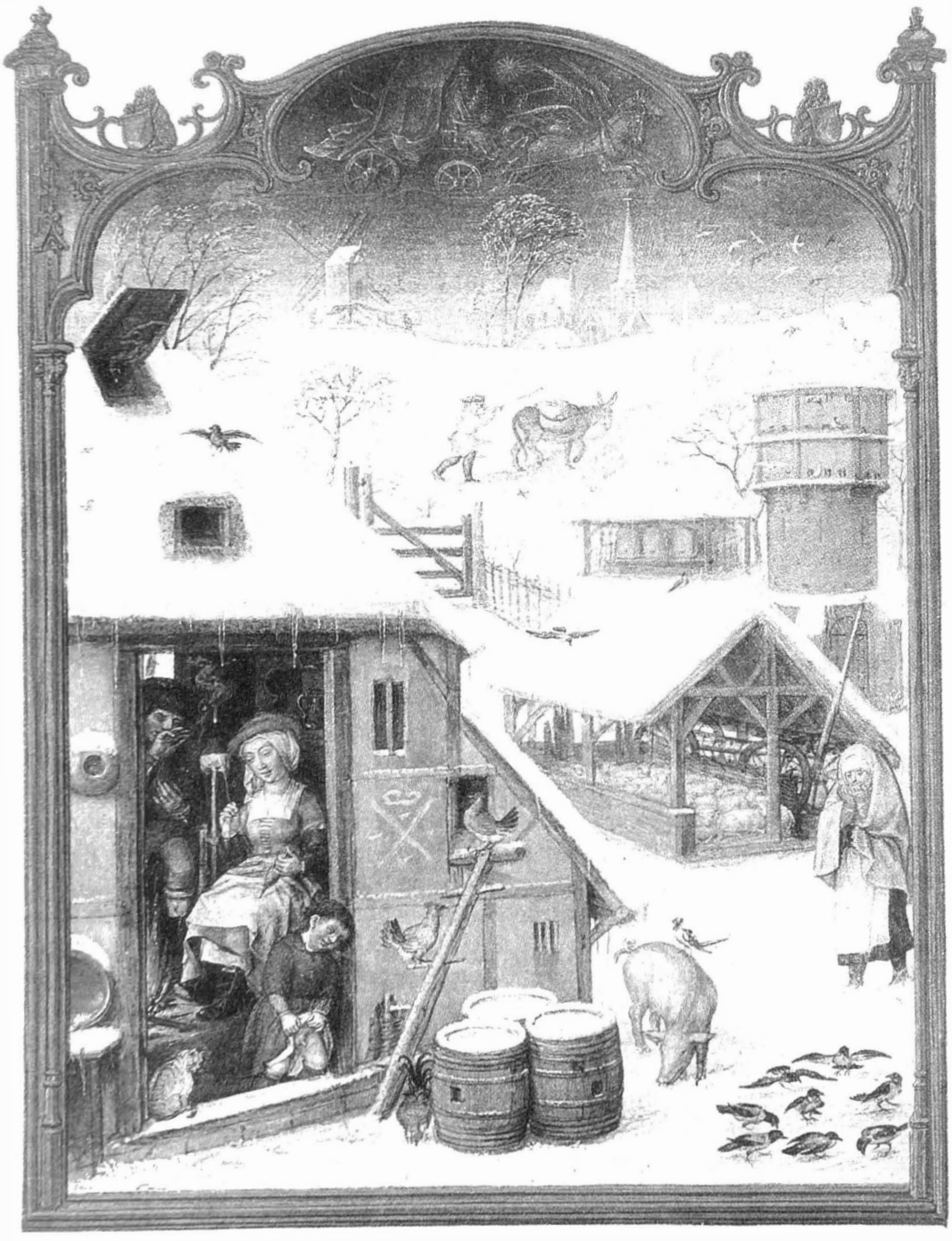

Boerenhofstee in de sneeuw. Miniatuur in het Breviarium Grimani (Gerard Horenbaut, ca 1510. Venetië, Bibl. Nazionle. Marciana, ins. Lat. XI 67). De deur van het woonhuis, waar man en vrouw zich warmen bij het vuur, staat open omdat het zoontje nodig moet plassen. Op het erf de schaapskooi, een duiventoren en bijenstal. Een man drijft zijn ezel naar het dorp en de molen.

gin; in dat jaar vertrouwde de graaf van Charolais het financieel beheer van zijn domeinen toe aan zijn moeder, zodat meester Pipe ook daarvoor instond [32].
De vrouw van Roeland Pipe, Madeleine van Overtvelt, stond vanaf 1447 tot 1456 eveneens in dienst van de hertogin. Ze werd kamerdame van de eerste echtgenote van de graaf van Charolais; nadien, toen de hofhouding van hertogin Isabella was ontbonden, kamerlinge van Karels tweede vrouw, Isabella van Bourbon [33].

Het is ongetwijfeld terwille van zijn relatie met het hertogelijk hof dat Roeland Pipe vanwege de stad Brugge, waar hij poorter was, in 1555-56 een vrijstelling van assisen kreeg toegekend op 28 tonnen bier [34].

Meester Roeland benam zich in 1462, ten tijde dat hem door de hertogin gevraagd werd rekenschap af te leggen [35], van het leven door in Brussel in een waterput te springen. Die daad was zo schokkend dat Georges Chastellain, kroniekschrijver van het hof, een passage wijdde aan de wanhoopsdaad van deze "misérable et de male heure né". Men durfde het zelfs niet vertellen aan de hertog, die al enkele maanden ziek was [36].

Maar ook op een andere manier haalde Pipe de eigentijdse literatuur: in het 63ste verhaal uit de "*Cent nouvelles Nouvelles*", een verzameling van honderd korte, veelal pikante vertellingen die o.m. de hertog in de mond worden gelegd, worden de versgewassen hemden en mutsen van meester Roeland en zijn twee companen tijdens hun verblijf in Antwerpen door de schelm Montbleru gestolen en verkocht. Montbleru laat hen in de kathedraal ook God de Heer aanschouwen, gezeten op een ezel [37]. In dat verhaal wordt overigens ook een achtergrondrol gespeeld door de graaf van Étampes, die we straks ontmoeten als leenheer van Bladelin, terwijl twee andere *Nouvelles* worden toegedicht aan de heer van Fiennes [38], van wie Bladelin eveneens leenhouder was.

Roeland Pipe was dus leenhouder van Pieter Bladelin [39]. Na zijn zelfmoord werd in de Raad van Vlaanderen geprocedeerd door de procureur-generaal van Vlaanderen namens de hertog, Bladelin en Isabelle vander Douve, vrouwe van Nieuwkerke en Meulebeke [40] als eisers, en de burgemeester en schepenen van Brugge namens de erfgenamen van meester Roeland als verweerders. Bladelin had de lenen in kwestie immers willen confisqueren, volgens de Brugse schepenen, die zich beriepen op een privilege waarvan Pipe als poorter van Brugge kon genieten, ten onrechte. Meester Roeland had zich weliswaar *bij deseperacien tlyf verhaest ende ghenomen*, maar hij verkeerde al langer in een toestand van *verdriete van levene* en *gebrechelichede van zinnen*, en werd *ghequelt en ghepassioneirt van ziekte*; men had hem trouwens kort voordien nog ter bedevaart gevoerd om hem te verlossen van zijn kwaal [41].
De Raad van Vlaanderen gebood Pieter Bladelin en Isabelle vander Douve handlichting te doen van die goederen om er meester Roelands erfgenamen in het genot van te laten. De uitspraak in dat proces, waaraan we bovenstaande gegevens ontlenen, bleef bewaard in de "*Acten en Sententiën 1465-1466*" in het archief van de Raad van Vlaanderen te Gent [42]. Daarin wordt Bladelin *extraordinairen* genoemd, wat wellicht verwijst naar zijn buitengewoon raadsheerschap in dat rechtscollege [43]. Omdat het document enige klaarheid schept in de situatie van lenen en ook voor de biografie van zowel Bladelin als Roeland Pipe niet zonder belang is, nemen we het hierna op als bijlage 2.

Volgens het processtuk was Roeland Pipe vóór zijn dood in het bezit van verscheidene lenen en goederen, o.m. 19 bunders en nog eens 4 bunders erven en 2 gemeten meers

Nog steeds bestaande plaatsnamen.

in het leen van Dierdonc [44], plus 3 bunders en 50 roeden in het leen Sammans [45], dat alles gehouden van Isabelle vander Douve, en daarnaast een leen van 10 bunders, waarvan 17 gemeten begrepen in de pacht van Sammans, gehouden van Pieter Bladelin, plus 24 bunders in het goed Ter Lucht, gehouden van de hertog en van Bladelin.
Ook in ons register wordt meester Roeland Pipe genoteerd met een leen van 10 bunders, waarvan 17 gemeten in de pacht van *Tsammans*. Daarvan zijn zes gemeten bos, waarvan 4 gehouwen en voor 17 lb. 16 s. 6 d. verkocht *over kateyl*, waaronder we allicht de doodschuld mogen verstaan, en 2 gemeten die kaprijp zijn, verder 7 gemeten meers, waarvan 3 verpacht met het goed te Dierdonc en 4 met Ter Lucht tegen 9 lb. 12 s., en 7 bunders *erven**, half om half meers en land met een opbrengst van 16 lb. par. In 1461 waren van de pachten 12 lb. par. betaald. Op Ter Lucht was een stal gebouwd, waarvoor Bladelin voor 10 lb. par., een vierde van de kosten, moest instaan.
Meester Pipe was ook nog houder van een leentje afhangende van Bladelins *heerscepe te Vive*, met name een *tiendekin* in Wielsbeke ter waarde van 40 s.
Van dat alles was door Jacob vanden Ende rekening bijgehouden over de jaren 1461 en 1462; voor de volgende twee jaren was nog niet vergoed, wat allicht te maken heeft met meester Roelands dood en het proces omtrent de confiscatie van de lenen.

Sherhos

Blijkens de volgende rubriek is Willem Omdegoet niet alleen pachter van het hof, maar tevens baljuw en ontvanger van het goed en de heerlijkheid van Poelvoorde én van Sherhos *daeran gheappliquert*, daaraan toegevoegd.

De heerlijke rente op beide bedroeg 23 lb.s. 3 d. par., plus 19 kapoenen* omgezet naar een waarde van 3 lb. 16 s. par., 62,5 hennen omgezet naar 6 lb. 5 s. par., 3 razieren haver Tieltse maat en een paar sporen ter waarde van 8 s. par., alles samen dus 33 lb. 9 s. 3 d. par. plus 3 razieren haver.

Sherhos [46] was eertijds een leen met een foncier* van 15 bunders, d.i. 21 ha 25 a 35 ca, eveneens in Wingene gelegen en zoals Poelvoorde ressorterend onder het leenhof van Tielt. Blijkens ons register, f° 9r, werd het in 1447 of 1448 bij Poelvoorde opgenomen. Op de *xv bunder lands wilen*, d.i. vroeger *toebehorende den leen Tsherhos*, had Bladelin vier pachters, *elc over al,* tegen een jaarlijkse pachtprijs van 4 lb. gr., te betalen de ene helft op Lichtmis, 2 februari, de andere helft *te Ste Jansmesse naer ghevallen ougst*, 24 juni, als alle stro van de voorgaande oogst in mest is omgezet [47].

De V leenkens

In het register volgt dan een opsomming van *diversche leenen in Winghene Thielt ende daer omtrent toebehorende den hofmeester Pieter Bladelin.*

Een leen Cappelhout werd gehouden van Jan de Wulfs heerlijkheid Ter Vloet in Wingene [48] en bestond uit jaarlijks 6 tiendeschoven, waarvan 2½ in de Rateringhetiende [49], 13 razieren 1 havot* haver Tieltse maat en 4 s. 11 d. par. penningrente. Aan het leen waren een baljuw, tol, vond, bastaard- en stragiersgoed verbonden, boeten tot 3 lb. par. en doodkoop* van 15 d. per pond; het stond ter trouw en waarheden* en ten relieve van volle koop*.
In de marge staat vermeld dat Willem Omdegoet pachter was van de tiende.

Van Jan vander Vlienderbeke [50] hield Bladelin een leen waartoe een tiende behoorde geheten Liegdam [51], met jaarlijks 29 s. 9 d. par. bezet op ongeveer 28 gemeten land, en verder 6 razieren en 2½ pinten haver Tieltse maat. Bij het leen hoorden een baljuw en een vierschaar van zeven schepenen en eendere rechten als Cappelhout; het stond ten relieve van halve koop. Ook van die tiende was Willem Omdegoet pachter.

Caroen [52] was een leen van 10 gemeten 1 lijn en 80 roeden, waarvan 4½ gemeten meers en de rest bos, gehouden van het kasteel van Nevele; het stond ten verhef van *vullen cope*.

Een vierde leen, Scaecx, hield Bladelin van de heer van Fiennes. Die heer van Fiennes was Thibaut van Luxemburg St. Pol (ca. 1420-1477), heer en later graaf van Luxemburg in Fiennes en Martigues, en graaf van Brienne. Wegens hun afstamming van het Duitse koningshuis genoten de van Luxemburgs bijzonder hoog aanzien.
Terloops valt hier op te merken dat het hof Bladelin in de Naaldenstraat te Brugge vanaf ongeveer 1500 hof van Fiennes zou gaan heten [53].
Scaecx was gelegen in Tielt en Pittem, en was groot in penningrenten 3 lb. 7 s. 11 d. par., daarbij 7 kapoenen, 13 razieren 3½ havot haver Tieltse maat, 15 oflien* en 70 eieren, dat alles bezet op omtrent 150 gemeten land. Er hoorden op- en afzittende laten bij, het had recht op een baljuw en zeven schepenen, tol, vond, bastaard- en stragiersgoed, doodkoop met recht van het pond 15de, boeten tot 3 lb. par. en al wat ertoe behoorde.

Molen en hoeve op de Poelberg bij Tielt.

Aan Scaecx was ook een tiende verbonden met een jaarlijkse waarde van ongeveer 4 lb. par., verpacht aan Willem van Riemslede; ook was er een achterleen, staande te vollen koop, gehouden door Marie van Putthem, echtgenote van Rogier Vileins [54].

Het leen Poedelberch [55] hield Bladelin van de heer van Gruuthuse, aanvankelijk wellicht nog Jan, nadien zijn zoon Lodewijk van Gruuthuse. Het leen hing af van Tielt-ten-Hove en het Kasteel van Kortrijk [56]. In penningrente bracht het 11 lb. 17 s. 3 d. par. op, verder 18½ kapoenen, 2 hennen, 5 razieren 2 pinten haver Tieltse maat en 2 halsters* mout, dat alles bezet op ongeveer 57 gemeten land in Tielt. Tot het leen behoorden op- en afzittende laten, baljuw, tol, vond, bastaard- en stragiersgoed als voor Scaecx, het stond ten verhef van volle koop.
In Tielt bestaat nog steeds het gehucht Poelberg.

De voornoemde vijf lenen brachten op in penningrenten 16 lb. 19 s. 9 d. par., 5 lb. 4 s. in evenwaarde van 26 kapoenen, 4 s. voor twee hennen, 6 s. voor 70 eieren en 7 s. voor 15 oflien, alles samen dus 23 lb. 1 s. 3½ d. par., en verder 38 razieren haver en 2 halsters mout. Daarbij hoorde nog de tiende van Scaecx geteld voor 4 lb. par. en 7 lb. 4 s. par., voortkomende van een meers.

Ten Paercke

Eveneens van de heer van Fiennes hield Bladelin het goed Ten Paercke in Wingene, bestaande uit twee lenen van 21 gemeten land, bos, meers en waterpartijen, met daaraan verbonden 3 lb. 2 s. par. in penningrenten, 8 hennen, 1 kapoen en 4 hoet haver; verder de 2de schoof van tien op dat heerscip, en het recht van tol, vond, bastaard- en stragiersgoed, boeten tot 3 lb. en wat er bij hoorde, van orlove 15 d. per pond en doodkoop, op- en afzittende laten, een baljuw en 2 schepenen, gebeurlijk te ontlenen aan de heer van Fiennes, om wet ende vonnesse te doene.
Ten Paercke, dat afhing van de heerlijkheid van Oyghem [57], bestond eigenlijk uit twee lenen, waarvan het ene, in omvang twee derden, te trouw, waarheden en volle koop stond, en het andere te halven koop.

Nog renten en pachten, w.o. de molen van Poelvoorde

Dan volgen renten op acht partijen land met behuizingen, samen 45 gemeten, liggende in Tielt en Pittem, voor een globale jaarlijkse som van 3 lb. 2 s. gr., en de verpachting aan Jacob de Wispelaere en Jan Andries van twee lenen in Wingene, gehouden van Roeland van Poucke en door Bladelin in juni 1450 gekocht van Wouter Scaec.
Roeland van Poucke of Poeke behoorde tot het oude geslacht dat na de heren van Wingene vanaf 1373 en tot 1506 de heerlijkheid Wingene bezat. Roeland, zoon van Jan I en van Johanna van Vlaenderen, was heer van Wingene van 1438 tot 1502; hij was raadsheer en kamerling van Karel de Stoute, hoogbaljuw van Sint-Winoksbergen, burgemeester van het Vrije in 1468, 1470, 1491, 1495, hoogbaljuw van Gent in 1472 [58]. Behalve met Bladelin, heeft Roeland van Poucke ook een raakpunt met diens opvolger in de heerlijkheid van Middelburg, kanselier Hugonet, die in 1474 het burggraafschap van Ieper van hem afkocht [59].

Nog in Wingene pachtte Maaike, weduwe van Adriaen Vriends, vijf bunders land, gelegen noordelijk van het hof van Poelvoorde, tegen 2 lb. en 100 roeden en 2 lijnen tegen

Graanoogst. Miniatuur bij de maand augustus in het "Breviarium Maeyer van den Bergh" (Antwerpen, museum Maeyer van den Bergh)

32 groten; twee bunders daaraan palende waren verpacht aan Jan de Wulf filius Willem tegen 20 s. gr.
Een wintmeulen horend bij de heerlijkheid van Poelvoorde wordt voor het eerst vermeld in 1383 . In ons document wordt als pachter sinds 1448 Culaerd van der Lucht opgegeven. Te Bamesse, 1 november van dat jaar, ging zijn pacht voor drie jaar in tegen een vergoeding van 5 mud rogge per jaar; de pacht werd in 1451 verlengd. Voor zijn knecht krijgt Culaerd een vergoeding van 3 ponden par., te rekenen tegen 20 s. par. per jaar. Ook tmuelenhuuzeke krijgt Culaerd ter beschikking. Om van start te gaan heeft hij 12 lb. par. gekregen in leveringhe, plus 12 lb. par. in geld, als ter ghelieften vanden hofmeestere aangetekend in de rekening van Jan Andries over het jaar 1450.

De laatste opvolger van de molen van Poelvoorde werd door storm vernield in mei 1947.

Het erfdeel Poelvoorde

Als gezegd, schonk Bladelin de meeste van zijn goederen die hij in de kasselrij van Kortrijk bezat, aan de achterkleinkinderen van zijn zuster Margaretha, meer bepaald aan de kinderen van Filips d'Oignies, heer van Quesnoy. Een verwant van hem, eveneens Filips geheten, zal in de jaren 1562-1583 weer heer van Middelburg worden en in dat stadje en binnen het Brugse Vrije een rol spelen tijdens de eerste decennia van de Tachtigjarige Oorlog [60]. Hij was gehuwd met Margareta van Hames, een achterkleindochter van kanselier Hugonet.

Filips Doignies of d'Oignies [62] wiens kinderen van Bladelin erven, was een zoon van Baudouin d'Oignies en Péronne Guilbaut. Om zijn ouders te situeren, halen we Jan Dumolyn aan: "De hoge maar arme edelman Baudouin d'Ognies huwde een dochter van de rijke, maar weinig edele topambtenaar Guy Guilbaut. Baudouin zette zijn waardevolle 'symbolisch kapitaal' in bij een transactie waarbij hij er economisch en politiek op vooruitging. Na de dood van zijn eerste vrouw slaagde hij erin te hertrouwen met een dochter van de heer van Halewijn, een telg uit één van de belangrijkste adellijke geslachten in de vorstelijke dienst" [63].
Die dochter Halewijn was Isabelle, kind van Jan en van Jacqueline van Ghistel, en dus van aloude Vlaamse hoge adel. De titel heer van Estrées die Baudouin d'Oignies had, zou overgaan op zoon Karel van Oignies, uit het tweede huwelijk geboren.
Guy Guilbaut, aldus nog Dumolyn, had de heerlijke titel "seigneur de Quesnoy-sur-Deule" en patroneerde de carrière van zijn schoonzoon Baudouin d'Ongnies, die door huwelijk gouverneur werd van Rijsel, Douai en Orchies, en kamerling van de hertog [64].
Samen met o.m. Jan van Eyck maakte Baudouin d'Oignies in 1428-29 als een soort secretaris-penningmeester deel uit van de ambassade naar Portugal voor de onderhandelingen betreffende het huwelijk van Filips de Goede met Isabella van Portugal. Vanaf 1430 was hij hofmeester en secretaris van hertogin Isabella [65].
Vermelden we nog dat Guy Guilbaut Bladelins voorganger was als algemeen ontvanger van alle financiën en als schatbewaarder van het Gulden Vlies.

Filips d'Oignies zal dus de titel "heer van Quesnoy" bekomen hebben via zijn moeder. Hij huwde met Margareta van Varsenare (een huwelijk door Pieter Bladelin gearrangeerd ?), dochter van Joos en van Elisabeth Fevers, die dan weer een dochter was van Margareta Bladelin. Filips sneuvelde in 1465 bij Monthléry, als vaandeldrager van Karel van Charolais, voor wiens ogen hij werd gedood [66].

Bladelin moet veel achting en genegenheid gehad hebben voor d'Oignies. Behalve "vut zekere juuste causen ende consideracien mij daertoe porrende", is het ook "vut zonderlingher vrienscepe ende affectie ... aan wijlen Philips Doignies, ende ... an zijne kinderen" [67] dat hij hen in zijn testament bedenkt.
Aan Antheunis schonk hij de heerlijkheid van Poelvoorde "met aller justicie, renten, pachten, waranden, exploiten, manscepen, ende generalicke alle andere toebehoorten hoedanich dat zij zijn". Wellicht was deze Antheunis genoemd naar zijn oom Antoine d'Oignies [68].
Hoewel het aan de hand van ons document niet met zekerheid uit te maken is of alle tot hiertoe besproken goederen hem toekwamen, gaan we daar toch van uit om reden dat de meeste in en rond Wingene lagen. Van sommige, bv. Ten Paercke, wordt dat bevestigd in de literatuur en de bronnen [69].

Antheunis behield Poelvoorde niet lang: in 1484 verkocht hij een jaarlijkse erfelijke rente van 4 lb. groten op zijn heerlijkheid voor de som van 80 lb. groten, enkele jaren later verkocht hij de heerlijkheid aan Pieter Metteneye [70].
Daarmee bleef ze wel min of meer in de familie: Pieter Metteneye was een zoon van Elooi, die in 1447 gehuwd was met Catharina Bladelin, halfzuster van Pieter Bladelin en door diens toedoen in 1446 gelegaliseerd [71]. Pieter Metteneye was de echtgenoot van Margareta de Baenst, wellicht de zuster van Jan de Baenst wiens kinderen Middelburg en de meeste van Bladelins bezitingen in het Brugse Vrije hadden geërfd. Op 9 april 1502 bracht hij het denombrement in van zijn *goed ende heerschip van Poelvoorde... met ...eenen wintmuelene....* Het was toen 61 bunder en 29 roeden groot en had tien achterlenen [72].

De oudste zoon van Pieter Metteneye en Margareta de Baenst, Antonius, erfde Poelvoorde en zijn onderlenen, w.o. Te Parcques. Hij werd geestelijke en verkocht Poelvoorde aan zijn zus Margareta, die huwde met ... Boudewijn d'Oignies, broer van Antheunis. Hun zoon François, die in 1537 burgemeester van Brugge was, bekwam Poelvoorde. Na zijn dood ging het over naar zijn neef Jérome Adornes of de la Coste. Hij was de oudste zoon van Caterina de Metteneye, dochter van Pieter en Margaretha de Baenst, gehuwd met Jan Adornes en overleden in 1537. Poelvoorde bleef tot op het eind van de 17de eeuw in de familie Adornes [73].

Het burggraafschap van Vijve

Het laatste leen in het bewaarde deel van het register beschreven, is het burggraafschap van Vijve, waaraan ongetwijfeld enig prestige, maar vooral nogal wat inkomsten verbonden waren. Bladelin hield het van *minen heere den grave van Stampes ende miner joncfrauwe ziner ghezelnede als ervachtighe vrauwe van haren hove van Inghelmunster*[74].

Graaf van *Stampes* of Etampes was Jan van Bourgondië, heer van Nevers, Rethel, Dourdan, Auxerre enz., zoon van Filips van Nevers en Bonne d'Artois, en dus neef van Filips de Goede. Hun beider grootvader was Filips de Stoute. In 1433, op 18-jarige leeftijd, kwam hij samen met zijn één jaar oudere broer Charles aan het Bourgondische hof [75]. Zijn titel graaf van Etampes kreeg hij van de hertog in 1434. In 1436 huwde hij met Jacqueline d'Ailly, dochter van Raoul d'Ailly en Jacoba van Maux, een afstammelinge van Robrecht van Bethune. Als huwelijksgift kreeg zij de heerlijkheden van Ingelmunster, Sint-Eloois-Vijve en Roesbrugge [76].

Het burggraafschap van Vijve, bestaande uit *eene mote metten nederhove ende marassche daer nevens*, had een foncier van amper een bunder of net geen 1,5 ha, maar daartoe behoorde *ook de Leye brugghe te Viven tote den palen alzo mense van ouden tijden ghecostumeert heeft*. Met de mote wordt ongetwijfeld het restant van de oude burcht van de heren van Vijve bedoeld, terwijl de burggravie als dusdanig deel moet uitgemaakt hebben van een patrimonium dat ooit zeker veel groter was [77]. Toch was het een interessant leen vanwege *de Leye brugghe*, het eraan verbonden tolrecht op de Leiebrug, dat in ons document uitvoerig wordt beschreven.

Elk doorvarend schip betaalde een tol van 10 deniers. Was de waterstand in de Leie zo hoog dat *men de brugge breken moet*, dan moest de eerste schipper ze opbreken, de laatste ze weer in paraatheid brengen. Voor elke wagen met vier paarden werden 7 deniers parisis aangerekend, voor een wagen met drie paarden 6, met twee paarden 4 deniers, met één paard 1 denier; een paard met één zak beladen 1 denier, met twee korven 2 deniers; voor een koe gold 1 denier, een schaap of varken ½ denier, voor honderd ganzen werden 4 deniers betaald. Passage met *een waghen die voren besleghen es* kostte 6 deniers, ook *al en hadde hij maer II perden*. Man of vrouw die overging met een bagage ter waarde van een groot, betaalde een halling*. Ook voor allerhande *huushalaem* dat overgebracht werd lag het tarief vast: huisraad met vier hoeken zoals bedden, koffers, kofferbanken, banken, kussens en tafels werd belast met 4 deniers, voor tuig met drie pikkels zoals staanders, potijzers en metalen potten werden 3 deniers gerekend[78].

Voerman en landslieden wachtend voor de oversteek. Tekening Jan Van Goyen, 1630.

De leenhouder van het burggraafschap mocht een baljuw en een onderbaljuw aanstellen, een prater, en daarbij zeven schepenen, te kiezen onder de laten.
Aan het leen waren *up zittende* en *ofzittende** laten verbonden, verspreid over de parochies van Sint-Eloois- en Sint-Baafs-Vijve, Zulte, Waregem, Wielsbeke en Oostrozebeke, en renten, namelijk jaarlijks 14 lb. 10 s. par. heerlijke en erfelijke renten en verder 9 kapoenen, 22 hennen en ⅓ hen, 21 razieren en 1½ havot 3 pinten ruwe haver, 6 havot witte haver, 5 razieren en 3 pinten rogge en 130 eieren. Bij verkoop of overdracht van een erfgoed moesten van elk pond groten 30 groten afgedragen worden, bij sterfgeval gold dubbele doodschuld.
Van het burggraafschap hingen veertien onderlenen af, waarvan er negen te vollen koop van 10 lb. par. stonden, één te halven koop, drie te bester vrome en één te 20 s. par. Als één van die lenen van eigenaar veranderde, gold daarop koop en tiende penning.
Als heerlijke rechten waren aan de burggravie put en galg verbonden, tol en vond, geldboeten tot 3 lb. par., bastaardgoed en herendiensten. Het leen stond te trouw en waarheden jegens de leenheer en te vollen verhef van 10 lb. par. Bij verwandeling of verkoop van *eenighe erve* had de leenheer recht op 30 groten van het pond, dubbele doodkoop en tiende penning en moest kamerlinggeld betaald worden.

Na deze opsomming van tolgelden, rechten en renten volgt apart per parochie de jaarlijks op te brengen rente. Ze vervalt op Sint-Stevensdag, 26 december, en moet telkens de zondag nadien afgekondigd worden in de betrokken parochies.

Verder wordt aangestipt *dat IIII havot maken I razier en IIII pinten I havot*, en dat de waarde van haver en rogge kan schommelen en zal bepaald worden *naer den maerctganc vanden eersten maendaghe naer Sinte Stevinsdach te Curtricke*.

Van het burggraafschap en de renten, zo vernemen we ten slotte, is Wouter Denys uit Kortrijk baljuw en ontvanger; de tol en het recht van de Leiebrug en van andere percelen *alzo hier achter ghepreciseert staet* is verpacht aan Gheerard de Buc. "Hier achter" ontbreekt helaas. Folio XIII v. bevat nog een hele reeks boekhoudkundige notities, XV was voorbehouden aan genoemde Gheerard de Buc.

Hoewel we daar in ons document evenmin als voor het hof van Poelvoorde enige aanwijzing van vinden, werd ook de Leiebrug in 1452 door de Gentenaren verwoest: "Op den 19. Mey, dags naer O. Heer Hemelvaertdag, ... De gentenaers wederkeerende, verbranden Vyve met de brugge op de Leye, omdat die plaets toebehoorde aen den Graef van Estampes" [79]. Wél dreigde Bladelin rond 1457 het leen te verliezen omdat hij nagelaten had tijdig manschap af te leggen en bovendien zijn verplichting niet nakwam de Leiebrug te onderhouden. Zover kwam het echter niet: hij kreeg de zaak geregeld met de baljuw van het leenhof [80].

Goringhem - Gorghem

Als voorlaatste goed staat in de *Tafele* van ons register *in Curtrike tleen van Goringhem* aangetekend. De benaming *Goringhem* troffen we enkel hier aan[81]; andere bronnen hebben het over Gorghem of Gorgem [82]. De Flou merkt in zijn *Woordenboek der Toponymie* aan dat Pieter Bladelin dit leen omtrent 1447-1448 kocht van Jacques Spoel. Hij heeft het over een heerlijkheid te Bellegem, Kortrijk ("bij den voetweg naar Sint-Denijs"), Sint-Denijs en Zwevegem [83].

"Spoel" moet een verkeerde lezing zijn van Scaec. P. Boncquet vermeldt dat het leen in 1420 gekocht werd door Jacob Scaec, schildknaap, die het op zijn beurt op 6 november 1447 in eigen naam en in naam van zijn vrouw Katarina van Halesnes verkoopt aan Pieter Bladelin [84].

In het denombrement van 1502 vinden we volgende omschrijving [85]: *... eenen leene dat Charle du Quesnoy schilknape ... houdende es ... welck sijn voorseijde leen es eene heerelijcke ervelijcke rente ghenaempt te Gorghem groot 108 rasieren witter evene. Item 9 kappoenen 8 oflien ende in penninck rente 6 s. 2 d. par. Vlaemsche munte ... inde prochie van Curtrijcke ende van Sweveghem ....* Veranderen de gronden waarop de rente staat van eigenaar door koop, dan zijn 15 d. per pond groten verschuldigd, bij doodkoop geldt dubbele rente. Aan het leen zijn de heerlijke rechten van een baljuw en onderbaljuw, een prater en een volle schepenbank verbonden, tol, vond en bastaard- en stragiersgoed, boeten tot 3 lb. par. [86]; het leen stond te trouw en waarheden en te vollen verhef van 10 lb. par. en 20 d. kamerlinggeld, bij dood en verkoop is de tiende penning verschuldigd.

Het rapport werd overgegeven door *Philippe Pins, schiltknape schoutete van Brugghe*, als kerkelijk voogd wegens *mijn jonckvrauwe de weduwe van Boudin Dongnies* [87]. Deze *Philippe Pins* moet Philip Pinnock zijn, in eerste huwelijk schoonzoon van Pieter Lanchals, en hertrouwd met Margiete Metteneye, de hier bedoelde weduwe van Boudewijn van Oignies. Eigenaardig is dat de minderjarige Karel of *Charle* hier als *du Quesnoy* vernoemd wordt.

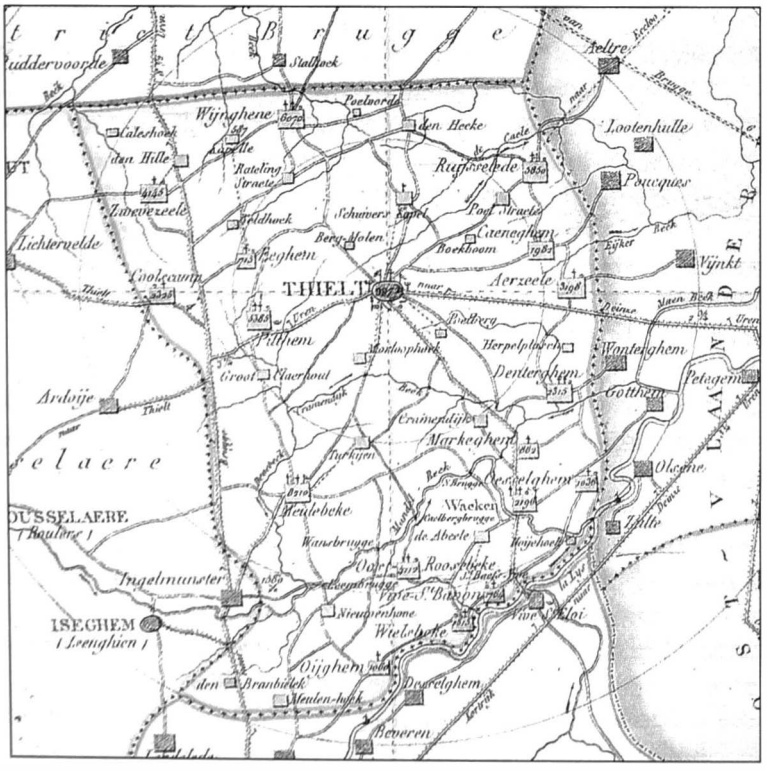

Kaart van het district Tielt, 1815 à 1830.

Het erfdeel *Vive*

Bladelin wees het burggraafschap van Vijve bij testament toe aan "Boudecken" d'Oignies, samen met " 't goed ten Poldre, metten huusinghen, lande, renten, pachten ende alle andere toebehoorten, hoedanich zij zijn, ende waer zij gheseten of gheleghen zijn, bin den lande van den Vrien of derbuten", en verder "alle dandre heerlicheden, renten, bosschen, manscepen, pachten ende andere goedinghen die jc hebbe staende ende ligghende bin der Castelrie van Curtricke, daerof Oste van den Berghe van mijnen weghe ontfangher es".

Het goed Ten Poldre, beter bekend onder zijn latere naam hof van Gistel, lag in Heille bij Middelburg. Dat en andere bezittingen van Bladelin binnen het Brugse Vrije hopen we in een volgende uitgave van dit jaarboek te bespreken.
Met de "andere goedinghen ... bin der Castelrie van Curtrike" zijn wellicht ook bedoeld de goederen in Meulebeke, waarvan volgens het register Goossin de Smit ontvanger was, en zoals uit het bovenstaande blijkt *in Curtrike tleen van Gooringhem.*
In Meulebeke is alvast het leen Dierdonc te situeren, waarvan eerder sprake was.
Waarschijnlijk zijn tot het erfdeel Vijve en dus tot Bladelins vroegere bezit ook nog twee lenen in Aarsele te rekenen, die we in het denombrement van 1502 aantroffen; ze werden toen aangegeven door *Merlin Fruijtier als man van vogdien van Carles Dongnies heere van Quennijt*. Het betreft een leen *ghenaemt theerschip ter Oostrem, groot xlviij halstren twee achtelingen ende tvierendeel achtelinx evenen gruuuthuijs maete, drije hennen* en penningrenten; de baljuw mocht de wet ontlenen, er waren doodkoop, wandelkoop en boeten tot 3 lb. par. aan verbonden, het stond ten verhef van 10 lb. par. Het andere, naamloze leen was *groot xxxiij halstren evenen gruuthuus maten* [88].

Ter Heule in Aalbeke

Als laatste in de *Tafele van desen registere* komt *in Aelbeke thof Ter Heule*. Er waren blijkbaar, tenzij er blanco's tussen zaten, drie folio's aan gewijd, zodat we ook hier een uitgebreide beschrijving mogen veronderstellen.

In Bladelins testament wordt dit goed, "metten renten, pachten, manscepen, vervallen ende alle andere toebehoorten, hoedanich dat zij zijn", bestemd voor "Jan Doignies 's voorseiden Philips oudste zone, heere van Quesnoit".

Aalbeke behoorde toentertijd tot de "dertien parochiën" binnen de kasselrij van Kortrijk. Bij gebrek aan nadere gegevens omtrent het bezit en erfdeel Ter Heule, moeten we ons ook hier beroepen op indirecte bronnen.

We gaan te leen bij Theodoor Sevens' *Geschiedenis der Gemeente Aalbeke* [89], p. 17-19:
"De heerlijkheid van Heule had haren zetel langs den weg van het dorp naar den Preshoek. Zij was 19 bunderen groot en had, in 1502, dertien achterlenen, liggende te Aalbeke, te Lauwe en te Moescroen. Zij had almede eene vierschaar, samengesteld uit eenen baljuw en eene volle bank van zeven schepenen.
Op het einde der XIVde eeuw was de heerlijkheid van Heule een eigendom van Daniël Borluut ... Den 7 Augustus 1397 verkocht Borluut de heerlijkheid aan Oste van Heule. Deze verkocht ze op zijne beurt, in 1403, aan Geeraard de Tollenaere ... Eenigen tijd nadien nam Jan van Ongnies, ridder en heer van Quesnoi, op de Deule, de heerlijkheid

in bezit. Cornelius de la Barre, heer van Moescroen en Luingne, kocht ze den 12 juni 1480 voor 390 pond groote" [90].

Cornelis de la Barre of van der Barre was in 1463 hoogbaluw van Kortrijk en in eerste, kinderloos gebleven huwelijk verbonden met Isabeau d'Oignies, dochter van Boudewijn [91], die een broer was van Filips van Oignies wiens kinderen van Bladelin erven. De la Barre had eerder al een rente verworven, gehypothekeerd op Ter Heule [92].

"Eenigen tijd nadien" moet dus zowat zeventig jaar zijn, want tussen Geeraard de Tollenaere en Jan d'Oignies komt omstreeks 1417 Wouter van Rekkem [93] en na hem Pieter Bladelin. Overigens staat de naam *Gherart de Toolnaere f. Daneelis* marginaal genoteerd in de *Tafele* van ons register, wat nog niet betekent dat het om dezelfde persoon gaat, mogelijk wél om vader en zoon.

In de bijlagen neemt Sevens, p. 95, nog twee excerpten op uit de "tafel van Rapporten en Denombrementen" van 1502, van achterlenen van Ter Heule:
"Item soo houd ik [= Willem de Corte, Heere van Hasselt] noch in leen ende in manschepe van Antheunis van den Barre, van syn heershepe ter Huele, in Aelbeke, eene heerelycke rente, streckende in de prochie van Aelbeke, groot veertich razieren ruwer evenen, Curtrycxsche mate, ende ic vermach ter causen van dien eenen bailliu, ende ick moet de wet ontleenen, ende als de laten huerlieder landt vercoopen, dan heb ick XV grooten van den pondt groote, ende ter doot dobbel rente, ende behoort daertoe thol, vondt, bastaerde ende stragiersgoet, boete tot dry pondt par. ende daer ondere, ende dit staet oock ter subjectien myns gerechten leenheere van relieve ende anders, naer 's hoff rechte. (Tafel van Rapporten en Denombrementen, blz. 279)".

"Dit is de groote ende dovergheven van eenen leene, dat ick, Joos Bonte, houdende ben in leene ende manscepe van edelen eerwerdeghen Antheunis van den Barre, heere van Mosscheroen, etc., ende dat van zynen hove ende heerschepe, gheheeten ter Huelle, in de prochie van Aelbeke, ende dat daer toe behoort, ende es myn voors. leen ghelegen in de prochie van Lauwe gheheeten ter Eertbrugghe ... XIIII dach van April int jaer XVc ende twee naer Paesschen. (Id. q. supra, p. 387)".

Heerlijke titels

Onze schets van Bladelins bezittingen binnen de kasselrij Kortrijk is hoe dan ook onvolledig. Eventuele achterlenen zijn niet vermeld en beschreven zoals dat het geval zou zijn bij een denombrement, over de goederen in Meulebeke en over Goringhem bij Kortrijk en Ter Heule in Aalbeke ontbreken de betreffende folio's. Goringhem, en Ter Heule zijn weliswaar deels te reconstrueren op basis van gegevens overwegend ontleend aan een denombrement uit 1502, maar toch ligt tussen ons *registere* en 1502 een tijdspanne van zowat veertig jaar, waarbinnen de toestand van de lenen en achterlenen meermaals kan gewijzigd zijn. Voor zover als na te gaan, verwierf Bladelin haast alle goederen in het register vermeld vóór 1450, dus vóór Middelburg goed en wel in de steigers stond, en hij blijkt er bij leven geen afstand van gedaan te hebben.

Houden we aan dat als heerlijkheid mag betiteld worden een leen waaraan het justitieel recht of de macht van vervolgen en bestraffen was verbonden, dan mocht Bladelin zich dus heer van Poelvoorde, Cappelhout, Poedelbergh, Ten Paercke, Scaecx, Ter Heule en

Goringhem en burggraaf van Vijve noemen. Mogelijk ook heer van Oostrem, maar daaromtrent maken we het nodige voorbehoud. Als heer van Poelvoorde was hij tevens grafelijk bottelier of schenker. Bij dat alles blijven nota bene Middelburg en zijn andere bezittingen in het Brugse Vrije buiten beschouwing.
Bij de uitvoering van Bladelins testament rees bij de fiscale ambtenaren bevoegd voor het Kortrijkse, de vraag of op die legaten de gebruikelijke tiende penning diende betaald te worden. Het is evenwel niet bekend of er effectief successierecht werd betaald, zoals dat wel het geval was voor de erfdelen in het Brugse [94].

Tot slot en volledigheidshalve verdient het nog vermelding dat Isabelle d'Oignies, zuster-van Antheunis, Boudeken en Jan, luidens Bladelins testament 33 lb. 5. sch.gr. jaarlijks verkrijgt, zijnde "de helfscheede van lxvj Lb. x s. grooten 's jaers ervelicke losrente" die Bladelin kort voordien kocht op de stede van Brugge [95]. Ook dat was een niet te versmaden erfdeel.

Terminologie

amman: ambt vergelijkbaar met dat van baljuw en schout; in de keure van het Vrije van ca. 1190 wordt een onderscheid gemaakt: de schouten waren vrij (milites) en konden vrije lieden voor de Brugse vierschaar dagen, de ammans waren onvrij en konden hun gezag slechts over huns gelijken doen gelden. Mettertijd vervaagde het onderscheid en verkregen de ammans dezelfde competentie als de schouten. (Cfr. Koch p. 127 e.v.)
baljuw: vertegenwoordiger van de heer, vervolgingsambtenaar die instaat voor recht en orde en de wet maant.
bastaardgoed: (recht van de heer op) de nalatenschap van bastaards, gestorven zonder wettige afstamming, en voor zover die zich op het grondgebied van de heerlijkheid bevindt.
bunder: in de kasselrij Kortrijk = 1 ha 41a 69 ca.
denier: zie bij **pond**
denombrement: akte die de leenhouder aan zijn leenheer of een leenhof bezorgt, waarbij het leen wordt beschreven naar grootte, ligging, aard van bodem en/of begroeiing, bebouwing ..., met opgave van eventuele achterlenen en de verplichtingen die aan het leengoed verbonden zijn.
doodkoop: bedrag als een successierecht aan de leenheer te betalen wanneer een leengoed door erfenis op een ander overgaat.
erve: onverpacht feodaal goed.
foncier: in principe grond die de leenhouder zelf in vrij gebruik houdt en niet verder in leen of cijns uitgeeft.
halling: < halveling: munt t.w.v. ½ penning of mijt
1 **halster** = ½ zak
1 **havot** = 4 pinten = 1/24 vat
heerlijkheid: aan een heerlijkheid, die men meestal in leen hield van een hoger leenhof, waren voor de leenhouder justitiële rechten verbonden, die doorgaans ook inkomsten opleverden; vooral de macht om te vervolgen en bestraffen is doorslaggevend om van een heerlijkheid te kunnen spreken. De heer sprak geen recht in eigen persoon, maar door middel van de schepenbank of wet die samenkwam in vierschaar.
kamerlinggeld: meestal 20 s.par., betaald bij het leenverhef, oorspronkelijk als fooi voor de kamerheer van de leenheer, later als een supplement bij het verhefgeld.
kapoen: gecastreerde haan, vethaan.

koop, volle of halve - : een bedrag, aan de leenheer betaald bij leenverheffing, resp. 10 en 5 lb. par.

laat: halfvrij persoon die onroerend goed van een heer in gebruik heeft en daarmee gebonden is aan het domein ; opzittende laten en afzittende laten wonen resp. wel en niet binnen de heerlijkheid.

leen: een opbrengstgoed (grond, ambt, cijns, rente ...) waarover de leenman of leenhouder bijna volledig vrij en ten eigen bate kan beschikken, mits hij een aantal feodale verplichtingen tegenover zijn leenheer nakomt; tenzij het om een heerlijkheid gaat, zijn aan een leen uit zichzelf geen overheidsrechten verbonden.

mout: gerst die men heeft laten kiemen en daarna gedroogd om er bier van te brouwen
1 **mud** = 8 zakken = 12 razieren = 48 havot = 1011,36 liter koren of 1056,192 liter haver.

oflie: een cijns of heerlijke rente in graan, met daarbij soms ook enkele hoenders.

penningrenten: de onveranderlijke opbrengst in geld of natura van in erfpacht gegeven gronden.

1 **pond** = 20 **schellingen**, 1 schelling = 12 **deniers** of penningen; 1 pond groten Vlaams = 12 pond parisis.

In de Brugse bouwnijverheid verdiende in de 1ste helft van de 15de eeuw een meester 10 s. par. per dag, een gezel 5 s. par.; na 1450 steeg dit tot resp. 12 en 6 s. (J.P. SOSSON: *Les travaux publics de la ville de Bruges, XIVe-Xve siècles. Les matériaux, les hommes.* Gemeentekrediet van België, Collection d'Histoire, z.pl., 1977, p. 226 e.v.).

prater: helper van de baljuw met politionele bevoegdheid, te vergelijken met die van een veldwachter.

1 **razier** haver = 88 liter, voor koren = 84,24 liter

relief = verhef: twee betekenissen: ceremonieel waardoor iemand in het genot gesteld wordt van een leen , en de taks die bij vererving, verkoop of schenking van een leen aan de leenheer verschuldigd is; zie ook bij koop.

schauwedag: dag waarop straten, waterlopen ... geschouwd worden.

schelling: zie **pond**

straatberijd: straat- of wegschouwing.

stragiersgoed: (recht van de heer op het) goed van vreemdelingen die binnen de heerlijkheid zonder gekende erfgenamen overlijden.

tiende: het tiende deel van de opbrengst van een grond, teelt of winning, dat in oorsprong toekwam aan kerkelijke instellingen, maar gaandeweg door de wereldlijke heren werd overgenomen.

tol: een recht, geheven bij verkoop binnen de heerlijkheid van dieren naar soort en/of van roerende goederen.

trouw en waarheden: slotformule in een denombrement, waarmee uitgedrukt wordt dat leenman en leenheer elkaar wederzijds trouw beloven en de leenman zijn leenheer zal bijstaan in enquêtes.

verhef: zie relief.

vogelrij en **visscherie**: recht op vogel- en visvangst.

vond: recht van de heer op achtergelaten of verloren goed dat niet binnen een zekere tijd door de rechtmatige eigenaar wordt opgevorderd.

waarheid, doorgaande - : periodieke opsporing en openbare ondervraging van getuigen van delicten; **klacht-**: gelegenheidsenquête n.a.v. een klacht.

wandelkoop: heerlijk recht, een taks te betalen wanneer een goed (leen ...) door verkoop, schenking of (zelden!) ruil op een ander overgaat, verwandelt; bij 15de penning komt dat neer op 6,66 % van het bedrag.

NOTEN

1 Erwin PANOFSKY: *Early Netherlandish painting. Its origins and character.* Cambridge-Massachusetts, 1953, I, p. 276.

2 Charles VERSCHELDE: *Testament de Pierre Bladelin, fondateur de Middelbourg en Flandre, ...* In: *Annales de la Société d'Émulation...*, 4de reeks tome III, Brugge, 1879 (verder als VERSCHELDE: *Testament ...*), p. 3-35.
Een goed gestructureerd overzicht van de testamentaire verdeling van Bladelins feodale bezit bij Rik OPSOMMER: *"Omme dat leengoed es thoochste dinc van der weerelt". Het leenrecht in Vlaanderen in de 14de en 15de eeuw.* Brussel, 1995 (verder als OPSOMMER: *Omme dat leengoed ...*), band 1, p. 341-345.

3 VERSCHELDE: *Testament ...*, p. 12-13.

4 In Bladelins testament staat de naam in de vorm "Doignies" geschreven. We houden hier de schrijfwijzen d'Oignies of van Oignies aan. Zowel in handschriftelijke bronnen als in publicaties wordt hij ook als d'Ognies en d'Ongnies aangegeven, zodat de verschillende varianten verdedigbaar zijn. Hij is afgeleid van Oignies, vroeger een heerlijkheid, thans een dorp tussen Rijsel en Douai.

5 De kasselrij Kortrijk was verder opgedeeld in kleinere administratieve gebieden, met name de Roeden van Harelbeke, van Tielt, van Deinze en van Menen en de 13 parochiën. De meeste bezittingen, opgesomd in het bewaarde deel van het register, lagen binnen de Roede van Tielt, die op zichzelf 20 parochies omvatte, w.o. Tielt stad en Tielt-buiten, Meulebeke, Aarsele, Oostrozebeke, Pittem, Sint-Baafs-Vijve, Wielsbeke, Wingene...

6 Noël GEIRNAERT: *Het Archief van de familie Adornes en de Jeruzalemstichting te Brugge. I. Inventaris.* Brugge, 1987, p. nr. 633. Eveneens vermeld bij Hans ROMBAUT: *Bronnen voor de agrarische geschiedenis van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen. Deel III.* Gent, 1991, p. 67.

7 Van dat denombrement, waarnaar ook vele van de verderop geciteerde auteurs verwijzen, bestaan meerdere kopieën, o.m. in het Algemeen Rijksarchief te Brussel, Rekenkamer, nr. 1080, en twee versies in het Rijksarchief te Kortrijk, Fonds Colens (verderop geciteerd als RAK, FOC) nrs. 204 en 205. Zelf raadpleegden we deze versies sporadisch ter controle of aanvulling van onze literaire bronnen, wat meteen ook enkele nieuwe gegevens opleverde.

8 Gino GESQUIERE: *De Roede van Tielt - Kasselrij Kortrijk (XIVde eeuw-1502). Heerlijkheden en lenen gehouden van het Kasteel van Kortrijk en Leenhof van Tielt.* Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 2 delen, K.U.Leuven 1982 (verder als GESQUIERE: *De Roede ...*), p. 360, met verwijzing naar Guido LAMS: *De heerlijkheden van Wingene.* Wingene, 1979 (verder als LAMS: *De heerlijkheden...*), p. 22.
Jan Dreelinck was in 1432-33, 1434-35 en 1436-37 schepen van de stad Brugge; in de periode 1434-35 was Pieter Bladelin raadslid. Antoon Dreelinck of Dreelync is raadslid in 1435-1436, cfr. Jan DUMOLYN: *De Brugse opstand van 1436-1438*, Kortrijk-Heule, 1997, p. 108,110, 111, 175, 234.

9 Karel VERSCHELDE: *Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen.* Brugge, 1867 (verderop als VERSCHELDE: *Geschiedenis ...*), p. 26, citerend naar een oorkonde van 3 juni 1464; J. VANGAVER: *De Heerlijkheid van Poelvoorde onder Wingene.* Kortrijk, 1944 (verder als VANGAVER: *... Poelvoorde...*), p. 29-30; LAMS: *De Heerlijkheden ...*, p. 22; GESQUIERE: *De Roede ...*, p. 360.
Karel DE FLOU citeert in zijn *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, ...* (verder als DE FLOU: *Woordenboek ...*), deel XXII, Brugge, 1931, kol.. 906, een niet nader gespecificeeerd document uit het Rijksarchief te Brugge met een Franstalige versie van deze passage: "Ceulx de Gand ... alerent en la paroisse de winghene ou le suppliant [= Bladelin] avoit ung bel et grand manoir appelle poelvoorde qui environ deux ans auparavant lui avoit cousté bien quater mil escus". Hier zijn dus Franse kronen of écus à la couronne bedoeld, een munt waarmee ook aan het Bourgondische hof gerekend werd. Ze hadden dezelfde waarde als het pond van 40 groten. (Met dank aan dr. med. T. Goddeeris uit Kortrijk voor zijn advies aangaande de muntwaarden).

10 VERSCHELDE: *Geschiedenis...*, p. 26; LAMS: *De heerlijkheden...*, p. 22; GESQUIERE: *De Roede ...*, p. 360.

11 Voor de opeenvolgende eigenaars na Bladelin zij verwezen naar VANGAVER, *Poelvoorde ...*, p. 33-61.

12 Th. DE LIMBURG-STIRUM: *Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Gand. Tome XI. Coutume de la ville et de la chatellenie de Courtrai. I. Ville de Courtrai.* Brussel, 1905 (verder als: DE LIMBURG-STIRUM: *Coutume ...*), p. XXIII: "te Wingine Olivier van Poelvoorde, XL b. ende te desen leene behoord de Boutelrie mins heere ervachtich" (1365); RAK, FOC nr. 204 f° 139r.: "*... ende de ervachtighe van desen leene es ter causen van dien ervachtig bottelgier van Vlaenderen met alsulcke heerlijckheden ende seigneurien als daer toe behooren ende ghecoustumeert sijn van ouden ...*" (1502); VANGAVER: *Poelvoorde ...*, p. 21; V. ARICX: *Enkele feodale rechten en verplichtingen in de kasselrij Kortrijk in 1502*, in *De Leiegouw*, jg. VIII (1966) nr. 1 (verderop als ARICKX: *Enkele feodale rechten ...*), p. 57, geeft aan dat Poelvoorde het enige leen binnen de kasselrij Kortrijk was waaraan een officiële functie aan het grafelijke hof verbonden was; GESQUIERE: *De Roede ...*, p. 202 (met verwijzing naar E. WARLOP, *De Vlaamse adel vóór 1300*, Handzame, 1968, dl. I, p. 288-289, 290-291, 360); OPSOMMER: *Omme dat leengoed ...*, band 1 p. 235.

13 GESQUIERE: *De Roede ...*, p. 290. Auteur rekent Poelvoorde bij de heerlijkheden met middelbare justitie, terwijl LAMS: *De heerlijkheden...*, p. 13 en IDEM: *De heerlijkheid, met voorbeelden uit Wingene*, in: *De Roede van Tielt*, 10 (1979) (verder geciteerd als LAMS: *De heerlijkheid... voorbeelden...*), p. 90, gewaagt van hoge justitierechten.

14 GESQUIERE: *De Roede* ..., p. 290; LAMS: *De heerlijkheden* ..., p. 15 en LAMS: *De heerlijkheid ... voorbeelden* ..., p. 93 : "noch zoo behoort ten desen heerschepe stroom ende wijns voghelrije ende visscherije"; LAMS: *De heerlijkheid ... voorbeelden...*, p. 91: "noch zoo behoort ten voorst heerschepe straetberyt omme danop de boeten te innene up degene die danop in gebreke zouden zijn" (citaten uit het leenverhef van Poelvoorde, 9 april 1502).

15 LAMS : *De heerlijkheden* ..., p. 14 en LAMS: *De heerlijkheid ... voorbeelden* ..., p. 90.

16 GESQUIERE: *De Roede* ..., p. 205-207, 485-488.

17 In de kasselrij Kortrijk is 1 bunder = 1 ha 41a 69ca.

18 Een ongewone termijn: nagenoeg alle pachten van hofsteden en land liepen over een periode drie - zes - negen jaar, wat te maken heeft met het drieslagstelsel; het gewoonterecht binnen de kasselrij Kortrijk bepaalt dat trouwens uitdrukkelijk, cfr. DE LIMBURG-STIRUM: *Coutume* ..., p. 24 : "Niemandt en magh zyn ghestruuct leen langher verpachten dan drye, zesse, ofte neghen jaeren; ende waert ghedaen ter contrarien, zoude wesen van onweerden, ende niet breedere sorteren dan neghen jaren, in prejuditie van den hoyre van den proprietaris".

19 1 pond = 20 schellingen, 1 schelling = 12 deniers; 1 pond groten Vlaams = 12 pond parisis.

20 *corens ghepresen in derde drest ende zaet* houdt ook de waarde in van arbeid en zaaigoed.

21 *gheaesdich ende pachtghave* heeft in ons document betrekking op *de huzen*; "pachtghave" is normaal van toepassing op het hele pachtgoed, en houdt gebruik en onderhoud in. Het costumier recht bepaalde daarbij, cfr. DE LIMBURG-STIRUM: *Coutume* ..., p. 30: "... ghereserveert de huusinghen, die hij houden ende onderhouden moet, ende die leveren t'zynen ofscheedene (indien hem die zulc ghelevert zyn) eenen halven reghel-voet dicke [met stro gedekt] ende alzoo achtervolghende tot der vurst toe; de buten ende binnen weeghen [wanden] soo gheplackt, dat men noch latten, reghele noch bast en zie".

22 Normaal waren stro, wissen en bandroeden op kosten van de pachter, latten en nagels op die van de verpachter, cfr. DE LIMBURG-STIRUM: *Coutume* ..., p. 30.

23 Duiven werden geacht tijdens de andere seizoenen hun kost zelf te verzamelen op de omliggende landerijen. Een duiventil was voorbehouden aan rijkere eigenaars en grotere uitbatingen, ook al omdat de duiven anders te veel schade zouden aanrichten op de akkers van anderen.

24 Cfr. DE LIMBURG-STIRUM: *Coutume*..., p. 28: als in de pachtbrief "verclaert ende ghespecificeert staet de oudde van den troncken ende slag-hout, zoo moet de pachtere 't selve alzoo laten"; wat de opgaande bomen betreft, gold dat de pachter recht had op het slaghout ter diepte van het merk van " happe ende haumes" en niet "in de croone noch an de spaender als men de boomen velt", cfr. Jan MONBALLYU: *Costumen van het Land en Graafschap Vlaanderen. Kwartier Gent. Deel XII. Costumen van de stad en van de kasselrij Kortrijk. II. Turben afgenomen door de Kortrijkse Schepenbank (1485-1581).* Brussel, 1989, p. 11-12.

25 Een afvalproduct van de zeepziederij.

26 Bij Karel DE FLOU: *Woordenboek* ..., deel X, Brugge 1930, kol. 674-675: brug en wijk in Oostkamp, vermeld vanaf 1332. Als eigentijdse bron, met betrekking op 29 mei 1452, kan hier ook Georges CHASTELLAIN: *Œuvres*, uitg J. Kervyn de Lettenhove, Brussel 1863-1866 (verder als CHASTELLAIN: *Œuvres*), deel II, p. 283-284 geciteerd worden: "[de Gentenaren] prirent leur host et logis emprès et dechà le pont que l'on nomme le Moubrugghe, en la paroisse de Corscamp, ils deslogèrent, prenant leur chemin devers Redehem et Quesselaire ...". Bedoeld zijn Moerbrugge, Oostkamp, Oedelem en Knesselare.

27 Cfr. DE LIMBURG-STIRUM: *Coutume* ..., p. 26: "zoo moet ook al het stroo op t'goed ghewonnen van den vruchten aldaer versleten ende gheteert synde..."; stro mag niet worden verkocht, vervreemd of vervoerd. Zie ook Paul LINDEMANS: *Geschiedenis van de landbouw in België*, Antwerpen-Borgerhout, (2) 1994 (verder als LINDEMANS: *Geschiedenis landbouw* ...), deel I p. 23: stro hoorde omgezet te worden in mest, en werd beschouwd als een onroerend goed dat tot de bodem behoort.

28 LINDEMANS: *Geschiedenis landbouw* ..., o.m. p. 51. Na bemesting werd eerst een broodgraan gewonnen, meest rogge of tarwe, ingezaaid vóór de winter, gevolgd door een zomergraan, haver of gerst.

29 John BARTIER: *Légistes et gens de finances au XVe siècle. Les conseillers*.... Brussel, 1955 (verder als BARTIER : *Légistes* ...), p. 219 n. 6 ; Monique SOMMÉ: *Isabelle de Portugal, duchesse de Bourgogne. Une femme au pouvoir au Xve siècle.* Villeneuve d'Ascq, 1998 (verder als SOMMÉ: *Isabelle de Portugal* ...), p. 327 n. 85; Jan DUMOLYN: *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren in het graafschap Vlaanderen, 1419-1477.* Antwerpen, 2003 (verder als DUMOLYN: *Staatsvorming* ...), prosopografische databank onder *Van Overtvelt.*

30 SOMMÉ : *Isabelle de Portugal* ..., p. 323-325; DUMOLYN: als hiervoor.

31 Zie o.m. Marc MARTENS: *Pieter Bladelin, ca. 1410-1472, en Middelburg in Vlaanderen, 1444-1994. Een biografie ... Catalogus* .... Middelburg, 1994 (verder als MARTENS: *Pieter Bladelin* ...), p. 5-14 passim; IDEM: *Nieuwe biografische gegevens over Pieter Bladelin, de stichter van Middelburg.* In *Jaarboek van de heemkundige kring Het Ambacht Maldegem*, 5 (1999), p. 244-250 passim.

32 SOMMÉ : *Isabelle de Portugal* ..., p. 241, 249, 74, 360, 60.

33 SOMMÉ : *Isabelle de Portugal* ..., p. 272, 276.

34 Louis GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Inventaire des archives de la ville de Bruges.. ...*, Tome V, Brugge, 1876, p. 474-475.

35 SOMMÉ: *Isabelle de Portugal* ..., p. 60.

36 CHASTELLAIN: *Œuvres*..., deel IV, p. 203-204.

37 *Les Cent nouvelles Nouvelles*, ed. Franklin P. SWEETSER, Genève, 1966, p. 396-401. De God die ze te aanschouwen kregen, was Christus op een palmezel, een beeld dat op palmzondag in de processie werd meegevoerd.

38 Het 24ste en 43ste van de *Nouvelles*, in de hiervoor geciteerde uitgave p. 154-158 en 289-292.

39 Volgens I. DIEGERICK: *Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents....*, deel III, p. 269-270, nr. MV, met verwijzing naar *Zwartenboek*, f° 225 r°, zou Roeland Pipe ook meerdere lenen binnen de heerlijkheid Middelburg gehad hebben. Mogelijk gaat het hier om een foutieve interpretatie.

40 In *Meulebeke, wel en wee tot 1850*, Tielt, 2002, p. 50, vermeldt auteur Iñez DEMARREZ na Jan Boonyn of Bonin, heer van Meulebeke overleden in 1436, als opvolgers in de heerlijkheid het geslacht vander Douve "... dat de naam van Meulebeke aannam. De eerste heer van Meulebeke uit dat geslacht was Jacobus, die ook de heerlijkheden Nieuwkerke en Eggerlo bezat ... Isabella vander Douve, dochter van Jan van Meulebeke, erfde de heerlijkheid ...".

41 De naam van de bedevaartplaats en de heilige konden we niet anders ontcijferen dan als *tsinte lugne te Geelre in Brabant*, maar noch de heilige in kwestie, noch de plaatsnaam kunnen we precies duiden. De enige heiligennaam die er o.i. naar neigt, is Hyginus, paus van ca. 136 tot ca. 140, feestdag 11 januari. lugne zou dan een volkse benaming kunnen zijn, maar van bijzondere verering in de Nederlanden is ons niets bekend.

42 Rijksarchief Gent, Archief van de Raad van Vlaanderen nr. 2390, Acten en Sententiën 1465-1466, f° 329r°-330r°. Met dank aan de heer Hugo Notteboom, die ons hielp het document op te sporen.

43 Zie verder in dit jaarboek onder de bijdrage *Aanvullingen bij de biografie van Pieter Bladelin*, p 93.

44 Een leen onder de heerlijkheid Meulebeke, ressorterende onder het leenhof van Ingelmunster.

45 Daarover hebben we geen nadere gegevens aangetroffen.

46 Bij DE FLOU, *Woordenboek* ..., deel XIV, Brugge 1933, kol. 52: "Saros (t, den)"; bij LAMS: *De heelijkheden* ..., p. 6 en 64, en LAMS: *De heelijkheid ... voorbeelden* ..., p.80 " 't Sarros"; GESQUIERE: *De Roede* ..., p. 204, 205, 248, 405, 485 houdt de schrijfwijze "Sherostz" aan zoals ze voorkomt in het denombrement van 1502.

47 LINDEMANS: *Geschiedenis landbouw* ..., deel 1 p. 23. De formulering "naer ghevallen ougst" komt vaak voor in pachtcontracten: de afgaande pachter was dan gehouden zolang op het goed te blijven.

48 LAMS: *De heerlijkheden* ... heeft het op p. 6 en 2 p. 82 over een leen Capulote, gehouden van Ayshove in Koolskamp; ook DE FLOU, *Woordenboek*..., deel VII, Brugge 1927, kol. 230 vermeldt Capulote.

49 DE FLOU: *Woordenboek* ..., deel XIII, Brugge, 1932, geeft kol. 298-300 meerdere varianten in de schrijfwijze, o.m. ook *Raterdync thiende* in 1502. LAMS: *De heerlijkheden* ..., p. 5, vermeldt Ratelinge als een allodiaal goed in Wingene; zie ook GESQUIERE: *De Roede* ..., p. 179. De hofstede van Ratelinge bestaat nog steeds.

50 Vlienderbeke bij DE FLOU: *Woordenboek* ..., deel XVI, Brugge 1935, kol. 627-628: "een leengoed te Pitthem", bij Valère ARICKX: *Geschiedenis van Pittem.* Pittem, 1951 (verder als ARICKX: ... *Pittem*), p. 75-76: "een achterleen van het hof van Claerhout te Pittem", bij GESQUIERE: *De Roede* ...: p. 143 en 443 "een goed Ter Vlienderbeke in Pittem, afhangende van het hof van Claerhout te Pittem".
Als patroniem troffen we Van of Vander Vlienderbeke o.m. aan bij LAMS: *De heerlijkheden* ..., waar p. 19 n. 17, een Maeyekin vander Vlienderbeke vernoemd wordt; GESQUIERE: *De Roede* ... vermeldt p. 460 een meester Antoon van Vlienderbeke, priester en heer van Aalbeke. Deze wordt ook als dusdanig vermeld bij Theodoor SEVENS in diens *Geschiedenis der Gemeente Aalbeke*, Kortrijk, 1912 (*Handelingen der Geschied- en Oudheidkundigen Kring van Kortrijk*, VII) (verder als SEVENS: *Aalbeke* ...), p. 19 en 21. Een Antoon van Vlienderbeke, priester, komt voor als heer en als leenhouder van een heerlijke rente in Bissegem (RAK, FOC 205, f° clj r). Bij P. BONCQUET, *Heerlijkheid en leen in Kortrijk-Buiten, XIVde-Xvde eeuw*, in *De Leiegouw* jg. XXVI (1984) nr. 1, p. 62, wordt een Olivier van Vlienderbeke vernoemd als bezitter van een leen Steenbrugge ...

51 Bij DE FLOU, *Woordenboek* ...,deel IX, Brugge 1929, kol. 690: "Liegerdam. Eene heerlijkheid te Wyngene. Onder Pieter Bladelin, van zinen heerscepe te Liegerdam, in Wynghene, 1462", met verwijzing naar Dischregister Tielt, art. 353.

52 Bij DE FLOU, *Woordenboek* ..., deel VII, Brugge 1927, kol. 252: "Een bosch te Wyngene".

53 Sinds 1466 was er het filiaal gevestigd van de Florentijnse Medicibank, met Tomasso Portinari aan het roer. Hij werd na Bladelin en Lorenzo de Medici zelf eigenaar van het pand maar moest het, berooid en achtervolgd door schuldeisers, verkopen. Nieuwe eigenaar werd Jacob van Luxemburg, heer van Fiennes, die het bij zijn dood in 1530 overliet aan zijn zuster Françoise, weduwe van Jan van Egmont. Hun zoon Lamoral zou in 1568 samen met Filips de Montmorency, graaf van Hoorne, te Brussel terechtgesteld worden. Zie daarover o.m. Zr. Gabriëlle CLAEYS: *Het hof Bladelin te Brugge.* Brugge, 1988, p. 25-51, en Daniël VERSTRAETE: *Het hof van Fiennes te Brugge*, in *Vrij Maldegem*, nr. 1148 d.d. 28.11.1964.

54 ARICKX: *Pittem* ..., p. 81, beschrijft datzelfde leen als "de heerlijkheid van het Schaakse", afhangende van het leenhof van Ooigem, met in 1502 Antheunis Metteneye als bezitter. Het leen was ongeveer 50 gemeten groot en deels gelegen op Pittem, deels ook op Tielt, met daarop een rente van 14 razieren haver, 7 kapoenen, 15 oflien, 70 eieren en 3 lb. 7 s. 10 d. in geld, plus een kleine tiende van ongeveer 4 lb. par.; tot het leende behoorden een baljuw en een volle schepenbank; op Pittem was er nog een achterleen van 6 bunders.

55 DE FLOU, *Woordenboek* ..., deel XII, Brugge 1931, kol. 882 vernoemt "Poelberg" als "een heuvel, een leen-

goed en oude wijk tusschen Tielt en Denterghem", met verscheidene varianten in de schrijfwijze; LAMS 1979 p. 64 noemt het leen ook Ten Berghe of Boelberghe.

56 LAMS: *De heerlijkheid ... voorbeelden ...*, p. 82.

57 LAMS: *De heerlijkheden ...*, p. 64

58 LAMS: *De heerlijkheden ...*, p. 19-20; Guido LAMS: *De heerlijkheid Wingene. De heren van Wingene 1373-1607*. In *De Roede van Tielt*, jg. 13 (1982) nr. 1 (hierna als LAMS: *De heerlijkheid ... heren ...*), p. 4-5.

59 VERSCHELDE: *Geschiedenis ...*, p. 59; Werner PARAVICINI: *Zur Biographie von Guillaume Hugonet, Kanzler Herzog Karls des Kühnen*. In: *Festschrift für Hermann Heimpel*, II, Göttingen, 1972, p. 460; Lams p. 19-20; LAMS: *De heerlijkheid ... heren ...*, p. 5.

60 LAMS: *De heerlijkheden ...*, p. 9 en LAMS: *De heerlijkheid ... voorbeelden ...*, p. 84. In het denombrement dat Antheunis Metteneye fs. Pieter, heer van Marke, op 9 april 1502 opgaf wordt Poelvoorde beschreven *met eenen wintmuelene...* (RAK, FOC 205, f° 138r.).

61 Zie verderop in dit jaarboek bij *Middelburg tijdens de Tachtigjarige Oorlog*.

62

63 DUMOLYN: *Staatsvorming ...*, p. 189; volgens BARTIER, *Légistes ...*, p. 257, ging het niet om een dochter maar om een *parente*, een verwante van Guy Guilbaut, die zijn erfgename was: "Du CLERCQ, t. 2, p. 349 dit à tort sa fille, cfr. ...".

64 DUMOLYN: *Staatsvorming ...*, prosopografische databank onder *Guilbaut*.

65 SOMMÉ: *Isabelle de Portugal ...*, p. 28, 299, 494.

66 John BARTIER: *Karel de Stoute*. Brussel, 1970, p. 81.

67 VERSCHELDE, *Testament...*, p. 29.

68 Zie over hem: Hans COOLS: *Mannen met macht. Edellieden en de Moderne Staat in de Bourgondisch-Habsburgse Landen (1475-1530)*. Zutphen 2001, p. 276-277, waaraan we volgende gegevens ontlenen: Antoine d'Oignies huwde in 1441 met vermoedelijk Jeanne de Brimeu, dame van Chaulnes. Ze was een halfzuster van Guy de Brimeu en een dochter van Jan II de Brimeu en diens eerste echtgenote Maria van Boissy. Van ca. 1464 tot ca. 1467 was Antoine stadhouder van Waals-Vlaanderen. Hij behoorde tot de beschermheren van de stad Rijsel; in november 1477 behoorde hij als raadsheer-kamerling tot de hofhouding van Maximiliaan.

69 VANGAVER, ... *Poelvoorde ...*, p. 36: Te Parcques werd in 1502 verkocht door Antonius Metteneye, koopster was zijn zuster Margareta, gehuwd met Boudewijn d'Ongnies. Betreffende Poedelberch geeft GESQUIERE, *De Roede ...*, verwarrende gegevens aan: p. 427: "in 1470 verscheen dit leen in handen van Gillis Hagheling, een ridder. Zijn dochter Kathelijne was gehuwd met Joos van Grysperre ... Waarschijnlijk was het hun zoon Arnoud die in 1502 het denombrement van dit achterleen regelde", en p. 430-431: "dit achterleen verschijnt slechts in 1502. In dat jaar was het in handen van Antoon, zoon van Pieter Matteneye, en evenals zijn vader heer van Poelvoorde in Wingene". Over Scaecx vermeldt hij, p. 489: "Op 12 maart 1497 verheven door Symoen van den Rine, heer van Zwevezele en Damhouders leen, in naam van Karel V Halewijn, die het geërfd had van zijn zus Margaretha, beiden kinderen van Joos van Halewijn en Pasquine de Marschalc".

70 GESQUIERE : *De Roede ...*, p. 362.

71 Zie VERSCHELDE, *Testament ...*, p. 8; MARTENS: *Pieter Bladelin ...*, p. 7.

72 LAMS: *De heerlijkheden...*, p. 9, met citaat uit het denombrement.

73 Voor deze erfopvolging steunen we op VANGAVER: *... Poelvoorde ...*, p. 33-57, en LAMS: *De heerlijkheden ...*, p. 9 en LAMS: *De heerlijkheid ... voorbeelden ...*, p. 84.

74 Jacques VAN VYVE citeert in *Histoire et généalogie de la famille van Vyve*, Brussel, 1982, p. 7 : " Un dénombrement fait au temps de Pierre Bladelin (1450) commence en ces termes : In Vive. De hofmeester houdt een leen van minen heere de Grave van Stampes ... gheheeten tborchgraefship van Viven", met verwijzing naar Baron de Borchgrave. Daniel de Borchgrave, p. 181.

75 SOMMÉ: *Isabelle de Portugal ...*, p. 70.

76 August SCHOTTE: *Heerlijkheid Ingelmunster. Beschrijving der Vrijheerlijkheid van Ingelmunster en haar bezitters (naar handschrift, herwerkt door heemkundige kring 'Den Hert' Ingelmunster)*. Ingelmunster, 1979, p. 27.

77 W. VAN HILLE: *Het Leenhof van Ingelmunster*, in *Handelingen van de Geschied- en Oudhiedkundige Kring van Kortrijk*, Nieuwe reeks, deel XLII (1975), p. 237, geeft voor de heerlijkheid van de burggravie 18 volglenen aan, plus renten in geld en natura.

78 ARICKX geeft in *Enkele feodale rechten ...*, p. 61, refererend naar het denombrement van lenen binnen de kasselrij Kortrijk uit 1502, versie Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer 1080, f° 498, eveneens een opsomming van de meeste van deze toltarieven, met daarbij ook nog "een wagen geladen met haringen betaalde 14 haringen". Auteur schrijft ook dat niemand van tolgeld vrijgesteld was, maar dat "die van Vive" naar oud gebruik vrije doorgang hadden met hun dieren en ploegen; wel moesten ze, wanneer nodig, twee "jocken" aan de brug herstellen, "hoewel zy nu [1502] daer tegen gheopposeert hebben".

79 *Jaerboek der stad en oude Casselry van Kortrijk, verzameld uyt menigvuldige Auteurs en Hand-schriften*. 1ste deel, Kortrijk, 1814, en heruitg. Kortrijk 1984, p. 151-152. Bij V. FRIS, , deel II p. 19: "... ende 't saterdaechs [=20 mei 1452] verbranden die van Ghendt ende die van Nevele Sente Loys-Vyfve";

80 OPSOMMER: *Omme dat leengoed ...*, Band 2 p. 775.

81 Wel is er in Nederland een plaats Gorinchem, maar behalve wellicht een etymologische verwantschap van namen, bestaat er niet het minste verband tussen deze beide.

82 Er waren in Kortrijk-Buiten twee lenen met deze naam; voor het andere Gorgem, een leen met een foncier van 7 bunder, zie P. BONCQUET: *Heerlijkheid en leen in Kortrijk-Buiten, XIVde-XVde eeuw* (verder als BONCQUET: ... *Kortrijk-Buiten*), in: *De Leiegouw*, jg. XXV (1983) nr. 3-4, p. 357 en 365-366; ook Frans DE POTTER vernoemt in zijn *Geschiedenis der stad Kortrijk*, Brussel, (2) 1975, deel I p. 258, dit leen van 7 bunder, maar verwart het voor de rest blijkbaar met Bladelins leen van 108 razieren evene.

83 DE FLOU: *Woordenboek* ..., deel IV, Brugge 1924, kol. 781-782.

84 Cfr. BONCQUET: ... *Kortrijk-Buiten*, in: *De Leiegouw*, jg. XXV (1983) nr. 3-4, p. 358, 370-371. Blijkbaar niet bekend met de verwantschapsrelatie tussen Bladelin en d'Oignies - du Quesnoy en de erfenis van Pieter Bladelin, noemt de auteur als eerstvolgende leenhouder na Bladelin Karel du Quesnoy, die volgens zijn bronnen (i.c. Algemeen Rijksarchief Brussel, Denombrementen van de Wetachtige Kamer van Vlaanderen, nr. 1416, en RAK, FOC nr. 204 f°18v°-19r°) in 1501 en opnieuw in 1502 zélf het denombrement van het leen zou ingediend hebben, anders dus dan in de versie RAK, FOC nr. 205 waaruit wij citeren. Toch vermeldt ook de versie FOC nr. 204 *Philippus* als voogd.

85 RAK, FOC nr. 205.

86 Voor de heerlijke rechten geeft BONCQUET: ... *Kortrijk-Buiten*, in: *De Leiegouw* jg. XXVI (1984) nr. 1, p. 69 enkele kleine verschillen aan in de situatie 1420, 1447 en 1502.

87 Een andere versie van het denombrement, RAK, FOC nr. 204, geeft op f° 19r. *Philippus*.

88 RAK, FOC nr. 205, f° iiijClxv v. en iiijClxviij r.

89 SEVENS : *Aalbeke* ... . Auteur verwijst veelvuldig naar het denombrement van 1502 dat in het stadsarchief van Kortrijk berust. Evenwel vonden we zelf in FOC 205 Ter Heule niet terug, wat overigens bevestigd wordt door Piet BONCQUET in zijn onuitgegeven licentiaatsverhandeling *Heerlijkheid en leen in deRoede van de Dertien Parochies (Kasselrij Kortrijk, XIIIde-XVde eeuw)*, KULeuven, 1981, p. 138: "Eigenaardig genoeg vonden we vanaf 1464 geen bronnenmateriaal meer i.v.m. Ter Heule. Ook in het leenregister van 1502 werd geen denombrement van dit leen opgenomen en slechts onrechtstreeks vernemen we dat het leen dan het bezit geworden was van de familie van der Barre, heren van Moeskroen" Auteur stelt dat het leen "waarschijnlijk" rond 1464 door Jan van Ongnies, ridder en heer van Quesnoy, van Bladelin werd afgekocht, wat in tegenstrijd is met Bladelins testamentaire beschikking.

90 Auteur verwijst hierbij naar *Histoire de Mouscron*, p. 779; J. POLLET: *Aalbeke. Toponymische studie*, Kortrijk, z.d., vermeldt p. 5: "De heerlijkheid van Heule in Aalbeke ... competeerde den graaf van Moskroen, causa uxoris, en releveerde van het kasteel van Kortrijk. Dit leen bestond uit 52 stukken land en meersch en was 19 bunderen groot in Aalbeke gelegen".

91 R. CASTELAIN: *Enkele lenen in Bellegem en Outrijve, XIVde en XVde eeuw*, in *De Leiegouw*, jg. XXX (1988) nr. 4, p. 294.

92 CASTELAIN: Ibidem; de auteur plaatst de koop van Ter Heule in 1484, de koop van de rente in 1483.

93 OPSOMMER: *Omme dat leengoed* ..., band 1 p. 412 en 415 n. 224.

94 OPSOMMER: *Omme dat leengoed...*, band 2, p. 537 + n. 545 en 546. Voor de goederen ressorterend onder het leenhof van Brugge werd die effectief betaald.

95 VERSCHELDE: *Testament* ..., p. 30.

Bijlage 1: Stadsachief Brugge, *Archief van de familie Adornes en van de Jeruzalemstichting te Brugge*, nr. 633, excerpten f°'s 1r-2r, 12r-v.

(Afkortingen werden aangevuld, behalve voor munten, interpunctie is toegevoegd; eigennamen zijn in de transcriptie met hoofdletter geschreven, voor geldbedragen zijn Romeinse cijfers omgezet naar Arabische).

In de prochie van Winghene

Willem Omdegoet heeft in pachte jeghens Pieter Bladelin ghezeit Leestmakere, raed ende hofmeestere mijns gheduchts heeren, tgoed van Poelvoorde ligghende in de prochie van Winghene, in al groot onder land mersch ende busch vijftich bundren lettel meer of min omme 5 s. 6 d. gr. siaers elc bundre, den termyn van tien jaren lang ghedueren-de, danof deerste ougst wezen zal tjaer LI. Te betalen telken jare te twee paymenten deene helft te lichtmesse ende dander helft te meye naer ghevallen ougst.

Comt tsiaers	13 lb. 15 s.gr.
Item de helft vande tiende van Poelvoorde siaers om	30 s.gr.
Item de tiende van Capelhout siaers om	3 lb.gr.
Item de tiende van Liegdam siaers om	6 s. 8 d. gr.

[in marge betreffende de twee voorgaande:] zijnde dese twee tienden verpacht

Ende daertoe zo heeft de voirnomden hofmeestere den voirseiden pachter gheleent in ghereeden ghelde ten a....ene van zinen pachte de somme van 15 lb. gr., te betalen alle jaere tanevante den termijn vanden voirseiden pacht ghedueren-de

comt tsiaers tien jaer lang	30 s.gr.

Somme van al dat de voirseiden pachtere jaerlijcx ghelt ter cause vande voirseide paer-cheelen 20 lb. 1 s. 8 d. gr. deerste oust LI

Ende boven desen zo heeft de voirseide Willem Omdegoet ontfanghen vanden voirsei-den hofmeestere, in prijse overghegheven bi goede mannen te wetene in 6 bundren corens in derde ghepresen deest ende zaet. Item in 20 gemeten coren stoppelen de vette daer in. Item 21 hooft beesten, oud groot ende cleene. Item 2 perden met al den harnassche daertoe behorende, hoy, stroo, coren ende evene in de scuere. Item 73 sca-pen, de vette ende int mespaerc ende de thunen Al ghepresen toter somme van 41 lb. 10 s. gr., te betaelne ten ofscheedene vanden voirseiden pachte in prise bi goeden man-nen of bide wet van Poelvoorde. Ende dan de prijs dan min draecht dan de voirseide somme, so zal de voirseiden pachter tsurplus up legghen in ghelde. Ende dan hy meer drouche zo zal hij zijn besten daer mede doen.

- Item, de voirseiden hofmeestere zal eens de huzen upleveren gheaesdich ende pachtghave, dewelke Willem houden zal up zinen cost den voirseiden pacht ghedu-erende ende ten hende van dien upleveren gheaesdich van staken ende van leeme zonder meer.
- Item, gley, teenroeden, latten, naghelen en. andre werken die de voirseiden hof-meestere zal copen of doen copen tzinen coste van node daer wezend, de voirsei-den pachtere wort ghehouden die te haelne of te doen haelne up tvoirseide hof tzi-nen coste.
- Item, als men up de voirseide huuzen decken zal, zo moet de voirseide pachtere leveren bandroeden ende den deckere achterwaren zonder den cost vanden voirsei-

den hofmeestere, dies zal de zelve hofmeestere betalen de dach hueren vanden voirseiden deckere zonder meer.

~ Item, de voirseide hofmeestere zal hebben up tupperhof de camere ghestoffeert boven de eet camere die hij zelve zal doen stofferen, de heltscheede van beede den bogaerden, vanden coninen int warandeke, de heltscheede van den duufhuze, maer de voirseide pachtere zalde duven voeden inden winter.

~ Item, de voirseiden hofmeestere zal behouden tallen tijden als hij daer comt beneden een paertstal van 6 peerden, drie voedre hoys vanden besten dat men vutnemen zal, ghetast alzoot behoort.

~ Item, de voirseiden pachtere zal 4 daghen siaers straten doen maken up tvoirseide goed bi eenen souffisanten man hem dies verstaende zonder tvoirseiden hofmeesters cost. Ende tghuend dat boven dien daeran ghebreken zoude, dat zal de voirseiden pachtere ghetrauwen doen maken ten minsten coste in afslaghe van zinen pachte, zo in tijds ende wel dat de voirseiden pacht noch zijn goed daerbij in gheene scaden commen.

~ Item, de dijken ende grachten telken alst van noode es zo zal de voirseiden pachtere die doen rumen ende vervaghen en. de eerde doen voeren te landwaert in.

~ Item, de voirseiden pachtere zal eens hebben binnen zinen pacht den hau vanden houte staende an twinnende land dat hij in pachte heeft, twelke hij laten zal vanden oudde alzo hij nu daer up comt, maer en zal an gheene upgaende bomen commen dan daer aecx ende haumes loop ghehadt heeft. Ende zal doen bevriden alle de scoten ende tronken van allen beesten ende de scaeden die daerof commen zouden uprechten bij der wet van Poelvoorde.

~ Item, de voirseiden pachtere wort ghehouden alle jaere te saeyen 9 mudde zeepaschen daert van node wezen zal ende den voirseiden hofmeester best dinct, ende danof hij zal hebben in afslaghe zijns pachts 16 gr. van elken mudde of de voirseide asschen zal men hem leveren ter Moerbrugghe, ende daer zalse de voirseiden pachtere doen halen ende voirt zaeyen tzinen coste.

~ Item, de voirseide pachtere ne zal gheen gley maken noch vercopen, of laten doen van den voirseiden goede eenighe vette of stroo noch eenighe gheeten houden.

~ Item de voirseiden pachtere zal al twinnende land vierendelen ende maer een coren ende een evene winnen in een vette, ende tvoirseide goed wel winnen. Ende alle de huuzen vand. zelven goed wachten van zijns zelfs ende ziner mesneden vuere.

Ende es te wetene dat vandese vorwaerden zijn ghemaect twee charteren onder den zeghele vanden camere vanden rade te Ghend, danof de hofmeester deene heeft themweert ende de pachtere dander.

Voort es te wetene dat de hofmeester behoudt in zinen handen
den busch te Overwinghene groot 11 bundren 1 gh.
den busch Tenden den Velde groot
den busch behorende den heere van Caroen groot 6 (?) gh.

.....

In Vive

De hofmeestere houdt een leen van minen here den grave van Stampes ende mer joncfrauwe ziner ghezelnede als ervachtighe vrauwe van haren hove van Inghelmunstere

Vive ende datter tot behoort, gheheeten tborchgraefscip van Viven, daer toe behorende eene mote metten nederhove ende marassche daer nevens, groot j bunder lettel meer of min, ende de Leye brugghe te Viven tote den palen alzo mense van ouden tijden ghecostumeert heeft Te wetene van eenen waghene met iiij perden daer over lijdende gheldende vij d. par. Item van eenen waghene met ij perden 4 d. paris. Item als twater inde Leye zo groot es dat men de brugghe breken moet, deerste die duere vaert moetse breken ende d achterste moet se weder maken, ende elc scip datter duere lijdt es sculdich 10 d. par. Item eenen waghen met iij perden 6 d. par. Item j coop part 1 d. par. Item een paert met eenen sacke 1 d. p. Item een pert met ij corven 2 d. par. Item eene coe 1 d. par. Item een scaep ½ d. par., item een zwyn ½ d. Item c gansen 4 d. p. Item alrande huushalaem dat iiij houcquen heeft als bedden, scrinen, coetsen, lijsen, banken, cussens ende tafelen elc stic iiij d. par. Item elc stic met iij peckelen als possetten potijsers metalen potten 3 d. par. Item man of wijf met eenen packe dat eenen groten weert es eenen halling. Item een waghen die voren besleghen es gheeft 6 d. par. al en hadde hij maer ij perden. Item zo vermach de ervachtich. van dese borchgraefscepe eenen bailliu ende eenen onderbailliu te stellene in zijn voirseide heerscip, eenen prater en. vij scepenen te maken van zinen laten. Item behoort ten voirseiden leene ende heerscip rente ende laten up zittende ende ofzittende, streckende inde prochie van Sente Loys Vive ende Sente Baefs Vive, in Zulte Wareghem, Wulfbeke ende in Roosbeke, te wetene in heerlike ende erveliker penning rente 14 lb. 10 s. par. Item ix cappoenen. Item xij hennen ende tderde van eene henne. Item xxj rasieren i ½ havot iij pinten ruwe evenen. Item vj havot witter evenen. Item v rasieren iij pinten rugghen. Ende cxxx eyeren elcx jaere. Item, als men eenighe erve vercoopt of vertiert zo moet de erfachtiche daerof hebben van elken pond groote 30 gr. ende ter doot dobbelen dootcoop. Item zo houdt men vanden voirseiden leene xiiij leenen in manscepen wanof de ix staen te vullen cope van 10 lb. paris. Item een ten halven cope, drie te beester vrome ende een te 20 s. par. Ende als men eenich van desen leenen vercoopt of verandert, zo heeft men daer of coop ende tiende penning van dat ghelt. Ende voirt behoort ten voirseiden leene, pit ende galghe up tzelve heerscip ende thol, vond, penning boeten tot 3 lb. par. ende daer onder, bastaerde goed ende van dienst heden alst valt. Ende staet tvoirseide leen te trauwen ende te waerheden jeghen zinen rechten heere ende teenen vullen verlieve van 10 lb. par. Ende waert dat men tvoirseide leen veranderde of vercochte, zo moet de here daer of dat ment houdt daerof hebben coop ende tiende penning van dat ghelt, ende camerlincghelt.

Bijlage 2: Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen nr. 2390: *Acten en Sententiën 1465-1466*, f° 329r.-330v.

(Afkortingen werden aangevuld, interpunctie is toegevoegd; eigennamen zijn in de transcriptie met hoofdletter geschreven).

Ghesien tproces hanghende inde camere vanden Rade minre gheduchts heeren in Vlaendren tusschen meester Hendric Pipe broedere Cornelis van Bonem ter cause van joncvrauwe Marie Pype, zinen wive sustere hoirs ende aeldinghers van wijlen was meester Roeland Pype van huers svaders zijde metgaders burchmeesters ende scepenen vander stede van Brugghe met hemlieden ghenoucht omme tonderhouden vande previlegen ende vrijheden vander selve stede elc evenverre dat hem angaet, heesschers

of een zijde. Ende de procureur general van Vlaendren vuter name van minnen gheduchten heere als de zake anghenomen hebbende over den ontfanghere vanden extraordinairen Pieter Bladelin, heere van Middelburch in Vlaendren, raed ende hooftmeestre mijns voorseiden gheduchts heeren, ende joncvrauwe de Yzabele vander Douve, vrauwe van Nieukerke ende van Muelenbeke, evenverre dat elken angaen mach, verweerderss, of andere sprutende vut causen van dat de voorseide heesschers ende zonderlinghe de voornomden meester Hendric ende Cornelis [*gerateerd*: hoe da] hebben doen tooghen ende zegghen hoe dat de voorseiden wijlen was meester Roeland Pipe ghetrauwede broedere van svaders zijde vanden voornomden meester Hendric ende joncvrauwe Marie zekeren tijt was leden ghevaren was van live ter doot, erfachtich ende ghegoed in diversche leenen erfachtiche ende goedinghen, ende onder andere in een leen gheheeten te Dierdonc groot xix bunderen met zinen toebehoorten, ghehouden vande voorseide joncvrauwe van Muelenbeke. Item, in een leen gheheeten Sammans groot drie bunderen en. vichtich roeden met zinen toebehoorten ooc van huer ghehouden, in xiiii bunderen erven ligghende int voorseide goed Sammans. In vier bunderen erven ligghende int voorseide goed te Dierdonc ende in twee ghemeten merschen al ghehouden vander voornomde joncvrauwe. Item, in een leen groot x bunderen met zinen toebehoorten ghehouden vanden voorseiden heere van Middelborch. Item, in een goet ghenaemt Ter Lucht, groot xxiiii bunderen, ghehouden van minen voorseiden gheduchten heere ende vanden voorseiden heere van Middelbuerch, inde welker doot ende der generaler costume bijden welken de doode eerst den levenden de voorseide leenen commen ende gesuccedeert zijn bij den voornomden meester Henric ende tvierde deel vanden voorseide erfachteghen goedinghen ende catheilen up hem ende den voorseiden Cornelis ter cause van zinen wive. Ende al waest zo dat de voornomde verweerders elc int tzine den voornomden meester Henric ten title voorscreven behoorden ontfanghen thebbene in feaulteescepe vanden leenen onder hemlieden gheleghen, mids bij hem betalende trecht vanden relieven ende andere diemen naer de costume van elken hove danof zij ghehouden waren behoorde ende sculdich was te betalene, ende hem mids dien danof te laten ghebruckene ende voort den zelven meester Hendric ende Cornelis alzo hij procedeirt insghelijcx te laten ghebruckene vanden voorseiden vierden deele vande voorseide erve ende catheillen. Nietmin zij verweerders elc int tzine hadden danof gheweist ende noch ziin in ghebreke, ende dat arghere was hadden elc int tzine hand ghesleghen an tghuent dat onder hem gheleghen was ende dat zelve ghepossesseert ghelijc huers zelfs propren goede de welke hand behoorde ghelycht te zine ende hemlieden heesschers elc evenverre dat hem angaet de ghebruucsaemhede vanden voorseiden leenen vierde van erfachticheden ende catheillen anghewijst mids bij hem meester Henric betalende de rechten van relieve ende andere, alzo de voornomde heesschers maintenerenden voornomde verweerders elc evenverre dat hem angaet sustinerende ter contrarien, ende dat minen voorseiden gheduchte heere onder andere rechten hem toebehoorende, heeft recht ende es in goeder possessie ende saisine van zo ouden tijden dat niement en ghedinct ter contrarien bij hem oft zinen commiteirden ofte anverdene als gheconfisquiert ende verbuert tzinen proffijte de erven, leenen ende catheillen onder zine heerlichede ligghende ende van hem ghehouden, verbleven naer den doot van persoonen die hem zelven bij deseperacien tlijf verhaest ende ghenomen hebben, alzo ooc doen de voorseiden heere van Middelbourg ende joncvrauwe van Muelenbeke van tghuent dat onder hemlieden gheleghen es. Nu was ende es waer dat hem de voorseiden meester Roeland bij desesperacien tleven vercurtende, ghespronghen was in eenen steenput binder stede van Bruesele daer hij hem verdroncken hadde, erfachtich inde voorseide leenen erfachticheden ende cateillen bijden welke die gheconfisquiert

waren ende verbuert sijnents proffijte onder wien zij gheleghen ende vanden welken zij ghehouden waren, alzo de voornomde verweerders elc evenverre dat hem angaet mainteneren den voornomden heesschers sustinerende ter contrarien, ende dat hem de voorseiden meester Roeland bij desesperacien tlijf niet ghenomen en hadde, ooc zoe en hadden de voornomde verweerders cas ghebaptis.t *(?)* daeromme hij hem zoude moghen hebben ghedesespereert, nemaer was ghesciet vut verdriete van levene, ghebrechelichede van zinnen ende ghequelt en ghepassioneirt van ziecten alzo hij te meer stonden voor de date vanden voorseiden verdrinckene gheweist hadde, omme remedie vanden welken te vercrighene hij onlancx voor zijn doot ghevoert hadde gheweist tsinte lugne te Greele in Brabant daer hij peelgrim bedeghen was, midswelkx hij naer rechte zijn goet niet verbueren en mochte. Ende gehenommen dat hij hem bij purer desesperacien tleven vercurt hadde, dat neen in gheenre manieren, zo en mocht hij nochtan zijn goet niet confisqueren bij dat hij als ghestorven poortere van Brugghe danof bevrijdt ende bescermt was bij virtute van previlegen concluderende als boven den voornomde verweerders zegghende ter contrarie. Ende dat hij ghestorven was poortere vander stede van Curtrijcke daer de poorters niet bevrijdt en waren noch en zijn van confiscacie, sluten. mids desen als boven elc met meer redenen begrepen in zine scrifturen. Tbesouc daerup ghedaen bij elc vanden voorseiden partien vute ghedaen bijden voorseiden heere van Middelborch wien bijden procureur vanden voorseiden heesschers gheconsenteert gheweist heift denqueste ghedaen bijder voorseide joncvrauwe van Muelenbeke te dooghene ghelijc of hijse zelve hadde ghedaen doen, alzo dat bij acten vanden hove bleken es, de reprochen ende salvacien overghegheven bij elc vanden voorseiden partien ende al dat behoort overghesien ende ghemerct te zine in dese zake met rijpheit van rade. Thof zeicht ende wijst ende over recht dat de voorseide heesschers hemlieden met goeder cause vertoont ende beclaecht hebben vanden voorseiden verweerders ende lichtende de hand ende alle andere belet ghestelt ende ghedaen ande voorseide leenen, erven ende catheillen. Condempneirt dezelve verweerders elc evenverre dat hem angaet den voorseiden meester Heindric alzo hij procedeirt tontfane in feaulteitscepe vanden leenen onder hemlieden gheleghen ende van hemlieden ghehouden bleven naer de doot vanden voorseiden wijlen was meester Roelland ende daer vut hij erfachtich es ghestorven, mids bij hemlieden vanden zelven meester Heindric heffende en ontfaende de rechten van relieven ende andere zulke als naer de costume van elken hove daertoe dienen en behooren zal. Ende den voorseiden heesschers hueren hoirs ende naercommers danof paisivelic te doen en te laten ghebruckene zonder hemlieden voortan daerin meer eenich belet of onghebruuc te doene, ende oocmede hemlieden rekeninghe, bewijs ende reliqua te doene vanden baten, proffijten ende emolumenten danof commende en. verschenen zichtent dat zijre huerlieder hand an sloughen ende danof ghebruuct en. ghepossesseert hebben. Condempnerende voort meer den den voorseiden heere van Middelbourg ende joncvrauwe van Muelenbeke inde tweedeel vanden costen van desen ghedinghe ende als van den voorseiden procureur general, mids dat hij gheene en wint zo en zal hij gheene betalen. Aldus gheprononceert ende ghewijst te Ghend den xiii.en dach decembre anno lxvj, van welken vonnesse Lodewyc Hauweel als substitut van Roeland van Regiable, procureur van mer joncvrauwe van Muelenbeke, ende Roeland Mond als substitut vanden procureur general appeleirden.

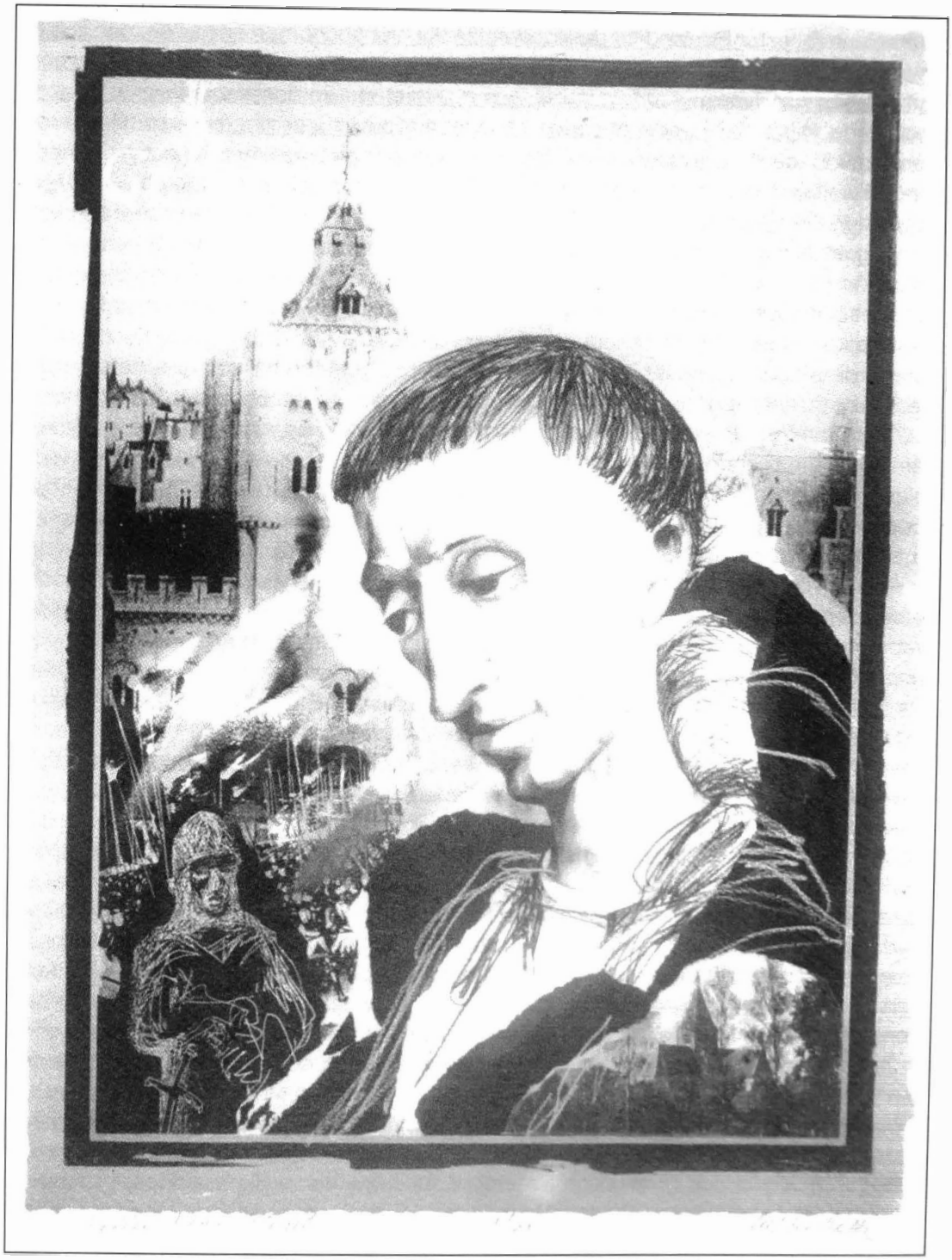

Pieter Bladelin en Middelburg.
Zeefdruk Luc Verstraete, 1994.

Aanvullingen bij de biografie van

Pieter Bladelin

Marc Martens

Na een biografie van Pieter Bladelin, gepubliceerd in 1994, en een reeks nieuwe biografische gegevens in deel 5 van dit jaarboek [1], brengen we in onderhavige bijdrage weer enkele aanvullingen daarop. Zoals voorheen zijn ze overwegend geput uit allerlei historische literatuur, die ons er hoe langer hoe meer van overtuigt dat Bladelin bij zowat alle facetten van de Bourgondische politiek van zijn tijd van ver of nabij betrokken was, en ons een steeds breder beeld geeft van zijn invloed, relaties en vermogen.
Het aspect vermogen komt ondertussen ook steeds reëler aan het licht door de opgravingen van zijn kasteel te Middelburg. Was Bladelin vanwege de naar hem genoemde triptiek al de hele wereld door een vertrouwde naam bij kunstkenners en -liefhebbers, dan heeft het archeologisch onderzoek, begonnen in de zomer van 2002, mede door de pers en de regionale televisie, ook het brede publiek en - eindelijk !- de overheden op verscheidene niveaus overtuigd van het historische belang van Pieter Bladelin en zijn stichting Middelburg-in-Vlaanderen, bij zoverre dat het voormalige stadje, de "kom" van het huidige dorp binnen de vroegere omwallingen, sinds 1 maart 2004 als archeologische zone beschermd werd.
Tijdens de open monumentendagen van 2003 en 2004 hebben alvast honderden geïnteresseerden de weg naar de kasteelsite gevonden.

Sinds de opgravingscampagne van 2003 blijkt dat het kasteel gebouwd is naar het model van de militaire, defensieve architectuur die in het begin van de 13de eeuw onder koning Philppe Auguste van Frankrijk werd ontwikkeld en vanuit Ile-de-France over grote delen van Europa werd verspreid: een rechthoekige plattegrond en op de hoeken ronde torens, een klassiek burchttype eigenlijk. Daaraan kon men zich ook verwachten op basis van een ontwerp voor verdedigingswerken rond Middelburg uit 1604 à 1610, maar de opgravingen tijdens de voorbije zomer hebben dan weer aangetoond dat het gebouw niet zo symmetrisch was als dat plan liet veronderstellen. De vondsten blijven ondertussen verrassen, en het is uitkijken naar de publicatie en expositie daarvan.

Hoewel over de opgravingen nog geen uitvoerige rapporten gepubliceerd zijn [2], waren enkele merkwaardige "losse vondsten" al het onderwerp van korte artikels [3] en maakte allerlei glaswerk dat op de site werd aangetroffen, ondanks de fragmentaire toestand, deel uit van de tentoonstelling "Glas van vissers, kooplui, monniken en heren. Middeleeuws en later glas uit het bodemarchief van Kust-Vlaanderen en Zeeland", dat na Oostende-Raversijde, Middelburg in Zeeland en Aardenburg, ook nog het Gruuthusemuseum te Brugge zal aandoen [4].

Maar ter zake. Wellicht mogen de biografische gegevens over de stichter van Middelburg en enkele marginalia daarbij, iets toevoegen aan de luister en de bekendheid die Pieter Bladelin zonder meer verdient.

*

* *

Het is wat bizar deze aanvullingen op de biografie van Pieter Bladelin te beginnen met enkele bedenkingen omtrent zijn geboortejaar, een gegeven dat daarbij toch wezenlijk is.
Zowat alle levensschetsen vanaf Verschelde in 1867 [5], hebben "ca. 1410" als geboortedatum gesteld, waarbij duidelijk twee jaartallen het criterium vormden: 1418, het overlijdensjaar van zijn moeder Elisabeth Hugheleins, aldus genoteerd in het wezenregister van de stad Brugge [6], en 1436, jaar van Bladelins vermeende eerste openbaar ambt, namelijk thesaurier van de stad Brugge [7].
Eén auteur, zuster Gabriëlle Claeys, schrijft: "Als de kleine Pieter tien jaar oud is sterft zijn moeder (1418)" [8], waarmee als geboortejaar onomwonden maar zonder bronverwijzing 1408 gesteld wordt. Ze wordt daarin nagevolgd door Luc Goossens, die in een artikel - eigenlijk een samenvatting van enkele paragrafen uit zuster Claeys' boekje - schrijft: "Anno Domini M° IIII^{C} VIII (1408): un nouveau-né ... Son père l'appelle Pierre"; in de bijhorende Généalogie en Brève chronologie wordt dat jaartal herhaald [9].

Circa 1410 is natuurlijk een rekbaar begrip, dat in dit geval een speling van minstens 5 jaar aan weerskanten toelaat. In de *Nieuwe biografische gegevens*... hebben we echter aangetoond dat Bladelin al in 1430 lid was van de Brugse raad. Geboren in 1408 of 1410, zou hij dan pas 22 of 20 jaar geweest zijn, en dus de in de Middeleeuwen geldende juridische meerderjarigheid van 25 jaar nog niet bereikt hebben. Het gewoonterecht in het Brugse stelde immers: "soo sullen nochtans voortaen poorters ende poorterssen van Brugghe hun selfs bedyden (= de volle burgerlijke verantwoordelijkheid en handelsbekwaamheid hebben) metter aude van vyf en twintich jaeren compleet". Nu kon die leeftijdsgrens om een aantal redenen wel verlaagd worden: "voorts wortmen zyn selfs met Priesterdom, by t'commen in wette ofte ander officie van judicature" [10]. We mogen dan al aannemen dat Bladelin geniale trekken had, rekening houdend met het voorgaande menen we zijn geboortejaar toch vóór 1410 te moeten stellen. 1408 voldoet daaraan, maar de vraag is waar dat gegeven vandaan komt.
Nemen we 1405 aan als geboortejaar, dan zou *Pieterkine*, zoals hij wordt genoemd in het wezerijboek [11], ten tijde van het overlijden van zijn moeder 13 jaar geweest zijn, en bij zijn eerste openbare functie 25, juridisch meerderjarig dus. Zou hij geboren zijn vóór 1403, dan zouden we allicht geen *Pieterkine* meer aantreffen; een geboortedatum ná 1410 lijkt ons gezien zijn positie als lid van de Brugse magistraat in 1430 nagenoeg uitgesloten. Met de geboortedatum te stellen op 1403 à 1410 benaderen we o.i. dichter de werkelijkheid en valt de speling weg die "ca. 1410" ook voorbij dat jaartal toestaat.

Hoewel onderhand een globale biografie van Bladelin, gekaderd in het bredere Bourgondische tijdsgebeuren, vast wel van nut zou zijn, houden we ons bij de hierna volgende reeks *aanvullingen* aan het stramien van 1994 en 1999: een strikte chronologische volgorde en voor zover het gegevens betreft die uit literatuur geput werden, en dat zijn de meeste, waar mogelijk een bronvermelding.

Vooraf twee rechtzettingen: het banket met de Griekse ambassadeurs op het stadhuis te Brugge vond plaats op 23 juni 1461 i.p.v. 28 juni 1460 zoals aangegeven in de biografie van 1994, p. 10, en Bladelin behoorde niét tot de Brugse delegatie die vanaf 17 augustus 1437 bij de raadslieden van de hertog in Aalst ging onderhandelen. Die misslag in de *Nieuwe biografische gegevens* van 1999, steunde op een foutieve interpretatie van de tekstbron [12].

1437 eind nov. - 1438 febr./4 maart

Eind november 1437 verblijven Pieter de Leestmakere en Jan Losschaert in opdracht van de stad Brugge in Antwerpen, waar ze opgezocht worden door Aernould Mutsaert, door Brugge naar hen gezonden.
Van 3 à 4 tot 9 à 10 december wonen ze er met gedeputeerden van de Staten van Brabant, Vlaanderen, Henegouwen, Holland, Zeeland en van Namen en Mechelen een vergadering bij waarop de hertogelijke ordonnanties betreffende de munt besproken worden. Vanuit Brugge wordt Jan van Donuvyn naar hen toe gezonden, met wie ze doorreizen naar Atrecht (Arras). Leestmakere en Losschaert worden vergoed voor een uithuizigheid van 112 dagen. In Arras woonden ze wellicht op 4 maart 1438 de vergadering met de vertegenwoordigers van Artesië en gedelegeerden van de andere Staten bij, waar lezing werd gedaan van de veroordeling van de Bruggelingen wegens hun opstandigheid.
J. CUVELIER: *Actes des États Généraux des Anciens Pays-Bas, 1427 à 1477*. Brussel, 1948, p. 17-18, 20-21, 23-24.
Bron: Alg. Rijksarchief Brussel (ARAB), R.K. nr. 32.491, Stadsrekening Brugge 2 sept. 1436 - 2 sept. 1438, f° 98 v°, 100r°, en Stadsarchief Brugge, Stadsrekening 2 sept. 1437-2 sept. 1438, f° 98 v°, 100r°;
A.V. BÉTHUNE: *Compte n° 29, annéé 1437-1438, f° 21 v°* (Archieven vernietigd in 1914), v. HIRSCHAUER: *Les Etats d'Artois,* I, p. 203, noot 1.

1440

Bladelin treedt op als financier van de hertog, door 16.800 ponden van 40 groten voor te schieten voor het losgeld van de hertog van Orléans en nog 1.680 ponden voor hulp aan de Franse koning. Daarmee is hij één van de amper drie belangrijke geldschieters uit het graafschap Vlaanderen van wie dergelijke activiteit bekend is; de andere was Colaert le Fevre, zijn schoonbroer, die tussen 1422 en 1431 een totaal bedrag van 27.331 ponden van 40 groten kreeg terugbetaald.
Antoine ZOETE: *De beden in het graafschap Vlaanderen onder de hertogen Jan zonder Vrees en Filips de Goede (1405-1467).* Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jg. 56 (1994) nr. 149, Brussel, 1994, p. 147.
Bron: Lille, Archives départementales du Nord (ADN), Série B nr. 1.969, f° 25, 26v°-27.
Vóór hij in hertogelijke dienst ging, had Bladelin al vaker onderhandeld bij verscheidene handelaren voor leningen aan de hertog.
Maurice-A. ARNOULD: *Une estimation des revenues et des dépenses de Philippe le Bon en 1445.* In *Acta historica bruxellensia III. Recherches sur l'histoire des finances publiques en Belgique*, Tome III, Brussel 1974, p. 155 n. 2.

1440, 14 maart

Bladelin met o.m. Jan de Baenst, baljuw van Brugge, Paul Deschamps, Filips Metteneye e.a. in opdracht van de hertog in een arbitraire commissie aangaande een belasting op handelswaar uit en naar Keulen of behorend aan onderdanen van de koning van Aragon. De commissie zou op 4 juli 1440 verslag uitbrengen.
L. GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Inventaire des Archives de la ville de Bruges – Section première : Inventaire des Chartes*. Tome V, Brugge,1876, p. 343.

In *Pieter Bladelin, ca. 1410-1472, en Middelburg in Vlaanderen, 1444-1994. Een biografie...*, Middelburg, 1994, p. 8, brachten we dit gegeven verkeerdelijk onder 1450. Toen echter werd die belasting afgeschaft!

1441

Bladelin staat in voor de betaling van de Portugese scheepstimmerlui die nabij Antwerpen het grote slagschip bouwen dat zou ingezet worden bij een expeditie naar Rhodos, kaderend in de kruisvaartplannen van de hertog.
Roger DEGRYSE: *De Bourgondische expedities naar Rhodos, Constantinopel en Ceuta, 1441-1465*. In *Mededelingen van de Marine Academie*, XVII (1965), p. 228.

Daar hertogin Isabella de voorbereiding en financiering van de kruisvaart van zeer nabij volgt, onderhouden zij en Bladelin een zeer uitvoerige briefwisseling daaromtrent.
Werner SCHULZ: *Andreaskreuz und Christusorden. Isabella von Portugal und der burgundische Kreuzzug*. Freiburg, 1976, p. 153.
Bron: Lille, A.D.N., Recette générale de toutes les Finances, B 1972 f° 84, 95.

1441 / 1443

Bedijking van de in juli 1441 aangekochte "Bladelinspolder" aan de zuidrand van het eiland van Cadzand
M.K.E. GOTTSCHALK: *Historische geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen – Van het begin der 15e eeuw tot de inundaties tijdens de tachtigjarige oorlog*. Assen, 1958 – Dieren, 1983, deel II, p. 52-53, 67.

1443

Als klerken van algemeen ontvanger Bladelin worden een Robinet de Boulogne en een Andrien de Douay vermeld; in maart 1443 gaat laatste in opdracht van Bladelin naar Jan Quevin, rentmeester van Holland, in Middelburg-Zeeland.
Jan DUMOLYN: *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren in het graafschap Vlaanderen (1419-1477)*. Antwerpen-Apeldoorn, 2003, prosopografische databank onder *Boulogne*,
Bron: Lille, ADN, B1978, 86r°, en onder *Douay*, bron: Idem, B1978, 118r°.

1443, oktober

Hertogin Isabella ontbiedt de ontvangers van Picardië, Amiens en Ponthieu, bij Pieter Bladelin en Guillaume le Muet om hun begroting van het volgende jaar voor te leggen.
Monique SOMMÉ: *Isabelle de Portugal, duchesse de Bourgogne. Une femme au pouvoir au XVe siècle*. Villeneuve d'Ascq 1998, p. 412.

1443 à 1444

Pieter Bladelin koopt van Lodewijk, heer van Moerkerke, het Hof ter Heis, gelegen aan de Ramskapelse Heerweg, thans grondge-

bied Knokke-Heist.
Maurits COORNAERT: *Heist en de Eiesluis. De geschiedenis, de topografie en de toponimie van Heist, met een studie over de Eiesluis.* Tielt, 1976, p. 373.
Bron: ARAB, Rekenhof 1072, Leenregister Burg Brugge, f° 19r°.
Luc JANSSENS: *Feodaliteit in het Brugse Vrije. De ambachten Moerkerke, Oostkerke, Dudzele, Lissewege en stad Damme (Begin XIVde-begin XVIde eeuw).* Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, K.U. Leuven, 1984, deel III, p. 658.
Bron: ARAB, Rekenkamer, nr. 17373, f° 3r.

1444 (na 29 febr.) Clais Colins vermeld als klerk van Pieter Bladelin, gouverneur van financiën.
DUMOLYN: *Staatsvorming* ..., prosopografische databank onder *Colins*.
Bron: Lille, ADN, série B: Chambre des Comptes, B 1982, 73v.

1445, 18 maart e.v. (26 april ?) In Rijsel moeten de financiële verantwoordelijken van o.m. Artesië bij Pieter Bladelin, Jean Jouffroy en Baudouin d'Oignies rekenschap komen afleggen.
ARNOULD: *Une estimation* ..., p. 138.

1446 Klerk Robinet de Boulogne brengt alle kwijtschriften van de algemene ontvangerij naar Pieter Bladelin en meester Philippe de Nanterre , die de staat van dit officie moeten opmaken.
DUMOLYN: *Staatsvorming* ..., prosopografische databank onder *Boulogne*, bron: Lille, ADN, B1991, 137v° en passim.

1448 Bladelin koopt het ammanschap van Moerkerke af van Margareta van Oostkerke.
JANSSENS: *Feodaliteit...*, deel 1 p. 86.
Bron: Stadsarchief Brugge (SAB), Oud Archief, nr. 518 f° 60v.

1449 à 1450 Bladelin koopt de heerlijkheid Ter Heule in Aalbeke af van Geraard de Tollenare.
Piet BONCQUET: *Heerlijkheid en Leen in de Roede van de Dertien Parochies (Kasselrij Kortrijk, XIIIde-XVde eeuw).* Onuitg. Licentiaatsverhandeling, K.U. Leuven 1981, p. 138.

1450, ca.12 maart Als Jan Wandele in opdracht van stadhouder Jean de Lannoy en de Raad van Holland aan het Hof in Brussel het handschrift Remissorium Philippi, samengesteld door Pieter van Beoostenzweene, komt opvragen, zijn daar behalve de hertog o.m. ook de kanselier, Pieter Bladelin en Hendrik Utenhove aanwezig, *die den selven bouck over al duersaigen ende visiteerden*.
Cyriel STROO: *De celebratie van de macht. Presentatieminiaturen en aanverwante voorstellingen in handschriften van Filips de Goede (1419-1467) en Karel de Stoute (1467-1477.* Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Nieuwe reeks, nr. 7, Brussel, 2002, p. 100-101 + n. 8, met verwijzing naar T.S. JANSMA: *Pieter van Beoostenzweene's Remissorium Philippi*, in: *Maandblad van het genealogisch-heraldische genootschap: De Nederlandsche Leeuw* 51, p. 467-471.

1453

Bladelin koopt een renteleen van 117 ½ hoed ruwe haver en 20 daarvan afhangende achterlenen binnen het ambacht Moerkerke.
JANSSENS: *Feodaliteit ...*, deel 1 p. 115-119, bron: SAB, Oud Archief, nr. 518, f° 66v-67r.); Rik OPSOMMER: *De wetachtige Kamer van Vlaanderen en de ondergeschikte leenhoven circa 1500. Enkele opmerkingen omtrent de Vlaamse feodale piramide.* In: *Hoven en Banken in Noord en Zuid.* Derde colloquium Raad van Brabant. Tilburg, 30-31 januari 1993 (Brabantse rechtshistorische reeks, 7), Assen 1994, p. 158-161.

Aankoop van 31 gemeten land in Aardenburg-Sint-Baafs.
OPSOMMER: *De wetachtige Kamer...*, p. 158.

1454, 16 mei - 1 juni

Bladelin trekt met Lodewijk van Gruuthuse en Wouter vander Mandere naar Gent, Oudenaarde, Dendermonde, het Waasland en de Vier Ambachten om er te vernemen of de *nobles hommes et bonnes villes* die ze bezoeken, bereid zijn hun steun te verlenen aan de kruistocht die de hertog wenst te ondernemen.
Jacques PAVIOT: *Les Ducs de Bourgogne, la Croisade et l'Orient (fin XIVe-XVe siècle).* Parijs, 2003, p. 140.
Bron: Lille, ADN, B 2017, f° 144v-145.

1455-1456

In de lijst van afslagen op of vrijstellingen van accijnzen op drank die de stad Brugge aan sommige kapittels, kloosters, leden van de hertogelijke hofhouding e.a. toestaat, wordt Bladelin vermeld voor 1 _ vat wijn, 67 tonnen bier en 1 ton Duits bier.
GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Inventaire...*, Tome V, Brugge,1876, p. 474-475.
Bron: SAB, Stadsrekening 1455-56, f° 19v.

1457, 22 mei

Compositie tussen de baljuw van het leenhof van Sint-Eloois-Vijve-Dendermonds en Bladelin, die dreigde het leen van de Leiebrug en het daaraan verbonden tolrecht te verliezen omdat hij nagelaten had tijdig manschap te doen en het onderhoud van de brug verwaarloosde.
Rik OPSOMMER: *"Omme dat leengoed es thoochste dinc van der weerelt". Het leenrecht in Vlaanderen in de 14de en 15de eeuw.* Brussel, 1995, band 2 p. 775.
Bron: ARAB, Acquiten van Rijsel, Carton 1084, d.d. 22.05.1457.

1457, 28 juli

In opvolging van een vroegere beslissing (3 nov. 1456) om een "justice sommaire" in te stellen ten behoeve van de kooplieden van de Hanze, duidt de hertog Lodewijk van Gruuthuse, Wouter vander Mandere en Pieter Bladelin aan om die rechtbank samen te stellen.
L. GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Cartulaire de l'ancienne Estaple de Bruges*. Tome I. Brugge, 1904, p. 45-48, met verwijzing STEIN: Hans. Urk., T. VIII, p. 397, n. 613.

1460, 23 dec.

In een oorkonde waarbij de verkoop van verscheidene erfdelen in de heerlijkheid van Middelburg en de ambachten van Aardenburg en Moerkerke wordt vastgelegd, vernemen we de namen van

enkele van de eerste ingezetenen van Middelburg: naast Pieter Bladelin zelf worden als *ervachtige* laten vernoemd Jan de Baenst jr., Roeland vander Vlamincpoorte fs. Egidii, Louis Greffync, Jan van Boyeghem, Jan Seys en Jan Kerstians.
Prudens VAN DUYSE en Edmond DE BUSSCHER: *Inventaire analytique des Chartes et Documents appartenant aux archives de la ville de Gand*, Gent, 1867, p. 227 nr. 645.

Dat zijn tot nu toe de eerste ons bekende ingezetenen van Middelburg. Een aantal andere namen zijn o.m. gekend uit het rapport dat een onderzoekscommissie in 1474 opmaakte over de kruisrelikwie die Bladelin aan zijn kerk had geschonken en die twaalf jaar eerder in vuur en water was getest [13], en uit Bladelins testament, waarin enkele van zijn "boden ende huusghesinnen", zijn dienstpersoneel en huisgenoten, vernoemd worden [14].

1462

Bladelin verwerft het ammanschap van Oostkerke van de in dat jaar kinderloos gestorven Margriet van Oostkerke; aan dat ammanschap waren ook het waterschoutschap van de wateringen van Romboutswerve, Sheer Baselishoek en de kerkwatering van Oostkerke verbonden en het visrecht binnen het ambacht, met uitzondering van het visgebied van de heer van Kalvekete en in het stadje Muiden; daar hoorden verder de controle op de laad- en losplaatsen van de schepen tussen Hoeke tot iets voorbij Muiden bij.
JANSSENS: *Feodaliteit...*, deel I p. 176-178.

1462, mei/sept.

Bladelin koopt *la court de Reingheersvliete*, het hof van Reigaertsvliet in de gelijknamige watering, te situeren in het huidige Westkapelle bij Knokke.
Maurits COORNAERT: *Westkapelle en Ramskapelle. De Geschiedenis, de topografie en de toponimie van Westkapelle en Ramskapelle, met een studie over de Brugse Tegelrie.* Tielt, 1981, p. 280.
Bron: Alg. Rijksarchief Brussel, Rekenkamer 13706, Rekening baljuw Brugge, mei-sept. 1462, f° 62r.
JANSSENS: *Feodaliteit ...*, deel II p. 257.

Bij die koop hoorde ook de Heernesserente.
JANSSENS: *Feodaliteit ...*, deel 1 p. 245.

1463, 12 dec.

Bladelin in Brugge medeondertekenaar van een hertogelijk octrooi waarbij het de stad Brugge toegestaan wordt een terugkoopbare losrente van 400 ponden groten per jaar uit te geven.
GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Inventaire ...*, Tome V, Brugge, 1876, p. 439.

1464

Samen met Josse de Lalaing, Antoine Marnet en Pauwels van Overtvelt is Bladelin commissaris bij de wetsvernieuwingen in Oudenburg, Oostende, Blankenberge, Damme, Hoeke, Monnikerede en Sint-Anna ter Muiden.
DUMOLYN: *Staatsvorming ...*, prosopografische databank onder *Van Overtvelt*.
Bron: ARAB, Rekenkamer, Oorkonden van het zegelrecht, II: charters, 1041.

1464, 3 mei

Te Rijsel ratificeert hertog Filips de Goede, in aanwezigheid van Pieter Bladelin, de bisschop van Doornik en anderen, de vereniging onder zekere voorwaarden van de stad en kasselrij Douai.
Georges ESPINAS, Charles VERLINDEN en J. BUNTINX, ed. : *Privilèges et Chartes de franchises de la Flandre.* Tome I, Brussel, 1959, p. 293-296.

1464, 30 juni

Bladelin te Hesdin medeondertekenaar van een reglement waarin de hertog het beroep van de lagere jurisdictie bij de Grote Raad en de Raad van Vlaanderen regelt.
GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Inventaire* ..., Tome V, Brugge, 1876, p. 453.

1464, 7 aug.

Vanuit Hesdin benoemt de hertog de abt van Sint-Baafs, Josse van Halewijn, Jacob Donche en Pieter Bladelin als commissarissen bij de wetsvernieuwing van de stad Gent.
VAN DUYSE ... : *Inventaire analytique* ...,p. 229 nr. 653.

1465, 10 febr.

De gorzen Welestripe, Noirderschare en Melissant worden door Karel van Charolais als stadhouder-generaal van Holland en Zeeland, in erfpacht en ter bedijking uitgegeven aan Pieter Bladelin en Johan Ruijchrock; zij en hun opvolgers verkrijgen daarover ook binnen- en buitendijks de lage justitie. In 1480 is Guy de Baenst via Bladelin rechtsverkrijger geworden.
L.F. TEIXEIRA DE MATOS, Jonkheer -: *De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland.* Deel X 1, p. 105-106, 396-399; http://home.planet.nl/~jacco.witvliet/Dirksland/deel1.html.

Die gorzen (schorren, ontstaan op buitendijks aangeworpen land) waren volgens de hierboven genoemde bronnen eerder door Frank van Borselen, heer van Sint-Maartensdijk, Voorne ..., stadhouder van Holland en Zeeland en kopstuk van de partij der Kabeljauwen, aan een zekere Poppe Heymanszoon in erfpacht gegeven.
Frank van Borselen was de vierde echtgenoot van zijn vroegere tegenstandster Jacoba van Beieren, een vrouw met een buitengewoon turbulent leven. Het huwelijk leidde tot een breuk met hertog Filips de Goede, maar na de verzoening verkreeg van Borselen van de hertog de titel van graaf van Oostervant, in 1445 werd hij ridder van het Gulden Vlies.

Geboren ca. 1400, overleden in 1470, was Frank van Borselen een tijdgenoot en kennis van Bladelin. De vergelijking tussen beide heren van stand is o.i. bijzonder relevant omdat over Van Borselens hof- en huishouding op zijn verschillende domeinen, vooral dankzij bewaarde rekeningen, enorm veel gegevens bewaard bleven [15].
Intrigerend is ook een zekere gelijkenis die er bestaat tussen van Borselens stadje Sint-Maartensdijk, waarvan een plan bestaat uit 1621, en Middelburg-in-Vlaanderen.

1465, 14 juli

Twee dagen vóór de slag van Montlhéry, brieven van de graaf van Charolais van bij Saint-Cloud, w.o. een gericht aan Pieter Bladelin.
GACHARD, M.: *La Bibliothèque nationale à Paris. Notices et extraits des manuscripts qui concernent l'histoire de Belgique.* Tome I, Brussel, 1875, p. 342; WERNER PARAVICINI, uitg., Sonja DÜNNEBEIL en Holger KRÜSE, red. : *Der Briefwechsel Karls des Kühnen (1433-1477). Inventar.* Kieler Werckstücke, Reihe D, 4, Frakfurt am Main, 1995, Deel I, p. 135.

1465, 22 nov. Victor van Ysemberghe, auditeur bij de Rekenkamer van Rijsel, schrijft Bladelin een briefje waarin hij hem o.m. bedankt voor de brieven die hij, Bladelin, had bezorgd ter bemiddeling voor zijn schoonbroer Jaques Denis.
DUMOLYN: *Staatsvorming* ..., p. 182 + n. 879 + prosopografische databank onder *Ysemberghe*; bron: ADN, B18842.

1466 De Boheemse edelman baron Leo de Rozmital wordt te Brussel door Pieter Bladelin onthaald en aan het hertogelijke hof geïntroduceerd.
Jutta HUESMANN: *La procédure et le cérémoniel de l'hospitalité à la cour de Philippe le Bon, duc de Bourgogne.* In : *Revue du Nord*, Tome 84 (nrs. 345-346)(2002), p. 301.

M. LETTS: *The travels of Leo of Rozmital through Germany, Flanders, England, France, Spain, Portugal and Italy, 1465-1467.* Cambridge, 1957, p. 26, vertaalt het Duitstalige reisverslag van Gabriel Tetzel van Rozmitals reis doorheen Europa: "Here [d.i. in Brussel] we found the Duke of Burgundy. The Duke sent his steward to receive my lord [d.i. Rozmital] and showed him great honour."

(1467, 27 jan.) Filips de Goede vaardigt een ordonnantie uit voor de reorganisatie van de financiële administratie van de stad Rijsel, op grond van de beraadslagingen daarover door de heer van Montigny, de protonotarius van Bourbon, Pieter Bladelin, Guillaume le Poupet e.a.
ESPINAS: *Privilèges et Chartes...*, Tome II, Brussel, 1961, p. 58-64.

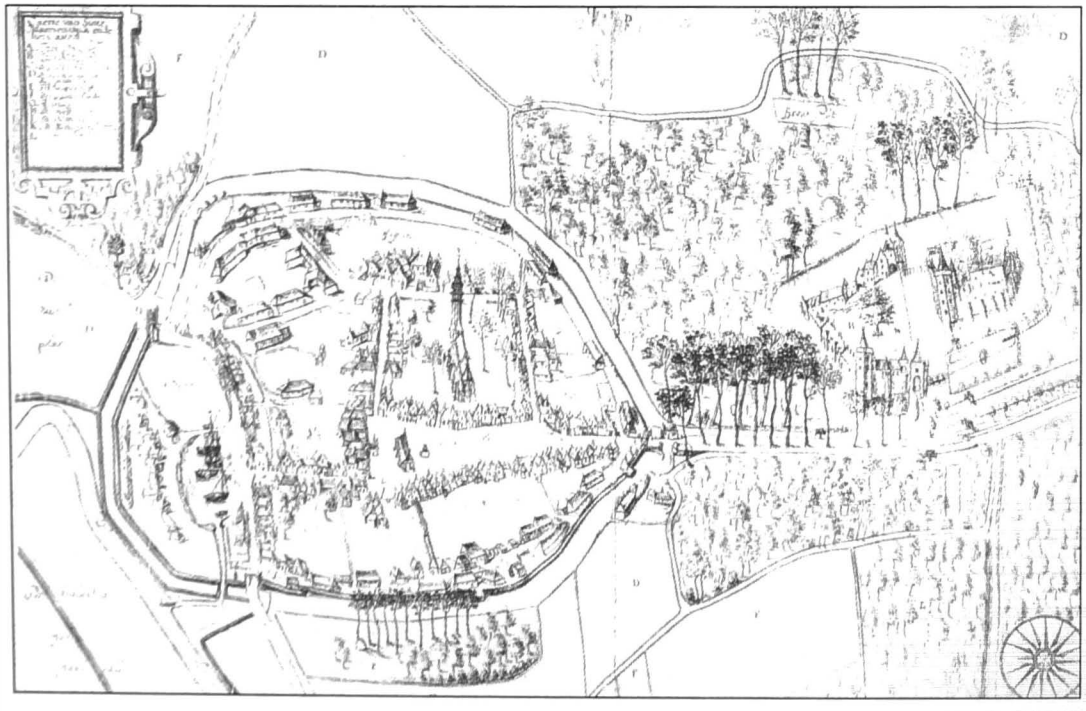

Sint-Maartensdijk in Zeeland, tekening uit 1621 (Den Haag, Rijksarchief)

1468, 19 april

In 1468 hield Karel de Stoute een reeks "blijde intredes"; op dinsdag 19 april 1468 werd hij ontvangen in het schepenhuis van het Vrije, waar o.m. Filips van Maldeghem als deken aanwezig was. In het gevolg van de hertog waren o.m. Anton van Bourgondië, Lodewijk van Gruuthuse, kanselier Pierre de Goux, Simon de Lalaing en Pieter Bladelin.

A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELDT, baron -: *Joyeuse entrée de Charles le Téméraire à Bruges (1468).* In : *Annales de la Socété d'Emulation de Bruges*, T. LVII (1907), p. 387, 392.

Bron: RAB, Vrije nr. 16598, *Feriebouck*, f° 95.)

De donderdag nadien waren er blijde intredes, 's voormiddags in Damme, 's namiddags in Sluis: was Bladelin ook daarbij aanwezig?

1469, 5 en 6 april

Claise Fierins is met andere gedeputeerden van de Vier Leden op een vergadering te Brugge, waar Pieter Bladelin en Antoine Haneron, proost van Sint-Donaas, namens Karel de Stoute diens voorstellen en wensen kenbaar maken.

PARAVICINI: *Der Briefwechsel* ..., Deel I, p. 355.

Bron: Rekening Brugse Vrije over 1468-69, 204 f° 24r°.

1469(of 68 ?), 3 juli

Bladelin zit aan bij *eene heerlyke maeltyt* ter ere van de ambassadeurs van koning Jacob II van Schotland in het Brugse schepenhuis opgediend.

GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Inventaire* ..., Tome VI, Brugge, 1876, p. 28.

1469, begin sept.

Bladelin in 's Gravenhage, waar hij namens de hertog aan een bode uit Leiden en vertegenwoordigers van andere steden de vraag stelt of deze het al dan niet wilden houden bij de overeenkomst betreffende de wetten der *scoutambochten* zoals die eerder in Gent besproken waren.

PARAVICINI : *Der Briefwechsel* ..., p. 383-384.

Bron : Stadsrekening Leiden.

1469, 28 oktober

Brief van Karel de Stoute vanuit 's Gravenhage aan Bladelin (de plaats van diens verblijf wordt niet vermeld).

PARAVICINI: *Der Briefwechsel* ..., p. 402.

Bron : Lille, ADN, B 3538 nr. 125.812.

1469, na 20 nov. of 1470

Pieter Bladelin samen met Jakob van Gistel, heer van Dudzele, Straten en Longueville, raadsheer-kamerling van de hertog en echtgenoot van Katharina van Stavele, voogd over Willem van Stavele, de vierjarige zoon van Willem IV van Stavele en Eleonora de Poitiers. In 1470 deden van Gistel en Bladelin voor Willem leenverhef van de heerlijkheid Pottes. De jongen stierf in 1474.

Jan VAN ACKER: *De familie van Stavele (1298-1603) in de kasselrijen van Veurne en Kortrijk. Bijdrage tot de studie van de Vlaamse adel na 1300.* In: *Handelingen van de Geschied-en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*, nieuwe reeks nr. LIV (1988), p. 80, 85 met verwijzing naar: A. De Gellinck d'Elseghem: *Les sires de Pottes-sur-l'Escaut. Histoire, généalogie, documents.* Gent, 1899, p. 37; Rijksarchief Gent, Familiearchief de Ghellinck-

Vaernewyck, Supplement Stavele, f° 2v°; Koninklijke Bibliotheek Brussel, Handschriftenkabinet, nr. 5712, f° 137v°.

1470, 13 tot 22 of 23 maart

Monseigneur de Mildebrurck aanwezig bij besprekingen die van 13 tot 22 of 23 maart 1470 in Brugge gehouden worden met gedeputeerden van de Staten van Brabant, de Vier Leden van Vlaanderen, van de Staten van Henegouwen en van Holland i.v.m. de eigen en vreemde munten.
Joseph CUVELIER : *Actes des États Généraux des anciens Pays-Bas.* Tome I (Actes de 1427 à 1477). Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, Brussel, 1948, p. 151-152, 154.
Bron: Stadsarchief Mons, Compte de Jean de le Croix, massart, pour le terme de la Toussaint 1469 à semblable jour 1470, Dépenses, f° 45 v°.

1470, 12-22 juni

De brieven die Karel de Stoute tijdens zijn verblijf in Middelburg [16] liet bezorgen, waren bestemd voor o.m. het Parlement van Parijs, koning Lodewijk XI van Frankrijk, de Raad van Vlaanderen, de Raad van Brabant, de stadhouder van Abbeville, voor Guy de Brimeu, gouverneur van Namen, en de baljuw van Saint-Omer
PARAVICINI : *Der Briefwechsel* ..., p. 447-449, 451.

1471, 27 jan.- 12 febr.

Een boodschapper van de hertog is zeventien dagen onderweg om de steden van Holland, Zeeland en Friesland uit te nodigen om in Brugge met Pieter Bladelin en audiëntiemeester Jean Gros besprekingen te voeren aangaande de verlenging van het bestand met de Oosterlingen.
PARAVICINI: *Der Briefwechsel* ..., p. 526.

1471, 1 maart

Bladelin, Jehan Gros, Simon de le Kerrest en Guillaume Hautain worden door de hertog aangewezen om een lening bij de stad Brugge te bedingen, op 20 maart volgt vanuit het kamp te Amiens het octrooi daarvan.
GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Inventaire* ..., Tome VI. Brugge, 1876, p. 22-23.

1471, 6 à 16 mei

Op een vergadering van de Leden van Vlaanderen te Brugge van 6 tot 16 mei 1471, wordt aan Bladelin gevraagd met spoed de schepen te laten vertrekken die door de Vlamingen waren gereedgemaakt voor de oorlog tegen de partizanen van Warwick.
Jacques PAVIOT : *La politique navale des Ducs de Bourgogne.* Lille, 1995, p. 176.

Bij akte van 13 mei, gesigneerd door Bladelin, stemmen de Vier Leden in met de belasting van 700 ponden groten voor het uitrusten van oorlogsschepen in Nieuwpoort, Duinkerke, Oostende en Walraversijde en voor het versterken van de dijken langs de kustlijn.
VAN DUYSE ...: *Inventaire analytique* ..., p. 237 nr. 68; GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Inventaire* ..., Tome VI, Brugge, 1876, p. 31.

Zonder daar een precies jaartal aan te kunnen verbinden, dienen nog vermeld de aankoop van een renteleen van 45 hoed haver, gekocht van Vranke van Moerkerke, en van een tarwerente van 12 hoed, bezet op een stuk grond in Moerkerke en voordien toebehorend aan Jan van Reigaersvliet
(JANSSENS: *Feodaliteit* ... deel 1, p. 124-126 en 131-133).
Na 6 september 1440, sterfdatum van Lodewijk van Moerkerke, en vóór 1468, kocht Bladelin een leen van 45 hoed haver, afgesplitst van "tgoed ende heerscip van Moerkerke", en wellicht rond dezelfde tijd ook het hof van Vake in Maldegem, groot 45 gemeten, eveneens afkomstig van het hof van Moerkerke
(JANSSENS: *Feodaliteit* ..., p. 153-154; zie ook Daniël VERSTRAETE: *Lenen te* Moerkerke, in: *Rond de Poldertorens*, jg. 29 (1987), nrs. 3-4, p. 302, 310-311; Jeroom VAN MALDEGHEM: *Vake, een zeer oude bewoning te Maldegem*, in: *Maldegems Erfgoed*, deel I, Maldegem, 1977, p. 22; OPSOMMER: *De wetachtige kamer* ..., p. 158-161; OPSOMMER: *Omme dat leengoed* ..., band 1 p. 206-207, 343 n. 366.

Hoewel geen jurist, blijkt Bladelin ook een tijdlang buitengewoon raadsheer geweest te zijn bij de Raad van Vlaanderen in Gent. Hij werd er namelijk op 27 januari 1473 opgevolgd door Jacob Donche.
(John BARTIER: *Légistes et gens de finances au XVe siècle. Les conseillers des Ducs de Bourgogne Philippe le Bon et Charles le Téméraire.* Brussel, 1955, p. 325 n. 3 ; DUMOLYN: *Staatsvorming* ..., prosopografische databank onder *Donche*, bron: ARA, Rekenkamer, 0orkonden van het Zegelrecht, II, 1716; Pieter DONCHE: www.win.ua.ac.be/~pavp/genea/eerste7g.html)
Mogelijk verwijst het epitheton *extraordinairen* dat hij meekrijgt in een processtuk van de Raad van Vlaanderen uit 1466 (behandeld in *Pieter Bladelin, heer van Poelvoorde* ..., p. 49-77 in dit jaarboek, naar zijn buitengewoon raadsheerschap in dat rechtscollege.

Genealogie

In *De Vlaamse Stam*, jg. 36 (2000) verscheen op de pp. 353-382 van de hand van P. Donche een uitmuntend artikel, dat zeer exhaustief is voor de afkomst van Bladelin: *De Familie Bladelin in de kasselrij Veurne van 1230 tot de 16de eeuw* [17]. Dat de stichter van Middelburg verwant is met die Veurnse tak van naamgenoten wordt, aldus de auteur, genoegzaam aangetoond door "het manifeste gebruik van hetzelfde wapenschild". We citeren verder: "Het verband [met de Brugse Bladelins] is echter lang niet zo eenvoudig als een genealogie in een handschrift van de Visch ... beweert".
Op dat handschrift steunde Karel Verschelde voor de afstammingsreeks als gepubliceerd in zijn *Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen,* 1867; dezelfde gegevens werden begrijpelijkerwijze enkele jaren nadien ook overgenomen door De Potter en Broeckaert in hun *Geschiedenis van de gemeenten...*,1870-72. Met weinig zin voor historische kritiek werd die genealogie echter nog in vrij recente publicaties opgevoerd, terwijl Verschelde ze al in grote mate had gecorrigeerd bij de publicatie van het testament van Pieter Bladelin in 1879 [18]. De misvatting komt voort, zo maakt P. Donche duidelijk, uit de verwarring van een Veurnse Pieter Bladelin, zoon van Antonius, gehuwd met Agnes van Schoore en overleden op 20 september 1527, en de Brugse Pieter Bladelin senior, vader van de stichter van Middelburg [19]. De auter besluit dat er betreffende de Brugse Bladelins nog veel archiefonderzoek te verrichten valt.

De "stoutste" genealogie van Pieter Bladelin treffen we aan in *Les la Kethulle avant 1400* van ridder Christian de la Kethulle de Ryhove, een luxueuze uitgave in drie delen [20]. In band III wijdt de auteur een hoofdstuk aan *Les châtelains de Furnes*, en daarbinnen een aantal bladzijden aan *Les Bladelins*. Omdat het werk in openbare collecties maar moeilijk te vinden is [21], nemen we zijn gedachtegang hier in grote lijnen over, niet zonder enkele kritische bedenkingen.
De auteur laat de Bladelins afstammen uit "la maison des Furnes", het huis of geslacht Van Veurne, gesproten uit Eustachius van Harelbeke. Het burggraafschap van Veurne zou na een Eustachius I op diens zoon Radolf zijn overgegaan, ten nadele van een andere zoon, Eustachius II, normaal de oudste wegens dezelfde voornaam als zijn vader. Men zou kunnen denken, zo gaat het betoog verder, dat met de overgang van de titel "burggraaf van Veurne" op het geslacht de Bretagne, het huis van Veurne zou uitgedoofd zijn. Dat is niét het geval, maar omdat ze niet in het bezit waren van het leen van het burggraafschap, zijn ze bijna verloren gegaan in de geschiedenis.
Eustachius II had eveneens zonen, o.m. Walter, Christian en Guillaume; het zou verwonderlijk zijn indien daar ook geen Eustachius bij was, een naam die ook later nog in de familiegeschiedenis terugkeert en juist relevant is voor de reconstructie van de afstammingslijn. Een "Eustachius advocatus, de militibus flandrensibus", geciteerd in 1158, zou wel eens de spoorloze zoon van Eustachius II kunnen zijn.
Dan is er een Stacius Bladelius, die de auteur blijkens zijn verwijzing heeft aangetroffen in het al vernoemde boekje van zuster Gabriëlle Claeys, *Het Hof Bladelin te Brugge* [22].
"Aurait on jamais pu imaginer qu'il pouvait y avoir une relation familiale entre Stacius Bladelius, répéré en 1258, et Eustache de Furnes cité en 1137 et 1163 ?", zo verzucht ridder de la Kethulle.

De Bladelins waren in de kasselrij Veurne actief als klerk of griffier van vader op zoon, zegt de auteur, alweer verwijzend naar zuster Claeys. Hun voornaam, hun verbondenheid met Veurne, het bezit van een belangrijk leen in de kasselrij en hun ambt van griffier: vier criteria om hen als afstammelingen van Eustachius II van Veurne te beschouwen, hij die ook al een militaire carrière had gewisseld voor een ambt als jurist. Maar dat is niet alles: die eerste bekende Bladelin, Stacius, wordt "ruddere" genoemd. Die titel in 1258, in een tijd waarin "ridder" bijna altijd wijst op een adellijke afkomst, is een reden te meer om hem als afstammeling van de edele Veurnse familie te beschouwen.
Die Stacius heet evenwel Bladelin, en moet dus op een zeker moment de naam van Veurne opgegeven hebben. Niets aan de hand: die naam werd hem door ánderen gegeven, want "van Veurne" werd gekoppeld aan de kasteleins, het volk vereenzelvigt Stacius met de vellen perkament die hij en zijn voorvaderen als erfachtig griffiers vol gekribbeld hebben, zijn bijnaam wordt "blaadje", in het Middelnederlands "bladelein". De bijnaam is dus een officiële naam geworden, aldus de la Kethulle.

Steunend op de la Kethulle laat ook Goossens in zijn eerder al vermelde artikel *Pierre Bladelin, un grand Flamand au service du duc de Bourgogne*, zijn genealogie beginnen bij Eustachius van Harelbeke en 1127.

Er valt inderdaad nog veel onderzoek te verrichten ...
In Brugge wordt Pieter Bladelin in 1418 vernoemd als deken van de kulkstikkers (kussen- en matrassenmakers), in 1437 als "heer Pieter de Leestmakere", lid van de kaarsgieters [23]. In beide gevallen gaat het wellicht om de vader van de stichter van Middelburg.

Op zoek naar Bladelins, citeerden we in de *Nieuwe biografische gegevens*, hierboven vermeld, alvast een Gadifeer Bladelin en een Clais de Leestmakere uit Brugge. Die laatste naam, voorkomend in 1394-1396, doet de vraag rijzen of de toponiemen Leestjesbrug en -weg, en de naam Leestjeskasteel of de Leeste niet afgeleid zijn van die persoonsnaam dan wel omgekeerd zoals traditioneel wordt aangenomen, nl. dat Pieter Bladelin sr. zijn bijnaam zou gekregen hebben wegens zijn buitengoed in de vorm van een leest. Merkwaardig is dat dit buitengoed in 1418, bij zijn omschrijving in het wezenregister, geen specifieke naam heeft, en genoteerd wordt als *eene stede ... licghende binden ambochte van Ardenbuerch ende Moerkerke, ende binnen der prochie van Heyle* .... Of moeten we aannemen dat Clais de Leestmakere de grootvader is van de stichter van Middelburg, en dat mogelijk hij de bouwheer is van het kasteel van Leestjes? Karel Verschelde noemt, steunend op de genealogie van De Visch, Antone Bladelin als grootvader van de heer van Middelburg [24], en dat doen ook zuster Claeys en in haar spoor ridder de la Kethulle, evenwel met een compleet foute bronverwijzing [25]! Die Antone Bladelin is wél de vader van de Veurnse Pieter Bladelin, zoals hiervoor al vermeld. Met aan te nemen, op grond van de familienaam of toenaam, dat Clais de Leestmakere de vader en grootvader is van respectievelijk Pieter Bladelin sr. en jr., steunen we het vermoeden in dezelfde richting van Pieter Donche betreffende een Niklaas Bladelin, wellicht overleden op 20 april 1432 [26]. Indien hij de bouwheer van *de stede* was, zou hij ze al vóór 1418 op zijn zoon Pieter moeten overgedragen hebben.

Voor de genoemde Gadifeer valt een mogelijke verwantschap met de stichter van Middelburg voorlopig niet aan te tonen. Evenmin is dat het geval voor een Omaer of Omer Bladelin, die we in het eerder aangehaalde werk *Der Briefwechsel* ... van Paravicini een negental keren aantreffen als hertogelijke bode [27], in functie tussen juli 1467 en september 1474. Had hij zijn emplooi te danken aan hofmeester Pieter Bladelin? In de bewuste passages wordt zijn herkomst niet aangegeven. We treffen hem ook niet bij P. Donche, die echter wel een Omarina Bladelin vermeldt, gehuwd in 1518, dochter van de al meer genoemde Veurnse Pieter Bladelin en in de foute genealogieën opgevoerd als halfzuster van de stichter van Middelburg [28]. Zou de Omaar Bladelin jr. die Donche met verwijzing naar een document van 1550 citeert [29] een zoon zijn van de hertogelijke brievenbezorger?

Met Joris Bladelin, een van de drie bastaardkinderen die Pieter Bladelin sr. verwekt had bij Katherina Castermans en die door tussenkomst van Pieter Bladelin jr. in 1446 werden gelegitimeerd [30], komen we weer op vaster, bovendien Brugs en Middelburgs terrein. Deze Joris genoot van 1448 tot 1460 de 27ste kanunnikenprebende in Sint-Donatiaans te Brugge. Hij zou zich nogal liederlijk gedragen hebben en zijn moeder en halfbroer heel wat last bezorgd hebben, waarvoor hij bij herhaling op de vingers werd getikt. Begin 1470 zou hij in ere hersteld zijn met de 22ste prebende aan dezelfde kerk [31]. Meester Jooris is één van de testamentuitvoerders van Pieter Bladelin; zijn dochter Grietkin wordt daarin trouwens bedacht met 50 pond groten [32]. Wellicht is meester Joris te vereenzelvigen met de Joris Bladelin(g) die op 13 maart 1465, op voordracht van de abdij van Saint Quentin-en-l'Ile, pastoor werd van de parochie Moerkerke, maar al in september daarna opgevolgd door zekere Bertinus Moens [33]. Het is ons echter nog niet duidelijk of dit ook dezelfde George Bladelin is die we in 1472 aantreffen als deken van de collegiale kerk van Geervliet in Nederland [34].

In de Brugse baljuwsrekening over 1400-1401 staan een *Franchequin* en een *Callekin*,

Franske en Katrientje vermeld, bastaardkinderen van priester François Bladelin, beiden overleden in Brugge en met een bescheiden nalatenschap in geld te Diksmuide[35]. Waar in de stamboom past François Bladelin, hoe kwamen of waarom waren die kinderen in Brugge?

Met Diksmuide zijn we weer in de Westhoek beland. In Lampernisse, een deelgemeente van Diksmuide, bestaat nog steeds een gehucht Bladelinshoek; de naam zou teruggaan tot 1331 [36]. Onder de vorm Blaedelynckhoek kwam het toponiem ook voor in het noorden van Alveringem [37].

Behalve in de streek van Veurne en Diksmuide, werd de naam Bladelin voorin de 14de eeuw ook opgetekend in Ieper; op het eind van de 13de eeuw treft men hem als toenaam aan in Calais [38], in 1230 is een Hendrik Bladelin schepen van Sint-Winnoksbergen [39]. Tussen 1372 en 1375 had een Ely Bladelin de exploitatie in pacht van de visserijrechten in de moer van Sint-Winoksbergen-Veurne [40].
Ten slotte citeren we nog een late naamgenoot, een Pierre Bladelin, baljuw van Lodewijk van Halewijn, heer van Peene (Piennes), en in 1501-1504 betrokken bij een proces voor de Grote Raad van Mechelen [41]. Is hij te vereenzelvigen met de Veurnse Pieter Bladelin waarvan eerder sprake?

Heraldiek

De la Kethulle haalt de argumenten voor zijn genealogie niet zozeer uit de heraldiek, maar speculeert vooral op voornamen. Toch valt ook bij de heraldiek wel iets te rapen.

De familie bij uitstek waarmee Bladelins wapen verwant is, is de familie van Bambeke - van Stavele, burggraven van Veurne. Aan hen wijdde Jan van Acker een licentiaatsverhandeling [42], een bewerking daarvan werd in 1988 gepubliceerd [43]. Daaruit citeren we [44]:
"... Het aantal families uit de Westhoek dat [zoals van Stavele] een combinatie van hermelijn en keel voert, is nauwelijks te schatten, maar het staat vast dat dit het (reeds hoge) Vlaamse gemiddelde nog ruimschoots overschrijdt.
Deze evolutie werd nog versterkt doordat de kasselrijschepenen, bij gebrek aan een gemeenschappelijk zakenzegel, een eigen zegel en dus wapen moesten hebben. En dat ze hierbij niet te ver zochten naar voorbeelden, is duidelijk. Zoals de burggraven van Kortrijk heeft ook de familie van Stavele dus een zeer grote rol gespeeld in het tot stand komen van streekwapens".
Onder het "aantal families uit de Westhoek" vermeldt Van Acker in voetnoot "de families (de) Acket, Aerlebout, Bampoele, Crane, Heurlebout, Heinderycx, van Pollinkhove, de Rijcke, Schinkele, de Vos, Zannekin, Zweene...", en hij voegt eraan toe: "Dit gegeven heeft in enkele genealogieën voor verwarring gezorgd: zo wordt Pieter Bladelin, gezegd de Leestmakere, heer van Middelburg, maar stammend uit een Veurns geslacht, die 'in hermelijn een schuinbalk van keel, vergezeld van twee staken van hetzelfde' voerde [45], een enkele maal zelfs geciteerd als 'Pierre de Stavele, dit Blandelin (sic)' " [46].

Bladelain of Bladelijn ?

Onder die titel bediscussieert J. Van Acker in *Biekorf*, jg. 99 (1999), p. 38-43 hoe de naam Bladelin moet uitgesproken worden. De klemtoon hoort op de eerste lettergreep, -lin moet aldus de auteur, op zijn Westvlaams, als -lien klinken [47].

Zegel met wapen van Pieter Bladelin, 1472.

Schilderkunst

In een studie over de schilderkunst te Gent in de tijdsfase tussen de gebroeders van Eyck en Hugo van der Goes, suggereert auteur E. Dhanens binnen een werkhypothese [48] dat drie van de vier panelen die in 1840 en 1849 in de verzameling van het Städtelches Kunstinstitut te Frankfurt, Duitsland, terechtkwamen, mogelijk afkomstig zijn uit de kerk van Middelburg-in-Vlaanderen. Het betreft de "Heilige Veronica", de "Staande Madonna" en de overschilderde "Mater Dolorosa" op de rugzijde van de Madonna, werken die toegeschreven worden aan de Meester van Flémalle. Ze zouden er kunnen deel uitgemaakt hebben van het altaarretabel met "de Noodt Gods met daer inne de wapenen van Bladelincx ende Vagheviere" waarvan sprake is in de inventaris van kerkgoederen die in 1653-1658 vanuit Brugge naar Middelburg terugkeerden. Als argument haalt de eminente kunsthistorica o.m. de levendige devotie aan voor het H. Kruis en voor de H. Veronica in de kerk van Middelburg, waarvoor Bladelin immers een belangrijke kruisrelikwie had verworven.

Die H. Kruis-, en bij uitbreiding Passiedevotie, wordt mogelijk nog door een andere bron bevestigd. De Bladelintriptiek krijgt een uitvoerige bespreking in het schitterende boek van Dirk De Vos, *Rogier van der Weyden: het volledige oeuvre* [49]. Een noot op p. 248 trok onze aandacht: ook boven het graf van Baldelin zou een schilderij gehangen hebben, het Heilig Graf voorstellend en Pieter Bladelin, met wapenschild, daarbij knielend. De auteur verwijst naar een handschrift van P. Le Doulx, bewaard in het Stadsarchief te Brugge [50]. We konden het niet laten die bron ook zelf te consulteren, en citeren daaruit: *m'her pieter bladelin ... wierd tot middelburg begraven ...onder een verheven tombe de welcke staet in den muer van de H. Cruijs-capelle ende kercke ... in het midden der tombe staet sijn wapen, en daer onder in gotijchsche letters met druijf-rancken aen een gebonden, de eerste letters van sijnen naem ..., aengaende het op schrift der tombe, de letters sijn uijtgebrand.* Dit laatste doet de vraag rijzen of onder de huidige bepleistering en verflagen nog sporen aanwezig zijn van uitgebrande letters. Vast de moeite om na te

H. Veronica door de meester van Flémalle. Ooit Middelburgs kunstbezit?

De Arnolfini's, Pieter Bladelin en zijn gade?

gaan wanneer een opknapbeurt van de tombe zich zou aandienen. En verder, betreffende het schilderij: *Voor de fransche revolutie ten jare 1794 was boven de tombe een schoon dog antijcke schilderie, daer dat op verbeeld was het H. graf, daer m'her pieter vooren knielde met sijn wapen, maer is in dezen droeve tijden weg gedaen ofte vernietigt.* De Vos houdt het voor mogelijk dat hier de Bladelintriptiek zou bedoeld zijn. Daarop komt echter het wapen van Bladelin niet voor. Indien het inderdaad de Bladelintriptiek betrof, overigens een kersttafereel, dan ging het wellicht om de kopie daarvan die Jan Ricx in 1630-1631 in opdracht van het kerkbestuur vervaardigde en die zeker tot 1691 het hoofdaltaar sierde. Ten tijde van Le Doulx, eind 18de eeuw, stond op het hoofdaltaar een Verrijzenis van J. Van de Kerchove, zodat voor de kopie van Ricx een nieuwe bestemming moest gezocht worden [51]. De kwestie is hier, of Le Doulx zich niet schromelijk vergist met te spreken over een schilderij met het *H. Graf.*

Overigens vinden we Le Doulx nog een ander interessant gegeven: *Sijne vrauwe margarite van de vagheviere als sijnde mede fondateresse deser kercke heeft de voornaeme kerck-kleederen als casufels etc. selfs gemaeckt en gebordeurt, aen de kercke vereerd die nog in wesen sijn, daer dat nog op staen de geseijde gotijchsche of St.pieters-letters aen eengebonden als hier vooren staet.* Het schilderij zou dus verdwenen zijn kort voor of tijdens de Franse bezetting [52], de paramenten waar Le Doulx het over heeft zijn het ondertussen ook. De bewering dat ze door Margareta van de Vagheviere geborduurd waren, berust misschien op een aloude mondelinge traditie.

De boekwerken en artikels waarin, en ondertussen ook de websites waarop de Bladelintriptiek wordt afgebeeld en besproken, zijn niet te tellen. Daarbij valt op hoe hardnekkig de idee standhoudt dat op dat schilderij het kasteel van Middelburg zou afgebeeld zijn. Hoewel al in twijfel getrokken door autoriteiten zoals Panovsky en Davies, in 1981 weerlegd door E. Dhanens en door ons in verscheidene publicaties verder beargumenteerd, lijkt ze onuitroeibaar. Voortgaande op zuster Claeys' boekje *Het Hof Bladelin te Brugge* uit 1988 nemen o.m. de al geciteerde de la Kethulle en Goossens die

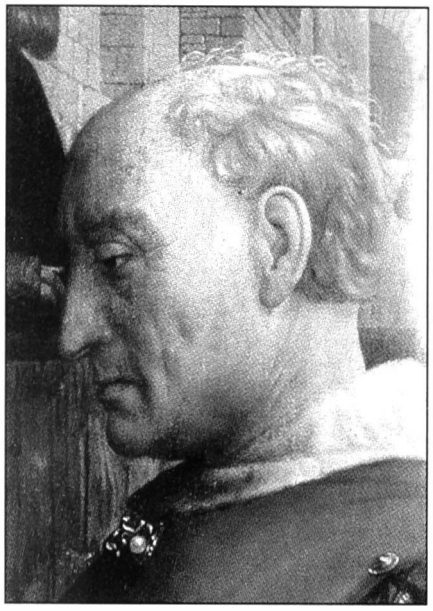

Een portret van kanselier Hugonet, de tweede heer van Middelburg?

stelling over, maar ook prestigieuze werken blijven zich daaraan bezondigen. Zo wordt in het overigens zeer veelzijdige boek *De Vlaamse Primitieven* van Roger Van Schoute en Brigitte de Patoul, uitgegeven te Leuven in 1994, op p. 149 geschreven over Bladelin, Middelburg en de triptiek: "Hij liet er onder meer een imposante residentie bouwen en een kerk ... Het eerste bouwwerk is te zien op het altaarstuk dat hij bij Rogier van der Weyden bestelde, waarschijnlijk om op het hoofdaltaar van zijn kerk te plaatsen ...". Middelburg wordt er overigens gesitueerd op ongeveer 40 km ten noordoosten van Brugge, waarmee we eerder in Middelburg op Walcheren terecht komen dan in Middelburg-in-Vlaanderen. Het onderschrift bij de afbeelding laat verstaan dat behalve de residentie, ook de kerk van Middelburg naar de werkelijkheid zou voorgesteld zijn. In een andere bijdrage lezen we, p. 43 van het boek, dat Pierre Bladelin in 1476 "een "jaarrente van 525 pond (van 40 Vlaamse groot) van Delft en van 600 pond van Antwerpen" ontvangt. Een hoogst interessant gegeven dat we wat graag in onze biografie zouden inpassen, ware het niet dat Bladelin stierf in 1472. Maar goed, ook wij maken fouten zoals al gebleken is, en hebben daarbij het voordeel ze in een periodiek als dit jaarboek te kunnen rechtzetten.

We blijven nog even verwijlen bij de schilderkunst.

Hoewel het volgende niet direct met Bladelin te maken heeft, wél met zijn opvolger als heer van Middelburg, kanselier Hugonet, willen we niet nalaten hier een andere boeiende stelling van dr. Elisabeth Dhanens te vermelden. In *Het Monforte-retabel van Hugo van der Goes* [53] betoogt ze dat de eerste koning, die op dit aanbiddingstafereel vlak voor Maria en het Kerstekind knielt, de opdrachtgever voor het schilderij moet zijn; op grond van zijn kleding, het ambtsgewaad van de kanselier van Bourgondië en voorzitter van de Grote Raad, en van zijn houding, die een zekere overeenkomst vertoont met die van kanselier Rolin op van Eycks Madonna met kanselier Rolin, komt daarvoor het meest kanselier Hugonet in aanmerking. Dezelfde stelling herneemt de auteur ook op de pp. 203-207 van de monografie *Hugo van der Goes* [54]. Dat zou betekenen dat het schilderij ontstond in of na 1470/1, jaar van Hugonets benoeming, en enige tijd vóór 3 april 1477, datum van zijn terechtstelling.

Onder de titel *Echte identiteitspapieren voor het echtpaar Arnolfini-de Cenani* analyseert Jan ROTSAERT [55] het schilderij van Van Eyck dat bekend staat als het huwelijksportret van Arnolfini, om op grond van een aantal attributen zoals een handborstel (een "vage"), het Sint-Margaretabeeldje op de sponde, het kralensnoer aan de muur, en speculerend op een foutieve interpretatie van oude inventarisgegevens tot het besluit te komen dat het hier om een huwelijksportret van Pieter Bladelin en Margareta van de Vagheviere moet gaan. Arnolfini was overigens een kennis van Pieter Bladelin. Het is een nogal boude stellingname, en het is ons niet bekend of er op het artikel commentaren of kritieken geschreven zijn.

Muziek en poëzie

Dat Bladelin de beeldende kunsten ook nu nog inspireert, blijkt uit de zeefdruk die de Eeklose graficus Luc Verstraete in 1994 ontwierp ter gelegenheid van 550 jaar Middelburg. Maar ook muziek en poëzie ontbreken niet.

Heeft Middelburg zelf zijn Bladelinkoor, dan heeft ook Brugge sinds enkele jaren een Bladelin-ensemble onder leiding van Patrick Beuckels. Op het repertorium staat koormuziek van renaissance tot hedendaags. Middelburg is het aan zichzelf verplicht dat koor eens te laten overkomen voor een concert in de kerst- of passietijd!

We eindigen in schoonheid met een gedicht van Joris Iven, *Het testament van Pieter Bladelin* [56]. We zijn de auteur bijzonder dankbaar dat we het hier mogen overnemen: een beschouwelijk slot van dit artikel.

HET TESTAMENT VAN PIETER BLADELIN

Ik heb geen kinderen. Ik beheer een
lege verzameling. Kastelen, hoven,
percelen poldergrond. Ik was streng
voor mezelf, strenger nog voor mijn
vrouw en dienaren. Koks, klerken,
Portiers, barbiers. Wat kan een man
alleen verrichten? Hij leeft van orde,
controle en zuinigheid. Van praalzucht
op welbepaalde dagen. Ik rekende in
ponden groten en dukaten, in gemeten
land. Schreef wisselbrieven uit, eiste
Borgstellingen, trok volmachten in. Ik
liep gekleed in rood fluweel met sabel-
bont en droeg de gouden ketting van
het Gulden Vlies. Ik bouwde niet een
huis, ik stichtte een stad. Een burcht,
een kerk, een hospitaal. Nog een vaart,
een zwaaikom naar de zee, een markt,
een haven. Een man verlangt alleen
naar eeuwigheid. Hij neemt er graag
een zonde bij. Ik noemde Van der
Weyden gewoon Rogier. En De Brune
Pieter. Ik was thesaurier. Ik knielde
neer voor het Kind in Middelburg. Ik
leerde ootmoedig zijn op een triptiek.
En ik verneederde mezelf al evenzeer
in een sculptuur. Maar steeds stond
ik dicht bij de Maagd. Mijn God, zij
straalde nog van waardigheid. Ze
schonk me meer dan Marguerite me
gaf. Maar zondig was ik slechts op
retabels, op hout of doek. Ik was
niet onkuis. En luister: als ik nu moet
gaan, kniel ik weer graag neer. De
dood is tijdelijker dan het leven was.

Joris Iven

Bijlage

Stadsarchief Brugge, *Wezenregisters Caermerszestendeel*, boek 3 f° 13 v.

Bij de transcriptie werden afkortingen aangevuld behalve voor munten, interpunctie is toegevoegd; eigennamen zijn met hoofdletter geschreven, voor geldbedragen zijn Romeinse cijfers omgezet naar Arabische.

Pieter Bladelin

Upten xviijsten dach van novembre int jaer M iiijC ende xviij, dheer Lodewijc de Brune filius Jans ende Antuenis de Moor, voochden van Pieterkine, Grietkine ende Betkine, Pieter Bladelins kinderen, die hi hadde bi joncvrauwe Lysebetten zinen wuve, brochten te papiere de groote vander voorseiden kindren goede, voorden here Everaerd Rijnvisch overscepene, heer Jan de Hont stedehoudere vanden here Jan Honins ende heer Zegher de Neve, scepen., van weesen hemlieden verstorven vander moeder,

Eerst de rechte heltsceede van eenen huus met al datter toebehoort twelke men heet Ten Nieuwen Casteele staende inde Vlamincstrate ande oostside vander strate naest den huus datmen heet te Goudenen Coppe up mer. Niclais Belle land wilent was met 8 lb. 13 s. 8 d. ende een hallinc parisis gheheel der vte ghaende ter lantcheinse;

Item eene stede ende boomen ende huusen diere upstaen met lxvij ghemeten ij linen ende xjx roeden lands lettel meer of min, al staende buten der Bouverie poorte binne. den scependomme van Brucghe metter rechter landscult ende renten dieder jaerlix vteghaet, ghelijc dat de chaerters dier of zijn dat wel verclaersen.

Item een huus intwelke Heinric Heinrix zuene, Hughes zuene der voorseiden kinderen groothere te wuenen plach in vterste van zinen levene, met tween huusen der neffens staende te gader inde Langhestrate ande noorside van der voorseide strate, ende met eenen nieuwen huus der bachten an staende int Nieuwelant up joncvrauwe Marie's land van Rumbeke wilent was met 6 s. 3 d. grooten tournois gaende vten voorseiden huuse voren ende bachten ten rechten landcheinse.

Item de some van 300 lb. grooten in ghelde, te wetene den penninck die onse gheduchte here ende princhedede slaen ende nu ter tiden voor 7 inghelsche, gherekent voor 8 Ingelsche, in dese somme danof de werde der over in anderen payementen.

Van welke 300 lb. grooten de voorseiden Pieter Bladelin gheleset heift den voorseiden voochden over 150 lb. gr. de paelen hier naer volghende. Eerst up de rechte heltsceede van eenen huus, twelke men heet Ten Nieuwen Casteele daer of dat den voorseide kinderen de wederheltceede toebehoort staende inde Vlamincstrate.

Item up 30 s. grooten euweliker renten siaers licghende an alle de huusen boven ende bachten diemen heet Ten Scake, staende inde Hoochstrate en. vtecommende inde Twijnstrate, de welke rente men ghelt ten tween terminen tsiaers te weten Sint Jans messe, ende te midwinttere, telken paymente 15 s. gr.

Item up 20 s. grooten euweliker rente siaers licghende an een huus met datter toebehoort, staende int Ghenthof, dat toebehoort Gillis den Coster, naest Sheren Jan Baefs huuse wilent was of een zide, ende Gillis huus vander bachte wilent was of anderside de welke met ghelt tsent Jans messe ende te midwintere telken paymente 10 s. gr.

Item up 90 lb. parisis euweliker renten siaers, licghende an vuve huusen met datter toebehoort, staende inde Wulhimstrate, ende wilent waren Gillis Sbusschers naest der Reye of een zide, ende sheer Gillis Dops strate of anderside, met 8 lb. 3 s. parisis der vteghaende ten rechten landcheinse, de welke rente men ghelt te ij terminen in elc jaer deen helt te alfmaerte ende dander helt te Ste. Baefsmesse ghelijc dat de brief die daer of es ghescreven anno et die predictis, scabinorum ut supra wel verclaerst.

Ende de andere 150 lb. groote heift de voorseide Pieter Bladelin beset up eene stede metten huusen ende boomen diere up staen, licghende binden ambochte van Ardenbuerch ende Moerkerke, ende binnen der prochie van Heyle, groot ijC ende x ghemete lands lettel meer of min, van welke voorseide stede hem de voorseide Pieter als over dese somme hem ontherieft heift ende halm ende wettelicke ghifte ghegeven heift Diederic van Leyackere ter voorseiden kindren ....., ghelijc dat blijct biden brieve die daer of es ghescreven den xxv.sten dach in hoymaent anno M iiijC xviij, beseghelt metten zeghele van Vranke Rape priester, Bernaert filius Jans vander Scuere, Boudin filius Pieters Lamins, Pieter filius Jans Lichtvoeds, Piet. filius Pieters Lammins ende Jan filius Boudins Moens, laten ten brieven van Aertrike, etc.

Voord so zal de voorseide Pieter Bladelin alle drie zine voorseide kindren met hem houden ende hem gheven eten, drinken, cleedren, cousen, scoen, linnin, wullin, vteghaen ende in ghaen, redelike naer haerlieden betaemt, voord de voorseide kindren paelen van goedinghen te houdene, staende ghehaesdich van weeghen ende van dake teghen wint ende water, ende betalen alle de lasten diere jaerlix vteghaen, sonder cost of last vanden voorseiden kinderen, dies so zal de voorseide Pieter hebben ende heffen alle de profiten die commen zullen vander voorseiden kinder goede ende somme van peneghen also langhe als hi de voorseide peneghen ende bladinghen hebben ende heffen zal.

Ende hier teghen so blivet de voorseide Pieter Bladelin diemen heet de Leestmakere inde wederheltsceede vanden huuse Ten Nieuwen Casteele ende voord in allen manieren van anderen goedinghen, huusen, erve, rente, cateylen ende juweelen, voord in alle baten van in sculden ende in alle lasten van huutsculden, die bleven bachten joncvrauwe Lijsbetten zijns wijfs doot, van welke huutsculden de voorseide Pieter heift ghelooft de voorseide voochde ende kindre scadeloos te houdene.

Voord so blijft de voorseiden Pieter Bladelin, in alle de verstervenesse die hem ende zinen voorseide kindren, verstorven ende toe commen es bider doot van joncvrauwe Katelinen, Heinric Heinrix zuens Hugs zuens, wedewe de voorseiden kindren grootevader was.

Ende mids deser vriendeliker verdeelinghe, so scolden aldaer quite de voorseide voochde over ende inden name vanden voorseiden kindren den voorseiden Pieter Bladelin vader vanden voorseiden kindren, van alden dele ende verstervenesse twelke den voorseiden kindren ghemeene ghebuert ende verstorven mach ziin bider doot van harer moedere, ende voord van allen cossten etc. sprutende vte der voorseide verstervenesse etc., vteghesteken ende behoudende den voorseiden kinderen haerlieder parte (?) van goedinghe, somme van peneghe ende houdenesse, ghelijc dat blijct biden verdele brieve ghescreven anno et die predictis, scabini ut supra, present te deser overbringhe den vader ende Jan Hugheleins den oom.

Noten

1 Marc MARTENS: *Pieter Bladelin, ca. 1410-1472, en Middelburg in Vlaanderen, 1444-1994. Een biografie ... Catalogus* ... Middelburg, 1994 (verder geciteerd als MARTENS: *Pieter Bladelin ...)*, en IDEM: *Nieuwe biografische gegevens over Pieter Bladelin, de stichter van Middelburg*, in *Jaarboek van de heemkundige kring Het Ambacht Maldegem*, nr. 5 (1999), p. 244-250, verder als MARTENS: *Nieuwe biografische gegevens ....*

2 Voor een verslag met de stand van zaken eind augustus 2004 van de toen lopende opgravingscampane, zie Pedro PUYPE: *Archeologisch onderzoek van het kasteel van Pieter Bladelin in Middelburg – Opgravingscampagne 2004*, in *Van nature een monument*, brochure, uitgegeven ter gelegenheid van Open Monumentendag 2004, Maldegem, 2004, p. 36-39. Een bilan van drie seizoenen opgravingswerk volgt verderop in dit jaarboek.

3 Marc MARTENS: *Tegels uit het kasteel van* Middelburg, in *Jaarboek van de heemkundige kring Het Ambacht Maldegem*, nr. 8 (2002), p. 115-124; IDEM*:* Een *azabache uit de kasteelgracht van Middelburg*, in *Idem*. nr. 9 (2003), p.272-278; IDEM: *Een azabache in Middelburg*, in *De Pelgrim*, tijdschrift van het Vlaams Genootschap van Santiago de Compostela, nr. 77 (jg. 19, 2004), p. 6-12.

4 In het museum Gruuthuse te Brugge van 26 november 2004 tot 6 maart 2005; bij de tentoonstelling verscheen een gelijknamige catalogus, geredigeerd door CALUWÉ Danielle e.a., Brugge 2003.

5 Karel VERSCHELDE: *Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen*. Brugge, 1867.

6 Stadsarchief Brugge, Wezenregister Caermerszestendeel, boek 3 f° 13v.

7 VERSCHELDE: *Geschiedenis ...*, p. 18: "Pieter Bladelin ... wierd rond het jaer 1410 geboren in de stad Brugge"; DE POTTER p. 35: Pieter Bladelin ... zag omtrent het jaar 1410 te Brugge het eerste levenslicht", maar op p. 37: "Reeds op zesentwintig jarigen leeftijd ... stadsontvanger ... 1436"

8 Zr. Gabriëlle CLAEYS: *Het Hof Bladelin te Brugge*. Brugge, 1988, p. 7.

9 Luc GOOSSENS: *Pierre Bladelin. Un grand Flamand au service du Duc de Bourgogne.* In *Histoire Medievalle*, nr. 35, november 2002, p.

10 Louis GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Bruges. Tome I. Coutume de la ville de Bruges.* Brussel, 1874, p. 50-51, f° 42-43.

11 Cfr. supra, n. 6.

12 Jan DUMOLYN: *De Brugse opstand van 1436-1438*. Kortrijk, 1997, p. 246.

13 Petrus DUFAY : *De pretiosissimo sanguine salvatoris nostri Iesu Christi, qui Brugae Flandriae servatur*. Brugge, 1633, p. 158-163; [J. VAN CALOEN]: *Triumphe van het heilig kruise Christi Jesu, dat is de geschiedenisse van de vier kruisreliquien* .... Brugge, 1871, p. 61, 116.

14 Charles VERSCHELDE: *Testament de Pierre Bladelin, fondateur de Middelbourg en Flandre*, in: *Annales de la Société d'Emulation ...*, XXX, Brugge, 1879, p. 25-26.

15 A.A. ARKENBOUT: *Frank van Borselen. Het dagelijkse leven op zijn hoven in Zeeland en het Maasmondgebied*. Rotterdam, 1994.

16 Zie daarover Marc MARTENS: *Voornaam bezoek te Middelburg. De kermisweek van 1470.* In: *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*, jg. 7 (1993), p. 97-104, en IDEM: *Nieuwe biografische gegevens* ... , p. 248.

17 Met dank aan de heer Marc Maeyens, die ons dit artikel aanwees.

18 VERSCHELDE: *Testament* ... , p. 7-8; MARTENS: *Pieter Bladelin...*, p. 7, bij 1446, 17 jan.

19 DONCHE, *De familie Bladelin* ..., p. 374-377, 381-382.

20 Een uitgave in eigen beheer van de auteur, zonder opgave van plaats en jaartal.

21 Een exemplaar ervan is aanwezig in de bibliotheek van het Gemeentearchief te Maldegem.

22 VERSCHELDE vernoemt in zijn *Geschiedenis van Middelburg...*, p. 13, ridder Eustaas Bladelin, schepen van Veurne. DONCHE merkt in *De familie Bladelin* ..., p. 357 n. 14, op dat de u in Bladelius een verkeerde lezing is voor n; in dezelfde voetnoot voert hij aan dat "milites", in de bron vermeld na een dominus Riquardis Blavoet, wellicht alleen betrekking heeft op deze laatste, een stelling die we niet kunnen volgen vermits milites een meervoudsvorm is en dus evenzeer betrekking kan hebben op Eustacius Bladelin, in de bron vernoemd net voor Blavoet.

23 Jan DUMOLYN: *De Brugse Opstand van 1436-1438*. Kortrijk-Heule, 1997, p. 113.

24 VERSCHELDE: *Geschiedenis* ..., p. 14.

25 CLAEYS: *Het hof Bladelin* ..., p. 7 + n. 5 ; Christian DE LA KETHULLE DE RYHOVE, ridder - : *Les la Kethulle avant 1400*. Z. pl., z. d., band III p. 364 + n. 51.

26 DONCHE: *De familie Bladelin* ..., p. 382.

27 PARAVICIN: *Der Briefwechsel ...*, deel I pp. 223-224, 422-423, 461-462, 470, 538 en 586; deel II pp. 62, 115 en 214-215

28 DONCHE: *De familie Bladelin* ..., p. 378.

29 Idem, p. 381.

30 VERSCHELDE, *Testament ...*, p. 8, en MARTENS, *Pieter Bladelin* ... p. 7

31 VERSCHELDE, *Geschiedenis ...*, p. 17-18.

32 VERSCHELDE: *Testament ...*, p. 32-33, 26.

33 R. DE KEYSER en J. VAN DEN HEUVEL: *Priesterlijke benoemingen in de Sint-Guthagostreek, 1460-1472*. In:

Rond de Poldertorens jg. 25 (1983) nr. 1, p. 42, met verwijzing naar een artikel van H. Hosdey in *Fragmenta*; Jozef VAN DEN HEUVEL: *Moerkerke: parochie en priesters*. In *Liber Amicorum René DeKeyser*, Oostkerke, 1985, p. 147, 151.

34 J.Th. DE SMIDT, en Eg.I. STRUBBE: *Chronologische lijsten van de geëxtendeerde sententiën en procesbundels (dossiers) berustende in het Archief van de Grote Raad van Mechelen, Deel I, 1465-1504*, Brussel 1966, p. 407.

35 Louis GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Cartulaire de l'ancienne Estaple de Bruges.Tome I.* Brugge, 1904, p. 413, met verwijzing naar Algemeen Rijksarchief Brussel, baljuwsrekening van de stad Brugge 20 sept. 1400-10 jan. 1401, n. 13680.

36 VERSCHELDE: *Geschiedenis van Middelburg...*, p. 13 n. 2; DONCHE: *De familie Bladelin ...*, p. 355.

37 DONCHE: *De familie Bladelin ...*, p. 355.

38 Wilfried BEELE: *Studie van de leperse persoonsnamen uit de stads- en baljuwsrekeningen 1250-1400*, Handzame, 1975, deel 2, p. 63.

39 DONCHE: *De familie Bladelin ...*, p. 357.

40 Tim SOENS: *De rentmeesters van de graaf van Vlaanderen. Beheer en beheerders van het grafelijk domein in de late middeleeuwen.* Brussel, 2002, p. 316.

41 DE SMIDT en STRUBBE: *Chronologische lijsten ...*, p. 474.

42 Jan VAN ACKER: *De familie van Stavele (1298-1603). Bijdrage tot de studie van de Vlaamse adel na 1300.* 2 delen, KULeuven, 1985.

43 IDEM: *De Familie van Stavele (1298-1603) in de kasselrijen van Veurne en Kortrijk. Bijdrage tot de studie van de Vlaamse adel na 1300.* In *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk*, Nieuwe Reeks, LIV. Kortrijk 1988, p. 5-242.

44 p. 220 en voetnoot 4 daarbij.

45 Deze beschrijving van het wapen wijkt af van wat we vinden bij C. GAILLARD: *Le Blason des armes ...*, Brussel 1866, en heruitgave, Handzame, 1978, p. 73: "d'ermynes à la bende de gueulle, sargé de deux cotyses d'or": op een veld van hermelijn een schuinbalk van keel, beladen met twee schuinstaken van goud. Het zegel van Bladelin, zoals gehecht aan zijn testament, vertoont in de top van de schuinbalk ook een ring. Op die manier wordt het ook voorgesteld in de kapelnis op de gevel van het Hof Bladelin in de Naaldenstraat te Brugge en afgebeeld bij Gabriëlle CLAEYS, *Het hof Bladelin ...*, p. 23 en 24, beschreven en afgebeeld, bij DE LA KETHULLE, *Les de la Kethulle ...*, band III, p. 372 en fig. 32. De twee schuinstaken van goud zijn al een breuk van het wapen, de ring betekent een tweede breuk. We kunnen moeilijk zuster Claeys involgen waar ze (bij haar mondelinge uiteenzettingen) die ring interpreteert als zijnde het symbool voor de stichting van een stad.

46 Auteur verwijst naar Koninklijke Bibliotheek Brussel, Handschriftenkabinet, nr. II 2308, dl. VI, p. 273.

47 Zie ook DONCHE: *De familie Bladelin ...*, p. 354.

48 E. DHANENS: *Tussen de Van Eycks en Hugo van der Goes.* In: *Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Academiae Analecta*, jg. XLV (1984) nr. 1, Brussel, 1984, p. 23-24.

49 Antwerpen, Mercatorfonds, 1999, p. 242-248.

50 Stadsarchief Brugge, Hs. 18: P. LE DOULX: *Levens der geleerde en vermaerde mannen der stad Brugge*, deel I, f° 110-111.

51 Zie Marc MARTENS: *De parochiekerk van Sint-Petrus en Sint-Paulus te Middelburg-in-Vlaanderen*, Middelburg 1994, p. 14, 18-19, en MARTENS: *Pieter Bladelin ...*, p. 17.

52 Dat is dan in overeenstemming te brengen met de herontdekking ervan door pastoor Andries in de pastoriekeuken in 1828.

53 E. DHANENS: *Het Monforte-retabel van Hugo van der Goes*, in *Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Academiae Analecta*, jg. XLVI (1985), nr. 1, Brussel, 1985, p. 1-23, en meer specifiek p. 12-20.

54 Antwerpen, Mercatorfonds, 1998.

55 In *Brugs Ommeland*, jg. 83 (1983) nr. 2, p. 91-110.

56 Verschenen in *Vlaanderen*, jg. 49 (2000) nr. 1, p. 42, en opgenomen in de bundel *Perkament / Testament*, Leuven, 2001, p. 18-19

Het Waarschootveldeken

Paul De Coninck

Oorsprong

Aan de zuidelijke grens van Maldegem, in het Maldegemveld, lagen destijds enkele grote visvijvers, toebehorend aan de proosdij van Waarschoot. Die proosdij is onlangs nog in het nieuws gekomen in verband met de restauratie van het "Rattenkasteel", een ruïne van het vroegere hoofdgebouw van de proosdij. Het klooster in Waarschoot heeft met heel wat tegenslagen te kampen gehad: een alles vernielende brand op het einde van de 15de eeuw, de plundering door de Gentse Calvinisten tijdens de godsdienstroebelen in 1578, met de totale vernieling in 1580, waarbij de monniken een toevlucht moesten zoeken in een ander klooster in Gent. Met de hulp van monniken uit Ter Duinen (Brugge) werd de Waarschootse priorij in het tweede kwartaal van de 17de eeuw hersteld en opnieuw in gebruik genomen[1]. Ter Duinen had de supervisie over kleine kloosters van de cisterciënzers. Immers, toen er een geschil uitbrak tussen de prior en de monniken van Waarschoot, die tijdelijk ondergebracht waren in Gent, stuurde de abt van Ter Duinen een monnik uit Brugge om de zaak aldaar te beredderen[2].

Het ontstaan van die cisterciënzerpriorij "Onze Lieve Vrouw Ten Hove" – geen abdij zoals in sommige oude Franse documenten vermeld – dateert uit het jaar 1440. Wat de oorsprong van haar bezittingen in Maldegem betreft, tasten we in het duister. Behalve charters zijn er praktisch geen archivalia van vóór de 17de eeuw van het klooster bewaard gebleven. Onderpastoor De Smet van Kleit[3] publiceerde destijds een artikel over de ontginning van het Waarschootveldeken, dat is de naam die dat deel van het Maldegemveld kreeg na de omvorming van de visvijvers tot veld. Over de oorsprong van de eigendom van bedoelde vijvers vond hij evenmin enige aanduiding in charters, noch in andere documenten. In zijn artikel citeert hij A. Cassiman – een fervent onderzoeker over dit sticht – die de mening is toegedaan dat de gronden geschonken zijn door Margriet Busers, echtgenote van Simon Utenhove, de stichter van de priorij. Die dame zou in de streek van Bassevelde en Maldegem reeds in de 12de, 13de en 14de eeuw bezitster geweest zijn van aanzienlijke goederen. We vonden echter geen spoor van bezittingen van ene Busers in Maldegem, zeker niet in het zuiden van de gemeente. Weliswaar maakte Daniel Verstraete allusie op die naam in een artikel over Burkel: *"Raso van Gavere en Alard de Huela, dictus Busere, twee ambtenaren van de graaf die gewoon waren heiden af te meten…In een charter van 1244 waarin Raso van Gavere en Alard de Huela, dictus Busere zeggen dat zij de 353 bunders hebben afgemeten…"* [4].

Ligging

De ligging van het "veldeken" situeerde zich grosso modo als volgt: het paalde ten noorden aan het goed Ter Duinen, ten oosten aan het Drongengoed, ten zuiden aan de gemeentegrens met Knesselare, ten zuidwesten aan Vijvereecke en aan particuliere eigenaars, ten noordwesten en ten noorden opnieuw aan Ter Duinen (Groot Burkel).

Een exactere beschrijving geven van de begrenzing van het "veldeken" valt moeilijker, vermits we die moeten zien vóór de meetkundige verdeling van de omringende domeinen (Papinglo, Drongengoed en Groot Burkel) en we ons bijgevolg moeten baseren op vroeger bestaande wegen in het Maldegemveld.
De oostelijke grens: vertrekkend uit het kruispunt van de weg naar Knesselare, met een weg die toen uit oostelijke richting kwam (in feite de huidige Eekloweg, die naar het westen toe de Strieme heette). Vanuit dat punt een rechte lijn naar de Oude Bruggeweg, die op 120 m oostelijk van de weg naar Knesselare uitkwam en zo de scheiding uitmaakte met het Drongengoed.

De zuidelijke grens volgde een eindje de Oude Bruggeweg in westelijke richting, tot een 300-tal meter voorbij de Torredreef, aan een beekje dat in noordelijke richting loopt.
De Oude Bruggeweg wordt vernoemd als een oorspronkelijke verbindingsweg tussen Brugge en Gent, die zelfs dienstig was voor het bepalen van de parochiegrenzen. Misschien heeft die verbindingsweg eertijds een rol gespeeld in de uitbating van de visvijvers.

De westelijke scheidingslijn kunnen we slechts vaag beschrijven: die grens volgde een eindje een kleine watergang, liep kriskras rond Vijvereecke, kruiste de huidige Burkelkalseide en kwam uit op de voornoemde Striemedreef.
Oorspronkelijk was Vijvereecke een vijver, toebehorend aan de graaf van Vlaanderen, die nadien, omgezet in land en bos, in het bezit kwam van particulieren.
Ten slotte volgde de noordelijke grens de Striemedreef in oostelijke richting, tot op het eerstgenoemde kruispunt met de weg naar Knesselare.

De Strieme maakte deel uit van een oude weg, die van Maesboone kwam en via de huidige Eekloweg, de Aalterbaan kruisend, over Vijvereecke naar het Prinsengoed in Knesselare liep. Het was in feite een verbindingsweg tussen twee belangrijke hoeven: Maesboone en het Prinsengoed, met aftakkingen naar Papinglo, Den Hogen Brand en de hoeve van Burkel. Die weg was ook de zuidelijke grens van het Papingloveld, met het Drongengoed tot aan de weg naar Knesselare, en vanaf daar – waar de Striemedreef begint – de scheiding tussen het Waarschootveldeken en Ter Duinen. Ter Duinen (Burkel) kwam aldaar met een smalle strook grond tot aan de weg naar Knesselare: *"noordzijde aen eene striepe jonge sparren van het goed Burkel... tot an de Haerinck weg ofte straete van Papingloo naer Knesselaere"*[5].

Aangezien het Drongengoed aan de oostzijde niet verder kwam dan de weg naar Knesselare en aan de westzijde van het Waarschootveldeken zich nog particuliere eigenaars bevonden, is het niet uitgesloten dat de voornoemde grafelijke ambtenaar *"Busere"* zich aldaar een eigendom van de graaf verworven had, dat later geschonken werd aan het klooster van Waarschoot, door ene *Margriet Busers*, zoals in de aanhef aangehaald. Maar dat is niet meer dan een gissing.

Visvijvers

In het Waarschootveldeken lagen drie visvijvers: *de Luysecraker* (15 gemeten), *de Groene en de Gele vijver* (samen 57 gemeten). Toen waren de vijvers reeds veld. Zie de gegevens op de kaart *Fig. A*, opgemaakt in 1761. In latere documenten worden slechts twee vijvers vernoemd: "*de Luysecraker*" en de "*Groene*".

Genoemde vijvers lagen vermoedelijk in de noordelijkste twee derden van het veldeken, zoals we min of meer kunnen zien op de kaart. In een strook langs de zuidkant bestaat de bovenlaag uit zware klei (potaarde) met een helling tot aan de Oude Bruggeweg, zodat daar bezwaarlijk een vijver kon aangelegd worden. Naar het noorden toe is het terrein vlakker en lager gelegen, tot aan de Splenterbeek.
Toen in 1913 de eigenaar van Groot Burkel en Drongengoed, een huis liet bouwen voor de *toeziener* van zijn uitgestrekt domein, op de weg naar Knesselare, in nr. 41 op de kaart *Fig B,* waren de percelen 44, 45 en 46 nog een restant van het oorspronkelijke heideveld. Na de Eerste Wereldoorlog zijn die percelen beplant met dennen, die slecht groeiden in die onvruchtbare kleigrond en na de Tweede Wereldoorlog werden de dennen gekapt en kwam er een weide, die daar nu nog is.

Rechts van het veldeken, in het Drongengoed, lag de *Roelantvijver* en meer naar rechts de *Wilmakervijver* en de *Popervijver*. Uit andere documenten weten we dat de *Roelantvijver* een grote oppervlakte had en verbonden was met de *Wilmaker*. Langs de Aalterbaan, tussen de Huisdreef en de Krakeelweg, nabij de woning van de familie De Spiegelaere, lag vroeger een langgerekte poel. We zien nu nog groei van riet in de grachten in die omgeving. Het is best mogelijk dat het nog een restant is van die *Roelantvijver*. Een van de voornoemde vijvers de *Wilmaker* (5 gemeten) was eveneens een bezitting van de proosdij van Waarschoot, alsook de verder gelegen *Zoutvijver* (2 gemeten) aan de oostkant van het Drongengoed, langs de Krakeelweg.

Langs de Oude Bruggeweg, in de richting Brugge, lag nog een uitgestrekte vijver, *Vijvereecke,* die uitgebaat werd door het Prinsengoed van Knesselare, maar toch op Maldegems grondgebied lag.

In Kleit lagen talrijke visvijvers. Op een figuratieve kaart uit 1567 tellen we er 17, waarvan de meeste een benaming hadden: *de Cleenen Splenter* en *de Groote Splenter* (aan de Splenterbeek), *de Stekelvyver, Perdeviverken* (paardenvijver), *t'Leugenaerke* (typisch visserslatijn), *Caerperviverken* (Karpervijver), *Taltervyverken* (Palingvijver), *Veynootvyver, Sporkelaere, Nieuwen vyver, Groote Cleeytenare, Cleenen Cleeytenaere, Wulfhaert en den Backer*[6].

Over het ontstaan van al die visvijvers, over hun exploitatie en hun opbrengst is weinig bekend. Ze kunnen ontstaan zijn door restanten van turfontginningen of door het opwerpen van omwallingen rond laagten in het terrein of gewoon iets uitgedolven. Zeer diep waren ze niet, vermits ze in tijden van verwaarlozing gewoon door het heideveld opgeslorpt werden en verlandden. We citeren nogmaals Daniel Verstraete, met betrekking tot Papinglo[7]: *"Een eerste vermelding van de vijvers treffen wij hier aan in 1481. Wanneer de vijvers afzonderlijk verpacht werden, gebeurde dit voor elf jaar. Het negende jaar was een droog jaar, d.w.z. dat de pachter dan het water mocht aflaten zodat hij veel vis had. De abdij van St.Baafs eiste ieder jaar een hoeveelheid vis en in 1516, rond halfvasten, was dat 200 dobbel talpalijncx ofte twaelf dobbel carpers. Andries Danneels, die pachter werd na de geuzenberoerten, zorgde goed voor zijn vijvers. Hij kon ze alle negentien met vis beleggen en hij herstelde de dammen en de houten buizen. In 1624 werd zijn vis echter gestolen door soldaten. Andries was juist bezig met spannetten te leggen maar hij werd weggejaagd. De soldaten hadden zoveel vis gestolen dat zij die niet meer alleen konden opeten. Ze trachten die dan in Maldegem te verkopen. Op het einde van de 17de eeuw werden nog slechts vijf vijvers gebruikt. Met de grote ontginning van de tweede*

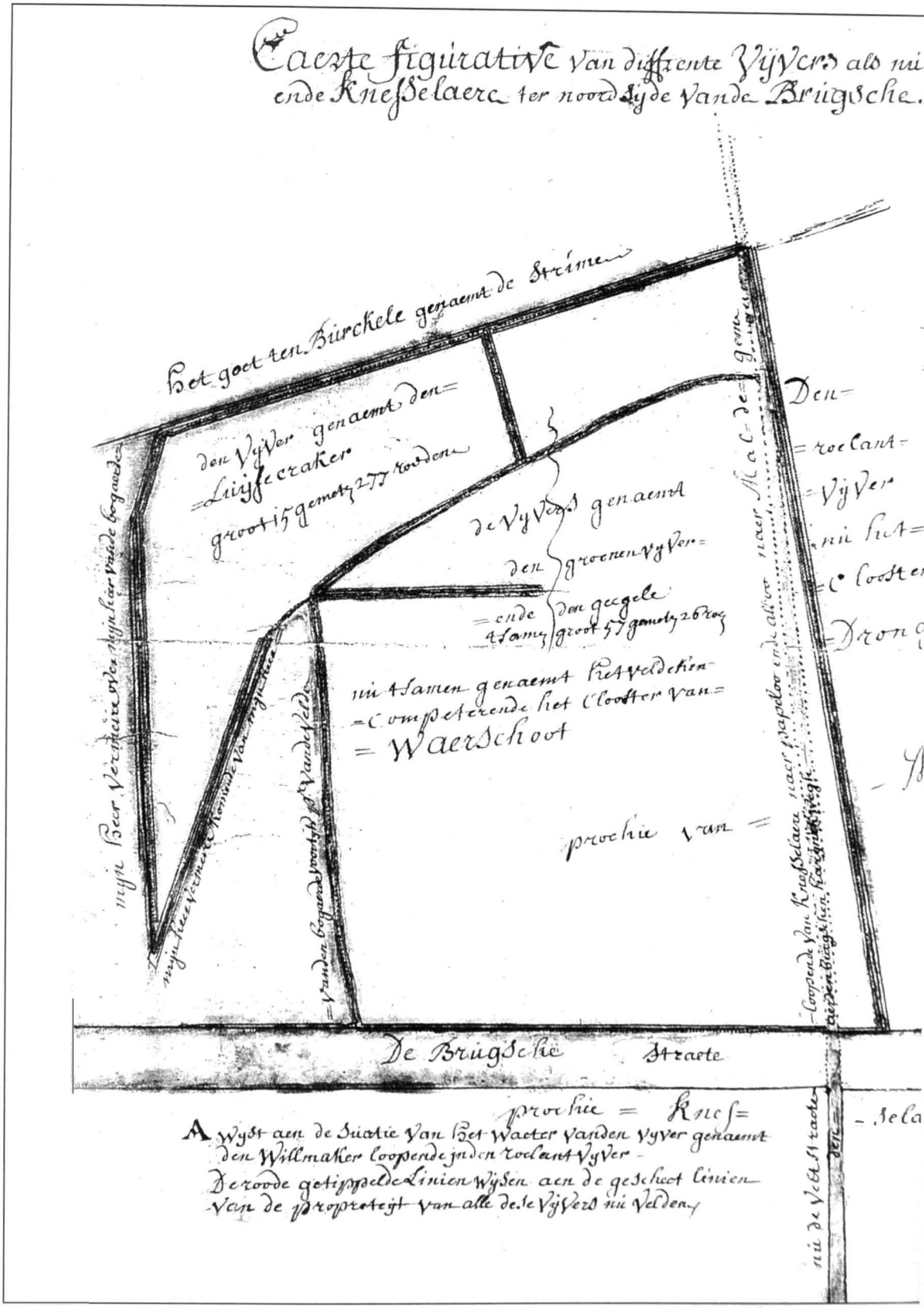

Fig. A: Caerte figurative van diffrente vijvers als nu velden gelegen op Maldegem tusschen Papeloo Ursele ende Knessela

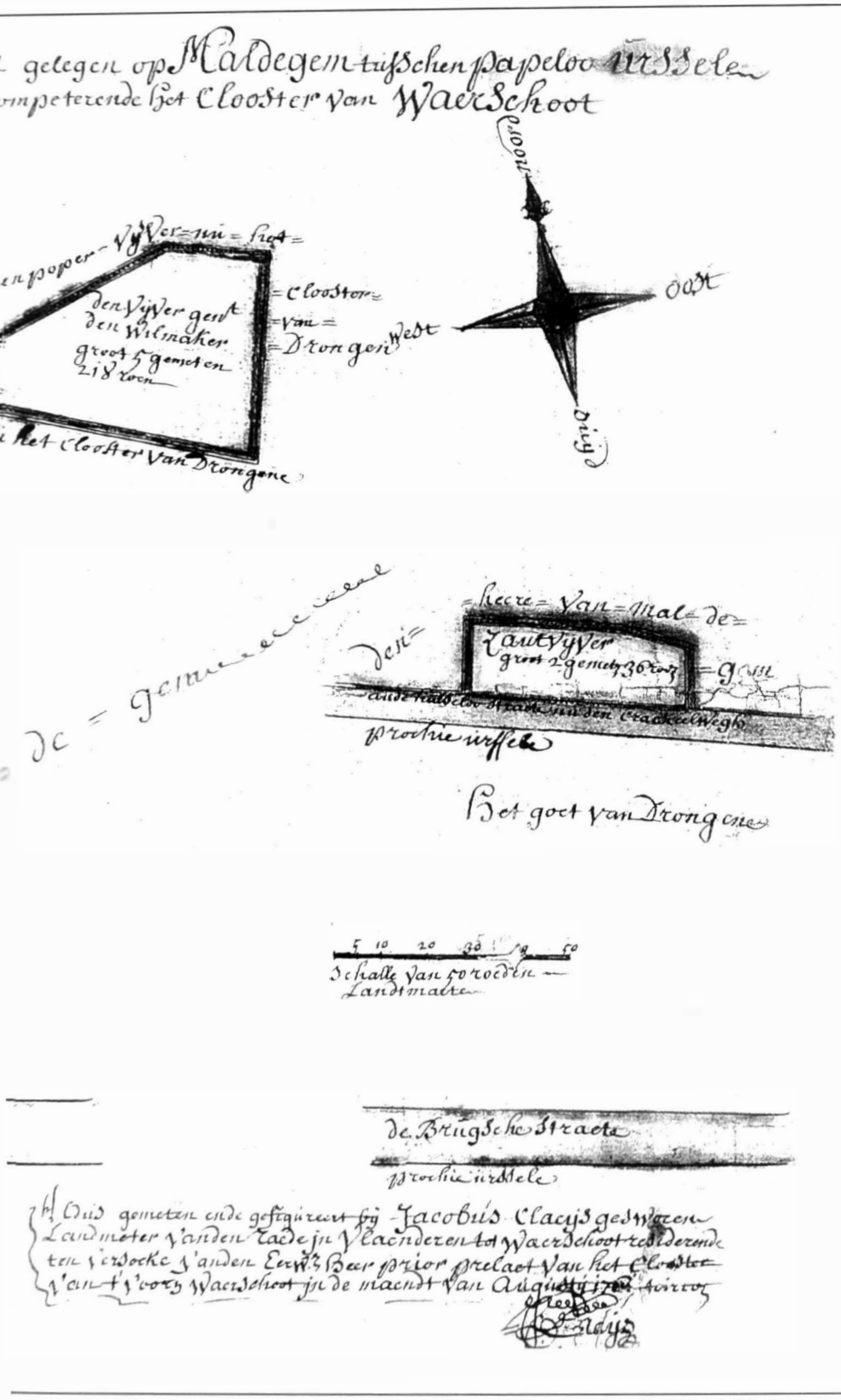

rdsijde vande Brussche straete Competerende het clooster van Waerschoot. (RAG, Kaarten en plans, nr. 1864)

helft van de 18de eeuw , veranderden de verwaarloosde vijvers in heide of in bos en er bleven alleen nog enkele plaatsnamen over". Volgens Verstraete lagen op Maldegem meer dan 40 visvijvers en is er meestal sprake van het kweken van karper, snoek en paling.

Van het Waarschootveldeken vonden we geen informatie over de uitbating of de verpachting van visvijvers. Wat de verpachting van de gronden betreft, vonden we die wel vanaf 1768, namelijk in het *"Handboek van alle goederen, soo heyen, vijvers ende velden, mitsgaeders huysen ende groote renten competerende het clooster van Waerschoot, vernieuwt door den seer eerweerdigen Heer Mijn Heer Ludovicus Wauters, Prelaet van t' selve clooster in t' jaer 1768.* Op blz. 164 lezen we ten overstaan van Maldegem: *"80 gemeten 257 roeden veldt, voortijds vyvers genaemt, de Luysecraecker, den groenen vyver, den wilmaecker ende de zoutvyver heeft Joannes Verschelde in pachte voor één jaer te verschijnen kerstavont 1768 om 1 pond 3 schellijngen 4 groten"*[8]. Joannes Verschelde betaalde zijn pacht slechts gedurende de jaren 1769, 1770 en 1770. Nadien pachtte jonker Joseph De Potter het veldeken gedurende drie jaren (1775, 76 en 77), maar de prijs was teruggebracht tot 13 sch 4 gr per jaar. Vervolgens was het Jan Frans Van Den Berghe tot 1785 en dan opnieuw De Potter tot 1789.

Verkaveling

In navolging van de meetkundige verdeling van Papinglo in 1780, liet de prior van de proosdij in het Waarschootveldeken in 1785 eveneens een meetkundige verdeling doorvoeren en wel in 47 stukken met dreven en grachten, zoals we kunnen zien op de kaart fig. B.
Toelichting bij de kaart:
Een Gentse roede is ongeveer 3,85 m, een vierkante roede 14,85 m² en een gemet 4.455 mᵂ. Het tekeningetje op die kaart van de O.-L.-Vrouwtoren in Brugge, in de verlenging van de Groot Burkelkalseide, is een fantasietje van de tekenaar. Het is niet zo dat de verlenging van die weg uitkomt op die toren, zoals dat wel het geval is met een tekening van de O.-L.-Vrouwtoren op een kaart van Papinglo in de verlenging van de Lievevrouwdreef in Kleit.

De dreef van zuid naar noord en gericht op de kerktoren van Maldegem, maar niet op de toren van Knesselare, kreeg de toepasselijke naam van Torredreef. Van de drie dreven die van oost naar west lopen, werd later de noordelijkste de Groot Burkelkalseide. Volgens de gegevens op de kaart bedroeg de oppervlakte van het Waarschootvelden, met de dreven, 76 gemeten. Door die verkaveling is in feite de ontginning begonnen.

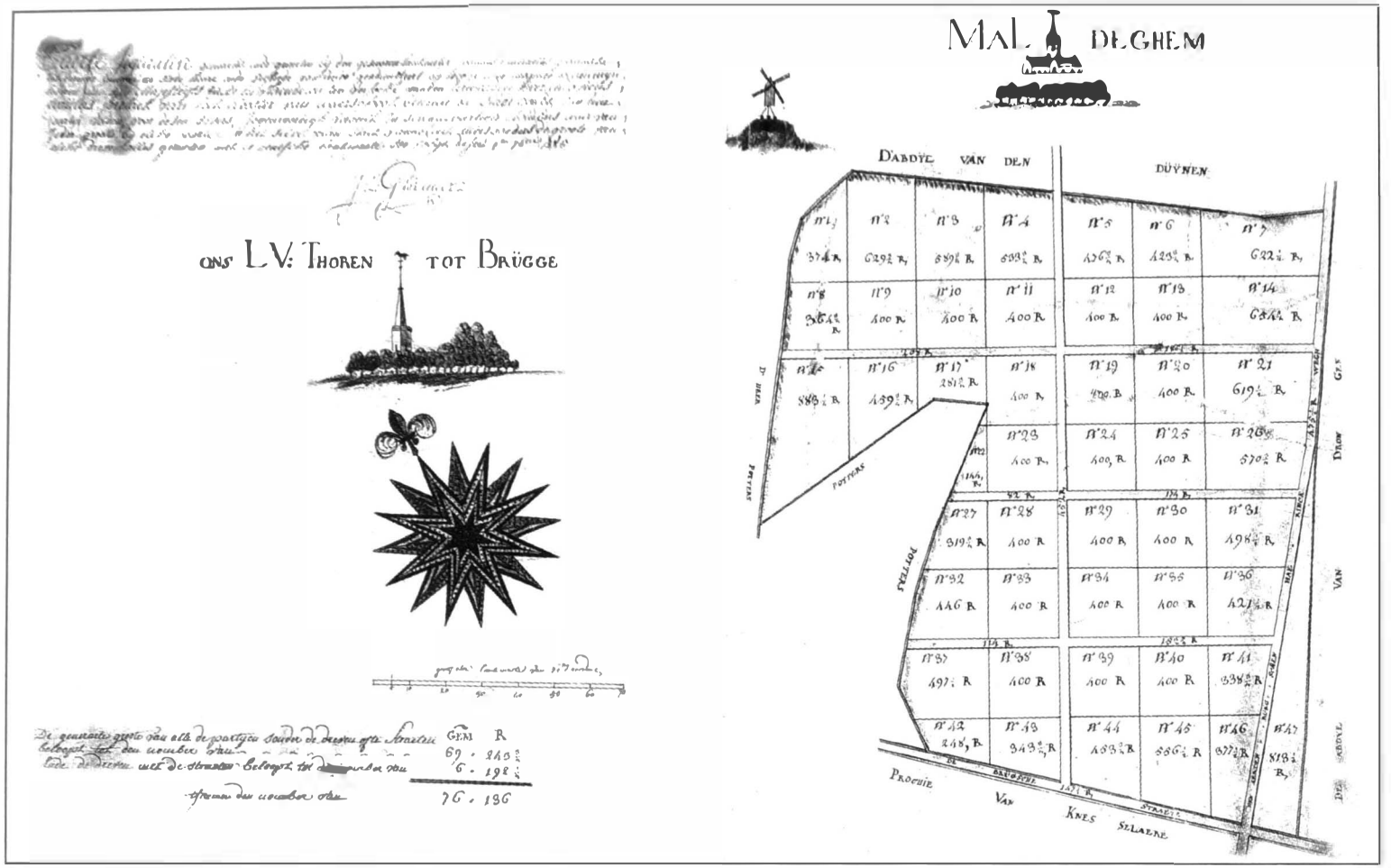

Fig. B: "Caerte figurative gemaeckt ende gemeten bij de gesworen landmeter Joannes Laurentius Geirnaert residerende binnen de stede keure ende vrijhede van Eecloo, geadmittert bij hoge en mogende heere mijne heeren van sijne majesteyts raede in Vlaanderen ten versoucke van de eerwaerden heer Ludovicus Wauters prelaet van het clooster van Waerschoot binnen de stadt Gendt van eene partije velde voor desen vijvers, jegenwoordigh verdeelt in sevenveertigh nombers waaer van ieder grootte bij elcke partije in het selve plan staat genoteert mitsgaeders de groote van elcke dreve, alles gemeten met de gentsche landmaete soo volgh desen 1n sept 1785"[9].

Confiscatie en verkoop

Na de annexatie in 1795 van ons land bij Frankrijk, vaardigden de Fransen de Wet van 1 september 1796 (15 Fructidor IV) uit, waardoor zij de religieuze gemeenschappen ophieven en hun bezittingen in beslag namen. Dat was ook het lot van de priorij van Waarschoot. In uitvoering van die wet maakte de directie van de Nationale Domeinen van het Scheldedepartement reeds in de loop van de maand september een boedelbeschrijving op van al de bezittingen van het Waarschootse klooster. Toen vertoefden daar nog negen monniken, waaronder de prior en twee novicen. Er waren ook nog vier knechten. In de loop van november van datzelfde jaar zijn die uit hun klooster verdreven en naar Gent gevlucht[10].

De toenmalige prelaat van het klooster, Pierre Riemslagh, maakte van zijn kant op 23 november 1796 eveneens een inventaris op: *"Staet, inventaris ende declaratie van alle de goederen inhoudende en de lasten van het clooster van Waerschoot"*. Met betrekking tot de bezittingen in Maldegem citeert hij: "*80 gemeten 257 roeden velt en hije, voortijds vijvers, wordende de selve alhier bezet bij immemoriale possessie ende de welcken men heeft beginnen te cultiveren*"[11].

De gronden van het Waarschootvelden werden dan bij de domeingoederen van het Scheldedepartement gevoegd en verpacht onder de vorm van cijnspacht. De aanpalende domeingoederen waren reeds in particuliere handen. Van Groot Burkel waren in 1801 al 445 ha verkocht aan de gebroeders de Looze uit Gent.

De verkoop van Papinglo vond plaats in de Hollandse tijd. Een deel ervan werd gekocht door de familie De Potter uit Gent, die nog meer eigendommen bezat in Maldegem. Joseph De Potter, Fs Eduard, was van 1786 tot 1789 cijnspachter geweest van het Waarschootveldeken. Die Gentse familie De Potter d'Indoye had banden met de familie de Looze: Eduard De Potter (1769-1846) was gehuwd met Hortense de Looze (1782-1808).

Het Drongengoed was in het bezit gekomen van Eugène de Looze, bijgevolg was het vanzelfsprekend dat hij ook de 62 ha van het vroegere Waarschootveldeken, gelegen tussen zijn bezittingen in Groot Burkel en het Drongengoed, er zou aan toevoegen.

Eugène de Looze stierf zonder nageslacht. Zijn nicht gravin Eugénie Delimont *(of de Limont)*, gehuwd met graaf Charles de Kerckhove de Denterghem, erfde zijn bezittingen in Maldegem. Ingevolge latere familiale verdelingen kwam Groot Burkel in het bezit van haar dochter Louise Marie, die gehuwd was met Hippolyt Lippens (Gent). Het Drongengoed erfden haar zonen Oswald en André. Deze laatste bleef ongehuwd en Oswald verdeelde het Drongengoed onder twee van zijn kinderen: Elsé, gehuwd met Alexandre de Hemptine (Gent), erfde het deel gelegen op Knesselare en Ursel, en Marthe, gehuwd met Pol Boël (La Louvière), het Maldegemse gedeelte.

Wat het Waarschootveldeken betreft, dat was in tweeën gedeeld, met de Torredreef als scheidingslijn. Het westelijk gedeelte was bij Groot Burkel gevoegd en het oostelijk gedeelte bij het Drongengoed, en die scheidingslijn is tot heden nog zo.

De bewoning in en rond het Waarschootveldeken

Die bewoning kwam er nadat het bestuur van de domeinen zijn gronden aan particulieren had verkocht. Langs de weg naar Knesselare bouwde men drie hofstedekens op de gronden van het vroegere Waarschootveldeken en drie aan de rand ervan. De grondeigenaars hadden er baat bij enkele pachthoven te laten bouwen voor de exploitatie van hun landerijen en de eventuele huisvesting van hun boswachters en boswerklieden.

Eerste woning

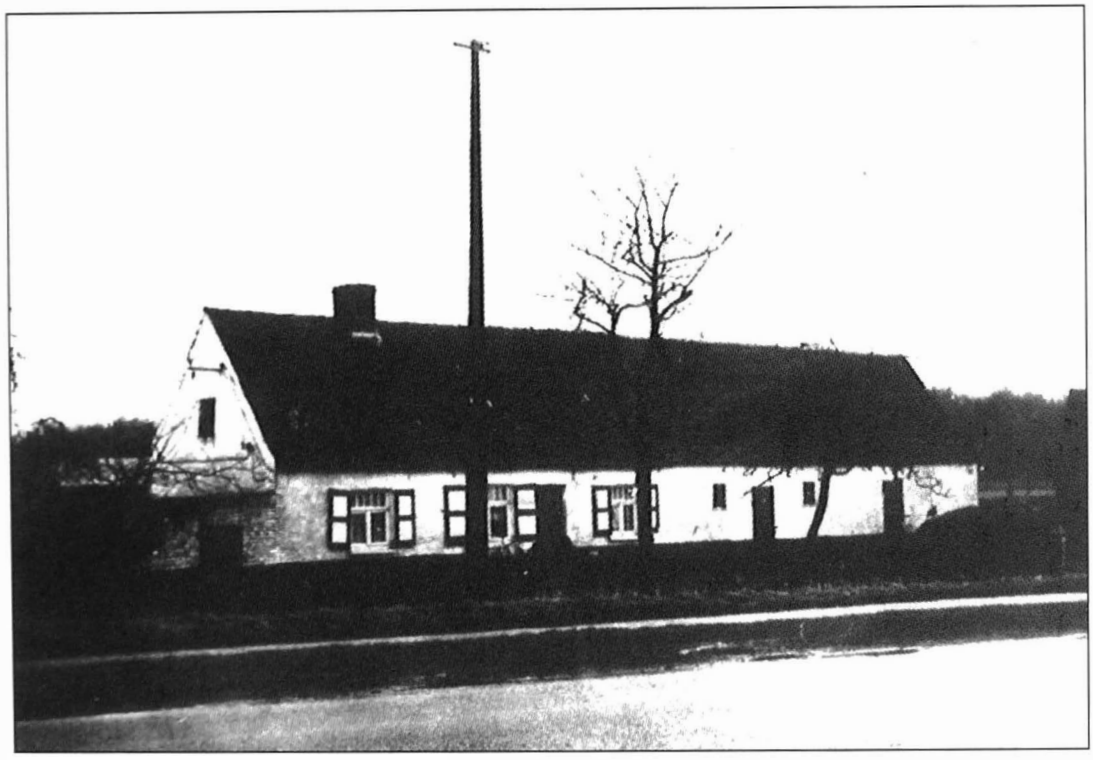

"Het boerderijtje uit 1820, laatst bewoond door de familie Camiel Vijncke". Foto Hubert De Saer

Het eerste boerderijtje kwam er rond 1820, ten oosten van de weg naar Knesselare aan de Slenterbeek, op de gronden van het Drongengoed, waar nu de woning staat van de weduwe Albert Dhaenens (Aalterbaan nr. 238).
De bewoners ervan waren Laurent Rotsaert (°Assebroek 1781) en zijn vrouw Cecilia De Bruycker (°Oedelem 1788) met hun zoon Francies (°Assebroek 17 mei 1817). Hun volgende kinderen werden in Maldegem geboren: Petrus op 26-02-1822, de tweeling Louis en Joseph op 29-10-1826 en Charles op 06-06-1829. Laurent Rotsaert overleed in Maldegem op 29 januari 1859 (76j.).

Zoon Francies, die op 16 februari 1855 in Knesselare gehuwd was met Blondina Hoste (°Knesselare 11-07-1818) en na zijn huwelijk in Knesselare bleef wonen, keerde terug naar het ouderlijk huis om de boerderij over te nemen. Ze hadden twee kinderen: Julie en August. Francies verloor zijn vrouw Blondina in 1894. Zijn zoon August, gehuwd in

1884 met Mathilde Van Hecke (°Maldegem 19-08-1862), werd de nieuwe boer. In 1898 verhuisde gans het gezin August Rotsaert, met hun zes kinderen: Julia, Emiel, Eduard, Livina, Romanie en Maria Magdalena, en de tachtigjarige vader Francies naar Knesselare.

Het spreekt voor zich dat aan het huisje in de loop der jaren aanpassingen gebeurd zijn, wegens gezinsuitbreidingen en inwonende gehuwde kinderen. Maria Vijncke, de huidige bewoonster van het nieuw gebouwd huis op de hofstede, weet van haar moeder dat het zelfs een tijdje als tweewoonst was ingericht. Het boerderijtje was van het lang-gevelty-pe, dat in de 18de - 19de eeuw typisch was voor de kleine pachthoven in onze streek. De woning, stalling en schuur bevonden zich onder één en hetzelfde dak. Later, in de loop van 19de - 20ste eeuw, bouwde men het huis los van de stalling en schuur en het "oven-kot", met het fornuis voor het varkensvoer, stond eveneens afzonderlijk op het erf. Dat was ook het geval met de andere vier pachthoven die we hierna behandelen.
In de plaats van de familie Rotsaert kwam ook in 1898 Edouard Borlé uit de Harinckweg er met zijn gezin wonen. Edouard (°Oedelem 30-12-1850) was in 1881 in Oedelem gehuwd met Melanie Buysse (°Oedelem 09-03-1853). Zij hadden zeven kinderen: Ida (°Oedelem 20-04-1882), Arthur (°Oedelem 06-03-1883), Octaaf (°Oedelem 07-02-1885), Zenobia (°Maldegem 12-03-1887), Amelia (°Maldegem 30-10-1888), Adolphe (°Maldegem 01-01-1891) en Emiel (°Maldegem 17-02-1892).

Edouard overleed op 22 mei 1926 en in oktober van dat jaar ging zijn weduwe Melanie inwonen bij haar zoon Arthur in Oedelem. Op 7 januari 1925 was haar dochter Amelie gehuwd met Camiel Vijncke (°Maldegem 11-02-1886), zoon van Bernard en Sophie Van Landschoot, woonachtig in de Schoutenstraat op het Vossenhol. Camiel en Amelie hadden hun intrek genomen bij vader en moeder Borlé-Buysse. Ze kregen drie kinderen: Maria (°Maldegem 30-11-1925), die huwde met Albert Dhaenens, Jeroom (°Maldegem 20-02-1927) en Magdalena (°Maldegem 17-09-1929).

Camiel Vijncke mag men niet verwarren met ene Camiel Vijncke (°1874), die gehuwd was met Amelie Caboor en een tijdje gewoond heeft waar nu Café "Papinglo" staat, uitgebaat door Anna Borlé. Dat echtpaar vertrok in 1910 naar Evergem.

Tweede woning

Aan de oostkant van de weg naar Knesselare, nu de nrs. 238b en 240 van de familie De Spiegelaere, liet de eigenaar van het Drongengoed rond 1850 een hofstede bouwen voor een boswachter.

Seraphien Fiers (°Kalken 10-02-1822), gehuwd in Knesselare op 8 januari 1852 met Sophia Moulaert (°Knesselare 07-11-1821) kwam er op 14 mei 1852 wonen. Hij was boswachter, opzichter, landbouwer en later ook herbergier. Sophie overleed in Maldegem op 9 maart 1883 (63j.) en Seraphien op 5 februari 1906.

Aan de hand van de patentregisters weten we dat Seraphien vanaf het jaar 1863 jaarlijks 3,74 fr. patentrecht betaalde als tapper[12]. De uitbating van de herberg is vermoedelijk gestopt na het overlijden van zijn vrouw Sophie, want in het bevolkingsregister van 1891-1900 is er geen vermelding meer van een herberg.

Hun zoon Louis (°Maldegem 19-03-1854), huwde in 1880 in Knesselare met Julia Holvoet (°Knesselare 04-02-1861). Ze kregen zeven kinderen: Amadeus (°Kn 04-06-1880), René (°M 04-06-1881), Emiel (°M 29-05-1882), Gentiel (°M 09-12-1883, †M 27-03-1884), Malvina (°M 19-08-1885), Ursulain (°M 02-07-1888) en Jeroom (°M 28-12-1894).

Louis had zijn vader opgevolgd als boswachter en opzichter. Met de hulp van zijn vijf zonen had hij handen genoeg om ook nog een klein landbouwbedrijf uit te baten. In het register van de patentplichtigen 1853-1860 staat hij vermeld als *opzigter van goederen van bijzondere personen met een belooning van 300 florijnen*, waarop hij een jaarlijkse belasting van 1,87 fr. moest betalen. Het loon en de taks waren nog dezelfde als in zijn vaders tijd.
Jeroom, de jongste zoon, werd later eveneens boswachter, maar dan in het oostelijk gedeelte van het Drongengoed. Vader Louis overleed op 26-10-1930.
Ursulain huwde in 1917 in Oostkamp met Marie Verhegge (°Oostkamp 06-06-1890). Het gezin woonde nog een tijdje in het ouderlijk huis, waarna zij verhuisden naar het dorp van Kleit.

In mei 1919 kwam houthandelaar August De Spiegelaere (°Knesselare 17-04-1861) zich op de hofstede vestigen. Hij was in 1886 in Knesselare gehuwd met Marie Mattheeuws (°Aalter 12-01-1865). Ze hadden vijf kinderen: Malvina (°Kn 09-07-1887), René (°Kn 06-02-1893), Cyriel (°Kn 04-11-1895), Maurits (°Kn 25-06-1898) en Maria (°Kn 25-11-1901).

August overleed in Maldegem op 25-08-1928, waarna zijn weduwe verhuisde naar Knesselare.

Zoon Maurits, gehuwd in Ursel op 1 oktober 1928 met Irma Steyaert (°Ursel 16-10-1901), breidde de houthandel verder uit. Toen lag de activiteit in hoofdzaak in het exploiteren van dennenbossen voor het stuthout dat gebruikt werd in de steenkoolmijnen. Hiertoe moesten de sparren gedeeltelijk ontschorst en op verschillende lengten gezaagd worden. Voor het verzenden naar de mijnen hadden ze permanente laadplaatsen o.a. in de spoorwegstations van Maria-Aalter en Beernem. De talrijke dennenbossen in de wijde omgeving – *sperrebossen* in de omgangstaal – getuigen dat het voor de grootgrondbezitters lucratief was om te investeren in dat soort bosaanplantingen.

Later waren het twee van zijn kinderen, Gerard en Roger, die de houthandel verder uitbreidden. Gezien de teloorgang van de steenkolenmijnen, liggen de accenten weliswaar nu op andere vlakken van de bosexploitatie en de houthandel. Met kleinzoon Marc is het thans de vierde generatie die in die branche bedrijvig is.

Derde woning

Aan de westelijke kant van de weg naar Knesselare, voorbij het "café Papinglo", hebben we de woning van Arsène Bottelier, Aalterbaan nr. 237. De oude woning, die er nu nog staat naast het nieuw gebouwd huis, werd rond 1843 gebouwd op een strook grond van Groot Burkel, die tussen Papinglo en het Waarschootveldeken lag en reikte tot aan de weg naar Knesselare.

Afbeelding van het oude huis, geschilderd door de Kleitse schilder Romain Caboor, in bezit van de familie W. Vanden Bussche-De Vogelaere.

In mei 1843 betrokken Charles Louis Van Caeseele en zijn zuster Julia dat pas opgerichte hofstedeke. Charles Louis (°M 14-01-1835) en Julia (°M 30-10-1843), kinderen van Joannes, woonden voordien in de Haerinckweg en in juni 1899 zijn ze verhuisd naar de Lievevrouwdreef in Kleit. Charles Louis overleed op 4 maart 1906 en Julia op 16 februari 1918.

De *doening* stond niet lang leeg, want in hetzelfde voorjaar werd ze betrokken door August Billiet, Fs Leo, uit Oostkamp. August Billiet (°Oostkamp 15-09-1872) was op 1 september 1897 gehuwd in Oostkamp met Leonie Fiers, geboren in Maldegem op 02-09-1873, Fia Bernard[13]. Zij hadden de volgende kinderen: Raymond (°Oostkamp 11-10-1892), Marie (°Oostkamp 19-12-1897), Ernest (°Maldegem 04-01-1900), Maria (°M 06-03-1902), Suzanna (°M 27-04-1903), Magdalena (°M 21-10-1904), en Elza (°M 26-10-1907).

August overleed in Maldegem op 5 mei 1933 en zijn weduwe Leonie ging inwonen bij haar zoon Ernest in Knesselare.

Dochter Suzanna huwde op 5 april 1929 met Theofiel Van den Bussche (°M 06-06-1898). Ze kregen drie kinderen: Antoinette, Willy en Wilfried.

Vierde en vijfde woning

Dat was een tweewoonst van twee hofstedekens, gebouwd rond 1885 op de gronden van het vroegere Waarschootveldeken. We behandelen eerst de *doening* aan de noordkant, alwaar op 14 september 1885 Petrus Hooft (°Knesselare 19-12-1826) zich vestigde. Hij was op 9 augustus 1858 gehuwd met Regina Vermaut (°Izegem 01-11-1832). Zij

Foto van het rechtse huis van de tweewoonst, genomen vóór de afbraak in 1979.

hadden de volgende kinderen, allen geboren in Knesselare: Pieter (°1860), Clemence (° 1865), August (° 1867), Virginie (° 1870), Marie Louise (° 1872), Marie (° 1874), Octavie (° 1875) en Victor (° 1879). Petrus overleed in Knesselare op 16 februari 1902 en zijn vrouw in Maldegem op 23 november 1911. In 1919 verhuisden de nog niet gehuwde kinderen naar Knesselare.

De volgende bewoner was Theophiel Cromheecke (°Eeklo 23-08-1893) uit Moerhuize. Hij was op 14 mei 1920 gehuwd met Pharaïlde Depover (°Damme 30-12-1892). Het paar woonde er slechts een jaartje en vertrok in 1921 naar Brugge. Theophiel was de zoon van Charles Louis en Emma Dumon (°M 13-01-1864).
Nadat Theophiel verhuisd was naar Brugge, kwamen zijn ouders er wonen met drie van hun kinderen: Helena (°Eeklo 01-04-1899), Alfons (°Eeklo 27-03-1902) en Celina (°M 16-01-1906).

Helena huwde in 1922 met Camiel Van Haecke, Fs Eduard en Maria Sierens, en verhuisde in 1924 naar de Urselweg in Kleit.
Celina huwde op 8 september 1926 met Emiel Van Haecke (°M 31-01-1900), de broer van Camiel.

Alfons huwde in 1928 met Bertha Focquaert uit Knesselare en verhuisde toen naar Gent.
Moeder Emma Dumon overleed 19 februari 1926 en vader Charles Cromheecke verhuisde in oktober 1926 naar Gent.

Het echtpaar Emiel Van Haecke-Celina Cromheecke bleef op de ouderlijke hofstede. Ze kregen vier kinderen: Juliaan (°M 20-03-1927), Nelly (°M 12-11-1934), Jenny (°M 19-10-1935) en Carlos (°M 14-03-1942). In 1936 zegden ze de boerenstiel vaarwel en betrokken een woning in het dorp van Kleit.

In hun plaats kwam het gezin Theophiel Smessaert (°Knesselare 22-06-1881), zijn vrouw Rosalia De Vlieger (°Kn 17-04-1882) en de kinderen Elza (°Kn 12-09-1911), Jeroom (°Kn 04-05-1913), Robert (°Kn 02-12-1919), Gerard (°Kn 07-02-1921), Antoine (°Kn 06-05-1927) en Zoë (°Kn 31-03-1929).

Jeroom Smessaert huwde op 1 oktober 1940 met Gerarda Focquaert (°M 13-02-1913), Fia Henri. Na hun huwelijk woonden ze een tijdje bij de ouders van Gerarda en verhuisden daarna naar Knesselare. In 1946, toen de boerenstiel voor vader Theophiel te zwaar werd, namen zij het boerderijtje over. Het jaar daarop verhuisden Theophiel en zijn vrouw Rosalie, met de nog thuiswonende kinderen naar Knesselare, zodat Jeroom en Gerarda met hun twee kinderen Gilbert (°Kn 07-03-1941) en Gilberte (°Kn 30-01-1943) wat meer ruimte hadden.

Als gevolg van de verbreding van de expresweg N 44 werd de tweewoonst in 1979 afgebroken en bouwde het gezin Smessaert een nieuwe woning: het nr. 239 aan de Aalterbaan.

Jeroom overleed in het ziekenhuis in Sijsele op 10 oktober 1971 en de nu 91-jarige Gerarda is nog steeds zeer actief in haar tuintje rond het huis. De opvolgers, het echtpaar Gilbert Smessaert en Mia Van Haverbeke, zijn fervente paardenliefhebbers en baten op de vroegere gronden van het boerderijtje een paardenrenbaan uit, waar regelmatig drafkoersen georganiseerd worden.

Wat de zuidkant van de tweewoonst betreft: in dat gedeelte nam in juni 1885 ook een Hooft zijn intrek, namelijk Désiré (°Knesselare 07-06-1854), gehuwd in Knesselare op 15 november 1882 met Maria Louise De Meyer (°Kn 01-10-1854). Ze hadden twee zonen August (°Kn 21-02-1879) en Victor (°Kn 07-08-1884). Désiré overleed in Maldegem op 4 maart 1930.

Victor huwde in Knesselare op 26 april 1911 met Marie Celine Brize (°Kn 20-01-1890). Ze kregen twee kinderen: Jerome (°Kn 30-11-1912) en Germana (°Kn 02-07-1914). Nadat ze laatst in Aalter gewoond hadden, keerden ze in 1922 terug naar het ouderlijk huis. Victor *(Torre Thooft),* oud-strijder van de Eerste Wereldoorlog, was aangesteld als jachtwachter voor het westelijk deel van het Drongengoed. Hij overleed op 14 november 1952, na 30 jaar te hebben rondgelopen in zijn vertrouwde bossen.

Zesde woning

De verste bebouwing langs de weg naar Knesselare kwam er in 1913 en is eveneens in 1979 afgebroken voor de verbreding van de N44. De toenmalige bezitters van het Drongengoed, Groot Burkel en het vroegere Waarschootveldeken, hadden er in 1913 een woning met schuur en stallingen laten bouwen voor de behuizing van de *toeziener* (toezichter) op de bossen, wegen en hofsteden van hun domein, dat zich uitstrekte van oost naar west, van tegen Oostwinkel tot tegen Oedelem.

Theophiel De Coninck (°M 08-02-1858) was, toen hij nog in Knesselare woonde, reeds aangesteld als toezichter en fungeerde onder het gezag van Constant François uit Gent, regisseur of beheerder van bezittingen van de familie Charles de Kerckhove de Dentergem-Delimont. Op 1 mei 1914 betrok Theophiel de nieuwe woning met zijn echt-

De woning van de familie De Coninck, gebouwd in 1913 en afgebroken in 1979. In 1937 kreeg de opzichter van de eigenaars, de families Lippens en Boël, de opdracht alle hofsteden in dezelfde kleuren te zetten: witgekalkte gevels met een band teer onderaan, witgeschilderde ramen, groene deuren en "blaffeturen" in wit en groen Stal- en schuurdeuren, hekken en alle ijzerwerk kregen een laag menie.

genote Florence Dumon (°M 04-11-1862) en hun kinderen Maria (°M 20-11-1889), Jules (°M 25-12-1890), Martha (°M 18-12-1892), Clarisse (°Kn 08-10-1896), Petrus Leo (°Kn 18-12-1897), Margarita (°Kn 12-10-1899), Cesarine (°Kn 18-02-1902), André (°Kn 09-02-1904) en Gerard (°Kn 28-05-1905). Florence Dumon was de zuster van Emma, waarvan sprake in de vierde woning.

Theophiel overleed, 68 jaar oud, in Maldegem op 3 augustus 1926. Zijn vrouw was hem voorgegaan op 1 augustus 1925. André volgde zijn vader op als toezichter en net zoals hij baatte hij een kwekerij van bosplanten uit. Het kweken van planten en bomen zat in de familie: Theophiel was immers de oudste zoon van Pieter, grondlegger van de destijds befaamde boomkwekerijen in Maldegem [14].

x x x

We zien dat veel van bovenvermelde bewoners afkomstig waren uit Knesselare. Merkwaardig genoeg had dat een invloed op de inburgering in de parochie van Kleit. De bewoners van de vier woningen het dichtst bij de gemeentegrens gelegen, namelijk de families De Spiegelare, Smessaert, Hooft en De Coninck, stuurden hun kinderen naar Knesselare naar school en bezochten de Knesselaarse kerk voor hun godsdienstplich-

ten. Ze zochten bijgevolg weinig gemeenschap met de bewoners van het Kleitse dorp. Dit verschijnsel uitte zich ook in de tewerkstelling; zo kwamen de boswerkers meestal uit Knesselare.

Tot slot

Nadat de domeingoederen in particuliere handen kwamen, verdween het toponiem "Waarschootveldeken" als officiële plaatsnaam, zodat weinig mensen er weet van hebben dat in het zuiden van de gemeente een stuk grond lag dat toebehoorde aan een klooster in Waarschoot.

Op de befaamde kadasterkaart van "Popp" (1850) staat het Waarschootveldeken zelfs gesitueerd in het Drongengoed. De kadasternummers geven echter wel de juiste ligging aan, en die lopen in de sectie D van nr. 1781 tot 1792 en in sectie E van 1469 tot 1473 en van 1586 tot 1597[15].

Door het feit dat de vroegere bezittingen van Eugène de Looze lange tijd in handen bleven van dezelfde families, ligt er aan de zuidkant van de gemeente nog steeds een uitgestrekt bosgebied. Toch heeft dit gebied een eigenaardige weg afgelegd, van abdijbezit naar gemeenschapsgoed, dan naar particulier bezit en uiteindelijk voor een groot deel opnieuw gemeenschapsgoed, door de aankopen van het Vlaamse gewest.

Noten

1. Marc HAEGEMAN, in *Archief Priorij Waarschoot, Rijksarchief Gent (RAG),* inventaris nr. 38, blz. 9.
2. Daniel VERSTRAETE, in *Vrij Maldegem,* nr. 19 van 12 mei 1972.
3. Gaston DE SMET, in *Appeltjes van het Meetjesland,* nr. 2, 1950, p. 79.
4. Daniel VERSTRAETE, in *Appeltjes van het Meetjesland,* nr. 4, 1952, p. 86.
5. Gemeentelijk archief Maldegem (GAM), *Kadaster, register nr. 2034,* nrs. 429 en 436.
6. RAG, *Kaarten en plans*, nr. 602.
7. Daniel VERSTRAETE, in *De vijvers in het Maldegemveld,* Biekorf, nr. 67, 1966, blz. 207.
8. RAG, *De priorij van Waarschoot,* nr. 293, in dit handboek blz. 164.
9. RAG, *De priorij van Waarschoot,* nr. 295.
10. RAG, *Scheldedepartement,* nr. 2180/10.
11. Idem.
12. GAM, nr. 2094. Patentplichtigen moesten jaarlijks een soort belasting betalen voor het uitoefenen van een handel of een beroep. Is in 1893 afgeschaft.
13. Bernard Fiers was gehuwd met Pelagie Vijncke. Hij was een boswachter woonachtig in het Vossenhol en afkomstig uit Destelbergen. Mogelijks was hij een familielid van Seraphien Fiers, die we behandelden in de tweede woning.
14. Rik VAN DE ROSTYNE, in *Jaarboek Ambacht Maldegem*, 2002, blz. 206.
15. GAM, nr. 2046, *kadastrale legger,* blz. 76 en volgende.

Over de Hoeke in Adegem

Hugo Notteboom

Wie van Adegem-Dorp in zuidelijke richting rijdt, ziet na een halve kilometer dat de weg een tamelijk scherpe bocht naar links maakt: men is op de Hoeke. Vergeefs zal men zoeken naar een naambordje met 'Hoeke 'erop, deze wijk heeft immers geen officiële naam, maar wordt toch al eeuwenlang zo genoemd. De Adegemnaren hebben daar niet veel moeite mee, iedereen weet waar de Hoeke ligt en wie er woont, tenminste tot voor enkele decennia, want ook de Hoeke is niet ontsnapt aan de bouwpromotoren, waardoor de bewoning op die wijk spectaculair toenam. Er staan enkele uit de kluiten gewassen flatgebouwen en er is heel wat verkaveld. De vroegere Hoeke is daardoor zo goed als onherkenbaar geworden.

Het is tegenwoordig een beetje in microstudies te maken van woonkernen om aldus een beter beeld te krijgen van het grotere geheel. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van alle mogelijke bronnen, zowel officiële als familiale. De combinatie van die verschillende documenten geeft een totaalbeeld van het leven in een bepaalde wijk. Wij maakten gebruik van landboeken, kadastrale gegevens, tellingen van de bevolking, burgerlijke stand, boedelbeschrijvingen, verkopingen, notariële akten, weekbladen, familiearchieven en foto's.

Waar de Hoeke begint en eindigt, is niet zo maar te zeggen. Strikt genomen is deze wijk gelegen op het kruispunt van vier straten: Adegem-Dorp, Hillestraat, Spanjaardshoek en Kallestraat. Koster Jozef De Baets bijvoorbeeld woont niet echt meer op de Hoeke, maar op de Spanjaardshoek. Van Camiel De Schepper, die een eindje in de Kallestraat woont, zal niemand zeggen dat hij op de Hoeke woont. Maar als het Hoeke-kermis was, dan vormden de herbergiers een 'verbond' en woonde 'iedereen' op de Hoeke.

Uit een telling van de bevolking van 1806 kan worden opgemaakt dat de Hoeke begint aan de beek die Adegem van west naar oost doorsnijdt. Die beek was vroeger goed zichtbaar, aan beide kanten van de straat stonden muurtjes die de duiker aanduidden. Nu is ze helemaal overwelfd en is er niets meer van te zien. Ze stroomde tussen het huis van burgemeester De Kesel en dat van Leon Boels en aan de andere kant van de straat onder de oprit naar de parking van de Kredietbank. Op de Hoeke woonden in die tijd 262 mensen, verdeeld over 63 gezinnen in 52 huizen. De eerste woning aan de rechterkant van de straat als je naar de Hoeke gaat, was die van gezondheidsofficier Cesar Van de Velde, gehuwd met Marie Thérèse Dupont. Tot en met de zaal D'havé was alles zijn eigendom.

Hoeke en Spanjaardshoek

De Spanjaardshoek heeft geen uitstaans met de Hoeke, tenminste wat de naamgeving betreft, het zijn twee aparte plaatsen. Reeds in 1660 lezen we: "*de straete die van den*

hoecke naer den Spainart houck loopt". Het toponiem Spanjaardshoek duikt voor het eerst op in 1669: *"up een stuck lant in den spaenders hoeck*" en in 1689 heft de heer van Maldegem er enkele renten. Cornelis Verloock "*au quartier dite den Spainaerts houck*" moet een rente betalen *"au prix de une couple de poulets ou une schellinck de gros*". Adegemnaren duiden die plaats ook soms wel eens aan als "*den Spaendre*". Het is praktisch zeker dat Spanjaardshoek zijn oorsprong vindt in aldaar verblijvende Spaanse soldaten die in de 17de eeuw massaal aanwezig zijn in onze streek en wier baldadigheden de bevolking niet licht vergat. Maar ook *"den franschen viant*" gaat soms heftig tekeer. In 1654 steken ze verschillende woningen in brand in het Ambacht Maldegem, van het huis van Mattijs Maeckaert blijven alleen nog wat oude stenen over. Houthandelaar Niklaas Hamelynck, die op een kleine hofstede *ten houcke* woont, vlucht in 1694 met zijn hele hebben en houden naar Brugge om niet alles afgepakt te worden door de Fransen.

De Hoeke is altijd een belangrijk kruispunt geweest. Eerst is er *"de strate die van de kercke naer den houcke loopt*", langs de "*strate ten hille*" begeeft men zich naar de *"heerwech van Maldeghem naer Balgherhoucke brugghe*", de "*caluwestraete*" loopt naar de heerweg van Eeklo naar Maldegem en naar de aloude Gentweg en ten slotte is er de weg naar de Kruipuit. Soms wordt ook gesproken van *"de straete die loopt van de linde naer den spaingiaers houck*" (1658) en van *"de straete lopende van de houcke naer de grisevoorde muelen*" (1660) of *"de straete die loopt van den houcke naer het cruysken"*. De linde stond op de plaats van de kapel die er tijdens het interbellum gebouwd werd. Behoudens rechttrekkingen en verbredingen is het tracé van al die middeleeuwse wegen nagenoeg ongewijzigd gebleven.

Het toponiem Hoeke is eeuwenoud en in de Adegemse landboeken komt het geregeld voor. Toch is het in het archief van het Sint-Janshospitaal dat we de tot nu toe oudste attestatie aantreffen en wel uit 1553: *"den wech die vanden houcke noordwaert naer adeghem kercke loopt*". In 1572: "*ten houcke oost den herwech zuyt de caluwestraete*" en in 1588: "*ande calewe straete ten houcxkin*".

De Teirlink, het eerste *beghin* of sectie van het landboek, zo genoemd omwille van zijn vierkante vorm, begint op de wijk Hoeke. In het landboek van 1660 wordt de Teirlink als volgt aangeduid: "*Alvooren is een wijck ofte beloop gelegen anden hoecke ghenaempt den teirelynck, scheedende lancks dese naervolghende Straten, oost de strate gaende vanden houcke naer het cruijsken, suijt den herwegh, noort ende west de callestrate*". Ongeveer een eeuw later is het opnieuw de Teirlink die als eerste 'begin' in het landboek wordt genomen: "*het eerste begin ofte beloop genaempt den Teirlynck sig bepaelende tusschen de straete leedende van de houcke naer d'herberge het Cruysken aen de oostsyde, den heerwegh aende zuijtsyde, noord ende west de Callestraete, beginnende van den noortoosthouck in, op den houcke...*".

Hoek als toponiem komt vrij frequent voor. Alleen al in Adegem treffen we de volgende plaatsnamen aan:

- Hoekakker: "*eene partije ghenaempt een houckackkere* (1616);
- Hoekaardeke: "*vijf lijnen landts ghenaempt thouckhaerdeken"* (1558, Raverschoot);
- Hoek: "*vyer partyen van lande ghenaempt den houck"* (1579);
- Hoekbilk: "*den houckbilk noortwest de murckelstraete en de suijtwest de vlamijnckstraete"* (1750);

De Hoeke even voorbij de zaal D'havé. De opname dateert van bij het begin van de 19de eeuw en is na de middag genomen, want de talrijke kinderen, er staan er 27 op, waarvan één met fiets, zijn door de fotograaf verrast bij het naar school gaan.
Wijzen we vooreerst op de smalle gekasseide rijbaan met links en rechts zanderige stroken voor het vee. Als enig straatmeubilair is er een lantaarn te zien
Links staat het huis van de familie De Vliegere, rechts van de familie Swanckaert-Van Cleemput. Verder rechts, achter de begroeiing, zien we de herberg van de familie Henri Foré, In St.-Hubert, dan de winkel van August Bert, waar Alma in de jaren vijftig wel 120 verschillende snoepjes in voorraad had, en de schuur van de familie Stul. In de herberg van Foré wordt in 1928 de Middenstandsbond opgericht en ook de Vlasbazenbond heeft er dan zijn lokaal.

- Hoeken: *"een waterloop van de Moerwege, genaamd van d'Hoekken"* (1880);
- Hoekbos: *"ghenaempt den houckbosch, noort de hulseloostraete"* (1572);
- Hoekmeers: *"den houckmeers...twee partykens neffens malcanderen"* (1766);
- Hoekstik: *"tot up den gracht die licht ten zuydhende van thoucke stick in den noort-ackker"* (1576).

De aandachtige lezer ziet onmiddellijk dat 'hoek' verbonden is met de verschillende benamingen voor een stuk land: akker, aardeke, bilk, meers, stik.

De straten waarover we het hadden, zijn tot in 1863 gewone aardewegen met een min of meer 'verhard' wegdek, waarvoor onder andere sparren worden gebruikt. In 1863 besluit het gemeentebestuur de verbinding tussen de Staatssteenweg van Brussel naar Oostende en de Tieltsesteenweg te verharden met kasseistenen. Hierbij heeft men het over de weg die vanaf de Staatsbaan door het dorp van Adegem naar de Kruiput loopt. In totaal is die weg 5995,55 m lang en drie meter breed. Er worden tienduizenden *"grès neufs de Lessines"* voor gebruikt. Op de Hoeke wordt de scherpe bocht min of meer weggewerkt. Kantonnier Lippens, die de werken controleert, is niet te spreken over de kasseileggers. "Ze maken slecht werk", is zijn droge commentaar. Tien jaar later worden de *trottoirs* in het dorp gekasseid. Het is Charles Lievens van de Hoeke die de gebruikte kasseien telt. Zowel de Hillestraat, Kallestraat als Molenstraat worden pas in de 20ste eeuw verhard.

Niet het gemeentebestuur is verantwoordelijk voor een slecht wegdek, maar wel de aangelanden. Er bestaat wel een algemeen reglement voor het onderhoud van de straten, toch wordt er jaarlijks door de burgemeester of zijn afgevaardigde een straatschouwing gehouden. In 1818 moet Karel Martens in het Hillestraatje tot aan het Geveldreefken, dat tot aan de Oude Molen komt, de watergang delven en de aarde *tonnengewijs effenen* in het midden van de straat om aldus een goede afwatering te bekomen. Ook moet hij de *leegte* in de straat van de Hoeke naar de Oude Molen ophogen. Jacobus Standaert, Francies De Vliegere, Ambrosius Reynheere, Jacobus Slock, Bernard Schyvinck en Pieter Willems op de oostzijde en Jan Baptist Van Speybroeck, Jan Baptist Buysse, Jan Geernaert en Petrus Van Brabant op de westzijde van de straat naar de Hoeke moeten *de barms aerde* tegen hun haag of erf in *rechte linie* afsteken en met de aarde de straat ophogen en tonnengewijs effenen.

De grachten aan beide kanten van de straat moeten door hen goed worden onderhouden, zodat niets de waterafvoer belemmert. Het is een kwestie van 'verplichte' solidariteit voor iedereen. In dezelfde straat hebben Johannes De Smidt, Ferdinand Potvliege en Jacob Martens hun *houten gelent* zowat op de weg geplaatst en dat moet direct worden verwijderd. Potvliege moet daarbij ook het *mennegat* aan zijn land openen. Op de Hoeke krijgt de weduwe van Francies D'havé te horen dat ze de *boombullen* en hout dat op de straat ligt, moet weghalen. Later krijgt Bernard D'Havé te horen dat hij zijn notelaars moet snoeien en dat een boom die dreigt om te vallen moet worden rechtgezet of geveld. Indien de aangelanden geen rekening hielden met de opmerkingen of de bevelen niet opvolgden, gebeurde dat dan gewoonlijk op hun kosten door iemand anders.

BEWONING OP EN ROND DE HOEKE IN DE 17DE EN 18DE EEUW

I. VAN DE HOEK VAN DE KALLESTRAAT TOT AAN DE BEEK

1+2+3+4 De "*hofstede ende landt binnen grachten aenden houck, oost en zuyt de straete*" is 595 roeden groot en rond 1640 eigendom van de erven Allard Claeijssens. Weldra raakt dit perceel verder verdeeld onder de weduwe van Lieven De Coorebijter, kanunnik Moentack uit Brugge en de weduwe van Pieter Crul.

Rond 1765 is de toestand als volgt:

1. Jan Van de Velde is eigenaar van herberg *Den Swarten Leeuw* die door Pieter Verhaeghe wordt uitgebaat (zie verder); de oppervlakte ervan bedraagt 50 roeden. Zoon Jacobus volgt hem in 1770 op.
2. De smidse van Bernard Maenhout, 150 roeden groot. In 1804 zijn 1 en een deel van 2 eigendom van Bernard Van Havermaete. Francies De Baets bezit een huis en erf op het andere deel.
3. Zeventig roeden grond met een huisje erop, eigendom van Jan De Lobe, dat wordt verhuurd aan Pieter Roels. Later eigendom van Bernard Cherlet.
4. Een huis op cijns van de kinderen van Killeghem, dat eigendom is van Francies Verdonck; erachter ligt een stuk zaailand, totale oppervlakte 341 roeden. Later eigendom van de weduwe van Frans D'Haeyers.
   Telt men de oppervlakte van die vier partijen samen, dan komt men aan 611 roeden, terwijl in het landboek van 1640 een oppervlakte van 595 roeden wordt opgegeven, een verschil van 21 roeden, wat de landmeter doet opmerken dat deze "*apparentelyck coomen uyt de straete*".

Volgens Daniël Verstraete is de smidse op de Hoeke een der oudste uit heel Vlaanderen. Dankzij een rente die het Sint-Janshospitaal hier bezat, is het mogelijk de verschillende smeden terug te vinden:

eind 13de eeuw	Voetkin (eigenaar Jan Van Leene)
begin 15de eeuw	Pieter Focke
eind 15de eeuw	Gillis Bauwens, gehuwd met Beatrice, dochter van Pieter Focke
rond 1500	Matthijs Bauwens, zoon van Gillis (Pieter Lambrecht is eigenaar)
1552	Pieter Bauwens, zoon van Matthijs
1737	Jan De Taeye
1765	Bernard Maenhout, tevens paardenmeester
1850	Bernard Vanderstraeten

Met Bernard Vanderstraeten verhuist de smidse naar de tegenoverliggende hoek. Na Vanderstraeten wordt Henri Lievens er smid, in 1874 wordt hij ook als handelaar in ijzerwerk aangeduid. Henri huwt met Melanie D'havé, dochter van Bernard en Lucia Beuntjens. Zijn zoon Kamiel (°1873) volgt hem op en met hem eindigt de eeuwenoude geschiedenis van deze smidse. Kamiel, overleden in 1963, woonde er samen met Pelagie (°1874), Leonie (°1870) en Martha (°1885), drie ongehuwde zussen.

5+6 Een stuk land op de oostkant van de straat, dat in 1640 toebehoort aan de wezen van Jan Dyselinck, met een oppervlakte van 650 roeden. Kort na Dijselinck wordt de weduwe van Pieter Crul eigenares van deze partij en in 1688 treffen we Pieter Crul aan als eigenaar, in 1737 Cornelis Borgonjon.

5. In 1764 staat op 100 roeden van dit stuk de wagenmakerij van Dominicus Slock; ook dat gebouw staat op cijnsgrond, en wel van Jan Verloock. In 1806 woont er nog altijd een Domien Slock, wagenmaker, op de Hoeke, samen met zijn drie kinderen: Jan Francies, Johanna Carolina en Maria Carolina.

6. De rest van de partij, 459 roeden, is eigendom van Jan Verloock en wordt gebruikt door de weduwe van Cornelis Borgonjon. In 1773 worden 125 roeden ervan gebruikt door Joannes Crispijn en 100 roeden door Boudewijn Schyvinck in 1783. De rest wordt gebruikt door Bernard Maenhout en na hem door Filip Verloock. In 1811 is Pieter Willems eigenaar en Bernard Schyvinck heeft een huis en hof in deze partij.

7. Land van Niclaeijs Van Houte (1640). Achtereenvolgens eigendom van Jacob De Bruyckere, Niclaeijs De Bruyckere (1707), Pieter De Bruyckere (1745) en de kinderen Pieter Van Killeghem(1765), 312 roeden. Later in vieren verdeeld: een deel ervan is van Jan Baptist Schelstraete, de overige drie zijn van Emmanuel Vanderhougstraete.

8. Een partij zaailand van 237 roeden, ook eigendom van Van Houte en na hem gebruikt door de erven Cornelis Crul, Jan Bonte (1709), Pieter Maenhout (1747), Cornelis Steyaert (1750), Pieter De Bruyckere (1765, eigenaar), Pieter Van Killeghem (1770). In 1772 wordt het stuk in drieën verdeeld onder Jan Matthijs, Van Waeyenberghe en Jacobus Teirlynck. Pieter Van Suijt neemt in 1785 de helft van Teirlynck.

9+10 Een stuk land van Cornelis De Bruyckere. Het blijft eigendom van de familie De Bruyckere tot het in tweeën wordt verdeeld.

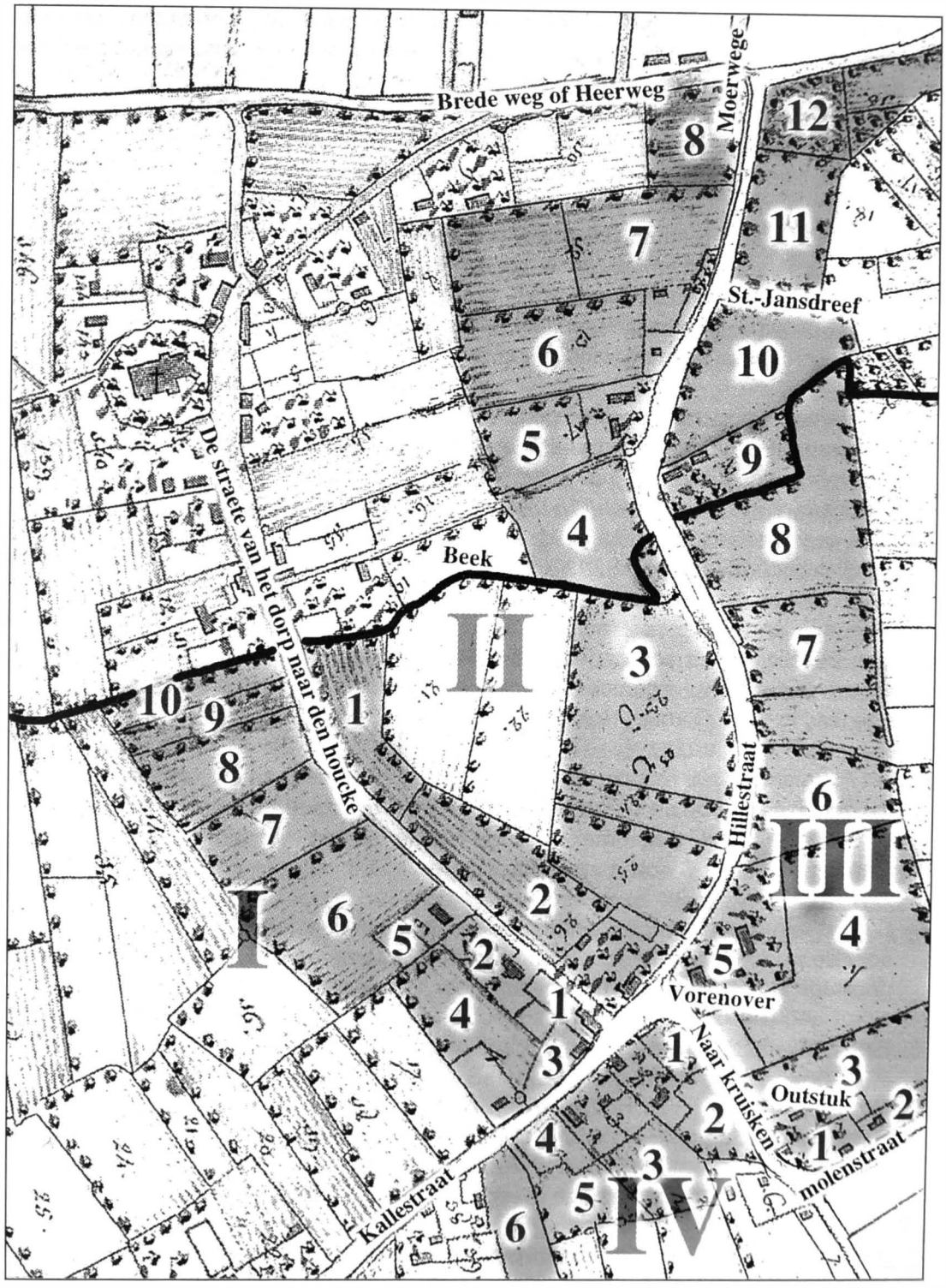

Adegem- centrum in de 'Nieuwe Ommelooper' van 1766.

9. Zaailand van mijnheer Sauters uit Maldegem, dat wordt gebruikt door Francies Naessens, 145 en een halve roede.

De nummers 8, 9, tot aan de zaal D'havé, worden rond 1800 eigendom van gezondheidsofficier Cesar Van de Velde, die ook wordt aangeduid als chirurgijn. Willems, heren-

boer van Malecote, laat er de statige woning bouwen waar later secretaris De Smet woont, nu een slagerij. Ernaast woonde de familie Van de Velde: Raymond en Cyriel, schrijnwerkers, en daarnaast staat nu de zaal D'Havé;

10. Zaailand van Pieter De Bruyckere, 165 en een halve roede. Dat stuk land tegen de beek hoort toe aan stoker Ferdinand Potvliege; Leon Boels en Reguul Verstraete wonen er in de 20ste eeuw.

II. VAN DE BEEK NAAR DE HILLESTRAAT LINKS TOT AAN DE BREDE WEG

1. Een lang stuk land van François Van de Voorde dat met de noordkant aan de beek paalt, 320 roeden groot. De volgende eigenaars en/of gebruikers zijn: Pieter Crul, Pieter Naert (1737), Frans Crispijn (1748), Jacobus Danckaert (1764). In 1765 is die partij eigendom van Cipriaan Crul. In 1787 koopt Pieter Frans Willems 99 roeden van dit stuk, de rest blijft eigendom van Joannes De Smidt, die er tot diep in de 19de eeuw eigenaar van blijft.

2. Op de hoek van de Hillestraat, waar de kapel stond, staat in 1640 slechts één enkele hofstede, die eigendom is van Pieter Dhaenens, *causa uxoris*, eigenaar geworden door zijn echtgenote. De hofstede heeft een oppervlakte van 662 roeden. Achtereenvolgende gebruikers zijn: Arnout Verloock (1737) en later zijn weduwe, dan Philippus Verloock (1768) en Cornelis Van den Hauwe (1784). In 1787 koopt Jan Frans Dobbelaere een stuk van 42 roeden. Bij het begin van de 19de eeuw raakt deze grote partij, die tot aan de vroegere onderpastorie reikt, almaar meer verkaveld: Bruno Geernaert, Jan Baptist Buysse, Cornelis Van den Hauwe, die hier nog wel meer eigendom bezit, Jan Baptist Van Speybroeck en Philips Verloock: allemaal hebben ze er een huis met hof en/of land. Maar ook dan is de straat nog bijlange niet volgebouwd. De hoeve waar het kapelletje staat ,wordt in de 19de eeuw eigendom van de familie Verstrynghe.

3. Hofstede in 1640 van Arent Poppe. Net zoals verschillende andere, is ook die boerderij een eeuw later gewoon zaailand van Martinus Dhaenens en Pieter Joannes De Zauter. Met de noordkant paalt die partij aan de beek.

4. Ook zaailand van Poppe, in de 18de eeuw eigendom van de familie Van Killeghem.

5. Hofstede van Arent Poppe, die later eigendom wordt van Pieter Van Killeghem. Nu wonen Pierre Last en veearts Dhoedt op die hoek.

6. Een kleine hofstede met land van Pieter Verhaeghe. Cipriaen Crul wordt er eigenaar van en bouwt er twee huisjes op die aan de Hillestraat palen. Nu doktershuis van Filip De Keyser.

7. Land van de weduwe van Jacques Ochier, die hier wel meer eigendom heeft. Verkocht aan Pieter De Bruyckere.

8. Op de hoek van de Hillestraat met de Brede Weg ligt land van Adriaan Heyne en van Francies Dyselinck. In de 18de eeuw eigendom van De Zauter uit Maldegem. Die partij wordt met 21 roeden *"vermindert door het leggen van de calsijde"*.

III. VAN DE SPANJAARDSHOEK VIA DE HILLESTRAAT NAAR DE HEERWEG

Vanaf de Spanjaardshoek tot aan de beek in de Hillestraat is in 1640 alles eigendom van Pieter Dhaenens. Enkel een stuk op de hoek van de Spanjaardshoek met de Hillestraat heeft een andere eigenaar, namelijk de Jezuïeten uit Brugge. Jarenlang is hier de kruidenierswinkel van Paula Van Vooren.

1. Eigendom van de Jezuïeten uit Brugge die hier 121 roeden bezitten "*in den houck van beede straeten*". Achtereenvolgende gebruikers of eigenaars zijn: Jan Cornelis Claeys (1717), Jacobus Callaert (1731), Judocus Potvliege (1737) en Karel Van Waeyenberghe (1756), die als eigenaar wordt vermeld en Jan Roete als pachter heeft. Rond 1800 nog steeds eigendom van de familie Van Waeyenberghe.

2. In het huis op de oostzijde, dus aan de Molenstraat, woont in 1765 de weduwe van Jan Claeys. Later eigendom van Noë De Rycke uit Maldegem.

3. Het Outstuk, 541 roeden.
   Ook die partij is in 1640 volledig van Pieter Dhaenens, na hem gaat drievierde naar Jan Cornelis Claeys en het andere vierde naar Jan Matthijs. In 1760 is het een hofstede en zaailand van Carel Van Waeyenberghe. Naderhand bouwt Bernard Van Waeyenberghe er twee huizen.

4. Land met een spletgracht, 715 roeden.
   Na Pieter Dhaenens eigendom van Pieter (1697), Jan (1727) Filip (1747) en Bernard Wouters. Rond 1805 eigendom van Karel Martens.

5. De Vorenover, 593 roeden.
   In 1640 is deze partij eigendom van Pieter Dhaenens, kort daarna wordt er door de weduwe van Pieter Dhaenens, maar hoogstwaarschijnlijk door Filip Wouters een hofstede gebouwd op deze "*vijfhouckte partij*". Verder dezelfde eigenaars als onder 4.

6. De hofstede van Pieter Dhaenens.
   Een "*behuijsde hofstede, west de straete ten hille, aan alle sijden den selven*" met een oppervlakte van 381 roeden. In 1640 staat op de hoek van de Hillestraat met de Spanjaardshoek dus nog geen hofstede, Dhaenens' hofstede staat immers een eindje verder in de Hillestraat. De boerderij wordt waarschijnlijk door een of andere *viant* geplunderd en in de fik gestoken, want als Filip Matthijs in 1731 eigenaar wordt van dit stuk zaailand, wordt er expliciet bij vermeld: "*daer wijlent een hofstede gestaan heeft*". Na Matthijs worden Jacobus Van Pepersele (1740), chirurgijn Frans Bourgeois (1749), Pieter Van Killeghem (1763) en Cornelis Danckaert (1787) als gebruikers van dit land vermeld.
   Pieter Dhaenens bezit rond 1640 land tot over de beek. Achter het eigendom van Dhaenens bevinden zich de Gevels, "*daer de ghevels in ligghen*", laaggeleden meersen, die in de winter onder water komen te staan en waar tot in de jaren vijftig 's winters geschaatst wordt.

7+8. Zaailand van Pieter Dhaenens, in 1756 eigendom van Philip Wouters. Latere eigenaar is Jacques Peers.

9. Hofstede en land *"binnen grachten"* van Francies Dyselinck. In 1716 woont de weduwe van Joris Verschaere er, in 1777 de weduwe van Lucas Van de Voorde. Rond 1800 hofstede en land van Pieter Hoste.

10. De boerderij van Adriaan Heyne, *"synde eenen drybeck"*. Achtereenvolgens gebruikt door: Françoise De Bruyckere, Jacob De Bruyckere(1681), Pieter De Bruyckere (1727), Joris Verschaere (1730) , Judocus Geernaert (1771), Maarten Geernaert (1787) en Pieter Van Hamme (1789). Ook die hofstede is rond 1740 een gewoon stuk zaailand dat met de noordkant aan de Sint-Janshuisdreef paalt. Die dreef geeft toegang tot verschillende achterliggende partijen land van het Sint-Janshospitaal uit Brugge.

11. Land van Francies Dyselinck, 370 roeden, en later van Cipriaan Crul. Komt met de zuidkant aan de Sint-Janshuisdreef. Die dreef bestaat nog steeds, ze ligt rechts naast de woning van Achiel Goethals. Cornelis Danckaert is in 1804 eigenaar van 10+11.

12+13. In 1640 land van Adriaan Heyne, *"noort den herwech, west de strate ten hille"*. Met die partij zijn we aan het eind van de Hillestraat gekomen. In 1760 in tweeën verdeeld: op de hoek een bos van Pieter De Bruyckere en daarnaast bos van De Zauter uit Maldegem. In 1805 zijn dat nog twee bossen, respectievelijk van Arnout Den Dauw en Jozef De Sauter.

IV. VAN DE SPANJAARDSHOEK NAAR DE KALLESTRAAT

1. Bijna rechtover de Molenstraat ligt land van Jan Verloock. Naderhand wordt er een hoevetje gebouwd, waar Bernard Potvliege woont (1765). Later is dit eigendom van Gerard Pots en daarna van Bernard Schelstraete (1818). Zuid ervan ligt land van Jan De Smet, waar Jacob De Meyere in 1775 een huisje op bouwt.

2. Op de hoek van de Kallestraat met de Spanjaardshoek staat in 1640 de herberg Ten Hoeke in 1640 eigendom van Gillis De Smet en daarna van Simoen De Havé (zie geschiedenis herberg Ten Hoeke). Bij het begin van de 19de eeuw eigendom van de erfgenamen van Francies Bourgeois en van Frans D'Havé.

3. Naast de herberg ligt in 1640 de hofstede van Cornelis Coorebijter. Eigenaars na hem zijn: Jan De Bruyckere, Cornelis Himschoot, (1730), Noë Potvliege (1736), Judocus Potvliege (1749), Joannes Hutsebaut (1784), Pieter Braet (1788) en Jan Frans Dobbelaere.

4. West ervan ligt een hofstede *"binnen grachten"* en land van Pieter Dhaenens. Jan Van Waeyenberghe woont er later in een huisje op cijns van de kinderen Van Killeghem.

5. De hofstede en land voorbij de Weide is van Jan Dobbelaere (1640). In 1760 is dat eigendom in drieën verdeeld onder Jan Van de Velde (land), Clara en Jacoba De Neve (huis) en van *"dheer Bernardus Crul presbyter"* die de hoeve verpacht aan Lucas Van de Voorde. De hoeve wordt in 1777 verkocht aan Francies Naessens. Rond 1805 hebben Jan Verhaeghe, Jan Baptist Van Vooren en Frans Steyaert er alle drie een huis met tuin.

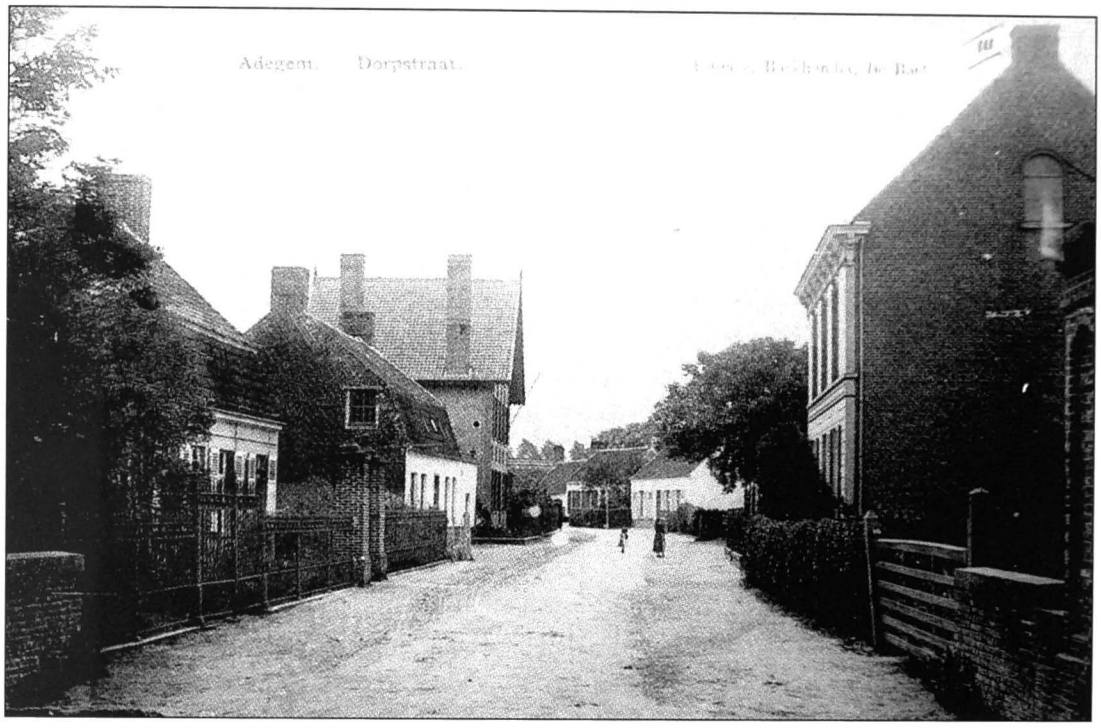

Dat is wat men zag als men rond 1900 van de kerk naar de Hoeke wandelde. Net voorbij het steunmuurtje van de 'beek' en de 'baelde' staat het hoge herenhuis dat gebouwd werd door Serafien Willems, herenboer van de hoeve Malecote bij Balgerhoeke. Later woonde gemeentesecretaris Prosper De Smet er. Er vlak voorbij, maar niet zichtbaar op de foto, stond de herberg De Bugel. Het witte huis op de achtergrond met een lantaarnpaal ervoor is van de familie Van Cleemput. Achiel Swanckaert, gehuwd met Irma Van Cleemput, baatte er jarenlang een likeurhandel uit. Ernaast zien we de herberg In St.-Hubert.

Links zien we opnieuw de steunmuur van de beek, de woning met het hekwerk ervoor is van de familie Doom. In het hoge herenhuis woonden drie Adegemse geneesheren. Eerst dokter Raymond Potvliege, die het huis bouwde en jammerlijk verdronk in het Schipdonkkanaal bij het Wambuis. Potvliege werd opgevolgd door de Brugse dokter Maurice Van Maele, die nog voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog naar Engeland vertrok.

De laatste dokter die er woonde, was dokter Raphaël Du Caju, afkomstig van Dendermonde, zeer gevreesd bij de schoolkinderen omwille van het jaarlijkse schoolonderzoek. Als hij op zijn fiets reed, waren de slippen van zijn jas steeds omgevouwen en vastgehouden met veiligheidsspelden, zodat ze niet in de spaken van zijn wiel zouden draaien. De dokter sprong op een heel merkwaardige manier op zijn fiets. Op de as van het achterwiel was een ijzeren hulpstuk bevestigd waarop een voet werd geplaatst en zo wipte de dokter van achter op zijn fiets. Dokter Du Caju, gehuwd met Yvonne Heughebaert, overleed in september 1959 en werd als huisarts opgevolgd door dr. Freddy Matthys uit Waregem.

Ongeveer dezelfde opname als de voorgaande foto, maar dan wel een halve eeuw later, vlak voor de Tweede Wereldoorlog. Rechts is de 'baelde' vervangen door een hek, voorbij de statige woning van secretaris Prosper De Smet zijn twee woningen bijgebouwd, onder andere van de familie Van de Velde, schrijnwerkers. Ook de zaal D'havé staat er reeds, tegen de gevel van het café wordt reclame gemaakt voor bieren Aigle Belgica en Roman. De woning van de familie Van Cleemput is ondertussen omgebouwd tot winkel en verrijkt met drie mansarderamen.

Links zien we eerst de woning waar meester Van Cleemput een tijdlang woonde. Later was er de winkel van huisschilder Pieter Van den Abeele en Suzanne De Vliegere, jarenlang uitbaters van café Het Damberd op het Dorp. Pieter was een zeer rijzig man, goed muzikant en bekwaam vakman, die maar één gebrek had: hij maakte namelijk bijna nooit zijn rekening! Na hen komen Gustaaf Verbeke en Alice Van den Abeele er wonen. De woning ervoorbij, van de familie Doom, heeft ook mansarderamen gekregen, maar verder is alles een beetje hetzelfde gebleven.

De straat is ietwat verbreed en er ligt een fietspad. Vooraan rechts en achteraan links staan hoge telefoonpalen, die 'zoemden' als je er je oor tegen te luisteren legde. Op de eerst paal zijn nog flarden te zien van verkiezingsaffiches, wat ons doet veronderstellen dat de opname van 1938 dateert. Ook de elektriciteitspalen zijn een vast onderdeel van het straatmeubilair geworden.

DE KAPEL OP DE HOEKE

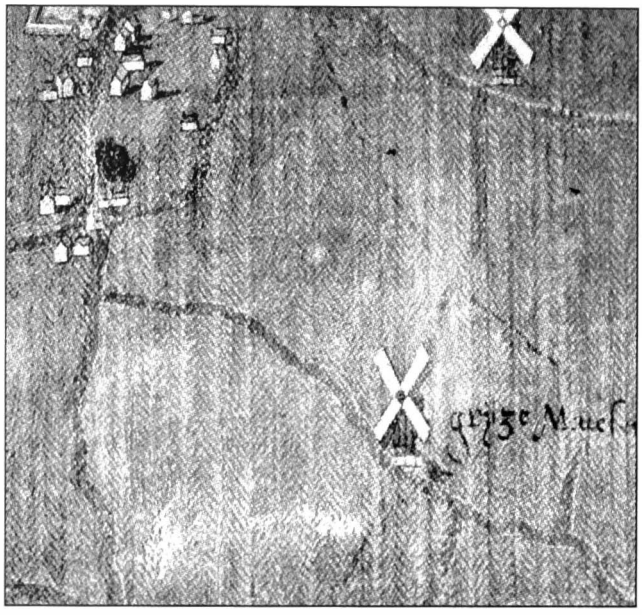

Fragment uit de kaart van Pieter Pourbus (1550-1590): op de Hoeke zien we een vrij grote kapel en een drietal boerderijen getekend. In de 16de eeuw is het centrum van Adegem, ook *de plaets*e, zeer schaars bewoond, dat in tegenstelling met de wijk Veldekens. Pas tegen het eind van de 18de eeuw is er een ware bevolkingsexplosie en worden er opmerkelijk veel huizen gebouwd. In het Adegemse centrum staan in de 16de eeuw twee molens: de bekende Grijzevoordemolen aan de Molenstraat en een molen aan de Brede Weg naar Balgerhoeke. Beide molens zijn met elkaar verbonden door een Molenweg. Wanneer de molens verdwenen zijn, wordt die Oude Molenweg genoemd en nu gewoon Oude Weg.

Eeuwenlang reeds staat op de Hoeke een O.-L.-Vrouwkapel. Op de kaart die Pourbus in 1561 van het Brugse Vrije schildert, is de tamelijk grote kapel duidelijk te zien. Op de Hoeke staan in die tijd drie huizen plus de kapel. In de 17de en 18de eeuw wordt in de bronnen met geen woord meer over die kapel gesproken. Wel wordt op de plaats waar ze stond, of ernaast, een herberg vermeld. Op de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden van graaf de Ferraris (1771-1778) is ook geen kapel meer te zien. Wat natuurlijk niet uitsluit dat er zich toch ergens een O.-L.-Vrouwbeeldje bevond. Een bewijs daarvoor is dat de *ommeganc* of de grote processie steeds langs de Hoeke kwam.

Wat er ook van zij, als de kapel er tijdens de Franse revolutie nog stond, dan is ze zeker met de grond gelijkgemaakt, want alle "*uyterlijke teekenen van den godsdienst*" moesten toen uit het straatbeeld verdwijnen. Grote kapellen werden openbaar verkocht, kleinere kapellen werden gewoon vernield. Maar eens de revolutionaire tijd voorbij, werd de kapel op de Hoeke heropgericht.

Op een prentkaart van bij het begin van de 20ste eeuw zien we de kapel staan op de noordoostelijke hoek van de Hoeke, op het erf van de familie Verstrynghe. Het is een eenvoudig, landelijk kapelletje, met een rondboog boven de deur en met daarboven in een nisje, een beeld van O.-L.-Vrouw. Het is volledig opgetrokken uit baksteen. De kapel is kort na 1888 gebouwd door Petrus Johannes Claeys, onderpastoor in Adegem van 1888 tot 1894, met financiële steun van de buren.

Wegens de rechttrekking van de Dorpsstraat en het bouwen van enkele huizen, wordt de kapel in 1932 afgebroken. Een jaar later reeds wordt op een stukje grond van de familie Verstraete-Martens een nieuwe kapel gebouwd, die in mei wordt ingewijd bij de vernieuwing van de zending. Op de dag van de wijding valt de regen met bakken uit de hemel en even lijkt het erop dat de plechtigheid niet zal doorgaan. Ten slotte kan de deken van Eeklo onder massale belangstelling de kapel toch wijden. Pater Van Linden houdt met zijn *machtige* stem een *aanspraak* over de "*moeilijkheden in den wereld*" waarbij vooral de politieke situatie, maar meer nog het zedelijke verval aan bod komen.

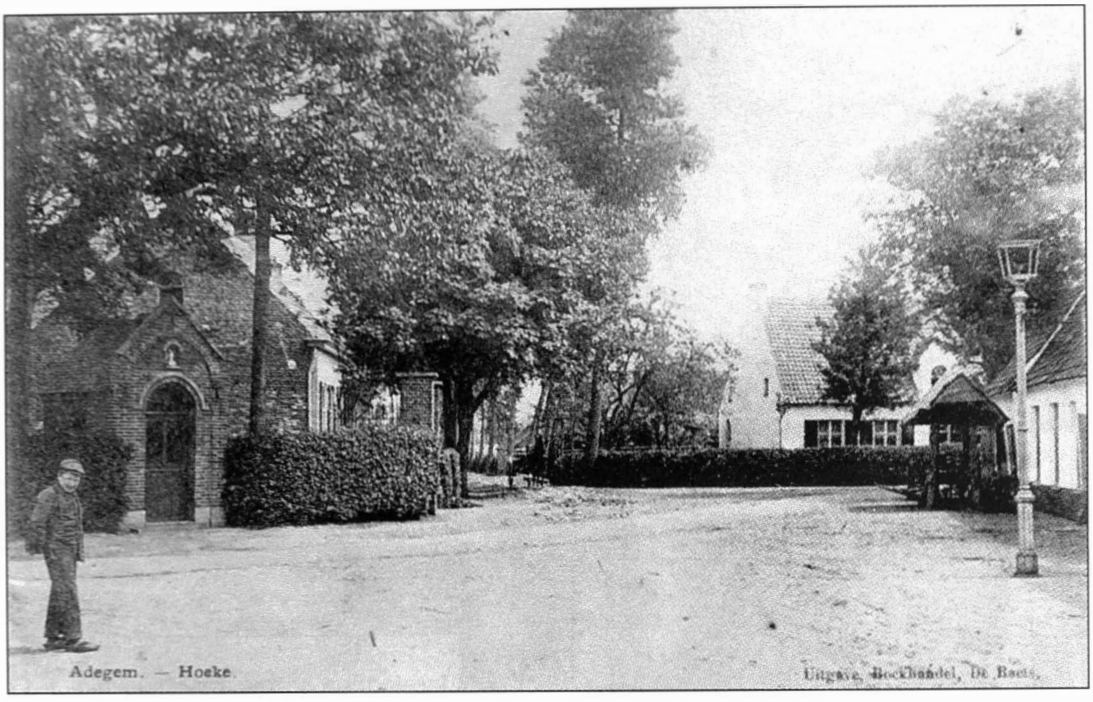

Het totaal onherkenbare kruispunt van de Hoeke, ongeveer honderd jaar geleden. De smalle kasseistrook, aangelegd in 1864-1865, komt van het Dorp en loopt verder naar de Kruipuit. Noch de Hillestraat, waaruit paard en kar komen gereden, noch de Kallestraat, hebben een verharde wegbedekking. Dat er op deze plek een straatlantaarn staat, toont aan dat het een belangrijk kruispunt is. Achter de lantaarn vinden we omstreeks 1640 de herberg Ten Hoeke, bewoond door Simoen De Havé.
Daarvoorbij staat de 'travaalde' van smid Lievens. In dat huis woonde vroeger chirurgijn Bourgeois. In de voorname hofstede achter de haag woonde in de 17de eeuw burgemeester Wouters, in de 19de eeuw de familie Martens en daarna de familie Verstraete. Links zien we de kapel bij de hoeve Verstrynghe.
Het is in 1870 dat in Adegem acht lantaarns worden geplaatst langs de belangrijkste wegen en kruispunten. Op de Hoeke staan er twee: een in de knik van de weg en een op de Hoeke zelf. Bij valavond worden ze aangestoken door de lantaarnaansteker en ze moeten zeker tot 10 uur 's avonds blijven branden.

Bij de inwijding is een soort Vlaamse kermis georganiseerd door het comité om wat geld in het laatje te brengen.

De nieuwe kapel is heel wat ruimer dan de vorige, er kunnen enkele gelovigen tegelijk bidden tot O.-L.-Vrouw. Iets heel nieuws is de preekstoel aan de kapel, van waar de pastoor bij de processie of bij de zending de gelovigen kan toespreken en zegenen met het Allerheiligste. In het geloofsleven speelt de kapel een bescheiden rol. Het onderhoud, bloemenperkje incluis, gebeurt door de juffrouwen Lievens, die er ook voor zorgen dat in de meimaand elke avond de rozenkrans bij het kapelletje wordt gebeden. Het is een devotie die zeer veel volk op de been brengt, uit elk gezin van de Hoeke en omgeving zijn minstens één of meer leden aanwezig. Televisie bestaat nog niet, vandaar dat de mensen content zijn 's avonds nog eens buiten te kunnen komen om na de rozenkrans een praatje te slaan. Als kind hadden we echter een hekel aan dat lange stilstaan, maar de strenge blik van Pelagie Lievens deed ons echter in het gareel lopen. Ook daagt er veel volk op als er gebeden wordt voor een zieke waarvoor men bij O.-L.-Vrouw genezing afsmeekt.

Om de zoveel jaar wordt op elke parochie een 'zending' of 'missie' gehouden, waarbij een beroep gedaan wordt op ervaren predikanten. Deze twee opnamen zijn van de zending van 1942, midden in de oorlog. Het hoogtepunt van de missie is de processie met het zware missiekruis naar de kapel op de Hoeke. De bevolking is massaal aanwezig én strikt gescheiden: mannen vooraan, de vrouwen erachter moeten reikhalzend toekijken. Langs de hele Hillestraat is geen enkele woning te zien.

Vooraan op een klein podium staat een pater met luide stem te prediken, rechts van hem pastoor Kochuyt en de suisse met zijn hellebaard, nog verder rechts oorlogsburgemeester dokter Jozef De Prest. De boerderij erachter is van de familie Verstraete. Bij het raam helemaal rechts is verduisteringspapier aangebracht. 's Avonds mocht immers geen straaltje licht te zien zijn wegens het gevaar voor bombardementen.

Niet alleen de zending, ook de grote processie doet de kapel van de Hoeke aan. We bemerken het baldakijn met de processielantaarns en de opgesmukte kapel. Vanuit de kapel wordt de traditionele benedictie met het H. Sacrament gegeven.

In 1963 verdwijnt ook die kapel, door de aanleg van de nieuwe Hillestraat en de herschikking van het kruispunt op de Hoeke wordt ze afgebroken. Er wordt 38.000 frank schadevergoeding uitbetaald waarmee bij beeldhouwer D'havé uit Eeklo een nieuw

Kapel van O.-L.-Vrouw van de Hoeke. De kapel wordt in 1933 gebouwd op een stukje grond van de familie Verstraete ter vervanging van de oude kapel aan de andere kant van de straat, die afgebroken werd. Rechts van de kapel is een bloemenperkje aangelegd.

O.-L.-Vrouwbeeld wordt aangekocht. Het beeld wordt midden in een kleine rotonde geplaatst en wordt verschillende keren ei zo na omvergereden: O.-L.-Vrouw van de Weg wordt in de volksmond al spoedig "O.-L.-Vrouw in de Weg". Het beeld wordt dan maar op de stoep geplaatst.

Door een comité onder leiding van Louis Savat, voorzitter, Walter Borgonjon, ondervoorzitter en Jozef De Baets, secretaris, wordt op 15 augustus 1964 een eerste autowijding gehouden, waarmee aan de verering tot O.-L.-Vrouw een andere, nieuwe impuls wordt gegeven. In plaats van een processie met bijbelse uitbeeldingen, passeert er nu jaarlijks een 'processie' van auto's.

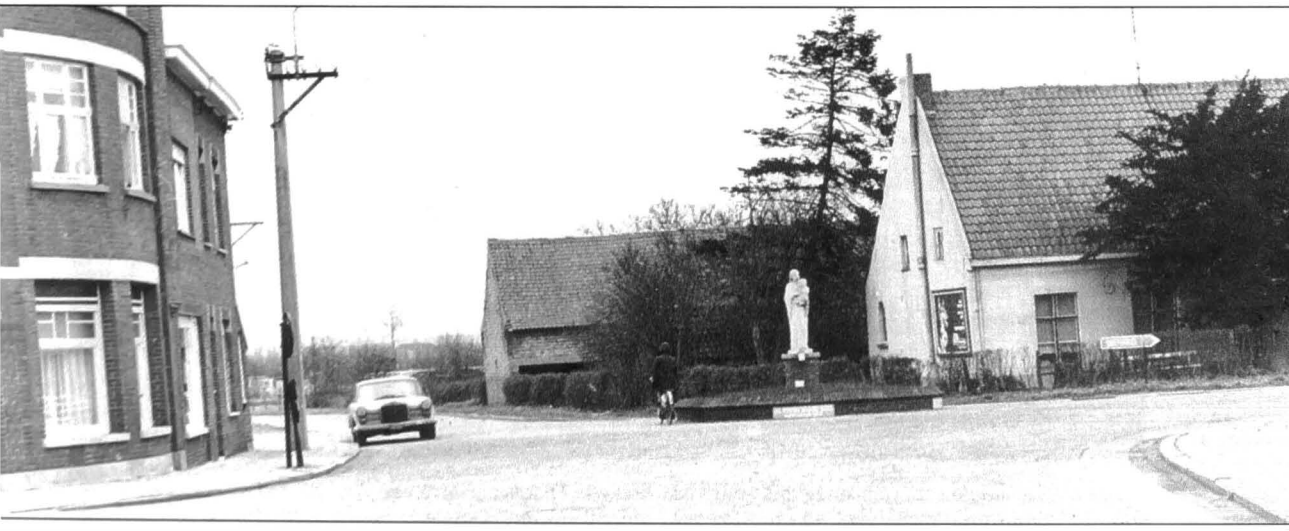

De Hoeke, enkele decennia terug. De boerderij Verstrynghe is reeds lang verdwenen. In de eerste woning had Anna Longueville haar kapsalon. Ervoorbij de winkel van kleermaker Foré en ten slotte de schoenmakerij van Prosper Van Poucke. De kapel uit de jaren dertig is verdwenen en in het midden van de rijbaan, in een kleine rotonde, zien we O.-L.-Vrouw van de Weg, die duidelijk "in de weg" staat en daarom ook verplaatst werd naar de stoep links.

ZAAL D'HAVÉ

Verenigingen vergaderen in het zaaltje De Laere of in de zaal Boels, het repetitielokaal van de fanfare Verenigde Vrienden. Tot Theofiel D'havé in 1931 een moderne cinema-, toneel- en vergaderzaal bouwt. Als we 't Getrouwe Maldeghem mogen geloven, was het niet voor tijd dat er in Adegem een onafhankelijke zaal kwam. De opening ervan wordt een denderend succes; Leopold Savat, schoonbroer van Theofiel, kan zelfs zijn geplande toespraak niet houden wegens te veel volk.

Theofiel, zoon van Charles D'havé en Pelagie Andries, huwt in 1914 met Elvira Savat. Het echtpaar krijgt volgende kinderen:

- Albert (°1915), die eerst in de zaal en later aan de Staatsbaan een slagerij heeft;
- Albertina (°1917);
- Celina (°1918);
- Simonne (°1920);
- Jules (°1922), uitbater van feestzaal D'havé;
- Odette (°1926), de enige van de kinderen van Theofiel die nog in leven is.

In de beginjaren worden er in de zaal D'havé voornamelijk films gedraaid die ook in de Maldegemse Schouwburg spelen. Ook worden er vergaderingen gehouden van de Broederbond, een solidariteitsvereniging, mutualiteit en ziekenfonds, opgericht door Jozef De Lille in Maldegem. In 1934 wordt een afdeling in Adegem gesticht, een jaar later zijn reeds meer dan 200 leden aangesloten. De Broederbond wordt *een slechte bende* genoemd, met *bedenkelijke* activiteiten. Ook worden er heel wat activiteiten georganiseerd door de Vlaamse Bond, die in 1931 is opgericht: cinemafeesten, voordracht- en liederenavonden, artistieke feesten, voorleesavonden enz. Uit deze Vlaamse Bond ontstaat het 'Nieuwe Toneel van Adegem' dat voor het eerst in de geschiedenis van het dorp een gemengd stuk opvoert. Ondanks alle tegenstand lokt *Graaf-loodgieter* een massa nieuwsgierigen naar de zaal D'havé.

In de entree van de zaal was lange tijd de 'beenhouwerswinkel' van Albert D'havé gevestigd. De verkoop van vlees verliep enigszins anders dan nu het geval is. Odette, zus van Albert, bezocht de klanten en noteerde wat die nodig hadden. De bestelling werd aan huis bezorgd.

In 1931 bouwde Theofiel D'havé een voor die tijd moderne cinema-, toneel- en vergaderzaal. Odette D'havé poseert fier bij hun onlangs aangekochte 'Amerikaan'.

Met dit door een pony voortgetrokken wagentje wordt reclame gemaakt voor de filmvoorstellingen in Feestzaal D'havé, "de meest spectaculaire cinema der streek". Vooral de "Vlaamsch gesproken film" wordt aanbevolen, waarmee de film op de linkse affiche wordt bedoeld. De titel is niet leesbaar, wel de namen van de twee hoofdacteurs: Cor Ruys en Louis De Bree. Op de rechtse affiche wordt dan weer reclame gemaakt voor La Nuit du Grand Amour, een Franse draak. Aan de tramsporen te zien is de foto ergens in Maldegem gemaakt.

Vanzelfsprekend krijgt de zaal D'havé nogal wat tegenwind, bijvoorbeeld vanwege de geestelijkheid, die geen controle heeft op wat er wordt georganiseerd. Men probeert stokken in de wielen te steken door in de zaal Boels 'tegenactiviteiten' te organiseren, maar dat mislukt algeheel.

Na de oorlog is er van samenwerking met de familie De Lille vanzelfsprekend geen sprake meer, liefhebbers die een film willen meepikken, moeten daarvoor naar Eeklo of Maldegem. Ondertussen zit pastoor Van Damme niet stil. Hij is in 1945 nog maar pas aangesteld, of hij schrijft al een brief naar de bisschop waarin hij wijst op het feit dat er voor de talrijke parochiale verenigingen geen vergaderlokaal ter beschikking staat en dat die bij gebrek aan beter moeten bijeenkomen in herbergen. Hij vraagt dan ook om op de grond van de onderpastorie, een honderd meter voorbij de zaal D'havé aan de andere kant van de straat, een eigen parochiezaal te mogen bouwen. Er worden statuten van de vzw Parochiale Zaal St.-Adriaan opgesteld, er worden plannen getekend en naar financiële middelen gezocht en alles lijkt in kannen en kruiken, maar de parochiale zaal komt er niet. In plaats daarvan slaagt pastoor Van Damme erin de zaal D'havé te huren als parochiezaal.

Onder impuls van onderpastoor Albert Heinkens worden er jarenlang kwaliteitsvolle films vertoond en ook slaagt de onderpastoor erin de toneelgroep Poos jaarlijks een voorstelling te laten geven in de zaal, die dan telkens bomvol zit. Ook het Adegemse Volkstoneel kent er eclatante successen.

Voor het projecteren van films is er maar één toestel ter beschikking, vandaar dat de hoofdfilm, die meestal uit drie 'bobijnen' bestaat, na elke 'bobijn' wordt onderbroken. Antoine Goethals, die het toestel bedient, is erg bedreven in het wisselen van de filmspoelen, gewoonlijk ligt de voorstelling minder dan een minuut stil. In de jaren vijftig oogsten vooral de films van Tarzan met Johny Weismuller een enorm succes, net als die met Laurel en Hardy overigens. Maar ook King Kong wordt er gedraaid en Odette, een vreselijke oorlogsfilm en natuurlijk veel cowboy- en indianenprenten, waar de jeugd maar niet genoeg van krijgt. In het 'kastje' tegen de herberg wordt met foto's en prachtige opschriften van Willy Van de Velde, reclame gemaakt voor de komende film. Voor de voorstelling van King Kong maakt Willy zelfs een levensgrote aap, die aan de zaal hangt, die bij iedere vertoning bomvol zit.

Wanneer de parochie de huur opzegt, lijkt de zaal D'havé stilaan te verkommeren. Tot Jules D'havé er een feestzaal van maakt die in heel het Meetjesland bekend raakt. Feestzaal D'havé wordt een begrip voor huwelijksfeesten, jubilea, recepties en allerlei feestelijkheden, er worden zelfs duivenverkopingen gehouden, die liefhebbers uit het hele Meetjesland lokken.

Rechtover zaal D'havé woont in 1911 dokter Raymond Potvliege, die op 23 januari verdrinkt in het Schipdonkknaal nabij het Wambuis. Pastoor De Troyer noteert het overlijden als volgt: *"Anno Domini 1911 obiit Raymondus Maria Alatus Potvliege, medicus, die 23 Januarii circa horam 1am noctis cecidit in fluvium in loci dicto Wambuis, Vulderstraat et ex fluvuis extractus die 28 Februarii prope Balgerhoeke*". De dokter wordt dus pas een maand later nabij Balgerhoeke uit het water gehaald. Hij was gehuwd met Clementine Libbrecht.

DEN SWARTEN LEEUW

Deze herberg stond helemaal op het einde van de Dorpsstraat, op de hoek met de Kallestraat. In de loop van de 19de eeuw verhuisde Bernard D'havé van Ten Hoeke aan de overkant naar *Den Swarten Leeuw.*

De eerste gekende eigenaar van die herberg is Jan Van de Velde, zijn huurder is Pieter Verhaeghe. *Den Swarten Leeuw* is een tijdlang eigendom van de Eeklose chirurgijn Jan Spittael, die ook nog brouwer is en nog verschillende andere herbergen bezit waar hij zijn bier slijt. De herberg is in 1764 te huur en dat wordt bekendgemaakt via een *laet-weten* dat na het uitgaan van de mis wordt afgelezen:

"Men laet eenigelijk weten dat er van stonden aen te pagten is een werck en woonhuys met de erfve daer mede gaende ter prochie van adeghem ten houcke genaemt den swarten leeuw actuelijck gebruijckt wordende bij Dominicus Slock. Imant gadinghe hebbende om de geseijde partije te pagten tsij int geheele ofte voer de helft om in te gaen met prima meije 1764 toecommende, kan sigh addresseren aen Guillaume Frans Pavot, als magtich over den Eerweerden Heer Canonick Moentack, wonende ontrent de gaeremarct tot Brugghe. Elck segghet voorts".

Dominicus Slock is niet alleen herbergier, hij is ook nog wagenmaker en smid. Zoals kan worden opgemaakt uit het *laet-weten*, is kanunnik Moentack uit Brugge eigenaar van de herberg.

Kort daarna wordt de herberg gekocht door Jan Baptist Van de Velde, die gehuwd was met Joanna Beij. Jan Baptist overlijdt op 25 september 1779. Tijdens zijn ziekte werd hij verzorgd door meester-chirurgijn Gerardus Pots, die verschillende visites aflegt en medicijnen levert. Guillaume Martens, die op de noordkant van de herberg in een *camerken* woont, wordt 4-10-11 betaald *"voor het nooden de vrienden ende andere naer den uytvaert van d'overledene"*. Het is pastoor Joets die de uitvaart doet, samen met onderpastoor Breyne, die ook nog eens 30 gelezen missen opdraagt. Ook worden nog missen opgedragen in het klooster van de predikheren van Brugge. Op de dag van de uitvaart wordt aan de armen roggebrood uitgedeeld.

In 1780 wordt een boedelbeschrijving opgesteld door zoon Pieter Van de Velde. Onder het *"capittel van de immeubele goederen en gronden van erfven"* waarin alle goederen worden opgesomd die het echtpaar tijdens hun huwelijk kochten, staat de helft van een huis en herberg *den Swarten Leeuw* vermeld, op 50 roeden grond, waarvan enkel de helft wordt ingebracht *"dies de wederhelft was competerende aan de hoirs indesen uyt hoofde van hunnen vaeder ende moeder"*.

In 1775, vier jaar voor zijn overlijden, had vader Jan Baptist de herberg aan zijn zoon Pieter verpacht en dat voor een periode van 27 jaar. Zolang vader leeft, moet Pieter 1-13-4 p. gr. betalen en na diens overlijden 6-0-0 p. gr. In een lijst van alle Adegemse herbergen uit 1777 lezen we dat de herberg op 200 roeden van de kerk ligt, dat er een zwarte leeuw uithangt en dat Pieter Van de Velde daar reeds twee jaar woont. Het blijkt *"van allen ouden tyden"* een afspanning te zijn, echter zonder octrooi. Pieter laat de herberg grondig verbouwen *"tot het maecken van eenen wynckel"* waarbij veel *"oude materiaelen"* worden gebruikt, maar ook heel wat wordt aangekocht: hout en pannenlatten bij Martinus Dhaenens, kalk en steen bij Pieter Verstraete, vensterglas bij Joannes Bondi, houtwerk voor de keuken bij Dominicus Slock en ijzerwerk bij Philippus Verloock.

Christiaan Stroo, gehuwd met Anna Coleta Van de Velde, gaat niet akkoord met de langdurige pacht waarvan hij meent *"dat die geen effect en can sorteren"*. Ook de andere broers en zussen van Pieter lijken de pacht te betwisten. Maar het is toch vooral schoonbroer Stroo die zich verzet, de herberg is hem immers *"te lotte ghevallen"* en hij wil er zelf gaan wonen.

De erfgenamen komen maar niet overeen. Stroo, gesteund door Bernardus en Cornelis Van de Velde, eist alles op waarop hij recht meent te hebben: intresten van renten, pachten, geld, verdeling van vlas, graan en aardappelen, *taillehout* enz. Om uit het slop te geraken gaat iedereen ermee akkoord bindend advies te vragen van drie advocaten. De advocaten laten er geen twijfel over bestaan: de verpachting is rechtsgeldig en dus mag Pieter er blijven wonen. Maar dat dit niet van harte is, blijkt uit een detail: voor het opzoeken en schrijven van de staat van goed rekent Pieter 4-0-0 p. gr, *"maer de aenhoorders seggen 3 ponden over syne administratie"*.

DE FAMILIE D'HAVÉ EN DE HERBERG TEN HOEKE

Van maar weinig families in Adegem kan worden gezegd dat ze eeuwenlang op bijna dezelfde plaats wonen. Voor de familie D'havé is dat wel het geval: meer dan drie eeuwen huizen D'havés op de wijk Hoeke.
De familienaam D'havé komt van de gemeente Havay in de provincie Henegouwen, op 1 km van de weg van Bergen naar Maubeuge in Frankrijk en op 13 km van Bergen. In 1580 komen nog geen D'havés voor in Adegem, pas na het midden van de 17de eeuw wordt Simoen de Havé op de Hoeke vermeld als eigenaar van de herberg *Ten Hoeke*. Het is niet onmogelijk dat de D'havés in 1655 in Henegouwen op de vlucht zijn voor de invallende Fransen. Vlaanderen wordt vanaf september 1655 overspoeld door vluchtelingen, die met have en goed én met hun veestapel alhier hun heil zoeken, eerst rond Oudenaarde en Geraardsbergen, maar na enkele maanden ook in de Oudburg en het Brugse Vrije. Begin 1656 trekken de Henegouwers terug naar hun dorpen, enkele families blijven in de streek

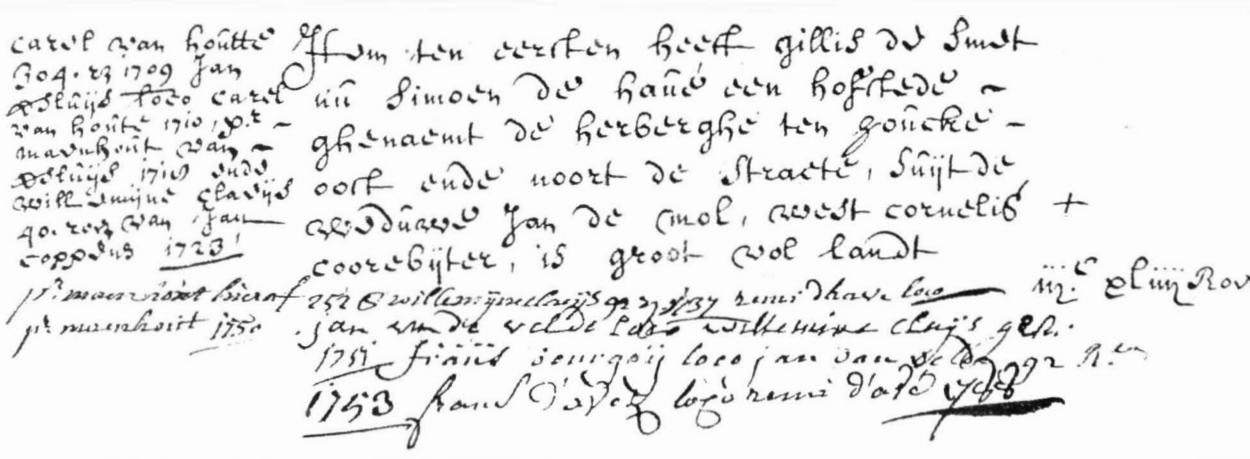

In het landboek van 1640-1641 wordt de herberg van Gillis De Smet als volgt beschreven:
"*Item ten eersten heeft Gillis de Smet nu Simoen de havé een hofstede ghenaemt de herberghe ten houcke oost ende noort de straete suijt de weduwe Jan de mol, west cornelis coorbeijter, is groot vol landt iiiC xliiij Roen (344 roen)*"

De herberg was dus eigendom van brouwer Gillis De Smet, die op Raverschoot woont en uit de tekst blijkt dat Simoen De Havé er nu eigenaar van is. Jammer genoeg weten we niet welk jaartal met die 'nu' wordt bedoeld.

Op 6 juli 1658 overlijdt Martijnken Wouters, weduwe van Gillis De Smet, en al haar onroerende goederen worden verdeeld onder haar erfgenamen. Het betreft een nauwelijks te tellen aantal hofsteden, landerijen en bossen gelegen "*bij den breeden wegh ofte honsdicken*" (Onderdijke), in de Middellenen, bij de Grijsevoordemolen in de Molenstraat, bij Krommewege, op Kraailo "*bij de maesboonen draeyboom*", op de *campil*, aan de Leemputten enz. Verder bezit Martijnken verschillende herbergen in Eeklo, Oostwinkel, Adegem en Maldegem en ook enkele molens: de korenwindmolen van Balgerhoeke, een rosmolen op Malecote, twee molens in Maldegem en een op de Kruipuit.

Op de Hoeke bezit de rijke weduwe de Zuiderse Lauwersbilken, met een kleine dreef "*commende up de straete van de smesse naer den houcke*" en ook de hofstede en "*herberghe met huus, hovecot en schuerken*" waar Jan Himschoot woont bij de straat "*die loopt van de linde naer den spaingiaers houck en ter plaetse ten houcke*". Bij haar overlijden stelt men vast dat Himschoot nog 29-5-9 p. gr. schuldig is van geleverde bieren en ook nog 23 p. gr. huishuur van "*den herreberghe ten houcke*". Simoen de Havé kan dus pas na 1658 in de herberg komen wonen zijn.

Jan Himschoot heeft er blijkbaar een goede zaak. Als de zeventigjarige Elisabeth Bruysschaert, weduwe van Pieter Dhaenens, voordien reeds weduwe van Philips Wouters, op 28 juni 1666 overlijdt, blijkt uit de nagelaten rekeningen dat Himschoot wijn, bier en brandewijn leverde tijdens haar ziekte. Ook worden verschillende venduties van het sterfhuis gehouden in de herberg *Ten Hoeke*: de inboedel van haar huis, de vruchten op het veld, tailliehout enz. Alles wat maar enigszins kan verkocht worden, wordt verkocht, het *wingeld* of wijngeld brengt Himschoot een aardige stuiver op. Ook komen de erfgenamen verschillende keren samen in zijn herberg om de begrafenis te regelen en de verdeling van de nalatenschap te bespreken. Voor die begrafenis wordt bier gehaald in de brouwerij op Raverschoot en brood bij een bakker op het Kruisken. Tinnen kannen, vaten om planken op te leggen en *damme laekens* worden gehuurd.

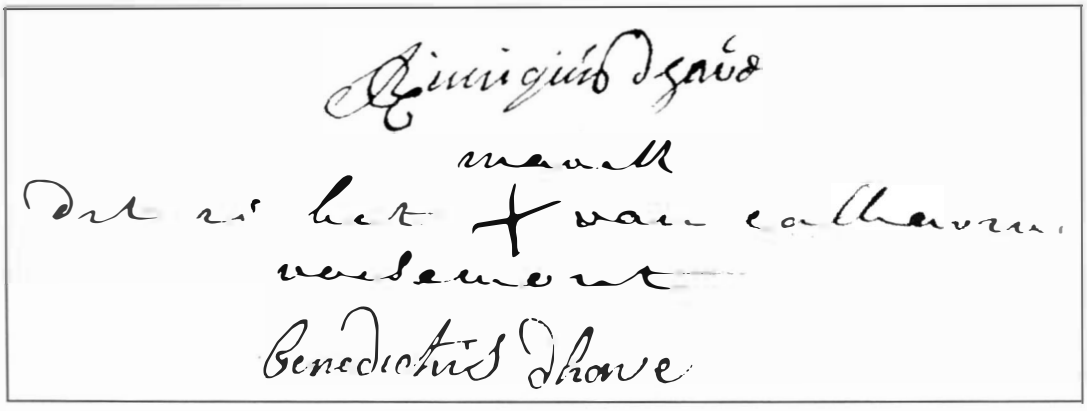

Handtekening van Remigius D'havé, het 'merk' van zijn echtgenote Catharina Roosemont en de handtekening van hun zoon Benedictus onder de akte van de schenking van goederen in 1781.

Na Jan Himschoot woont Remigius of Remi D'havé er. Naast herbergier is Remi ook wagenmaker. Rond 1745 wordt het perceel in tweeën verdeeld: Remi D'havé blijft in de herberg, meesterchirurgijn Francies Bourgeois gaat op de hoek, in de woning ernaast wonen. In de Hillestraat gebruikt de chirurgijn een stuk land, waarschijnlijk om aardappelen en groenten te kweken en ook voor het tailliehout. Bourgeois, afkomstig van Lendelede waar hij in 1721 is geboren, is gehuwd met Susanne Marisael, een chirurgijnsdochter uit Eeklo. Het echtpaar krijgt 11 kinderen, waarvan er vier kort na hun geboorte of op zeer jonge leeftijd overlijden. Hun *dienstmaerte* in 1748 is Anna Bauwens.

Omdat er "*niet soo seker is als de doodt en niet soo onseker als de ure der selve*", maakt Susanna Catharina Marissael op 25 augustus 1793 haar testament voor pastoor D'Hoedt en Francies Bourgeois, haar echtgenoot. Zij wil dat er onmiddellijk na haar overlijden voor vijftig pond grooten courant zielmissen worden opgedragen. Susanna tekent met een kruisje, ze kan haar naam niet meer schrijven "*overmerkt de erhaelde*

attacken van poplexie eenige jaeren errewaerds onderstaen". Susanna is in 1797 nog in leven, want op 7 juli van dat jaar laat het echtpaar, *"beyde Siek van Lichaem maer ons verstand ende sinnen wel magtig"*, samen een nieuwe wilsbeschikking opstellen door pastoor D'Hoedt. Na de hoogste dienst met *convoij* willen ze begraven worden *"recht over de 11de statie van den h. cruijswegh"* en er moet op de dag van de uitvaart een zak tarwe gebakken in brood aan de armen worden uitgedeeld. En vanzelfsprekend worden er voor enkele tientallen ponden zielmissen opgedragen. Twee maanden later, op 2 september 1797, overlijdt de 75-jarige vrouw en chirurgijn Bourgeois zelf sterft op 28 december 1799 in de voor die tijd gezegende leeftijd van 83 jaar. In de woning van de chirurgijn woont vervolgens *maréchal* Bernard Vanderstraeten.

Vanderstraeten wordt in de 19de eeuw opgevolgd door Henri Lievens, die naast hoefsmid, in 1874 ook aangeduid wordt als handelaar in ijzerwerk. Kamiel Lievens volgt zijn vader op, hij woont er samen met Pelagie, Helena en Leonie, zijn drie ongehuwde zussen. Als Kamiel in 1963 overlijdt, verdwijnt na zoveel eeuwen de smidse op de Hoeke. Walter Borgonjon, bekend als kerkzanger, ceremoniemeester en begrafenisondernemer, een echt volksfiguur, heeft er nadien jarenlang een meubelzaak, Meubelpark Sint-Jozef genaamd. De smidse van Kamiel is niet de enige op de Hoeke, er is ook nog de smidse van Julien Rombout en die van Adolf Van Volsem. Adolf heeft zijn smidse juist voorbij de onderpastorie. Hij huwt met Maria Sierens uit Zomergem. Hun kinderen zijn: Emma, Zulma, Leon, Maria, Germaine, Alice, Leona en Magdalena, nu allemaal overleden.
Remi D'havé is gehuwd met Catharina Roosemont en heeft drie kinderen: Frans, Benedict en Marianne. In 1781 verdelen Remi en Catharina hun eigendommen onder hun drie kinderen.

Frans, gehuwd met Agata Van Vooren, krijgt *"eene herberghe met de schuere en ander edificien, groot 1 gemet alsoo het alsnu licht binnen sijne grachten ende haeghen daerment noemt den hoecke"*. Zuid en west paalt de herberg aan de hofstede van Jan De Busschere, noord aan de Kallestraat en oost aan de *"straete loopende vanden houcke naer het cruysken"*. Verder krijgt Frans nog 250 roeden bij de Hoeke *"int midden van den ackere*, de Pinkelsbilk genaamd en de Lauwersbilk, ook bij de Hoeke gelegen. De goederen worden geschat op 318-10-8 p. gr. Frans moet die som niet betalen, maar er wel een jaarlijkse rente mee aanleggen van 9-11-6 p. gr. voor zijn vader. Benedictus en Marianne doen hetzelfde.

Benedictus, gehuwd met Caroline Steyaert, krijgt:
- een stuk land op de Zandakkers, west van de heerweg die van Maldegem naar het Kruisken loopt, een zeer oude verbinding tussen Maldegem en Eeklo;
- het Venetteland, west dezelfde heerweg en zuid *"langst het nieuw weghelken"*;
- een partij land *"in het gheweste Spaingnaerts houck"*, de Drijhoek genaamd, oost en noord de straat van de Hoeke naar het Kruisken;
- nog een stuk land in dezelfde omgeving;
- twee stukken land en meers in Maldegem.

Marianne, gehuwd met Francies Pynaert, valt een stuk land te beurt in de Moerwege, bij de priesteragie, dat beplant is met *eeckstekken*, het Cattebos in Maldegem en nog een bezette rente. Frans blijft in de herberg wonen en volgt zijn vader op als wagenmaker. In 1806 is hij 68 jaar oud en de inwonende kinderen zijn: Johanna (26), Thérèse (23), Bernardine (21), Bernard (20) en Pieter (14). Knecht is Jan Francies Van Daele. Frans

D'havé overlijdt in 1818 en zijn weduwe Agata Van Vooren, blijft in de herberg met haar kinderen en met Pieter Schyvinck en Ferdinand Daeyere, twee knechten.

In 1825 neemt Bernard D'havé de zaak over. Naast een herberg wordt nu ook een kruidenierswinkel gehouden en Bernard is ook nog wagenmaker. Een andere Bernardus D'havé, die in de Kerkstraat woont, is bakker van *menagiebrood*, zijn brood wordt verkocht met de ingebrande initialen BD. Andere bakkers op de Hoeke en in het dorp zijn: Jacobus Standaert, Francies Bonamie en Bernardus Den Dauw. De bakkers worden nauwlettend in het oog gehouden en dikwijls geverbaliseerd, omdat ze hun brood onder het gewicht verkopen. Bij het begin van de 20ste eeuw is Camiel Himschoot de enige bakker op de Hoeke.

In 1861 worden gewelddaden gesignaleerd in de herberg van Bernard D'havé.
Rond elf uur 's avonds zitten Charles Lievens, August Van Cleemput, Cesar Van Suyt en Bernard zelf in de herberg te drinken tot Van Suyt plots "*den tafel rond welke wij gezeten waren willend met lucht, bierglazen enz langs den grond werpen*". Met 'lucht' wordt een *quinquet* bedoeld die op de tafel staat. De dronken man wordt op een nogal hardhandige manier buitengezet.
Nauwelijks zijn de anderen weer binnen of Van Suyt staat daar al weer"*al zijne bovenkleren afdoende en dreigende alles aan stikken te slaan*". Hij maakt daarbij een hels lawaai, roept en tiert en dreigt iedereen te vermoorden. "*Ik heb mijn mes gereed. Dat ik u eens vermoord, wat zoudt gij eraan doen?*" aldus bedreigt hij Charles Lievens. Hij slaat twee ruiten aan diggelen, stampt de deur kapot en houdt de hele buurt nog twee, drie uur wakker met geroep en getier en dat hij zijn kleren moest terughebben, die hij nota bene zelf in een haag had verstopt, althans volgens August Van Cleemput. De man krijgt naderhand een ferme boete. Van Suyt is immers niet aan zijn proefstuk, de man mag niet gedronken hebben of hij zoekt met iedereen heibel.
In februari 1863 zijn het molenaar Petrus Peers en voerman Jacobus Verhaeghe die de Hoeke op stelten zetten. Het is al halftwaalf als ze voor de winkel van Ferdinand Himschoot aan het vechten slaan waarbij "*gestampt en gesmeten en gestoot*" wordt tegen de winkeldeur, er wordt *'geswooren, gevloekt en getierd*" dat iedereen in de buurt de schrik om het hart slaat. Ook deze, nochtans 'geziene' burgers, krijgen een ferme boete.

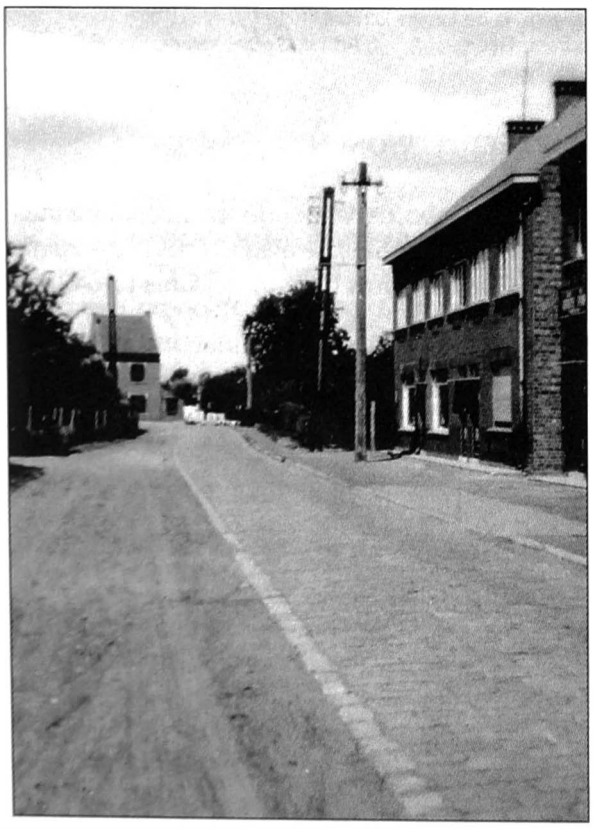

Begin de jaren zestig is dit het beeld dat men zag als men van Heulendonk het Dorp naderde. Links staan helemaal geen huizen. Rechts zien de we herberg van Clement De Reu; daar voorbij woonde koster Jozef De Baets en verder ligt de moes- en siertuin van het huis Verstraete. Op de achtergrond de woning van Prosper Van Poucke. Op de plaats van het kapelletje ligt bouwmateriaal, want niet lang na deze opname wordt de weg heraangelegd.

Een der bekendste families van de Hoeke en van Adegem, is de familie D'havé.
Bovenaan van links naar rechts: Hubert, Thérèse, Laurent, Georges, Adolf, Arthur, Cyrilla, Valère.
Zittend: Lutgart, Maria, Louis, Vera, Alida Van Halewyn, René.

DE D'HAVÉS KOMEN IN "DEN SWARTEN LEEUW" WONEN

Bernard D'Havé huwt met Lucia Breuntjens. Ze krijgen de volgende kinderen: Joannes (°1822), Rosalia (°1825), Seraphin (°1827), Petrus (°1829), Pelagia (°1831), Virginia (°1834), Celestina (°1836), Desiderius (°1838), Charles Louis (°1840), Melania (°1842) en Ivo (°1844).

In de loop van de 19de eeuw verhuist de familie D'havé naar de herberg *Den Swarten Leeuw*, die in 1850 eigendom is van Leo Standaert, bakker en molenaar en eigenaar van praktisch de hele hoek.
Charles Louis D'havé huwt in 1884 met Pelagie Andries. Hun kinderen zijn: Augusta (°1885), Theophiel (°1887) die de zaal D'havé bouwt, Julius (°1889), Adolf (°1891), Ivo (°1895) en Maria (°1897).

Het is Charles die hier in 1885 de herberg *De Vriendschap* houdt, blijkbaar heeft *Den Swarten Leeuw* afgedaan. Gedurende de hele 20ste eeuw wordt het café uitgebaat door Adolf D'havé en zijn echtgenote Alida Van Halewyn uit Maldegem, waarmee hij in 1921 huwt. Hun kinderen zijn: Karel, Valère, René, Louis, Georges, Cyrilla (die een winkel houdt rechtover de kerk), Maria, Arthur, Laurent, Lutgart, Hubert, Thérèse en Vera. De laatste vijf waren allemaal werkzaam in het onderwijs.

De vernieuwde straat van de Hoeke naar het Dorp. Links de herberg van de familie D'havé, ondertussen afgebroken en vervangen door een appartementsgebouw, rechts is men bezig met de afbraak van de 'ronde' woning. In de jaren vijftig was dit het kapsalon van Anna Longueville en haar dochter Denise Basslé. Een van de laatste opnamen waarop de herberg D'havé te zien is.

Adolf is landbouwer, vlashandelaar, koopman en ook bierhandelaar. Vooral voor dat laatste zijn de D'havés bekend. Verkoop van bier ondergaat in de loop van enkele tientallen jaren een grondige wijziging. De dorpsbrouwerijen, waarvan er ook in Adegem enkele zijn, verdwijnen in de loop van de 19de-20ste eeuw om plaats te maken voor grotere en meer strategisch gelegen brouwerijen, waar bier op een meer industriële en hygiënische manier gebrouwen wordt. In het Meetjesland is brouwerij Krüger zeer bekend. In alle gemeenten komen er bierdepots. Die verkopen bier uit vaten, daarna ook flessenbier, eerst in beugelflessen, later in flesjes met kroonkurken. Adolf houdt een depot van de bieren Lion, de nakomelingen D'havé verkopen nog steeds bier en een waaier van allerlei dranken. In de loop van enkele decennia zijn we als consument op dat gebied ongelooflijk verwend.

Op het erf van de D'havés staat tot in de jaren vijftig ook een vlaszwingelarij. Vlas vormt een niet te versmaden bron van inkomsten. Op de Hoeke alleen al zijn er verschillende zwingelarijen, die met een of meer molens werken. Ook die kleine bedrijfjes verdwijnen, want er ontstaan grote, moderne 'vlasfabrieken' waar het vlas op industriële wijze wordt bewerkt.

Vermelden we ook nog dat Adolf D'havé een van de vijf personen is die op 6 oktober 1942 een dreigbrief in de bus krijgt van Alfons Naudts, een lid van de na de oorlog opgerolde bende van Adegem. Het vijftal moet aan café New York, aan de spooroverweg van de Oude Staatsbaan een pakket met geld en levensmiddelen klaarleggen waar het zal afgehaald worden *"door een man die onze bijzondere bescherming geniet en die door gelijk wie moet onbekend blijven. Is spreken goed, zwijgen is soms beter..."*. In plaats van Adolf gaat rijkswachter Pieter Naudts met het pakket – waarin niets anders steekt dan krantenpapier – naar de afgesproken plek. Er ontstaat een regelrecht gevecht, waarbij Alfons Naudts levensgevaarlijk wordt gewond en enkele dagen later overlijdt in Eeklo.

Na het overlijden van dochter Maria staat café *Den Swarten Leeuw - De Vriendschap* (na 1950 heeft het café geen naam meer) een tijdlang leeg. Ten slotte wordt de eeuwenoude herberg in 2003 gesloopt, nu staat er een imposant flatgebouw. Op de Hoeke, waar vroeger verschillende herbergen stonden, is nu geen enkel café meer.

Bij het schrijven over de familie D'havé komen er allerlei jeugdherinneringen naar boven. In de jaren vijftig, op een warme zondagnamiddag, wordt iedereen op de Hoeke ervan verwittigd dat Valère en René met hun 'camion' naar de Boerekreek zullen rijden en dat iedereen gratis mee mag. In plaats van bakken bier en tonnen worden banken en stoelen opgeladen en de hele buurt beleeft een ontspannende namiddag aan en in de kreek. Helaas! Bij de terugkeer wordt de vrachtwagen door twee 'zwaantjes' tegengehouden en er wordt proces-verbaal opgesteld wegens onwettig transport van personen. Geen nood: iedereen betaalt een deel van de boete, zodat de namiddag ook voor de broers niet met een sisser afloopt.

Als de Hoeke ondergesneeuwd ligt, zorgen de D'Havés alweer voor een nieuwe attractie: aan een geëmailleerd reclamebord wordt een touw vastgeknoopt; het bord wordt hiermee razendsnel als een bobslee over de sneeuw gezwierd. Wie het langst op het bord kan zitten, is de winnaar. Een leuk, maar gevaarlijk spelletje. De oudste zonen van Adolf zorgen ook voor het 'schieten' aan de vooravond van een huwelijk. Een blikken doos wordt gevuld met een blokje 'carbure ' dat nat wordt gemaakt, waarna de doos bliksemsnel wordt dichtgeslagen om een paar seconden later met een luide knal open te vliegen. Bij de D'havés moest je zijn voor een beetje gezwingeld vlas om met de 'klakkebos' te kunnen schieten en als je geluk had, maakten ze je ook wel een 'rekkerboog'.

DE FAMILIE VERSTRAETE

Een van de belangrijkste hoeven op de Hoeke in de 17de eeuw is die van Philippe Wouters. De hofstede heeft een oppervlakte van 300 roeden, met ruime schuren en allerlei stallingen. Met de westkant paalt de hoeve aan *"den kerckwegh loopende van den Houcke naer de kercke"*. Wouters is in 1620 een tijdlang burgemeester van de Schepenen van het Ambacht Maldegem, in 1645 wordt hij burgemeester van de Commune. De burgemeester van de Schepenen zit het college voor in de vierschaar, de burgemeester van de Commune is bevoegd voor het hele Ambacht, hij stelt voogden aan, is verantwoordelijk voor het financiële beleid, keurt octrooien en belastingen goed enz.

Wouters bezit in de omgeving van de Hoeke heel wat eigendom, vooral in de Hillestraat: het Langestuk, de Koolbilk en de Steurinkbilken. Rechtover de hofstede, ongeveer op de

De boerderij achter het kapelletje is in de 19de eeuw eigendom van Leonard Martens-Veracx. Jules Verstraete huwt met dochter Sidonie en zo komt de boerderij aan de familie Verstraete. Op de foto Jules Verstraete met echtgenote Sidonie Martens en hun eerste drie kinderen: Théodule, Yvonne en op de schoot van moeder, Lionel. De foto is buiten genomen; een erg wazig tafereel, achter het gezin opgehangen, moet de foto wat opfleuren. Het halsjuweel van moeder Sidonie is buitengewoon prachtig.

plaats van de nieuwe verkaveling, ligt een brouwput waar water wordt geput voor de brouwerij. Uit nog andere bronnen blijkt dat er op het erf ook bier wordt gebrouwen. In 1736 woont op die hoeve Philips Wouters, gehuwd met Johanna Theresia De Vulder. Jan Corthals is er *hantknecht*, Cornelis Verloock *koeywachter* en Livine Timmerman *dienstmaerte*.

In het midden van de 19de eeuw is de hoeve eigendom van Leonard Martens, die gehuwd is met Virginia Veracx. Tot aan de Molenstraat en ook in de Hillestraat is bijna alle grond eigendom van Leonard Martens, die alleen al in Adegem meer dan 10 ha grond bezit. Sidonie, een dochter van Leonard, huwt in 1895 met Jules Verstraete, die niet alleen

De familie Verstraete-Martens
Boven: Lionel, moeder Sidonie, Orfa, Théodule.
Zittend: Régule, vader Jules, Yvonne, Iris en Simonne (geknield)
De twee jongens onderaan zijn Amaury en Herman.
Zowel de meisjes als de jongens zijn op hun paasbest uitgedost.

landbouwer is, maar ook een succesvol vlashandelaar, die als geen ander de conjunctuur van de vlasmarkt beheerst. Hij koopt vlas als er geen gekocht mag worden, om het later tegen een mooie prijs te verkopen.

Lionel en Herman woonden laatst op de ouderlijke hoeve. Bij elke processie, en dat waren er jaarlijks twee, trakteerde Lionel ons op een reep chocolade. Met hem mochten we mee met de koeien naar de weide op de Hoogte, aan het eind van de Kallestraat. Als Lionel onderweg een praatje sloeg met een kennis, stopte hij het *koezeel* in onze handen en mochten we alleen verder met de slome dieren, apetrots natuurlijk. Als Herman naar zijn wekelijkse kaartavond kwam, samen met *baaske* De Pauw, bracht hij steeds wat mee: hazel- of okkernoten, een appel of een peer, wat snoep. Merkwaardig genoeg zei geen van beide broers een woord als ze iets gaven.

Broers en zussen Schyvinck, kinderen van Camiel en van Amélie Verlé, samen op de foto.
Zittend v.l.n.r.: Marie, Alfons, August, Julienne, Leonie.
Staand v.l.n.r. : Marcel, Blanche, Triphon, Pharaïlde, Paula en Jules.

DE FAMILIE SCHIJVINCK

Zeer bekend op de Hoeke, Kallestraat en Spanjaardshoek, is de familie Schyvinck. De Schyvincks komen tijdens het ancien régime in heel het Meetjesland voor, toch wonen de meeste leden ervan in het Ambacht Maldegem en in Eeklo. We besparen de lezer de talrijke schrijfwijzen van de naam, nog tot in de 20ste eeuw zorgen die voor moeilijkheden, bijvoorbeeld als een notaris een of andere akte moest opstellen. De naam zou afkomstig zijn van het Middelnederlandse *scive*. Een *schijfs* of *schijver* wordt al spoedig de naam voor de deelnemer aan het schijfspel. In 1368 duikt voor het eerst een Katheline Scivinc in de bronnen op.

Stamvader van de familie is Boudewijn, die in 1663 huwt met Livina De Weerdt. Van de vele nakomelingen is het lot van Jan Frans Schyvinck weinig benijdenswaardig. Jan huwt in 1768 met Joanna Snauwaert en twaalf jaar later, op 24 mei 1770, wordt een kindje doodgeboren, vijf dagen later overlijdt moeder Joanna in het kraambed en nog geen maand later overlijdt ook Jan. Kindersterfte komt vaak voor in die tijd. Een andere Jan Frans Schyvinck is gehuwd met Joanna Gijs. Hun zoon Carolus, veertien maanden oud, overlijdt op 3 augustus 1753. Norbert, vier jaar oud, sterft een dag later, de zesjarige Bernard overlijdt op 27 december van hetzelfde jaar. Drie jaar later overlijdt Judocus, drie maanden oud. Ten slotte sterft ook nog het zeven maanden oude dochtertje Maria Johanna in 1758.

Het is niet allemaal kommer en kwel. Jacquemijntje Schyvinck uit Eeklo is gehuwd met meesterchirurgijn Carolus Goossens. Het echtpaar krijgt negen kinderen en na het overlijden van haar man houdt Jacquemijntje nog een poosje de *barbierschool*; in haar winkeltje kan men terecht voor medicijnen en remedies tegen allerhande kwalen. Ze speelt zelfs een poosje voor apothekeres. Zoon Norbert is een verwoed jager, en niet alleen op hazen en konijnen, hij is ook een gevreesd rokkenjager. Zo tracht hij *"jonghe dochter"* Elisabeth *"met eenen snuijf"* te verleiden en *"vleeschelijke conversatie"* met haar te hebben, wat echter mislukt. Later verliest Nobert zijn wilde haren en wordt een geëerd *practisijn* met een uitgebreid clientèle.

In 1806 woont *cordonnier* Boudewijn Schyvinck, 71 jaar oud, met zijn kinderen Pieter, Bernard en Caroline samen op de Hoeke. Pieter wordt knecht bij Agata Van Vooren, weduwe van Frans D'havé.

De Schyvincks zijn nog op een andere manier verwant aan de D'havés. Bakker Benoit D'havé huwt met Pietronelle Schyvinck en Petrus Schyvinck stapt in het huwelijksbootje met Marie Thérèse D'havé.

Jan Schyvinck, vader van Camiel, Lisa en August, baat in de 19de eeuw herberg *De Spanjaardshoek* uit. Daar woont later Camiel Schyvinck, gehuwd met Amélie Verlé en die krijgen 15 kinderen:

- Edmond, overleden als kind;
- August, dagbladventer, steeds vrijgezel gebleven, omdat hij na het vroege overlijden van zijn ouders instond voor het gezin;
- Leonie, gehuwd met Pieter Geyssens uit Maldegem;
- Marie, gehuwd met Prosper De Lille uit Maldegem; jarenlang exploiteren ze de herberg *De Loskaai* bij het Maldegemse station;
- Edmond, jong overleden;
- Jules, gehuwd met Marcella De Laere, aannemer van bouwwerken en trommelaar bij de V.V.A.;
- Pharaïlde, gehuwd met Willy De Busschere;
- Alfons, gehuwd met Helena Claeys;
- Marcel, gehuwd met Rachel Pauwels, fietsenhandelaar en gekend duivenmelker;
- Celesta, vroeg gestorven;
- Triphon, gehuwd met Irma Claeys, baatte in Evergem het voetballokaal uit;
- Julienne, gehuwd met Jozef Janssens, beroepsmilitair uit Antwerpen, woonde jarenlang in een van de Antwerpse forten;
- Paula, gehuwd met Cyriel Van de Velde, schrijnwerker en muzikant bij de V.V.A.;
- Mauriel, vroeg gestorven;
- Blanche, gehuwd met André Notteboom.

August Schyvinck, oudste zoon van Camiel en Amélie, is in zijn vrije tijd een getalenteerd toneelspeler. Hij treedt voor het eerst op in 1903, waar hij in *"Twee uren herbergier"* de rol van schuldeiser speelt, samen met Petrus Boels, Emiel De Lobel, August De Pré en anderen. Ook bij latere voorstellingen is Gustje een uitblinker. Er is dan nog geen zaal in Adegem en de acteurs spelen bij de familie De Laere in een onooglijk zaaltje, een oude *kloefkapperij* die tijdens de oorlog 1914-1918 dient als paardenstal en als lokaal voor het *comiteit* dat voedsel bedeelt. Het publiek zit te lachen en te schreien ... *"'t Landwachtje Gustje die dag op dag de wereld aftrapte, kwam er als leukste boerke uit"*.

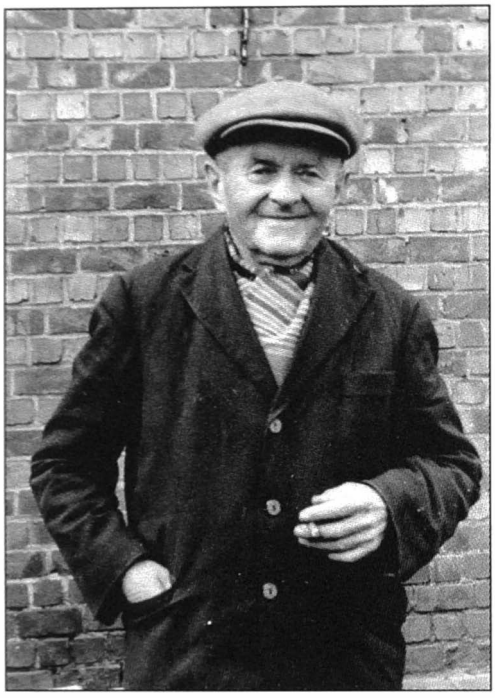

Gustje Schyvinck wordt niet voor niets "'t Landwachtje" genoemd. In 1910, hij is dan 26 jaar oud, neemt hij de krantenronde over van Ernest Cauwels uit Maldegem. Hij blijft de mensen hun *Landwacht* bezorgen tot in 1957, ongeveer een halve eeuw. Gemiddeld brengt hij dagelijks 400 kranten aan de man in Maldegem en Adegem, in totaal is dat ongeveer zeven miljoen kranten die door hem gedurende al die jaren aan huis werden bezorgd, door weer en wind, ook op zondag.

Er is nog een andere August Schyvinck in Adegem, een neef van de vorige Gust en gehuwd met Prudence De Brabander. August is voerman van beroep en ook vele jaren 'armmeester'. Op 8 september 1935 wordt in Adegem een wel heel merkwaardig feest gevierd, namelijk het jubileum van vijftig jaar vriendschap tussen August Schyvinck en August Van Nevele, de twee Gusten genoemd. In de namiddag is er een rondgang met de fanfare, waarbij men alle cafés op de Hoeke bezoekt, de jubilarissen geven een gratis bolling en op een podium wordt het gelegenheidslied gezongen. Daar het feest is aangekondigd in 't Getrouwe Maldeghem, komt er een hoop volk op af, alles verloopt in de opperbeste stemming.

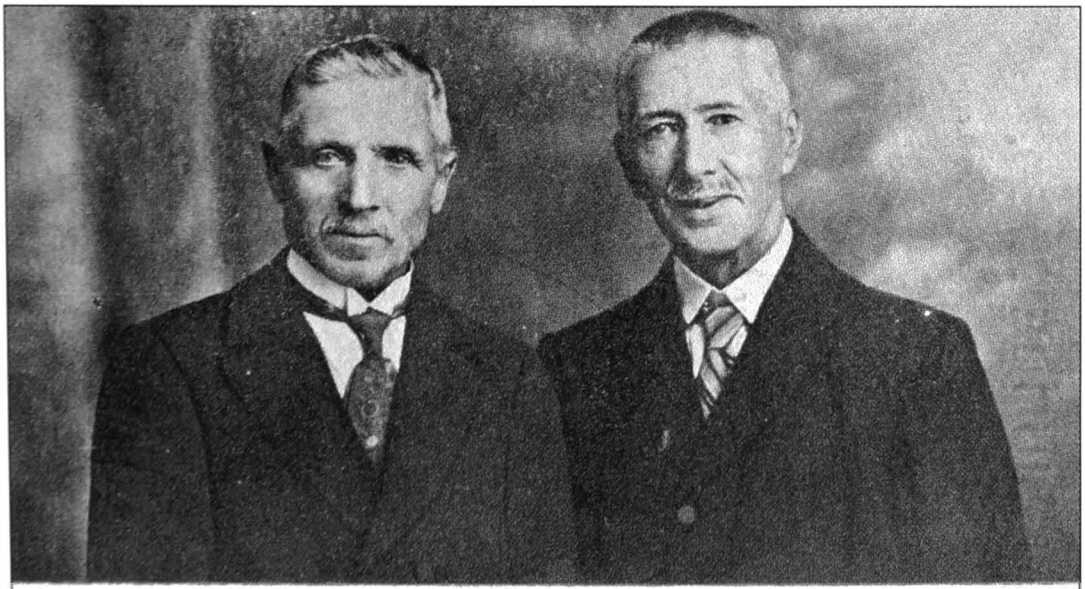

Herrinnering van het VIJFTIGJARIG Jubelfeest onzer vrienden. — 8-9-1935.

Op 8 september 1935 vieren August Schyvinck en August Van Nevele hun gouden vriendschapsjubileum. Het wordt een waar volksfeest, waar zowat de hele Hoeke aan deelneemt.

JUBBELLIED.

(Zangwijze : De Vlaamsche Leeuw)

I.

't Is heden vijftig jaren
Dat Gust met Gust te gaar,
Steeds bij elkandren waren
In vreugd' en in gevaar.
Zij zullen hen niet scheiden
Dat trouwe vriendenpaar,
Zoolang zij alle beiden
Hier leven bij mekaar.

Refrein

ZIJ ZULLEN HEN NIET SCHEIDEN
DAT TROUWE VRIENDENPAAR,
ZOOLANG ZIJ ALLE BEIDEN,
HIER LEVEN BIJ MEKAAR.

II.

Ons Gusten steeds als kindren,
Hadden zij elkaar zeer lief
Niets deed hun vriendschap mindren,
't Zij klap noch kaart noch brief.
Zij zwoeren eeuwig trouwe
En hadden nooit verwijt
Lijk goede man en vrouwe
Zijn 't vrienden voor altijd.
Refrein

III.

Daarom gaan we nu vieren
Dit vijftigjarig feest
Laat komen glas en bieren,
Wij drinken om ter meest.
En om dit feest te sluiten,
Zingt oud en jong en klein,
Ons liedje reeds van buiten;
En nog eens het refrein
Refrein

Foto G. De Coninck, Maldegem.
Druk Gerard Cauwels Adegem.

Op de keerzijde van de foto met de twee Gusten werd het 'JUBBEL-LIED' afgedrukt (zangwijze: De Vlaamse Leeuw).

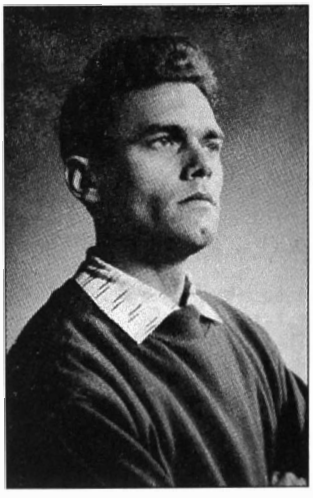

Een zoon van August is André Schyvinck, die zich in de vakschool van Oostakker bekwaamt als huisschilder. Zoon Firmin wordt ook schilder, maar dan kunstschilder. Hij wint in 1956 de Provinciale Prijs Plastische Kunst van de provincie Oost-Vlaanderen met de werken 'Circus' en 'Stilleven'. De jury waardeerde het sterke temperament, de artistieke originaliteit en de persoonlijkheid van de kunstenaar. Met een haast roekeloos coloriet, met zeer eenvoudige maar des te sterker middelen wist Schyvinck het omvangrijke tafereel in "Cirkus" evenwichtig te houden. In "Stilleven" zijn alle eigenschappen nog intenser aanwezig. Vandaar de eerste prijs. Firmin Schyvinck wordt leraar plastische kunsten in de streek van Bornem.

Familiefoto van het gezin Jozef De Baets-Helène Van Vooren. Zittend v.l.n.r. zien we Geert, Rosa, vader Jozef, moeder Helène. Staand Magda, Johan, Guido en Rafaël. Jozef, het best gekend als 'koster De Baets,' begon zijn dienst in de parochiekerk in 1942. Gedurende ruim veertig jaar – hij 'diende' onder zes pastoors – volbracht hij naar best vermogen die veelzijdige opdracht. Hij was een levende klok voor de mensen van den Hoeke en het Dorp, want steevast vijf minuten voor zeven reed hij elke morgen per fiets naar zijn 'werk'. "Tijdens die drie vroege missen heb ik daar nochtans heel wat kou geleden..",aldus de koster, "de priesters waren gehard in die tijd..." Zijn bloeiende handelszaak bracht hem in contact met veel mensen, maar hij pikte ook graag een brokje cultuur mee en was zeer actief in het verenigingsleven. Helène was de zeer toegewijde steun van man en kinderen. Samen zetten ze graag een stapje buiten Adegem, een trekje waarmee ook de kinderen behept zijn.

Walter Borgonjon was een overal gekend lid van de familie Borgonjon in Adegem. Samen met Louis Savat was hij de stichter van de 'Jaarlijkse autowijding'; die organisatie lag hem tot aan zijn overlijden in 2001 nauw aan het hart. Hij was een echte familieman, die veel te vroeg zijn echtgenote Yvonne moest missen, en iemand met een hart voor Adegem. Tot dienst bereid in vele verenigingen, leende hij zijn mooie stem zowel aan het plaatselijke Gregoriaans koor als aan het koor in de St.-Vincentiuskerk in Eeklo. Iemand die door zijn kinderen en door 'den Hoeke' erg gemist wordt.

Bij begrafenissen is de corbillard van Prosper De Clerck onmisbaar. Jarenlang voert hij er vele Adegemnaren mee naar hun laatste rustplaats. Prosper zorgt ervoor dat wagen en paarden er altijd piekfijn uitzien. Het dekkleed en de plumeau op de kop van de dieren, waarvan zelfs de hoeven gepoetst worden, zien er dan ook perfect uit. De wagen zelf is versierd met een dodenkruis, omzwachtelde lantaarns en rouwdoeken. Ook helper Richard Leloup is een en al ernst. Alhoewel het voor Prosper een beetje routine is geworden, is hij toch steeds oplettend voor onverwachte gebeurtenissen, met paarden weet je immers nooit. De zweep links van hem, gebruikt hij zelden. De foto is genomen tegenover de woning van de familie De Lobel aan de Staatsbaan. Prosper voert een lid van de familie Van Cleemput naar zijn laatste rustplaats, op de eerste rij zien we Octaaf, Pieter en Oswald Van Cleemput.

PROSPER DE CLERCK

Een zeer bekend figuur op de Hoeke en de Spanjaardshoek is Prosper De Clerck, zoon van Theofiel en Mathilde Van Loo. Prosper huwt in 1942 met Clarisse De Vos en in hetzelfde jaar zet vader Theoofiel de hoeve op naam van zijn zoon, waardoor Prosper aan verplichte tewerkstelling in Duitsland ontsnapt. Het echtpaar gaat in het achterste gedeelte van de boerderij wonen, vooraan blijft 'Tille van Loo', ook al een bekend iemand op de wijk, nog lang een kruidenierswinkel houden.

De jonge boer zoekt naar een bijverdienste, want er worden vijf kinderen geboren. Hij kan de begrafenisonderneming van Georges Ros overnemen en weldra is Prosper vooral bekend als begrafenisondernemer. Ernstig en plichtsbewust zit hij op de bok van zijn corbillard, pas daarna drinkt hij een pintje, want hij vertoeft graag in het gezelschap van de mensen. Vandaar ook dat hij op de Hoeke leven in de brouwerij brengt en de lokale wijkkermissen organiseert en stimuleert. In de beginperiode doet hij veel begrafenissen van Adegemnaren die in het Sanatorium van Sijsele zijn overleden en die op het kerkhof van Sijsele worden begraven, waarschijnlijk wegens gevaar voor besmetting kunnen of mogen ze niet naar Adegem worden overgebracht.

Laten we Prosper even zelf aan het woord:
"Wanneer we met de aflijvige van de zuidkant van Adegem kwamen, kwamen de priesters de rouwstoet tegemoet tot aan het hof Verstraete op de Hoeke, vergezeld van de *pijke* en de misdienaars met grote wapperende rouwvaandels. Ging er "een muziek" aan de stoet vooraf, dan konden de paarden daar erg van schrikken en men moest goed opletten.
De verste rouwstoeten kwamen van anderhalf uur ver te voet, bijvoorbeeld van Kraailokerkweg. Dan moesten we reeds om zes uur vertrekken om tijdig in de kerk aan te komen. In het zuiden van Adegem lagen er veel boerenhoven die langs een slijkerige slag toegang hadden tot de weg. Dan moesten we de kist met een berrie langs de heel slechte weg gaan halen. Zo gebeurde het eens dat de drager uitgleed en de kist van de berrie afgleed, ei zo na de diepe beek in. Aan elk O.-L.-Vrouwkapelletje werd halt gehouden en een *vaderons* en weesgegroet gebeden.
Ondanks alles ben ik zelden te laat in de kerk aangekomen. Ik heb natuurlijk veel speciale overlijdens meegemaakt, maar daarover mag ik niet uitweiden: beroepsgeheim. Ik ben begrafenisondernemer geweest tot in 1982, dan heb ik mijn zaak overgelaten aan Walter Borgonjon van de Hoeke."

Schoenmaker Prosper Van Poucke aan het werk in zijn atelier op de Hoeke. Prosper is afkomstig van Maldegem en is gehuwd met Marie De Pauw van Veldekens. Het echtpaar krijgt drie kinderen: Jozef wordt regent, Remi beroepsmilitair en Denise is werkzaam in de gemeentelijke bibliotheek. Een dag in de week gaat Prosper werken bij een andere schoenmaker, bijvoorbeeld bij Marcel De Zutter uit Maldegem, want met de schoenmakerij in Adegem kan hij zijn gezin niet onderhouden. Prosper is jarenlang ook trommelaar bij de Verenigde Vrienden van Adegem. In zijn aterlier mocht je blijven kijken naar zijn behendige handen, als je tenminste rustig bleef.

DE FAMILIES VAN DEN ABEELE-DE MEYERE

Van kroostrijke gezinnen gesproken... De families Van den Abeele-De Meyere brengen op de Spanjaardshoek met hun 19 kinderen heel wat leven in de brouwerij. Aan speelkameraadjes hebben de kinderen geen gebrek, want de twee gezinnen wonen naast elkaar in twee huisjes die aaneengesloten haaks op de weg staan.
Henri en Richard Van den Abeele waren zonen van Ferdinand Van den Abeele en Leonie Van Ootegem. Hun thuis was aan de Aardenburgkalseide in Maldegem. Zij huwden respectievelijk in 1928 en in 1931 met twee zussen, Alma en Martha De Meyere, dochters van de bekende huis-aan-huis verkoopster Ida Borgonjon en haar echtgenoot August De Meyere. Henri is van alle markten thuis: hij is biggenkoopman, landbouwer, drijft handel in kolen en meststoffen enz. Richard is timmerman bij wagenmaker Henneman op het Westeindeke in Maldegem.

De kinderen slijten samen hun prille jeugdjaren, maar het is niet al rozengeur en maneschijn. Richard, tijdens de eerste oorlogsjaren tewerkgesteld in Duitsland, mag als vader van een groot gezin, reeds in 1943 naar de heimat terugkeren. De woningen van de beide families staan met elkaar in verbinding, zodat iedereen vlug de enige kelder kon bereiken bij luchtalarm. Het vliegveld is immers vlakbij. Later bouwt Henri een stevige 'onderstand' en iedereen overleeft gezond en wel de oorlogsjaren.

In oktober 1945 vertrekken Richard en Martha met hun 10 kinderen (één was overleden), naar de Buurtstraat in Maldegem, waar nog twee kinderen geboren worden.

Achteraan, staand v.l.n.r.: Martha De Meyere, Alma De Meyere met Freddy op de arm, vader Henri, Antoon, Eduard, Jenny, vader Richard.
Middelste rij: Triphon, Adelin, Joris, Julien, Lydie.
Zittend vooraan: Maria, Robert, Veronique, Charles, August, Godelieve, Jozef, Adrienne, Antoinette, Juliana.

Toen winters nog winters waren en er reuzensneeuwmannen konden gemaakt worden. We zijn op het erf van Henri Van den Abeele. Bij de sneeuwman staan links: ...Van den Bossche, Jozef Van den Abeele, Carlos Helslander en rechts Albert Notteboom, Freddy Van den Abeele, Georges De Busschere, Freddy Aesaert (met bril), Noël Van den Bossche en helemaal rechts Guido en Raphaël De Baets. Vliegerpetten en "*paanen*" of ribfluwelen jassen en broeken waren toen erg in de mode.

Een eindje in de Kallestraat bevindt zich het bedrijf van Camiel De Schepper, gespecialiseerd in loonwerk, vooral dorsen. Op de foto zien we Camiel op een van zijn zware Hanomag-tractoren, terwijl hij in de bevrijdingsstoet van september 1945 een 'reuzenpakket voor de arbeiders in Duitsland' voorttrekt. Met zijn tractoren zorgde Camiel steeds voor heel wat spektakel in de Kallestraat. Met de ene tractor werd de andere op gang getrokken en dat zorgde voor lawaai, oliegeur, rook en stof. Camiel was altijd aan het sleutelen aan zijn machines en meestal zat hij daarbij geen klein beetje onder de olie en het vet. 'Toe Scheppers' viel er altijd wel wat te beleven.

KERMISSEN EN PRIJSKAMPEN

Zoals alle Adegemse wijken, heeft ook de Hoeke een eigen kermis, die gehouden wordt op de laatste zondag van november en dat al van in het midden van de 19de eeuw. Meestal stelt zo'n cafékermis niet veel voor en wordt gewoon een grote kaartprijskamp georganiseerd. Op zondag 28 november 1920 wordt gespeeld met de jaskaart (bieden) bij Charles en Theofiel D'havé en bij Henri Van den Abeele. Er is een prijzenpot uitgetrokken van 210 fr. en als er zich meer dan 110 spelers aanbieden, wordt die verhoogd met 20 fr.

Op de kermis van zondag 29 november 1925 wordt bij Camiel Foré een monsterkaarting aangekondigd met 1.000 fr. prijzen. De kermis lijkt een beetje dood te bloeden, maar het jaar daarop organiseren de verenigde herbergiers op zondag 28 november 1926 opnieuw een kaartwedstrijd, op maandag is er een *enveloppetrekking*, een loopkoers en mastklimmen bij Edmond Sierens. Op dinsdag wordt de kermis besloten met een wedstrijd *minetten* bij Jules Van den Bossche.

In volle mobilisatietijd, in november 1938, zakt het verenigingsleven als een pudding in elkaar. Film en toneelvoorstellingen worden door de regering erg aangemoedigd. Vandaar dat feestzaal D'havé met Hoeke kermis van zondag 28 november 1938 zogezegd met een schitterend programma voor de dag komt. In feite worden dezelfde films gedraaid als in de Maldegemse Schouwburg. De *"prachtige vertooning"* begint om zes uur met het *"Vlaamsch gesproken dagblad"*, gevolgd door de spannende voorfilm De Mannen van de Dag. Na de *poos* wordt de hoofdfilm gedraaid, het *meesterwerk* 'Trade Horn', een reeds tien jaar oude Afrikafilm, eersteklas seriewerk. Hetzelfde programma start in Maldegem om zeven uur. Telkens een filmrol in Adegem is afgerold, wordt die met een *motocyclist* naar de Schouwburg gereden. Wat er gebeurt als die man een ongeval krijgt, kunnen we slechts vermoeden.

Het gezin van smid Adolf Van Volsem-Marie Louise Sierens. Adolf baatte zijn smidse uit in de woning naast de onderpastorie, nu Johan Maenhout. Boven: Emma (104 geworden), Madeleine Leon, Celina, Leona. Zittend: Zulma, Germaine, Adolf, Marie-Louise Sierens, Alice en Maria. Foto genomen omstreeks 1925.

Niets dan lachende gezichten bij het diamanten huwelijksjubileum van René Trenson en Anna D'Aubioul, die we in het midden zien, omringd door kinderen en kleinkinderen. Het echtpaar woonde altijd in een nette woning op de Hoeke en ze werden er door iedereen graag gezien. René was schilder van beroep en Anna ging vaak koken bij mensen als er een of ander feest was. Ze kookte ook dikwijls in de feestzaal D'havé. Anna kende iedereen en iedereen kende Anna.
De opname is gemaakt voor het Adegemse gemeentehuis en we zien onder anderen: schepen Yvonne De Smet, André Van Vooren, André Van Basselare en Camiel De Schepper bij de deur, secretaris René Pollet, Paul De Ceuninck, Cecile Borgonjon.

Ook na de Tweede Wereldoorlog wordt kermis gevierd op de klassieke manier, met een kaarting dus. Aan herbergen is er op de Hoeke geen tekort: Adolf D'havé, Jules Schyvinck, André De Baets, Charles Pauwels, Clement De Reu, Jules De Vent en wat verder naar het Kruisken toe Cyriel Van Poucke: allemaal herbergen waar ontspanning en vertier wordt gezocht.

Natuurlijk wordt tijdens het gewone herbergbezoek altijd al een kaartje gelegd, maar dat heeft niets te maken met bijvoorbeeld seriekaartingen. Op zondag 12 januari 1947 begint bij Charles Pauwels een grote seriekaarting *bieden* waarvan de *afkamping* op 2 februari om zes uur zal plaatsvinden. Elke deelnemer dient 10 fr. inleggeld te betalen. Er wordt gespeeld per series van 8 man. Dat is eerder een kleine wedstrijd. Enkele weken later, op 23 maart, start een grote monsterkaarting bij Cyriel Van Poucke met een gewaarborgde prijzenpot van 2.000 frank, voor die tijd geen klein bedrag. Om deelnemers te lokken worden speciale prijzen verloot onder vroege inschrijvers. Niet minder dan 265 deelnemers laten zich inschrijven.

Bij André De Baets, herbergier en kapper, worden door de kaartersclub clubkaartingen georganiseerd met op maandag 7 april, tweede paasdag, de grote sluitingswedstrijd. Een heel bijzonder voorval onder kaarters is het krijgen van een *achttiender*. In mei 1949 kan een gelukkige speler een *"een achttiender van hertens tonen"*; er wordt eens goed getrakteerd en naar goede gewoonte wordt *"een penning voor kindergeluk"* geschonken, wat dat ook moge zijn. Bij kapper André wordt én haar geknipt én bier getapt in één en dezelfde kamer. André is een ondernemend man, zo trakteert hij op een zondagnamiddag alle kinderen van de wijk op een gratis filmvoorstelling met Laurel en Hardy.

Een bekende kaartersclub is 'Elk zijn Recht', gevestigd bij Adolf Dhavé, Jules Schyvinck en André De Baets. Maandelijks wordt een kampioenenkaarting gehouden; op het einde van het seizoen wordt een koning uitgeroepen, die een gratis *portret* aangeboden krijgt.

Kaartwedstrijden zijn typisch voor het winterseizoen, in de zomer wordt er gebold. In 1926 organiseren de herbergiers op 11 april een *"monster prijskamp krulbol"* waarbij alle types van bollen zijn toegelaten, dus ook de dikke. Er wordt tussen één en twee uur, zomeruur, ingeschreven, pelotons bestaan uit drie man en elke deelnemer moet 5,50 fr. inleggeld betalen. De eventuele deelnemers wordt nog meegegeven dat er slechts drie herbergiers deelnemen, *"dus zal den prijskamp vlug van stapel lopen"*. Er is slechts één wedstrijdcommissaris: August Schyvinck.

Het aantal bollingen, seriebollingen en clubbollingen is nauwelijks te tellen. Een bijzondere bolwedstrijd is toch de *"grote prijs Adolf Coppé"*, die door enkele bekende bolders wordt gegeven bij het vertrek van Adolf naar Canada. Het succes van het bolspel is zodanig groot dat er overal boltenten worden gebouwd die in de winter verwarmd worden, zodat de geliefde bolsport ook 's winters kan worden beoefend.

Natuurlijk zijn er ook nog de vogelpikwedstrijden, waaraan wordt deelgenomen door gevreesde cracks die over stalen zenuwen beschikken: Herman Verstraete, Jules Coppé en Robert Schyvinck winnen zowat alle wedstrijden. Ook wordt veel gespeeld met de *teerlingen* in de *pietjesbak*.

Een enkele keer wordt op de Hoeke ook een wielerwedstrijd gehouden. Op 12 juli 1949 schenkt Adolf D'havé, depothouder van bieren Lion, een beker aan de winnaar van de "*koers voor onderbeginnelingen*" onder de 17 jaar. De wedstrijd is een initiatief van de herbergiers van de nieuwe Spanjaardshoek-kermis. Voortaan is er dus ook naast Hoeke-kermis een kermis op de Spanjaardshoek. Deze nieuwe kermis wordt geopend met kanongebulder, er is een bolwedstrijd voor jongens, een dobbelwedstrijd voor alle vrouwen en meisjes, een dienst voor de overledenen enz.

BRONNEN

RAG, Adegem, 3. Landboek, 1640 (met aanvullingen tot eind oud regime)., 1ste, 6de, 13de en 14de begin.
RAG, Adegem, 4. Corte verhoofdynghe van alle de ghebruyckers der prochie van Adeghem, tweede kwart 18de eeuw, met aanvullingen tot 1790.
RAG, Adegem, 5. Hoofdinghe van elcx ghebruyck soo in hemels grootte als gebunderde landen ter prochie van Adeghem, A-L
RAG, Adegem, 6. Hoofdinghe van elcx ghebruyck soo in hemels grootte als gebunderde landen ter prochie van Adeghem, M-Z.
RAG, Adegem, 21/1 - 21/24. Registers uitgaande briefwisseling, 1822-1929.
RAG, Adegem, 22-101. Ontvangen briefwisseling, jaar IX-1909.
RAG, Adegem, 23. Laet-weten van de verpachting van een werk- en woonhuis, 1764.
RAG, Adegem, 133/1 Bevolkingsregister Franse tijd, 1805-1806
RAG, Adegem, 172, /1, /2 ,/3. Politie. Registers processen-verbaal, 1823-1909.
RAG, Adegem, 217, /1, /2, /3. Schouwingen van wegen en waterlopen, 1918-1882.
RAG, Adegem, 277. Staat van huurders en eigenaars, jaar XIV.
RAG, Adegem, 279. Rol kadastrale belasting, 1820.
RAG, Adegem, 280. Rol van de belasting op deuren en vensters, 1820.
RAG, Adegem, 281. Kadaster, mutaties, 1821-1835.
RAG, Ambacht Maldegem, 2, 18, 21, 22, 23, 28, 72 (staten van goed).
RAG, Ambacht Maldegem,622. Informatiën en enkwesten.
GAM, 1. Nieuwe ommelooper van alle de gronden ende erfven gelegen ter prochie van Adegem, 1766.1ste, 6de, 13de en 14de begin.
Archief Sint-Adrianus Adegem, 63. Testamenten en schenkingen, 1580-1797.
Archief Sint-Adrianus Adegem, 538. Registrum defunctorum tempore persecutiones (losse katernen), 1796-1803.
Archief Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem.
Adegem, parochieregisters: geboorten, huwelijken overlijdens (bewerking Gilbert De Lille).
't Getrouwe Maldeghem, Vrij Maldegem.

Met dank aan: Cyrilla D'havé, Odette D'havé, Guido De Baets, Prosper De Clerck, Jozef De Baets, Lucrèse Nottebaom en Wilfried Verstraete voor het ter beschikking stellen van foto's en documenten.

HET WEEKBLAD

VAN MALDEGHEM & OMSTREKEN

'T GETROUWE MALDEGHEM

DE VOLKSBODE

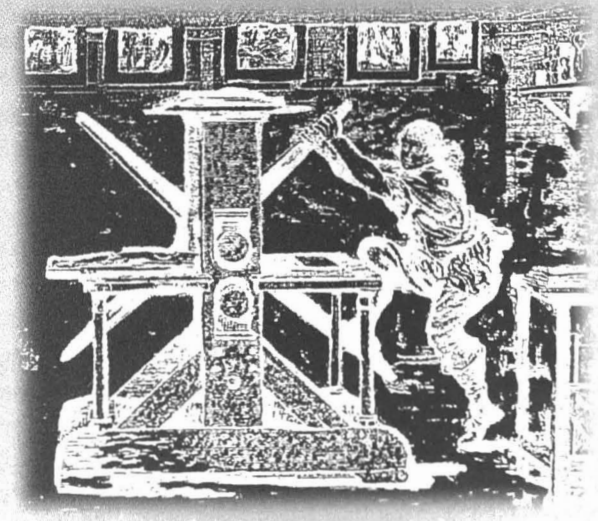

Omtrent de eerste drie drukkers-uitgevers van Maldegem en hun weekbladen

Hendrik Van de Rostyne

Onze uiteenzetting handelt hoofdzakelijk over de periode waarin in Maldegem drie drukkerijen opgericht worden: 1879 en volgende jaren. Momenteel is dat 125 jaar geleden. Bijgevolg is 1879 een memorabel jaartal.

Naderhand geeft elk van die drukkers ook nog een weekblad uit. Bijgevolg wordt Maldegem na 1879 een van die zeldzame en tevens bevoorrechte gemeenten met drie plaatselijke weekbladen, elk van een verschillende strekking:

- *De Volksbode* (1879 e.v.): liberaal;
- *'t Getrouwe Maldeghem* (1888 e.v.): Vlaams onafhankelijk;
- *Het Weekblad van Maldeghem en Omstreken* (1891 e.v.): katholiek.

We volgen de geschiedenis van die drie drukkers-uitgevers gedurende een zestal decennia.

Gaan we op zoek naar de ideologische roots van voornoemde weekbladen, dan blijkt algauw dat de Maldegemse pers een turbulente en complexe voorgeschiedenis heeft. Uiteenlopende nationale en internationale twistappels hebben daarbij een richtinggevende rol gespeeld. Relevant in dat opzicht zijn onder meer de strijd omtrent de vrijheid van denken en drukken, de vele pogingen om het katholiek denken te verzoenen met de liberale Belgische grondwet, de tussenkomst van pausen, kardinalen, bisschoppen en politici in deze materie, de schoolstrijd van 1879-1884 en de persconferentie van paus Leo XIII in 1879.

Een summier overzicht van de nationale pers zal al gedeeltelijk de oorsprong blootleggen van het denken en drukken in Maldegem tussen 1879 en 1939. In die zestig jaar wordt daar immers het openbare leven permanent gedomineerd door de kleurrijke verscheidenheid en de snedige debatcultuur van drie strekkingen:

- de "Blauwe" met hun liberaal erfgoed van *De Volksbode;*
- de "Buffalo's" in het spoor van het katholieke *Het Weekblad van Maldeghem;*
- de "Foto's" in de geest van *'t Getrouwe Maldeghem.*

Het is genoegzaam bekend dat België een van de eerste landen was waarin de vrijheid van denken en de vrijheid van pers fundamenteel als grondwettelijke rechten werden vastgelegd. Persvrijheid werd al gewaarborgd door het voorlopig Decreet van 16 okto-

Deze allegorische voorstelling lauwert de boekdrukkunst. Vooraan de steen met de inktrol en spatel; rechts de degelpers of vlakke drukpers, links de cilinderpers. De hierna besproken drukkers hebben voornoemde drie stadia doorlopen (Malaga, archief Escovar, doos 254-2:15).

ber 1830, waarin art. 2 stipuleert dat alle wetten en bepalingen opgeheven zijn die de vrije uiting van denkwijze hinderen en die de verspreiding van de leerstelsels door middel van het woord, de drukpers of het onderwijs beperken.

Als enkele maanden later, op 7 februari 1831, onze grondwet gepubliceerd wordt, dan staan diezelfde principes daarin vermeld onder art. 18, alinea 1: de drukpers is vrij, censuur mag nooit ingesteld worden, geen borgstelling kan geëist worden van schrijvers, uitgevers of drukkers.

I. De liberalen en hun pers

Van bij het ontstaan van België voorzag de grondwet in een strikte scheiding van Kerk en staat. De eerste regeringen waren wat men noemt "unionistisch", wat zoveel betekent als eensgezind. Na eeuwenlange bevoogding door Bourgondische, Habsburgse, Spaanse, Oostenrijkse, Franse en Hollandse vorsten bestuurde een elite van adel en burgerij het land, waarbij de politiek en het bewind niet bezwaard of vertroebeld werden door grote ideologische kwesties. Pas later zouden zich echte politieke partijen gaan vormen en wel op basis van de tegenstellingen tussen katholiek en vrijzinnig, tussen Waals en Vlaams en tussen werkgever en werknemer.

De eerste gestructureerde partij zag in België het licht in 1846, toen liberale kringen zich als politieke strekking organiseerden. Liberaal betekende toen vrijzinnig en antiklerikaal. Van in den beginne hanteerde men de pers als een machtig wapen in de verspreiding van politiek ideeëngoed.

In grote lijnen mag men stellen dat de liberalen in hun pers aanvankelijk een welwillende eerbied vertonen voor geloof en godsdienst. Persoonlijk blijven ze weg uit de kerken, maar ze beschouwen toch de godsdienst als een weldaad voor de samenleving [1]. Dat heeft alles te maken met het feit dat de liberalen tussen 1848 en 1870 alle regeringen vormen en dat ze het voor het zeggen hebben in ons land.

In die tijd moet men onder meer de uitgever vader Julius Hoste [2] situeren. Hij is bedrijvig in een aantal Vlaamse volksverenigingen zoals "De Vlamingen", "De Veldbloem", "De Parnassusberg" e.a. Op 5 december 1869 sticht bij het weekblad *De Zweep*, een voorloper van *Het Laatste Nieuws* [3]. *De Zweep* verenigt een schare Vlaamse strijders als medewerkers: Hendrik Conscience, Peters Benoit, Emanuel Hiel, Frans De Cort e.a.
Op 14 juni 1870 verliezen de liberalen echter de nationale verkiezingen. Voortaan zitten ze in de oppositie en hebben ze nog weinig te zeggen. Sindsdien wordt het antikatholiek gevoel een vast thema bij de liberale publicisten.

Uit die periode vermelden we onder meer Lodewijk De Vriese als uitgever. In 1871 werkt hij aan de publicatie van het *Eecloo's Weekblad*, waarvan het eerste nummer verschijnt op 7 januari 1872. Op dat ogenblik zit hij in een veel te kwetsbare positie om een liberaal weekblad uit te geven. Hij is immers bediende, maar uitgesproken liberaal in het overwegend katholieke provinciebestuur van Gent [4].

Als hij een week later nummer twee publiceert, wordt hij bedreigd met afdanking en hij stopt ermee. Maar De Vriese geeft de strijd niet op. Hij vertrekt naar het gemeentebestuur van Ledeberg, dat liberaal is en wordt er hoofdbediende. Vanuit zijn nieuwe functie geeft hij een aantal liberale weekbladen uit in diverse regio's:

- Het *Brusselsch Volksblad*
- *De Straal* (Kortrijk)
- *De Verdediging* (Brugge)
- *Nieuws van Gent en de voorgeborchten*

- *De Vrije Burger* (Oudenaarde)
- *Oostende's Weekblad*
- *Chronique Méninoise* (tweetalig voor Menen)
- *De Meetjeslander* (27 december 1874 e.v.)

Hun inhoud bestaat uit vertaalde en gepopulariseerde artikels uit *La Flandre libérale,* waarvan De Vriese een tijdlang uitgever is [5].
Omtrent de goede en de minder goede verstandhouding tussen *De Meetjeslander* en de Maldegemse liberalen leze men: "Een conflict met Mevrouw Courtmans" [6].

La Flandre libérale

Terwijl de liberalen op nationaal vlak in de oppositie zitten, winnen ze in Gent de tussentijdse en regionale verkiezingen van 9 juni 1874. Met het oog op de volgende verkiezingen stichten ze een antikatholiek dagblad: La Flandre libérale. *Op 1 december 1874 verschijnt het eerste nummer.*
Van bij de start stelt La Flandre libérale *heel het land voor een beangstigend dilemma. Ze kondigen een hevige persoorlog aan en zullen die voeren tot één van beide strekkingen bezwijkt. Ofwel de liberale papenvreters, ofwel de Roomse extremisten.*
Het betreft hier geen oppervlakkig politiek incident. De persoorlog stelt de grondvesten van onze staat in vraag. De liberalen verdedigen de grondwet en bijgevolg de lekenstaat. De Roomse extremisten daarentegen willen de grondwet afschaffen. Ze willen trouwens heel het liberalisme uitroeien, want ze gaan hier een staat stichten waarin de clerus alle macht in handen heeft [7].
Het "beangstigend dilemma" zal opgelost worden door paus Leo XIII in zijn persconferentie van 22 februari 1879, waarover verder.

Revue de Belgique

Met het oog op de te voeren persoorlog tussen liberale papenvreters en Roomse extremisten richt La Flandre libérale *zich tot de modale lezer uit die tijd. De liberalen begrijpen echter al heel snel dat ze ook een tijdschrift nodig hebben met een hoog niveau en een grote intellectuele uitstraling. Het wordt de vernieuwde* Revue de Belgique *(1851 e.v.), voortaan volledig onder leiding van universiteitsprofessoren uit Brussel, Gent en Luik.*
Dankzij La Flandre libérale *en de* Revue de Belgique *behalen de liberalen in juni 1878 de overwinning die aan de basis ligt van de regering Frère-Orban (1879-1884).*
De Revue de Belgique *stelde zelfs de volgende vraag: "Welke strategie moeten de liberalen voeren als ze in 1878 de kiesstrijd winnen? Antiklerikaal of niet?" Een protestantse eminentie gaf toen een extreem radicaal antwoord: "Geen Rome. Geen klerikalisme. Geen katholicisme "*[8]*. En veel liberalen huilden met hem mee ...*

Godineau

Een van de weinigen die in de Revue de Belgique *het antiklerikalisme van de liberale pers afwijst, is dr. Godineau. "Ongetwijfeld hebben we de huidige overwinning te danken aan het antiklerikalisme van* La Flandre libérale. *Maar dat zou in de toekomst wel eens danig kunnen tegenvallen", aldus dr. Godineau.*
Immers, La Flandre libérale *heeft zich gericht tot een kleine doelgroep: de kiesgerech-*

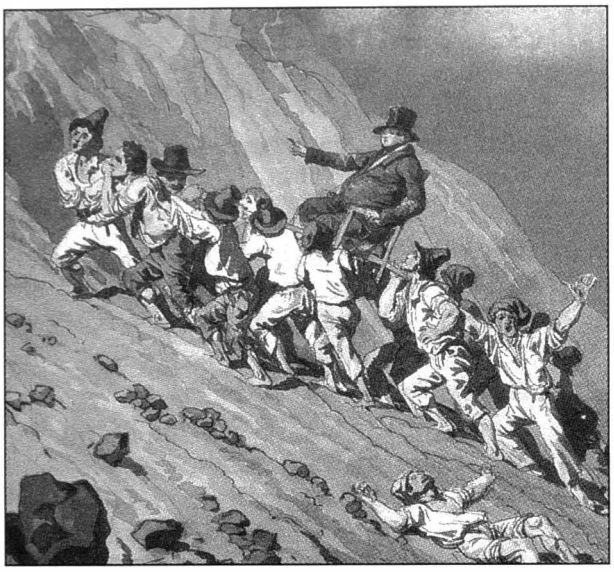

Illustratie uit "Le Contract social" van J. J. Rousseau, waarin de grondprincipes van het liberalisme worden uiteengezet. De ideeën van deze filosoof hadden een sterke invloed bij het tot-standkomen in 1830 van de Belgische grondwet.

tigden van 1878, d.w.z. burgerij, stadsmensen, Franstaligen. Kortom, mensen die reeds lang liberaal zijn en die niet meer moeten bekeerd worden. "We moeten vanaf heden een heel ander weekblad uitgeven. Een weekblad voor de landelijke bevolking. Niet tegen de godsdienst. Niet tegen de clerus. Niet in het Frans maar in het Vlaams. Veel volkser dan La Flandre *en met een flinke dosis couleur locale".*
Trouwens, naarmate het onderwijs veld wint, zullen de katholieken hun godsdienstige gevoelens wel zelf uitzuiveren. En uiteindelijk zal ook de plattelandsbevolking genoegen scheppen in de schittering van het liberaal erfgoed [9].

Merkwaardig is dat Godineau dat alles publiceert in 1878: vlak voor Désiré De Meyere in Maldegem zijn ambt gaat uitoefenen als liberaal burgemeester en vlak voor Bernard en Camiel Willems daar een liberale drukkerij en uitgeverij opstarten in de Noordstraat.

NOTEN:

1 Karel VAN ISACKER, *Liberalisme en landelijke bevolking*, in *Werkelijk en wettelijk land,* Antwerpen, 1955, p. 164. Verderop in afkorting: KVIs.
2 *In memoriam Vader Julius Hoste (1848-1933),* in *Eeuwfeest van het Willemsfonds, 1851-1951*, Gent, 1951, pp. 69-70.
3 Peter LAROY, *Pers en persvrijheid in het Meetjesland. Omtrent "Het Laatste Nieuws" (1891-1892).* In *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 44, 1993.
4 Paul VAN DE WOESTYNE, *De pers in het Meetjesland in de 19de en 20ste eeuw.* In: *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 53, 2002, p. 308.
5 Paul VAN DE WOESTYNE, o.c. p. 330, noot 29.
6 Hugo NOTTEBOOM, *Dichter-uitgever Camiel Willems (1853-1883).* Hfdst. 3: *Een conflict met Mevrouw Courtmans*, In *Jaarboek 1996 van de Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem,* pp. 164-169.
7 *La Flandre libérale,* 9 dec. 1874, cit. KVIs. in *De anticlericale evolutie na 1870.* o.c. p. 174.
8 GOBLET D'ALVIELLA, *Le Protestantisme libéral et la question religieuse en Belgique.* In *Revue de Belgique*, XXVI, 1877, p. 255, cit. KVIs. p.175.
9 Dr. GODINEAU, *Un plan de journal pour les campagnes,* in *Revue de Belgique*, nr. 29, 1878, pp. 373-377, cit. KVIs. p. 176.

II. De liberale katholieken en hun pers

Liberaal-katholiek en de Congressen van Mechelen

Pieter Ecrevisse, in 1848 stichter van *De Eeclonaer*, omschreef in 1846 het "liberaal-katholiek" zijn als volgt: *"Wij zijn katholiek en dragen er roem op, onder het godsdienstig oogpunt beschouwd; maer komt het op staetkundige rechten en vrijheden aen, dan beweren wij dat onze plaats in de eerste rij der vrijzinnigen behoort"* [1].

Elk jaar organiseert mgr. Sterckx in het Kleinseminarie in Mechelen een internationaal congres. Het eerste daarvan in augustus 1863 staat in het teken van "Geloof en Liberalisme" en lokt duizenden belangstellenden, zowel geestelijken als leken. Ze wonen daar gedurende vijf dagen en met stijgend enthousiasme de urenlange zittingen bij. Het thema spreekt trouwens iedereen aan, liberalen en katholieken. Vandaar ook de uitvoerige verslaggeving in de kwaliteitspers van elke strekking in binnen- en buitenland. De kardinaal beklemtoont er de geest van openheid en pluralisme en zijn optreden bewijst dat het niet bij holle woorden blijft.

Kardinaal Engelbert Sterckx (1792-1862).
Hij slaagde erin het grondwettelijk recht op vrije meningsuiting te doen aanvaarden door het merendeel van de katholieken in ons land.

Als organisator van het congres duidt hij Edouard Ducpétiaux (1804-1868) aan, een gewezen liberaal met veel talenten en een grote faam. Op gebied van nationale en internationale congressen heeft hij een rijke ervaring. Bovendien beheerst hij alle Europese talen met uitzondering van de Slavische. In 1846 behoorde hij tot de inrichters van het groot liberaal congres, maar in 1857 "als reactie tegen de groeiende onverdraagzaamheid van het doctrinaire liberalisme dat hij tot dan toe had beleden" is hij overgestapt naar de katholieke zuil [2].

Baron Etienne de Gerlache (1785-1871) wordt algemeen voorzitter van het congres [3]. Hij is een grijze eminentie en een gewaardeerd auteur, die al in 1852 met veel overtuigingskracht de grondwet heeft bestreden en samen met de grondwet alle liberale vrij-

Edouard Ducpétiaux (1804-1868).
Organisator en bezieler van de
Katholieke Congressen van Mechelen (1863 e.v.),
waar hij geloof en liberalisme
met elkaar poogt te verzoenen.

heden die erin vervat zijn: de principes van vrijheid, van gelijkwaardigheid en van medezeggenschap van alle burgers. In zijn inaugurale rede als voorzitter van het eerste congres verdedigt baron de Gerlache de theocratie volgens paus Pius IX.

Als eregast en eminent spreker wordt een Fransman uitgenodigd: graaf Charles de Montalembert, een groot verdediger van de vrijheid van denken binnen de Kerk. De graaf woont in een mooi buitengoed, "Montalembert" in La Roche-en-Breny, waar hij op 12 oktober 1862 samen met enkele vrienden een plechtig verbond heeft gesloten waarbij ze zich bereid verklaren "te strijden voor een vrije Kerk in een vrij vaderland", hun leven lang. Bovendien hebben ze *Le Correspondant* uit Parijs en de internationale pers daarvan uitgebreid op de hoogte gebracht.

Op 20 augustus 1863 komt Montalembert naar Mechelen, waar hij als een prins wordt ontvangen. Drieduizend aanwezigen veren recht en roepen: "Leve de zoon der kruisvaarders! Leve Graaf de Montalembert!" Vervolgens geleiden kardinaal Sterckx en drie bisschoppen hem naar het spreekgestoelte [4].

Geloof en grondwet met elkaar verzoenen

Vier uur lang, zowel die namiddag als de volgende dag, hangen de duizenden aanwezigen aan zijn lippen. "Alle vrijheden zijn nuttig voor de Kerk", aldus Montalembert. "Geen enkele vrijheid heeft de Kerk te vrezen, want zij heeft alle vrijheden nodig: de vrijheid van geweten, de godsdienstvrijheid, de persvrijheid, de vrijheid van onderwijs en de vrijheid van vereniging. Als we de vrijheid niet aanvaarden, dan zal er censuur en dictatuur komen en zullen er allerhande wantoestanden ontstaan. De elite zal verdwijnen en samen met de elite zal de creativiteit uitdoven. De samenleving zal ontaarden in een geestesdode massa, waarin de baantjesjagende parasieten zich zullen meester maken van het openbare leven" [5].

De liberaal-katholieke pers

Onmiddellijk na de uiteenzettingen van Montalembert richt kardinaal Sterckx op 19 augustus 1863 een werkgroep op voor de katholieke pers. Hij duidt Ducpétiaux aan als voorzitter en vraagt hem een soort marktonderzoek en een verslag. Ducpétiaux stelt vast

dat er geen enkele regionale publicatie opgewassen is tegen de kranten van de radicale liberalen en dat de katholieken daarvan de dupe zijn in de kiesstrijd. Immers, sinds 8 juni 1847 winnen de liberalen alle nationale verkiezingen en dat dankzij de kwaliteit en de grote overtuigingskracht van hun pers.

Ducpétiaux stelt bovendien vast dat er sinds 1830 nog geen enkele katholieke kwaliteitskrant verschenen is. Links en rechts bestaan er plaatselijke en regionale publicaties, die zich neutraal of katholiek noemen, maar geen enkele straalt enig gezag uit op nationaal vlak. Dat is zelfs het geval voor de grootste daarvan, die een zekere faam genieten omdat ze een respectabel verleden hebben:

- *L'Emancipation* (Brussel, 1830 e.v.)
- *Courrier de la Meuse* (1830 e.v.)
- *Journal de Bruxelles* (1841 e.v.)
- *La Patrie* (Brugge, 1851 e.v.)

Journal de Bruxelles

Ducpétiaux' belangstelling gaat vooral uit naar de *Journal de Bruxelles.* Paul Nève is er directeur en eigenaar van. Nève had in 1858 *L'Emancipation* overgenomen, hij steekt zich in de schulden en zit jaren later nog altijd in de financiële problemen [6]. In november 1863 verkoopt Nève zijn *Journal de Bruxelles* voor 400.000 Bfr. Volgens de normen van die tijd veel geld.

Nog diezelfde maand stelt Ducpétiaux een nieuwe beheerraad samen. Daarin zetelen een aantal prominente politici van adel: Felix de Mérode, voorzitter, en als effectieve leden Alphonse Nothomb, Ferdinand de Meeus, Barthélemy de Theux de Meylandt e.a. Ook invloedrijke figuren die niet tot de adel behoren: Charles Périn, professor Grondwettelijk Recht (Leuven) is hun juridisch adviseur, terwijl Adolphe Dechamps, broer van de toekomstige kardinaal Victor Dechamps, hun secretaris is.

De beheerraad gaat ervan uit dat men beter de katholieke belangen kan dienen via democratie, een vrije pers en debatten in het parlement tussen verschillende politieke strekkingen. In hun ogen heeft het geen enkele zin de grondwet af te schaffen of de liberale vrijheden ervan te bestrijden. Trouwens, welke politicus wil de tak afzagen waarop hijzelf gezeten is?

Op 4 december 1863 verschijnt het eerste nummer van de totaal vernieuwde *Journal de Bruxelles.* In het editoriaal verklaart Adolphe Dechamps dat hij op de symbolische vlag van de krant het volgende motto geschreven heeft: "Alliance de la Religion et de la Liberté" [7].

Een vereniging voor liberaal-katholieke uitgevers (1864)

Tijdens het tweede internationaal congres van Mechelen laat kardinaal Engelbert Sterckx een vereniging stichten voor katholieke drukkers en uitgevers: "Le Comptoir Universel d'Imprimerie et de Librairie" (augustus 1864). De leden verbinden zich ertoe uitsluitend katholieke werken te drukken, uit te geven of te verspreiden. Met "katholiek" bedoelen ze dat aanvallen op de grondwet en op de grondwettelijke vrijheden niet geduld worden. Aanvallen op de Kerk of op het geloof evenmin.

De eerste werken en brochuurtjes die door deze vereniging gepubliceerd worden, betekenen niet veel. Volgens de modale lezer zijn ze te geleerd. In de ogen van de ontwikkelde lezers daarentegen zijn ze te oppervlakkig. Edouard Ducpétiaux is ontgoocheld en beschaamd over het pover resultaat [8].

Revue Générale (1865)

In september 1864 vat Ducpétiaux het plan op om naast zijn toonaangevende krant ook nog een hoogstaand tijdschrift uit te geven. De geplande publicatie mag aan geen enkele partij of systeem gebonden zijn. Vandaar dat hij als titel voorstelt *Revue Générale*.
De kolommen zullen dus openstaan voor elke opinie en elke strekking, met de beperkingen die geformuleerd zijn in voornoemde "Comptoir Universel d'Imprimerie et de Librairie". Kortom, een pluralistisch tijdschrift, recht naar het hart van kardinaal Sterckx en volkomen in de geest van diens Mechelse congressen.
In januari 1865 verschijnt het eerste nummer. De invloed van de *Revue Générale* is nog groter dan die van de *Journal de Bruxelles*. Voor een hele generatie van liberale katholieken geeft het nieuwe tijdschrift voortaan de goede richting aan [9].

Grondslag van acht jaar katholieke regeringen

Van bij de aanvang is de totaal vernieuwde *Journal de Bruxelles* een gezaghebbende kwaliteitskrant, overal gelezen en geprezen, de spreekbuis van alle belangrijke politici. In weinig tijd verwerft de krant 11.000 abonnees en wordt hiermee de grootste van het land.
Het bestuur van de *Journal de Bruxelles* is achtereenvolgens in handen van Edouard Ducpétiaux (van 1863 tot aan zijn dood in 1868), van Charles Woeste (1868-1874) en van Prosper de Haulleville (1874-1890).

In 1868 e.v. voeren de *Journal de Bruxelles* en de *Revue Générale* een succesrijke kiesstrijd, waarin ze de katholieke partij – voor het eerst in haar geschiedenis – de eindoverwinning bezorgen. Daarop volgt acht jaar regeren: eerst twee jaar met Jean d'Anethan (1870-1872) en dan zes jaar met Jules Malou (1872-1878) [10].
Na Malou komen opnieuw de liberalen aan de macht o.l.v. Hubert Frère-Orban (1879 e.v.). Het is in dat jaar dat Camille Willems met de eerste drukkerij in Maldegem start.

De liberale katholieken van Maldegem en *Het Liberale Noorden*

Zij die zich in Maldegem in de 19de eeuw liberaal noemden, waren in wezen liberale katholieken, strekking Sterckx. In hun privé-leven waren ze katholiek en kerks. Op politiek gebied daarentegen ijverden ze, met dezelfde overtuiging van de donkerblauwe liberalen, voor het behoud van de grondwet en bijgevolg voor de grondwettelijke vrijheden, voor de oprichting en de bloei van het gemeentelijk onderwijs voor jongens (1843) en meisjes (1856): de Courtmansschool [11], en voor de inrichting van een gemeentelijke begraafplaats in de Katsweg[12]. Dat alles in volle vrijheid, maar met inachtneming van de gebruikelijke beperkingen voor liberale katholieken: geen aanval op de Kerk of op het geloof.
In die geest werd onze gemeente bestuurd door liberale burgemeesters zoals Van Moffaert (1836-1843), Jan De Smet (1852-1860), Lieven De Buck (1861-1871) en Désiré De Meyere (1878-1884).

Omtrent het reilen en zeilen van de Maldegemse liberalen is in *Het Liberale Noorden*, het liberale blad voor het Meetjesland, heel wat informatie te vinden. Van bij de stichting in 1923 krijgt Maldegem er een vaste rubriek.
Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 lijden de liberalen een nederlaag. Volgens Ernest De Laere is die nederlaag te wijten "aan het demagogische optreden van De Lille, die den zwakken kant van het volk wist te treffen, en aldus veel onzer werkerselementen in zijn netten opvischte" en aan "de tegenkanting van enige rechts-liberalen die, naar we vernemen, ons programma te socialistisch van strekking vinden" [13].

Hetzelfde liberaal-katholiek ideeëngoed van kardinaal Sterckx en graaf de Montalembert vinden we ook terug in de werken van Mevrouw Courtmans en in de levensfilosofie van de meeste liberale families in Maldegem. Bij wijze van voorbeeld verwijzen we naar Edouard De Laere (1848-1938) en zijn gezin.

Eduard De Laere (1848-1939) met zijn gezin in 1894.
1. Eduard De Laere (1848 - 1938) is 90 jaar geworden en verongelukt aan de Donkse Heirweg (Myosotis) - 2. Prosper (°1885) - 3. Maria (°1879) - 4. Irma (°1876) - 5. Eleonora De Zutter (echtgenote van Eduard en dochter van Pieter De Zutter en van Barbara De Lille) - 6. Alice De Laere - 7. Clara De Laere - 8. Martha De Laere (die ons alles vertelde op 20-10-1983) - 9. Ernest De Laere - 10. Michel De Laere. In 1894 was Maurits (°1896) De Laere nog niet geboren.

NOTEN

1 Paul VAN DE WOESTYNE. *150 jaar, "Van De Eecloonaer tot de Eeclonaar"*, Eeklo, 1999.
2 Edmond RUBBENS, *Edouard* Ducpétiaux *(1804-1868)*, Leuven, 1934, 2 dln.
3 A. SIMON, *Le Cardinal Sterckx et son temps (1792-1867)*, Wetteren, 1950, 2 dln.
4 R. AUBERT, *L' intervention de Montalembert au Congrès de Malines en 1863.* In *Collectanea Mechliniensia*, nr. 35, aug.-sept. 1950, pp. 525-551.
5 Karel VAN ISACKER, *De liberaal-katholieke pers*, in *Werkelijk en wettelijk land*, p. 53-59
6, 7, 8, 9, 10 Ibidem.
11 Hendrik VAN DE ROSTYNE: *Mevrouw Courtmans te Maldegem*, in *Over Mevr. Courtmans Leven en Werk*, Maldegem, 1990, hfdst. II, pp. 67-126.
12 Idem: *Maldegem zet de stap van een kerkelijke naar een burgerlijke begraafplaats (1862-1868)*, In *Jaarboek 1998 van de Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem*, pp. 51-92.
13 Ernest DE LAERE, in *Het Liberale Noorden*, 7 oktober 1932.

III. De klerikale katholieken en hun pers

La Civiltá Cattolica (1850)

Al van bij de aanvang van het liberalisme in de 19e eeuw is Rome ertegen gekant, tegen de liberale grondwetten en tegen strekkingen zoals die van kardinaal Sterckx. Dat was zo ten tijde van paus Gregorius XVI met zijn "Mirari vos" (1832) en dat blijft zo gedurende heel het pontificaat van Pius IX (1846-1878). In 1850 onderstreept Pius IX nogmaals zijn visie door de publicatie van een tijdschrift, *La Civiltá Cattolica.* De "Katholieke Beschaving" eist gehoorzaamheid aan de paus en verkondigt dat de staten niet mogen bestuurd worden op grond van rede, democratie en liberalisme, maar op grond van geloof, de wet Gods en katholicisme. Bijgevolg moet het liberalisme uitgeroeid worden en moeten de liberale grondwetten afgeschaft worden [1].

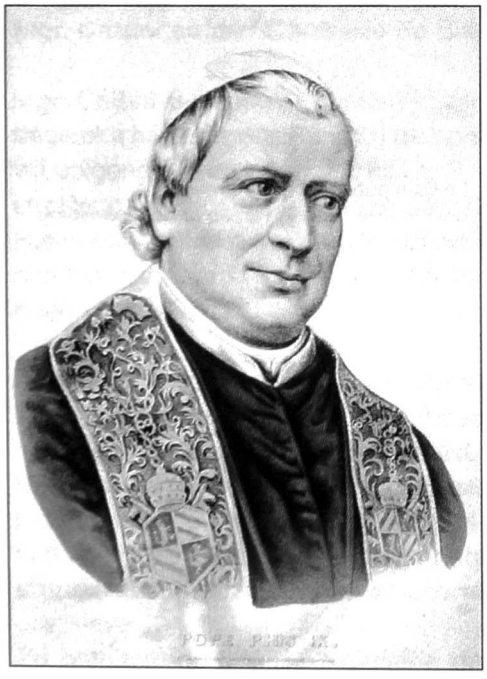

Paus Pius IX (1846-1878)

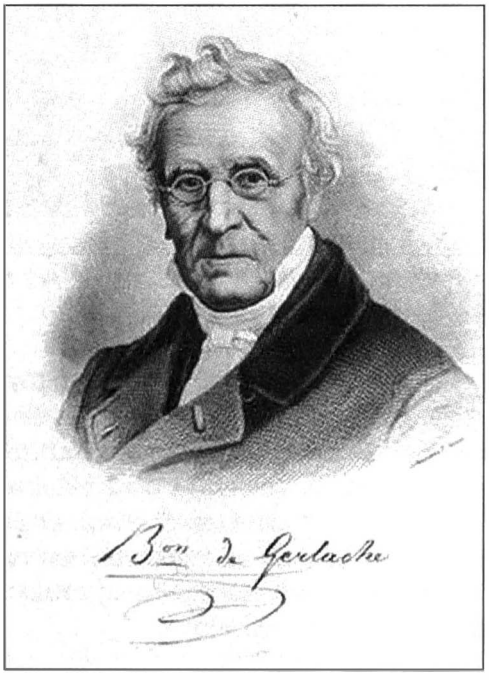

Baron Etienne de Gerlache (1785-1871)

Het essay van baron Etienne de Gerlache (1852)

Het standpunt van Pius IX wordt in ons land met veel gezag verdedigd door baron Etienne de Gerlache. In 1852 publiceert hij een veel besproken en veel geciteerd essay, waarin hij aantoont dat "de grote principes uit 1789" niet bruikbaar zijn om staten te besturen waarin "orde en discipline" moeten heersen.
Wat de Gerlache nastreeft, is een absolutistische theocratie zoals die in de Pauselijke Staten al sinds eeuwen gebruikelijk is. Alle macht aan de paus en aan de clerus, zowel de wereldlijke als de geestelijke [2].

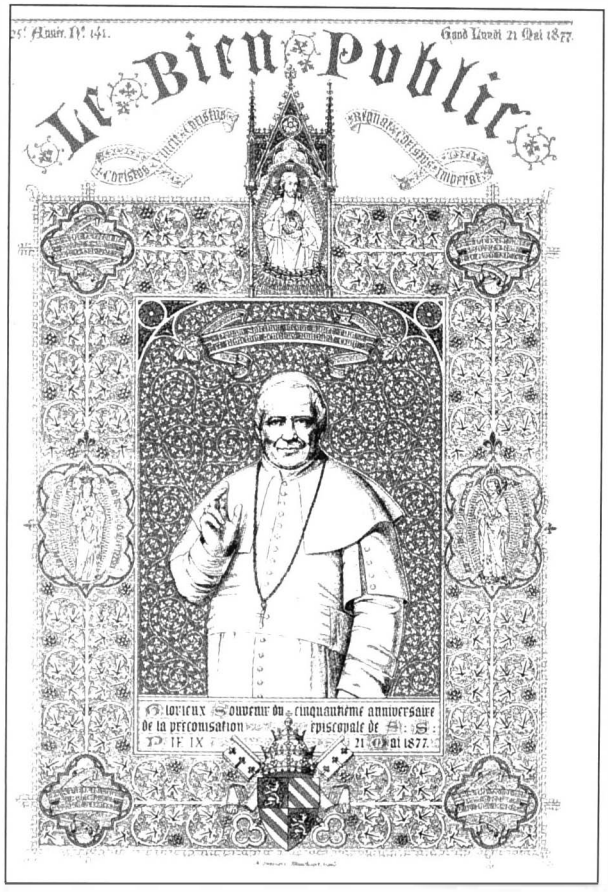

Le Bien public, huldenummer t.g.v. de 50ste verjaardag van de bisschopswijding van paus Pius IX (Kadoc, Leuven).

Le Bien public (1853)

Volkomen in de geest van *La Civiltá Cattolica* en van de Gerlaches essay stichten de klerikale katholieken van Gent een dagblad: *Le Bien public.* Het initiatief, dat van mgr. Louis Delbecque komt, wordt uitgewerkt door notaris Jules Lammens en zijn vrienden. Het eerste nummer verschijnt op 1 oktober 1853 en van bij de aanvang wordt de krant als een eersterangsblad beschouwd. *Le Bien public* is trouwens het werk van een groepje rijke idealisten. Ze beschouwen hun taak als lekenapostolaat en willen "hun tijd en hun fortuin besteden aan een heilige zaak: de geesten voorbereiden op het herstel van de christelijke samenleving" [3].

Het "Werk der Vlaemsche Katholieke drukpers" en *De Vlaemsche Leeuw* (1864)

In 1864 sticht men in Gent een belangrijke naamloze vennootschap, strekking Pius IX: het "Werk der Vlaemsche Katholieke Drukpers N.V.". Kanunnik Jules Verschueren (°1830) is medestichter en wijdt er een groot deel van zijn leven aan [4]. Bedoeling is de krachten te bundelen om een dubbele strijd aan te binden: enerzijds tegen de liberalen in Gent en anderzijds tegen de liberale katholieken (strekking Sterckx) in heel Vlaanderen.

De strijd moet dus in de eerste plaats in Vlaanderen gevoerd worden. En vermits de invloedrijke publicaties daar Franstalig zijn, zal de N.V. een weekblad uitgeven in het Vlaams, genaamd *De Vlaemsche Leeuw,* met als ondertitel "Recht voor de Vuist, zoo

spreekt de echte Vlaming". In de geest van de ondertitel schrijven de redacteurs er maar op los. Het resultaat is voorspelbaar. *De Vlaemsche Leeuw* gaat ten onder aan proceskosten [5].

Le *Catholique* (1865)

Paul de Gerlache, een neef van voornoemde baron, werkt tussen 1862 en 1865 aan de oprichting van een nieuwe krant. Hij is van mening dat *Le Bien public* niet radicaal genoeg is. Hij vraagt en krijgt raad en steun van een aantal geestesverwanten uit de high society, strekking Pius IX. Van Joseph de Hemptinne, Gents industrieel, en andere geldschieters krijgt hij de nodige financiële steun en op 1 november 1865 verschijnt het eerste nummer van *Le Catholique*. Het blad is openlijk en onverbloemd tegen de grondwet en tegen alle liberale vrijheden die daarin gewaarborgd zijn [6].
In een breve van 4 november 1869 feliciteert Pius IX Paul de Gerlache en zijn medewerkers van *Le Catholique* in de volgende bewoordingen: "Wij feliciteren u omdat gij zonder ontmoediging de langdurige en noodzakelijke strijd blijft voeren, niet alleen tegen de vijanden maar ook vaak tegen broeders" [7].

Mgr. Cattini en de "Confrérie de Saint-Pierre" (1870)

Mgr. Cattini is pauselijk nuntius in ons land van 1868 tot 1875. Tussen 1868 en 1870 begeleidt hij professor Périn bij de oprichting van diens "Confrérie de Saint-Pierre". In de vijf volgende jaren begeleidt hij de "Confrérie" om zoveel mogelijk persorganen van de strekking Sterckx om te buigen naar de strekking Rome. Hij slaagt in zijn opzet.
Het is dan ook met tranen in de ogen en met grote droefheid in het hart dat mgr. Cattini ons land in maart 1875 verlaat. Hij is er vast van overtuigd dat hij hier uitstekend werk heeft verricht [8].

Charles Périn is professor grondwettelijk recht aan de universiteit in Leuven. Na een audiëntie bij de paus op 1 mei 1868 werkt prof. Périn aan de oprichting van een broederschap. De vereniging zal uitsluitend bestemd zijn voor leden die tot de elite van het land behoren. Ze moeten graaf zijn, baron, kasteelheer, fabrikant, bankier, uitgever, notaris, hogere officier bij de zoeaven (het leger van de paus), etc. Ze moeten bovendien werken in de geest van de groep die *Le Bien public* uitgeeft. Kortom, ze moeten bereid zijn om aan lekenapostolaat te doen, onder meer ten bate van de pers en van het verenigingsleven.
Zo ontstaat in 1870 de "Confrérie de Saint-Pierre". Sleutelfiguren in die confrérie zijn o.m. graaf Antoine de Villermont, voorzitter van diverse beheerraden; graaf de Villers; baron Etienne de Gerlache en diens neef Paul; Jules Lammens, notaris en stichter van *Le Bien public* (1853); Jules en Henri Desclée, uitgevers; Joseph de Hemptinne, Gents industrieel en sponsor; Victor Mousty, gewezen luitenant bij de zoeaven; Leon Collinet, kasteelheer en advocaat aan het Hof van Beroep in Brussel, e.a. [9]

De *Courrier de Bruxelles* (1871)

Al heel snel richt de confrérie een dagblad op, dat uiteraard de idealen verkondigt van prof. Périn, van mgr. Cattini, en bijgevolg van Pius IX. Graaf Antoine de Villermont wordt voorzitter van de beheerraad [10]. Het eerste nummer van hun *Courrier de Bruxelles* verschijnt op 14 december 1871. Van bij de aanvang is het een gezaghebbende krant met

standing, die openlijk de strijd aanbindt tegen de *Journal de Bruxelles* (1863), die de strekking van wijlen kardinaal Sterckx blijft verdedigen.

Een Naamloze Vennootschap voor de pers, strekking Rome (1872)

In 1872 richt de "Confrérie de Saint-Pierre" een N.V op die het beheer zal waarnemen over de katholieke pers: "Société anonyme de Saint-Pierre pour la publication de journaux et revues catholiques en Belgique". Graaf Antoine de Villermont is weer voorzitter van de beheerraad. De uitgevers Jules en Henri Desclée bezetten er de sleutelposities. Kanunnik Jules Verschueren (Gent) sticht er de Nederlandstalige tegenhanger van: het "Werk der Vlaemsche Katholieke Drukpers" [11].

Er moeten via de "N.V. Confrérie de Saint-Pierre" zoveel mogelijk kranten, weekbladen en tijdschriften ingepalmd worden van de strekking Sterckx en eventueel ook van de liberalen. Ze moeten omgevormd worden tot organen van de strekking Rome. De middelen daartoe zijn bekend: opkopen, overnemen, aanstellen van een nieuwe beheerraad, van een nieuwe hoofdredacteur etc

Tussen 1872 en 1875 krijgt de N.V. het beheer in handen van vijf kranten die opgericht zijn ten tijde van en in de geest van kardinaal Sterckx:

- *Het Fondsenblad*", gesticht in Gent in 1864, overgenomen in 1872 door kanunnik Verschueren, die er als nieuwe hoofdredacteur Frans De Potter aanstelt, geschiedschrijver en naderhand medestichter van het Davidsfonds;
- De *Gazette van Thielt*, gesticht in 1864;
- *L'Ami de L'Ordre*, gesticht te Namen in 1867;
- *L'Union*, gesticht te Dinant in 1867;
- *Journal d'Anvers*, gesticht in 1868 op verzoek van mgr. Dechamps, opvolger van kardinaal Sterckx.

Bovendien sticht de N.V. in 1872 nog nieuwe kranten, die uiteraard van bij de start de strekking Rome verdedigen [12]:

- *La Gazette de Liège*, gesticht in 1872 op verzoek van mgr. Montpellier;
- *Courrier de L'Escaut*, gesticht in 1872 op verzoek van mgr. Dumont, bisschop van Doornik;
- *La Semaine religieuse*, idem.

In 1875 wordt een medestichter van de confrérie uit de beheerraad gesloten: Joseph de Hemptinne, Gents industrieel en sponsor van diverse initiatieven. Zijn uitsluiting heeft veel te maken met zijn sponsoring van het weekblad *La Croix*. De statuten die melding maken van zijn uitsluiting, blijven voor de rest onveranderd. Ze worden gepubliceerd in een bijlage van "Le Moniteur belge" van 26 februari 1875.

***La Croix* (1874)**

Victor Mousty is een gewezen luitenant uit het zoeavenleger van paus Pius IX. Na de val van Rome in 1870 richt hij her en der zoeavenbonden en Piuskringen op. In de Piuskringen streven de leden een persoonlijke heiliging na door gebed, offer, vasten, boete, bedevaart enz om "de kruistocht van het zoeavenleger" op gang te brengen.
De zoeavenbonden daarentegen zijn krijgshaftige verenigingen voor oud-strijders en

voor soldaten in spe van het pauselijke leger. Victor Mousty wil immers een heilige oorlog ontketenen tegen de liberalen. Hij bestempelt trouwens alle katholieken die trouw zweren aan de grondwet als verraders van de paus.

Van de Gentse industrieel en sponsor Joseph de Hemptinne krijgt Victor Mousty het nodige kapitaal om het weekblad La Croix uit te geven, een blad dat het gedachtegoed van de Piuskringen en van de zoeavenbonden moet verspreiden. Het eerste nummer verschijnt op 6 februari 1874. Aan de stichters en redacteurs schenkt Pius IX in zijn breve van 21 mei 1874 "met grote liefde de Apostolische zegen" [13]. In 1876 onttrekt La Croix zich aan het gezag van de Belgische bisschoppen. Die laten uiteraard La Croix vallen, behalve mgr. Dumont, bisschop van Doornik, die het blad blijft verdedigen.

Politici en uitgevers moeten "beginselvaste" katholieken zijn

Op 5 juli 1875 sticht prof. Périn een nieuwe broederschap: de "Confrérie de Saint-Michel". De leden moeten tot de elite behoren van het land. Ze moeten een kruis dragen op hun borst en zich toeleggen op gebed, versterving en boete. Elke vrijdag moeten ze vasten en elke maand, voor ze naar de vergadering gaan, een half uur besteden aan de aanbidding van het Allerheiligste. Voornoemde deugden en devotie zijn voortaan het kenmerk van de "beginselvaste katholiek".
Op 29 mei 1876 eist de "Confrérie" die beginselvastheid van alle katholieke politici die op verkiesbare plaatsen willen staan en in mei 1878 eist prof. Périn ze ook van zijn uitgevers en hoofdredacteurs. Op 5 augustus 1878 krijgt hij daaromtrent de zegen van het Vaticaan [14].

De strekking Sterckx wordt verworpen

In december 1877 trekt de "Confrérie de Saint-Michel" de kiesstrijd op gang met een brochure en een programma waarvan de inhoud, kort gezegd, neerkomt op het volgende: "Van zodra we de 2/3 meerderheid bereiken in het parlement, zullen we de grondwet afschaffen en alle politieke macht in handen geven van de paus en van de Kerk."
Vlak voor de verkiezingen van 11 juni 1878 herhalen ze dit nog eens in een tweede brochure: "Indien we de kiesstrijd winnen, dan geven we de regering van ons land in handen van onze bisschoppen".
Twee katholieke bladen doen niet meer mee. Ze worden bijgevolg door Périn en zijn confrérie uitgesloten, want ze blijven de democratie en de grondwet verdedigen. Het betreft La Patrie (1855 e.v.) uit Brugge met als directeur Amand Neut en de Journal de Bruxelles met als directeur Prosper de Haulleville. Beiden blijven door dik en dun de strekking Sterckx verdedigen [15].

Een bokkensprong van de liberalen (januari-juni 1878)

Opeens gebeurt er iets waaraan de confrérie niet had gedacht. De liberalen verspreiden hun eerste brochure gratis over heel het land, integraal en ongecensureerd, inclusief het "Imprimatur"[16]. Een kleine opiniepeiling had immers uitgemaakt dat de grote meerderheid van de toenmalige kiesgerechtigden vijandig stond tegenover dat programma. Hoe dan ook, op 11 juni 1878 winnen de liberalen de kiesstrijd. Hubert Frère-Orban vormt een liberale regering, die aanblijft van 1878 tot 1884.

In die periode wordt Maldegem bestuurd door de liberale burgemeester Désiré De Meyere (1878-1884). Wat de drukkers en uitgevers Bernard en Camiel Willems betreft: kort nadien starten ze en de afstand tussen hen en Prosper de Haulleville en Amand Neut enerzijds en de strekking Godineau uit *La Flandre libérale* anderzijds wordt steeds maar kleiner.

De Volksvriend

Na de nederlaag van de katholieken op 11 juni 1878 streven hun kranten al direct naar een eventuele overwinning bij de eerstvolgende tussentijdse verkiezingen van 1882. In die context publiceert kanunnik Verschueren *De Volksvriend*. Dat weekblad moet de basisuitgave worden van zijn N.V. uit 1864, het "Werk der Vlaemsche Katholieke Drukpers". *De Volksvriend* mag echter niet zo agressief zijn als *De Vlaemsche Leeuw* van weleer, zodat hij niet ten onder gaat aan processen [17].
Een jaar later start Camiel Willems te Maldegem met een drukkerij, die weldra *De Volksbode* uitgeeft. Een liberale tegenhanger van *De Volksvriend* uit Gent?

De Gentenaar

Na de nederlaag van 11 juni 1878 stelt kanunnik Verschueren al zijn hoop op een andersoortige krant: volks en strijdlustig. Veel "couleur locale" en vooral goedkoop. Kortom, een "centenblad". Het mag maar 1 cent kosten (1 cent is een muntstuk van 2 centiemen), om aldus de afstand te onderstrepen met de zogenaamde deftige kranten voor de burgerij, kranten die minstens twee keer zoveel kosten.
Het wordt uiteindelijk De Gentenaar *met als ondertitel "Recht voor de Vuist". Hij wordt gedrukt op de persen van* Le Bien public*, destijds in de Drabstraat in Gent. Het eerste nummer verschijnt op 27 januari 1879* [18].

NOTEN

1 Karel VAN ISACKER, *De stellingen en de evolutie van het ultramontanisme in België*, in *Werkelijk land en wettelijk land*, pp. 60-65.
2 Baron Etienne DE GERLACHE (1785-1871), *Essay sur le Mouvement des Partis en Belgique depuis 1830, jusqu'à ce jour, suivi de quelques réflexions sur ce qu'on appelle les Grands Principes de 1789,* Bruxelles, 1852.
3 VAN ISACKER , o.c. pp. 67-68.
4 Daniël VAN ACKER, *Kanunnik Verschueren bouwde een hele krantengroep uit*, in *De Gentenaar,* verjaardagsnummer 1879-2004, 27 januari 2004, pp. 4-5.
5 Daniël VAN ACKER, *Een centenblad, recht voor de vuist*, in *De Gentenaar*, l.c.
6 VAN ISACKER, *De stellingen en de evolutie...*, pp. 60-85.
7 VAN ISACKER, *o.c.* p. 212, nota 85.
8 Mgr. CATTINI aan Mgr. FAICT. Brief van 20 maart 1875. Brugge, Bisschoppelijk Archief, *Acta sub Faict*. Geciteerd door KVIs, p. 203.
9 Charles PERIN, *Les Lois de la Société Chrétienne*, (2 dln.), Parijs, 1875.
10 Armand LOUANT, *Charles Périn et Pie IX*, in *Bulletin de l'Institut historique Belge de Rome*, nr. 27, Brussel 1927, geciteerd door KVIs.
11 Daniël VAN ACKER, *Een centenblad...* , pp. 4-5.
12 Karel VAN ISACKER, *De twist tussen liberale en klerikale katholieken*, o.c. p. 237, voetnota 38.
13 Karel VAN ISACKER, o.c., p. 231.
14 M. BECQUE en A. LOUANT, *Le dossier « Rome et Louvain »* de Charles Périn, in *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, nr. 50, 1955, pp. 36-124. Cit. KVIs.
15 Ibidem.
16 Ibidem.
17 Daniël VANACKER, *Kan. Jules Verschueren* ... o.c. p. 4.
18 Daniël VANACKER, *Een centenblad, recht voor de vuist,* o.c. p. 4.

IV. De persconferentie van paus Leo XIII

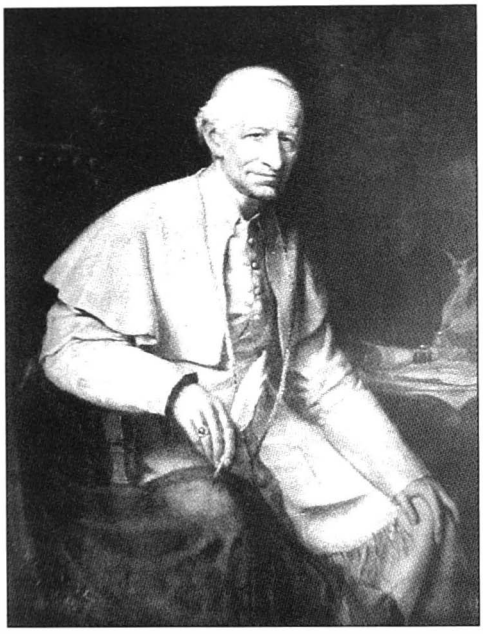

Leo XIII, de paus van de revolutionaire encycliek Rerum Novarum (15 mei 1891). De 36-jarige Joachim, graaf Pecci, de latere paus Leo XIII, was gedurende drie jaar pauselijk nuntius in ons land. Hij woonde toen aan de Brusselse Zavel, nr. 7. Een plaket tegen de gevel van Bar-Boutique Nicolas herinnert daar nog steeds aan.

Paus Leo XIII en de pers

Intussen is er opvallend veel veranderd in het Vatikaan. Eind 1877 is Pius IX er overleden en op 20 februari 1878 wordt zijn opvolger gekozen: Leo XIII.
De nieuwe paus verandert uiteraard niets aan de leer van de Kerk, maar hij volgt een heel andere strategie dan zijn voorganger [1]. De grote lijnen ervan deelt hij in maart mee aan de bisschoppen van België en eind december 1878 aan de regering Frère-Orban.
Op een persconferentie zal de paus zijn standpunt verduidelijken. Vierhonderd katholieke uitgevers en directeurs van kranten uit heel de wereld brengen hem daar op 20 februari 1879 hulde. In zijn toespraak beklemtoont Leo XIII dat alle katholieken die verantwoordelijkheid dragen voor de pers onder elkaar de eenheid moeten nastreven. Onder de aanwezigen zijn ook vertegenwoordigers van de twee strekkingen uit ons land. Enerzijds graaf Antoine de Villermont, woordvoerder van de strekking Périn, anderzijds Prosper de Haulleville, directeur van de *Journal de Bruxelles* en tevens woordvoerder van het Brugse *La Patrie* en van heel de strekking Sterckx.

Twee dagen na zijn persconferentie verleent Leo XIII een speciale audiëntie aan Prosper de Haulleville. De paus verwijst nog even naar zijn toespraak tot de internationale pers en herhaalt dat de katholieken in België de eenheid moeten nastreven, tot welke strekking ook ze destijds hebben behoord, die van Pius IX, van Sterckx, de Gerlache, Cattini, Périn, Mousty of wie dan ook. Vervolgens verduidelijkt Leo XIII zijn standpunt over onze grondwet en over de pers in België: "De Belgische grondwet bekrachtigt enkele principes die ik als paus niet zou kunnen goedkeuren. Maar in de huidige omstandigheden is het systeem van de vrijheid gunstig voor de Kerk in uw land"... "De Belgische katholieken moeten bijgevolg ophouden de grondwet aan te vallen. Ze moeten hem verdedigen."

De paus zal bijgevolg zijn steun verlenen aan de Haulleville, aan diens *Journal de Bruxelles* en aan alle katholieke persorganen die strijden voor het behoud van de grondwet. "Wie anders denkt, spreekt of handelt, moet niet rekenen op aanmoediging van het Vatikaan."
Van twee eminenties krijgt de Haulleville de volgende verduidelijking: "Wij kunnen uw katholieke tegenstrevers niet openlijk afkeuren, want het zijn oprechte en toegewijde vrienden, die wij niet willen verdrieten, maar bekeren", aldus mgr. Cracki. Kardinaal Bilio deelt hem mee: "Gij wordt geplaagd door de pest der kleine theologen. En klein beetje theologie maakt onverdraagzaam. Veel theologie maakt verdraagzaam" [2].

Interne verdeeldheid niet meteen opgeheven

Als de persconferentie voorbij is, zorgt graaf Antoine de Villermont voor de eenheid onder katholieke uitgevers. De leden van de confréries wenden zich af van Périn en volgen de nieuwe paus in zijn beleid. Alleen mgr. Dumont van Doornik plooit niet. Hij werpt zich in de politiek om te schrijven dat de kandidaten van de katholieke partij geen goede katholieken zijn. Ze zijn niet beginselvast. Ze hebben geen onbesproken levenswandel, hun "heiligheid" is maar schijn.
Hij publiceert dat niet alleen in de kranten die hijzelf destijds heeft opgericht, *La Semaine religieuse* en de *Courrier de l'Escaut*, maar krijgt bovendien van juni 1880 tot augustus 1881 een vrije tribune in *La Flandre libérale.* Daarin sleurt hij een groot aantal katholieke personaliteiten door het slijk. Hij gebruikt daartoe gegevens die afkomstig zijn uit de briefwisseling die ze met hem voerden. Waarom die lastercampagne? Omdat ze tot de strekking Sterckx behoren.
Volgens Karel Van Isacker winnen de liberalen de tussentijdse kiesstrijd van 13 juni 1882 dankzij die haat- en lastercampagne van Dumont [3]. Frère-Orban kan dus nog twee jaar verderregeren (1882-1884). In die twee jaar wordt de schoolstrijd beslecht.
De confréries blijven uiteraard bestaan. Hun grote vitaliteit en de strijdvaardigheid die ze ooit betuigd hebben tegen de grondwet, wenden ze nu aan om zo snel mogelijk een katholiek onderwijsnet uit te bouwen. Grote uitgevers en geldinzamelaars zoals Alfons Siffer spelen hier een doorslaggevende rol.

Philip De Wachter tegen Eduard Neelemans

Iets gelijkaardigs van wat zich met Dumont afspeelt op nationaal vlak, gebeurt ook in Eeklo. In de kiesstrijd van 1881 bieden zich daar twee katholieke kandidaten aan om burgemeester te worden: Philip De Wachter (strekking Périn) en Eduard Neelemans (strekking Sterckx).

In 1882 wordt Neelemans benoemd door G. Robin-Jacquemijns, liberaal minister van Binnenlandse Zaken. Daarop ontketent De Wachter een haat- en lastercampagne in het Eeklo's weekblad *De Vaderlander* (strekking Périn). Alles wat niet klerikaal is, wordt daarin als goddeloos gebrandmerkt. Dat gooien met modder duurt tot aan de volgende kiesstrijd (1882-1884).
Merkwaardig is dat twee nationale dagbladen van de strekking Sterckx Neelemans verdedigen: de *Journal de Bruxelles* van de Haulleville en *La Patrie* van de Brugse familie Neut. Het mag echter niet baten: Neelemans valt in ongenade bij de geestelijkheid en bij de radicale katholieken. In oktober 1884 dringt hij zelfs niet meer aan om kandidaat te zijn voor de gemeenteraadsverkiezingen [4].

De liberalen eisen neutraliteit

Van bij de aanvang van de regering Frère-Orban (1879 e.v.) legt minister Van Humbeeck een wetsvoorstel neer omtrent de hervorming van het openbaar onderwijs. Het onderwijs in de officiële scholen moet neutraal zijn, d.w.z. het mag niemand kwetsen in zijn geloofsovertuiging, geen katholieken, geen protestanten, geen joden, geen andersgelovigen. Men zal er dus geen godsdienstlessen geven en er voortaan lesgeven over de grote principes uit de grondwet, over het burgerlijk wetboek, over burgerzin en sociale moraal, over de universele principes van de lekenmoraal, etc.

Ook de schoolboeken en de prijsboeken moeten die geest van neutraliteit en burgerzin uitstralen. Heel wat schoolboeken zullen trouwens moeten herwerkt en herdrukt worden. Pierre Verhaegen geeft daaromtrent enkele krasse staaltjes van wat de kortzichtige pennenlikkers ervan bakken [5]. Als de katholieken, protestanten, joden en andersgelovigen geen genoegen nemen met die formule van neutraal onderwijs, dan mogen ze uiteraard zelf hun eigen scholen oprichten. Maar ze moeten dan ook de kosten dragen van de gebouwen, de wedden, de leermiddelen enz. Over dat voorstel wordt in de Kamers van 22 april tot 6 juni lang en hard gedebatteerd. Op 6 juni 1879 wordt de wet gestemd.

De bisschoppen noemen dat doodzonde

De wet is nog maar een week gestemd of hij wordt al zwaar veroordeeld door de bisschoppen. Onder de kreet "GOD WIL HET" verklaren ze "dat men in geweten dergelijke scholen niet mag bijwonen". Zonder de speciale en persoonlijke toestemming van een bisschop verkeren "zowel de onderwijzers als de ouders van de leerlingen der openbare lagere school in staat van doodzonde" [6].

Op 1 juli 1879 wordt de wet ondertekend en op 10 juli verschijnt hij in het *Belgisch Staatsblad.* Hij is nog maar vier dagen gepubliceerd of er verschijnt een herderlijk schrijven van kardinaal Victor Dechamps, hoofd van voornoemde bisschoppen en opvolger van kardinaal Sterckx. In dat schrijven staat de uitleg waarom kinderen van katholieke ouders moeten wegblijven uit officiële scholen. Die scholen zijn immers "van nature slecht en schadelijk omdat de leerlingen daar in de gelegenheid zijn hun geloof en hun goede gewoonten te verliezen" [7].

De weerslag daarvan op de scholen

Sinds de invoering van het neutraliteitsprincipe (14 juli 1879) verstrekken de gemeentescholen gedurende enkele jaren geen godsdienstonderricht (1879-1884). Vandaar dat de meerderheid van de ouders hun kinderen er wegtrekt. Vandaar ook dat de dorpspastoor catechismusles geeft in de kerk, in de pastorie of in zijn tuin.

Inmiddels worden er voor die "dakloze leerlingen" noodlokalen gevonden en ingericht waarin uitgesproken katholiek onderwijs wordt verstrekt, doorgaans in erbarmelijke omstandigheden.
Bijgevolg begint voor de katholieke Maldegemse leerlingen het nieuwe schooljaar met een beetje vertraging, d.w.z. pas op woensdag 22 oktober 1879. Die historische gebeurtenis wordt ingezet met een grootse katholieke plechtigheid: "Niet minder dan 500 kinderen woonden, samen met hun leerkrachten, een mis bij in de Sint-Barbarakerk. Die

Pastoor Johannes Vinckier (van 1832 tot 1872). Op 29 mei 1843 sticht de gemeenteraad een gemeenteschool en benoemt Xavier Wallemacq als gemeenteonderwijzer. Diezelfde gemeenteraad verleent aan pastoor Vinckier een bouwvergunning om zijn spellewerkschool voor arme meisjes uit te breiden. Sindsdien wordt de spanning in Maldegem steeds maar groter tussen twee katholieke strekkingen. De liberale katholieken streven naar een lekenstaat met als uitgangspunt de liberale grondwet van 1830-1831. De klerikale katholieken daarentegen streven naar een godsdienststaat met als uitgangspunt de richtlijnen van de paus.

500 leerlingen waren dan nog alleen maar kinderen uit de zeven buitenwijken. Het sermoen werd gehouden door de Eeklose deken" [8].

Wij bouwen onmiddellijk een katholiek onderwijsnet uit

Op 14 juli 1879 kondigt kardinaal Dechamps bovendien aan dat hij zich zal houden aan de wet. Maar: "Wij zullen onze eigen scholen bouwen en de kosten ervan dragen. Wij willen dat er in alle klassen godsdienstles wordt gegeven. Alle leervakken en heel de opvoeding van de jeugd moeten een geest van katholiciteit uitstralen".
Kardinaal Dechamps handelt hier volledig in overeenkomst met de richtlijnen van Leo XIII. De paus riep toen op voor eenheid onder alle katholieken, om het even tot welke strekking ze ooit hadden behoord.
Bij Sterckx was de vraag: "Gaat ge elke week naar de kerk? En ge zijt voor de grondwet? Welnu, werk dan mee aan de uitbouw van die grondwet: onze instellingen, de gemeentescholen voor jongens en meisjes, de gemeentelijke begraafplaatsen, gemeentelijk onderwijs voor volwassenen, gemeentelijke bibliotheken, etc."
Bij Dechamps is de vraag: "Gaat ge elke week naar de kerk? Blijf dan weg uit die gemeentescholen en steun ons bij het bouwen en inrichten van een goed en degelijk katholiek onderwijsnet." Dat alles "in 't belang van de huisgezinnen waar verslapping in godsdienst op de voet wordt gevolgd door verflauwing in eerbied, gehoorzaamheid, vertrouwen, liefde en andere deugden die het huiselijk geluk uitmaken; in 't belang van de samenleving (...) in het bewustzijn van plicht, in de gevoelens van onderdanigheid en onderwerping, in de vreze Gods, met één woord: in den godsdienst" [9].

De samenstelling van een pakket prijsboeken in 1881

De leerkrachten van de vier gemeentescholen van Maldegem stellen bij de aanvang van het schooljaar 1881-1882 het pakket samen van de prijsboeken. Ze liggen met de wet

van 10 juli 1879 voor hun neus en hebben in hun achterhoofd art. 4: de eis van neutraliteit. Burgemeester Désiré De Meyere keurt hun voorstel goed en beveelt de uitvoering ervan op 15 december 1881. Aldus mag de boekhandel van Camiel Willems 216 prijsboeken leveren voor een bedrag van 137 fr. [10]

Hugo Notteboom verrichtte in 1996 een onderzoek omtrent het soort boeken dat Camiel Willems in voorraad had. Hij vermeldt een brede waaier van boeken, auteurs en werken[11]. Uit die studie kan men echter afleiden dat Camiel Willems geen enkel van die prijsboeken in huis heeft. Hij moet ze allemaal aankopen. En dat roept toch vragen op. Waarom? Omdat de samenstelling van dat boekenpakket duidelijk wijst op een goed inzicht in de geest van vrijzinnigheid en neutraliteit. Niet omdat er geen werk in voorkomt over godsdienst, maar omwille van de structuur en de samenstelling van het boekenpakket. Op de eerste plaats komt moraal, daarna recht, geschiedenis, aardrijkskunde, wetenschappen, techniek.
Alles verwijst impliciet naar prof. Tiberghien (U.L.B.) en diens essay "Traité de morale universelle". Minister Van Humbeeck laat de inhoud ervan verspreiden in alle officiële scholen [12].

De volgende prijsboeken [13] zullen dus uitgereikt worden op 31 juli 1882, de laatste dag van het schooljaar (De grote vakantie duurde toen slechts 1 maand en begon pas op 1 augustus).

1 Moraal: André. Zedelijke vertellingen. 10 ex. à 0,50 fr. voor de gemeenteschool van meester Wallemacq;
2. Recht: Dérostia. Grondwettelijke rechten. 8 ex. à 0,40 fr. voor Wallemacq .
3. Geschiedenis: Fr. De Potter. Geschiedenis van Maldeghem. 1 ex. voor Donk.
4. Aardrijkskunde: Siret. De 9 Provinciën, 1 ex. à 3,25 fr.
5. Landbouw: De Kerckhove. De landbouw in Vlaanderen.
   1 ex. à 0,60 f. voor de jongensschool van Wallemacq.
6 Groenten en tuinbouw: Van Hulle. De moeshovenierderij.
   voor de school van meester Louis De Maertelaere te Kleit 2,50 fr.
7. Huisdieren en veeteelt: Gouverneur-Diergaarde. 8 ex. à 2 fr. voor Julia Courtmans.
8. Wetenschappen: De Cort. Wetenschappelijke lezingen. 1 ex. à 1,25 fr.
   voor Wallemacq, en 2 ex. voor Louis De Maertelaere te Kleit.
9. Architectuur: De Kerckhove. Overzicht bouwkunst. 1 ex. à 0,60 fr. voor Wallemacq.
10. Poëzie: Ledeganck. Dichtwerken in Volksuitgave.
    3 ex. à 1,25 fr. voor Kleit en 2 ex. voor Donk.
    Tollens: De overwintering op Nova Zembla. 5 ex. à 0,65 fr. voor Donk.
11. Fabels: Stinissen. Fabelen. 1 ex. à 1,25 fr. voor Wallemacq.
12. Prentenboeken: Anoniem. Het boek met prentjes. 27 ex. à 0,20 fr.voor Wallemacq ;
    24 ex. voor J. Courtmans en 4 ex. voor Donk.
13. Franse taal: Collet. Enfances célèbres. 4 ex. à 2,25 fr. voor lln. van Julia Courtmans.
14. Verhalend proza:
    Cremer
    a. De Beet. 1 ex. à 1,10 fr. voor Wallemacq.
    b. Kees. 1 ex. à 1,10 fr. voor Donk.
    c. Desiderio. 1 ex. à 1,10 fr. voor Donk.
    Geiregat

a. Verhalen voor kinderen. 8 ex. à 0,80 fr. voor J. Courtmans.
b. Het Moorken. 1 ex. à 0,35 fr. voor Wallemacq.
c. Een goed hart. 1 ex. à 0,35 fr. voor Wallemacq.
Hoffman
a. De Visscher. 6 ex. à 1 fr. voor Wallemacq.
b. Kerstvertelling. 1 ex. à 1 fr. voor Wallemacq.
c. Onverschrokken. 1 ex. à 1 fr. voor Wallemacq.
Siret: Gemengde verhalen. 8 ex. à 0,60 fr. voor Wallemacq.
en 30 ex. voor de meisjesschool van J. Courtmans 18,00.

Meester Wallemacq opteert voor Conscience

Als we de prijsboeken overlopen bestemd voor de meisjes uit de school van Julia Courtmans, dan stellen we vast dat er geen enkel werk van Conscience in voorkomt. Wordt Conscience niet gelezen door meisjes? Is hij niet liberaal genoeg? Of is het omdat er niets, maar dan ook niets, besteld is uit de reeks werken van mevr. Courtmans? We weten het niet. Hoe dan ook, meester Xavier Wallemacq bestelt des te meer werken van Conscience: 38 titels voor Wallemacq, 7 voor Kleit en 2 voor Donk. Misschien wil Wallemacq gewoonweg onderstrepen dat er in 1882 een grote Conscienceviering komt.

De boeken van Conscience zijn dus hoofdzakelijk bestemd voor de jongensschool van meester Wallemacq; ze werden tot ver in de 20ste eeuw veel gelezen: Wat een moeder lijden kan, Een slachtoffer der moederliefde, De Loteling, Rikke-tikke-tak, Zeemanshuisgezin, De stem uit het graf, Mengelingen, De minnezanger, Schandevrees, Hoe men schilder wordt, Een goed hart, Siska van Roosemaal.
Voor de gemeentescholen van Kleit en Donk worden aangekocht: De gekkenwereld, en Een 0 te veel.

Adreswijziging van woonplaats, bureau en boekhandel

Zoals blijkt uit de factuurhoofding woont Camiel Willems op 15 december 1881 nog in de ouderlijke woning, Noordstraat 38 te Maldegem (heden zuid van de toegang tot het Sint-Annapark). Ook zijn bureau en zijn boekhandel zijn daar gevestigd [14]. Nog voor zijn huwelijk op 3 februari 1883 verhuist hij met zijn boekhandel en bureau naar de Noordstraat nr. 41. Dat blijkt onder meer uit de bijgevoegde hoofding van de factuur d.d. 12 oktober 1882 [15].

Die woning nr. 41 (heden optiek Alain Verstringe) staat op grond die toen nog toebehoorde aan de eigenaars van 't Kasteeltje, namelijk aan Marie-Josephine Cabuy, de toekomstige echtgenote van Camiel Willems. Marie-Josephine was immers een dochter van Sylvia De Buck en de kleindochter van Josephine De Smet, echtgenote van Lieven De Buck. Op de dag van zijn huwelijk gaat Camiel Willems ook in nr. 41 wonen. Zijn drukkerij was dan al bij zijn schoonvader Frans Cabuy in de Marktstraat, gevestigd.

De prijsboeken voor eind juli 1883

Voor het schooljaar 1882-1883 mag Camiel Willems opnieuw de prijsboeken leveren (12 oktober 1882) [16].

1 Geschiedenis
Geiregat, Karel de Stoute. 12 ex. voor Wallemacq.
2. Franse taal
Les Alpes. 4 ex. voor Wallemacq.
Ascentions célèbres. 2 ex.. voor Wallemacq.
3. Verhalend proza
Mevr. Courtmans, Het geschenk van den Jager, 6 ex. voor de school van Julia Courtmans.
Mevr. Courtmans, De gemeenteonderwijzer. 6 ex. voor Julia Courtmans.
Smiles, Help u zelf. 3 ex. voor Kleit.
Jules Verne aan kinderen verhaald. 10 ex. voor de school van Julia Courtmans.
Hendrik Conscience: nieuwe titels:
De twee vrienden; 2 ex. voor Wallemacq; De baanwachter, 1 ex. voor Wallemacq en 1 ex. voor Julia Courtmans; De plaag der dorpen, 1 ex. voor Kleit; De omwenteling van 1830, 1 ex. voor Kleit; Houten Clara, 1 ex. voor Kleit; Blinde Rosa, 1 ex. voor Kleit; Een uitvinding des duivels, 1 ex. voor Donk; De ondervinding maakt wijs, 3 ex. voor Donk; De arme edelman, 1 ex. voor Donk; Koning Oriand, 1 ex. voor Donk; Het wassen beeld, 1 ex. voor Donk; Graaf Hugo van Craenhoeve, 1 ex. voor Donk; Gerechtigheid van hertog Karel, 1 ex. voor Donk.

Alfons Siffer en De Katholieke Schoolpenning

Alfons Siffer wordt geboren in Zomergem in 1850. Hij studeert achtereenvolgens aan het College in Eeklo en aan het kleinseminarie in Sint-Niklaas en volgt dan letterkunde en geschiedenis in Leuven en notariaat in Gent.
Hij vestigt zich in Gent in de Hoogpoort, niet als notaris, maar als drukker en uitgever van boeken, tijdschriften, illustraties en met een uitgebreide handel in boeken. Naderhand verhuist hij naar het Sint-Baafsplein. Heel zijn leven en zijn bedrijf straalt 100% de strekking Périn uit.

In oktober 1876, volkomen in de geest van de "Confrérie de Saint-Michel" (1875 e.v.), sticht Alfons Siffer in Gent de vereniging van "De Katholieke Schoolpenning".
Hijzelf en zijn leden gaan er elke week rond in een of andere wijk, met verzegelde bussen, om "kleingeld" in te zamelen. Ze beschouwen hun actie als lekenapostolaat, vrijwilligerswerk ten bate van het katholiek onderwijs.

In veel gezinnen van de burgerij wordt het moreel bewustzijn onrechtstreeks aangewakkerd door de actie "Schoolpenning". Zo drinkt men er op bepaalde dagen geen wijn bij het eten, wat een besparing betekent van zoveel 'penningskens' voor het goede doel. Of men vast op vrijdag om dezelfde reden. Of men reist per trein in 2de klas in plaats van in 1ste.

Op toneel- of zangavonden of als er visite komt, op dorpsfeesten of op Vlaamse kermissen, steeds gaan de kinderen eens rond met verzegelde collectebussen. Weldra staan die bussen overal: in winkels, in herbergen, in de lokalen van katholieke verenigingen e.a.

Wat in 1876 onooglijk klein begint, krijgt van bij de aanvang de steun van bisdom en pers en groeit uit tot een nationale onderneming met 300 afdelingen en met ± 10.000 wer-

Alfons Siffer als Officier in de Leopoldsorde en Commandeur van de Orde van de H. Gregorius. [17]

kende leden. De globale opbrengst wordt op 40 miljoen fr. geraamd: 20 miljoen fr. aan collectegelden; 10 miljoen fr. aan schenkingen in natura (bouwgronden, bakstenen en bouwmaterialen, timmerhout, schoolmeubelen etc.). Daarbovenop nog 10 miljoen fr. aan gratis geleverde arbeid van vrijwilligers, die een handje komen toesteken na de werkuren [18].

Alfons Siffer verwerft grote faam als drukker, als uitgever, als handelaar, als geldinzamelaar, als politicus enz. Zijn firma is aanvankelijk gevestigd in de Hoogpoort nr. 52 en naderhand op het Sint-Baafsplein. Men kan er terecht voor abonnementen op alle katholieke tijdschriften. Hij heeft ook medewerkers en correspondenten in het buitenland.
Wat zijn tijdschriften betreft, vermelden we het befaamde *Dietsche Warande*, tijdschrift voor letterkunde en geestesleven, gesticht in 1855, en *Belfort*, maandblad voor kunst, letterkunde en wetenschap, gesticht in 1886. Beide werden samengevoegd in 1900. In 1909 wordt Siffer in Gent schepen van Openbare Werken en Schone kunsten. Nadien wordt hij ook nog waarnemend burgemeester.

Een hemelsbreed verschil

Als de katholieke partij in juni 1884 de verkiezingen wint, krijgt Maldegem uiteraard een katholiek gemeentebestuur. In de gemeentescholen wordt al wat 'liberaal' is vervangen door 'katholiek': directie, leerkrachten, schoolboeken, leermiddelen, "prijsboeken" etc. Camiel Willems en na hem zijn weduwe en zijn opvolgers hebben afgedaan als leveranciers van schoolgerief, prijsboeken, etc. Het college van burgemeester en schepenen wendt zich voortaan tot uitgesproken katholieke drukkers, uitgevers en boekhandelaars. Bovendien zien ook de bestellingen er helemaal anders uit, een hemelsbreed verschil. Een paar voorbeelden volstaan.

Zo bestelt het Maldegemse gemeentebestuur in 1885 voor hun "school in het Dorp": zes Franse catechismussen bij de uitgeverij A. Siffer [19].

Hoofding van de factuur van Siffer aan de heer De Coster, hoofdonderwijzer in Maldegem. In het midden is het bekende Gentse handelshuis afgebeeld. [20]

In dezelfde geest worden bij A. Siffer, ten behoeve van meester Camiel De Sutter, onderwijzer in Donk, o.m. 12 paternosters, 10 kleine kerkboekjes en 10 grotere kerkboekjes gekocht[20]. En meester De Coster, de nieuwe schooldirecteur, bestelt zes Fransche catechismussen bij E.M. Meganck, boekhandelaar op de Grote Markt in Eeklo.

NOTEN

1 R. AUBERT, *L'Enseignement du magistère ecclésiastique au XIXe siècle sur le Libéralisme,* in *Tolérance et Communauté humaine.* Doornik, 1952, pp. 87-89.
2 Pierre VAN ZUYLEN, *La Belgique et le Vatican en 1879*, in Revue Générale de *Belgique*, 15 augustus 1954. KVIs p. 249.
3 Karel VAN ISACKER, *Het Programmisme*, in *Werkelijk en wettelijk land*, p. 269.
4 Paul VAN DE WOESTYNE, *Neelemans versus De Wachter*, in *150 jaar. Van de Eeclonaer tot de Eeclonaar,* pp. 56-58, Eeklo, 1999.
5 Pierre VERHAEGEN, *La Lutte scolaire,* Gent, Siffer, 1905.
6 Ludo SIMONS, *Bisschoppen en politiek (1830-1966*) in *Dietsche Warande en Belfort*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1970, p. 136.
7 VERHAEGEN, o.c. p. 162.
8 Hugo NOTTEBOOM, *Schoolstrijd in Maldegem*, in: *Jaarboek 1996 van de Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem*, p. 99.
9 SIMONS, o.c. p. 136.
10 GAM 1.755, Gemeenterekeningen 1881, diverse facturen van Camiel Willems.
11 Hugo NOTTEBOOM, *Dichter-uitgever Camiel Willems*, in *Heemkundig Jaarboek van het Ambacht Maldegem,1996, zie voornamelijk pp. 157 en 158 over zijn boekhandel.*
12 VERHAEGEN, o.c. p. 261 en p. 38.
13 GAM 1755, bevat de facturen van de hierbij genoemde prijsboeken.
14 GAM 1755.
15 GAM 1755.
16 GAM 1756. Levering van prijsboeken door Camiel Willems, 12 oktober 1882.
17 ONS VOLK ONTWAAKT, I, nr. 10, 11 nov. 1911. Biografie p. 82, en foto frontpagina.
18 Pierre VERHAEGEN, *La Lutte scolaire: Les ressources financières, Le « denier » des écoles catholiques*, Gent, Siffer, 1905, pp. 196 en 204.
19 GAM 10.760. Bewijsstukken bij de gemeenteuitgaven over 1886. Factuur 7 jan. 1886.
20 GAM 1.761, illustratie afkomstig uit de hoofding van een factuur omtrent leveringen aan de gemeentescholen van Maldegem door A. Siffer, 2 juni 1887.
21 GAM 1.762. Bewijsstukken bij de gemeenteuitgaven over 1889. Factuur van 3 aug. 1889.

V. Het Weekblad van Maldeghem en Omstreken

Gustaaf Parrin boekhandelaar, boekbinder en uitgever

In 1887 woont Gustaaf Parrin in de Stationsstraat nr. 36, d.w.z. toen het 18de huis aan de oostkant van de straat. Hij vestigde zich daar als drukker en boekbinder en heeft er een winkel van boeken, school- en bureaubenodigdheden.
Hij krijgt zijn eerste bestelling van burgemeester Désiré Van Mullem en schepen Pieter Perquy. Het betreft 18 boeken voor de klassen van meester De Maertelaere, onderwijzer in Kleit. Op 10 november 1887 levert hij af:

4 exemplaren à 2 fr. van "Diergaarde" door Goeverneur, uitgeverij Vuylsteke
5 exemplaren à 2 fr.: Burgerlijke Moestuinen
4 exemplaren à 2 fr.: Landbouwkunde in België
3 exemplaren à 3 fr.: Boomteelt door prof. Van Hulle
1 exemplaar à 4,25 fr.: De telegrafie in de luchtvaart
1 exemplaar à 0,75 fr.: Gedichten voor kinderen

De betaling gebeurt op 17 februari 1888 [1].

Op 16 november 1887 levert Gustaaf Parrin zijn eerste drukwerk aan de gemeente: 100 brieven (enkel blad) omtrent de militie en ook 75 huwelijksboekjes. De betaling gebeurt eveneens op 17 februari 1888.
Van de documenten betreffende de verdere talrijke bestellingen en leveringen van boeken en schoolgerief, is het gemeentearchief zeer goed voorzien [2].

Ook als boekbinder levert Gustaaf Parrin voor de gemeente veel en mooi werk. Zo onder meer op 6 december 1888:
20 volumes, alle 1/2 band perkament. Het betreft: Recueil des Lois (4 vol. à 2 fr.). – Mémorial (8 vol. à 2 fr.). – Journal de l'Administration (2 vol. à 2,50 fr.). – Revue de l'Administration (3 vol. à 2 fr.). – Formulaires (1 vol. à 2,50 fr.). – Handboek der beambten (1 vol. à 1,75 fr.). – Gemeenterekenschap (1 vol. à 1,5 fr.).
Op 27 december 1888 volgen nog een twintigtal andere volumes, eveneens 1/2 band perkament. Het betreft: Magasin Pittoresque (8 vol. à 2 fr.). – De Vlaamsche School (8 vol. à 2 fr.). – Debet en Credit (3 vol. à 1,25 fr.). Bovendien nog 38 gekartonneerde volumes à ± 1 fr. [3]

DRUKKERIJ-BOEKHANDEL
G. PARRIN-BUYSSENS
STATIESTRAAT, MALDEGHEM.
Debet M
over levering van het volgende:

Gustaaf Parrin.

Uitgever van het *Weekblad van Maldeghem en Omstreken*

In 1887 brengt Gustaaf Parrin op een eenvoudige drukpers werk voort van eerder klein formaat. Vier jaar later, op Maldegem kermis 1891, drukt hij blijkbaar op een tweede en veel grotere drukpers, want hij geeft dan een weekblad uit onder de naam G. Parrin-Buyssens.

Het eerste nummer verschijnt op 20 september 1891 onder de naam *Het Weekblad van Maldeghem en Omstreken*. Vanaf het vierde nummer, op 11 oktober 1891, wordt dat *Het Weekblad van Maldegem en Zeeuwsch Vlaanderen*. De uitgave loopt ononderbroken tot in 1914.

In 1911 verhuist Gustaaf Parrin naar de Stationsstraat nr. 9, d.w.z. naar de overkant van de straat en een beetje dichter bij Maldegem-centrum. Voortaan vinden we hem met zijn drukkerij op de hoek van de Boudewijn Lippensstraat, tot voor kort Bank van Brussel-Lambert en heden eigendom van Albert Van Hoestenberghe.

Kort na W.O. I, op het einde van 1918, vraagt Gustaaf Parrin aan de gemeente een vergoeding voor geleden oorlogsschade, voor onbetaald drukwerk, uitgevoerd sinds 11 januari 1918 op bevel van de bezetter.

De hoofding van die factuur [4] vermeldt dat Gustaaf Parrin, samen met zijn zoon René "uitgevers-eigenaars" zijn van *"Het Weekblad voor Oost- & West-Vlaanderen & Zeeland"*. Volgens dezelfde hoofding geven ze ook nog het "*Nieuws- & Annoncenblad*" uit. Die nieuwe publicatie kent twee edities: een Hollandse op vrijdagavond en een Belgische op zaterdagvoormiddag. De Belgische uitgave *wordt aan 't volk verkocht aan 5 centiemen*. Meer informatie over Parrins publicaties na 1918 hebben we tot op heden niet gevonden.

Als we de eerste jaargang doornemen in het licht van al wat we al schreven, dan kunnen we al een eerste profiel tekenen van het weekblad, zijn uitgever en hun 'roots'. Het volstaat dat we een aantal artikels onder de loep nemen, want ze onthullen een niet mis te verstane boodschap.

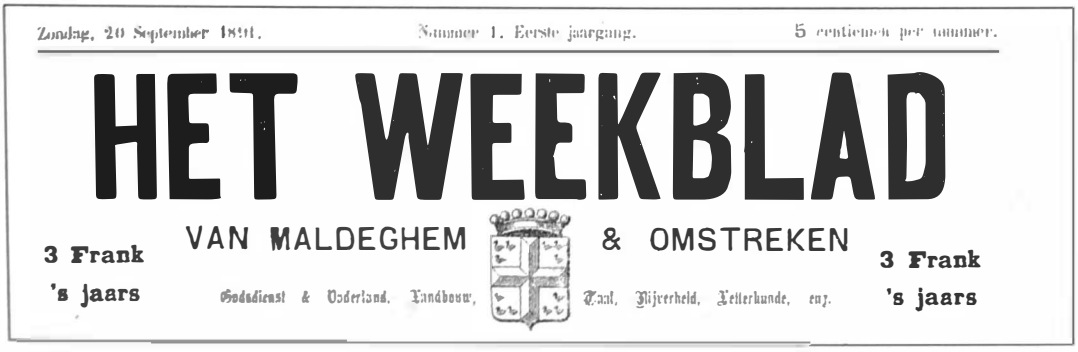

Zondag, 20 September 1891. Nummer 1. Eerste jaargang. 5 centiemen per nummer.

HET WEEKBLAD

3 Frank 's jaars — VAN MALDEGHEM & OMSTREKEN — 3 Frank 's jaars

Godsdienst & Vaderland, Landbouw, Taal, Nijverheid, Letterkunde, enz.

De drukkerij Parrin op de hoek van de Boudewijn Lippensstraat met de Stationsstraat.

Uit de analyse blijkt dat Gustaaf Parrins weekblad een degelijk katholiek weekblad is, met grote klasse, vlekkeloos rechtlijnig van strekking, volgens de normen van die tijd. Hijzelf treedt in zijn weekblad naar voren als een knappe, kordate en beginselvaste katholieke uitgever. Week na week verwerkt hij een of ander groot thema van paus Leo XIII en hij doet dat op een intelligente wijze, bijna onopvallend, subtiel, zonder aanstoot te geven en met de gepaste dosering.

Eenheid en samenhorigheid nastreven

Blijkbaar is de persconferentie van Leo XIII niet in dovemansoren gevallen, noch bij onze plaatselijke politici, noch bij de uitgever Gustaaf Parrin: de eenheid en de samenhorigheid bevorderen onder alle katholieken die verantwoordelijkheid dragen, ongeacht hun vroegere strekking.
Voorbeelden daarvan vinden we in *Het Weekblad* bij de vleet. We pikken er eentje uit. Zo krijgen we op 3 januari 1892 een biografie vol lof over Jan De Smet van 't Kasteeltje in de Noordstraat, terwijl iedereen goed weet dat Jan De Smet en zijn schoonbroer Lieven De Buck strijdende liberalen van de strekking Sterckx waren, toen ze gemeenteraadslid en/of burgemeester waren.

In diezelfde geest zwaait *Het Weekblad* ook geregeld met wierook naar liberale voormannen zoals Désiré De Meyere, Emile Tytgadt, e.a. Dat gebeurt onder meer op 13 december 1891 als de liberalen hun jaarlijks groot feest houden ter ere van Sint-Cecilia en vooral omdat ze dan in hun lokaal tijdens de maaltijd het woord verlenen aan de feestredenaar Albert Van Oye, voorman van de katholieke partij in het district alhier. Natuurlijk, Albert Van Oye is eigenaar van de mandenfabriek in Maldegem, voorzitter van de Kamer van Koophandel in het arrondissement Eeklo en nog veel meer.

Drukkerij — Boekhandel — Boekbinderij

G. PARRIN-BUYSSENS

Statiestraat, 36, Maldeghem.

Te verkrijgen allerhande kerkboeken, godvruchtige leesboeken en andere, albums voor portretten en religieuze, kaders voor portretten, grootboeken, registers, longuetten, longos, calpijns in alle grootte, kwitancieboekjes, prachtige en gewone speelkaarten, speelballen voor kinderen, kaarten voor gelukwenschen, kantenpapier, taartenpapier, bloempapier, lak, huweikens, emballagepapier, allerhande teekengerief, waaronder teekendoosjes te beginnen van 5 centiemen, extra schoone keus van beeldekens, van af 75 centiemen het honderd, alsook nog met kanten en in bladeren, artikels voor colporteurs, werkboekjes (livret), enz. enz.

Plakkaten, omzend- en doodbrieven, gedachtenissen, menu's, programma's voor feesten en concerten.

Bureel- en Schoolgerief.

De Vlaamse zaak

Dat streven naar samenhorigheid onder kerkgangers kent ook zijn beperkingen. Zo valt Victor De Lille daar vierkant buiten. Zowel Gustaaf Parrin als Victor De Lille verdedigen, naar eigen zeggen, met hart en ziel de Vlaamse Beweging. Bij nader toezien hebben ze het elk wel degelijk over iets anders.

Zo staat *Het Weekblad* onvoorwaardelijk achter de kandidaat van de katholieke partij, Albert Van Oye, die op een schitterende wijze de Vlaamse zaak verdedigde in Brussel (*Het Weekblad,* 6 december 1891). Enkele weken later veel tralala voor "De Vlaamse Landdag" die zal doorgaan op paasmaandag 18 april 1892.

Kortom, Gustaaf Parrin en zijn *confrater uit de Noordstraat* – hij wordt zelden bij naam genoemd – maken in hun respectieve weekbladen behoorlijk veel ruzie over de Vlaamse zaak en over van alles en nog wat.

Vermoedelijk werd van katholieke zijde de strijdlust voor de Vlaamse zaak aangewakkerd door onder meer de "Confrérie de Saint-Michel", door kanunnik Jules Verschueren en diens "NV Het Werk der Vlaamsche Pers" en door diens eerste weekblad *De Vlaemsche Leeuw.*

Vanaf de 1ste jg. nr. 4 had het blad een nieuwe naam: Het Weekblad van Maldeghem en Zeeuwsch-Vlaanderen.

Zondag, 11 October 1891. Nuomer 4. Eerste jaargang. 5 centiemen per nummer.

HET WEEKBLAD

3 Frank 's jaars

VAN MALDEGHEM EN ZEEUWSCH-VLAANDEREN.

Godsdienst & Vaderland, Landbouw, Taal, Nijverheid, Letterkunde, enz.

3 Frank 's jaars

HET WEEKBLAD
VOOR
Post- & West-Vlaanderen & Zeeland
NIEUWS- & ANNONCENBLAD
TWEE UITGAVEN :
Eene Hollandsche den Vrijdag avond en eene Belgische den Zaterdag voormiddag
ABONNEMENTSPRIJS PER JAAR :
Voor 't Binnenland: 4 fr. met den post 4.50 fr.
Voor Holland, Frankrijk, Engeland, Amerika en andere landen 6 fr
't Wordt aan 't volk verkocht aan 5 centiemen.
AANKONDIGINGSPRIJS :
Notariëele Annoncen: 20 cent. per regel
Voor Holland: 10 centen
Andere Bekendmakingen:
Prijs volgens overeenkomst
ALLERHANDE DRUKWERK
BOEK- & PAPIERHANDEL
in 't groot en in 't klein.

DRUKKERIJ
G. PARRIN & ZOON
UITGEVERS-EIGENAARS
STATIESTRAAT 9
MALDEGHEM.

Debet M. Gemeentebestuur
Maldegem

191 8 voor drukken en levering van 't volgende : FR. C.

Na W.O. I is ook zijn zoon Parrin in de zaak betrokken.

Pro en contra

Victor De Lille is uiteraard niet de enige die het voorrecht geniet om uitgekafferd te worden. Overeenkomstig een encycliek van 20 april 1884 is *Het Weekblad* in zijn eerste jaargang ook tegen de buitenkerkelijke liberalen (4 oktober 1891), tegen de "godverzakers" (11 oktober 1891), tegen "de mannen van het licht" (8 november 1891), tegen de verdedigers en tegen de leerkrachten van de voormalige Courtmansschool. Ze werden op "wachtgeld" d.w.z. op vervroegd pensioen gesteld. Vandaar die venijnige opmerking van Parrin: "Ze zijn niet lui, maar ze werken niet geerne!" (29 november 1891).
Het Weekblad is ook danig tegen de stedelingen, omdat ze "minachtend neerkijken op ons, mensen van den buiten" (14 februari 1892). Vandaar een systematische verheerlijking van de boeren en de boerenstand. Trouwens "Boerke Waardichter" [5] krijgt voor zijn gedichten zoveel kolommen als hij maar wil.

Toch zijn het de communisten en de linkse socialisten die om de haverklap onder vuur genomen worden. *Het Weekblad* dat beroepshalve Rerum Novarum verdedigt, maakt er een stokpaardje van. In de eerste twintig weken van de 1ste jaargang worden de socialisten beklad. We vermelden de nummers 1, 3, 6, 13, 14, 15, 18, 19, 20 en de reeks gaat door. Kortom, wie van naaldje tot draadje de "onvervalste en onverbloemde" geschiedschrijving wil lezen over De Gilde, over de Broederschool en over alle katholieke bonden en verenigingen uit de periode 1891-1914, kan niet voorbijgaan aan Gustaaf Parrin en zijn *Het Weekblad van Maldeghem en Omstreken.*

Noten

1 GAM 1.761. Bewijsstukken van Gemeenterekeningen over 1887.
2 Het gemeentearchief bevat o.m. 30 facturen met de hoofding van de drukkerij en een tiental facturen gedrukt voor zijn klanten.
3 GAM. 1762. Bewijsstukken over 1888. Deze en volgende bundels bevatten nog tal van andere bewijzen van levering door Gustaaf Parrin.
4 GAM 1.794.
5 Walter NOTTEBOOM, *Pieter De Windt, alias Boerke Waardichter, volksdichter en uitgever van de Gazet van Stekene*, in *Jaarboek IX van de Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem*, 2003, p. 155-184.

VI. 't Getrouwe Maldeghem van Victor De Lille

Op 20 februari 1879 had de paus zich tot de katholieke drukkers, uitgevers en boekhandelaars gericht. De normen die toen geformuleerd werden, zouden in de loop der jaren 1879-1894 niet alleen toegepast, maar ook uitgebreid worden.

In de Maldegemse pers van die tijd vinden we daarvan de weerslag. Overal waren niet-katholieke verenigingen als paddestoelen uit de grond geschoten, allemaal krijgen ze in het weekblad van Gustaaf Parrin een veeg uit de pan: liberalen, socialisten, anarchisten, humanisten, buitenkerkelijken, geuzen, andersgelovigen, vrijzinnigen etc., dat alles onder de merkwaardige titel "Mea culpa" [1]. Die betekent zoveel als: verwerven ze invloed? Winnen ze de verkiezingen? Welnu... dan is dat onze eigen schuld.

Veertien dagen later (13.08.98) meldt *Het Weekblad* dat er een nieuwe encycliek verschenen is in de "Moniteur de Rome". Daarin staan zeven richtlijnen die duidelijk verwijzen naar de persconferentie van 20 en 22 februari 1879. Leo XIII herinnert de bisschoppen eraan dat "... de drukpers een wapen is van hetwelk zij zich moeten bedienen..., en dat de kiezingen het voorwerp van al hunne bezorgdheid moeten wezen". De paus verlangt "een hoogeren graad van geleerdheid voor de geestelijkheid en dat ze liefdadige verenigingen stichten". Voorts is het "zeer nodig dat de geestelijkheid en vooral de kloosterlingen zich onledig houden met het onderwijs der volkskinderen". Ten slotte vraagt Leo XIII van iedereen "heiligheid" ... en dat men "heiligheid aan de strengheid der zeden zou paren" [2].

"Ons confraterken uit de Noordstraat"

In *Het Weekblad* van Gustaaf Parrin werd Victor De Lille gewoonlijk met een bijnaam genoemd: "een heertje uit de Noordstraat", "het velootje", "een heertje met een koersbril" enz. "Het confraterke uit de Noordstraat" was dus Victor De Lille. In zekere zin waren hij en Gustaaf Parrin elkaars antipoden.

Wie de geschiedenis van katholiek Maldegem tussen 1891 en 1914 wil kennen, moet Parrins weekblad lezen. Van alles wat zich binnen de katholieke zuil afspeelt, is Parrin goed op de hoogte. Van wat er zich afspeelt op het gemeentehuis is hij slechts zijdelings geïnformeerd. Voor de gemeenteontvanger Victor De Lille geldt net het omgekeerde. Er rolt daar geen enkele cent over tafel of hij passeert tussen zijn vingers. Maar over de kerkelijke wereld wordt hij slechts via omwegen geïnformeerd. Vandaar dat noch Gustaaf Parrin noch Victor De Lille de les willen gespeld worden omtrent het reilen en zeilen binnen hun eigen biotoop, maar ze houden mekaar wél in de gaten.

De jonge ambitieuze Victor De Lille.

Uit Parrins weekblad citeren we twee voorbeelden. Het eerste heeft betrekking op de processie in Maldegem. Het tweede betreft het bouwen van een kapel met school in Balgerhoeke.

Een maagdeken dat geen maagdeken meer was...

We citeren uit *Het Weekblad*: "Morgen zal, na de hoogmis, de Heilige Sakramentsprocessie haar jaarlijkschen gewonen ommegank doen. We doen een oproep tot de Maldegemsche bevolking om gedurende de ommegank goed op te letten op dengenen die de stoutheid of de onbeschoftheid zou hebben naar sommige maagdekens te spuwen, zoals het hier, volgens het schrijven van ons confraterken uit de Noordstraat vorig jaar zou gebeurd zijn. Hij die alles op "zijn duimpken" weet en kent, zou er ook wel aan doen een oogje in 't zeil te houden. Op die wijze zal men er misschien in gelukken dien spuwer op heeter daad te knippen. Dat zou 'nen keer wel besteekt zijn!"[3]

De school van Balgerhoeke

"'t Getrouwe van Zondag laatst bevatte een artikelken over het bouwen eener school te Balgerhoeke, en dat er ook eene kapel zou moeten komen, er bij voegende dat die wijk NIET LANGER MAG VERSTOOTEN BLIJVEN van onderwijs en godsdienstige oefeningen. Wil dien moeial hiermede te kennen geven dat het godsdienstig onderwijs en de school van Adegem, tevens ook van Balgerhoeke, onvoldoende zijn? Het velootje zou hem daar beter niet van aantrekken. Hij rijdt al zeere genoeg!" [4]

En inderdaad: "Zijne kerre rijdt zeere en verre". Trouwens, in de loop van Victor De Lilles leven worden daarover veel verholen toespelingen gemaakt. Om die te snappen moet men enig inzicht hebben in de professionele loopbaan van De Lille.

Horlogiemakerij en Juweelhandel

DER

WED. DELILLE & KINDEREN

TE MALDEGHEM

OVERZICHT VAN EENIGE PRIJZEN:

Gouden Zakuurwerken van 75 tot 300 frank. Idem voor dames van 30 tot 175 frank.
Idem in 't zilver, van 18 tot 35 frank.
Zilveren Remontoirs te beginnen van 18 frank, (vroeger kostten zij ten minste 30 fr.)
Nickelen Remontoirs van 12 fr. tot 30 fr. Goede nickelen Slenteluurwerken van 9,50 fr!
Wekkers van 6 tot 30 frank.
Regulateurs, Pendulen, Huisklokken in alle prijzen en fatsoen.
Het Goudwerk is van de laatste mode en aan den laagsten prijs der steden.
Gouden Oorslingers te beginnen van 7 fr. Medaillons 13 fr. Dormeusen 4 fr. Broches 11 fr. Halsketingen 11 fr. Sierandringen 3 fr. tot de kostelijkste keuze. Door de 70 Trouwringen, van 3 tot 25 fr., ligger gereed en worden op *maat* en *prijs* gemaak.
Bijzondere keus van prachtige Nickelen Kettingen te beginnen van 2 tot 12 fr.
Zilveren Suikertangen van 8 tot 15 fr. prachtige zilveren Armbanden (Bracelets) van 4 tot 16 fr.; zilveren Vingerhoeden van 1 tot 2 fr. 50; zilveren Paternosters van fr. 1,25 ot 10 fr. enz., enz.
Zilveren Oorslingers, Broches, Ringen inallen keus en prijs naar den nieuwsten smaak.
Werkhuis voor het herstellen van uurwerken en juweelen.
INKOOP VAN OUD GOUD EN ZILVER.
Maldeghem, Noordstraat, rechtover de Post.
Stilstand van den tram Breskens—Maldeghem.

Deze advertentie in Het Weekblad van Parrin, d.d. 27.09.1891 geeft ons een overzicht van wat in *Horlogiemakerij en Juweelhandel* van de weduwe De Lille en kinderen kan aangeschaft worden. Er is waar voor ieders beurs!

Victor De Lille, een "verdienstelijk" man

Victor De Lille was van vele markten thuis. In 1885 schrijft hij zijn eerste boek: "De verwoesting der abdij van Zoetendael in 1578". Hij is dan 22 jaar.
Op 14 oktober 1887 wordt hij gemeenteontvanger van Maldegem [5] en op 5 januari 1888 ontvangt hij zijn eerste loon: 137.95 fr., een gedeeltelijke wedde voor zijn dienst in 1887, als opvolger van Louis Herpelinck. Bij de basiswedde van gemeenteontvanger komt jaarlijks nog een supplement als "loon voor het opmaken en ontvangen der rol van de buitengewone belastingen". Normaal is dat 150 fr., maar op 31 december 1888 is dat 251,12 fr. [6]
Vermoedelijk levert Victor De Lille al heel snel na zijn benoeming bureaubenodigdheden, papier, pennen, inkt etc. ten behoeve van het gemeentebestuur. Op 31 december 1888 ontvangt hij daarvoor zijn eerste geld: 25 fr. [7]
De "levering van bureelbehoeften aan de gemeenteontvanger" (d.w.z. aan zichzelf) bedragen jaarlijks 50 fr. Tussen 1888 en 1900 zijn er evenwel een paar uitschieters voor die *bestierskosten*. Zo ontvangt hij op 27 januari 1897 de normale 50 fr., maar nog geen week later, op 1 februari, een supplement van 108 fr. en drie maanden nadien, op 1 mei, een supplement van 225 fr. 69 ct.[8] In 1894 en 1895 is het niet Victor, maar zijn moeder, de weduwe De Lille, die op eigen naam geld ontvangt voor levering van bureaubenodigdheden en "werk". Voor de bestelling van 3 februari 1895 ontvangt ze 221 fr. 85 ct. en voor die van 23 januari 1896 125 fr. 25 ct. Bovendien levert ze in 1895 ook voor 50 fr. prijzen en prijsboeken voor de lagere school. [9]

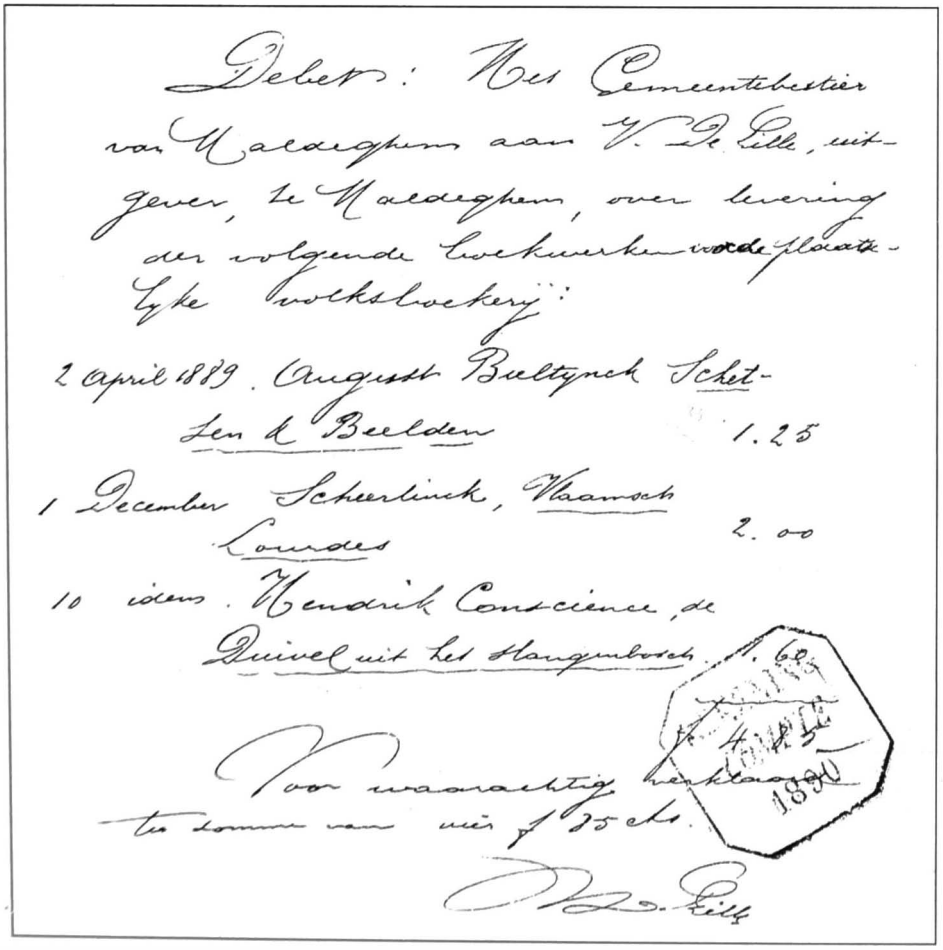
Debet: Het Gemeentebestier van Maldeghem aan V. De Lille, uitgever, te Maldeghem, over levering der volgende boekwerken voor de plaatselyke volksboekerij:

2 april 1889. August Beltynck Schetsen & Beelden 1.25

1 December Scheerlinck, Vlaamsch Lourdes 2.00

10 idem. Hendrik Conscience, de Duivel uit het Slangenbosch 1.60

Voor waarachtig verklaard ter somme van vier f 85 cts.

V. De Lille

In 1888 schrijft Victor De Lille "Pieter Avesoete of hoe men socialisten kweekt in Vlaanderens dorpen". Met dat werk wordt hij bekroond door het Willemsfonds.

Zondag 29 Juli 1888 Nummer 1 Eerste jaar.

't GETROUWE MALDEGHEM

Dit blad verschijnt telken Zondag morgend.

Kop van het eerste nummer van 't Getrouwe Maldeghem, 29 juli 1888.

Op 29 juli 1888 publiceert hij het eerste nummer van zijn weekblad "'t Getrouwe Maldeghem". Het wordt niet gedrukt in Maldegem en niet door De Lille, maar in Eeklo in de drukkerij Ryffranck[10]. Merken we hierbij op dat het weekblad van de families Willems, Cabuy en Coelis toen reeds negen jaargangen achter de rug had. Victor De Lille mag dan wel uitgever zijn, hij is geen drukker. Blijkbaar heeft hij in 1888 nog geen drukpers en in ieder geval geen drukpers die bij machte is, qua formaat en oplage, om een weekblad te drukken. In 1889 en ook nog in 1890 laat De Lille "'t Getrouwe" drukken bij Gustaaf Parrin.

Op een mandaat van 14 mei 1890 zien we niet alleen het handschrift en de handtekening van Victor De Lille, we lezen ook dat hij uitgever is en tevens boekhandelaar, vermits hij boeken heeft geleverd, maar in feite is het nog steeds moeder De Lille die de touwtjes in handen heeft. Als boekhandelaar plaatst Victor zijn eerste levering, ten belope van 124.80 fr., pas in het dienstjaar 1897. Een levering van boeken ten gunste van de Kleitse leerlingen die recht hebben op kosteloos onderwijs in de gemeenteschool [11].
Maar blijkbaar zit De Lille toch wel goed bij kas, want op een bepaald ogenblik is hij zelfs geldschieter van de gemeente. Zo verstrekt hij de "voorschotten tot betaling van rekeningen nopens de kermisfeesten van 1890, voor welke uitgaven er in de begrooting van gezegd jaar geen beschikbaar krediet meer was" [12].

Het is pas in 1891 dat Victor De Lille zijn weekblad thuis drukt en uitgeeft. Zoals hij zelf vertelt, gebeurt dat aanvankelijk in het washuis van zijn moeder. Het is ons echter niet duidelijk of dat in de Edestraat is of in de Noordstraat. We vinden immers in 1891 al drukwerk uit de Noordstraat. Het betreft een factuur, uitgeschreven op 9 mei 1891 door H.A. De Candt uit het Westeindeken. In de hoofding biedt V. De Lille een overzicht van allerhande lettertypes die hij in huis heeft. Daaronder rechts staat "Druk. Delille Noordstraat" [13]. Een soortgelijke factuur werd uitgeschreven op 14 augustus 1891 door Victor Van Moffaert, Blikslagerij, Noordstraat 67 [14]. Hoe dan ook, een jaar later verhuist hij "daar" zijn drukpers naar de zolder waar hij gedurende vier jaar "goe bezig is".

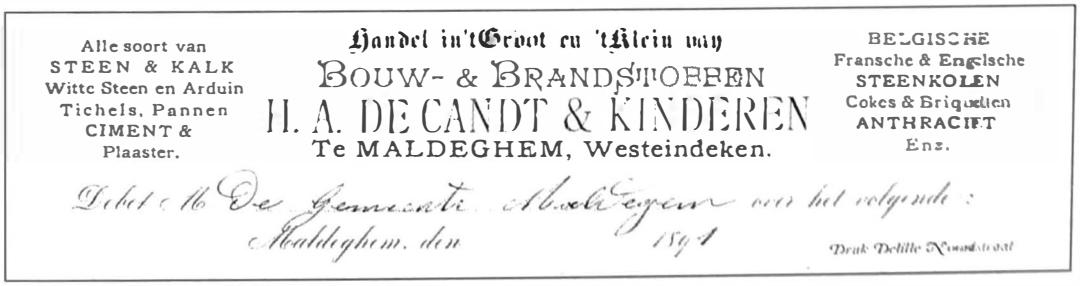
Alle soort van STEEN & KALK Witte Steen en Arduin Tichels, Pannen CIMENT & Plaaster.

Handel in't Groot en 't Klein van BOUW- & BRANDSTOFFEN H. A. DE CANDT & KINDEREN Te MALDEGHEM, Westeindeken.

BELGISCHE Fransche & Engelsche STEENKOLEN Cokes & Briquetten ANTHRACIET Enz.

Debet de Gemeente Maldeghem den 1891

Druk. Delille Noordstraat

Vanaf 1892 wordt Victor De Lille vast medewerker van de "peerdemeester" A. Vanderheyden, die in Maldegem alle slachtvlees komt goed- of afkeuren [15]. In die jaren beleeft Maldegem een explosie van slachters, verwerkers en exporteurs van vlees. Diverse families zijn daarbij betrokken: De Laere, Borgonjon, Willemarck, e.a.
Victor De Lille wordt ook medebestuurder van het "Armwezen" [16]. Bovendien wordt hij nog belast met het organiseren van de kiesverrichtingen. In 1898 engageert hij als medewerker zijn buurman Hector Willems om de kieshokjes te maken en te plaatsen [17].

Met een formulier, gedrukt in zijn eigen drukkerij, betaalt Victor De Lille, gemeenteontvanger, uiteraard ook zijn belastingen. Zijn kadastraal inkomen wordt in 1892 geschat op 39 fr. 69 ct. Vermits de aanslagvoet 2% bedraagt, betaalt hij 79 ct. [18]
Op dat formulier staat ook dat de belastingen moeten betaald worden "op de hoogkamer der herberg HET STADHUIS" waar hij als ontvanger elke maandagvoormiddag zitting heeft. Op hetzelfde formulier ondertekent V. De Lille als gemeenteontvanger en vermeldt hij tevens zijn adres: "Eedestraat nr. 37". Blijkbaar is dat het adres waar men hem in 1892 elke dag kan aantreffen, uitgezonderd de maandagvoormiddag. We nemen aan dat hij daar in 1892 aan het werk is met zijn eerste drukpers. Wat opvalt: op een aantal letters zit veel te veel inkt, terwijl er op andere haast geen inkt zit. Blijkbaar is het nog het werk van een beginneling, die zijn best doet op een tweedehandse drukpers.
Wat "'t Getrouwe" betreft zien we dat V. De Lille zich op 4 januari 1892 herpakt. Voortaan noemt hij zich geen "uitgever" maar "Bestierder van het Weekblad".
Rond de jaarwisseling wordt hij verzocht de aanbesteding kenbaar te maken "der kasseidingswerken van de Buurtweg nr. 4". De tekst, die 54 regels omvat, moet tweemaal verschijnen: op 4 en op 10 januari 1892. Tegen 20 ct. per regel wordt dat een factuur van 21 fr. 60 ct. Merkwaardig is dat deze factuur gedrukt werd in Eeklo, in de drukkerij R. Heysse, zoals staat te lezen links in de kantlijn [19].

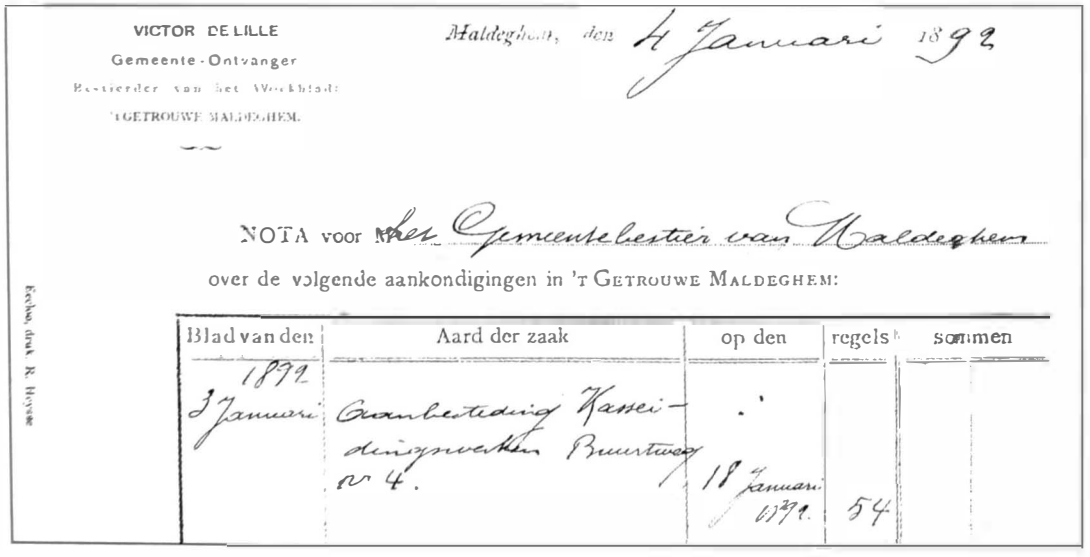

VICTOR DE LILLE
Gemeente-Ontvanger
Bestierder van het Weekblad
'T GETROUWE MALDEGHEM.

Maldeghem, den 4 Januari 1892

NOTA voor het Gemeentebestuur van Maldeghem
over de volgende aankondigingen in 't GETROUWE MALDEGHEM:

Blad van den	Aard der zaak	op den	regels	sommen
1892 3 Januari	Aanbesteding Kassei-dingswerken Buurtweg nr 4.	10 Januari 1892	54	

Eeklo, druk R. Heysse

Bronzen medaille

In 1894 wordt V. De Lille vereerd op de Wereldtentoonstelling in Antwerpen met een bronzen medaille. Dat blinkend brons wekt blijkbaar een tikkeltje jaloersheid op, o.a. van Gustaaf Parrin. Hoe dan ook, omstreeks 1894 komt in Parrins weekblad een stroom van negatieve berichtgeving op gang over Victor De Lille.

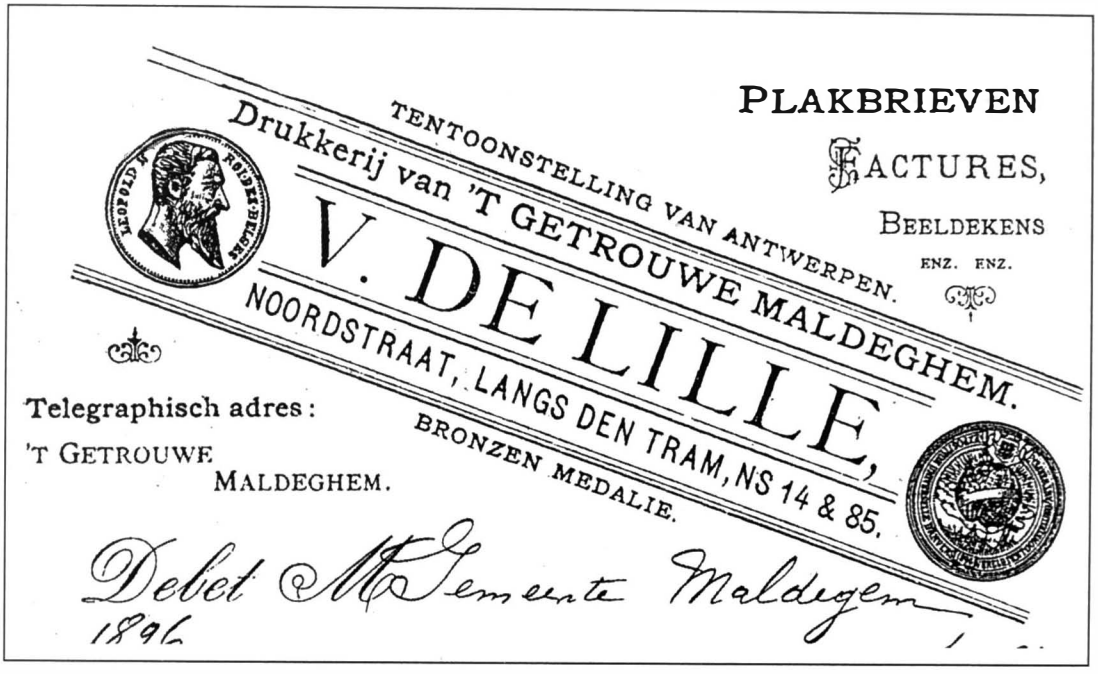

Aanvankelijk krijgen we kwakkelberichten te lezen met daarin een verborgen toespeling. Al heel snel evolueert dat tot ironische berichtgeving over De Lilles vrijages: eerst in Westkapelle, nadien in de streek van Aalter.
Twee citaten mogen dat illustreren:

"Wij roepen de aandacht in van wie het behoort nopens de wielrijders, die 's avonds laat zonder licht rijden. Dinsdagavond kwam er een in volle vlucht van Kleit gereden, en 't is alzoo dat er ongelukken zouden gebeuren. Gelukkig dat hij zijn bril aan had!"[20]

Een maand later: ... *"Sedert eenigen tijd hadden wij bemerkt dat er een heerken, met 'nen bril, zoo dikwijls onze deur voorbijrijdt per velo, en het schijnt, volgens wij deze week vernomen hebben, dat hij nu langs de kanten van Aalter gaat voor dezelfde zaak als deze van Westkapelle. Zou hij daar nu lukken? Maar zouden zij wel langs de kanten van Aalter met datzelfde heerken zooveel leute hebben, als dat ze te Westkapelle gehad hebben?"*[21]

Op 't Oud Kerkhof

Een bijna identiek belastingsformulier als dat van 1892 vonden we omtrent het dienstjaar 1897 [22]. Het kadastraal inkomen van V. De Lille is nog steeds 39 fr. 69 ct. maar de aanslagvoet is gedaald naar 1/2 %. Vandaar dat hij in 1897 slechts 20 ct. betaalt in plaats van 79 ct. Het belastingsformulier is ondertussen een pareltje van drukwerk geworden. Het getuigt van een perfecte professionele vaardigheid. Blijkbaar heeft De Lille zich ook een nieuwe drukpers aangeschaft.
Onderaan op het formulier deelt De Lille mee dat het bureau van de gemeenteontvanger gevestigd is "op 't Oud Kerkhof". Hij houdt daar elke maandag- en donderdagvoormiddag zitdag, d.w.z. op de twee voormiddagen waarop ook de Rijksontvanger daar zitdag houdt.
We nemen aan dat hij daar ook als drukker aan het werk is in de voormalige kaarsengieterij van de kosters Livinus en Petrus Blanckaert, vader en zoon [23].

PROVINTIE
OOSTVLAANDEREN
GEMEENTE
MALDEGHEM.
Dienstjaar 1897.

Wie meent overschet te zijn, betale eerst de vervallene termijnen, zende, binnen de maand, met het kwijtschrift, zijne klacht aan de Bestendige Deputatie, die na den Gemeenteraad te hebben gehoord, zal beslissen.

Naar art. 136 der gemeentewet

N. B. Dezelfde wetten en reglementen betrekkelijk de invordering der belastingen in profijte van den Staat, zijn aan deze taksen toepasselijk.

De heeren eigenaars worden verwittigd dat geene splitsing ten laste der pachters zal worden gedaan.

J'avertis Messieurs les propriétaires que nulle division foncière ne sera faite.

Het bureel des gemeente-ontvangers, OP 'T KERKHOF is open voor het ontvangen dezer belastingen, gansch het jaar, den MAANDAG en DONDERDAG voormiddag, 't is te zeggen, de dagen waarop ook de Rijksontvanger zitdag houdt.

nr 52 der rekening

Artikel 859 der rol, des kadast. leggers.

GEMEENTELIJKE BELASTINGEN.

KENNISGEVING.

AAN

Maldeghem de Gemeente

aanslagen op de volgende belastingen, die gemachtigd zijn bij koninklijke besluiten, de 1e en 2e, van 8 December 1856, en 3e, van 8 Oogst 1892; de rollen zijn uitvoerbaar verklaard door de Bestendige Deputatie, den 3 Sept. 1897.

1e Hoofdelijken Omslag. klas , Nr

2e Belasting op de honden, Nummer

3e Belasting van 1/2 t. h. op het kadastraal inkomen fr. *39.69* — 0 | 20

REKENING COMPIE 1897

Gezamentlijk bedrag des aanslags fr. — 0 | 20

Deze som dient vóór NIEUWJAAR betaald te worden, ten huize en dage hiernevens aangeduid en in December in 't Stadhuis 's Maandags.

Kosteloos afgeleverd te Maldeghem, den ber 1897.

De Gemeente-Ontvanger,
VICTOR DE LILLE.
OP 'T OUD KERKHOF.

Dit ter betaling mede te brengen. Snelp Delille Maldeghem.

"Op 't Oud kerkhof" werkt V. De Lille in 1897 aan bepaalde opdrachten onder eigen naam en voor eigen rekening. Dat blijkt onder meer uit het mandaat van 1 maart 1897. Daarin noemt De Lille zich "boekdrukker" wegens een levering van drukwerk aan het secretariaat van de gemeente [24]. In een gelijkaardig mandaat van 13 januari 1898 noemt hij zich "Boekhandelaar", wegens een levering aan de gemeenteschool van Kleit [25].

Snelpersdrukkerij

BUREEL VAN
't Getrouwe Maldeghem
GEILLUSTREERD WEEKBLAD
en van
VLAANDEREN IN BEELD & SCHRIFT
IN AFZONDERLIJKE PLATEN

SNELPERSDRUKKERIJ BOEK- EN PAPIERHANDEL
DER
WED. DE LILLE & KINDEREN
14, Noordstraat, Hoek van 't Kerkstraatje.

Nota voor M. Gemeente Maldeghem

9 *Maldeghem, den 3 Mei 1898.* — *frs c.*

1898 1897 Maart 8	Een flesch col	0	10
22	Een inkspot	0	22

Op een gewone drukpers of "degelpers" wordt elk vel papier zorgvuldig op de drukplaat gelegd en ertegen geperst. De vernieuwing van de "snelpers" bestaat erin dat elk vel papier aangebracht wordt op een cilinder die over de vlakke drukplaat rolt. Met dat pro-

ALLERHANDE
MEUBELEN
EN
STOELEN.

HECTOR WILLEMS - DE SMET

SCHRIJNWERKER - MEUBELMAKER
HOUTDRAAIER - ENKADREERDER

NOORDSTRAAT, 33, MALDEGHEM.

SPIEGELS,
TOILE-CIRÉE,
ETC.
GLAS & ROSETTEN.

Debet M Gemeente Maldeghem

over verkoop en levering van het volgende :

Maldeghem, den 31 Decmbr 1897

Snelp. De Lille, Maldm

cédé bespaart men uiteraard veel tijd. Hier in de streek doet de "snelpers" haar intrede op 11 februari 1883, met name in "De Ecloonaer" [26].
Het is pas in 1897 dat de familie De Lille zich een dergelijke snelpers of cilinderpers aanschaft. De datum 3 mei 1898, zoals hierboven onder de factuurhoofding vermeld, is bijgevolg geen eerste vermelding [27]. De "Snelpers De Lille" staat al vermeld op een factuur van zijn buurman H. Willems, Noordstraat nr. 33. H. Willems is daar schrijnwerker, meubel- en stoelenmaker, houtdraaier, enkadreerder enz. In de loop van 1897 heeft hij herstellingswerken uitgevoerd aan de kapel op het nieuw kerkhof in de Katsweg. Bij het afsluiten van zijn boekhoudkundig jaar (31 december 1897) schrijft hij over dat werk een factuur uit ten bedrage van 17 fr. 35 ct. Welnu, die factuur is gedrukt op de "Snelp. De Lille Maldm", zoals te lezen staat rechts onder de hoofding [28].

Art-nouveautekening met als motief vijf eeuwen boekdrukkunst (1400-1900).
Rechts Johannes Gutenberg (1400-1468) uitvinder van het drukken met losse letters.
Links de wieg, waarin zowel Gutenberg als de boekdrukkunst geboren werden.
Illustratie uit de cataloog van de Wereldtentoonstelling in Turijn, anno 1900.[29]

NOTEN

1 *Het Weekblad,* 29 juli 1898. *Mea culpa,* hoofdartikel op de frontpagina.
2 *Het Weekblad,* 12 augustus 1894, Onder de titel: *"Uit Rome"* p. 1 k. 2.
3 *Het Weekblad*, 27 mei 1894, p. 2 k. 3.
4 *Het Weekblad*, 17 juni 1894, p. 2 k. 2.
5 Hugo NOTTEBOOM, Victor De Lille (1863-1940), in *Jaarboek Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem,* 1997, p. 7-66. Een grondige en alles omvattende studie die een volledig beeld geeft over leven en werk van V. De Lille.
6 GAM 1.588 nr. 207.
7 GAM 1.588, nr. 207.
8 GAM 1.596 nr. 80 en GAM 1597 nr. 71.
9 GAM 1.594 (sic) nr. 39 – GAM 1595 nr. 69 en nr. 198.
10 Paul VAN DE WOESTYNE, *150 jaar van De Eecloonaer tot De Eeclonaar*, Eeklo, 1999, p. 59.
11 GAM 1.771. Art. 93/5 van de begroting, nr. 433 van het kasboek, rekening nr. 5.
12 GAM 1.766. Mandaat van 22 september 1893.
13 GAM 1.765. Facturen van 9 mei 1891 en van 14 augustus 1891.
14 Ibidem.
15 GAM 1.592 (nr. 148) tot GAM 1.599 (nr. 195).
16 GAM 1.599. Diverse mandaten, o.m. dat van 10 februari 1899.
17 GAM 1.598, nr. 127.
18 GAM 1.766. Dienstjaar 1892 "Formulier van kennisgeving" ingevuld op 10 oktober 1892. Betaling van 79 ct. op 1 januari 1893, nr. 52 der rekening.
19 GAM 1.766.
20 *Het Weekblad,* 6 mei 1894, p. 2 k. 4.
21 *Het Weekblad,* 10 juni 1894, p. 2 k. 3.
22 GAM 1.771. "Formulier van bekendmaking" met vermelding van een betaling van 20 ct. op 10 november 1897.
23 H. VAN DE ROSTYNE. *Van een kerkelijke naar een burgerlijke begraafplaats*. Jaarboek 1998 van het Ambacht Maldegem. *De bouwaanvraag van P. Blanckaert,* p. 62 e.v.
Ooit was de kaarsengieterij een van de vele bijverdiensten van de Blanckaerts. Hun bedrijf bestond al in het Hollands Tijdperk. Ze leverden toen aan de kerk (op kosten van de gemeente) communiebrood, miswijn, olie, wierook, "bessems en dwijlen", schuurden en kuisten in de gebouwen, wasten en repareerden het "kerklijnwaad" etc.
24 GAM 1.771. Dienstjaar 1897. Art. 50 der begroting. Nr. 76 van het kasboek, rekening nr. 70.
25 GAM 1.771. Dienstjaar 1897. Art. 93/5 der begroting. Nr. 433 van het kasboek, rekening nr. 5.
26 Paul Van de Woestyne, o.c. p. 55.
27 GAM 1.771.
28 GAM 1.771. Gemeenterekeningen over 1897. Het betreft 28 uren dagloon plus een levering van planken, kepers, deklatten, nagels en verf.
29 Malaga Archivo Escobar, doos nr. 254, document nr. 1. De originele illustratie is bedrukt met goud en met zilver.

VII. De Volksbode van de families Willems, Coelis en Cabuy

De echte pioniers van het drukken en uitgeven in Maldegem zijn Bernard Willems (°1823) en zijn zoon Camiel (°1853). In 1879 richten ze de eerste drukkerij op, een tiental jaren vroeger dan Gustaaf Parrin en Victor De Lille. Enige tijd nadien geven ze *De Volksbode* uit, een liberaal-katholiek weekblad [1]. Dat is dit jaar dus 125 jaar geleden.

Bernard Willems (°1823), weeskind

De eerste uitgever van een Maldegems weekblad heeft een erg Maldegems klinkende naam: Willems. Ook de naam van zijn moeder is in Maldegem nogal verspreid: Reyniers. Toch is hij er niet geboren: in het register van Maldegemse inwijkelingen over de jaren 1820 en volgende [2], vinden we hem en zijn broer onder 1837 vermeld als Bernard Willems, 14 jaar oud, en August Willems, 11 jaar oud. Beiden zijn hier dus als weeskinderen gearriveerd, wat erop kan wijzen dat ze niet echt een gelukkige kindertijd hadden.

Hun vader heette Francies-Henri Willems, hun moeder Angelina Reyniers. Ten tijde van de geboorte van de kinderen woonde het echtpaar in Brugge. Daar werd Bernard geboren op 31 januari 1823, August op 10 januari 1826. Dat was dus tijdens het Hollands Bewind. Toch zullen we later op de geboorteakten van verscheidene van Bernards kinderen Maldegemse en Adegemse getuigen Willems en Reyniers aantreffen, wat een sterke aanwijzing is dat de familie dus toch haar wortels hier in de streek had.

Toen Bernard nog geen volle vier en August nog geen jaar oud was, stierf op nieuwjaarsdag 1827, moeder Angelina; vijf jaar later, op 11 april 1833, stierf vader Francies. Ze werden dus volle wezen toen ze amper tien en zeven jaar waren. We weten niet wie er in Brugge voor hen gezorgd heeft tussen 1833 en 1837. Hoe dan ook, in 1837 arriveren ze in Maldegem en worden ze inwonende knechtjes bij Pieter Roose, timmerman, "51 jaar oud, en wonend in het dorp". Een preciezere opgave van de woonplaats ontbreekt.

Zo woonde Bernard Willems, de uitgever van het allereerste Maldegemse weekblad, van zijn 14de tot zijn 21ste bij een timmerman, van wie hij ongetwijfeld een goede vakkundige opleiding kreeg, uiteraard tot timmerman.

Bernard en Blondina

Met de jaren liet de jonge timmermansknecht een oogje vallen op Blondina Pieters, een dienstmeisje van zijn leeftijd. Ze was geboren in Maldegem op 26 september 1823. Haar vader, Carolus Franciscus, was een werkman, weduwnaar van Isabella Theresa Cauwels, overleden op 30 juni 1839, toen Blondina nog geen zestien was.

Bernard en Blondina huwden voor de burgerlijke stand in Maldegem op 30 april 1845 om 6 uur 's avonds, "na het werk". Ze werden getrouwd door Jozef van Nieuwenhuyse, de

Bernard en Blondina woonden in het derde huis gezien vanaf het Kerkstraatje. (perceel G335)

liberale schepen van de gemeente. De huwelijksakte staat genoteerd onder het nummer 22 van het jaar 1845.

Het ziet ernaar uit dat Bernard Willems ondertussen een zeker aanzien had in zijn omgeving en een kerel was met veel ambitie. We leiden dat af uit het feit dat geen enkele getuige bij zijn huwelijk knecht was, zoals hij zelf al heel zijn leven was. Het waren stuk voor stuk gerespecteerde middenstanders: Pieter Roose, 59 jaar, de patroon van Bernard; Francis Tilleman, hoefsmid, 45 jaar; Bernard Van Maele, hostelier, 45 jaar, en natuurlijk ook gemeentesecretaris Francis Van Hoorebeke, 25 jaar en ambtshalve getuige.

Bernard en Blondina huurden al direct een nette woning vooraan in de Noordstraat, kadasternummer G335. Ze pachtten dat huis van hun buurman Pieter Bernard De Vildere, een welstellend bakker, en deelden het met Petrus Ide, een toen 58-jarige horlogemaker, die daar al een hele tijd woonde en die een opvolger zocht.

De buren

Bernard en Blondina zouden er 18 jaar wonen, van 1845 tot 1863. Als dichtste buren hadden ze, noordelijk van het kerkpad tussen Noordstraat en kerkhof, Henri Vermeersch, aannemer van bouwwerken en timmerman; op dat adres hield hij ook de herberg "Het Zwaentje" (G333, thans huis De Gryze). Tusssen Henri Vermeersch en Bernard Willems woonde bakker De Vildere. Uit de volkstelling van 1846 blijkt dat die toen Désiré De Meyere als inwonende bakkersgast had. In 1872 zou De Meyere, als katholiek liberaal, gemeenteraadslid worden. In 1879 wordt hij burgemeester, hij is dan groothandelaar in koloniale waren.

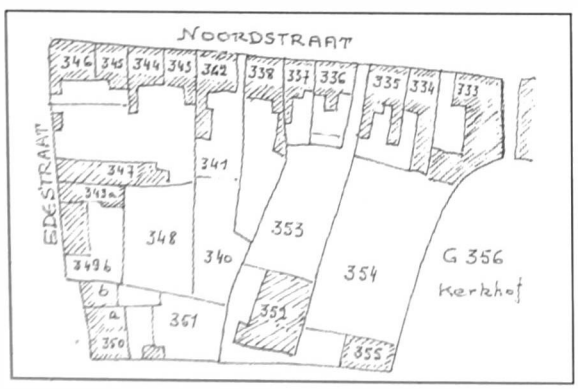

De bewoning in de Noordstraat tussen Kerkstraatje en Edestraat (Kadasterplan Popp 1860).

Net voorbij de woning van Bernard Willems ligt het 'gangske' dat naar de pastorietuin leidt, daarnaast heeft 'kantmeesteresse' Sofie Westerlinck haar woning en kantschool (G336-337). Op de hoek ten zuiden van het kerkpad, waar nu de juwelierszaak De Lille gevestigd is, komt in 1843 politiecommissaris Nicolaas Hulin wonen. Daarachter, tegen het kerkhof aan,

woont koster-kaarsgieter Petrus Blanckaert. Naderhand zal Victor De Lille in de kaarsgieterij (tussen G329 en G328) zijn drukpers installeren. Iets verderop is de smidse van Jan Reyniers, die in 1830 trouwde met Anne-Marie De Meyere, zuster van de latere burgemeester.

In 1856 vestigt zich tegenover Bernard Willems het gezin Courtmans, waarvan de moeder nog maar pas weduwe was geworden. Ze had een groot gezin en moest zien rond te komen met een schraal pensioentje. Als overbuur een liberale dichteres en schrijfster, die streed voor degelijk en gratis onderwijs voor meisjes, als achterbuur de rechtlijnige pastoor Vinckier, die daar vierkant tegen was ... het was voor Bernard Willems als wonen tussen water en vuur. Het is in deze buurt dat mevrouw Courtmans haar roman *De Hut van Tante Klara* laat afspelen. In bedekte termen verwijst ze naar de pastorie en het 'gangske', de kantschool ...

Horlogemaker

Als Bernard Willems aangifte gaat doen van zijn eerste kind, Henricus Franciscus, geboren op 14 november 1846, dan wordt hij in het register vermeld als timmerman, 23 jaar. Dat beroep wordt ook opgetekend bij de aangifte van zijn tweede zoon, Heliodoor, geboren op 7 april 1849. Tweeënhalf jaar later echter, bij de aangifte van een dochter, Octavie-Marie, geboren op 6 november 1851, wordt Bernard vermeld als 'horlogiemaker'. Tussen Pasen 1849 en Allerheiligen 1851 is er in zijn beroepsleven blijkbaar veel veranderd. Het kan niet anders, of hij heeft die stiel geleerd bij Petrus Ide.

Wie anders dan Bernard Willems kan mevrouw Courtmans op het oog gehad hebben toen ze in haar roman *Moeder Daneel* (1868) schreef hoe Stephanie en Mina (in feite haar dochters Mathilde en Julia) tijdens het borduren in het voorkamertje van hun huis af en toe opkijken naar de overkant en naar de horlogemaker die daar diep voorovergebogen "door een blauwen bril op zijn moeilijk werk zit te kijken"?

Klokkenist

Op 27 oktober 1853 staat een wat ongewoon punt op de agenda van de gemeenteraad: er moet beslist worden over de 'klokkenist'. Dat emplooi wordt dan al jaren waargenomen door Felix Ravez, maar de man geeft niet echt voldoening. Wat hield die functie in? Voor de grote massa van het volk was het uurwerk op de kerktoren het enige. De slag ervan regelde voor een belangrijk deel het ritme. Voor het onderhoud van dat uurwerk stond een 'klokkenist' in, en vermits het uurwerk van de gemeente was, werd die klokkenist ook door de gemeente betaald voor zijn werk. Hij moest zorgen dat het torenuurwerk juist liep. Daarvoor moest hij dagelijks de kerktoren op tot aan het klokmechanisme. Hij zwengelde de gewichten omhoog, stuurde zo nodig het raderwerk wat bij en stelde de wijzers juist; waar het nodig was, smeerde hij wat vet en gaf hij een beetje olie. Een goede klokkenist moest bovendien bekwaam zijn om het raderwerk te repareren als er sleet op kwam: een tandje bijvijlen of vervangen...

Tot 1853 was Felix Ravez dus klokkenist, een postje dat hij in 1839 had bemachtigd in opvolging van Joseph Reychler, zoon van de kerkorgelist Antonius Reychler. Joseph was eerst orgeltrapper, later ook klokkenluider en kerkbaljuw.
Felix Ravez was net zoals zijn vader schoenmaker en woonde in een onooglijk laag en

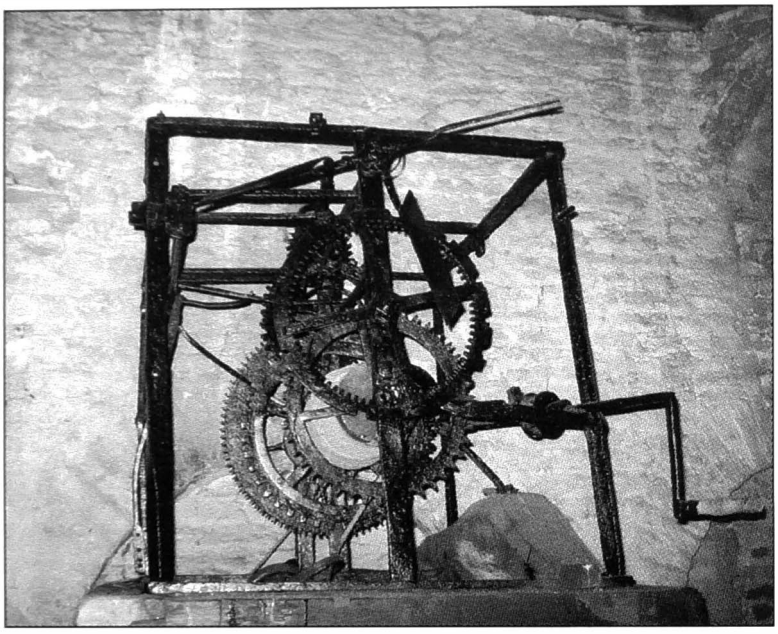

Het 19de-eeuwse raderwerk van het toren-uurwerk in de Sint-Barbarakerk.

smal huisje, te bereiken via een gang in de Marktstraat, tussen de toenmalige brouwerij Soenen en het huis van meester Cools. Het huisje was als het ware tegen de brouwerij aangeplakt [3]. In feite was hij doodarm. Elke dag zat hij met hamer, priem en pekdraad te werken op een laag, wankel stoeltje, bezig met het verhalvezolen van schoenen. Omdat Ravez daar tussen of beter achter al die voorname burgers woonde, ging hij zich mettertijd ook als een notabele beschouwen.

Ook Felix Ravez figureert in *Moeder Daneel* van mevrouw Courtmans. In het verhaal komt Jan Olieslager op een bepaald moment zijn trouwbelofte met Stefanie verbreken. Het huwelijk kan niet doorgaan: hij is katholiek, Stefanie, in feite een Courtmansdochter, is liberaal. Als Ravez dat verneemt, is hij in 't hart geraakt. Hij veert recht, gooit de armen in de lucht en met grote gebaren roept hij verontwaardigd uit: "Wel pekdraad en leest! Komt de politiek daar ook al bij te pas? Kan men nu niet meer dansen, niet meer vrijen en niet meer trouwen zonder politiek?" [4]

In zijn beginjaren als *klokkenist* ondervindt Ravez weinig of geen problemen. Het mechanisme van de torenklok draait feilloos, de wijzers geven het juiste uur aan. Dat blijkt echter niet te danken aan de bekwaamheid van Ravez, maar aan de vakkennis van zijn voorgangers, Antoon en Joseph Reychler.

In 1845 heeft Ravez een wedde van 53 frank voor zijn werk als klokkenist; daar komt nog een vergoeding bij van 63 frank voor "het onderhoud van de klokken en van de horlogie" [5]. In 1847 vraagt hij opslag. In de gemeenteraadszitting van 13 oktober van dat jaar vindt men echter dat 1 frank per week, 53 frank per jaar, volstaan voor Ravez, "dunkende dat hij genoegzaam beloond is, in evenredigheid van zijne werking" [6]. Dat is een voorzichtige en beleefde uitleg, die camoufleert dat men niet echt tevreden is over Ravez' prestaties. Toch lukt het hem een paar jaar later een supplementje van enkele franken binnen te rijven, zogezegd omdat hij meer vet en olie gesmeerd heeft dan de jaren voordien [7].
Ravez voldoet niet echt als klokkenist: hij mag al verstand hebben van schoenen lappen, uurwerkraderen repareren is wel heel iets anders. De torenklok blijkt onbetrouwbaar

De noordzijde van de Marktstraat rond 1905. We zien v.l.n.r. Estaminet 't Steen en ijzerwinkel van 'Kootje Van den Berghe'; sajettewinkel van K. De Zutter, herberg De Gouden Leeuw, Van Meenen, ellegoederen, herberg De drie Koningen (nu bakkerswinkel), fietsenzaak Ysebaert, Het Moriaenshoofd, brouwerswoning Louis Soenen, voorheen burgemeester De Buck; dan was er het fameuze 'gangske', en daar voorbij bakker Dhont en de Ossekop.

geworden. Op de stand van de wijzers kan men niet meer voortgaan en op haar slag al evenmin. In de gemeenteraad van 27 oktober 1853 wordt de kwestie besproken en men komt tot het besluit dat Ravez' opdracht moet uitgesplitst worden. Hij mag klokkenist blijven, maar toch moet voorkomen worden dat er nog haperingen en mankementen komen aan het uurwerk op de toren. Men heeft iemand nodig met verstand van tandwielen, die ze kan uitrekenen en maken, die ze kan zagen, vijlen, slijpen, herstellen en vervangen. Kortom, iemand van "de stiel".

De naam Bernard Willems valt en algauw is de zaak beklonken. Wel mag men zich verwachten aan een reparatie die algauw 100 frank kan kosten, bijna twee keer de jaarwedde van Ravez. De gemeente stelt 80 frank ter beschikking, maar "uit hoofde van de slegte gesteltenis des uerwerks" vraagt men een krediet aan bij het provinciebestuur [8].

Op 24 juli 1854 wordt aan Bernard Willems een uitbetalingsbevel van 119 fr. 40 ct. toegekend. Daarbij wordt hij vergoed voor werkuren, materiaal en diensten gepresteerd in de loop van 1853, o.m. de aankoop van uurwerkonderdelen afkomstig van een torenklok te Brugge, vervoerkosten, de restauratie van de Maldegemse torenklok ...[9] Men is tevreden over zijn werk: in de gemeenteraad van 4 oktober 1854 zegt men dat de verdeling van de taken en de verloning niet moet veranderen "om reden de horloge nu in goeden staat is gebragt" [10]. Bernard Willems krijgt op 9 januari 1856 zijn eerste jaarwedde toegekend, zijnde 50 frank [11].
De paden van Ravez en Willems zullen elkaar nog op een andere manier kruisen: jaren later zal in het gangske waar Ravez woonde, de drukkerij van Bernard Willems terechtkomen.

De woning van Bernard en Blondina In 1863; in 1879 heeft Bernard er zijn drukkerij. Langs zijn zoon Heiliodoor komt het huis aan de familie Standaert, o.a. aan Cyriel Standaert, bakker.

Verhuis

In mei 1863 gaan Bernard en Blondina een eindje verderop in de Noordstraat wonen, enkele nummers voorbij *'t Peurke*. Dat huis werd in 1990 gerestaureerd door de huidige bewoners, Henk De Meyere en Elza De Baets. Daarbij ontdekten ze op een moerbalk van het dakgebinte het jaartal 1787, dat daar ongetwijfeld ingekapt is door Ambrosius Coelis, de aannemer die het huis bouwde voor de Van Moffaerts, familie van zijn vrouw. In 1846 wonen er nog twee gezusters Van Moffaert, Theresia (° 1791) en Eugenie (° 1795), die er school houden.
Als Bernard en Blondina er neerstrijken, hebben ze al negen kinderen; er zullen daar nog twee bij komen. Bernard is er horlogemaker en zal er in 1879 een drukkerij beginnen. Later zal hun tweede zoon, Heliodoor, er wonen met zijn vrouw Clemence Standaert. In april 1933 verkoopt Clemence het huis aan haar neef, bakker Cyriel Standaert.
Hun buren zijn daar: zuid de familie Coelis op de hoek van de Edestraat, achter hen de familie Van Hoorebeke, jeneverstokers, noord een naamgenoot, Bernard Willems, aannemer van grote bouwwerken. Om verwarring tussen beiden te vermijden, noemt men de aannemer 'Bernard Penne', en zijn zoon 'Tuur Penne'. In diens huis woont thans het gezin Luc Borgonjon.

De zonen van Bernard Willems worden allemaal horlogemaker. Zo vinden we Henri (°14 nov. 1846), die in 1870 naar Mons (Bergen) was getrokken, in 1891 als juwelier en horlogemaker in *De Kroon* in de Steenstraat te Brugge. Hij is gehuwd met een dochter Pickery. Hij adverteert o.m. in 1891 in de eerste jaargang van *Het Weekblad van Maldeghem en Zeeuwsch Vlaanderen*, het "katholiek" weekblad van Maldegem, de concurrent als het ware van het liberale *De Volksbode,* dat nota bene gesticht werd door zijn vader en broer.

Zoals hiervoor vermeld, huwde zoon Heliodoor met Clemence Standaert, een buurmeisje uit bakkerij "Den Hert". Hij neemt mettertijd de juwelierszaak van zijn vader over en noemt ze "In het Molentje". Vanaf 30 december 1894 adverteert ook hij wekenlang in *Het Weekblad van Maldeghem...*

Het derde kind, Octavie, geboren op 6 november 1851, vertrekt als ze 23 is naar Brugge; we vermoeden dat ze er een handje is gaan toesteken in de zaak van haar broer Henri.

Camiel Willems wordt drukker

Camiel Willems, de volgende zoon van Bernard en Blondina, werd geboren op 20 december 1853. Thuis opgeleid als juwelier en horlogemaker, vertrekt hij in 1877 naar Brugge om er een andere stiel te leren, die van drukker. Twee jaar later keert hij terug naar Maldegem.
Zijn vader koopt voor hem een drukpers, installeert ze in een achterbouw van de woning en reeds op 2 mei 1879 levert Camiel zijn eerste drukwerk af op het gemeentehuis. Het gemeentebestuur wordt een goede klant: in 1879 levert hij alle drukwerk voor de gemeenteraadsverkiezing, 100 trouwboekjes, 500 begravingsverloven enz.; in 1880 zowat alle drukwerk voor de gemeentelijke administratie [12]. Dat zal wel voor een groot deel te danken zijn aan de liberale burgemeester Désiré De Meyere, een vriend van zijn vader.
Merkwaardig: de hoofding van de facturen uit 1879 vermeldt het drukken van boeken, vlugschriften, plakkaten, administratiewerken, rouw- en trouwbrieven ..., in 1880 staat er: "De Volksbode – Weekblad voor Algemeene Belangen". De drukkerij Willems is dus een uitgeverij geworden [13].

Op 16 mei 1856 zag Victor Willems het levenslicht. In zijn jongelingsjaren leert hij thuis, toen Noordstraat nr. 38, de stiel van zijn vader en oudere broer Heliodoor. Op 28 november 1874 vertrekt hij samen met zijn zus Octavie naar Brugge. Henri en Victor slaan er de handen in elkaar en richten samen op de hoek van de Zuidzandstraat en de Dweersstraat de juwelierszaak "In den gouden Biekorf" op. Vanaf oktober 1891 adverteren de broers in *Het Weekblad van Maldeghem* ...

Aan de samenwerking tussen Henri en Victor komt er een einde als deze laatste samen met zijn jongste broer Edmond, geboren te Maldegem op 5 november 1862, een nieuwe zaak sticht in de Steenstraat nr. 65 te Brugge. Daar gaan de broers ook actief deelnemen aan het verenigingsleven. Zo worden ze o.m. lid van de Burgerwacht, waar ze

geregeld oefenen in het 'schijveschieten'. Als Victor 42 is en Edmond 36, zijn ze zo bedreven in die sport dat ze met hun prestaties in de pers komen, niet alleen in Brugge maar ook in Maldegem.

Uit *Het Weekblad van Maldeghem en omstreken* van 17 juli 1898, p. 2, citeren we: "Ter gelegenheid der Gemeentefeesten te Brugge, had er Zondag laatst een groote prijskamp plaats voor het schijve schieten onder de Burgerwacht. Bij de prijswinnaars bemerken we twee heeren geboortig van Maldeghem, gebroeders: 3de prijs Victor Willems, en 11de prijs Edmond Willems. Proficiat!"

De wonderbare inktpotten van Camiel Willems

Terug nu naar Maldegem. Daar startte dus 125 jaar geleden een eerste drukkerij, die allicht na enkele weken proefdraaien voor familie, vrienden en kennissen, vanaf mei 1879 veel en belangrijk drukwerk afleverde aan het plaatselijk gemeentebestuur.
Hoewel vader Bernard Willems zich duidelijk achter het bedrijf zette, hebben de drukkerij en kort nadien ook de uitgeverij hun faam te danken aan zoon Camiel. Die jongeman van 25 jaar moet op professioneel vlak een zeer goed element geweest zijn, maar hij was ook veel meer dan een doodgewone drukker. Hij was een kunstenaarsziel, die ook in de ban raakte van de muziek, een begenadigd dichter, een schrijver met diverse pennen en met wonderbare inktpotten boordevol inspiratie en menselijke warmte.
Over hem schreef Victor de Lille in 1890: "Van in zijne kinderjaren riep Camiel de aandacht op door zijne oplettende geest die zich in alle vakken, in de wetenschap, muziek en letterkunde openbaarde" [14].

BOEKEN,
VLUGSCHRIFTEN,
PLAKKATEN,
ADMINISTRATIEWERKEN,
enz., enz.

STEEN- & BOEKDRUKKERIJ
WILLEMS,
38, NOORDSTRAAT, 38.

OMZEND- ROUW- EN TROUWBRIEVEN,
FACTUREN,
QUITANTIËN,
enz., enz.

Debet Mo de Gemeente Maldegem

Met de steun van Joseph-François Cabuy

Camiel Willems beschikte zelf niet over de financiële middelen om een uitgeverij uit de grond te stampen, noch om week na week een blad zoals *De Volksbode* uit te geven. Gelukkig kwam Joseph-François Cabuy hem te hulp.

Joseph-François Cabuy was de schoonzoon en erfgenaam van één onzer notabelen uit die tijd: Lieven de Buck (°1795), huisarts, brouwer, molenaar en burgemeester. Afkomstig uit Ledeberg, kwam De Buck op 12 juni 1823 in Maldegem wonen. Hij behaalde in maart 1824 het diploma van doctor in de medicijnen en in de vroedkunde en was van dan af huisarts in Maldegem. In 1829 huwde dokter De Buck met Josephine De Smet (°1804) uit het Kasteeltje in de Noordstraat, de oudste uit een gezin met zes kinderen. Van 1830 tot 1848 is hij gemeenteraadslid en daartussenin ook enkele keren schepen. Hij zet in 1848 een stap opzij in de politiek op het moment dat zijn jongste schoonbroer, Jean-Marie De Smet (°1819), gemeenteraadslid wordt.

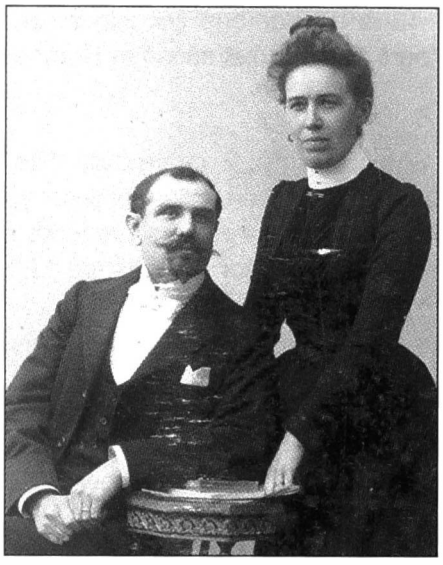

Joseph-François Cabuy met zijn tweede echtgenote Jeannette Kempeneers.

Vanaf 1852 zal Jean-Marie De Smet acht jaar lang de burgemeesterssjerp dragen. In 1860, op zijn 65ste, volgt dokter De Buck dan weer zijn schoonbroer op als burgemeester; hij zal 10 jaar in functie blijven.

Op 10 augustus 1857 huwt Sylvia De Buck (°1834), dochter van Lieven, met de Mechelse koopman Joseph-François Cabuy. Een jaar nadien verhuist het paar naar Mechelen, waar zes kinderen geboren worden. Het oudste kind, dochter Augusta, zal later trouwen met de Maldegemse drukker en uitgever Pieter Coelis.

Negen maanden na het overlijden van Lieven De Buck op 26 januari 1871, nemen schoonzoon Joseph-François Cabuy en zijn gezin hun intrek in het huis De Buck in de Marktstraat, nu gekend als het huis Soenen. In mei 1873 sterft Sylvia De Buck; ze was de maand voordien 39 jaar geworden. Zes maanden later hertrouwt Joseph Cabuy met Jeanette Kempeneers, evenals hijzelf afkomstig van Mechelen, maar toen wonend in Schaarbeek. De verbintenis valt niet in goede aarde bij de verwanten van zijn eerste echtgenote, de families De Buck, De Smet, Wallyn, Vermast e.a. Op 6 april 1875 wordt Bertha Cabuy geboren, het enige kind uit het tweede huwelijk van Joseph Cabuy. Na het overlijden van dokter De Buck in 1871 en nadien van zijn echtgenote Josephine De Smet, wordt het leven van Joseph-François Cabuy en zijn tweede vrouw beheerst door de verdeling van de nalatenschap. Die is, binnen en buiten Maldegem, omvangrijk, maar ook degenen die er aanspraak op maken zijn met velen. Een lange en harde strijd om de belangen van zijn kinderen te vrijwaren.

J.-F. Cabuy bleef met zijn gezin tot in 1896 wonen in het huis van zijn schoonvader. Gedurende negen jaar baatte hij er ook diens brouwerij "De Ster"uit; in 1880 verkoopt hij ze aan Jules Wallyn. Vanaf de Markstraat reikte het eigendom De Buck met woning, aanpalende dokterspraktijk, achterliggende brouwerij en mouterij, magazijn en gewezen maalderij, stalling, groentetuin en boomgaard, zeer diep noordwaarts.

Kort na de verkoop van brouwerij "De Ster" investeert Cabuy in de uitgeverij Willems. Hij koopt de nodige drukpersen en letterbakken, installeert alles in een paar gebouwen achter zijn woning en in zijn privé-straatje. Daar zet hij dan Camiel Willems aan het werk. Vanaf 1881 is die daar drukker en uitgever van twee weekbladen: *De Volksbode* en *De Brugsche Beiaard.*

DE VOLKSBODE-,
WEEKBLAD
VOOR
ALGEMEENE BELANGEN.

STEEN- EN BOEKDRUKKERIJ
C. WILLEMS-CABUY,
41 & 43, NOORDSTRAAT.

BOEKEN,
VLUGSCHRIFTEN,
PLAKKATEN,
ADMINISTRATIEWERKEN,
enz., enz.

Debet M. De Gemeente van Maldeghem.

over levering van het volgende:

Op 3 februari 1883 trouwt Camiel Willems met Marie-Josephine Cabuy , tweede dochter van Joseph-François Cabuy. Ze besturen de drukkerij en uitgeverij Willems-Cabuy; de persen staan ten huize van vader Cabuy, zelf wonen ze op de hoek van Noordstraat en Kapelaanstraatje (heden optiek Alain Verstringe). Daar is ook het bureau gevestigd. Doch het noodlot achtervolgt het jonge paar: enkele maanden later, op 18 april 1883, sterft Camiel Willems, na nog geen drie maanden huwelijk een 25-jarige weduwe achterlatend.

De gezusters Cabuy en Pieter Coelis-Cabuy

De facturen van de drukkerij-uitgeverij worden enige tijd door de jonge weduwe Marie-Josephine afgetekend, maar algauw neemt haar schoonbroer Pieter Coelis, zoon van aannemer Ferdinand Coelis en getrouwd met haar zus Augusta, er het roer in handen. Het koppel woont in het huis van grootvader Lieven De Buck, vader Cabuy woont daarnaast in de vroegere dokterspraktijk.

Drie zusters Cabuy omstreeks 1893. Niet te verwarren met de personen die op 14 april 1884 die nieuwe firma stichtten onder de naam "Gezusters Cabuy". In het midden Augusta Cabuy (oudste dochter van Joseph-François) en echtgenote van Pieter Coelis met haar drie kinderen: v.l.n.r. Albert (°1889), Maurice (°1886) en Julia (°1885). Achteraan zijn het vermoedelijk Emelie Cabuy (°1860) en rechts Marie-Josephine Cabuy (°1859), de weduwe van Camiel Willems.

Pieter Coelis wordt nu hoofdredacteur van *De Volksbode* en van *De Brugsche Beiaard*. Vader Cabuy bedenkt in 1884 een boekhoudkundige constructie voor het bedrijf en hervormt het onder de naam "Gezusters Cabuy". In een tweetalige folder, die Joseph Cabuy naar zijn klanten stuurt, deelt hij mee dat de firma voortaan zal bestuurd worden door hemzelf, zijn echtgenote Jeanette Kempeneers en door zijn dochter Bertha. Cabuy is wel degelijk overal aanwezig, vlak achter de schermen en ... dicht bij de kassa.

Gedurende vijf jaar, van 1883 tot 1888, werkt Pieter Coelis onder de firmanaam "Gezusters Cabuy". In 1885 wordt Jules Sabbe hoofdredacteur van *De Brugsche Beiaard*. Sabbe is leraar aan het Koninklijk Atheneum in Brugge en maakt van het weekblad een uitgesproken opinieblad. Hij geeft er dus een nieuwe koers aan en vat zijn visie samen in de ondertitel *Vlaamschgezind en Liberaal Weekblad*. Druk en uitgave blijven evenwel onder de firmanaam "Gezusters Cabuy".

Pieter Coelis en Augusta Cabuy krijgen drie kinderen: in 1885 wordt Julia geboren, het jaar daarop Maurice en een paar jaar later Albert. Ondertussen is in 1888 de drukkerij overgebracht naar perceel G360 in het gangske waar we destijds schoenlapper Felix Ravez aantroffen. Op dat adres draaien de persen tot 1893 onder de eigen firmanaam van "Boek- en Steendrukkerij Coelis-Cabuy" en is het "Bureel van De Volksbode en De Brugsche Beiaard" gevestigd.

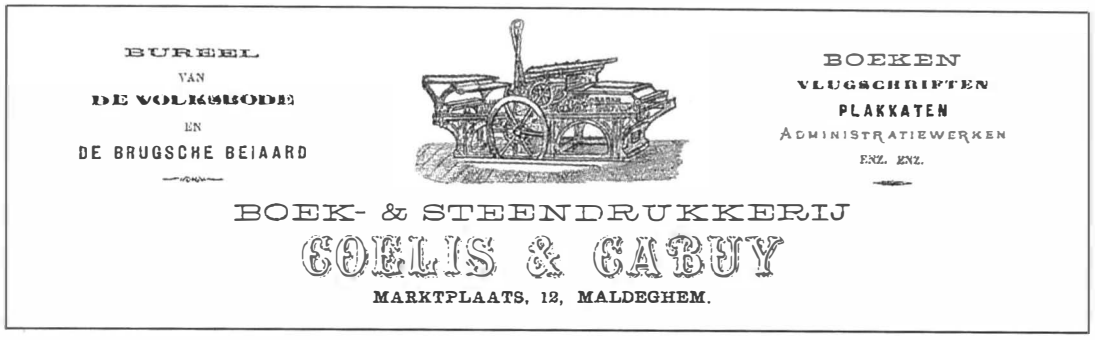

Zowel de "Gezusters Cabuy" als nadien "Pieter Coelis-Cabuy" hebben een winkel van papier, bureau- en schoolbenodigdheden, de eerste in de Noordstraat 41 en 43 op de hoek van het Kapelaanstraatje - een erfdeel van Josephine De Smet, echtgenote dokter De Buck - de tweede in de Marktstraat 12, rechtover het Schepenhuis. Op het adres in de Noordstraat woont in 1884 de jonge weduwe van Camiel Willems. Al het drukwerk uit die periode wordt uitgevoerd door haar schoonbroer Pieter Coelis.

Tot de beste afnemers behoort het gemeentebestuur van Maldegem, met naast het vele administratieve drukwerk ook leveringen van o.m. prijsboeken voor de gediplomeerden van de gemeentescholen van Maldegem-centrum, Kleit en Donk.

Maar ook de Maldegemse handelaars, ondernemers, ambachtslieden en winkeliers zijn er klant [15]:
Huidenvetterij en leertouwerij F. Verstrynge, Noordstraat; "Etablissement Agricole et Industriel Ed. De Laere et Cie" (fabrikant van saucissen, gezouten en gerookt vlees, paardenkoopman, handelaar in varkens, oliën, vetten, smout, huiden, meststoffen...); weduwe Geirnaert-Van de Genachte: "Hotel de Commerce" (handel in granen en zaden, kolen en cokes); hoefsmid Ch. Van Vinckt, Kleit; "Feestcomité van den Tram"; Désiré Van Reybroeck, schrijnwerker-timmerman; Paul De Candt-Van Moffaert (handel in bier en azijn, wijnen en likeuren, kruidenierswaren); L. Van Hoorebeke-Wallyn (jeneverstoker); A. Venas-Geysens, huisschilder; Achiel Bekaert, hoefsmid; Kinderen De Smidt, Adegem (bouwmaterialen); Van Moffaert-Van De Walle, Noordstraat (koperslagerij en magazijn van werkkledij en weefsels); weduwe Van Moffaert en zoon, Edestraat (katoenen goed, magazijn van mollenvellen, lijnwaad, lakens, elastieken); gebroeders Van Nieuwenhuyse (fabrikanten van scheikundige landvette, handelaars in granen en zaden, hooi en stro); weduwe L. Vincke-De Coninck (magazijn van gleierwerk, glas en kristal, verfwaren, borstels, behangselpapier); Louis Bollé, Bogaardestraat (koperslagerij en loodgieterij); E. Tytgadt-Soenen (ijzer- en kolenhandel); E. De Bruyckere-Gryp (schilder-meubelmaker) e.a.

Negende jaar. Nummer 31. Zondag 18 December 1887.

DE VOLKSBODE

VAN MALDEGHEM.

Pieter Coelis, echtgenoot van Augusta Cabuy, overleed schielijk op 23 april 1893.

Centraal op de foto mevr. Julia Eloot, weduwe van Ferdinand Coelis, die aannemer was (bouwde o.m. in 1856 het kasteel Reesinghe). Links van haar Julia Coelis, rechts Maurice. Bovenaan v.l.n.r. Augusta Cabuy, haar man Pieter Coelis (zoon van Ferdinand) en zijn zuster Emma.

Pieter Coelis overlijdt schielijk

Pieter Coelis is op een dramatische manier aan zijn einde gekomen. Op zondagnamiddag 23 april 1893 was hij er met zijn goede vriend Emiel Tytgadt met de fiets op uitgetrokken. Bij hun terugkeer zouden ze nog "eene verversching nemen" bij Wardje De Laere. Op enkele stappen van de herberg krijgt Pieter een hartstilstand. Hij verliest het bewustzijn, valt van zijn fiets en blijft voor dood liggen op de grond. Enkele personen komen haastig toegesneld en dragen de stervende binnen bij Ward De Laere. Ook de doktoren Notebaert en Timmerman zijn er in de kortste keren bij, gevolgd door een onderpastoor. Het mocht helaas niet baten. Pieter Coelis was niet meer.

"Pieter Coelis behoort tot de vrijzinnige denkwijze en heeft ontelbare vrienden", schreef Gustaaf Parrin in zijn (katholiek) *Weekblad van Maldeghem.* In hetzelfde blad getuigde Désiré De Meyere, gewezen burgemeester en stichter van de liberale mutualiteit, toen *Onderlinge Bijstand* genoemd: "Onze vereniging heeft haren bloei destijds grotendeels te danken aan de krachtdadige inzet en de ijverige medewerking van Pieter Coelis".
Julius Sabbe in *De Volksbode*: "Als burger en als mens werd hij welverdiend geacht, zelfs door zijn tegenstrevers, omwille van de verdraagzaamheid waarop bij hem de kloekste overtuiging was gegrond, omwille van de edelmoedigheid waarmede hij zijnen werkzamen steun verleende aan alle ondernemingen en onderwijs, van weldadigheid of van menschlievendheid" [16].

Door het overlijden van Pieter Coelis komen de drukkerij en uitgeverij Coelis-Cabuy volledig op naam van Joseph-François Cabuy. De drukpersen worden naderhand geïnstalleerd in de Boudewijn Lippensstraat, perceel G314. Inmiddels verandert en vervlaamst Joseph-François Cabuy zijn doopnaam. Op zijn drukwerk staat voortaan Frans Cabuy.

De erfenis De Buck

We zagen hoe Frans Cabuy na het overlijden van zijn schoonvader dokter De Buck in diens huis gaat wonen, zijn brouwerij verderbestuurt, het erfdeel van zijn kinderen probeert veilig te stellen en bovendien met *De Volksbode* en *De Brugsche Beiaard* het liberale gedachtegoed tracht uit te dragen.

Plots, in april 1896, moet hij zijn huis en drukkerij aan de noordkant van de Marktstraat verlaten. Waarom? Met die vraag gingen we jaren geleden te rade bij wijlen juffrouw Marie-Louise Soenen (°20.09.1911 - † 21.12.2003). Als achterkleindochter van Lieven De Buck wist zij ons haarfijn de hele erfeniskwestie uit de doeken te doen.

Dokter Lieven De Buck, burgemeester van Maldegem (1861-1871).

Zijn echtgenote mevr. Josephine De Smet (1804-1873). De foto's zijn genomen op verschillende leeftijd.

Dokter De Buck had namelijk drie dochters. Over de oudste, Sylvia, geboren in 1834 en gehuwd met François Cabuy hadden we het reeds. De beide andere, Emilie en Marie-Jeanne (°1843), huwden met de twee broers Vermast, Henri en Aimé, leerlooiers uit Eeklo. Het is Emilie die hier verder in het verhaal van belang is. Van haar vader kreeg ze als bruidschat enkele percelen van de achterliggende gronden mee, strekkende tot in de Edestraat, en een nieuwgebouwd huis daarop, thans het notariaat De Rop, plus een leerlooierij met alles erop en eraan. Een goede partij dus voor Henri Vermast. Uit het huwelijk wordt o.m. een dochter Rachel geboren; zij zal later trouwen met Louis, zoon van brouwer Fideel Soenen en van Octavie Haelewyck.

In 1895 treffen we Octavie Haelewyck als weduwe aan op een gedeelte van het ouderlijke erf (naderhand Grand Café). Ze maakt zich allicht zorgen over het feit dat haar zoon Louis nog steeds niet getrouwd is, maar ze weet wel een goede partij voor hem: Rachel Vermast van de leerlooierij in de Edestraat. Die zou gezegd hebben: "Eerst brouwen, dan trouwen" en daarom werd uitgekeken naar een brouwerij. Het zou "De Ster" worden van Lieven De Buck, vanaf 1871 voortgezet door diens schoonzoon François Cabuy en door hem in 1880 verkocht aan Jules Wallyn. Het was dus met Wallyn dat de weduwe Soenen moest onderhandelen. Er wordt een overeenkomst getroffen, waarbij gestipuleerd wordt

Het eigendom De Buck strekte zich uit van de Marktstraat tot aan de Edestraat. De gebouwen waren ook te bereiken langs het privéstraatje (6377) vanuit de Edestraat. Het vroegere woonhuis van Lieven De Buck (G 379) was tot haar overlijden bewoond door M.-L. Soenen (+ dec. 2003). Achter dit huis liggen de gebouwen van de vroegere brouwerij "De Ster". Ook de leerlooierij (thans notariaat De Rop) aan de Edestraat behoorde tot het oorspronkelijke eigendom. Juist vóór G379 lag het 'Gangske' dat toegang gaf naar de drukkerij Cabuy, die in 1896 verhuist naar de Marktstraat.

dat François Cabuy en zijn gezin het huis van Lieven De Buck moeten verlaten en dat de drukkerij uit het gangske weg moet. Vandaar dus dat Cabuy in juni 1896 verhuist naar de overkant van de Marktstraat en daar zijn drukkerij installeert met uitweg naar de Boudewijn Lippensstraat.

Op 25 januari 1897 wordt dan de koop gesloten tussen Jules Wallyn en de weduwe Soenen, geboren Octavie Haelewyck. Op 6 mei 1899 wordt het huwelijk gesloten tussen haar zoon Louis en Rachel Vermast.
Van zijn moeder krijgt Louis Soenen de brouwerij. Rachel Vermast van haar kant krijgt van haar ouders het huis van haar grootvader, Lieven De Buck, waar het koppel gaat wonen. Aldus raakt het oorspronkelijke eigendom van Lieven De Buck weer verenigd in één hand, de hand van een vrouw, Rachel Vermast, en dat door de klare kijk, de handelsgeest en het doorzettingsvermogen van een andere vrouw, Octavie Haelewyck, weduwe Soenen, de grootmoeder van onze woordvoerster Marie-Louise Soenen.

Louis Soenen beheert vanaf 1899 de brouwerij en de zaken gaan zo goed dat hij er een mouterij naast laat bouwen. Intussen besturen de ouders van zijn vrouw Rachel, Henri Vermast en Emilie De Buck, verder hun leerlooierij in de Edestraat. De looiputten daarvan zijn grotendeels gelegen in de achtertuin van hun dochter, tussen Marktstraat en Edestraat in.

Bertha Cabuy, eigenares van drukkerij Cabuy

Zoals gezegd werd uit het tweede huwelijk van Frans Cabuy met Jeannette Kempeneers op 6 april 1875 een dochter geboren. Wanneer haar vader in 1912 overlijdt, wordt zij de enige erfgename van zijn drukkerij in de Boudewijn Lippensstraat. Dat is de plaats voor een nieuwe start.

Bertha Cabuy, dochter en erfgename van J.F. Cabuy, huwde met apotheker en weduwnaar Emiel Vandenbroucke. Op de foto zien we haar met twee zonen van Emiel, namelijk links de priester Joris Vandenbroucke, rechts Jozef Vandenbroucke, die de vader is van Mariette Vandenbroucke, links in beeld. Op de achtergrond de winkel van de drukkerij Cabuy, naar de Marktstraat gericht (nu Standaard Boekhandel).

NOTEN

1 Over hen en hun weekblad publiceerden we van januari tot mei 2004 in Vrij Maldegem. Het was daarmee onze bedoeling die 125ste verjaardag te herdenken (1879-2004). Die kroniekjes werden door Marc Martens en Walter Notteboom bewerkt voor het voorliggende jaarboek van Het Ambacht Maldegem, waarvoor ik hen van harte dank.
2 Gemeentearchief Maldegem, nr. 792.
3 Zie ook ons artikel *"Moeder Daneel", een cryptische biografie van Mathilde Courtmans*, in *Jaarboek van de Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem*, 3 (1997), p. 173-174.
4 Ibidem, *Moeder Daneel*, hoofdstuk 5, p. 25.
5 Gemeentearchief Maldegem (verder als GAM), nr. 1545, 14 en 25.
6 GAM nr. 67, f° 4r., nr. 15, gemeenteraad van 13 oktober 1847.
7 GAM nr. 67, f° 34r. nr. 18, gemeenteraad van 4 oktober 1849.
8 GAM nr. 67, f° 83r., art. 21, gemeenteraad van 27 oktober 1853.
9 GAM 1555, Rekeningen 1854, rubriek eenmalige uitgaven, II nr. 71; GAM 1728, bewijsstukken, mandaat 24.06.1854.
10 GAM 67, gemeenteraad van 4.10.1854.
11 GAM 1555, Rekeningen dienstjaar 1855, rubriek I, nr. 18. Vergelijken we dit met enkele andere jaarwedden uit zelfde rubriek: aan politiecommissaris Hulin 947,00 fr., aan gemeentesecretaris Van Hoorebeke 732,00 fr., veldwachter Bollé 470,00 fr., veldwachter Fransoo 430,00 fr., gemeenteonderwijzer Wallemacq 400,00 fr., onderwijzeres Mathilde Courtmans 300,00 fr., burgemeester De Smet 265,00 fr., gemeenteontvanger Van Kerschaever 260,00 fr., schepenen Cuelenaere en Bekaert elk 63,50 fr.
12 GAM 1754, bewijsstukken bij de gemeenterekening 1879 en factuur d.d. 28 januari 1881.
13 Over de getalenteerde dichter en drukker Camiel Willems verscheen in het 2de jaarboek uit deze reeks, 1996, pp. 153-178, een uitgebreide studie van de hand van Hugo Notteboom onder de titel *Dichter-uitgever Camiel Willems (1853-1883)*.
14 *'t Getrouwe Maldeghem*, 14 september 1890.
15 In het Maldegemse gemeentearchief worden onder de nummers 1758 e.v. tal van hun facturen voor diensten of leveringen aan het gemeentebestuur uit die tijd bewaard, waarop we ons baseren.
16 Voor de volledige tekst van J.Sabbe, G. Parrin en D. De Meyere, raadplege men onze kroniekjes in Vrij Maldegem (de nummers 2 en 3 van resp. 12 en 19 januari 2001 uit de reeks "Maldegem ten tijde van vélo en vélocipède").

VIII. 75 jaar geleden...

Drukkerij Van Hoestenberghe opgericht in 1929

Bertha Cabuy, enige dochter uit het tweede huwelijk van Frans Cabuy, en erfgename van zijn drukkerij, besloot in 1929 die drukkerij, gelegen in de Boudewijn Lippensstraat, van de hand te doen.
Kandidaat-koper was Jozef Van Hoestenberghe die daar toen al werkzaam was.
Rond diezelfde tijd verhuurde ze het winkelhuis gelegen in de Marktstraat aan Jozef Vandenbroucke, de zoon van apotheker Emiel Vandenbroucke uit de Edestraat. Bertha Cabuy was namelijk de tweede echtgenote van apotheker Vandenbroucke; een tijdlang is er trouwens gedrukt onder de naam Vandenbroucke-Cabuy. Zeven jaar later, in 1936, verkocht Bertha Cabuy de winkel in de Marktstraat aan kleermaker Albert Dumon. Nu rijst daar een appartementsgebouw op met gelijkvloers de Standaard Boekhandel.

Wie was vader Jozef Van Hoestenberghe?

Jozef Van Hoestenberghe zag op 6 december 1905 in Jabbeke het levenslicht als zoon van Albert en van Marie Notebaert. Zijn jeugdjaren verliepen niet zonder tegenslagen, want pas vier jaar oud verloor hij zijn vader. Oom pastoor, Richard Notebaert, wonende in de Holstraat te Waregem, bekommerde zich om het lot van zijn zus en haar drie zonen: René, Jozef en Antoon. Hij bezorgde hen een nieuwe thuis en stond in voor een gepaste opleiding met oog op de toekomst. Zo werd Jozef naar de vakschool in Oostakker-Lourdes en nadien naar Doornik gezonden, om er het vak van drukker te leren.

Als jonge kerel van 23 jaar arriveerde hij in februari 1929 in Maldegem om er aan de slag te gaan in de drukkerij van Bertha Cabuy in de Boudewijn Lippensstraat. Op die plaats is nu het zakenkantoor De Ruyter gevestigd.
In het begin deed Jozef dagelijks de verplaatsing van Waregem naar Maldegem heen en terug per fiets, maar dat bleef niet houdbaar. De oplossing lag voor de hand: hij kon intrekken bij een andere oom van moederszijde, Albert Notebaert, bloemist in de Gentse Steenweg te Maldegem.

In de loop van 1929 leerde Jozef Van Hoestenberghe een meisje van zijn leeftijd kennen, Bertha van Vooren uit Sluis. Nog in hetzelfde jaar verloofden ze zich en namen ze de drukkerij Cabuy over. Dat is nu 75 jaar geleden. Bij deze verkoop kregen de kopers nog een verplichting mee. Zij moesten beloven werknemer Karel Verschore in dienst te houden. Wat later zouden dochter Madeleine en zoon Albert eveneens werk vinden in de drukkerij.

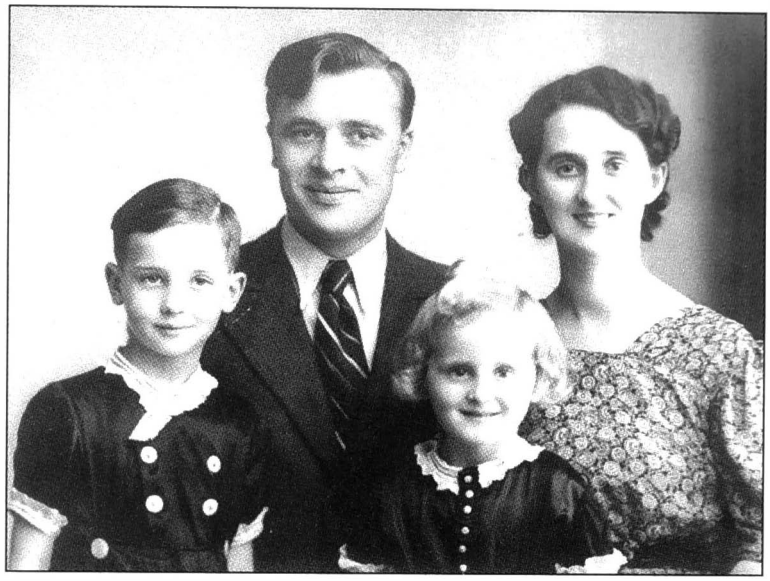

Vader Jozef en zijn echtgenote en de zonen Albert en Henri.

Bertha en Jozef huwden in Sluis op 28 augustus 1930. Het koppel woonde aanvankelijk in de Stationsstraat nrs. 34-36. In de loop van 1932 kochten ze het huis nr. 19 in dezelfde straat en in januari 1933 vond de verhuis plaats. Het jonge gezin werd verrijkt met twee kinderen: op 24 oktober 1931 werd zoon Albert geboren, op 23 maart 1936 zag Henri het licht.

Mijn vader, Jozef Van Hoestenberghe

Albert Van Hoestenberghe vertelt aldus over zijn vader:

Mijn vader Jozef was goed en zacht van karakter, wel een echte doorzetter wat zijn werk betrof: overdag steeds de eerste en de laatste in de drukkerij, plus – als bijverdienste – nog wekelijks een paar nachten loodzetten op linotype, voor het weekblad *De Haardvriend*, dat in Brugge gedrukt werd.
Wie hem goed gekend heeft, kan getuigen van zijn goedheid. Waar hij kon, hielp hij graag, de armen kenden zijn vrijgevigheid. Het was alom bekend: zijn linkerhand wist niet wat zijn rechter- soms weggaf. Na zijn overlijden kwam ikzelf wel eens voor een verrassing te staan, dan was het mijn taak daar een gepaste oplossing voor te vinden.

Moeder deed meer bureauwerk dan huishoudelijk werk. De ganse boekhouding rustte op haar schouders: facturen maken en zorgen dat ze betaald werden op onze rekening. Voor aankopen van papier of materiaal moesten we eerst aan moeder haar zegen vragen: of het kon, of dat er moest gewacht worden.

Toen mijn vader 1929 de drukkerij van Bertha Cabuy overnam, was dat op het eerste gezicht geen gouden zaak. Het was een klein oud gebouwtje in de Boudewijn Lippensstraat, rechtover de huidige drukkerij. De lokale pers was toen volledig in handen van de familie De Lille, uitgevers van het weekblad *'t Getrouwe Maldeghem*. De politieke gevoeligheid lag echter zo dat klanten van een andere gezindheid, zoals apotheker Emiel Vandenbroucke, notaris Vermast, Hector Cuelenaere, e.a. met hun opdrachten bij Van Hoestenberghe kwamen.

De Noordduif

en « DE REISDUIF ».

Nr 19 — GEILLUSTREERD WEEKBLAD — Donderdag 7 Mei 1936

Alle mededeelingen moeten den Woensdag morgen ten bureele bekend zijn.

Aankondigingen volgens overeenkomst.

Ongeteekende brieven worden niet opgenomen.

Eigenaar-Uitgever
J. Van Hoestenberghe-van Vooren
Postch. 230190 Maldegem Tel. 194
Holland : Postrekening 211707 Maldegem

Abonnementsprijs per jaar
België 18 fr. Holland 2 gulden. Andere landen ...
Losse nummers 0.50 fr...

De Noordduif van voor de oorlog, donderdag 7 mei 1936. Toen had vader De Reisduif reeds overgenomen.

De Noordduif

Mijn vader begon in 1934 met het uitgeven van een eerste weekblad *De Noordduif,* een blad voor duivenliefhebbers. Die waren toen nog veel talrijker dan vandaag. In de zomer publiceerden we duivenvluchten en uitslagen, ons toegezonden vanuit de vele duivenlokalen, verspreid over het hele Vlaamse land. In de winter waren er kampioenenvieringen, verkopingen, reportages van winnaars van lokale wedstrijden en langeafstandsvluchten, en dan voornamelijk vaders hoogdag: het "Jaarlijkse Noordduifkampioenschap" in de Gilde in Maldegem, waar wel duizend bekende en minder bekende liefhebbers aanwezig waren.

Ook nog het vermelden waard! Een groot deel van onze garage werd tevens gebruikt als magazijn voor "regulateurs", de befaamde hangklokken met Big-Ben uurslag. Zo'n prijs was altijd fel gegeerd door de kampioenen onder de duivenmelkers.

't MEETJESLAND

weekblad · voor · de · katholieke · belangen.

1e JAARGANG
ZONDAG 16 DECEMBER 1934
Nummer 1

ABONNEMENTSPRIJS :
BELGIE : 20 fr.
BUITENLAND : 35 fr.
LOSSE NUMMERS : 0.35 fr.

UITGEVER :
ALFONS VERSTRINGE
Noordstraat 161, MALDEGEM

Aankondigingen :
Kleine aankondigingen : 1 fr.
Notarieele aank. 0.75 fr.
Groote aank. prijs ten bureele.
Ongeteekende brieven worden geweigerd.

't Meetjesland, 1e jaargang, nr. 1, zondag 16 dec. 1934.

Een tweede weekblad: *'t Meetjesland*

Vóór de Tweede Wereldoorlog drukte vader ook het weekblad *'t Meetjesland, weekblad voor de katholieke belangen*. Aanvankelijk was het een opdracht van uitgever Alfons Verstringe van de boomzagerij in de Noordstraat in Maldegem. De eerste jaargang startte in december 1934, abonnementsprijs voor 1 jaar: 20 fr., verkoopprijs per los nummer: 0,35 fr.

Wellicht is *'t Meetjesland* gestart in opvolging van het vroegere weekblad *Gazet van Maldeghem*, tot en met december 1934 uitgegeven door Paul Standaert-Van Steene, Nieuwstraat 26, Maldegem.

MEETJESLAND

weekblad · voor · de · katholieke · belangen.

6e Jaargang – Nr 47 ZONDAG 24 NOVEMBER 1940 Prijs per nummer 0.50 fr.

6e jaargang, zondag 24 november 1940

't Meetjesland was voor een deel een politiek getint weekblad. Wat Maldegem betreft een ernstige repliek op artikels verschenen in *'t Getrouwe.* Verder was er algemeen nieuws over de Vlaamse regio's.

Na een zekere tijd viel de naam van Alfons Verstringe als uitgever weg in de hoofding, maar vader bleef het blad verder drukken en uitgeven. Het laatste nummer dat wij op onze redactie in bezit hebben, is het nr. 47 van de 6de jaargang, verschenen op 24 november 1940, verkoopprijs per los nummer: 0,50 fr.

Onder druk: "Onmiddellijk stoppen met weekbladen drukken!"

Tijdens de oorlogsjaren heeft mijn vader geen kranten meer 'mogen' drukken! Bij de aanvang van de Tweede Wereldoorlog waren hier Franse militairen, die samen met onze Belgische soldaten de opmars van de Duitsers moesten stuiten, doch het krachtig oprukkend Duitse oorlogsgeweld was te sterk. Via ons klein landje hadden de Duitsers de doorstoot naar Frankrijk geforceerd, zodat de bezetter het hier vlug voor het zeggen had.

Dat werd ons door de gebroeders De Lille van *'t Getrouwe Maldegem* persoonlijk medegedeeld. Eén van hen was bij vader gekomen met de volgende boodschap: "Mijnheer Van Hoestenberghe, vanaf nu hebben wij het voor het zeggen, ja, zelfs nog wat meer dan de Duitsers zelf. Vanaf nu mag u geen weekblad meer uitgeven. Volg goed mijn bevel op, want anders kunt u erge moeilijkheden verwachten!"

Dat was kort en krachtig gesproken. Vader stopte onmiddellijk met het uitgeven van de kranten. Hij kon nog familie- en handelsdrukwerk maken, en 'in den duik' langwerpige inpaketiketten voor zeep- en tabakverpakking. Twee merken kan ik mij nog herinneren: "Fleur de Roisin" en "Wervik". De grootste afnemers waren de Kleitenaars.

Maar er kwam een einde aan de oorlog. Na vier jaar bezetting, vier jaar schrik uitstaan, waren wij allen vrij. Ook vader was weer vrij, hij kon opnieuw zijn drukpers laten draaien en het weekblad VRIJ MALDEGEM uitgeven!

Noordduif en Vrij Maldegem

KATHOLIEK WEEKBLAD

13e JAARGANG
OVERWINNINGSNUMMER — 5 fr.
Postchekrekening : 230 190
Handelsregister : 4267
Telefoon : 194
DRUKKER - UITGEVER : J. VAN HOESTENBERGHE-VAN VOOREN Statiestraat, 19, MALDEGEM
PRIJS PER NUMMER : 2 FR.
Abonn. : 1 maand 9 fr; 2 m. 18; 3 m. 26 fr.

V

OVERWINNINGSNUMMER

Het Nazi-Duitschland definitief verslagen !

Leve onze Koning !
Vader van zijn Volk !

[illegible]

Dezelfde ongure elemente schijnen kort van geheugen te zijn en klein van dankbaarheidsgevoel.

[illegible]

LEOPOLD III

Wie aan onzen Vorst raakt, raakt ons !!!

Wij eischen hem hier spoedig terug !

Zijn taak is bij ons, nu dat den vrede tot stand gekomen is, want hij was bij ons tijdens ons droevig lot.

In de tragische uren van '40 zei hij tot zijn volk :
'Uw lot is het mijne,
Ik blijf bij U

De Noordduif en Vrij Maldegem
Speciale uitgave bij de bevrijding van de gemeente Maldegem, op afficheformaat, tweezijdig bedrukt.

Bevrijding

Na de bevrijding in 1945 startte mijn vader opnieuw zijn weekblad, maar nu onder een andere titel, namelijk

“NOORDDUIF EN VRIJ MALDEGEM”

Het eerste woord, *Noordduif,* komt van *De Noordduif*, het blad voor de duivenliefhebbers, dat hij, zoals gezegd, reeds voor de oorlog drukte, vanaf 1934. Het tweede deel *‘Vrij Maldegem’* werd eraan toegevoegd.
Het eerste nummer verscheen op zondag 11 februari 1945, het kreeg nr. 6 – we waren in de 6de week van het jaar 1945 – en het liep tot het nr. 51 van zondag 30 december 1945. Die jaargang bevatte gemengd nieuws, een deel duivennieuws en een stuk regionaal nieuws. Onder die titel heeft het blad slechts één jaar bestaan.

Noordduif en Vrij Maldegem

KATHOLIEK WEEKBLAD

13e JAARGANG
ZONDAG 11 FEBRUARI 1945 — Nr 6.
Postchekrekening : 230 190
Handelsregister : 4267
Telefoon : 194
DRUKKER - UITGEVER : J. VAN HOESTENBERGHE-VAN VOOREN Statiestraat, 19, MALDEGEM
PRIJS PER NUMMER : 2 FR.
Abonn. : 1 maand 9 fr; 2 m. 18; 3 m. 26 fr.

EEN HARTIG WOORD.

Nu de Regeering Pierlot heengegaan is.

Noordduif en Vrij Maldegem - 11 februari 1945, nr. 6.

Gezicht op de naoorlogse gebouwen. Achteraan de nieuwbouw uit 1948: drukkerij en zetterij met op de verdieping het papiermagazijn en het vermaarde duivenhok van Karel Verschore. Ook boven het washuis vonden de 'Noordduif vliegers' onderdak. Verboden terrein voor kinderen!

Op 6 januari 1946 volgde de scheiding: *Vrij Maldegem* werd zelfstandig en *De Noordduif* eveneens, beide waren elk afzonderlijk te koop tegen 2 frank per los nummer. In nr. 2 van *Vrij Maldegem*, 13 januari 1946, verscheen in een klein kadertje "Geen duivennieuws in Vrij Maldegem, abonneert u op *De Noordduif*, abonnementsprijs per jaar: 100 fr. – 6 maanden: 50 fr. – 3 maanden 25 fr. en 2 fr. per los nummer.

Voornamelijk het woordje "Vrij" was voor vader Jozef van zeer groot belang: vrij zijn en geen schrik meer moeten hebben van hen die hem vier jaar geleden verbod hadden opgelegd om het weekblad nog uit te geven ... voor altijd en voorgoed voorbij!...

Echt gebeurd

Tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 lag de drukkerij zo goed als stil. Vader Jozef was net zoals vele mannen tijdens de mobilisatie opgeroepen om België te helpen verdedigen tegen het Duitse oorlogsgeweld.
Wij – moeder en haar beide zonen – moesten weg uit Maldegem, op de vlucht met de fiets naar Kanegem, waar haar zus, schoonbroer, neven en nicht ons met open armen ontvingen op hun boerderij. Na enkele dagen in hun aardappelkelder gewoond en geslapen te hebben, konden wij terug naar huis, omdat het gevaar in Maldegem geweken was.

Bij onze thuiskomst was er veel oorlogsschade aan het dak van ons woonhuis en in de drukkerij. Stukken kippenvlees hingen aan de muren geplakt door het ontploffen van granaten.
Na de overgave van België verbleef vader in het militair ziekenhuis in Brugge, gelukkig niet gewond. Hij was lang op de dompel geweest om zijn eenheid te vinden en in Brugge te belanden. Ten slotte werd hij bedankt en mocht hij huiswaarts.

De auto van de bisschop

Voor de Duitsers hier toekwamen, hadden eerst Franse militairen, samen met onze Belgische soldaten het land moeten verdedigen. Die Fransen eisten alle auto's van een Frans fabrikaat op. Zo werd ook onze Peugeot in beslag genomen. Wij kregen een simpel briefje als bewijs en weg was hij! Nooit meer van gehoord!

Onze garage was zodoende vrij en na een bepaalde tijd tijdens de Duitse bezetting, kwamen wij iets vreemds tegen...
In West-Vlaanderen mocht iedere bezitter van twee personenwagens er maar één behouden. Dat kwam de Brugse bisschop, monseigneur Lamiroy, slecht uit, want hij had twee wagens en moest er dus één afgeven.
Zijn goede vriend en buur op de Mallebergplaats was Victor Van Hoestenberghe (oom van vader Jozef V.H.), burgemeester van de stad Brugge. Die wist dat onze garage vrij was en dat in het Oost-Vlaamse Maldegem voornoemde regel niet gold. Onze garage werd meteen ingenomen door de auto van de bisschop.
De grote prachtige limousine, met drie ruime zitbanken achter elkaar, stond dus bij ons in bewaring. In het begin mochten wij, de kinderen, er zelfs niet naar kijken, laat staan dat wij er mochten in spelen. Maar na enige tijd was het ons kamp, kasteel, boot, vliegtuig enz. Zelfs onze vriendjes uit de buurt waren welkom. Na enkele jaren ons speelterrein te zijn geweest, had die limousine toch wel wat van haar pracht verloren.
Uiteindelijk kreeg de wagen, enkele dagen vóór onze bevrijding, een heel andere bestemming. De laatste dagen van de oorlog waren zeer bangelijke dagen. Heel wat Belgische burgers die goede vrienden waren geweest met de bezetter, die dus hadden gecollaboreerd, voelden meer en meer nattigheid.

Zogenaamde 'zwarten', die jonge mannen – werkweigeraars – van hun bed gingen lichten om te gaan werken in Duitse oorlogsfabrieken (of op te sluiten in gevangenenkampen), die waren er ook in Maldegem, dat niet zonder reden 'Klein Berlijn' heette.
Eén van die allerlaatste dagen kwam bij ons een garagist binnen. Hij kwam de sleutels halen van de auto van de bisschop. Vader zei dat hij ze niet in bezit had, maar ikzelf, een kind van 14 jaar, wist wat mij te doen stond. Op mijn kousen, met de sleutels in de hand, sloop ik naar burgemeester Maurits De Meyere, zijn woning was maar honderd meter verder. Hij zei: "Ga terug naar huis, ik kom direct, ik ga onmiddellijk de sleutels afgeven, want er bestaat een lijst van gijzelaars en uw vader en ikzelf staan op die lijst". Tien minuten later had de garagist het gevraagde en in korte tijd was onze garage leeg! Een dorpsgenoot had blijkbaar die auto nodig om onverwijld naar Zwitserland te vluchten".

Tot zover het verhaal van Albert Van Hoestenberghe.

***Vrij Maldegem* en drukkerij Van Hoestenberghe zijn een begrip in Maldegem.**

De drukkerij onderging sinds 1945 een hele evolutie en werd vooral grondig uitgebreid. Een nieuw modern pand werd gebouwd in de Boudewijn Lippensstraat, nr. 11. Drukkerij-uitgeverij Van Hoestenberghe NV nam er in 1998 zijn intrek.
De oude drukpersen ruimden plaats voor nieuwe en efficiënte drukmachines, die de opdrachten vlug en accuraat kunnen uitvoeren.

Albert Van Hoestenberghe en zijn zoon Jan, uitgevers van het Weekblad *Vrij Maldegem*, worden er bijgestaan door hun dames Annie en Marianne, door dochter Marianne en

schoonzoon Marc, en door een ploeg getrouw personeel.
Het weekblad *Vrij Maldegem* viert dus in 2005 zijn 60ste jaargang en is nog steeds een goedlopende uitgave, die wekelijks de Maldegemse lezers en die van de aanpalende gemeenten op de hoogte houdt van het reilen en zeilen in de gemeente en in de streek en onmisbare informatie verschaft.
Familie- en handelsdrukwerk, het drukken van boeken, tijdschriften en affiches, bezorgt de familie Van Hoestenberghe handenvol werk.

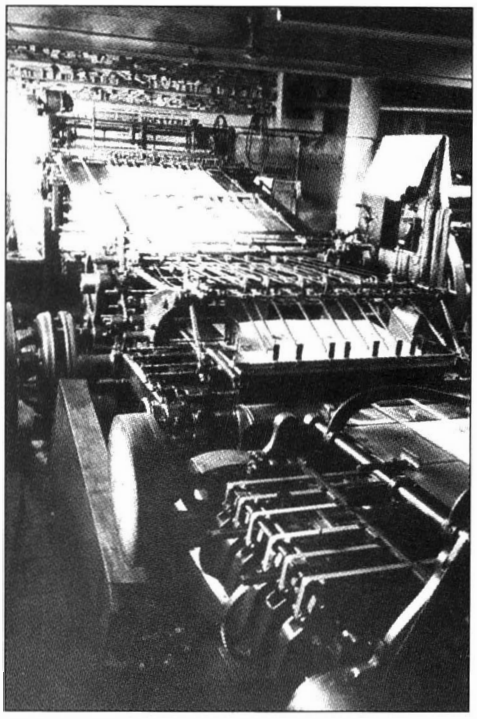

Boven: vader Karel Verschore en dochter Madeleine met drukpers "Julien", een van de aangekochte machines bij de overname in 1929.

Links: in 1954 werden 3 machines tot één geheel verbouwd. Gans achteraan het inlegapparaat; in het midden de tweetoerendrukpers groot formaat en gans vooraan een vouwapparaat.

Het personeel begin de jaren zeventig. V.l.n.r.: Frans Dobbelaere, Roger Blankaert, Eric Roets, Jozef Van Hoestenberghe en Bertha van Vooren, Albert Van Hoestenberghe en Annie Van Cauwenberghe, Madeleine Verschore, Johan Berlé en Alex Foré.

Schoolbezoek uit de tijd van toen.

Roger Blankaert geeft uitleg bij het opmaken van de loden vormen, bladzijden Vrij Maldegem.

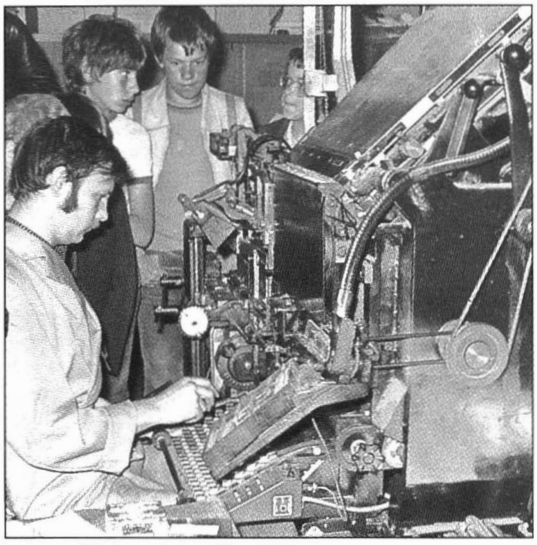

Eric Roets, in volle bedrijvigheid bij het zetten op een van de vier linotypes.

De kleine Roto-gazet-drukpers vanaf bobijn tot Vrij Maldegem formaat 45x61 cm.

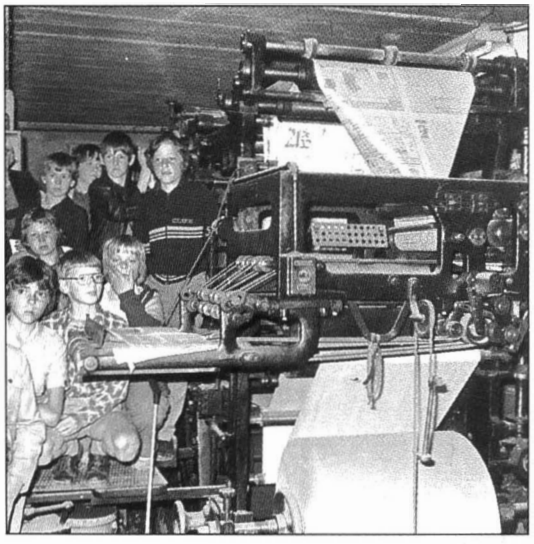

De vouwmachine. Onderaan de bobijn die de machine van papier voorziet.

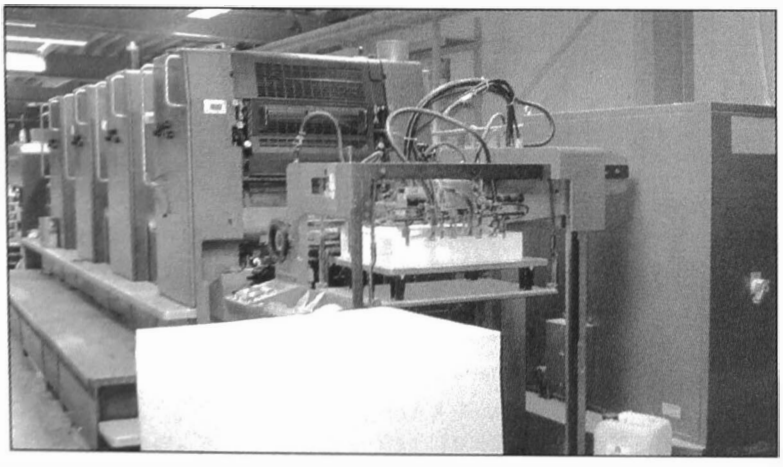

De moderne tijd!
Vier kleuren in één drukgang.

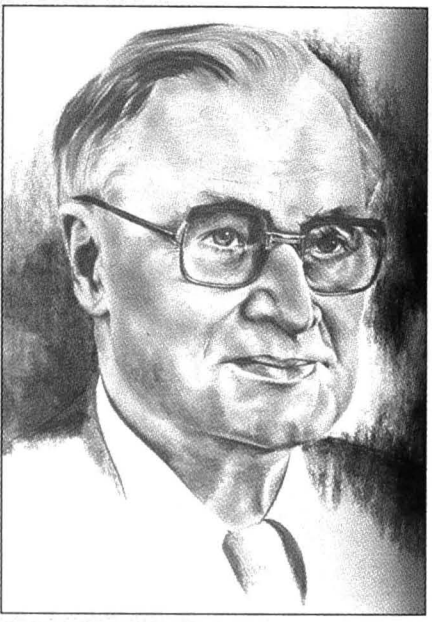

Jozef Van Hoestenberghe

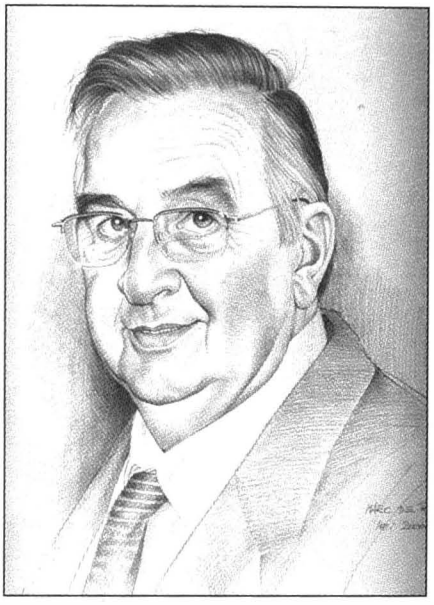

Albert Van Hoestenberghe

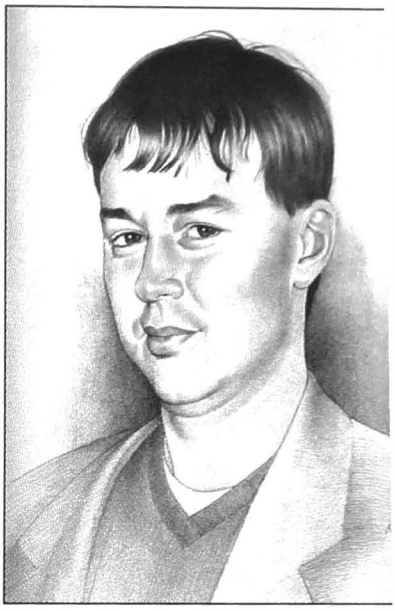

Jan Van Hoestenberghe

Groepsfoto voor de nieuwe drukkerij. (2004)
Boven: v.l.n.r. Jan, Frans, Marc, Marlann, Eric, Tina, Marlan, Annie & Albert
Onder: v.l.n.r. Hans, Fré en Kevin.

VRIJ MALDEGEM
Drukkerij-Uitgeverij VAN HOESTENBERGHE NV, Boudewijn Lippensstraat 11 • 9990 Maldegem
Tel. : 050 - 72 99 90 — Fax : 050 - 72 99 99 — ISDN : 050 - 72 07 03
NIEUW : E-mail : druk.vanhoestenberghe@skynet.be of vrij.maldegem@skynet.be
Per nummer: € 1,15 — 6 maand: € 27 — 1 jaar: € 55 — Buitenland 1 jaar: € 120
Verschijnt voor een gedeelte in Oost-, West- en Zeeuws Vlaanderen — Verantw. uitgever : Van Hoestenberghe A.
61e JAARGANG
2004 - FEESTJAAR - 2004
60 jaar VRIJ MALDEGEM (1944-2004)
75 jaar Van Hoestenberghe (1929-2004)
125 jaar Drukken en uitgeven (1879-2004)
Vrijdag 3 december 2004 - Nr. 49

voor al uw bestellingen voor binnen- & buitenland
meer info?
Florist Jan
Molenstraat 140 - Eeklo
09-378 06 16
info@floristjan.be
www.floristjan.be

ZATERDAG 4 DECEMBER 2004 om 19.30 UUR - TERREIN KLEINE WARMESTRAAT
K.S.K. MALDEGEM - K.S.K. WEVELGEM CITY
ZATERDAG 11 DECEMBER SPEELT K.S.K. OPNIEUW THUIS TEGEN RACING WAREGEM
More Energy
V&D MOTORS NV
DE SMET IVAN

Slag om mestverwerkingsbedrijf zal jaren duren

"De familie Coopman diende een milieuvergunningsaanvraag in om een inrichting te exploiteren met als voorwerp : het uitbreiden van een landbouwbedrijf met een biomethanisatie van biomassa, productie van energie en verwerking en droging van het einddigestaat tot een gekorrelde meststof of grondverbeteraar en de hernieuwing van de bestaande vergunning voor het bestaande landbouwbedrijf" ongeveer met die bewoordingen werden de inwoners van Onderdijke en omgeving er ofhoeel van in kennis gesteld dat er een aanvraag voor milieuvergunning voor een mestverwerkend bedrijf dat groene elektriciteit en mestkorrels zal voortbrengen, werd ingediend. Ongeveer onder dezelfde bewoording werden de mensen er ook eerder dit jaar van in kennis gesteld dat er een aanvraag voor een bouwvergunning was ingediend. Het is niet verwonderlijk dat veel van de mensen die de aankondigingen lazen niet wisten waarover het allemaal ging. Gelukkig voor hen waren er wel enkele mensen die iets dieper op de aankondiging ingingen en konden uitleggen wat zij in hun onmiddellijke omgeving mogen verwachten.

Het openbaar onderzoek voor de milieuvergunning loopt nog tot 10 december. Om de aanvragers van de milieuvergunning Klasse 1 de gelegenheid te geven hun plannen toe te lichten en te antwoorden op de twijfels en vragen die bij de mensen in de buurt leven, organiseerde Schepen van Milieu Geert De Roo in Den Hoogen Pad een hoorzitting. De bouwvergunning werd reeds eerder aangevraagd maar het college van burgemeester en schepenen was van oordeel dat het beter was om met die vergunning te wachten tot er een beslissing is over de milieuvergunning.

Met een technisch perfecte uitleg probeerden de heren Christiaens van Eco Flanders en Adriaens (ABS) de mensen te overtuigen dat het bedrijf voor geen hinder zal zorgen en er nodig is om de landbouw te laten overleven.

zie verder laatste blad

Sportief Maldegem verkoos zijn laureaten

Den Hoogen Pad liep vrijdagavond behoorlijk vol voor het sportgala van de gemeentelijke Sportraad. Ondanks wat haperingen in de voorbereiding en zonder de aanwezigheid van Miss Sports Belgium, werd het toch een geslaagde avond waarbij het in de eerste plaats de bedoeling was om sporters uit de eigen gemeente te huldigen. Met een huisspreker werd ook voor de nodige animatie gezorgd. In het praatcafé waar Steve Ramont wegens testritten in Italië ontbrak, hadden de gasten het over de jeugd en sport. Terwijl de genodigden luisterden naar wat de gasten in het praatcafé te vertellen hadden werden in een vergaderzaal van Den Hoogen Pad de stemmen geteld om de sportlaureaten van 2004 te kennen. Alle sportclubs hadden tot 19u30 de tijd om hun stembrieven bij het secretariaat binnen te brengen. Ook voor de clubkampioenen en andere sporters die het afgelopen seizoen opmerkelijke prestaties hebben geleverd was er een trofee. Voor Luc Van Landschoot, voorzitter van de Sportraad, was het sportgala de ideale gelegenheid om de Jeugdsportraad aan de clubs voor te stellen.

LAUREATEN

Voor de titel van Sportman van het jaar waren er vijf genomineerden. De clubs konden 5 - 3 en 1 punt toekennen aan Antoine Pauwels (Atletiek), Hugo Balemans (Survival), Mario Lammens (Cyclocross), Michiel Van Acioncck (Wielrennen) en Tony Van Oost (Canicross). De keuze van de clubs viel op Wereld- en Belgisch kampioen veldrijden Mario Lammens. Miek Vyncke, Wereldkampioen, Europees kampioen en Belgisch kampioen duatlon verlengde voor een jaar haar titel van Sportvrouw van het jaar. Georges Blomme (Het Losse Vissertje), Julien Van Haecke (WTC Sportief Maldegem) en Marc Matthys (Flamingo Maldegem) waren de genomineerden voor de categorie laureaat sportverdienste. De clubs wezen de trofee toe aan Julien Van Haecke. Voor de trofee van sportclub kwamen er drie clubs in aanmerking: Krachtbalclub Donk (Cadetten meisjes - Belgisch kampioen), Mini AZ'77 (Belgisch kampioen en Bekerwinnaar 20 jaar) en Flamingo Maldegem (Kampioen 1ste landelijke en promotie naar 1ste Nationale). De weinige spelers van Mini AZ'77 die aanwezig waren mochten de trofee mee naar Maldegem nemen.

(Poman)

Mario Lammens die reeds heel wat nationale en wereldtitels bij elkaar heeft gefietst en gelopen werd tot Sportman 2004 uitgeroepen

Miek Vyncke, de Wereldkampioene, Europees en Nationaal kampioene duatlon werd voor de derde maal op rij tot Sportvrouw van het jaar verkozen.

Een geschenkje voor alle kinderen van de UNIZO Sinterklaas

Sinterklaas en zijn Pieten zijn elk jaar opnieuw te gast bij het UNIZO bestuur van Maldegem. De vele kinderen worden dan aangenaam verrast met een tas vol geschenken en lekkernijen.

Sinterklaas en zijn Zwarte Pieten zijn terug in ons landje. Zij trotseren de kou en andere ongemakken om toch maar bij alle kinderen een bezoekje te kunnen brengen. Bij het ene kindje komt de Sint aan huis en bij het andere kind brengt hij stiekem in de nacht de gevraagde geschenkjes. Maar vooraleer die lieve Sinterklaas en zijn gekke zwarte Pieten bij iedereen iets in de klomp deponeren, worden zij uitgenodigd door het UNIZO bestuur Maldegem. Dit Sinterklaasbezoek is trouwens een jaarlijks terugkerend evenement waar alle kinderen met volle teugen van genieten.

Een plezierige bende

Vanaf 14.00 u stonden heel wat ouders en kinderen vol spanning op de uitkijk voor de ontvangst van Sinterklaas en zijn Zwarte Pieten. In de zaal « Royal » langs de Nieuwstraat werd de feestelijke zetel klaargezet voor de Sint en werd een vrolijk sinterklaasdeuntje gespeeld. Onder luid applaus werd de heilige man welkom geheten door de vele kinderen. Vanzelfsprekend zorgde het UNIZO bestuur ook dit jaar voor aangepaste ontspanning. Zij weten dat Sinterklaas graag tevreden kinderen ziet. Dus zorgden zij ervoor dat het een echte kinderfuif werd met Sinterklaas als hoofdgast. Dat de zwarte Pieten allerlei grappige danspasjes uitvoerden werd door de kinderen extra gewaardeerd.
Maar de kinderen kwamen niet alleen naar zaal Royal om te dansen. Sinterklaas en zijn zwarte Pieten hadden ervoor gezorgd dat elk aanwezig kind een zak boordevol geschenkjes en snoepgoed ontving. Sinterklaas stond er op om die geschenkentas persoonlijk aan de kinderen te overhandigen.
Dat de Sint ook graag volwassenen verrast is een feit. Voorzitter Gowaert Frank en secretaris Steyaert Eddy werden dit jaar op het podium gevraagd en kregen de plezierige opdracht om een liedje te zingen voor de Sint. De reden van hun speciaal optreden hadden de beide heerschappen te danken aan het feit dat zij onlangs tot opa werden gebombardeerd. In de toekomst zullen zij dus zeker en vast samen met hun kleinkinderen een sinterklaasliedje kunnen zingen.

Terwijl de vele ouders genoten van de danstalenten van zowel de zwarte Pieten als van hun oogappels, keek Sinterklaas heel voldaan rond en zag dat het goed was. De muziek was spetterend, de kinderen waren heel tevreden en dansten tot zij er bijna bij neervielen en de zwarte Pieten zorgden voor de nodige lol en animatie.
Dit Sinterklaasfeest kon gelukkig weer doorgaan dank zij de milde steun van enkele zelfstandige zaken.

Bedankt

Sinterklaas en zijn Pieten alsook het UNIZO bestuur Maldegem dankt Buro Service Maldegem, Hairstyle De Vuyst, De Natuurvriend, Lima NV, Centea-Baert, KBC, Fortis, ING, Argenta Colpaert, AXA De Neve - Van Landschoot, Groenten en Fruit Van de Walle en De Linde. Het UNIZO bestuur hoopt ook volgend jaar op hen te mogen en kunnen rekenen voor de sponsoring van dit grandiose en voor veel kinderen onvergetelijk UNIZO Sinterklaasfeest.

RAVA

PUTBORINGEN
VAN DEYNSE nv
Krommewege 80 MALDEGEM
Tel. 050-71 66 14 - 050-71 22 14
Fax 050-71 82 42

Frontpagina van Vrij Maldegem, vrijdag 3 december 2004, nummer 49.
Bijna het einde van het feestjaar:
60 jaar Vrij Maldegem. 75 jaar Drukkerij Van Hoestenberghe. 125 jaar drukken en uitgeven.

RENÉ LAUREYNS,

SOLDAAT BIJ HET BELGISCH LEGER,

zoon van wijlen Joannes
en Philomena Coucke

geboren te DONCK den 23 augusti 1891
en gesneuveld voor het Vaderland, te VEURNE
den 24 October 1914.

Sldt. 2de klas René Laureyns
voor België gestorven

Vermoedelijk als 'onbekend'
begraven op het militair kerkhof
van Adinkerke

Soldaat René Laureyns uit Donk gevallen tijdens de Eerste Wereldoorlog

als eerste van acht Donkse gesneuvelden ...

Paul De Ceuninck

INLEIDING

"'t Zijn droeve tijden als de oorlog woedt,
Als mensen men slacht als dieren.
Als mensenbloed bij beken vloeit,
Als vrede en liefde liggen geboeid ...",

schreef Vlaamse dichter en musicus Gentil Th. Antheunis, geboren te Oudenaarde in 1840, gehuwd met Maria, de enige dochter van Hendrik Conscience, en beroepshalve kantonrechter te Halle en later te Brussel.

Bijna een eeuw geleden, op 4 augustus 1914, brak voor ons land een oorlog uit die, tot dan toe, wat slachtoffers en menselijk leed betreft, nooit eerder zijn weerga had gekend. Een titanenstrijd, die 30 miljoen slachtoffers zal kosten, monarchieën doen ineenstorten en het aanschijn van gans de wereld veranderen. Hij is dan ook in de annalen van het wereldgebeuren, door de geschiedschrijvers – letterlijk en figuurlijk – omschreven en geboekstaafd als "Den Grooten Oorlog". Dood en vernieling die België werd beschoren trok ook diepe sporen van verdriet en ellende over heel de wereld.

Eén van de eerste slachtoffers – en de allereerste van de acht gesneuvelde Donkenaars– van deze noodlottige oorlog, die niets of niemand ontziend ons land was binnengedrongen, was René Jozef Laureyns.
Geboren te Maldegem-Donk op 23 augustus 1891, als zoon van Johannes en Philomène Coucke, woonde René tot aan het begin van de oorlog bij zijn ouders, in de Donkstraat op het (huidige) huisnummer 104.

a. Het gezin Laureyns

Vader Johannes Laureyns werd geboren in Maldegem-Donk op 1 oktober 1844 en huwde op 20 september 1890 met Philomène Coucke, geboren te Oedelem op 13 mei 1859.
Philomène was de weduwe van Peter De Munck, die reeds op 28 november 1887 het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld.
Uit het huwelijk van J. Laureyns-Ph. Coucke sproten de volgende kinderen:

René	° Maldegem, 23.08.1891 + Veurne, 24.10.1914
Leo	° Maldegem, 30.10.1893 + Brugge, 23.03.1968
Camiel	° Maldegem, 17.02.1895 + Maldegem, 05.02.1961
Alida	° Maldegem, 02.05.1896 + Sint-Andries, 19.01.1963
Jordaan	° Maldegem, 12.11.1898 + Sijsele-Damme, 27.11.1976

Naast vader en moeder telde dit kroostrijke gezin dus vier zonen* en één dochter. De familie Laureyns bewoonde het "koeienhouderspostje" langs de Donkstraat, gekend onder sectie H, met de percelennummers 1970 en 1971 van het "Tableau indicatif et matrice cadastrale, communale de Maldeghem" en duidelijk aangegeven in de "Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique" van cartograaf P.C. Popp (1805-1879).

Het gezin Laureyns-Coucke bewoonde het hoevetje (kad. sectie nrs. 1970-1971), aan de Donkstraat.

Alles laat veronderstellen dat vader Johannes het doeninkje had geërfd van zijn ouders Petrus Bernardus Laureyns-Johanna Bleyaert. Rond 1860 behoorden immers de percelen grond, onder sectie H, met de nummers 1967 tot en met 1971 toe aan de familie Bleyaert en méér bepaald aan de gezusters Maria en Johanna. Ten gevolge van het huwelijk van de laatstgenoemde met Petrus Laureyns wisselden nadien de percelen met de nummers 1970 en 1971 van eigenaar en kwamen zó in handen van de familie Laureyns.

b. Opgeroepen

René, de oudste zoon van het echtpaar Johannes Laureyns-Coucke behoorde tot de militieklas 1911 en werd na zijn normale legerdienst voltijds tewerkgesteld als dagloner bij de familie August Verleye-Lateste op de pachthoeve het "Klein Hof van Sint-Jan", eigendom van de Burgerlijke Godshuizen in Brugge (het huidige O.C.M.W.). Hij was toen nog vrijgezel. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd René onmiddellijk onder de wapens geroepen en moest zijn strategische eenheid vervoegen om de soevereiniteit van het vaderland te helpen verdedigen.

Het wederoproepingsbevel werd door een ambtenaar van het gemeentebestuur van Maldegem ten huize afgeleverd en het was dochter Alida die door moeder Philomène Coucke gelast werd de nare boodschap aan haar oudste broer René over te brengen. Zij zou hem overigens wel vinden op de Sint-Janshoeve waar hij, zoals gewoonlijk, aan de arbeid was. 't Was volop zomer en oogsttijd. Het graangewas was rijp en het was de hoogste tijd om het binnen te halen. Bij het eerste ochtendkrieken was René Laureyns hoevewaarts getrokken om, gewapend met pik en pikhaak, samen met de andere maaiers het weerbarstige roggeveld met volle kracht en voldoende uithoudingsvermogen te lijf te gaan. De zon stond al hoog aan de hemel en het harde labeur en een verzengende hitte lieten zich loodzwaar en meedogenloos voelen, toen André Verleye, de twaalfjarige zoon van boer August, met de gebruikelijke "namiddagkoffie" op de akker verscheen. Een opkikkertje en een welverdiende adempauze zouden, bij dit veldwerk, voor de landarbeiders wellicht geen overbodige luxe zijn... Maar de jongen stapte – de korf met proviand achter zich latende – resoluut naar René toe en reikte hem met zorgwekkende blik, de depêche met de jobstijding aan. Wat had die zonderlinge gedraging van de jonge man wel te betekenen?

* Jordaan, de jongste zoon, kwam reeds ter sprake in het Jaarboek 7/2001 van Het Ambacht Maldegem. Cfr. de bijdrage m.b.t. het incident met de Duitse bezetter tijdens W.O. I, waarin de familie Verleye-Lateste betrokken raakte. Dankzij de tussenkomst van Jordaan kon een bijna onafwendbare tragedie vermeden worden.

Op vraag van haar moeder had Alida zich aanstonds, flegmatisch en van haar plicht bewust, naar de hofstede St.-Jan, het werkterrein van haar broer, begeven. Onderweg voelde ze echter de moed om de boodschap persoonlijk aan broer René over te brengen, langzaam maar zeker wegzinken. Bij de bazin, op het Sint-Jansgoed aangekomen, kwam ze helemaal tot het besef van de ernst en de draagwijdte van haar sinistere opdracht. Ineens ontbrak het haar aan de nodige kracht om persoonlijk haar broer op de graanakker te gaan opzoeken. Door weemoed overvallen had zij inmiddels en onwillekeurig besloten de akelige missie aan derden door te geven en zichzelf en haar broer de emoties te besparen.

André Verleye, die nu de gezegende leeftijd van 102 jaar heeft bereikt, herinnert zich nog steeds het dramatische ogenblik, waarop hij de "aanmaning" hun vertrouwde en goede werkkracht ter hand stelde: "René, die een zeer gevoelig mens was, barstte bij het lezen van het hoogdringend en treurig bericht in bittere tranen uit, als kreeg hij een onheilspellend voorgevoel van wat er nog allemaal te gebeuren stond." Ontroostbaar verliet hij het korenveld, bij de maaiers een sfeer van algemene consternatie achterlatend. Het spookbeeld van de oorlog, met al zijn gevolgen, was ineens rauwe realiteit geworden. De avond viel veel te vroeg ... die dag!

's Anderendaags reeds werd René Laureyns ingelijfd bij het Belgische Leger, meer bepaald bij het Waalse 1de regiment Jagers te Voet, 3de Bataljon, 4de compagnie in de kazerne te Charleroi.
Drie maanden nadien sneuvelde hij in de prille bloei van zijn leven – amper 23 jaar – op het veld van eer. "Gevallen voor het dierbaar Vaderland", zal men later schrijven.

Talloze oorlogsmonumenten eren de slachtoffers van W.O. I. Het afscheid van de familie is hier op een ontroerende wijze weergegeven (Monument, dorpskom Hoegaarden).

De familie Théofiel De Smet-Laureyns Alida speelde een belangrijke rol in de reconstructie van de lotgevallen van hun familielid soldaat René Laureyns. Zittend v.l.n.r.: René; moeder Alida, Hedwige, vader Théofiel en Edith. Staand v.l.n.r.: Roger, André, Wilfried, Noël en Aimé. Foto genomen op de huwelijksdag van Hedwige.

Het is dan ook niet méér dan billijk dat het nageslacht René Laureyns, via deze bescheiden bijdrage, wil memoreren in de verwezenlijking van het gemeenschappelijke doel: de soevereiniteit en vrijheid van ons land, waarvan wij allen nog steeds de vruchten plukken, helpen waarborgen en bestendigen.

Zich zeer goed bewust van "le risque du métier", maar vol plichtsbesef, had dorpsgenoot René Laureyns zich moedig aangemeld voor de heldhaftige strijd, een stichtend voorbeeld gevend van dienstbaarheid aan Volk en Vaderland.

Op 9 mei 1916, toen de oorlog volop woedde en zelfs nog in hevigheid escaleerde, overleed ook vader Johannes Laureyns. Moeder Philomène had het geluk haar echtgenoot nog een tiental jaren, en dus ook Wereldoorlog I, te overleven. Zij stierf te Maldegem-Donk op 11 september 1926.

c. Oorzakelijk verband dat tot deze bijdrage heeft geleid

Alida Laureyns, de enige dochter van Johannes en Philomène, huwde te Maldegem-Donk op 16 juli 1919 met Théofiel De Smet. Het paar kreeg acht kinderen: zes zonen en twee dochters: René, André, Edith, Roger, Aimé, Wilfried, Hedwige en Noël. De jongste zoon, Noël De Smet, trouwde op 1 juni 1963 met Monique Demeulemeester. Hun gezin werd gezegend met twee kinderen: Ingrid en Kurt. Ingrid huwde op 18 mei 1991 met Paul De Vuyst.

Het is de heer Paul De Vuyst, wonende Ramstraat 19 in Uitkerke-Blankenberge, die erin slaagde, via authentieke en dus ook betrouwbare bronnen, de precieze omstandigheden te achterhalen waarin zijn grootoom, René Laureyns, tijdens Wereldoorlog I het leven liet.

Gedreven om zijn einddoel te bereiken heeft hij zijn bevindingen nauwkeurig in een emotioneel geladen memorandum opgetekend, zich wel beperkend tot de "Slag aan de IJzer", het inferno van de eeuw.

Met zijn summier, doch niettemin hartroerend en gedetailleerd verslag van de feiten, onder de titel: "De IJzer – oktober 1914 – Het verhaal van soldaat-milicien René Laureyns", heeft Paul De Vuyst ons welwillend in de gelegenheid gesteld zijn relaas van een samenvattende historische context te voorzien en het ganse verloop van W.O. I – maar dan grosse modo – te reconstrueren.

Wij danken dan ook de heer De Vuyst zeer oprecht om het exquisiet gehalte van zijn bijdrage en om de waardevolle informatie die hij ons heeft verstrekt. Hij verleende ons de toestemming om zijn notities in extenso over te nemen en deze aan ons Jaarboek 2004 toe te vertrouwen.

Wij kwamen het hele verhaal op het spoor door een waardevolle tip van Daniël De Naegel, echtgenoot van Eveline Laureyns, jongste dochter van Camiel en Pharaïlde Van Hauwenhuyse en nicht van wijlen René Laureyns. Omdat het hier een heldhaftig en vermeldenswaardig gebeuren gold, omtrent een achtbare Donkse familie, waarmee we van kindsbeen af bekend waren en uiteraard als Donkenaars altijd goede betrekkingen onderhielden, wilden wij aan deze ingrijpende gebeurtenis niet zomaar voorbijgaan.

d. Verantwoording

Mensen zijn méér dan ooit geboeid door geschiedenis en heemkunde. Uit gesprekken blijkt overigens duidelijk dat de interesse voor geschiedenis en al wat ons met het verleden bindt, nog nooit zó groot is geweest. Ook de aandacht voor de vroegere generaties en hun leefgewoonten is de laatste tijd gestegen.

Zo kijken jongeren vandaag graag naar foto's van hoogbejaarde en ook van lang overleden mensen uit hun omgeving en luisteren met méér dan gewone nieuwsgierigheid als er over de levensomstandigheden van weleer wordt verteld. Ook de appreciatie voor ons "erfgoed" blijkt terug van weggeweest. Zelfs het kleinste brokje historie van eigen bodem wekt steeds hoe langer hoe méér interesse op en is veelal de onmiskenbare prikkel om teloorgegane waarden te herwaarderen. "In het verleden ligt het heden; in het nú wat worden zal" (Bilderdijk).

Het is allerminst onze bedoeling de oorzaken van het conflict waarin ons land verwikkeld raakte, noch de impact van de op dat ogenblik gevoerde binnen- en buitenlandse politiek te analyseren.
Ook willen we niet de toen vigerende grondwetsbepalingen, regelgevingen, allianties en diplomatieke conventies die rechtstreeks of zijdelings tot deze wereldbrand hebben geleid, haarfijn uit de doeken doen. Veeleer opteren we voor een summier overzicht van de toenmalige internationale constellatie, of wat we zouden kunnen noemen de "voorgeschiedenis en het verdere verloop van W.O. I in een notendop".

I. BEKNOPTE SCHETS VAN DE GEBEURTENISSEN VOORAF.

Het openen van de poort voor een hels strijdtoneel, dat op termijn tot een ruim vier jaar durend wereldconflict zou uitgroeien, was het onmiddellijke gevolg van de moordaanslag op de Oostenrijkse kroonprins, aartshertog Frans-Ferdinand en zijn gemalin, door de Serviërs gepleegd op 28 juni 1914.

Als vanzelfsprekend zou Oostenrijk met Servië afrekenen. Na een Oostenrijks ultimatum verklaarde Oostenrijk-Hongarije op 18 juli 1914 effectief de oorlog aan Servië. Dat was in het historisch tijdperk 1870-1914 van hyperesthesie en zogenaamde "bewapende" vrede, die Europa en het hele Balkangebied (met zijn aanmatigende en niet meer te stuiten nationalistische tendenzen) in zijn greep hield, de lont in het kruitvat gooien en om zware moeilijkheden vragen.

Immers, de Duitse annexatie van Elzas-Lotharingen (Frans-Duitse oorlog 1870-1871) hield de Franse revanchedromen levendig. Ook het feit dat Duitsland inzake de Oosterse kwestie (belangentegenstellingen tussen de grote mogendheden over de afbakening van de grenzen in het nabije Oosten) dichter bij Oostenrijk dan bij Rusland stond, bevorderde het ontstaan van de Frans-Russische alliantie (1893).

Zonder nog te gewagen van de precaire toestand betreffende de wankele Donaumonarchie, die met haar onopgeloste nationaliteitenprobleem en de ingewikkelde etnografische verhoudingen de brandstof hielp aandragen om de vuurhaard aan te wakkeren en de toestand te doen escaleren. Het engagement van de grote mogendheden in die zogenaamde heksenketel werd de aanleiding tot Wereldoorlog I (cfr. De Balkanoorlogen). Aangezien Duitsland zich in 1879 verbonden had met Oostenrijk-Hongarije tot de zogenaamde Zweibund, later uitgebreid met Italië tot de Dreibund, lag het voor de hand dat Duitsland de zijde van Oostenrijk zou kiezen.

De oorlogsverklaring van Duitsland aan Rusland liet geen twijfel meer bestaan over het imminent gevaar van een wereldconflict. Rusland dat met Servië sympathiseerde, mobiliseerde zijn troepen, waarna Duitsland aan Rusland en Frankrijk een ultimatum stelde en hen respectievelijk op 1 augustus 1914 en op 3 augustus 1914 de oorlog verklaarde.

België bevond zich opeens aan de rand van een in vuur en vlam staand Europa. Rusland, Frankrijk en Engeland stonden aan de zijde van Servië, terwijl Duitsland bondgenoten vond in Turkije en (later) Bulgarije.

Om de Franse vestingen gemakkelijker in de rug te kunnen aanvallen en de versterkingsgordel te doorbreken, zal Duitsland vrije doorgang vragen, door het soevereine België. De Duitsers wilden met een zwenkbeweging door België de linkerflank van de Fransen omvatten om zo dit leger in de tang te nemen (von Moltke plan).

II. DE INVASIE IN ONS LAND EEN NEUTRALITEITSSCHENDING

Op 2 augustus 1914 om 19.00 u. ontving de Belgische regering van een Duitse minister de eis om doortocht van de Duitse troepen doorheen België te verlenen. Het ultimatum verviel reeds op 3 augustus om 19.00 u. Het antwoord van de Belgische regering luid-

de kordaat en zeer categoriek: "Elke aanslag op onze soevereiniteit zal worden afgeweerd!". In weerwil van dit afwijzend en niet mis te verstane antwoord werd toch aan ons land de oorlog verklaard en viel de voorhoede van het Duitse leger reeds in de vroege morgen van 4 augustus 1914 België binnen. Het was het befaamde regiment geleid door generaal Emmich, met wie koning Albert nochtans de meest vriendschappelijke diplomatieke betrekkingen onderhield, dat als eerste onze landsgrens overschreed en aldus onze neutraliteit op een flagrante wijze schond. De integriteit van het grondgebied en de eerbied voor zijn neutraliteit stonden op het spel en zouden worden verdedigd. Door de waarborgende mogendheden zou een gemeenschappelijke actie worden gevoerd voor het behoud van de nationale onafhankelijkheid en de vrijwaring van de onschendbaarheid van België.

De betekenis die België hechtte aan de formule "zijn neutraliteit verdedigen" werd door koning Albert I als volgt bepaald:

- Onmiddellijk de oorlog te verklaren aan wie met opzet het kleinste deel van het grondgebied zou schenden;
- Deze oorlog met de uiterste krachtdadigheid te voeren en al onze militaire middelen aan te wenden waar wij ze het doelmatigst zullen achten, zij het ook buiten onze grenzen;
- De krijgsverrichtingen voort te zetten, na de evacuatie van het grondgebied door de schender, en ze te vervolgen tot een algemene vrede gesloten is."

Het effectief van de strijdende legers gaf bij de aanvang van Wereldoorlog I het volgende beeld:

a. Duitsland (met een bevolking van 65 miljoen inwoners) mobiliseerde in 1914 3.840.000 man;
b. Frankrijk (met 40 miljoen inwoners en zijn overzeese gebieden) leverde 3.780.000 man;
c. Het traditionele Engeland was slechts in staat een expeditieleger van 100.000 man naar het vasteland te zenden;
d. Het gemobiliseerde Belgische leger vertoonde op 2 augustus een getalsterkte van 208.000 man.

Op 4 augustus nam koning Albert I, krachtens de grondwet, het opperbevel van het Belgische leger in handen. Tegelijkertijd deed de Belgische regering een beroep op Engeland, Frankrijk en Rusland om, als waarborgende mogendheden, mee te werken aan de verdediging van het grondgebied, echter met dien verstande dat België zelf de verdediging van zijn vestingen op zich zou nemen Dat laatste bevatte voldoende juridische draagwijdte om de mogendheden, bij welk conflict ook en in bepaalde omstandigheden, onze eigen verdedigingsinstallaties toch te laten bezetten.

In gemeenschappelijk overleg met de geallieerden – en naargelang de evolutie in de strategische verrichtingen – zal het oorlogsgeweld zich hoofdzakelijk afspelen op Belgisch grondgebied, in en rond de lokaliteiten Luik, Halen en Antwerpen en zal zich ten slotte vastbijten in een onvoorspelbare en een vier jaar durende loopgravenoorlog aan de IJzer. Daar zal in 1918 ook het doel van de Belgische oorlogspolitiek, die erin bestond zijn territoriale onschendbaarheid te verdedigen, uiteindelijk worden bereikt.

III. DE KRIJGSVERRICHTINGEN VAN HET BELGISCHE LEGER

Na de meer dan astrante schending van het Belgische grondgebied door het Duitse leger namen op 4 augustus 1914 de vijandelijkheden een aanvang.

a. Land van Herve

Reeds na een eerste en totaal onverwachte confrontatie met de vijand sneuvelde omstreeks 10.30 u. de cavalerist Fonck van het 2de regiment Lanciers, terwijl hij ter hoogte van de lokaliteit Thimister een verkenningsopdracht uitvoerde voor de 3de Belgische legerdivisie. Het was de eerste van de duizenden Belgische soldaten, die in dit wereldconflict hun jonge leven zouden geven voor het behoud van het vaderland. Bij deze, toch nog verrassende agressie, slaagden de Duitsers er zelfs in, niettegenstaande de felle tegenstand van ons leger, aan een doorwaadbare plaats te Lixhe, de Maas te overschrijden.

b. Luik

Na éénmaal de eerste weerstand zo goed als zeker te hebben uitgeschakeld, zette het zogenaamde "Duitse Maasleger", met zijn 15.000 infanteristen, 14.000 cavaleristen en ruim 100 mitrailleurs, via Tongeren de opmars naar Luik in. Generaal Leman, bevelhebber van de verdedigingsstellingen te Luik had op 4 augustus van de koning bevel gekregen de "Forten van Luik" tot het uiterste bezet te houden.

Niettegenstaande de generaal, een man met legendarische vastberadenheid, over de 3de legerdivisie, versterkt met de 15de gemengde brigade en vier regimenten vestingartillerie (samen een effectief van 40.000 man) kon beschikken, moest hij reeds op 6 augustus tot de terugtocht besluiten.
Tegen de overrompelende aanval op Luik, door de Duitsers zeer tactisch uitgevoerd, bleken onze troepen, die zich nochtans heldhaftig verweerden, niet opgewassen.

Het was de energieke hoge officier Erich Ludendorff die de Duitse troepen aanvoerde en eer en roem verwierf, niet alleen door zijn bevelvoering en zijn persoonlijke durf bij de inneming van Luik, maar ook tijdens het verdere verloop van Wereldoorlog I. Hij werd chef-staf van het 8ste Duitse leger, onder von Hindenburg, die zelf in 1916 chef van de generale staf werd.

c. Halen

Op 10 augustus werden twee Duitse cavaleriedivisies op verkenning uitgezonden, richting Brussel. Ter hoogte van Tienen stootten zij op de voorposten van de Belgische infanterie van de Gete-stelling, doch raakten echter eerst slaags met de Belgische cavaleriedivisies nabij Halen.
Door een grondige wijziging van hun militaire tactiek – van de tegenaanval naar het verdedigingsmaneuver – waren de Belgen hier superieur en deden de vijand zware verliezen lijden.

d. Sint-Margriete-Houtem

Ondanks de "zegevierende" Slag bij Halen moest ons leger wijken, terwijl reeds op 18 augustus het massale Duitse leger zich in noordwestelijke richting begaf en er nabij Sint-Margriete-Houtem een bloedig gevecht werd geleverd dat met een glansrijke overwinning voor de vijand werd beslecht.
Een verbinding van het Belgische leger met de geallieerden op de lijn Gete, Namen en Maas bleek niet meer realiseerbaar, zodat het opperbevel van onze krijgsmacht besliste tot de terugtocht naar Antwerpen. In enkele uren verloor de terugtrekkende brigade echter niet minder dan 1.600 manschappen, waaronder 31 officieren.

e. Namen

De vestinggordel rond Namen, bestaande uit negen forten, een reëel steunpunt voor de geallieerde strategie, werd verdedigd door de 4de Belgische legerdivisie, versterkt door drie Franse infanteriebataljons. Vernietigende beschietingen van de Duitse strijdkrachten sloegen reeds op 23 augustus een bres in de noordoostelijke sector met het noodlottige gevolg dat de forten (Suarlé en Andoy) op 25 augustus moesten worden opgegeven. De verdedigers van Namen – twaalfduizend in getal – slaagden er toch in te ontsnappen en zich bij het veldleger in Antwerpen te voegen.

f. Antwerpen

Na een gedeeltelijke hergroepering vanaf 20 augustus werd het Belgische leger opgesteld langs de lijn Nete-Rupel. De vestingen van Antwerpen bestonden uit drie zwaar bewapende en versterkte (vestingartillerie, genie en hulpdiensten incluis) verdedigingslinies. De eerste en voornaamste was gevestigd ter hoogte van de buitenste forten op 12 km van de bebouwde kom. Een tweede werd gevormd door de voormalige forten, gelegen op ongeveer 3 km van de agglomeratiegrens, terwijl de derde linie samenviel met de oude vestingmuur aan de rand van de voorsteden van de stad.

Het plaatselijke garnizoen telde om en bij de 60.000 manschappen. Als zou blijken dat er in de rangen van de vijandelijke troepen enige verzwakking zou optreden werd de mogelijkheid overwogen, in samenwerking met de geallieerden, een tegenoffensief te beginnen.

En inderdaad, koning Albert I nam reeds op 25 augustus het besluit met vier infanteriedivisies en één cavaleriedivisie (tussen het kanaal van Willbroek en de Dijle) een uitval te wagen die, jammer genoeg, slechts gedeeltelijk lukte.
's Anderendaags reeds moest het Belgische leger zich terugtrekken. Bij die operatie sneuvelden 4.000 Belgische soldaten en werd alweer het bewijs geleverd dat ons leger ongeschikt bleek een offensieve tactiek met positief resultaat te realiseren.

g. De druk van het vijandelijk leger werd steeds maar groter

De Duitsers hadden zich inmiddels versterkt met het 9de reservekorps en drie infanteriebrigades.

Terwijl generaal Joffre, opperbevelhebber van het Franse leger, van 5 tot 9 september slag leverde aan de Marne (F) en die veldslag ook won, besloot het Belgische opperbevel op 9 september andermaal een offensief te ontketenen in de buurt van Antwerpen.

De operatie kende aanvankelijk een gunstig verloop, doch werd op 12 september door de vijandelijke afdelingen van het 15de legerkorps en een marinedivisie afgeslagen. Hierbij vielen bij de geallieerden 8.000 man --doden, gewonden en vermisten – te betreuren. Het Belgisch leger, met zijn 90.000 manschappen, was er wel in geslaagd de vijandelijke troepenmacht van 130.000 man, door zijn vertragingsmaneuvers min of meer te neutraliseren.

Vanaf 2 oktober werd de druk van de Duitse sterke artillerie steeds maar groter en voor de Belgische, Franse en Engelse legereenheden onhoudbaar, zodat de aftocht voor de geallieerden naar de kust praktisch onontkoombaar werd.

h. Naar de IJzer

Op 30 september had de koning de militaire hulp van de waarborgende mogendheden ingeroepen om het overblijvende landsgedeelte door dik en dun te verdedigen en te vrijwaren.
De dwingende boodschap van koning Albert I, die ook beslist had zijn hoofdkwartier in Veurne, dus dicht bij het front, te vestigen, gold niet enkel het behoud van ons laatste stukje grondgebied, maar ook het cruciaal belang van het westelijk front in de "wedloop naar de zee".
Indien het leger die opdracht had veronachtzaamd lag voor de Duitsers de weg open naar de havens van Dunkerque, Calais en Boulogne: voor de Britten de belangrijkste aanvoerhavens, nadat Oostende en Zeebrugge in Duitse handen gevallen waren.

Na het kanaal Gent-Terneuzen te hebben overgestoken, zette het uitgeputte Belgische leger, in de nacht van 9 op 10 oktober zijn aftocht naar de kust verder.

In de regio Nieuwpoort, Veurne en Diksmuide, zou ons leger zich opnieuw hergroeperen, terwijl de legerbasis naar Calais werd overgebracht.
Op 15 oktober 1914 bereikte het Belgisch effectief van 82.000 militairen de 40 km lange IJzerstelling, de laatste frontlijn waar de ongenadige strijd voor het behoud van het dierbaar vaderland zou worden uitgevochten.
In de morgen van 18 oktober wou het Duitse legerkorps van generaal Beseler de IJzer overschrijden.

IV. DE SLAG AAN DE IJZER EN DE TRAGISCHE LOTGEVALLEN VAN SOLDAAT RENÉ LAUREYNS

Zeer terecht vat luitenant-kolonel S.B.H. R. Dinjaert, professor aan de Krijgsschool-K.M.S., in de "Geschiedenis van België", door Henri Pirenne, hoogleraar aan de universiteit te Gent, de heldhaftige strijd aldus samen:

"Het verhaal van de IJzerslag is het epos van een leger, dat, door twee maanden van strijd en vermoeidheid uitgeput, nog dertien lange en angstvolle dagen zal vechten, tot de uiterste grens van het menselijk weerstandsvermogen is bereikt. Dit leger, slechts bijgestaan door een Franse brigade marinefuseliers, zal vijf dagen lang de volle zwaarte van de strijd op zich nemen, alvorens de doelmatige en actieve steun van de moedige 42ste Franse divisie te genieten. Het aanvaardt zich van 25 tot 29 oktober op te offeren, opdat de geplande "overstroming" haar reddende werking zou kunnen inzetten."

Ook op 18 oktober losten de Franse territoriale legerdivisies de Belgische strijdkrachten op de Ieperlee, een bijrivier van de IJzer, af zodat de Belgische frontlijn op de 40 km lange IJzerstelling met ruim 12 km werd ingekort. De Franse marinefuseliers, onder bevel van admiraal Ronarc'h, voerden 's anderendaags samen met de 5de divisie een hevige tegenaanval uit via Diksmuide.
Op 20 oktober ontketenden de Duitsers een algemene aanval over de ganse frontlijn. Het bruggenhoofd van Diksmuide, verdedigd door de Belgische kolonel Jacques – bekend om zijn heldhaftige strijd tegen de Arabieren in Belgisch Congo – bood met zijn 11de en 12de linieregiment en de marinefuseliers zegevierend weerstand.

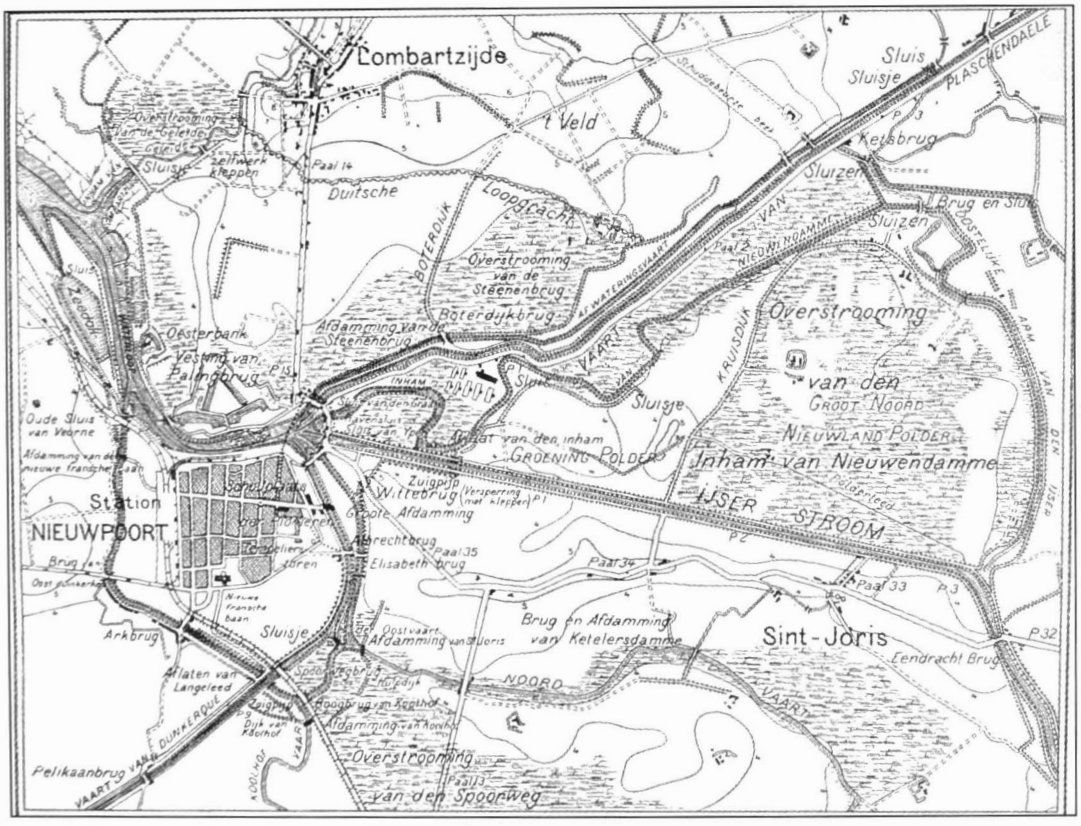

Plan van de overstroomde gebieden rond de stad Nieuwpoort.

a. Nieuwpoort in de branding

Het Belgische 1ste regiment Jagers te Voet was inmiddels aangekomen en bereikte ook op 20 oktober het "Bois Triangulaire", het bekende Driehoeksbos ten westen van Nieuwpoort, aldus Paul De Vuyst, in zijn gedetailleerde bijdrage "De IJzer – oktober 1914" (cfr. de inleiding).
Het 1ste regiment Jagers te Voet, waartoe soldaat René Laureyns behoorde, moest het reeds gebombardeerde Nieuwpoort, waar het historisch sluizencomplex, de zogenaamde "Ganzenpoot", zwaar onder vijandelijk vuur lag, doorkruisen.
Kogels en granaatscherven kletterden neer en menigeen liet er het leven of lag er, ernstig of zelfs dodelijk gewond, in een bloedplas te kermen van de bijna onuitstaanbare pijn. Kruipend of snel lopend, zoals het voor eenieder best uitkwam, geraakten de dapperen toch door de nauwe passage en begaven de bataljons zich naar de hun toegewezen stellingen.

Op 21 oktober bezette het regiment te Nieuwpoort de Palingbrug en vormde er een belangrijk bruggenhoofd, dat zo spoedig mogelijk zou dienen te worden geconsolideerd. Hierbij bezette het 1ste bataljon het terrein ten westen van de weg Nieuwpoort-Lombardsijde. Het oostelijk van deze weg gelegen terrein werd vervolgens ingenomen door het 2de bataljon.

In de nacht van 21 op 22 oktober slaagden de Duitsers er echter in aan de bocht van Tervate, verder stroomopwaarts, over de IJzer te trekken.
Het doelwit van het vijandelijk leger was nog steeds de kanaalhavens te veroveren om de ravitaillering vanuit Groot-Brittannië te beletten. Het objectief was de IJzer over te steken te Nieuwpoort of te Diksmuide, of via de drie tussenliggende bruggen, waaronder de Tervatebrug.

De 22ste oktober wilden de Belgen Lombardsijde, het kustdorp aan de Noordzee, het kanaal Nieuwpoort-Passendale en de IJzer weer innemen. Deze lokaliteit hadden zij twee dagen voordien aan de "feldgrauen" moeten prijsgeven. Op die dag was ook de 42ste Franse divisie, onder het bevel van generaal Grossetti, ter versterking aangekomen. De bondgenoten hadden een groots plan: de stad Oostende innemen en daarna de Duitsers in de flank aanvallen.

Het hoofdkwartier van de geallieerden had echter duidelijk gewezen op het reële gevaar "nabij Tervate", doch de Fransen waren overtuigd dat hun actie langs de kust ook de toestand in het centrum van de frontlijn kon redden.

b. Lombardsijde

De Belgen moesten de weg naar Oostende vrijmaken. Kolonel Jacquet kreeg als opdracht met zijn legergroep Lombardsijde en de historische Grote Bamberghoeve in te nemen en te versterken. De bevelhebber nam dan ook de volgende schikkingen: twee bataljons van het 1ste regiment Jagers te Voet moesten de duinen bezetten en dus stelling nemen tussen de kust en het dorp (ten westen van de weg Nieuwpoort-Lombardsijde) terwijl het 9de linieregiment de positie vanaf het dorp tot de polderhoeve onder controle zou nemen.

Onze troepen rukten bij het vallen van de avond van de 22ste oktober uit en bereikten reeds om 20.00 u. de geplaveide weg tussen Lombardsijde-Dorp en Lombardsijde-Bad. De rechtervleugel van het 2e bataljon Jagers te Voet slaagde er niet in om de kilometerpaal nr. 13 van de weg naar Oostende te halen, omdat de Duitsers zich daar reeds stevig hadden ingegraven. Deze laatsten maakten deel uit van de 4de Ersatz Division, 13deen 33ste Ersatz Brigade (vooral vrijwilligers en studenten).

Generaal Grossetti hield zich met een deel van zijn 42ste Franse legerdivisie klaar om naar de door de Belgen "veroverde" posities door te stoten en zo Oostende te veroveren. De euforie om de zege bij de strijd aan de Marne (F) was nog niet weggeëbd bij deze regimenten...
De Belgen worstelden op hun tocht vooral met hevige artilleriebombardementen. Vanuit Slijpe, aan de vaart Plassendale-Nieuwpoort, het Vladslokanaal en de badplaats Westende, bestookte het zware vijandelijke geschut de ganse zone Nieuwpoort. Lombardsijde zelf brandde als een toorts.

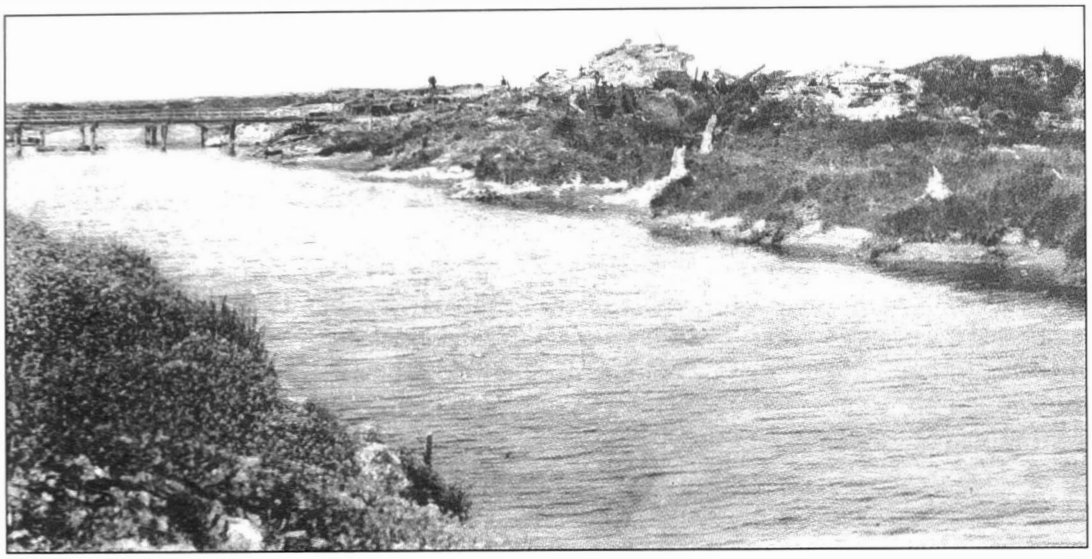

Gezicht op de IJzer en de ruïnes bij Diksmuide.

In de kelders zaten nog veel inwoners, zowel vrouwen en kinderen als mannen. Zij hadden niet kunnen besluiten te vluchten, of te lang gewacht, en nu bevonden zij zich eensklaps in de grootste verschrikking van de oorlog. In één van hun bijna hermetisch gesloten verblijven werd 's morgens zelfs een levenloos kind gevonden, overleden door verstikking ten gevolge van de sterk bezoedelde lucht. Zó zaten de ongelukkigen opeengehoopt in veel te kleine onaangepaste ruimten. Er werd gebeden rond het gotische wonderbeeld van O.-L.-Vrouw met het Kind dat men in de kerk al eeuwen vereerde en dat vooral door Vlaamse vissers smekend aangeroepen werd om bijstand tegen stormgeweld en schipbreuk.

Het 1ste regiment Jagers te Voet en het 1ste bataljon van het 9de linieregiment bereikten de aangewezen punten niet. Commandant Gilson had in extremis met zijn 3de en 4e compagnie van dit laatst geciteerde bataljon nog getracht de Grote Bamberghoeve te bezetten ... Er waren immers inlichtingen doorgesijpeld als zouden de Duitsers de geviseerde hoeve inderhaast verlaten hadden.
Helaas bleek deze mededeling vals te zijn en liepen de Belgen in een onontkoombare hinderlaag. Aanvankelijk waren zij behoedzaam en ongedeerd genaderd, doch toen zij de Boterdijk hadden bereikt en vandaar naar de boerderij wilden oprukken, ging het fout. Plots opende de vijand, die zich tot hiertoe gedeisd hield, zulk hevig machinegeweervuur dat velen van de onzen dodelijk getroffen neervielen en de anderen haastig naar de dijk vluchtten om aan een ware afslachting te ontkomen.

Om 20.30 u. van diezelfde dag, 22 oktober, voerden de Duitsers een infanterieaanval uit vanuit Lombardsijde, voorafgegaan door zwaar artillerievuur. Er werd zeer hard gevochten. De Belgen enerzijds hielden, kost wat kost stand, maar waren te zwak in aantal om een ononderbroken barricade te blijven vormen.

Met sluippatrouilles als voorposten werden anderzijds steeds maar verse Duitse troepen aangevoerd, die uiteindelijk een bres wisten te slaan tussen het 1ste regiment Jagers te Voet en het 9de linieregiment. De rechtervleugel van het 2de bataljon Jagers te Voet werd nu in de flank aangevallen. Door dit onverwacht maar niet minder hevig flankvuur werden de Jagers noodgedwongen een eind achteruit te trekken. Een andere uitweg was

er niet, maar het werd wel de zwakke schakel in de Belgische front- en verdedigingslijn. Op datzelfde moment echter voerde het 9de linieregiment een tegenaanval uit in de flank van de aanstormende vijand, die leidde tot de gevangenneming van een honderdtal Duitse krijgsgevangenen.

c. Voortdurende bloedige gevechten in een verbijsterend maanlandschap

Desondanks had het vijandelijk leger wel een aanzienlijk deel van de duinen in zijn macht gekregen. De omgeving van Lombardsijde werd voortaan een toneel van bloedige en afgrijselijke gevechten, een niets en niemand ontziende strijd "baïonnette au canon", man tegen man, in gesloten gelederen. Tussen het geschut door weerklonken rauwe, woeste kreten, vloeken en verwensingen. Gewonden kropen weg, stervenden werden vertrappeld en doden stapelden zich op.

Op een bepaald ogenblik restten de overlevende soldaten nog slechts een hoeveelheid patronen en andere munitie voor amper een half uur … Kanonvuur verlichtte alles tussen Nieuwpoort en Lombardsijde en verminderde geen ogenblik. Wel integendeel, het leek nog verder aan te zwellen en in het oneindige te zullen escaleren. Een onbeschrijfelijke en hallucinante hel, die zijns gelijke tot dan toe niet kende.

Na de aankomst van een voltallige compagnie versterking aan manschappen arriveerde ook de nodige logistieke steun, waaronder volgeladen "caissons" of munitiewagens, om onze moedige strijders van de onontbeerlijke patronen en granaten te voorzien.

De Belgen vochten met de moed van de wanhoop en hadden gedurende de nacht, tot omstreeks 5.30 u. in de morgen van 23 oktober, niet minder dan acht aanvallen vanwege de vijand moeten trotseren. Bij deze aanvallen liepen de Duitse pinhelmen in stormloop en veelal schouder aan schouder, zeer doelgericht "in charge" vooruit. Velen waren niet ouder dan zeventien, eigenlijk nog kindsoldaten.

De omgeving van Lombardsijde lag bestrooid met lijken en gaf een troosteloze aanblik. Eerst bij het ochtendgloren werd het akelig stil … Er waren plots geen regimenten meer, geen bataljons en ook geen compagnies. Er was geen geluid meer; alles zweeg. Ook geen agressie meer van de overzijde; alleen nog het doffe paardengestamp van de rest van de Duitse aanvalbataljons, die in galop het dorp Lombardsijde verlieten.
Het trieste beeld van dood en vernieling begon zich stilaan tussen de nevelslierten rond de anders zó vredige IJzermonding af te tekenen. Er bleek een complete metamorfose te hebben plaatsgevonden. Verworden tot een archaïsche site, restte alleen nog de reflectie van het gebeuren: de desastreuze gevolgen en het niet te overziene menselijke leed.

d. Van een vermeende adempauze naar een nieuwe en dramatische verrassing

De nieuwe dag van 23 oktober wierp zijn licht over een afgrijselijk tafereel: talloze gewonden en hopen lijken in een chaotisch landschap. In het dorp kropen de totaal vermoeide en van angst uitgeputte burgers uit hun kelders, verlieten hun woonplaats, dompelden verdwaasd doorheen het kluwen van door elkaar liggende telefoon- en prikkeldraden, kapotgeschoten bomen en palen, hun weg zoekend langs doden en gewonden, niet goed wetend waarheen.

Gedurende de ganse dag van 23 oktober bezette het 1ste Regiment Jagers te Voet de geplaveide weg Lombardsijde-Dorp en -Bad. Bij het ingaan van de nacht werd het ganse regiment dan door het 162ste Franse infanterieregiment afgelost.
De 42ste Franse divisie had zich dienen te verdelen en te verspreiden over de ganse frontlijn, zodat enkel haar 84ste brigade met amper twee bataljons overbleef om Lombardsijde te verdedigen. Deze Fransen bezetten het dorp met de intentie een tegenoffensief te beginnen.

Maar alle optimisme en euforische voortvarendheid van Franse zijde moest hier voor de realiteit bezwijken. Lombardsijde zou hetzelfde lot ondergaan als Nieuwpoort.Wanneer de officiële melding van het beëindigen van de beschieting werd bekend gemaakt en het bevel tot het ruimen van de straten werd gegeven, volgde in de nacht van 23 op 24 oktober, van Duitse zijde een bombardement als nooit tevoren.
In plaats dat de Fransen er in slaagden vanuit Lombardsijde in de richting van Westende op te rukken, moesten ze weldra het dorp opgeven en de linie terugbrengen tot bij Nieuwpoort. Lombardsijde ging verloren.

Tervate, Stuivekenskerke en de Vicognehoeve werden door de Duitsers veroverd, terwijl Diksmuide, ondanks zware infanterie- en artillerieaanvallen in geallieerde handen bleef.

e. Soldaat René Laureyns werd dodelijk getroffen en sneuvelde op het veld van eer

Het was tijdens de helse beschietingen van 23 op 24 oktober, waarbij de granaten de kasseien uit de grond slingerden, dat René Jozef Laureyns, soldaat 2de klas (met "numéro matricule 125.25.658") bij de 4de compagnie, 3de bataljon van het 1ste regiment Jagers te Voet, dodelijk gewond werd. Getroffen door een granaat in Nieuwpoort en zeer ernstig geraakt aan de linkerarm en borst werd hij onmiddellijk door de brancardiers, vanaf de Palingbrug naar Nieuwpoort-binnenstad geëvacueerd.

Een stroom van gewonde soldaten werd voorlopig Nieuwpoort binnengebracht, want onze troepen hadden de laatste dagen grote verliezen geleden. Zij vonden tijdelijk onderdak bij aannemer Dumont, die vol toewijding zijn werkplaats als geïmproviseerd veldhospitaal ter beschikking van het strijdende leger gesteld had.
Drie verpleegsters boden hulp aan de militaire dokters, gaven aan de koortsigen te drinken en verlichtten de laatste uren van de stervenden. Reeds vanaf 20 oktober vulden de verminkte lichamen van de getroffen soldaten de matrassen, de operatietafels en zelfs de met stro bedekte vloer. Bijna zonder ophouden kwam de trieste stoet aanzetten: gedaanten op een plank gedragen, groepen van gewonden, bloedende mannen die elkander hielpen en al hinkend aan de muren steun zoekend, op weg naar de plaats waar ze konden worden geholpen. Men bracht onder andere een soldaat aan, liggend op een berrie, met de gelaatsuitdrukking van een krankzinnige. Voortdurend maakte hij nog enkel het gebaar als wilde hij een geweer afvuren.

Zonder te verademen, ook uitgeput, het gelaat nat van het zweet, maar door hartstochtelijk medelijden bewogen en gedreven, sneden de dokters en verpleegsters, met werktuigelijke behendige bewegingen hen eigen, de jassen los, wasten de wonden uit, desinfecteerden ze met jodiumtinctuur en verleenden de nodige medische zorgen. Zij hielden geen ogenblik op, teneinde de stoomtram niet te laten wachten die telkens

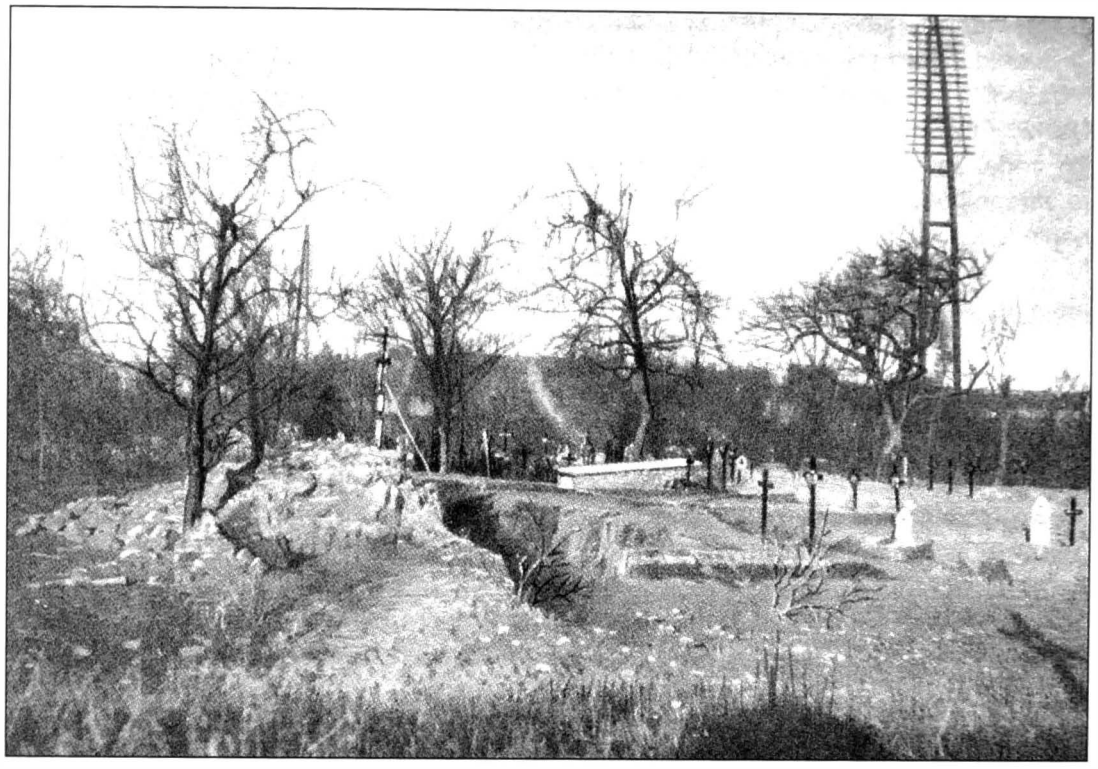

De grafkuil in Veurne waarin het stoffelijk overschot van soldaat René Laureyns voorlopig werd begraven.

opnieuw het akelig lugubere transport van misvormde gestalten naar Veurne moest brengen voor verdere behandeling.

In de werkplaats van aannemer Dumont, voor de gelegenheid omgebouwd tot eerste hulppost, hing een kwalijke, adembenemende en zelfs drukkende lucht, als gevolg van al die bijna verstikkende uitwasemingen van adem, zweet en doorweekte en vervuilde kledij. Een koortsachtige atmosfeer waarin de gewonden deze folteringen op een stoïcijnse en voorbeeldige wijze ondergingen. De zwaarst gewonden spraken niet. Er waren er met rollende ogen en open mond, die zacht kreunden. Soms grepen ze met hoekig gebaar de hand van een verpleegster en drukten die met ijskoude beklemming, waaraan het meisje zich met een huivering van schrik onttrok. Anderen wachtten, leunend tegen een muur, onbeweeglijk als mummies hun beurt af om hun wonden te laten verbinden.

Buiten hoorde men de voetstappen van onze Belgische troepen die uit Lombardsijde waren verdreven en nu uitgeput, ontmoedigd, hongerig en zwijgend, samen met een Franse achterhoede zich terugtrokken richting Ramskapelle.

Al dagenlang leek het dat elke minuut een granaat van zwaar kaliber op Nieuwpoort insloeg. Dit verwekte bij de thuisgebleven inwoners van de stad zo'n angstpsychose dat niemand nog twijfelde aan de onontkoombaarheid aan dat helse en ongenadige spektakel.

De acht Donkenaars die sneuvelden tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Vanuit Nieuwpoort werd de zwaargewonde soldaat René Laureyns met de, tot "sanitaire tramway" getransformeerde stoomtram van de lijn Oostende-Veurne, tot in het geïmproviseerde krijgshospitaal (gevestigd in een ontruimde en tot op heden nog bestaande school) van Veurne gebracht. Gelegen op de grond, op wat stro liet hij daar omstreeks 23.30 u. het leven op 24 oktober 1914, en werd hij bijgezet in een massagraf voor soldaten op het stedelijk kerkhof "B" in Veurne. Zoals tot hiertoe bekend, werd René Laureyns later terug ontgraven (sic "exhumé") en overgebracht naar het militaire kerkhof van Adinkerke, om daar opnieuw in een "algemeen graf" ter aarde besteld te worden. De precieze plaats van zijn graf is niet bekend. René Laureyns ligt temidden van anderen begraven als "onbekende soldaat".

René Laureyns behoorde tot de militieklas 1911 en ontving posthuum de volgende eretekens:

- Chevalier de l'Ordre de Leopold II (H.R. van 20.04.1917) ;
- Médaille de l'IJzer (A.R. van 03.02.1920);
- Médailles de la Victoire et Commémorative de la Guerre 1914-1918 (20.02.1925).

In de Sint-Jozefskerk van zijn geboortedorp, Maldegem-Donk, werd een gedenksteen aangebracht (cfr. Zevende Jaarboek, 2001, Het Ambacht Maldegem), als blijvende en dankbare herinnering aan de acht Donkse soldaten – onder wie René Laureyns – die tijdens Wereldoorlog I hun jonge leven gaven.

V. HET VERDERE VERLOOP VAN DE KRIJGSVERRICHTINGEN

a. Het Franse inundatieplan kreeg vorm en zou uitkomst bieden

Met het oog op het terugdrijven van de Duitse troepen tot over de IJzer en het stopzetten van een verdere opmars, waren er aan Franse zijde plannen voor een onderwaterzetting tussen Duinkerke, Lo, Veurne en Sint-Winoksbergen.

Mits enkele wijzigingen aan het initiatief verklaarde het Belgische Opperbevel zich akkoord en trof op 25 oktober voorbereidingen om zich achter de spoorwegberm Nieuwpoort-Diksmuide terug te trekken en het gebied tussen de spoorlijn en de IJzer te inunderen. Vanop de spoorwegberm, die zich bij eb op ongeveer 3,50 meter boven zeeniveau bevond, had men een overzicht over het zo goed als volledig vlakke terrein. Daar de spoorlijn een rechte lijn vormde, bestond er geen gevaar voor vijandelijk enfiladevuur, zoals dat wel het geval was in de bocht van Tervate (IJzer).

Nog op 25 oktober werd door de Belgische legerleiding, op deskundig advies van Karel Cogge, toezichter van de Noordwatering Veurne-Ambacht (23.500 ha), definitief besloten de overstroming van de IJzervlakte in het vooruitzicht te stellen.

Op 26 oktober werd de Belgische brigade Meiser in Diksmuide vervangen door twee Senegalese bataljons en één bataljon van de 5de divisie. Intussen werd een Duitse doorbraak in de Belgische sector steeds maar dreigender en lukte het de vijandelijke infanterie toch op 27 oktober halverwege Stuivekenskerke en Oud-Stuivekenskerke te infiltreren en werd Diksmuide opnieuw langdurig bestookt.

Op aanraden van toezichter Karel Cogge werd dan eindelijk beslist, in de nacht van 28 op 29 oktober bij hoog tij, ondanks de gevaarlijke ligging van het sluizencomplex in niemandsland, de overlaat (minder hoog gedeelte van de dijk) op het kanaal Veurne-Ambacht te openen. Toen bleek dat de Duitsers zich erg dicht bij de sluizen in de Nieuwpoortse achterhaven genesteld hadden, werd om veiligheidsredenen gebruik gemaakt van het "Oud-Veurnesas" (of Kattensas), dat tussen Nieuwpoort-Stad en Nieuwpoort-Bad lag, op zowat 900 m van het sluizencomplex). De Nieuwpoortse schipper en sluismeester Hendrik Geeraert slaagde erin, samen met de geniesoldaten onder leiding van luitenant Umé, om ongemerkt de poorten te openen. Vier uren later, bij eb, sloot men de poorten opnieuw. Ongeveer 700.000 m³ water was op die manier de polder tussen IJzer en spoorwegberm, lager gelegen dan het waterpeil van de zee, binnengestroomd.

Op 30 oktober werd de aanval over de hele lengte van de geallieerde frontlijn door de Duitsers hernieuwd, waarbij zij Ramskapelle en Pervijze veroverden. Deze overwinning zou echter slechts van korte duur zijn. Ondertussen steeg het water ten oosten van de spoorlijn over een breedte van zo'n twee kilometer en werden de Duitsers gedwongen het recent veroverd terrein weer prijs te geven.

b. Een onverwachte tegenvaller voor het Duitse leger

Door het stijgende water moesten de Duitsers hun stellingen tussen IJzer en spoorwegberm verlaten. Hierbij dienden ze veel materieel, waaronder zware artilleriestukken ach-

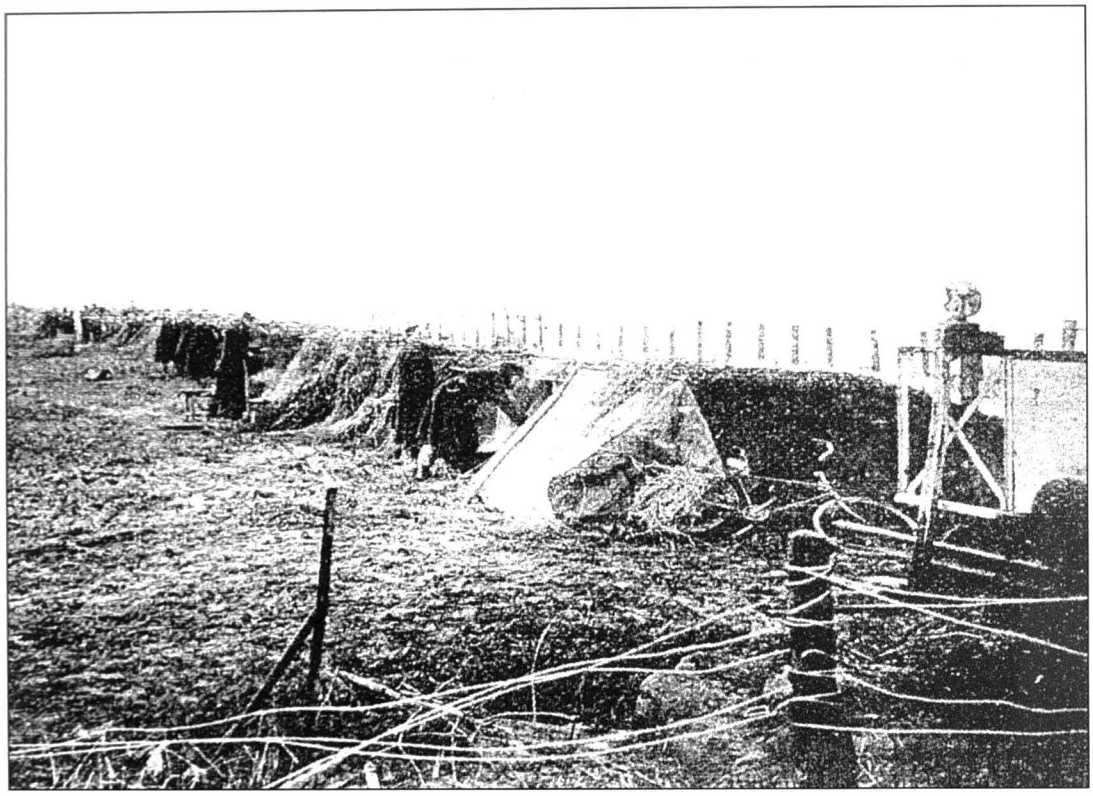

Belgische soldaten zoeken beschutting achter de spoorwegdijk, die de begrenzing vormt van het overstromingsgebied.

ter te laten. Het Belgische leger hield stand op de stellingen Noordvaart-Beverdijk in Oud-Stuivekenskerke en aan de IJzerdijk, ten zuiden van de hoeve Torenhof. De Slag aan de IJzer was gestreden. Nieuwpoort en Diksmuide bleven in Belgische handen en de "doortocht" langs het noorden was voor de Duitse invallers afgesneden.

Deze materiële, maar vooral morele overwinning had het Belgisch leger kunnen realiseren dankzij de steun van de 6.500 marinefuseliers, 7.500 moedige strijders van de 42ste Franse divisie, en een eskader Britse en Franse kruisers, die ook aan de slag hadden deelgenomen. Naast de 70.000 Duitse soldaten die buiten gevecht werden gesteld, had ook de Belgische krijgsmacht ontzaglijk veel offers moeten brengen. Niet minder dan 14.000 doden en gewonden vielen op het slagveld.

c. Men kon zich verwachten aan een stellingenoorlog

Vanaf half november 1914 gingen beide uitgeputte tegenstanders zich tegenover elkaar verschansen en werd het westelijk front een stellingenoorlog. Alles wees erop dat deze strijd er een zou zijn van opmerkelijk lange duur. Met een getalsterkte van amper nog 60.000 strijdvaardige Belgische manschappen werd de loopgravenoorlog in de zuidwestelijke hoek van het West-Vlaamse grondgebied, ons allerlaatste stukje vaderlandse grond, hardnekkig maar vol vertrouwen voortgezet.
De Belgen slaagden erin, vanaf de lente van 1915 hun slagkracht op te voeren, aan terrein te winnen en een uitgestrekter front te verdedigen.

Deze reeds min of meer gestabiliseerde oorlog werd echter, in de sector Steenstrate-Langemark op 22 april 1915, gekenmerkt door de typische, verrassende en non-conformistische Duitse aanval met het giftige mosterdgas. Een nieuwe harde strijd moest worden geleverd, met als gevolg dat het door de Duitsers tijdelijk veroverde terrein kordaat door de geallieerde troepen werd herwonnen. De Belgische verliezen bedroegen echter wel 30 officieren en 1.500 manschappen.

In 1917 maakten de geallieerden zich klaar om de Duitse marinebasis aan de Belgische kust in te nemen, terwijl de Belgische troepen in de richting van Diksmuide zouden oprukken om een breed front, vanaf de kust tot Ieper, uit te bouwen. In de winter van 1917-1918 werd het Belgische front herschapen in een uitgestrekt "slagveld" van nagenoeg 40 km lang en 20 km breed.

VI. HET BEVRIJDINGSOFFENSIEF EN HET BEGIN VAN HET EINDE

Met uitzondering van het oostfront was de oorlog bij het begin van de lente van 1918 op alle fronten blijven steken. Als gevolg van de Russische revolutie kwam er nu ook een einde aan de vijandelijkheden tussen Rusland en Duitsland en beide mogendheden waren zelfs vredesbesprekingen begonnen.

Op het westelijk front waren de geallieerden aan het eind van hun krachten en vermeden angstvallig elke confrontatie. Ze hoopten maar dat Amerika zo haast mogelijk klaar kwam met het operationeel maken van zijn strijdkrachten om aan de oorlog deel te nemen en de strijd een positieve wending te geven.

Voor Duitsland braken turbulente tijden aan. De bevolking werd opgeschrikt door erupties van geweld tegen het binnen- en buitenlands beleid, met een dreigende politieke ontwrichting als niet te vermijden gevolg.
Door deze fragiele situatie waren door de Duitsers reeds ettelijke pogingen gedaan om met de geallieerden aan tafel te gaan zitten om effectieve vredesonderhandelingen te beginnen. Tot hiertoe hoefde Duitsland uiteraard niet te rekenen op de welwillendheid van de geallieerden aangezien deze laatsten nu op reële Amerikaanse hulp konden rekenen.

In het politieke Duitsland gingen meer en meer stemmen op om de oorlog te beëindigen met vredesonderhandelingen op basis van gelijkwaardigheid.
Het Duitse militair opperbevel stond echter diametraal tegenover deze opvatting en besloot dan ook nog éénmaal alles op alles te zetten, om door een beslissende slag, nog vóór de Amerikanen aan de strijd zouden deelnemen, de kansen te doen keren.

a. Een laatste en risicovolle poging

De onmiddellijke doelstelling van het Duitse lenteoffensief, dat in maart-april 1918 begon, was Ieper te veroveren en de controle over de West-Vlaamse heuvels in handen te krijgen.

Deze Duitse stormloop werd echter op 18 april door de 3de, 9de en 4de Belgische divisie opgevangen en na een verbeten strijd afgeslagen, niettegenstaande dat militair Duitsland, in het voorjaar van 1918, de facto het zenit van zijn kracht had bereikt.

Na het mislukken van het grote Duitse "Vredesoffensief" dat weliswaar door een gemotiveerd leger en na een succesvolle start uiteindelijk op 8 augustus 1918 op een catastrofe was uitgelopen, namen de geallieerden, dankzij de hulp van de Amerikanen, nu het voortouw.

b. Consequenties en besluiten

Eén van de directe consequenties van de Duitse nederlaag was dat Erich Ludendorff, eens de roemrijke chef-staf van het 8ste Duitse leger, 1ste kwartiermeester-generaal onder von Hindenburg en bovendien de sterke man die ook de politiek verregaand wist te beïnvloeden, zonder veel omhaal van woorden, van zijn functie bij het Duitse opperbevel werd ontheven.
Het doek was gevallen en de volledige ontreddering, chaos en zelfs revolutie die volgden betekenden het einde van vier jaar oorlog en tevens het einde van het Duitse keizerrijk. Als klap op de vuurpijl werd ook het vertrek van keizer Wilhelm geëist. Hij vond onderdak in Nederland. Het initiatief lag nu in geallieerde handen. Het Belgische front zou niet meer begeven – en wat méér is – ons leger zou zelfs beschouwd worden en de grote eer genieten, model te staan als één van de best uitgeruste en getrainde legers van de Verbondenen.

c. *Onversaagd moest de strijd nu verder, naar de zegepraal en de bevrijding van ons land*

Maarschalk Foch, opperbevelhebber van de geallieerde strijdkrachten besloot de tegenstander geen ogenblik rust meer te gunnen. Hij beraamde een actieplan onder de vorm van drie offensieven die successievelijk op 26, 27 en 28 september 1918 zouden plaatsvinden.

Inmiddels had koning Albert herhaaldelijk aan het opperbevel gevraagd dat de volledige Franse 42ste Divisie Grosetti in het verzwakte centrum van de Belgische frontlijn zou worden ingezet. Bij zijn bezoek aan het Belgische hoofdkwartier schreeuwde Foch, toen hij aan zijn belofte werd herinnerd, naar kolonel Wielemans, die hem te woord stond: "Vous avez tenu huit jours, vous tiendrez encore huit jours!" Een bewijs te over dat de strijd bikkelhard, en zo nodig zonder mededogen, gevoerd werd. Nadat het vijandelijk leger stelselmatig, maar niet zonder hardnekkige weerstand, achteruit was geslagen en het Belgisch grondgebied tot aan het kanaal Gent-Terneuzen en de Schelde was heroverd, werd op 31 oktober de beslissende aanval ontketend.
Met het oog op de uiteindelijke zegepraal gaf Maarschalk Foch ook meteen aan alle geallieerde legers zijn laatste en historische bevel: "De vijandelijkheden zullen op het ganse front een einde nemen op 11 november, te 11.00 u. Franse tijd; de geallieerde troepen zullen tot nader bevel de lijn niet overschrijden die op deze dag en op dat uur bereikt wordt ...".

d. Een glorierijke, maar duur betaalde soevereiniteit

Het Belgische leger heeft in ruime mate tot het succes van de overwinning bijgedragen. Wij mogen echter niet vergeten dat er, naar het einde toe, nog enorm veel offers werden gebracht. De strijd om Nieuwpoort was één van de bloedigste en bijna met geen andere veldslag vergelijkbaar qua wreedheid en ontbering. De Belgische verliezen bedroe-

gen, van 28 september tot 11 november 1918, aan doden en gewonden 1.100 officieren en 29.000 soldaten; alle divisies hebben hun tol aan de overwinning betaald.

DE DODENTOL VOOR MALDEGEM EN DONK

Onder de 381 Maldegemnaars die bij de aanvang van dit wereldconflict als soldaat onder de wapens werden geroepen, schoten er in het totaal 51 Maldegemnaars het leven bij in, waaronder acht Donkenaars. Ze werden als "Gesneuveld voor het vaderland" op onze nationale en plaatselijke gedenktekens vereeuwigd.

De Donkse gevallenen : Hilarius Cherlet, Henri Coppens, Prudent De Brabander, Prosper De Deyne, André Goossens, René Laureyns, Jozef Matthys en Camiel Perquy.
Vermeldenswaard is de dramatische vaststelling dat op de parochie Donk, uit dezelfde buurt in de Donkstraat op een afstand van minder dan 200 m, vier jonge levens "Roemrijk gesneuveld op het veld van eer" te betreuren vielen.

Dit waren: André Goossens, René Laureyns, Hilaire Cherlet en Prosper De Deyne. Allen woonachtig bij hun ouders op de respectievelijke (huidige) huisnummers 96, 104, 106 en 112.

* *
*

EEN TROOSTELOZE SPEURTOCHT NAAR DE BEGRAAFPLAATS VAN RENÉ LAUREYNS

Omtrent de begraafplaats van de gesneuvelde soldaat, wijlen René Joseph Laureyns, bestaat op dit ogenblik de grootste onzekerheid. Volgens de bevindingen van de heer Paul De Vuyst zou zijn grootoom, René Laureyns, overleden op 24 oktober 1914 in het krijgshospitaal in Veurne, nog diezelfde dag zijn bijgezet in een massagraf voor soldaten op het stedelijk kerkhof van Veurne. Ook de officiële en bevoegde instanties, waaronder de Dienst van de Militaire Begraafplaatsen bij het Ministerie van Defensie in Brussel bevestigen tot hiertoe deze stelling. Dat wordt trouwens formeel bevestigd door de hierbij gevoegde officiële overlijdensakte, opgesteld door burgemeester Raphaël De Spot van Veurne, die op 28 augustus 1922 werd overgemaakt aan het gemeentebestuur van Maldegem.

Veel later (1920-1924) zou – volgens de affirmatie van niet-ambtelijke bronnen – het stoffelijk overschot weer ontgraven en opnieuw in een "algemeen" graf op het Militair kerkhof van Adinkerke ter aarde besteld zijn. Deze versie verscheen ook in het tijdschrift "Schrapnel" van de vereniging "The Western Front Association - België V.Z.W." van maart 2003, waar Paul De Vuyst het had over zijn "Verhaal van soldaat-milicien René Laureyns". Zeer recent echter doken er nog ernstige vermoedens op dat de stoffelijke resten van betrokken slachtoffer wellicht niet naar Adinkerke, maar wel naar Lille (F) zouden zijn overgebracht om aan Franse grond te worden toevertrouwd en dat René Laureyns daar – meer bepaald "Le cimétière du Sud à Lille" – zijn laatste rustplaats zou hebben gekregen.
Ook wij, en méér ten persoonlijke titel, deden herhaaldelijk bescheidene pogingen om deze raadselachtige aangelegenheid na te trekken met de bedoeling het kluwen m.b.t.

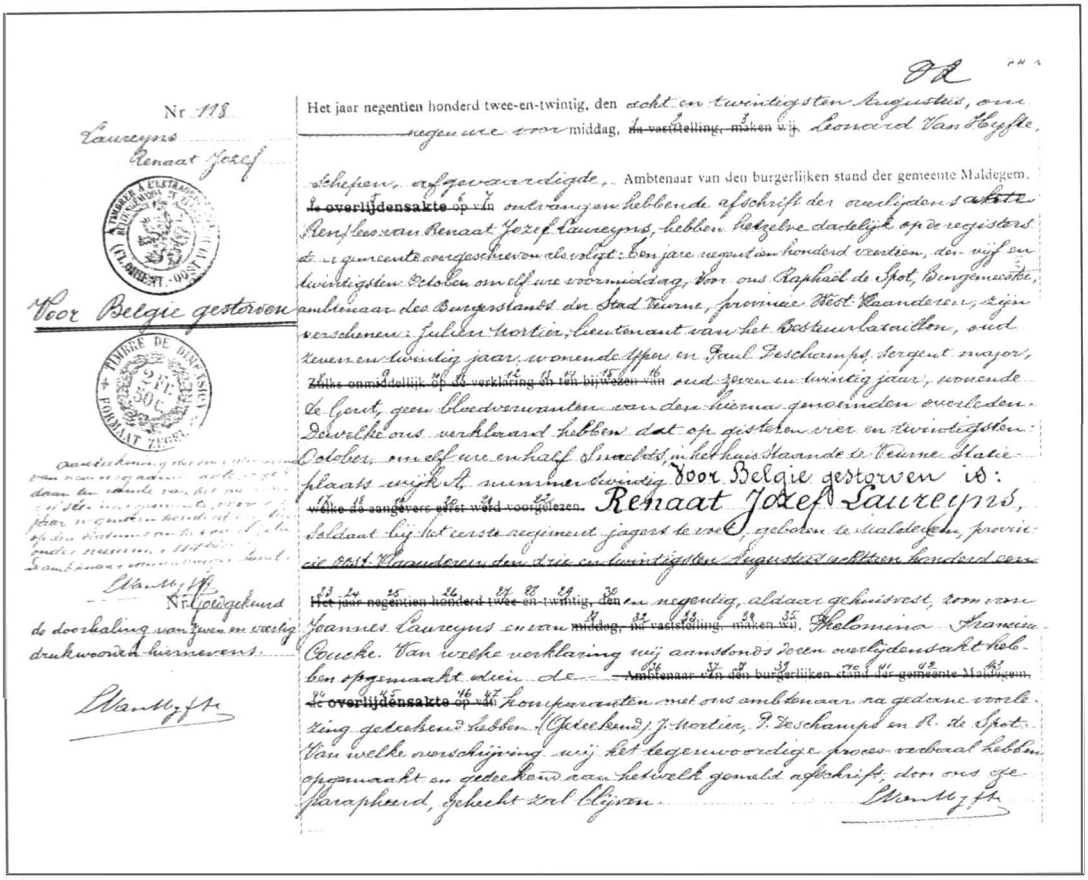

Nr 118

Laureyns
Renaat Jozef

Voor Belgie gestorven

Het jaar negentien honderd twee-en-twintig, den acht en twintigsten Augustus, om negen ure voor middag, ~~na vaststelling, maken wij~~ Leonard Van Hyfte, Schepen, afgevaardigde, Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Maldegem, ~~de overlijdensakte op van~~ ontvangen hebbende afschrift der overlijdensakte Renaat Jozef Laureyns, hebben hetzelve dadelijk op de registers der gemeente overgeschreven als volgt: Een jare negentien honderd veertien, den vijf en twintigsten October om elf ure voormiddag, voor ons Raphaël de Spot, Burgemeester, ambtenaar des Burgerstands der Stad Veurne, provincie West Vlaanderen, zijn verschenen: Julien Mortier, lieutenant van het Bestuurbataillon, oud zeven en twintig jaar, wonende Yper en Paul Deschamps, sergent major, ~~welke onmiddellijk op de verklaring en ten bijwezen van~~ oud zeven en twintig jaar, wonende te Gent, geen bloedverwanten van den hierna genoemden overleden. Dewelke ons verklaard hebben dat op gisteren vier en twintigsten October, om elf ure en half snachts, in het huis staande te Veurne Statieplaats wijk A, nummer twintig Voor Belgie gestorven is: ~~welke de aangevers eerst werd voorgelezen~~ Renaat Jozef Laureyns, Soldaat bij het eerste regiment jagers te voet, geboren te Maldegem, provincie West Vlaanderen den drie en twintigsten Augustus achttien honderd een

~~Het jaar negentien honderd twee en twintig, den~~ en negentig, aldaar gehuisvest, zoon van Joannes Laureyns en van ~~middag, na vaststelling, maken wij~~ Phelomina Francina Coucke. Van welke verklaring wij aanstonds deren overlijdensakt hebben opgemaakt dien de ~~Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Maldegem, de overlijdensakte op van~~ komparanten met ons ambtenaar na gedane voorlezing geteekend hebben. (Geteekend) J. Mortier, P. Deschamps en R. de Spot. Van welke verschrijving wij het tegenwoordige proces-verbaal hebben opgemaakt en geteekend van hetwelk gemeld afschrift, door ons geparapheerd, geheeht zal blijven.

Nr Goedgekeurd
de doorhaling van zeven en vestig drukwoorden hiernevens.

Op 28 augustus 1922 ontving Schepen Leonard Van Hyfte, ambtenaar van de burgerlijke stand van Maldegem, het afschrift van de overlijdensakte van Renaat Jozef Laureyns (de oorspronkelijke akte is opgemaakt op 25 oktober 1914, daags na zijn overlijden).

het eigenlijke graf van de gesneuvelde René Laureyns te ontwarren en zodoende daaromtrent volledige en definitieve opheldering te kunnen scheppen.
Uit onze contacten met de stadsmagistraat van Lille, en méér bepaald met de Dienst van het Stadsarchief, alsook met "les archives du cimétière du Sud à Lille" bleek overduidelijk dat er, bij nauwkeurig onderzoek, geen enkele aanwijzing kon worden ontdekt van een "inhumation" op naam van soldaat René Laureyns.
Verdere navraag bij de "Direction de la Mémoire du Patrimoine et des Archives" van het Ministerie van Defensie in Parijs, noch bij de "Direction interdépartementale des anciens combattants du Nord, Pas-de-Calais, Picardie et Belgique à Lille Cedex", leverde ons evenmin een bevredigend antwoord.

Uiteindelijk deelde het Belgische Ministerie van Binnenlandse Zaken, die het geval welwillend onder de loep nam, ons formeel mede dat men bij het openen van het eerste gemeenschappelijke soldatengraf in Veurne niets had kunnen vinden dat wees op de stoffelijke resten van soldaat René Joseph Laureyns.
Dat er geen "concrete aanwijzingen" van stoffelijke resten van René Laureyns zouden zijn geweest, laten we nog even in het midden, doch dat wil, naar onze bescheiden mening niet zeggen en is ook geen afdoend bewijs, dat er geen stoffelijke overschotten "werkelijk aanwezig" waren.

Algemeen kan worden geconcludeerd dat onze inspanningen, spijts een nochtans fel doorgedreven zoektocht naar het graf van de gesneuvelde soldaat René Laureyns, ons niet dichter bij de wezenlijke feiten hebben gebracht en alles is blijven hangen in een méér dan mysterieus mistgordijn.

Gesneuvelde soldaten die individueel of collectief her en der werden begraven, waren genoteerd op een lijst die al dan niet de identiteit van de betrokkene vermeldde. Soldaten die niet konden geïdentificeerd worden, kregen een officiële grafplaat met de vermelding "onbekend-inconnu". Op de lijsten van de Belgische militaire begraafplaatsen van Adinkerke (De Panne) wordt in elk geval de naam van René Laureyns niet weergevonden. De meest plausibele uitleg omtrent de definitieve teraardebestelling van René Laureyns zou wellicht als volgt kunnen worden omschreven:

"Bij het ontgraven – meerdere jaren na het hevig trommelvuur dat Nieuwpoort tijdens de oktoberdagen van 1914 te verduren kreeg en zo vreselijk veel slachtoffers eiste, waaronder ook onze onfortuinlijke René Laureyns – van de luttele menselijke resten van gesneuvelden, die aanvankelijk op 24 oktober 1914 inderhaast voorlopig werden bijgezet in het gemeenschappelijk graf in Veurne, kan het identificatieplaatje van de zwaarverminkte René Laureyns verloren zijn geraakt.

In die tijd droegen de Belgische militairen het identiteitsplaatje met het immatriculatienummer aan de pols. Als men weet dat René Laureyns, door een ontploffende granaat zeer zwaar, ja dodelijk aan borst en linkerarm gekwetst werd, kan men zelf de nefaste gevolgen voor het slachtoffer inschatten.
Zonder dat het momenteel expliciet kan worden gelegimiteerd, kunnen wij ons volkomen vinden in deze laatste hypothese en mogen we met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid aannemen dat onze Donkse dorpsgenoot René Laureyns wel degelijk, maar in alle anonimiteit in Adinkerke, het idyllisch gelegen dorp aan het kanaal Veurne-Duinkerke in de Westhoek, samen met zijn gesneuvelde medestrijders, zijn laatste rustplaats heeft gevonden.
Exacte zekerheid – na 90 jaar – zullen we echter wellicht nooit meer hebben. Het blijft een axioma zodat René Laureyns tot nog toe geen echt eigen graf kan worden toegewezen en de nabestaanden tot op heden geen waardig afscheid kunnen nemen van hun gesneuveld dierbaar familielid.

Bibliografie

Paul De Vuyst, "De IJzer, oktober 1914, Het verhaal van soldaat-milicien René Laureyns".
Henri Pirenne, hoogleraar aan de R.U.G., "Geschiedenis van België".
Abraham Hans, Antwerpen, 1920, "De Groote Oorlog".
Philip Gibbs, 1915, "The Soul of the War".
Arthur Gleason, Toronto, 1916, "Golden Lads".
Baron C. Buffin, Paris, 1916, "Récits des Combattants".
"Le Panorama de la Guerre", deel II, sd.
"Historique des 1er et 4e Régiments de Chasseurs à Pied", 1935.
Comité Médicale, "Croix Rouge", deel III, 1916.
Hans Andriessen, Martin Ros en Perry Pierck, "De grote Oorlog - Kroniek 1914-1918, deel 1".
René Lyr, "Nos héros", 1920.
http//users. skynet.be/bob.marien/img 113.jpg.
Met dank voor de foto's: Paul De Vuyst, Paul De Ceuninck, Daniël De Naegel, Walter Notteboom, Frank Raeman.

De familie Laureyns leverde ook haar Donkse dorpsfiguren

Paul De Ceuninck

De zwaarbeproefde familie Johannes Laureyns-Philomène Coucke telde naast haar oudste zoon René, die ze in Wereldoorlog I jammerlijk verloren had, nog drie andere zonen: Leo, Camiel en Jordaan en ook één dochter, Alida. Zij zwermden, elk op zijn of haar tijd uit en zetten hun levensweg verder ...

Camiel Laureyns, de derde zoon op rij, huwde te Maldegem-Donk op 17 mei 1922 met Pharaïlde Van Hauwenhuyse. Hij betrok aanvankelijk de ouderlijke woning in de Donkstraat, 104 stichtte er een gezin en zou ook als enige telg van de familie, zijn leven lang een honkvast Donkenaar blijven.

Het jonge paar begon ter plekke met een bescheiden vlaszwingelaarsbedrijfje, en aangezien het huisgezin steeds maar uitbreiding nam, moest er naar een ruimer inkomen worden uitgekeken en gezorgd dat er op tijd voldoende brood op de plank kwam. Na een werkongeval bij het zwingelen en ook als gevolg van een groeiende recessie in de vlasnijverheid en de uiteindelijke teloorgang ervan werd resoluut overgeschakeld naar een andere werkgelegenheid.

Camiel ging als arbeider in dienst van het betonconstructiebedrijf De Clercq in Brugge. In 1928 hield Camiel het werk in de Brugse betonfabriek voor bekeken om in Donk, zijn geboortedorp, een eigen melkronde te beginnen en die te cumuleren met een kolenhandel, waarvan hij hoopte die goed draaiende te kunnen houden en zich zo als zelfstandige van een vaste broodwinning te verzekeren. De melkronde beperkte zich enkel tot het ophalen van de verse melk bij de rundveehouders en het transport van het product naar de Melkerij Sint-Marie in Maldegem, waar het verder tot boter en kaas werd verwerkt.
Intussen verhuisde de talrijk geworden familie Laureyns-Van Hauwenhuyse – drie zonen en drie dochters – naar de Brezendedreef, opende op termijn een volksherberg en nam er bovendien, via een goede relatie van de bekende brouwerij van Roy in Wieze, een bierronde bij. Hieraan zal de inbreng van pastoor D'Haese zonder twijfel niet vreemd geweest zijn.

In 1960 werden Camiel en Pharaïlde, in hun goed functionerende en nog steeds bloeiende zaak, opgevolgd door hun oudste dochter Paula, die gehuwd was met Omer Versluys.

Als dorpsherbergiers en trouwe concessiehouders van de brouwerij Van Roy kreeg de familie Laureyns ruime bekendheid en werd geprezen om haar eerlijkheid, dienstbaarheid en vriendelijkheid in de dagelijkse omgang. De deugd van "herbergzaamheid" die de uitbaters uitstraalden, was geen ijdel woord maar kon steeds au sérieux worden genomen; bij Paula was er "altijd en voor iedereen plaats in haar herberg".

De familie Camiel Laureyns-Pharaïlde Van Hauwenhuyse. V.l.n.r. : Lucrètia, Paula, vader Camiel, Roger, André, Eveline, Germain en moeder Pharaïlde. Camiel is de broer van de gesneuvelde René Laureyns.

Het verenigingsleven had er in de meeste gevallen zijn lokaal om er te vergaderen en tussen pot en pint beslissingen te treffen en activiteiten te organiseren. Ook menig vereenzaamde dorpsgenoot vond er zijn stek, kon er in gemoede zijn verhaal kwijt en vond er steeds een luisterend oor.

Tot dorpsfiguren gepromoveerd en als "gouden" concessiehouders voor de brouwerij Van Roy, werd de familie Omer Versluys-Paula Laureyns op 22 september 1984 rijkelijk gehuldigd. Wij kunnen de sfeer van die viering niet beter vertolken dan door het verslag van dat heuglijk gebeuren, dat onze reporter en freelance persmedewerker Leopold Veirman op 24 september 1985 in het dagblad "Het Volk" liet verschijnen, hier in extenso te laten volgen.

"Vijftig jaar concessiehouder"

Dorstigen laven: een taak van de familie Versluys-Laureyns

MALDEGEM-DONK – Wie zondagvoormiddag langs de Brezendedreef reed, kon zien dat er bij de familie Versluys-Laureyns iets te vieren viel. Omer Versluys en zijn echtgenote Paula Laureyns ontvingen de familie Van Roy van de brouwerij uit Wieze en tal van genodigden, in hun herberg in de Brezendedreef.
Boven de deur van de herberg hadden buren tijdens de zondagsmis, die door het echtpaar Versluys-Laureyns werd bijgewoond, een praalboog opgericht met als opschrift:
"50 jaren Wieze-bier",
bracht in Donk heel wat plezier.
Omer en Paula deden hun best,
En de klanten deden de rest."

De familie Versluys-Laureyns is immers 50 jaar concessiehouder van de "Bieren Van Roy" te Maldegem-Donk.

In 1928 stopte Camiel Laureyns, de vader van Paula Laureyns, zijn werkzaamheden als arbeider bij de firma De Clercq in Brugge om in Donk een eigen melkronde te beginnen. Camiel verkocht ook kolen en was ook nog vlaszwingelaar. De kolenhandel en het vlaszwingelen werden al vlug achterwege gelaten. In augustus 1935 kreeg de familie Laureyns het bezoek van de brouwersfamilie Van Roy. Die lieten hen een biertje proeven en lieten er ook nog 'n paar kratten van het gerstenat achter om ook de buren te laten proeven. Camiel zelf wist wel hoe de contacten met de familie Van Roy tot stand gekomen waren, maar daar hield hij het stilzwijgen over.

Naast de melkronde kwam er dus ook nog een bierronde bij. De Donkenaars die van het Wiezebier geproefd hadden, waren er tevreden over en zo kreeg Camiel de concessie in handen voor de verdeling van het bier van de brouwerij Van Roy voor de regio Donk en omgeving.

De Donkenaars keken nog niet weinig verrast op, toen voor het eerst, de zware vrachtwagen van het merk Scania met de eerste lading gerstenat Donk binnenreed. Samen met de melkronde nam ook de bierronde uitbreiding. Camiel zou het weldra alleen niet meer aankunnen; er moest dus dringend naar hulp worden uitgekeken.

Omer en Paula aan het roer

In 1960 trokken Paula en haar echtgenoot Omer Versluys bij haar ouders in de Brezendedreef in en namen de zaak over. Een jaar later zou vader Camiel overlijden. De bierronde had in de loop van de jaren een enorme uitbreiding gekend. Omer reed met zijn bier immers tot in Brugge. Omdat hij het zo heel druk had met de bierronde werd de melkronde van de hand gedaan. Naast de bierronde van Omer waren er dan ook nog het depot en, niet te vergeten, het café, waar Paula de baas was. Iedereen in Donk weet hoe gezellig het er bij Omer en Paula kan aan toe gaan.

Vijftig jaar concessiehouder

De tijd blijft echter niet stilstaan en Omer en Paula blijven ook geen driemaal zeven. Om gezondheidsredenen werd in 1984 een punt gezet achter de bierronde van Omer Versluys. Het depot en de herberg bleven echter nog wel open en konden tot hiertoe goed draaiende worden gehouden. Dit jaar is het 50 jaar dat de familie Versluys-Laureyns ervoor zorgt dat de Donkenaars niet omkomen van de dorst. Gedurende 50 jaar verdelen Omer en Paula het bier en de frisdranken van dezelfde brouwerij. Deze prestatie wou noch de familie Versluys-Laureyns, noch de brouwerij Van Roy onopgemerkt laten voorbijgaan.

Hulde en dank

In de zondagse eucharistieviering werden Camiel Laureyns en zijn dierbare echtgenote Pharaïlde, de overleden ouders van de huidige uitbaters, speciaal herdacht. Na de plechtige misviering was er dan de hulde en het grandioos feest in de herberg bij Omer en Paula.

Camiel Laureyns, en later schoonzoon Omer Versluys, voerden het Wieze-bier uit met een wagen, achtereenvolgens getrokken door paard en landbouwtractor, waarmee ook de melk naar het zuivelbedrijf werd gebracht. Eens de melkronde opgedoekt, ging Omer moderniseren en schafte zich een Ford bestelwagen aan om zijn klanten vlotter te kunnen bedienen.

Links: Paula Laureyns en haar man Omer Versluys, gevierd omdat zij vijftig jaar Donk en omgeving lieten genieten van het lekkere Wieze bier.

September 1985: burgemeester Jean Rotsart de Hertaing en schepen Paul De Ceuninck komen namens de gemeente de familie Versluys-Laureyns feliciteren met hun gouden jubileum als concessiehouders van de brouwerij Van Roy.

Namens de familie Van Roy dankte directeur Willy Van Roy de familie Versluys-Laureyns voor de goede samenwerking gedurende al die jaren. Een speciale bierpot, als geschenk voor Omer en Paula, zal een mooie herinnering blijven aan de heuglijke dag.

Namens de gemeente en de Donkse dorpsgemeenschap schetste schepen De Ceuninck de geschiedenis van de familie Versluys en Laureyns.
Zowel voor de familie Versluys-Laureyns als voor de familie Van Roy had burgemeester Rotsart de Hertaing een herinneringsschaal, die hij hen dan ook met veel genoegen namens het gemeentebestuur aanbood.

Dat er op dit jubileumfeest door de beide achtbare families en de vele aanwezige Donkenaars een stevige pint werd gedronken, hoeft zeker geen betoog.

Tot zover het persverslag, dat respectievelijk op 24 en 27 september 1985 verscheen in het dagblad "Het Volk" en het weekblad "Vrij Maldegem".

Er is geen begin of er is ook een einde

Vanaf de heuglijke viering van het jubileum "Vijftig jaar concessiehouder..." gingen Omer en Paula Versluys-Laureyns het nu ook wat rustigeraan doen. Bij ontstentenis van gegadigde familieleden of andere geïnteresseerde opvolgers werd hun 'drankencommerce' op een laag pitje gezet en scheen alleen nog te functioneren als een aangename en toch lucratieve bezigheid. Beiden bléven dan ook niet jong, noch gespaard van ongemak en ziekte. In 1987 werd de drankgelegenheid haar fysisch te zwaar en was Paula genoodzaakt het, als herbergierster, voor bekeken te houden.
Eerder dan verwacht moest Omer alle activiteiten stoppen en ging het met zijn gezondheid steeds maar bergaf. Hij overleed op 7 februari 1990.
Het nog vrij plotse verlies van haar echtgenoot Omer bracht een totale ommekeer in het leven van Paula. Na rijp beraad maar niet zonder oprechte spijt kwam ze tot het besluit vanaf dit ogenblik Donk te verlaten om haar intrek te nemen in de seniorie "De Warande" in Maldegem.

Vooral de gezelligheid van haar befaamd en drukbezocht café, de joviale omgang met haar klanten en de permanente zorg voor de reputatie, waaraan Paula tenslotte nauwlettend de hand hield, zou ze wel erg missen. Maar ook – wijselijk de realiteit onder ogen ziende – de drankslijterij, die ze, samen met haar man, had gedreven en last but not least de entourage van haar geliefde geboortedorp zou ze nu achter zich laten om voortaan nog intens te kunnen genieten van een stille en ongestoorde levensavond.

Ook voor Paula kwam, vroeger dan gedacht, het onvermijdelijke einde van een rijkgevulde levensweg in zicht. Op 21 april van het jaar 2000 verwisselde Paula Laureyns het tijdelijke met het eeuwige leven.

VOLLEN AFLAET

OP DEN SOLEMNELEN FEEST-DAGH

VAN DE

GLORIEUSE HEMELVAERT

VAN DE

ALDERHEYLIGSTE MAGET ENDE *MOEDER GODTS*

MARIA,

Weſende de Commemoratie ofte Ghedachteniſſe der Inſtellinghe van de

H. ROOSENCRANS;

Binnen de Parochiale Kercke van MALDEGHEM.

NAeſt-komende weſende den 15. Auguſty / ſal in de voorſ. Parochiale Kercke van *Maldeghem*, ſolemnelijck gheviert worden onſe jaerlijckſche groote Solemniteyt, van de commemoratie oft gedachteniſſe der Inſtellinghe van den H. ROOSENCRANS; met VOLLEN AFLAET te verdienen, beſonderlijck voor alle Mede-broeders ende Mede-ſuſters, die opgeſchreven zyn, ofte hun ſullen laeten opſchryven in het voornoemde Aerts-broederſchap, als oock voor alle Chriſti Geloovige, die met oprecht Berauw gebiecht ende gecommuniceert hebbende, de ſelve Kercke ſullen beſoecken, ende aldaer devotelijck bidden voor de Eendrachtigheydt der Chriſtene Princen, Uyt-royinghe der Ketteryen, ende Verheffinge van onſe Moeder de H. Kercke.

DE Goddelycke Dienſten ſullen gebeuren als volght, te weten:

De eerſte Miſſe precies ten 7. uren, de tweede ten 8. uren en half, ten 10. uren de ſolemnele Hoogh-miſſe, onder de welcke ſal gepredickt worden tot Lof van den H. ROOSENCRANS, waer naer ſal volghen de Proceſſie.

NAer middag ten 2. ſal men ſinghen de ſolemnele Veſperen, daer naer het Lof, met het leſen van het H. Cruys-ghebedt, ſluytende deſe ſolemniteyt, met de Benedictie van het Alderheylighſte *SACRAMENT* des *AUTAERS*.

'SAnderdaghs, weſende den 16. Auguſti, ſal geſonghen worden het Jaer-getyde, over de overledene Mede-broeders en Mede-ſuſters, van het Aerts-broederſchap van den H. ROOSENCRANS, gelijck oock een Jaer-getyde ſal gebeuren, daghs naer *Onſe Lieve Vrouwe Lichtmiſſe*, een naer *Onſe Lieve Vrouwe Boodtſchap*, ende een naer *Onſe Lieve Vrouwe Geboorte*.

VOLLEN AFLAET,

TE verdienen in de ſelve Parochiale Kercke van Maldeghem, ter oorſaecke, van het ſelve Aerts-broederſchap van den H. ROOSENCRANS, van de *Alder-heylighſte Maghet*, ende *Moeder Godts MARIA*, op alle de Feeſt-daghen van de *Alderheylighſte Maghet*, als oock op den eerſten Sondagh van October, voor alle Chriſti Geloovige, ende op de Hoogh-dagen van *Kerſmiſs'*, *Paeſſchen*, *Ons Heer Hemelvaert*, *Sinxen*, *H. Sacraments-dagh*, mits-gaeders, op allen eerſten Sondagh van jeder maendt, voor alle Broeders en Suſters vanhet voornoemde H. Aerts-broederſchap, mits gebiecht ende gecommuniceert hebbende, ſullen bidden als vooren.

SYn Heyligheyt PAULUS den V. heeft verleent 200. daghen Aflaet, voor alle de Broeders en Suſters. die tegenwoordigh zyn Saterdaghs in het Lof, 't welcke inde voornoemde Parochiale Kercke gebeurt in den Somer, ten 7. uren, ende in den Winter, ten 4. uren, als oock op alle de Sondagen ende Heyligh-dagen van het Jaer.

Alles tot meerder Eere ende Glorie GODTS, ende vande Alder-heylighſte Maghet ende Moeder GODTS MARIA, Onbevleck Ontfangen.

Tot BRUGGHE, Gedruckt by de Weduwe van PHILIPPUS JOSEPHUS VINCENT, woonende in de Breydelſtraete in SINT AUGUSTINUS.

Klein plakkaat waarin meegedeeld wordt dat "een vollen aflaet" kan verdiend worden bij de aanwezigheid in de viering van de instelling van het feest van de H. Rozenkrans, bijzonderlijk door de leden van het aartsbroederschap van de Rozenkrans, en dit 'op den hoogdag van halfoogst' en op andere feestdagen van de "Alderheylighste Maghet Maria".

Statuten van de Confrérie van de H. Rozenkrans

Naar een kopie van door de bisschop van Brugge goedgekeurde statuten
(RAG, Maldegem Kerkarchief, nr. D34)

Jeroom Van Maldeghem

De Rozenkransconfrérie

Omdat de gepubliceerde statuten van confrérieën of broederschappen, die ooit in zovele parochiekerken bloeiden, zeer zeldzaam zijn, verheugt het ons dat we in het tiende jaarboek van het Ambacht Maldegem de Maldegemse Rozenkransconfrérie mogen aan bod laten komen. Ongetwijfeld komen in de statuten van deze confrérie heel wat algemeenheden voor, wat niet verhindert dat we er ook enkele specifiek Maldegemse toestanden in aantreffen.

Het altaar van de confrérie

Het altaar van de Rozenkransconfrérie is het merkwaardige, barokke Maria-altaar dat we in onze Sint-Barbarakerk hebben, vooraan in de noorderzijbeuk. We vinden het zeer positief dat binnen afzienbare tijd ook het interieur van de Maldegemse kerk, beschermd zoals de buitenkant, voorwerp van restauratie zal zijn.
Naast het waardevolle tabernakel en de overdadig versierde bekroning van het portiekaltaar, beoordelen we het schilderij van Maria als van hoge kwaliteit, maar dringend aan restauratie toe. De schilder van de *van Dijckiaans*e Moeder met Kind, is tot op heden onbekend. We denken het schilderij, gebaseerd op vaste gronden, ooit te kunnen toeschrijven aan Nicolas De Liemaeckere. Het is misschien dankzij het gevrijwaard blijven van een al te harde restauratie, dat het schilderij in zijn schraalheid een meesterlijke hand in compositie en kleurenpalet openbaart. Zoveel leden van de Rozenkransconfrérie zullen destijds met genoegen het "Schenken van de rozenkrans aan de H. Dominicus" bewonderd hebben. De hierbij afgebeelde details spreken voor zichzelf.

De statuten

Wij brengen enige commentaar bij de statuten, zonder ons in details te verliezen.
De proost van de confrérie is gewoonlijk de pastoor van de parochie. De deken staat aan het hoofd van de confrérie. Er zijn in het bestuur ook twee *zorgers* of regeerders. Er zijn veertig mannelijke *confreers* en twintig vrouwelijke *confreressen* toegelaten. In feite lijkt ons de confrérie een mannenzaak. Bij de ondertekenaars van de statuten (zie verder) is geen enkele vrouwennaam te vinden. Ook in de lijst van overleden leden worden geen vrouwen vermeld. Wellicht was de tijdsgeest niet vrouwvriendelijk.

Niet om het even wie kon lid worden van de Rozenkransconfrérie. Zonder twijfel moest men enigszins bemiddeld zijn om het toetredingsgeld en andere kosten te kunnen betalen. De naamlijsten brengen personen van gegoede afkomst, wonende binnen het dorp: burgerij en ambachtslui die met knechten werkten.

Al de bijzondere dagen die moesten gevierd worden, worden uitdrukkelijk genoemd. In het vierde artikel zegt men dat iedere eerste zondag van de maand belangrijk is voor de confrérie. Verder maakt men gewag van de hoogdagen van het jaar, van O.-L.-Vrouwdagen en van hemelvaartsdag, van de feestdagen van het Heilig Sacrament, van de H. Barbara, de H. Anna en van de kerkwijding. Het beeld van Maria moet verlicht en vereerd worden in de processie.

In het tiende artikel wordt uitdrukkelijk bepaald vanuit welke straten *confrérieleden* moeten komen om het heilig sacrament te vereren bij berechtingen. Het is opvallend dat zij dichtbij de kerk wonen: *komende vanuit het centrum van het dorp tot aan de molen* (waarschijnlijk is hier 't Molentje bedoeld), tot aan het huis *bewoond door Ludovicus Van den Dorpe*, dan *tot voorbij de linde van het Westeindeken,* rekening houdende met het straatje gelegen *naast het huis van Thomas Verstraete*, met aan het einde het huisje *van Matheus Corthals, tot aan de weduwen huizen* en tot aan het huis, *tegenwoordig bewoond door Jan Van den Bossche.*

De *confreers* die binnen deze afbakening wonen, worden beboet als zij afwezig blijven op berechtingen. Een niet te verantwoorden afwezigheid wordt bestraft met drie groten. Doden moeten gedragen worden door de vier of zes laatst aangesloten leden. Er wordt een *cnaepe* aangesteld voor het verdelen van de flambeeuwen die zullen gebruikt worden bij het gaan in de stoet, of voor het vieren van speciale plechtigheden. Vaststaand is het opdragen van een requiemmis voor de overledene leden op iedere maandag na de eerste zondag van iedere maand.

Ook de uren worden aangeduid: van Pasen tot 1 oktober van zes uur 's morgens tot acht 's avonds, en de rest van het jaar van zeven uur 's morgens tot acht 's avonds.

We beëindigen deze toelichting met een relevante brief, die bewaard is in het bisschoppelijk archief in Brugge. De brief is van pastoor Fignet van Oedelem en gericht aan de bisschop van Brugge. Fignet werd later deken van de dekenij Aardenburg, waaronder Maldegem toen ressorteerde. De inhoud van de brief gaat over een belangrijke reden tot de oprichting van een rozenkransconfrerie: *"Het nabuerschap aen de gereformeerden" (B58)*

"Den onderschreven voldoende aen het versoeck van sijne doorluchtige hoogheit nopende het approberen van het broederschap onder den tytel van den H. Roosencrans over weinige jaeren vernieuwt in de kercke van Maldeghem conforme de regte en regulatie hier annex. Naer gehoort te hebben de heeren pastor en onderpastor, gelyck oock verscheyde andere ingesetene van Maldeghem is van advys dat U.E. Doorluchtigheit saude blieven t'approberen het voorseyde broederschap als streckende grootelycx tot opwecking van de devotie in het voorseyt Maldeghem soo naerbeurigh aen de gereformeerde. Doch op conditie dat sal onderhouden worden het XVde artikel van de regulatie, te weten dat de baetelycke sloten van het voorseyt broederschap, sullen gedestineert worden tot coopen van ornamenten voor de capelle en kercke van Maldeghem: voorders dat het geseyde Broederschap sal gehouden syn te indemneren de fabrique van alle costen, die sy comt te lyden in het verleenen van wasch, wijn, ornamenten, etc. ter oorsaecke van de missen en andere diensten, die uyt cracht van de hier annexe regulen moeten geschieden, eyndelyck dat door dese regulen van het presens broederschap en voornamelyck door het XXe artikel nopende de oblata in d'offerande geene de minste préjudie-

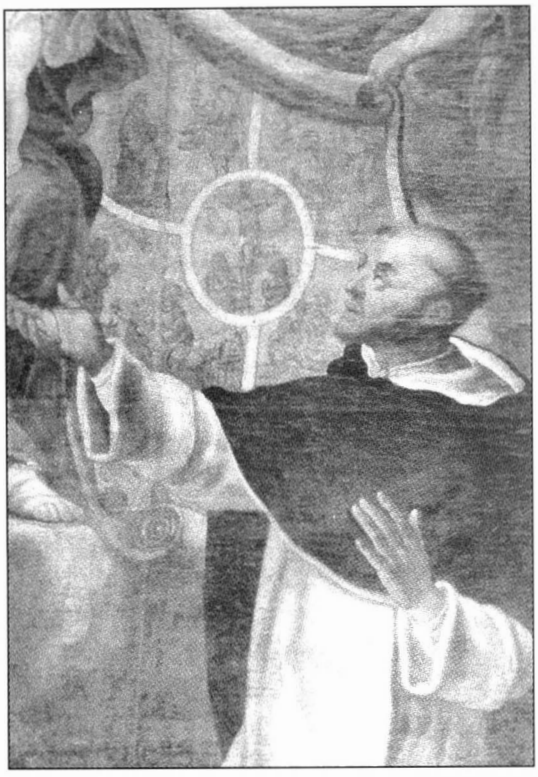

Het schilderij boven het altaar van de Rozenkransconfrérie: "De Maagd Maria overhandigt de rozenkrans aan de H. Dominicus Guzman (1170-1221)", de stichter van de Orde van de Predikheren. Hij was een vurig verkondiger. Op het door de engel ontrolde doek zien we de Geboorte, de Boodschap, het Bezoek van Elisabeth en centraal de Kruisiging afgebeeld.

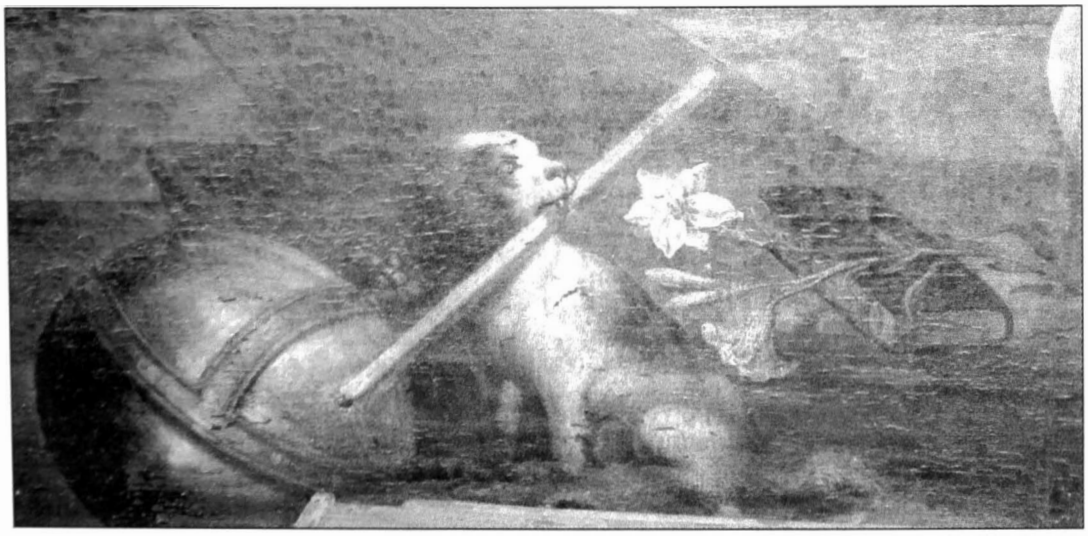

Iconografie verbonden aan de H. Dominicus: de wereldbol en het hondje met de fakkel in de muil, symbool voor het vuur waarmee Dominicus als predikant de wereld in gloed zet. De lelies symboliseren de zuiverheid en het boek staat voor de verkondiging van de zuivere leer tegenover de ketters.

cie en sal veroorsaeckt worden aen de volgende heeren pastoors niet min alles laetende in de voorsienige discretie van UE. Doorluchtighste hoogheit deser 30 7ber 1746. Fignet Pastor in Oedelem."

Meer dan we nu nog kunnen oordelen - gelukkig maar - blijkt uit deze brief hoe een argument voor de oprichting van een rozenkransconfrérie, de strijd van de Kerk tegen de reformatie was. We kunnen het nu erg vinden dat katholieken uit Maldegem, onder de bewoners van Aardenburg - Vlaamse Mariastad bij uitstek in de Middeleeuwen - naar ketters speurden. Laat ons die erfenis hartgrondig vergeten.

Statuten

Kantschrift op de eerste bladzijde

"Op alles rijpelyck gelet ende naementlyk den iever der supplianten tot vermeerderijnge vande devotie tot de alderheylighste maghet ende moeder godts Maria. Wij approberen* het broederschap in desen geroert* ende de regels van het selve daer by gevoeght, soo nochtans dat de baetelycke sloten in den 15en ar'le vermelt, sullen altydt gedestineerd* worden tot het coopen van ornamenten voor de kercke van maldegem ende capelle van het broederschap ende voorts dat het selve broederschap sal gehauden syn te betalen aan de fabrique* alle de costen die sy sal comen te draegen in het leveren van wasch wijn en ornamenten etca ter oorsaecke van missen ende andere diensten die uyt craght van de reghelen by ons gesien, moeten geschieden en bovendien dat door dese regelen ende naementlijck door het xxste art'le nopende de oblata* in d'offeranden geene de minste prejuditie* en sal veroorsaekt worden aen(de) volgende heeren pastors; ons voorders behaudende en onse naersaeten* de faculteyt de selve regelen te veranderen gelyck sal goet gevonden worden tot verbeterynge en vermeerderynge van het selve broederschap sullen de copien van dese requeste* en annexe* regelen met den eersten ontmoeten ter hant gestelt worden actum tot brugge in ons bisschoppelijk paleys desen 24 xber 1746 en was ondertekent Joannes baptiste ludovicus bisschap van brugge"*
Ter ordonnantie van syne doorluchtighste hooghwaerdigheit en was ondertekent de witte, secretaris.*

Verder is de opsomming van de statuten nog voorafgegaan door de volgende inleidende tekst:

Scripti 5 9bris 1747
copia Regularum

Aan sijn doorluchtighste hooghweirdigheyt joannes baptista ludovicus de castillion bisschop van brugghe erfachtigh cancellier van vlaenderen etca, sullen altydt gedestineert worden. Supplierende verthonen seer oodtmoedelyck ende reverentelyck den eerweirden heer ende meester henricus ambrosius pulincx pastor in maldegem als proost ende Bernardus dominicus vermeersch, deken midtsgaeders de ghemeene confreers* vande confrerie vanden heylighen Roosencrans vande alderheylighste maghet ende moeder Godts maria binnen de Kerkcke van 't voorseyde maldeghem dat sij lieden onder malkanderen tot vermeerderynghe van de devotie tot de alderheylighste maeghet hebben opgerecht de voorseyde confrerie op advys ende approbaetie* van syne doorluchtighste hooghweirdigheyt op alsulcke conditien als hier nevens syn ghevought dewelcke syne*

doorluchtighste hooghweirdigheit gesien hebbende verhopen ende betrauwen de supplianten dat sy sullen bekomen approbatie vande selve (oorsaecke sy hunnen toevlucht syn nemende tot de selve) syn doorluchtighste hooghweirdigheyt. Seer ootmoedelyck ende eerbiedelyck biddende believe gedient te wesen considerende het gonne voorschreven t'approberen ende aggreêren* de voorscreven conditiën, (alles nochtans ter correctie) te meer het is streckende tot meerder eere ende glorie van godt ende vande alderheylighste maghet ende moeder godts maria midtsgaeders believen te verleenen aende confreers ende confreressen* nu synde ende naermaels wordende aflaet* van yderen act ofte compartie* vande self confrerie, t' welcke doende, sullen betoonen tot meerder eere ende glorie van godts en van de alderheylighste maghet en moeder godts maria. Wij onderschreven bevinders* ende liefhebbers van het vermaert en heyligh aertsbroederslchap vande alderheylighste maghet ende moeder godts maria onder den glorieusen eertytel van den heyligen Roosencrans geconsidereert ende verstaen – hebbende de gratien ende benedictien de welcke daer door voor onse zielen becommen syn ; soo ist dat wij het selve door eenen besonderen iever, liefde ende geneghentheyt seer wel willen verheffen ; tot welcken eynde wy willen oprechten eene confrerie onder den voorseyden glorieusen eertytel vanden heyligen – Roosencrans dogh alsoo geen landt en can geregeert worden in vrede, ruste en eendraghtigheyt sonder coninck ofte oversten en wetten, soo syn wij ons verobligerende* ende verbindende aende naer volghende articulen ende conditien*

Ien article

Eerst ende alvooren syn wy met ghemeene voysen ende toestemmijnghe hier toe verkiesende ende stellende eenen proost* den welcken ghemeenelyck sal wesen den eerweirden heer pastor, als hebbende in dusdaenige verheffyngen ofte confrerien het voorenspreken: daer en boven eenen deken* die sal wesen het hooft en den oversten der selve confrerie, alsmede twee regeerders ofte sorgers die wy sullen kiesen volgens ons goedtduncken*

IIen article

Soo wanneer dan naer het verkiesen deser soude resulteren eenighe rebellie, schandaelen ofte confusien de welcke aen onze confreers souden mishaegen soo ist dat sy met de meeste voysen deser confrerie sullen vermoghen afgedanckt ende dese confrerie ontseyt worden (sonder selfs aende rebellen daervan redenen te moeten doceren) waerin sy alle hun moeten ghedraeghen, blijvende nochtans alles in figure*, als oft het niet gebeurt en waere*

IIIen article

*Ende by soo verre wij eenen deken quaemen te hebben ofte regeerders, dewelcke dese onse confrerie niet en quaemen vooren te staen alsoo sy in conscientie verobligeert syn : soo ist als dat sy met de meeste voysen deser confrerie sullen mogen bedanckt worden, andersints ter ceure ende optie van de confreers**

IIIIen article

Ende alsoo dese confrerie als nu opgerecht wort, soo tot vermeerderynge der devotie als tot cieraet van het huis godts : soo ist dat wij onderschreven confreers ordonneren ende

oock ons self verobligeren van alle eerste sondaeghen van ieder maent de kerckhooghtijden des jaers O:L:vrauwe daegen regaderende de misteriën ons heeren hemelvaertdag, alsmede op de feestdaegen van het alderheylighste sacrament, Barbara, Anna en kerckwijdijnge. In de solemnele hooghmisse te compareren ende te gaen offeren ende het hoogheylighste h: sacrament benevens het beelt vande alderheylighste maghet maria te vereeren met licht in de processie.*

Vden article

Ende in cas iemant van de confreers sigh quaeme te absenteren van selfs hooghmisse ende processie, sal annex syn ende moeten betaelen voor boete, ieder reijse tot iii groten*

VIden article

Item soo wanneer iemant van de confreers sal comen te overlijden, soo sullen alle de andere confreers schuldigh ende verobligeert zyn het lichaam vanden afgestorven te convoyeren met licht in't inhaelen ende begraeven midtsgaeders te gaen offeren voor syne ziele op peyne dat de gonne ende elck sonderlijnghe in faute blijvende en sigh absenterende voor boete sal moeten betaelen tot vier stuyvers voor ieder reyse, welc afgestorven sal moeten gedraegen worden door de vier ofte ses leste ingecommen confreers ende in cas eenighe van de selve impotent* waeren, sullen de leste naeste inghecommen de selve platse becleeden*

VIIden article

Ende opdat dese aangegaene leefde ende confrerie aan malcanderen behulpzaam sy, soo naer de doodt als in het leven, soo ist dat de confreers sullen verobligeert syn ende hun verbinden van op den eersten dagh dienende naer de selfs begraevynge ideren afgestorven van deze confrerie te doen selebreren eene solemnele misse met de commandatien in de welk alle de confreers sullen moeten present syn ende gaen offeren op peyne dat den gonnen sigh absenterende sal moeten betaelen eene boete van vi groten van welc boete, gelyck oock alle andere van dese confrerie niemant sigh en sal connen excuseren tenzij de gonne niet en connen comen naer de kercke, 't sy door sieckte ofte andere gebreken t' welc alleene sal platse grypen ende excuseren soo dat te verstaen doet, dat affairens ofte andere beletsels niet en sullen verschoonen.*

VIIIen article

Ende sullen de confreers de gonne sieck ofte impotent sijn, ende alsoo niet connende comen naer de kercke danof moeten advertentie doen aen den deken ende ontfangher op peyne van te betaelen de selve boete.

IXen article

In welke voorseyde begraevijngen niemant van de confreers sigh en sal vermogen te vervoorderen van te gaen ten uytvaerde ofte eten ten huyse van den overleden (ten sy uyt naer bestaende maeghschap) op peyne dat hy voor boete sal moeten betaelen tot eenen schellinck gr., midts dat dese confrerie maer alleenlijck en strekt tot devotie maer geensints tot oncost van elckanderen.*

Xen article

De confreers woonende binnen den dorpe van Maldegem te weten tot aen den molen tot aen het huys jeghenwoordigh bewoont bij Ludovicus van den dorpe voorbij de lijnde van het westeyndeken ende regarderende het straetjen geleghen nevens het huys van Thomaes verstraete, tot ende met het huyseken van mattheus corthals, tot aende weduwe huysen ende tot aen het huys tegenwoordig bewoont bij Jan vanden bossche fs Joos alles inclus sullen binnen die paelen ofte soo verre als nu geseyt is, verobligeert syn van paesschen tot i october van smergens ten ses uren tot savonts ten acht uren ende de reste van het jaer van s'morgens ten seven uren tot s'avonts ten acht uren het alderheylighste secrament te commen vereeren met licht in alle de berechtynghen (waer toe een besonder teecken sal ghegeven worden met de clocke opdat sy souden weten dat de berechtynghe moet ghebeuren binnen de paelen voorseyt) op peyne dat den gonnen niet present wesende sal moeten betaelen voor boete tot ii groten van ider reyse.

XIen article

De confreers sullen op ideren semparitiedagh als in het IIII article hier vooren geseyt moeten betaelen tot iiii groten daer en boven ii schellinghen vier groten alle jaeren eens tot betaelen d'oncosten aen dese confrerie dependerende met voordere verbintenisse in cas t'eynden rekenynghe de selfs oncosten meer quamen te beloopen dat idereen syn paert in de selfs sal moeten contribueren.

XII article

De flambeeuwen deser confrerie sullen (soo van de confreers woonende buyten als binnen den dorpe van maldeghem) uyt de gemeensaemheyt ende niet particulier gecocht ende betaelt worden.

XIII article

Item sal ideren confrater in syne incomste in dese confrerie moeten betaelen tot viii schellijnghen groten wisselgelt twelk alvooren sal dienen tot maecken van eenen standaert voor dese confrerie, waer mede alle de confreers sullen begraeven worden ende sal oock ghebruyckt worden inde berechtynghen vande confreers binnen den dorpe ende naer t'maecken van de selfs tot betaelen d'oncosten, maecken van ornamenten ofte andersints volghens het gemeen goetdunken van de confreers.

XIIIIen article

Den ontfangher sal wesen den afgaenden deken die de administratie vande ontfanck ende betaelijnge sal moeten doen gratis, sonder daervooren iedts te mogen pretenderen ofte ontfanghen den welc alle jaeren sal moeten doen syne rekenynge in de welc sullen verkosen worden eenen nieuwen deken ende sorghers ofte wel continueren ter beliefte vande confreers.

XVen article

Sullende de boeten uyt dese confrerie voortcommende blijven in proffytte van de selve

confrerie tot betaelen d'oncosten midts dat t'eynden rekenynghe het generael baetelyck slot sal ghedestineert worden tot cieraet ofte ornamenten voor de capelle ofte kercke ghelyckerwijs met gemeene toestemmynghe vande confreers sal gheraedigh gevonden worden.

XVIen article

Item sal eenen cnape gestelt worden tot distribueren van de flambeeuwen en draegen den standaert in de berechtynghen ende processiën ende begravyngen als andersints ten dienste van dese confrerie met gemeene voysen ende toestemmynge vande confreers.

XVIIen article

In cas van eenighe resolutien aengaende dese confrerie te doen, sullen de confreers verobligeert sijn op den dagh, ure ende platse te compareren, alsoo sy van den deken ofte oversten door de cnape, sullen vermaent worden, in welcke gelyck oock in alle andere resolutien, ofte voysijnghen den proost en de deken twee voysen sullen hebben ende sullen in de resolutien de meeste voysen van de presente effect hebben, waerin de absente hun sullen moeten gedraeghen sonder teghensegh ofte resistentie.

XVIIIen article

Niemandt en sal mogen scheeden uyt dese confrerie ten waere die afgedanckt worden, ofte quamen te verhuysen naer een ander prochie, in welcke gevallen al het gonnen sy hebben gegeven aen deze confrerie ter wat causen het saude moghen wesen sal blyven in proffytte van deze confrerie sonder vergelt midts ghenietende naer de doodt de solemnele misse, als hiervooren geseyt.

XIXen article

Voorts sullen de confreers verobligeert syn boven de voorseyde zielmissen te doen celebreren eene maendelycke misse van requiem te weten op iederen maendagh naer allen eersten sondagh van ieder maent in cas van geen belet, ende sullen daer vooren aen de eerweirden heer pastor moeten betaelen tot vijf schellynghen groten, aen den heer onderpastor tot twee schellynghen ses groten, ende aen den coster met luyden tot twee schellynghen twee groten van ieder, in welck oock de confreers gelyck in de vier jaerghetijden naer de O.L.Vrauwe daeghen sullen moeten present sijn ende gaen offeren op peyne van te betaelen eene boete van iiii grooten van ieder absentie, waer jeghens dese confrerie sal proffytteren de offeranden vande selve twaelf missen, de offeranden op de eerste sondaeghen buyten de vier hooghtyden ende de gonne in de misse die de confrerie sal doen celebreren voor iederen afghestorven deser confrerie ten waere dat in sulcke missen iemandt anders moeste begraeven worden, ofte int regard van kerckgangen ende soo voorts te welcke sal syn in profytte vanden eerweerden heer pastor volgens de separatie, die den cnape sal doen, blijvende de voorder offeranden op de vier hooghtijden des jaers ende vier jaerghetijden naer de O.L.vrauwe daeghen al in proffytte van den gheseyden heer pastor.*

XXen article

Item sal den proost, deken ende regeeerders machtigh sijn van de nieuwe confreers te aenveirden tot den nomber van 40 persoonen boven de geestelycke ofte priesters naer hun goet duncken ende bij soo verre sy hier in onverschilligh waeren sullen alsdan met ghemeene voysen vande confreers aenveirt werden.

XXIen article

Den selven heer proost ende deken sullen oock machtigh sijn te aenveirden tot den nomber van 20 vrauw persoonen als confreressen op conditie dat sij aenstonts ten aenveirden ofte incommen sullen betaelen tot viii schelllynghen grooten wisselgelt aen den selven deken om te behandigen aenden ontfangher van dese confrerie, gelijck ende inghevolghe de confreers daerboven sullen jaerlyckx aen den selven ontfangher moeten betaelen tot ii schellynghen iiii grooten tot helpen betaelen de diensten ende waslicht van dese confrerie, waer vooren sy confreressen sullen genieten de selfs diensten die de confreers naer hunne doodt ende in hunne begraevynge moeten hebben ten coste vande gemelde confrerie ende sullen exempt ende vrij wesen van alle boeten : nemaer in cas de zelve niet en volcommen jaerlyckx als hier vooren is gheseyt door malitie ofte quaden wille, soo en sal de confrerie niet verobligeert syn van te doen in hunne begraevynghe de selve diensten, ten waere sy hun konden excuseren door sober ghestaethede ende cadentie in sulck gheval sal de confrerie blijven verplicht ende verbonden van te volcommen ende te doen ghebeuren den selven dienst ende in cas van vertreck van de prochie ende aldaer commende te sterven sal den voornoemden dienst moeten ghebeuren, niet tegenstaende dat sy geexcuseert syn vande voorseyde jaerlycksche ii schellynghen iiii grooten; nochtans en sullen de voornoemde oversten geene persoonen mogen aenveirden in dese confrerie soo tot confreers als confreressen die sieck te bedde liggen ten waere dat sy de gemelde confrerie wilden stellen buyten behoorlycken intrest met te doen eene jonste van iii a iiii ponden grooten wissselgelt loco hunne incomste.

XXIIen article

Wat aengaet van ranck ofte tour te hauden bij de confreers inde offeranden, den deken sal vooren gaen, daer naer de zorgers, ontfangher ende ghemeene confreers ghevolgentlyck naer ordre gelyck sy inde confrerie syn ghecommen, ten waere den heer balliu ofte andere van t' magistraet van maldegem in dese confrerie commende, sullen hebben de voor offerande, ende inde processien ofte berechtijnghen sullen de jonckste ingecommen confreers moeten voorengaen orderwijs twee en twee ende ranck als vooren.

XXIIIen article

Ende sullen de confreers verobligeert syn op de daegen van comparitie ende in de diensten deser confrerie teecken te doen ofte hunnen naem te trecken op de cataloge opdat alsoo den deken ende ontfangher de absenten rijpelijck soude connen opserveren faute dies sullen de gonne daer aen niet volcomende alhoewel present, moeten betaelen de boete daer toe staende, al of sy absent hadden geweest.*

XXIIIIen article

De Eerweirde heeren pastor ende onderpastor sullen vrij wesen van boeten alsmede van de oncosten van flambeeuwen ter oorsaecke sy belet syn door hunne fonctie.*

XXVen article

Eyndelynghe sullen dese regelen ende conditien in alle rekenyngen deser confrerie, ende aen iederen in 't besonder in de selve commende door den deken voorengehauden worden.

Aldus gedaen ter goeder trauwe ende syn d'onderschreven, respectivelyck hun verbindende aen alle de voorenstaende conditien – op het verbant als naer rechte ende daerenboven versoeckende van syne doorluchste hooghweirdigheit den heer bisschop van Brugghe d'approbatie vande selve conditien, met aflaet voor iederen act ofte werck deser confrerie soo voor de confreers als confreressen nu synde ende naermaels wordende, onder belofte van geene veranderynge vande selve conditien te doen nochte bij de presenten, nochte bij de toecommende sonder kennisse ofte consent vande selve Syne doorluchtighste hoogweirdigheyt ofte syne successeurs ons toerconden ende waeren onderteeckent h.a pulincx pastor van maldegem, B.D. Vermeersch, J. Lambrecht fs pieter, h.a. vermeersch, D. V: Damme, Jan Baptiste van Speybrouck, Carel ballet, pr Parydaen, frans bourgonjon, J. pynaert, pr. de Zutter, t mercq van noe verstrynge, tmercq van pr. fraeyaert, a. vermeersch, tmercq van Jocs Zoetaert, pr verbeke, pr. hacquaert, tmercq van dominicus rodrigus, J. De Laere, pr. matthys, pr. germonpre, frans braems, pr. claeys, Joes Snebbaut, hubertus Clyncke, tmercq van jacobus plancke, tmercq van corns verhetsel, Jan dhaenens, pr. de Rycke, guille van moffaert, corns. de Vulder, pr. de vulder, g. vermeersch, pr. verstrynge, Lams. blondeel, frans de lille ende B. moens.

Verklaring van ongebruikelijke woorden die voorkomen in de tekst van de statuten en gemerkt zijn met een *. Alfabetisch gerangschikt.

absenteren (quaeme te) : afwezig bleef
affairens : zaken
aflaet : verkorting of milderen van straf voor begane fouten
agreëren : toelaten, aanvaarden
annexe : bij- of toevoeging, aanhangsel
approberen : goedkeuren (approbatie: goedkeuring)
bevinders : personen die iets vaststellen
cancellier (erfachtig) : kanselier volgens erfrecht. Hier is de proost van Sint-Donaas in Brugge bedoeld.
cataloge : bord waarop met houten plankjes of hard karton functies en namen van de leden werden aangegeven. In het koor van O.-L.-Vrouw opgehangen.
ceure (ter) en de optie : ter verkiezing
compareren : tegen elkaar afwegen, vergelijken
compartie : afdeling
confreers (ghemene) : gewone confrérieleden (vrouwen: confreressen)
considereren : beschouwen, in overweging nemen

deken : heeft in de confrérie de voorzittersfunctie
destineren : bestemmen
fabrique (de) : hier is bedoeld de kerkfabriek
figure (blijft in) : blijft in zijn ambt, in zijn functie
impotent : onvermogend, niet in staat om
maegschap : familieverwantschap
mishaegen : niet welgevallig zijn
naersaeten : nakomelingen
oblata in offeranden : geofferde hosties
oorsaecke (ter) : voortkomend uit
ordannantie : uitvaardiging
prejuditie : voorafgaand oordeel
proost : bestuursfunctie binnen de confrérie
regarderen : in beschouwing nemen, in overweging nemen
reverentelijk : eerbiedwaardig
requeste : verzoekschrift
roeren : bespreken
sonderlinghe (elk) : ieder in het bijzonder
supplianten : verzoekers
verobligeren : verplichten
voysen : stemmen bij een verkiezing

Lijst van de overleden confreers vande heyligen roosencrans
(RAG – Kerkarchief Maldegem, nr. 33)

Folio 1, eerste kolom
Pieter Beirens, + 24 july 1745
Jan Dhaenens, fs Gil, + 13 febryari 1746
Jacob Plancke, + 14 january 1747
Pieter Verstringe, fs Pieter, + 2 maerte 1747
Frans Braems, + 9 april 1747
Theodorus van de Veire, + 16 octobre 1747
Guilliame van Moffaert, 28 juny 1750
Philip Haegtuyte, pastoor in Werken, + 16 novembre 1750
Pieter de Vuldere, fs Pieter, + 17 jauary 1754
Domyn van Damme, + 8 july 1754
Cornelius de Vuldere, fs Cornelius, + 21 octobre 1754
Joannes Roelant, onderpastoor tot Aelter
Pieter de Sutter, fs Floryn
Frans de Lille, fs Joachim
Jan Gernaey, + 24 juny 1759
Den Eerwaerden Hendrik Ambrosius Pulincx,
pastoor in Maldegem en proost deser Confrerye, + 28 decembre 1754
Cornelus Verhetsel, + ... 1757
Pieter Lamberecht, fs Jan, + ... novembre 1757
Jan Zoetaert, + ... 1759
Cornelius van Kerchove, + 9 february 1760
Pieter Claeys, fs Anthonius, + 20 april 1760
Bernaert Claeys, + ... septembre 1761
Carel Salet, + 2 february 1763

Pieter Verstraete, + 28 juny 1763
Pieter Haemelynck, + 22 novembre 1763

Folio 1, tweede kolom
Jan Frans Kerrebroek, + 17 april 176- ?
Jan de Wandele, + 27 juni 1766
Joseph Lamberecht, + 9 january 1768
Pieter Verbeke, fs Jacob, + ... 1773
Pieter Bekaert, + ... 1773
Pieter de Rijcke, Fs Jan, + 25 january 1775
Adriaen Versluys, + 19 juny 1775
Joseph van de Bossche, + 13 maert 1775
Jacob Vermeersch, + 22 decembre 1775
Pieter Verstraete, + 5 juny 1776
Den Eerwaerden heer Carolus Anthonius de Wandel,
pastoor in Maldegem en proost deser Confrery, + 2 octobre 1777
Anthone Verstraete, + 13 meye 1778
Hubert Clyncke, + 21 february 1778
Pieter Walgrave, + 24 ougst 1778
Pieter Snebbaut, + 14 january 1779
Jacop van Peperseele, + 20 maerte 1780
Jan Standaert, fs Jan, + 24 maerte 1781
Gillus Roegiers, + 18 novembre 1781
Jacob Galle, + 29 april 1782
Pieter Parydaen,, + 24 septembre 1783
Jacob Verstringe, fs Adriaen, + 31 maert 1784
Guillinius Dobbelaere, + 2 meye 1784
Cornelius Daenens, + 12 maert 1785
Pieter Standaert, fs Jan, + 24 decembvre 1785
Carel Hutsebaut, + 13 january 1786
Pieter Standaert, Fs Jan, + 24 decembre 1785
Carel Hutsebaut, + 13 january 1786
Pieter Standaert, Fs Baud, + 5 meye 1786
Ambrosius Vermeersch, + 18 novembre 1788
Pieter Fraeyaert, + 10 meye 1790
Joannes Bultinck, + 3 octobre 1790
Frans de Lille, fs Frans, + 2 april 1791

Folio 1verso, eerste kolom
Pieter de Smet, + 30 decembre 1792
Emanuel Saelens, + 28 january 1794
Frans Dobbelaere, + 31 decembre 1794
Pieter Waege, + 8 juny 1797
Anthone de Munck, + ... 1799
Pieter Bernaert Dalle, + ... 1800
Norbert Gernaert, + 4 maerte 1801
Jan Banckaert, + 5 maerte 1801
Laurijns Blondeel, + 27 decembre 1801
Jacob Claeys, + 16 novembre 1807
Joannes van Kerschaver, + 22 novembre 1807
Bonaventura Caseele, + 26 january 1808

Joannes Versluys, + 18 meye 1808
Frans de Schrijver, + 10 juni 1808
Engelbertus de Baets, + ... novembre 1811
Adriaen de Bruycker, + 13 maerte 1812
Pieter Jacob van Vooren, + 22 maerte 1812
Hendrick Willems, + 16 septembre 1812
Jan de Sutter, + 23 novembre 1812
Maximiliaan van Mechelen, + 17 ougst 1813
Ambrosius Willems, 5 meye 1814
Carel de Zutter, + 16 novembre 1817
Pieter Martijn, + 12 decembre 1817
Jan Bernaert Matthijs, + 7 april 1818
Jacob de Swaef, + 20 meye 1818
Francies de Roo, + 5 juny 1818
Ambrosius Buysse, + 13 july 1818
Noë de Rijcke, + 13 decembre 1818
Franciscus de Jaeger, + 12 septembre 1819

Folio 2, 2de kolom
Jan Verstringe, + 27 january 1820
Jacobus Franciscus van Hecke, + 9 february 1820
Pieter de Vildere, + 12 oktobre 1820
Carel Haemelinck, + 16 january 1821
Pieter de Baere, + 30 maert 1822
Bernaert Rotsaert, + 1 septembre 1822
Carel van Nieuwenhuyse, + 6 of 8 january 1823
Marjanus de Rijcke, + 13 maerte 1823
Franciscus van Kerschaever, + 22 february 1824
Pieter Verstringe, + 25 junius 1825
Pieter Bernaert de Smet, + 29 january 1826
Joannes Reychler, + 22 decembre 1826
Joannes van Moffaert, + 15 juli 1827
Pieter de Craene, + 23 octobre 1827
Pieter Maenhoudt, + 25 january 1828
Carel van Kerschaever, + 7 february 1828
Ambrosius de Clerck, + 10 juny 1828
Marjanus de Roo, + 18 januarus 1829
Joannes van Moffaert, + 6 april 1829
Franciscus Reyniers, + 14 novembre 1829
Bonaventura de Lille, + 21 february 1830
Pieter de Wind, + 4 july 1830
Felix Reychler, + 21 octobre 1831
Franciscus Xaverius De Fonteyne,
pastoor in Maldegem, + 2 decembre 1831
Pieter Mortier, + 1 octobre 1832
Joannes Stroo, + 23 february 1833
Jan Waege,+ 23 april 1833
Jan de Lille, fs Frans, + 10 decembre 1833
Jan van de Putte, + 14 january 1834
Jan van Poucke, + 20 septembre 1834
Constantinus Standaert, + 8 novembre 1834

Archeologisch onderzoek in Middelburg-in-Vlaanderen

Drie jaar opgravingen op het opper- en neerhof van het kasteel van Pieter Bladelin.

Wim De Clercq, Pedro Pype, Steven Mortier

Toen in de zomer van 2002 het eerste archeologisch onderzoek in Middelburg in uiterst moeilijke omstandigheden aanving, was het van meet af aan duidelijk dat de omvang en complexiteit van de site een meerjarige opgravingsactiviteit vereisten, temeer omdat het resterende, nog niet vernietigde deel van de kasteelsite van Bladelin door bebouwing was bedreigd. Het onderzoek werd op meer systematische wijze in 2003 verdergezet. Tevens werd door de gemeente Maldegem het Roma-project binnengehaald, wat toeliet om het resterende stuk van het opperhof en neerhof in 2004 aan een uitgebreid onderzoek te onderwerpen en om de presentatie van de resultaten aan het publiek voor te bereiden.

Bij de uitvoering van het onderzoek zijn de gemeente Maldegem, de Universiteit Gent, het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed en de Provincie Oost-Vlaanderen in een samenwerkingsverband betrokken. Behoudens de vele professionele onderzoekers kon het team gedurende de drie jaren van opgravingen steeds rekenen op vrijwilligers, op enthousiaste buren en dorpelingen en op studenten archeologie. Bij de afronding van het veldonderzoek op de kasteelsite bieden wij in onderstaande uiteenzetting en op basis van de momenteel (november 2004) ons ter beschikking staande informatie, een stand van zaken in het onderzoek. Daarbij komen aspecten aan bod die handelen over de bouwgeschiedenis van het kasteel, de materiële cultuur van z'n bewoners, over de verdere planning van het onderzoek en de verwerking en over de bescherming van de site Middelburg als archeologisch monument.

1. Het onderzoek 2004

1-1. Kasteelstraat

Naar aanleiding van een geplande nieuwbouw [1] in de verkaveling Kasteelstraat kon een gedeelte van de voormalige stadsgracht gesitueerd worden. Die gracht vormt ter hoogte van het de kasteelsite in feite ook de buitenste omheiningsgracht van het kasteel vermits hij eromheen loopt en door een aarden wal van de binnenste kasteelgracht was gescheiden. Van de gedempte stadsgracht bleef een smalle en diepe, rechtlijnige gracht als relict bewaard in het landschap. Bij controle voorafgaand aan de bouwactiviteiten werd de noordelijke oever aangesneden op ca. 3 m afstand van de bestaande gracht. Bij ontstentenis van archeologisch materiaal was het onmogelijk de demping te dateren.

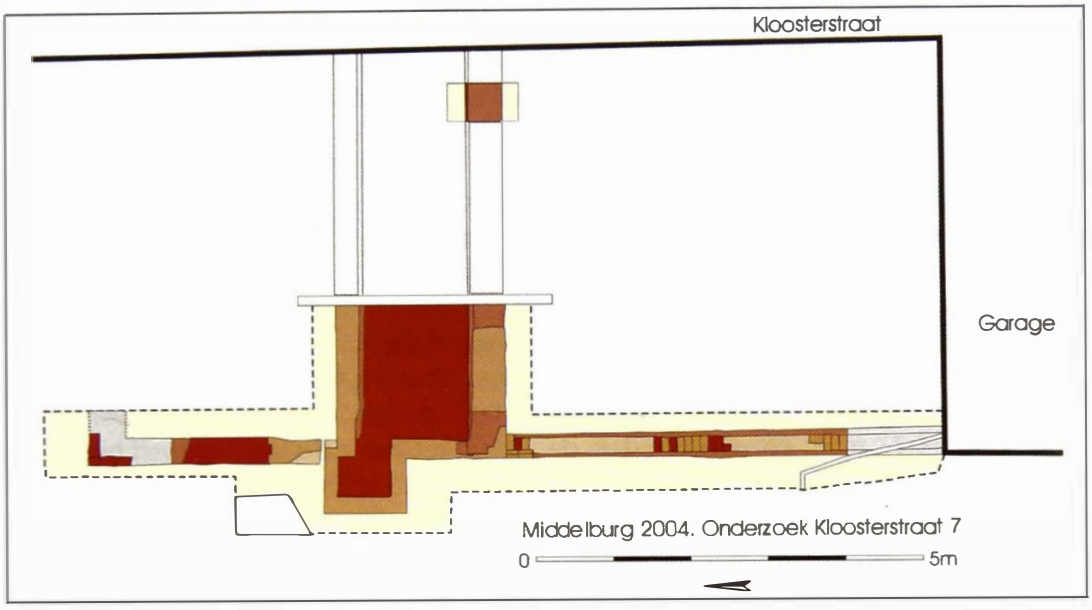

1. Grondplan van het kleinschalig onderzoek, Kloosterstraat 7.

2. Een laatmiddeleeuwse beerkelder, aangetroffen in de Kloosterstraat te Middelburg. Deze put bleef in gebruik tot midden vorige eeuw.

1-2. Kloosterstraat 7 (fig.1-2)

In de tuin van de woning gelegen op de hoek van de Kloosterstraat en de Kasteelstraat kon, op vraag van de eigenaars [2], een gedeelte van een bakstenen constructie worden onderzocht. De aanleiding vormde de aanleg van een werkput voor een septische put en afvoerleidingen.

Parallel met de Kloosterstraat kon een bakstenen muur (gele en rode bakstenen 21/22 x 10/11 x 5/5.5 cm) over een lengte van 5.70 m geregistreerd worden. De muur was tot op 30 cm onder het gazon bewaard en had een dikte van 0.30 m. Van het opgaande metselwerk in het traditioneel Vlaams verband waren nog maximaal vier lagen bewaard. De fundering bestond uit vier baksteenlagen, aangelegd op de zand-leembodem. In zuidelijke richting sloot de fundering zelfs aan op de muur van een modern gebouwtje. Deze constructie rust dus als het ware op de oudere fundering.

In het oosten was haaks tegen de muur een overwelfde beerput aangelegd met een vastgestelde lengte van 5.25 m, die echter doorliep in de richting van de Kloosterstraat. De beerput is opgebouwd in gele en rode baksteen (21/22 x 10/11 x 5/5.5 cm) in Vlaams verband. De constructie had een buitenwerkse breedte van 2.25 m en binnenwerks een breedte van 1.77 m. In de zijmuren was de aanzet tot een bakstenen gewelf bewaard. Op de bodem was tussen de muren een vloer bestaande uit bakstenen op hun kant, aangelegd. De constructie had binnenwerks een hoogte (vloer tot gewelfaanzet) van ca. 1.10 m (17 baksteenlagen). In de noordwestelijke hoek was een stortkoker ingewerkt van 0.55 op 0.70 m (binnenwerks). Uit de opvulling bleek dat de beerput in gebruik bleef tot in het tweede kwart van de 20ste eeuw. Vermoedelijk werd de constructie gedempt met de heropbouw van Middelburg na de vernieling tijdens W.O. II. Dergelijke beerkelders zijn geen uitzonderlijk gegeven in woningen uit de periode 15de-17de eeuw, ze worden echter vooral bij huizen van het stadstype aangetroffen.

Ten noorden was tegen de constructie een tweede muur aangelegd in het verlengde van de besproken muur. De muur, waarvan slechts twee baksteenlagen bewaard zijn, had een lengte van 3.10 m en een breedte van 0.30 m. In het westelijke gedeelte van de tuin werden enkele controleputten aangelegd en kwamen de sterk aangetaste resten van een bakstenen vloer/padniveau aan het licht. Een restant van een koperen forceerband van een granaat wijst op een granaatinslag en was verantwoordelijk voor de verstoring.De waarnemingen in de Kloosterstraat 7 wijzen erop dat onder zowat elk huis in de Middelburgse dorpskom resten van laatmiddeleeuwse constructies aanwezig kunnen zijn. De kaart van Van Deventer (1550) toont overigens op de plaats waar nu woning nr. 7 staat reeds een stenen gebouw. Sommige moderne gebouwen rusten met hun fundering zelfs nog op hun veel oudere voorgangers. Het onderzoek toont verder aan dat zelfs kleine bodemingrepen toch interessante vaststellingen kunnen opleveren.

1-3. Kasteelsite

Het archeologisch onderzoek in 2004 spitste zich volledig toe op het noordoostelijke gedeelte van het kasteeldomein. Het zuidoostelijke gedeelte werd reeds tussen 2002 en 2003 onderzocht [3]. Doordat het deel van het kasteeldomein gelegen aan de noordelijke zijde van de Kasteelstraat [4] (zone tramstation) door een nieuwe verkaveling bedreigd wordt, werd gestart met een grootschalige opgravingscampagne [5].

Het opperhof: noordelijke hoektoren: (fig. 3a, 5)

Van het eigenlijke kasteel (opperhof) kon slechts een gedeelte (ca. 1/4e) van de noordoostelijke hoektoren bestudeerd worden. De bakstenen toren (gele poldersteen 21x10-10.5 x 5-5.5 cm) heeft een buitendiameter van 12 m en een muurdikte van 2.30 m en rust op een onderbouw die aan de buitenzijde trapvormig verbreedt. De buitenzijde is tot aan

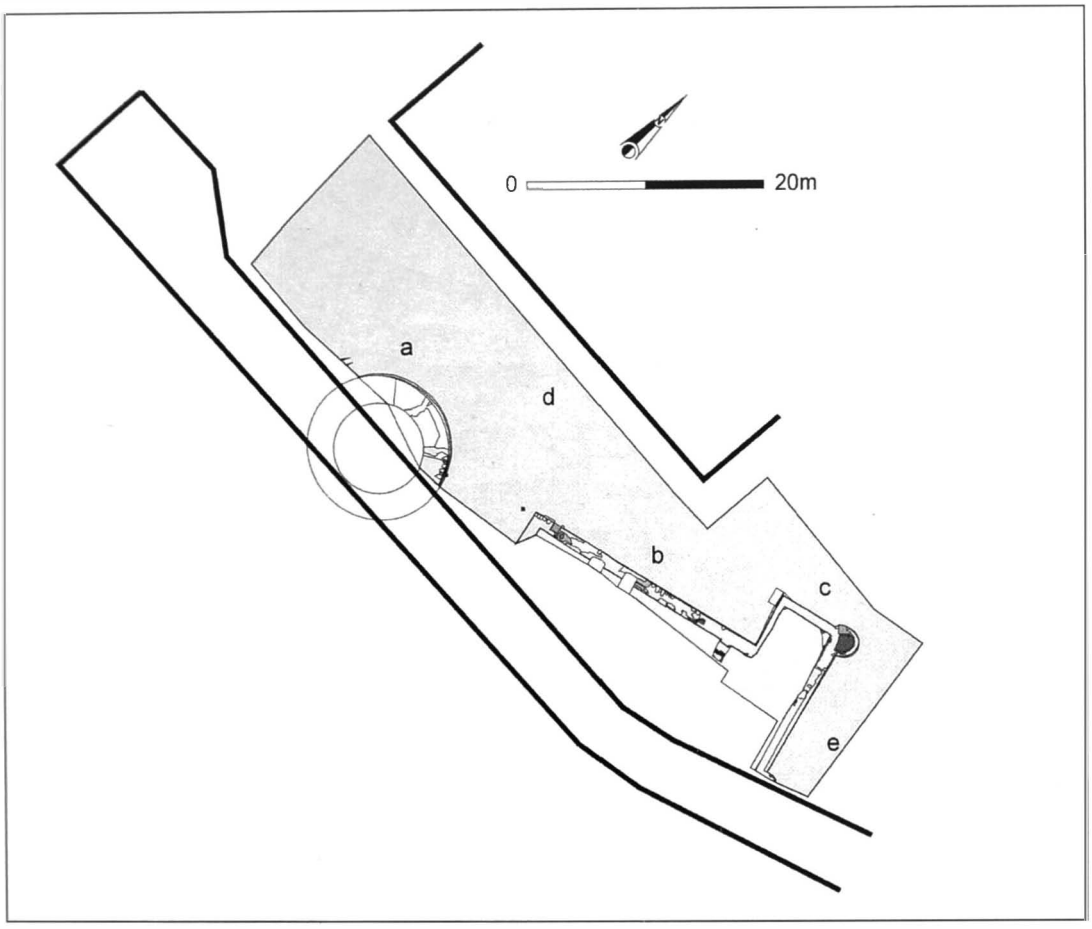

3. Overzicht van het vrijgelegde deel van het neerhof in grondplan (toestand eind okt. 2004).

de waterlijn bekleed met een natuursteenparement. Het geheel is opgetrokken op een natuurstenen sokkel, aangelegd op de zandige moederbodem. De asafstand tussen de reeds opgegraven zuidoostelijke toren en de nu aangetroffen noordwestelijke toren bedraagt 36 m, wat neerkomt op een totale voorgevelbreedte van 48 m.

Net ten westen van de toren werden in de gracht, net onder de afbraak/puinlaag van de toren, de restanten aangetroffen van een sloep. In het verslag van pastoor-cantor D'hooge in 1587 over het onheil dat de geuzen vanaf 1572 aanrichtten, wordt vermeld dat "de schuute van den casteele" die op de wal lag tot zinken werd gebracht [6]. Dendrochronologisch onderzoek zal moeten uitwijzen of de datering van de schuit in overeenstemming kan gebracht worden met dit historisch vastgesteld feit.

Het neerhof: de noordelijke omheiningsmuur (fig. 3b, 4)

De omheiningsmuur van het neerhof heeft een lengte van 20.74 m en is in het oosten (voorzijde) voorzien van een rechthoekige vleugel met hoektorentje (zie verder). De muur met een dikte van 1-1.05 m is opgebouwd in gele poldersteen (21 x 10-10.5 x 5-5.5 cm) en aan de buitenzijde bekleed met witte kalkzandsteen tot net boven de waterlijn. De 9-14 cm dikke blokken waren in onregelmatige driehoekige en rechthoekige vormen gekapt. De voorzijde was vlak afgewerkt door middel van een tandbeitel onder een hoek

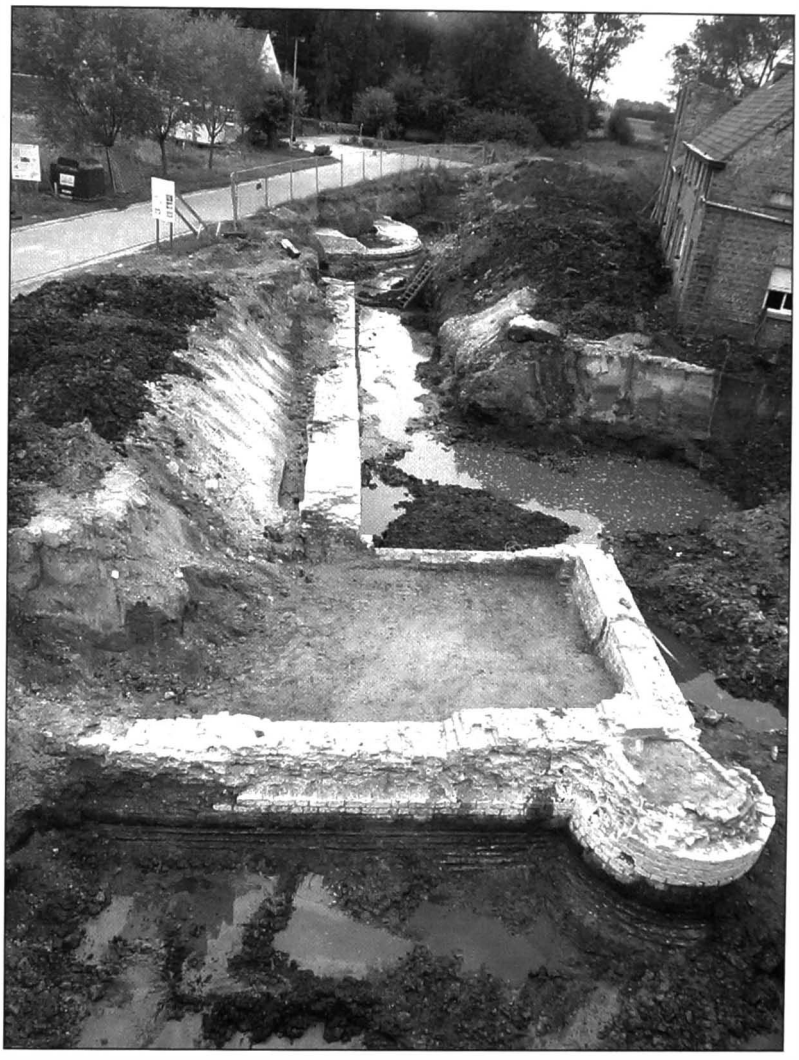

4. Overzicht van het vrijgelegde deel van het neerhof (toestand eind okt. 2004).

van 45°. De getrapte bakstenen fundering was tot op het zand aangelegd. Van de kerende muur van het voorhof (de muur die uitkijkt op de voorzijde van het kasteel) kon enkel een klein gedeelte bestudeerd worden. De muur is volledig opgebouwd uit rode baksteen (21 x 10-10.5 x 5-5.5 cm) en in dat geval niet voorzien van een kalksteenafwerking (fig. 6). In de voorzijde was op 1.75 m van de hoek een vierkante stortkoker (zijde 0.60 m) ingewerkt, uitvloeiend in de noordelijke gracht (fig.7). De rugzijde van de stortkoker was bepleisterd met een laag kalkmortel. Op de bodem van de koker was, ter hoogte van de fundering, een concaaf uitgewerkte natuurstenen plaat voorzien, die afhelde naar de gracht. De archeologische opvulling van de koker kon in detail bemonsterd worden tot en met de uitvloei in de gracht (-2.60 m onder straatniveau). In de vulling van de koker werd er heel wat archeologisch materiaal aangetroffen, zoals aardewerk en botmateriaal. Nabij de rechthoekige uitbouw werd aan de zuidzijde een rechthoekige bakstenen poer (1.55 x 1 m) vastgesteld, aangelegd tegen de omheiningsmuur. Van de poer resten nog twee baksteenlagen (gele poldersteen 21 x 10-10.5 x 5-5.5 cm).

5. Gezicht op de noordelijke hoektoren van het opperhof (diameter toren 12m).

6. Overgang van een witsteenparement naar een gewoon baksteenparement op de niet zichtbare delen van de neerhofmuur, ter hoogte van de gracht tussen opper- en neerhof.

Het neerhof: de oostelijke vleugel (fig. 3c, 4)

Aan het oostelijke einde is aan de noordkant van de omheiningsmuur een rechthoekige vleugel voorzien van 4.65 bij 6 m (buitenwerks) met op de noordoostelijke hoek een klein voor drie vierde rond hoektorentje (diameter 2.5 m). In de noordelijke hoek van het torentje met de vleugel werd in de dikte van de muur een latrine/stortkoker ingewerkt (fig. 8). De binnenzijde van het torentje was voorzien van een niveau bestaande uit een mengsel van kalkmortel en zand. De muurdikte van het torentje bedraagt 0.45 m. De oostmuur van de vleugel is duidelijk minder breed geconstrueerd (dikte 0.50-0.55 m) dan de westmuur (dikte ca. 1 m). De buitenzijde was opnieuw voorzien van een parement met zorgvuldig gekapte blokken witte kalksteen. De oostmuur loopt 11.10 m verder zuidwaarts en sluit aan bij de restanten van een tweede halfronde toren, die deel uitmaakte van het toegangscomplex tot het voorhof waarbij men het neerhof betrad via een brug die ter hoogte van de ingang door wellicht twee halfronde torens werd geflankeerd. Bouwtechnisch is de torenromp op dezelfde manier geconstrueerd als het overige muur-

werk. In de hoek met de oostmuur steekt een schuin naar de gracht toe afhellende natuurstenen plaat, wat wijst op een verdwenen stortkoker. De uitvloei ervan kon nog voor een gedeelte bemonsterd worden.

De noordelijke gracht (fig. 3d, foto 4)

De noordelijke gracht kon vanaf de toren tot aan de westelijke vleugel van het neerhof, tot een breedte van 4 m, volledig manueel worden onderzocht. Onder de ca. 0.70 m dikke puinlaag kwam een grote hoeveelheid archeologisch materiaal aan het licht, zoals aardewerk, glas, botmateriaal, bouwpuin en metalen voorwerpen, gedeponeerd in de late 16de, vroege 17de eeuw. Heel zelden werden fragmenten aardewerk aangetroffen uit de 15de eeuw, wat aantoont dat de grachten in die periode grondig gereinigd zijn. De puinlaag was vooral samengesteld uit bakstenen en fragmenten daarvan, brokken kalkmortel, natuurstenen bouwfragmenten en dakbedekkingsmateriaal, zoals daktegels en leisteen. Vooral rond de noordoostelijke toren werd een grote concentratie van leisteenstukken vastgesteld.

De oostelijke gracht (fig. 3 e)

Van de oostelijke gracht, die de scheiding vormde tussen de stad en het kasteeldomein, kon een belangrijk gedeelte van de vulling in detail bestudeerd worden, wat een zeer grote hoeveelheid archeologisch materiaal opleverde zoals lokaal gebruiksaardewerk, aardewerk uit het Rijnland, majolica, leder, metalen voorwerpen zoals gespen, knopen, beslag, glas, groot en klein botmateriaal en bewerkte benen objecten. Een algemene datering in de tweede helft 16de tot tweede helft 17de eeuw kan vooropgesteld worden.

7. De stortkoker in het westelijk deel van het neerhof.

8. De latrinetoren en zijn uitvloei.

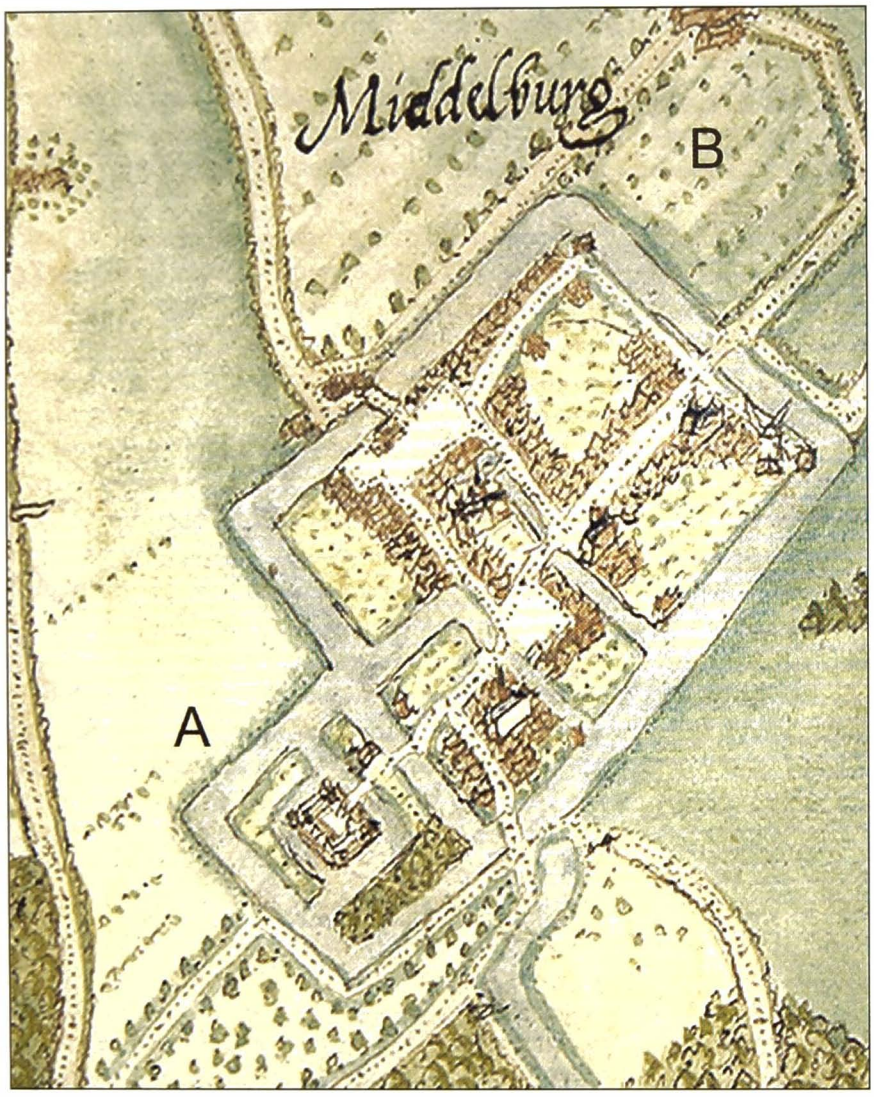

9. Kaart van Jacob van Deventer (ca. 1550) met aanduiding van het kasteeldomein (A) en de mogelijke locatie van de oude hoeve of een geplande stadsuitbreiding (B).

2. Het kasteel en zijn materiële cultuur, een voorlopig bilan (fig. 9-10)

Uit de gegevens van drie jaar opgravingen kunnen enkele algemene beschouwingen worden gemaakt omtrent opbouw, uitzicht en bouwgeschiedenis van het kasteeldomein (fig. 9a). Zoals hoger reeds aangehaald bestond het eigenlijke kasteeldomein uit twee delen: het opperhof, de eigenlijke residentie van de heer enerzijds, en anderzijds het neerhof, onder meer de verblijfplaats van het personeel. Men betrad het opperhof steeds via het neerhof. Het geheel stond volgens de windrichtingen georiënteerd, waarbij de voorgevel van het neerhof naar het oosten toe gericht was.

Van de hoeve van de abdij van Middelburg-in-Zeeland, de in 1280 gestichte landbouwuitbating, werden geen sporen gevonden op het kasteeldomein. Mogelijk wiste de bouw van het kasteel de resten daarvan uit. Toch kon op vele plaatsen ook ongestoorde moederbodem geobserveerd worden, wat misschien suggereert dat het kasteel werd opgericht op de gronden van de hoeve en niet op de locatie van de hoeve als dusdanig. Een

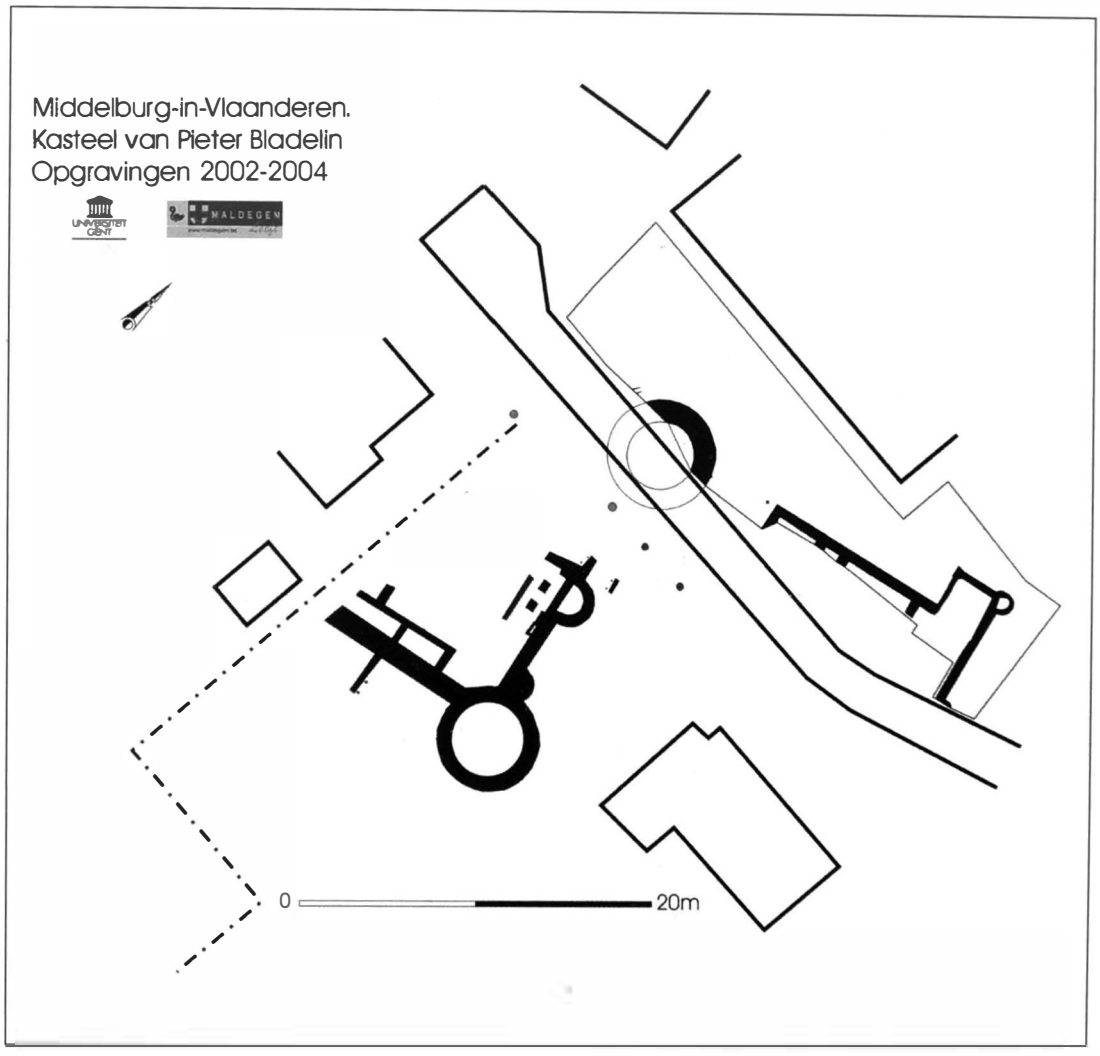

10. Algemeen grondplan van het kasteeldomein (opper- en neerhof; opname van de toestand eind okt. 2004).

potentiële situering van die oude hoeve zou zich misschien kunnen bevinden op hedendaags Nederlands grondgebied, meer bepaald in het centrum van het op de Deventerkaart aangegeven vreemde wegverloop ten oosten van de stadsgracht (nu herberg De Tol) (fig.9b).
Dat toont een weg die Middelburg verlaat, als het ware een bocht maakt en weer bij de stad aansluit. Als dit geen door de stadsplanners voorziene en nooit gerealiseerde uitbreiding is, dan kan dit niets anders zijn dan een ouder relict dat in de nieuwe creatie Middelburg werd opgenomen en waarbij een oudere omwalling als weg werd hernomen.

Dat er geen menselijke activiteit was op de site vóór 1448 is anderzijds ook onjuist. Over de volledige lengte van het neerhof werd immers een zwarte, humeuse en plaatselijk zelfs venige laag vastgesteld. Behalve een prehistorisch artefact in vuursteen bevatte dit sediment wat schaars schervenmateriaal van grijs middeleeuws aardewerk, dat ergens in de periode 12de-14de eeuw kan worden gedateerd en zeker ouder is dan het midden van de 15de eeuw. Bodemkundig wijst die laag op een zeer natte omgeving. Dat kan bv. een depressie op een zandrug zijn of een restant van een overstromingsfase. In afwach-

ting van het pollenanalytisch onderzoek is het moeilijk om hieromtrent uitsluitsel te bieden, maar het gaat hier blijkbaar om een bodemontwikkeling die geassocieerd lijkt te zijn met heel natte omgevingen, een ongeschikte bewoningsplaats dus, maar eerder een plaats die voor beweiding kan dienst hebben gedaan. Feit is echter wél dat deze natte en uitgestrekte zone bewust gedempt werd met verplaatst groengeel kleiig zand.

Die demping is heel abrupt en plots totstandgekomen. Het dempingsmateriaal zelf is afkomstig van grondlagen die zich normaal gezien op een diepte tussen ca. –100 en –250 cm onder loopvlak bevinden. We kunnen die demping dan ook niet anders interpreteren dan in de aanleg van het bouwplateau voor de bouw van het neerhof, waarbij een nat gebied werd opgehoogd met zand dat uitgraven werd bij de aanleg van de omwalling. De occupatielagen van het neerhof bevonden zich wellicht boven deze ophogingslagen, doch waren niet meer bewaard door intense resten van uitbraakactiviteit.

Het neerhof zelf kenmerkte zich door een lange voorgevel, opgebouwd uit ca. 1 m dikke baksteenmuren, bekleed met waterafstotende witsteen uit Gobertange onder en net boven de waterlijn en voorzien van torens en witstenen bekleding van kantelen en daknokken. De poort werd minstens aan één en meer dan waarschijnlijk aan twee zijden geflankeerd door halfronde toegangstorens. Een brug zal het neerhof met de stad hebben verbonden. Er diende daartoe 25 m grachtbreedte overspannen te worden. De noordelijke hoek tussen de voorgevel en de zijgevel was met een drie vierde ronde toren bekleed. Dit torentje met een diameter van 2.5 m deed dienst als latrinetoren. Het is in eerste opzicht onzeker om de afmetingen en dit uitzicht te kunnen spiegelen voor de zuidelijke – niet onderzochte - zijde.
Immers, de kaart van Jacob Van Deventer (ca. 1550) en de Franse ontwerpkaart voor versterking van Middelburg (ca. 1610) [7] laten een opmerkelijke contradictie zien, waarbij de oudste afbeelding enkel een gebouw toont in het noordelijk deel van het neerhofeiland en het zuidelijk stuk braakliggend toont, terwijl anderzijds de jongste kaart wel degelijk een symmetrisch opgebouwde constructie tekent. De vondst van muurwerk bij bouwwerken aan de overzijde van de Kasteelstraat in de winter van 2002-2003 doet vermoeden dat het neerhof wel degelijk ook verder zuidelijk bestond al kan dit vooralsnog niet met 100% zekerheid worden gesteld. Indien de meest logische veronderstelling kan gemaakt worden, te weten het bestaan van een relatief symmetrisch opgebouwd neerhof aan beide zijden van een brug, dan mag de totale lengte van de voorgevel rond de 25 à 30 m worden geschat.

Anderzijds zijn de Van Deventerkaarten meestal uiterst precies en het is moeilijk te begrijpen waarom hier nu juist een afwijking vast te stellen is. De mogelijkheid dat het neerhof werd uitgebreid in de tweede helft van de 16de eeuw (dus na de aanmaak van de Van Deventerkaart) kan vrijwel volledig worden uitgesloten vermits opbouw, afwerking en bouwelementen (zie verder) van het neerhof volstrekt in overeenstemming zijn met die van het in 1448 gebouwde opperhof. Bovendien lijkt het heel onlogisch om in de turbulente tijd die de late 16de eeuw was, nog een groot gebouw op te trekken.

In grondplan gezien bestaat het neerhof dus uit een half en wellicht zelfs uit een volledig T-vormige plattegrond, waarbij de lange bovenzijde van de T naar de stad gericht was. Daardoor werden als het ware ook twee vleugels gecreëerd aan beide zijden van de ingang. De brede voorgevel, de torens en de witte, kalkstenen nok- en kanteelbekroningen moeten het geheel een vrij imposant uitzicht hebben gegeven. Eens het neerhof

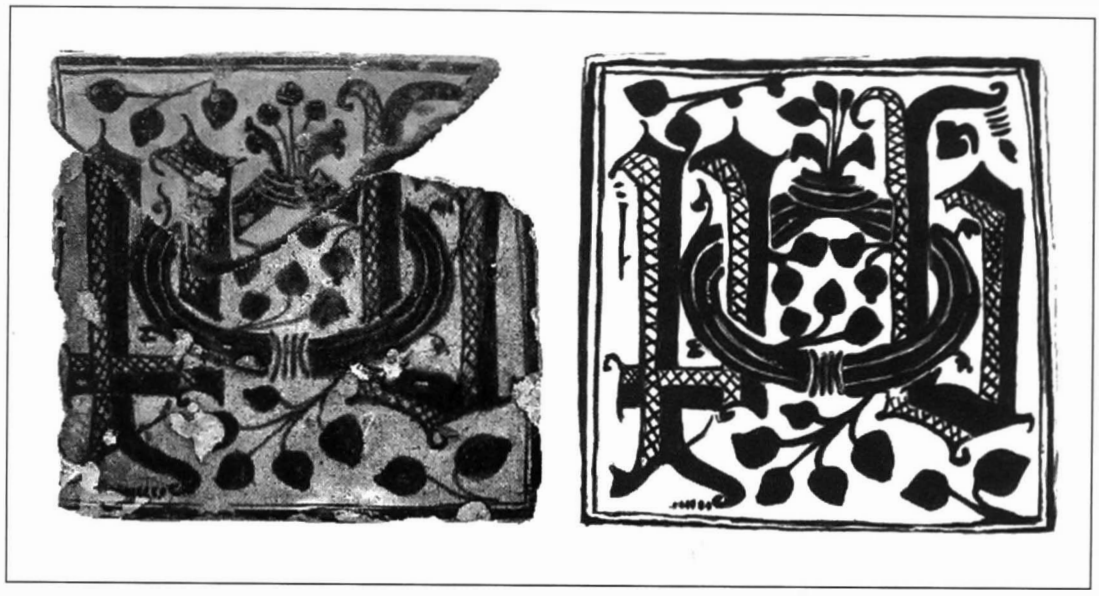

11. Tegels met initialen "PB" en kleine blaadjes ("Bladelin")

betreden, bemerkte men aan de rechterzijde (= noordelijk) een vleugel. Die bestond mogelijk uit een grote ruimte, maar het is ook niet uitgesloten dat het geheel uit meer kamers bestond. In elk geval sloot de latrinetoren aan op deze vleugel. Uit zijn vroeg-17de-eeuwse opvulling werden verschillende vloertegels met de initialen van Pieter Bladelin (2 motiefreeksen) en de Bourgondische vuurslag gerecupereerd (fig.11, 14). Ze wijzen erop dat zich hier oorspronkelijk een belangrijke ruimte moet hebben bevonden, mogelijk een eerste ontvangstruimte, waarin de stadsstichter reeds duidelijk zijn status wilde manifesteren via een indrukwekkende tegelvloer van Spaanse makelij. Die tegelvondst in associatie met 17de-eeuws afval doet vermoeden dat de vloer ca. 150 jaar in dit kasteeldeel bewaard is gebleven. Deze vleugel was natuurlijk ook van ramen voorzien. Daarvan getuigen de vele resten van glas-in-lood die in de grachtvulling er rond aan het licht kwamen. De studie hiervan is nog in volle gang, maar wijst reeds op het grote belang dat dit glasensemble inneemt in de studie van het renaissanceglas in Vlaanderen[8]. Bovendien zijn vlakglastypes uit verscheidene eeuwen voorhanden.

Het achterliggende deel van het neerhof bestond uit een smallere, langgerekte bouw. Net als bij het opperhof (zie verder) werden kamers via een systeem van stiepen en spaarbogen tegen de buitenmuur aangebouwd. Vlakbij de westelijke hoek werd ook nog een stortkoker gevonden.

Opperhof en neerhof werden door middel van een 12 m lange brug met elkaar verbonden. Die bestond uit een stenen en houten fundering. Van op de brug moet het in gevelbreedte gemeten 48 m grote opperhof, het eigenlijke kasteel, een zeer indrukwekkend bouwwerk geweest zijn. Het viel vooral op door twee grote, massieve hoektorens, elk met een diameter van 12.5 m en naar schatting zo'n 12 m boven de watertafel uitstekend, dakhoogte niet meegerekend. De zuidelijke hoektoren was nog eens van een kwartronde traptoren voorzien, die zich in de hoek met voorgevel bevond (fig.12). De brug zelf werd aan de zijde van het opperhof minstens aan de zuidelijke zijde door een halfronde flankeertoren beschermd (fig.13). Naar het noorden toe verhinderde de

12. De zuidelijke hoektoren van het kasteel, de traptoren en de stortkoker (diameter grote toren: 12 m).

moderne riolering een onderzoek naar de aanwezigheid van een tweede halfronde toren. De projectie van de in 2004 vastgestelde noordelijke hoektoren laat echter met grote betrouwbaarheid toe de voorgevel van het kasteel te reconstrueren en in tegenstelling tot wat we eerder dachten en wat logisch zou zijn geweest, is er geen sprake van een symmetrische opbouw van het kasteel. Het gedeelte ten zuiden van de brug is namelijk langer dan het noordelijke gedeelte, gemeten tot de centra van de torens. Zodoende is het niet mogelijk dat zich aan de noordelijke zijde een traptoren én een halfronde flankeertoren naast de brug bevonden met dezelfde afmetingen als in het zuidelijke deel. Ofwel was er één van beide, ofwel was er geen. Kleinere uitvoeringen lijken ons vrij onaannemelijk. Net als bij het neerhof waren de bakstenen muren van het opperhof onder en boven de waterlijn van een parement van witsteen uit het Waals-Brabantse Gobertange voorzien. Eén van de karakteristieken van deze steensoort is zijn haar waterwerend vermogen.

De buitenmuren van het opperhof waren ca. 2.3 m breed en de fundering bestond uit een trapsgewijs verbredende sokkel, die soms heel slordig werd opgetrokken. De onderste funderingsniveaus bevonden zich net als de bodem van de omgevende gracht op 2.5 m onder huidig straatniveau. Zeker de zuidelijke toren en misschien ook de noordelijke tegenhanger werden gefundeerd op een zeshoekig raster bestaande uit baksteenbouw en grote schorren witsteen uit Gobertange. De binnenzijden van de torens werden systematisch opgevuld met een mengsel van verplaatst zand, wellicht gemengd met wat kalk, wat tot een verharding en versteviging leidde. In de zuidelijke hoektoren werd zelfs de centrale staak weergevonden die als passerpunt diende bij de bouw van de toren. In dezelfde constructie werd ook een mortellaag vastgesteld die de fundering vormde van det gelijkvloerse torenverdieping. Beide hoektorens bevatten zeker geen kelders. Dat er in de torens op de verschillende verdiepingen werd geleefd, getuigen de stortkokers. Eén ervan evacueerde het vuil uit de zuidelijke toren en werd op de overgang tussen de grote toren en z'n traptoren aangelegd. De andere stortkoker bevond zich op de overgang van de halfronde toren bij de brug, naar de voorgevel.

13. De halfronde flankeertoren bij de ingang van het kasteel.

De binnenindeling van het kasteel werd gekenmerkt door een open binnenplaats, waarrond kamers stonden geschikt die met hun achterzijde tegen de grote weermuren aanleunden. Die ruimten waren hoofdzakelijk gefundeerd op vierkante, bakstenen stiepen, waartussen ca. 40 cm brede muurtjes liepen. Plaatselijk werden hiervan nog resten ingetekend, doch de meeste tussenmuren waren grotendeels verdwenen of gewoonweg nooit diep genoeg gefundeerd om teruggevonden te kunnen worden. Slechts in één ruimte, tegen de zuidzijde aan, kon nog een mortellaag worden geregistreerd die de basis vormde voor een vloer. Een groen geglazuurde vloertegel vormt een aanwijzing van de soort bevloering die er hier moet zijn geweest. Ook het poortgebouw zelf bestond uit een stiepenconstructie. Wel is het zo dat deze poeren aansloten bij de halfronde flankeertoren van de brug en beide in feite één specifiek onderdeel van het opperhof lijken te vormen. Op een gegeven moment werden beide constructies zelfs aangepast en werd de oorspronkelijke buitenmuur ter hoogte van de toren uitgehakt en door een spaarboog vervangen, terwijl de stiepconstructie van de poort werd uitgebreid en verstevigd. Op de binnenplaats, onmiddellijk links na de toegang en eigenlijk achter de halfronde flankeertoren, bevond zich een ruimte die van een stevige baksteenmuur was voorzien. De achterzijde bestond gedeeltelijk uit de achterkant van de halfronde toren van de toegang en ook voor een deel uit de weermuur van de voorgevel. Een grote stortkoker maakte de evacuatie van afval uit die ruimte mogelijk. Het ontbreken van enig archeologisch materiaal hierin, de opvulling met enkel mest, de positie bij de poort en de stevige baksteenmuur aan de binnenzijde, doen het idee groeien dat zich hier misschien de paardenstallen bevonden.

14. Tegels met de Bourgondische vuurslag, symbool geïntroduceerd door Jan zonder Vrees, en geïnstitutionaliseerd door Filips de Goede als persoonlijk symbool en kenteken van de Orde van het Gulden Vlies.

De zuidelijke zijmuur van het kasteel kenmerkt zich door een zware aanpassing in zijn constructie. Op een gegeven moment werd de originele muur blijkbaar verwijderd over minstens 6 m lengte en vervangen door een in de haast opgetrokken constructie uit recuperatiemateriaal bestaande uit 13de-14de-eeuwse rode, vaak gehalveerde bakstenen en uit enkele blokken krijtsteen uit Boulogne, zeer waarschijnlijk Romeins recuperatiemateriaal. Uit de aanlegsleuf van die aanpassingswerken werd grijs en rood aardewerk gerecupereerd, wat ons toelaat deze ingreep nog in de (late) 15de eeuw te dateren. Het is daarom niet ondenkbaar dat die renovatie een reactie is op vernietigingen, aangericht bij de zware aanvallen die het kasteel in de loop van 1488 te verduren kreeg. Bij dezelfde werken werd er echter ook van de gelegenheid gebruik gemaakt om een gewelf te bouwen dat een toegang vormde tot een aanlegsteiger voor kleine sloepen.

De achterzijde van het opperhof van het kasteeldomein en logischerwijze ook de plaats waar de eigenlijke residentie van Bladelin zich bevond, kon helaas niet meer worden onderzocht. Net dat deel werd het eerst door bebouwing in de verkaveling aangesneden.

Rondom het kasteelcomplex liep een ca. 18 m brede walgracht, die tussen opper- en neerhof nog 12 m breed was. Een aarden wal scheidde die gracht van een tweede gracht, wellicht meer dan 20 m breed en aansluitend op de stadsgracht. Die gracht was 25 m breed tussen de stad en het neerhof en is plaatselijk nog bewaard als een smalle gracht. Het is de noordelijke oever van deze gracht die bij het archeologisch onderzoek van een bouwplaats in de Kasteelstraat werd aangesneden (zie hoger).

15. Kacheloventegel met de wapens van Lodewijck van Gruuthuse en zijn echtgenote.

16. Kacheloventegel met de wapens van Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk.

Het archeologisch materiaal dat op de opgravingen werd aangetroffen, komt hoofdzakelijk uit drie soorten contexten, met name aanlegsleuven van muren, stortkokers en grachtvulling. Vooral de gracht leverde een grote hoeveelheid aan vondsten op. Merkwaardig genoeg kan men de 15de-eeuwse wortels van het kasteeldomein slechts afleiden uit het gefragmenteerde materiaal dat in de aanlegsleuven terechtkwam en uit enkele bouwmateriaalcategorieën, zoals de tingeglazuurde vloertegels met de PB-initialen (fig.11) en uit een reeks kacheloventegels die de wapens van Lodewijk van Gruuthuse (fig.15), Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk (fig.16) afbeelden.

Vondsten in glas, metaal of aardewerk die uit de tweede helft van de 15de of zelfs de eerste helft van de 16de eeuw dateren, zijn zeldzaam, zeker in vergelijking met de massale hoeveelheid aan materiaal uit de tijd tussen grosso modo 1550 en 1700. Dit zou er kunnen op wijzen dat in de initiële elitaire en hoogadellijke bewoningsfasen de gracht en zeker de stortkokers herhaaldelijk geruimd werden, terwijl dat later, ten tijde van de godsdienstoorlogen, niet meer het geval was.

Wat betreft functie en betekenis, verviel het kasteel duidelijk heel snel van oorspronkelijke uiting van macht, prestige en status onder Bladelin en diens onmiddellijke opvolgers, tot een kasteel, waarvan de functie meer en meer residentieel en vanaf de late 16de eeuw zelfs militair was. Het kasteel werd gebouwd uit het oogpunt van de manifestatie van macht en status en niet uit defensieve overwegingen. Zware versterkingen onder de vorm van torens werden vooral aan de zichtbare zijden opgetrokken, terwijl de achterzijde vermoedelijk slechts een halfronde toren bezat en gemakkelijker in te nemen was.

17. Enkele kanonballen uit steen.

18. Musketkogels en kruitmaat.

19. Gietmal voor het vervaardigen van musketkogels.

20. Fragment van een beslag van een kruittas.

21. Centraal detail van het kruittasbeslag: een soldaat in kenmerkende laat-16de-eeuwse uitrusting.

22. Baardmankruik gevonden in de gracht rondom het opperhof, late 16de eeuw.

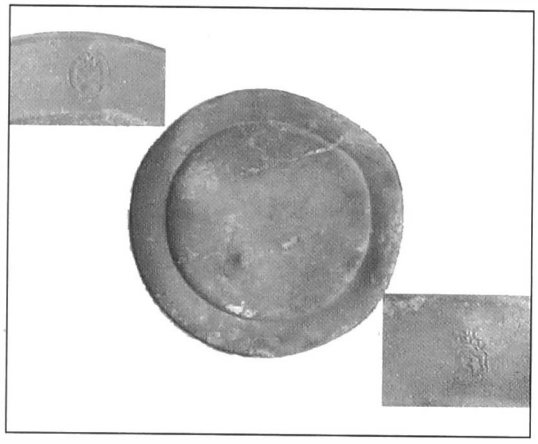

23. Tinnen bord met het wapen van Praet en de initialen "MvP"voor Maximiliaan van Praet, heer van Moerkerke, late 16e eeuw.

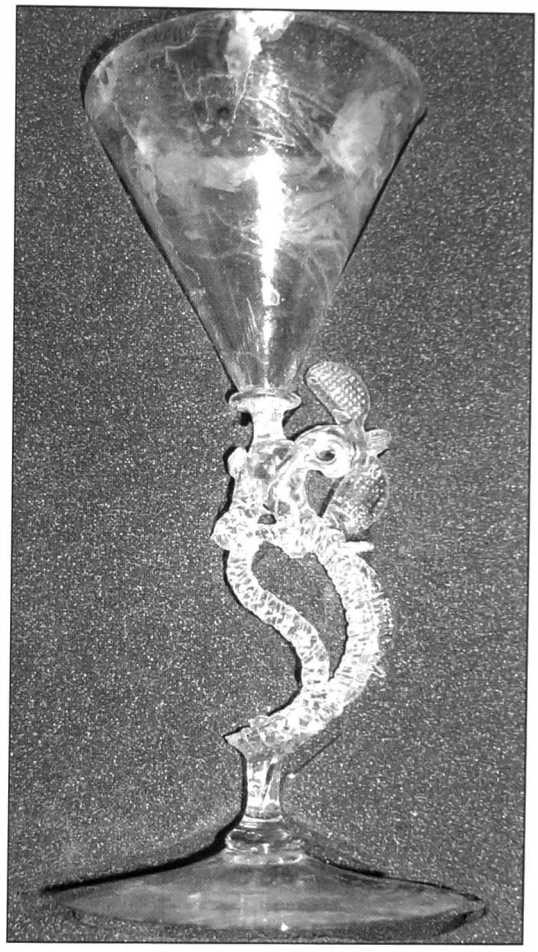

24. Vroeg-17de-eeuws vleugelglas, gevonden nabij de aanlegsteiger van het opperhof.

25. Zilveren medaillon waarop vier heiligen worden afgebeeld die traditioneel aangeroepen werden tegen de pest: Adrianus, Joris, Rochus, Antonius-Abt.

Toen Middelburg in het brandpunt kwam te liggen van de oorlogsverrichtingen in het Spaans-Staatse conflict en in de strijd rond het beleg van Sluis, werden de stads- en kasteelomwallingen aan de eisen van de moderne oorlogsvoering met verdragend geschut aangepast. Wellicht rond 1607-1612 werden de grote stervormige stadsbastions aangelegd en mogelijk nog wat vroeger werd de aarden omwalling tussen de twee kasteelgrachten gebastionneerd volgens oud-Italiaans stelsel. De strijd die zich rond het kasteel afspeelde en de herhaaldelijke militaire occupaties tijdens de Godsdienstoorlogen en de Spaanse Successieoorlog laten zich goed aflezen in de vele militaria uit de grachten.

Ze bestaan uit kanonskogels in steen en ijzer, uit honderden musketkogeltjes, uit gietvormen voor musketkogels, uit een fragment van een Spaanse kruittas en zelfs uit een stuk van een loop van een haakbus. Vooral aan (de voorzijde van) het neerhof werd strijd geleverd, getuige de vondst in de slotgracht van vele kanonskogels, onder meer afkomstig van bombardes.

Zo werd in de gracht, nabij de achterzijde van de hoek van de uitbouw van het neerhof een concentratie aangetroffen van ca. 40 stenen kanonskogels (fig.17), wat mogelijk wijst op een geschutsopstelling op de vleugel. Bovendien is het niet ondenkbaar dat die kogels samen met de vele andere, soms zeer grote exemplaren, die nabij de poort van het neerhof werden gevonden, de getuigen zijn van één of meer van de beschietingen die het kasteel te verduren kreeg. De kanonskogels zijn gehouwen uit blauwe hardsteen. Een drietal kalibers kunnen onderscheiden worden: 64 mm, 84-87 mm en 93 mm. Het gewicht schommelt tussen 380 gr voor de kleinste, 900-970 gr en 1225 gr voor de grootste. Het oppervlak van de kogels is min of meer regelmatig gepunt of gebouchardeerd.

Stenen kanonskogels wijzen op het gebruik van vuurwapens vanaf de 14de eeuw. Het gebruik van stenen kogels hing samen met de constructie van het kanon (een uit ijzeren repen en hoepels aan elkaar gelast kanon) en de perfectionering van de samenstelling van het buskruit [9].

In het midden van de 15de eeuw gaat men over tot de gegoten loop in brons of ijzer. Nadat het in de 15de eeuw door de verdere metallurgische ontwikkelingen mogelijk was geworden ijzer te gieten, ging men stilaan de stenen kogels vervangen door ijzeren exemplaren, alhoewel stenen kogels in gebruik bleven. Gelijkaardige stenen kanonskogels werden onder meer aangetroffen in Amsterdam [10], Vrasene [11] en Gent [12]. Behalve de stenen werden ook enkele ijzeren kanonskogels aangetroffen. Sommige stonken nog heel intens naar kruit.

De militaire aard van de bezetting van het kasteel tijdens de late 16de-17de eeuw kan archeologisch ook aangetoond worden in de vondst van halffabrikaten van loden kogels, gietafval en zelfs een gietmal voor de aanmaak van kogels (fig.18-19).

De kogels hebben verschillende kalibers gaande van 6-11 mm (voor pistool), 13-15mm (voor "arquebus" of haakbus en musket) tot 20 mm. De musket is strikt genomen een zwaarder wapen, dat een gevorkt statief nodig had, dat de musketier voor zich in de grond plantte [13].
De musket werd vanaf het begin van de 16de eeuw gebruikt [14]. Een opmerkelijke vondst was een opengewerkte en gegraveerde geelkoperen beslagplaat afkomstig van een driehoekige houten kruittas (fig. 20-21).

Dergelijke kruittas bestaat uit dunne houten plankjes die een driehoekige kistje vormen. Sporen van metalen klinknagels vooraan en opzij wijzen op beslag. Centraal op het Middelburgse exemplaar wordt een ovaal medaillon voorgesteld met de afbeelding van een marcherende musketier met geschouderde musket. Kruittassen dienden voor de bewaring van het kruit dat nodig was voor de ontsteking en de lading van handvuurwapens van het voorladertype [15]. Bij de oudste handvuurwapens uit de 14de en 15de eeuw werden waarschijnlijk lederen kruittassen gebruikt en later, rond 1500, kwamen houten, ivoren, metalen en hoornen kruittassen in gebruik. Voor militair gebruik werd de kruitfles

in de loop van de 17de eeuw vervangen door patroonhulzen met lading. Bij de jacht blijft de kruittas in gebruik tot in de 19de eeuw. Dergelijke driehoekige houten kruittassen werden aangetroffen in het scheepswrak "La Trinidad Valencera", het laat-16de-eeuwse transportschip van de Armada [16].

Uit de sfeer van het dagelijks leven komen natuurlijk heel wat fragmenten van aardewerk, gaande van zalfpotjes over kookpotten, papkommen en kruiken in rood aardewerk en in steengoed uit het Rijnland en uit de Oostkantons (fig. 22). Metalen vaatwerk, zoals brandewijnkommetjes en tinnen borden is duidelijk veel zeldzamer en werd vooral rond het opperhof aangetroffen. Dit tinnen materiaal draagt vaak enkele merktekens. Zo werd op één bord het wapen van Maximiliaan van Praet, heer van Moerkerke aangetroffen. Het is niet ondenkbaar dat dit bord met zijn eigenaar meekwam of eerder nog door plunderende soldaten werd meegenomen uit Moerkerke (fig. 23).

Holglas werd frequent gevonden, maar is vaak in slechte staat door z'n fragiliteit en de slechte bewaringsomstandigheden. Sommige stukken zijn daarentegen nog in opvallend goede conditie (fig. 24) [17]. Verder werd vooral rondom het opperhof heel wat koperwerk teruggevonden, bestaande uit kaardkammen, koperen bassins, lapwerk, stukken van belletjes, kandelaars enz. Het zijn de vermoedelijke getuigen van de Middelburgse koperslagersactiviteit. Uit de late 16de en uit 17de eeuw dateren heel wat pijpjes. Die lange, fijne en witte attributen markeren de introductie van het roken in onze gewesten.

Uit de religieuze sfeer ten slotte komen enkele stukken van pelgrimsinsignes en ook enkele andere voorwerpjes, zoals een penning die vier pestheiligen afbeeldt (fig. 25), een medaillon dat twee patroonheiligen van de molenaars toont, een insigne met het Lam Gods en twee dubbelzijdige kruisjes met Christus en Maria aan het kruis. Het zijn typische uitingen van devotie, waarbij een breed spectrum aan heiligen werd vereerd en kon worden afgebeeld op tal van (dagelijkse gebruiks-) voorwerpen.

3. De massa aan opgravingsgegevens, wat ermee aangevangen ?

Een enorme massa aan informatie werd tijdens de afgelopen drie jaar verzameld. Een deel daarvan bestaat uit de materiële resten van het dagelijkse leven uit de late en postmiddeleeuwen. Het gaat dan in het bijzonder over aardewerk, leder, botmateriaal, plantaardige resten, glas en metaal. De meeste van daarvan vormen de resten van consumptie, enkele andere zijn overblijfsels van oorlogsactiviteiten. Elk van die groepen vereist een specifieke studie door specialist-archeologen, kunsthistorici, historici en biologen [18].

Alleen door de grote materiaalgroep uiteen te rafelen in z'n deelaspecten en die aan verschillende vakmensen voor te leggen, zal iedere vondstgroep op zich z'n verhaal kunnen vertellen en zal nadien het geheel van data opnieuw in de totale puzzel kunnen worden ingepast. Door de enorme massa aan gegevens en de moeilijke financiële toestand waarin het oudheidkundig bodemonderzoek zich dezer dagen bevindt, zal het wellicht [echter] nog jaren duren vooraleer alle gegevens weer samengebracht kunnen worden en in een synthese gegoten. Niettemin is heel wat onderzoek lopend, en er wordt naar gestreefd om in 2010 de wetenschappelijke publicatie van de opgravingen op de kasteelsite te kunnen presenteren in boek- en tentoonstellingsvorm.

Ondertussen wordt al ijverig gewerkt aan enkele deelstudies. Zo werd reeds een deel van het holglas bestudeerd en gepubliceerd, terwijl de studie van het botmateriaal, het rood aardewerk en het vensterglas zich in een ver gevorderd stadium bevindt. Vanuit wetenschappelijk oogpunt wordt er bovendien naar gestreefd de meer gesloten contexten in de studie voor te laten gaan aan de massa materiaal uit de slotgracht. Wat "bruikbare" contexten betreft, komen 2 stortkokers van het opperhof en 2 stortkokers van het neerhof in aanmerking. Ze bevonden zich steevast nabij hoeken. Deze latrines werden ook gebruikt om allerhande ander afval te evacueren naar de slotgracht. Ze geraakten blijkbaar alle opgevuld rond 1600, op een moment dat het kasteel een voorname rol speelde in het Spaans-Staatse conflict en het verschillende militaire bezettingen te verwerken kreeg. Op dat moment was een noodzakelijke reiniging duidelijk niet meer aan de orde. De opvulling van die structuren geschiedde telkens vrij snel, wat ons een archeologische momentopname oplevert. De studie van de archeologische objecten en de planten- en dierenresten uit hun opvulling zal dan ook een nauwkeurig inzicht toelaten in het consumptiepatroon en de status van de toenmalige bewoners/bezetters van het kasteel.

Ondertussen groeide het onderzoeksproject Middelburg uit tot meer dan het onderzoek van de kasteelsite alleen. Ook de versterkingsbouw en de historische achtergrond van de gestichte stad doorheen de tijd worden opnieuw onder de loep genomen. Eén van de zijsporen werd onder meer bewandeld in het project "Forten & Verdedigingswerken in het Oost- en West-Vlaamse Krekengebied" en verder bronnenonderzoek en terreinonderzoek naar deze versterkingen is in het nabije verschiet. Verder worden voor 2005 opgravingen gepland op bouwpercelen in het stadscentrum.

4. Middelburg beschermd als archeologisch monument

Van de laatmiddeleeuwse stad Middelburg en de verdedigingswerken resten nog heel wat overblijfselen in het landschap en de bodem. Om dat unieke bodemarchief te behoeden voor ongedocumenteerde vernietiging, werd een beschermingsbesluit ondertekend door de bevoegde minister.

Voor de bescherming als archeologische zone zijn voorgesteld: de kasteelsite, de historische kern van het laatmiddeleeuwse stadje en de verdedigingswerken uit het begin van de 17de eeuw.

Vooreerst dient te worden vermeld dat een bescherming als archeologische zone geen directe beperkingen oplegt aan de eigendomsrechten. Wel kunnen omwille van het algemeen belang een aantal voorwaarden gesteld worden aan de uitoefening ervan. Hiervoor zijn een aantal specifieke beschermingsvoorschriften van toepassing.
Dit betekent dat voor afbraakwerken van funderingen en onderkelderingen én voor alle werkzaamheden die een impact hebben op het bodemarchief (construeren van gebouwen, ondergrondse opslagtanks, aanleggen van ondergrondse leidingen, vijvers, aanplant van diepwortelende bomen, e.d.m. ...) een voorafgaandelijk advies moet worden ingewonnen bij de Afdeling Monumenten en Landschappen van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
Dat betekent dus niet dat er ongunstige adviezen kunnen geleverd worden, maar dat bij de uitvoering van de werken een aantal voorwaarden (naargelang de aard en de omvang van de werken) kunnen gesteld worden. In de praktijk komt het er doorgaans op neer dat

voorafgaand aan de uitvoering van de werken een preventief archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd. Eenmaal dat onderzoek is afgerond, kunnen de werken zonder verdere bezwaren of bij uitzonderlijke vondsten in samenspraak met de afdeling worden uitgevoerd.

Hoewel het advies van de afdeling Monumenten en Landschappen pas bij de bouwaanvraag geleverd wordt, valt het toch aan te raden de archeologen, belast met het archeologische onderzoek van Middelburg, vroegtijdig bij de planning te betrekken. Op die manier kan naar een goede samenwerking en een vlotte gang van zaken toegewerkt worden die bevredigend is voor beide partijen.
Daarnaast moet de eigenaar ervoor zorgen dat er op zijn terrein geen wilde opgravingen (niet-vergunde opgravingen) plaatsvinden. Ook het afzoeken van het terrein met behulp van een metaaldetector is verboden, tenzij vergund in het kader van een archeologisch onderzoek.
Verder dient nog opgemerkt dat de bescherming van een archeologische zone dit gebied niet tot een openbaar domein maakt. De eigenaars kunnen dus niet verplicht worden hun gebied open te stellen voor het publiek

5. Tot slot, een dankwoord

Het is in dit bilan zeker de juiste plek om enkele personen extra te bedanken voor hun inzet tijdens de opgravingen.

- *De buren voor hun niet aflatende interesse en de tolerantie voor de overlast aan geluid en van het slijk op weg.*
- *Boudewijn De Schepper, om af en toe zijn eigen werk te laten vallen, ons machinaal uit de nood te helpen en de "topmomenten" van de opgravingen op video vast te leggen, daarbij steevast voorzien van zijn eigen sappige commentaar.*
- *Wereldreiziger en Middelburgse wereldburger Paul Verstraete, op wiens terrein we in conflict aanvingen, is ondertussen uitgegroeid tot een volwaardig teamlid. Hij laat en liet nooit na ons te helpen bij tal van problemen. Hij was er steeds om ons te stimuleren om nog eens extra het gashendeltje te helpen opendraaien in moeilijke tijden.*

- *Een woord van speciale dank is hier tot slot op zijn plaats voor Piet Blomme. De enthousiaste wielerfanaat uit Oostburg is een onvolprezen kenner en gebruiker van de metaaldetector. Het gebruik van dit toestel wordt vaak niet geheel ten onrechte in een negatieve sfeer van verkoop en ontvreemding van archaeologica gesitueerd. Piet toonde echter aan dat dit toestel ook ten goede en ten voordele van het algemeen belang kan worden ingezet. Hij werkte drie jaar belangeloos mee en was steeds gedreven om de speciale vondsten nauwgezet te bestuderen. Menigmaal kwam hij met de perfecte determinatie en vergelijkingsmateriaal voor een object aandraven; nooit hield hij enig fragmentje metaal voor zichzelf. Zonder de inzet en het doorgedreven zoekvermogen van Piet en z'n zoon Paul, was het grootste deel van de metalen objecten nooit ontdekt geweest en was een essentieel en groot deel van de informatie van de site nooit aan het licht gekomen.*

Dank aan iedereen!

Wim De Clercq [19], Pedro Pype [20] , Steven Mortier [21].

Bibliografie

BAART J., e.a. 1977. *Opgravingen in Amsterdam. 20 Jaar stadskernonderzoek*. Amsterdam.

CALUWE D., CLEEREN N., DE CLERCQ W., et al., 2003. *Glas van vissers, kooplui, monniken en heren. Middeleeuws en later glas uit het bodemarchief van Kust-Vlaanderen en Zeeland*. Brugge.

DE CLERCQ W., CALUWE D. & MORTIER S., 2004. Excavations at Middelburg in Flanders, the New Town of Pieter Bladelin, treasurer of the Dukes of Burgundy. First results and the study of the glass assemblage from the castle excavations. Society for Historical Archaeology, Newsletter, vol. 37, nr. 3, pp. 22-23. Lexington US.

DE CLERCQ W., MORTIER S. & MARTENS M. 2002. *Middelburg-in-Vlaanderen, de vergeten stad van Pieter Bladelin.* In: Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium, jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen, pp. 135-144.

DE CLERCQ W. & MORTIER S. 2004. *Opgravingen op het kasteel van Pieter Bladelin te Middelburg (Maldegem, O.-Vl.). Onderzoeksresultaten van de campagne 2003.* In: Archaeologia Mediaevalis 27, Brussel 2004, pp. 12-14.

FLANAGAN L. & STENUIT R. (red.) 1986. *Schatten van de Armada. Catalogus bij de tentoonstelling georganiseerd door het Ulster Museum te Belfast en het Gemeentekrediet van België van 30 oktober 1985 tot 26 januari 1986 in Passage 44.* Brussel.

KOCH, H.W. *Het krijgsbedrijf in de Middeleeuwen,* Amsterdam/Brussel, Elsevier, 1980.

LALEMAN M. C., LIEVOIS D. & STOOPS G. 1996. *Stenen kanonskogels in Gent. Omtrent een vondst aan het kuipgat.* In: Stadsarcheologie, 1996, jg. 20 nr. 4, pp. 15-42.

MARTENS M. 1994. *Pieter Bladelin ca. 1410-1472 en Middelburg in Vlaanderen 1444-1994. Catalogus bij de tentoonstelling 550 jaar Middelburg*, Maldegem.

MARTENS M. 1997. *Het kasteel van Middelburg*. In: Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem. Jaarboek 3, 1997, pp. 175-189.

MORTIER S. & DE CLERCQ W. 2003. *Noodopgravingen op de kasteelsite van Middelburg (gem. Maldegem); fase 2001. Een monument van de Bourgondische topadel onder de sloophamer (O.-Vl.).* In: Archaeologia Mediaevalis 26, Gent, 2003, pp. 48-50.

TERMOTE J. 2004. *Middelburg, stadsversterking (1609-1621?).* In: Forten en verdedigingswerken in het West- en Oost-Vlaamse Krekengebied. Deel II.

VAN HOVE R. 1995: *Archeologisch onderzoek in de H. Kruiskerk te Vrasene (Beveren, O.-Vl.); Van prehistorische bewoning tot romaanse kerk.* In: Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, Sint-Niklaas, dl. 48,p. 461-502 en fig. 18 nr. 3.

VERSCHELDE K. 1867. *Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen*, Brugge.

Noten

1 Wij danken de heer en mevr. Van Der Jeught-Scherpereel voor de toestemming tot het trekken van proefsleuven.
2 Met dank aan de heer en mevr. G. Vercruysse-De Langhe voor de mogelijkheid tot het uitvoeren van archeologisch onderzoek.
3 MORTIER S. & DE CLERCQ 2003. pp. 48-50, en DE CLERCQ W. & MORTIER 2004, pp. 12-14.
4 Terreinen van het voormalige tramstation, eigendom van mevr. C. Cauwels.
5 Met dank aan mevr. C. Cauwels voor de toestemming tot het uitvoeren van het onderzoek en het gebruik van de leegstaande gebouwen als opslagruimte.
6 MARTENS, 1997, p. 179.
7 MARTENS, 1997, p. 181.
8 Deze studie wordt uitgevoerd door H. Wouters (vub).
9 KOCH, 1980, p. 206.
10 BAART 1977, p. 443 nr. 830-832.
11 VAN HOVE 1995, p. 461-502, fig. 18 nr. 3.
12 LALEMAN, LIEVOIS & STOOPS, 1996, p. 15-42.
13 FLANAGAN & STENUIT 1986, p. 126.
14 KOCH 1980, o.c. p. 214.
15 BAART 1977, p. 438.
16 FLANAGAN L. & STENUIT R. 1986, p. 132, (foto. 4.14).
17 Het onderzoek van het holglas wordt door D. Caluwé (vub) uitgevoerd. Voor een eerste studie zie: CALUWE D., CLEEREN N., DE CLERCQ W., et al. 2003; DE CLERCQ W., CALUWE D. & MORTIER, 2004.
18 Het onderzoek van de botresten gebeurt door A. Lentacker en A. Ervynck van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE).
19 Assistent Universiteit Gent. Vakgroep Archeologie & Oude Geschiedenis van Europa, Blandijnberg 2, 9000 Gent. w.declercq@ugent.be
20 Abdijstraat 13-15, 9700 Oudenaarde-Ename. pedro.pype@ename974.org
21 Afdeling Monumenten & Landschappen. steven.mortier@lin.vlaanderen.be

Pedro Pype heeft een aandachtig gehoor op de kasteelsite, tijdens de Open Monumentendag. Op de achtergrond de woning Cauwels (de vroege tramstatie), nu afgebroken.

De deelnemers aan de Open Monumentendag op 12 september 2004 konden zich al heel wat beter inleven in de geschiedenis van Middelburg, toen zij oog in oog stonden met Pieter Bladelin en zijn gade Margareta vande Vagheviere.

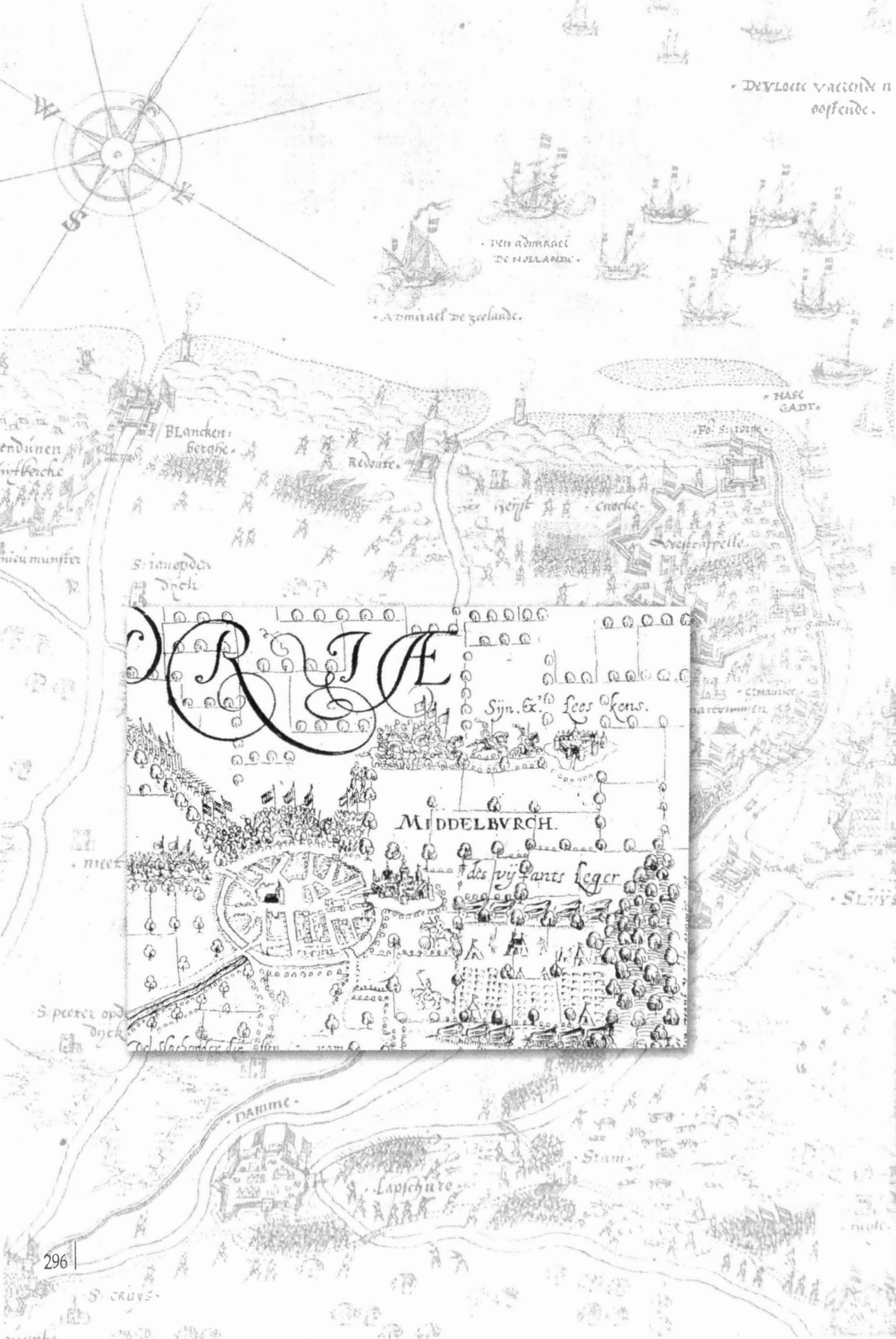
RIÆ
Syn. Ex.
Lees kens.
MIDDELBVRCH.
des vijants Leger
Blancken-
bergsche
Redoute.
Fo. S. Ivon
HASC
GADT.
DAMME.
Lapschure.
Admirael de zeelande.

Middelburg tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648)

I. Middelburg en de Reformatie, 1564-1584

Marc Martens

1604: Middelburg aan de grens

Onze Zeeuwse buren hebben 1604 uitbundig herdacht met voordrachten en publicaties, historische spektakels, toeristische routes in het teken van forten en schansen en dies meer. In de schijnwerpers van het feestgedruis stond prins Maurits van Nassau, die vierhonderd jaar geleden de vestingen IJzendijke, Oostburg, Aardenburg en Sluis op de Spanjaarden veroverde. Voor Nederland is 1604 dan ook het Mauritsjaar.
Vlaanderen zag in dat jaar een aloud stuk van zich afgescheurd. Toch is er ook aan die kant wel enige reden tot jolijt. Men kan het immers als een compensatie beschouwen dat in datzelfde jaar Oostende, na ruim drie jaar belegering, van de Staatse rebellen herwonnen werd. Zo werd ook de val van "het nieuwe Troje" met o.m. een paar boeiende tentoonstellingen herdacht.

Sinds 1604 zijn Lapscheure, Middelburg, Maldegem, Sint-Laureins ... grensdorpen. In eerste instantie was dat een militaire grens tussen Spaans en Staats gebied, in tweede instantie een grens tussen katholieken en protestanten. In 1648 zou ze, bij de Vrede of het Verdrag van Munster, een staatkundige grens worden, die door het Traktaat van Limietscheiding in 1664 werd bevestigd.

1604 ligt zowat halverwege de Tachtigjarige Oorlog, die in grote delen van de Nederlanden het gewone leven ontwrichtte en binnen zekere periodes en streken zelfs zo goed als onmogelijk maakte. Aan dat memorabele jaar 1604, dat een keerpunt maar nog lang geen eindpunt betekende, gingen bijzonder turbulente tijden vooraf, die o.m. voor Middelburg catastrofaal waren. Bedreiging, belegering, inkwartiering van steeds wisselende legertroepen, schermutselingen, plundering, brandschatting en brand, overstromingen door opzettelijk doorgestoken dijken, verzopen landbouwgrond, voedselschaarste en ontvolking waren in die decennia het lot van Middelburg en talrijke andere tegenwoordige grensdorpen in het noorden van Vlaanderen.

Was het aanvankelijk de bedoeling de gebeurtenissen te Middelburg tijdens de periode van 1568 tot 1604 te evoceren, dan bleek het wegens de overvloed aan gegevens algauw nodig een opdeling te maken en ons voor deze bijdrage te beperken tot de tijd-

Links: Handschriftelijke kaart met weergave van een deel van de Vlaamse kuststreek en de Zwinmonding en van de krijgsverrichtingen in 1603-1604 (Londen, British Library).

Inzet: detail uit een verslagkaart van Floris Balthasar over de veroveringen van prins Maurits in het voorjaar en de zomer van 1604, met een merkwaardige voorstelling van Middelburg en zijn kasteel en de troepenbewegingen van de twee kampen rond 12 mei (Lelden, Universiteitsbibliotheek, collBN P37 N50).

spanne 1564-1584. Een paar segmenten daaruit, 1572 en 1578-1583, zijn namelijk levendig en uit de eerste hand beschreven door toenmalig kanunnik Adolf d'Hooghe [1]. Zijn manuscript vormde bij herhaling het uitgangspunt voor recentere geschiedschrijving [2]. Hierbij rees de vraag: is het wenselijk die bron andermaal aan te boren en uitvoerig te verwerken? We hebben gemeend van wel: het samenvatten of selectief weglaten van gegevens zou ons relaas hoe dan ook onvolledig maken en veel kleur ontnemen. Meer zelfs: het verslag van pastoor d'Hooghe vormt de ruggengraat van deze bijdrage. Zijn en andere gegevens, ontleend aan publicaties en aan de stadsrekeningen van Middelburg over de betreffende jaren, trachten we daarbij te plaatsen in het ruimere historische kader van die tijd.

De Nederlanden onder Spaans bewind

Bij de dood van Maria, enige dochter van hertog Karel de Stoute, erfde haar vierjarige zoon Filips de Bourgondische Nederlanden. Zijn vader Maximiliaan van Oostenrijk voerde daarover tot 1494 het regentschap. Filips, bijgenaamd de Schone, huwde met Johanna van Castilië, de Waanzinnige. De vroegtijdige dood van haar broers en zus maakten haar tot erfgename van de Spaanse troon. Bij het plotse overlijden van Filips in september 1506 is zijn zoon Karel nauwelijks zes jaar. Zijn tante Margareta van Oostenrijk zal tot aan zijn meerderjarigheid het bestuur waarnemen. Vanaf 1516 droeg Karel de titel van koning van Spanje; door verkiezing, die hem enorm veel geld heeft gekost, werd hij in 1519 in opvolging van zijn grootvader Maximiliaan, keizer van het Heilig Roomse Rijk.

In 1543 voltooit Karel V de eenmaking van de Nederlanden, vijf jaar later wordt ze bevestigd op de Rijksdag van Augsburg. De Zeventien Provinciën worden daarbij als Bourgondische Kreits onder de bescherming van het Duitse Rijk gesteld. Op 25 oktober 1555 droeg keizer Karel V het bestuur van de Nederlanden over aan zijn zoon Filips II, en daarmee begon voor onze streken de Spaanse periode. Begin 1556 zou Filips ook Spanje en de Amerikaanse kolonielanden Mexico en Peru erven; het bestuur van het Duitse Rijk ging in 1556 naar Karels broer Ferdinand I van Habsburg.

Keizer Karel stierf op 21 september 1558 te Yuste nabij Toledo. Zijn centraliserende politiek werd nog stringenter voortgezet door Filips II. In 1559 trok hij zich terug in Madrid om van daaruit wereldvreemd zijn wereldpolitiek te voeren. Het voogdijschap over de Nederlanden vertrouwde hij toe aan zijn halfzuster Margareta van Parma; de werkelijke machthebber in Brussel was echter Antoine Perrenot de Granvelle, die weldra kardinaal zou worden.
Naijver tussen de lokale en de Spaanse adel, het aanslepen van de oorlog met Frankrijk, de aanwezigheid van Spaanse legereenheden, later het herschikken van de bisdommen, belastingshervormingen ... wekten bij de bevolking in de Nederlanden, en niet het minst bij de adel, groot ongenoegen.

Geuzen en beeldenstormers

Meer nog dan zijn vader zag Filips II de katholieke godsdienst als een bindmiddel voor zijn erflanden, maar hij kon niet verhinderen dat revolutionaire bewegingen, die vanaf 1517 begonnen waren met Luther en al door keizer Karel fel bestreden werden, de Roomse Kerk ingrijpend aantastten. Hoewel met het Concilie van Trente, 1545-1563,

getracht werd het katholicisme te vernieuwen en te zuiveren van misbruiken, nam vooral in de noordelijke delen van het Duitse Rijk de leer van Luther gestaag uitbreiding en kreeg in de Nederlanden het strijdbare en goed georganiseerde calvinisme grote aanhang. In de vervolging van die "ketterijen" steunden Kerk en Staat elkaar: wie ketter was, was ook rebel.

Rond 1555 telde de handelsmetropool Antwerpen een aanzienlijke groep protestanten, in zuidwestelijk Vlaanderen zou begin de jaren 1560 het calvinisme tot een massabeweging uitgroeien. De onderdrukking daarvan met militaire en gerechtelijke maatregelen cumuleerde in fel politiek verzet.

In de Raad van State van de Nederlanden, waarin toen o.m. de graven van Egmond en van Hoorne en Willem van Oranje zitting hadden, was vooral deze laatste een hevig pleitbezorger van godsdienstvrijheid. Op 5 april 1566 werd door de zgn. Bond der Edelen, waarvan Hendrik van Brederode, vrijheer van Vianen, en Lodewijk van Nassau de kopstukken waren, aan landvoogdes Margareta een verzoekschrift voorgelegd tot mildering van de godsdienstvervolging en het samenroepen van de Staten-Generaal. Toen zou de graaf van Berlaymont Margareta in het oor gefluisterd hebben: "N'ayez pas peur Madame, ce ne sont que des gueux": het zijn maar schooiers, geuzen.

Het was de tijd van protestantse bijeenkomsten in de open lucht, de hagenpreken. Op 10 augustus 1566 brak bij Steenvoorde, thans in Frans-Vlaanderen, de zogenaamde godsdienstoorlog uit: calvinistische predikanten spoorden het volk aan de beelden en andere santenkraam in de katholieke kerken te vernielen en in opstand te komen tegen het centrale gezag. De 20ste had een beeldenstorm plaats in Antwerpen, nadien volgden Gent, Doornik, Valenciennes en weldra ook de noordelijke steden. Op 23 augustus kwam men tot een akkoord met de landvoogdes: protestantse predikaties zouden gedoogd worden waar ze reeds gebruikelijk waren.

Beeldenstorm. Tekening van J. Buys voor de ets van Vinkeles in J. Kok, *Vaderlandsch Woordenboek* (Amsterdam, Rijksprentenkabinet).

Filips van Ongnies

Heer van Middelburg-in-Vlaanderen vanaf 1562 was Philips van Ongnies [3], een verwant van de Oignies-de Quesnoy's die bijna een eeuw eerder van Pieter Bladelin, de stichter van Middelburg, hadden geërfd [4]. Zijn vader Jean (1480-1545) was kamerheer van keizer Karel en gouverneur van Doornik, zijn moeder stamde uit het befaamde geslacht de Lannoy. In 1545 was Filips van Ongnies gehuwd met Margareta van Hames, een achterkleindochter van kanselier Hugonet, tweede heer van Middelburg.
Filips van Ongnies was ridder, heer van Ongnies, Reninge, Wattou en burggraaf van Ledreghem; na de terechtstelling in 1568 van Filips de Montmorency, graaf van Hoorne en baron van Nevele, zou hij ook deze laatste titel erven.

Sinds 25 augustus 1549 was Filips van Ongnies hoogbaljuw van Brugge en van het Vrije [5]. Keizer Karel had hem in 1552 ook aangesteld tot kapitein van het kustgebied tussen Nieuwpoort en Sluis met de bedoeling zee- en kustroverij te bestrijden; daartoe had hij een 25-tal ruiters en geschut ter beschikking gekregen [6]. Op 2 juli 1568 zal d'Ongnies zijn intrede doen als kapitein en gouverneur van de stad en het kasteel van Sluis [7], in oktober van dat jaar laat hij een kustwacht opstellen voor de watergeuzen, die vanuit Engeland de Vlaamse kust konden belagen [8].

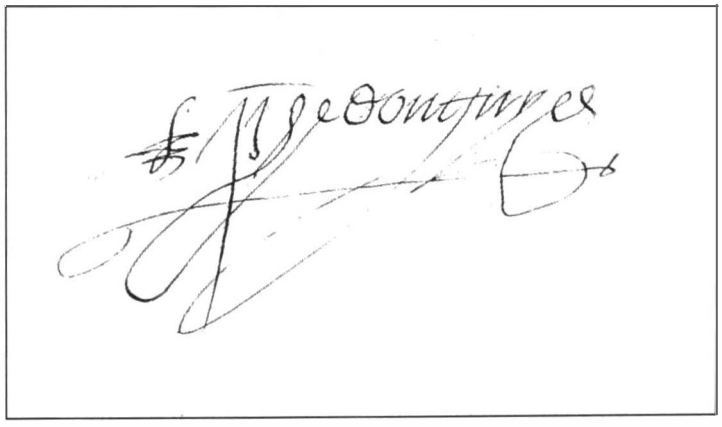

Handtekening van Filips van Ongnies aan het slot van de stadsrekening van Middelburg over 1578 (Rijksarchief Gent, Graafschap en stad Middelburg in Vlaanderen, nr. 15).

Godslastering en hagenpreken in Middelburg

Terwijl in steden als Gent en Eeklo het protestantisme tegen 1566 al ruim doorgedrongen was [9], waren tot dan allerlei reformatorische ideeën in Brugge en omstreken meer een randverschijnsel zonder grote impact op het openbare leven [10]. Echt beroering kwam daar pas toen eind juli 1566 het gerucht de ronde deed dat in de omgeving een hagenpreek zou gehouden worden. Die vond op zondag 28 juli inderdaad plaats nabij de herberg 't Vlieghende Peert in Oedelem [11]. Nog meer commotie vrezend, werd hoogbaljuw Filips d'Ongnies verzocht in Brugge te blijven [12]. De week nadien werden protestantse sermoenen gehouden in Eeklo en bij Brugge [13], maar pas de beeldenstormerij die in augustus in zuidelijk Vlaanderen uitbrak, zou de magistraten van stad en kasselrij ertoe aanzetten ruimer maatregelen te nemen voor het geval die excessen ook naar het Brugse zouden overwaaien.

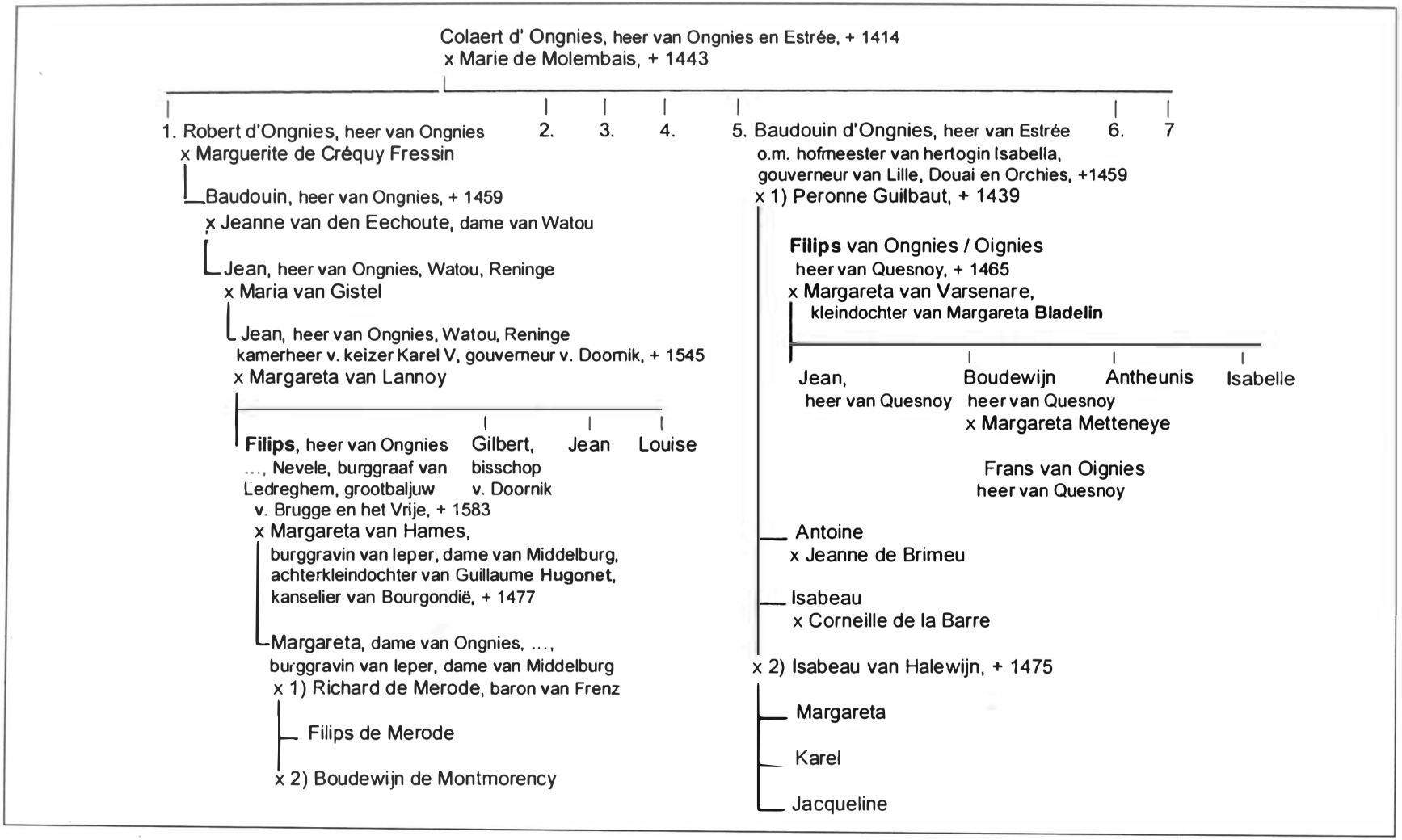

Stamboom van Ongnies (aangevuld op basis van J. Gailliard: Bruges et le Franc, ou leur magistrature et leur noblesse, Tome I, p. 368 - 391).

Toch moeten enige schermutselingen en roverij in het Vlaamse kustgebied tijdens de winter van 1563-64 al een zeker voorgevoel gegeven hebben van wat op til was [14]. In dat kader past wellicht ook het feit dat men in 1563 vanuit Brugge liet informeren naar de oppervlakte van Sluis, Aardenburg en Middelburg. Voor Middelburg werd een grootte opgegeven van 33 gemeten 11 lijnen 23 roeden, "de poorten ende grachten uutgheslegheh", d.i. zowat 15 ha [15]. Daarmee was Middelburg vanuit strategisch oogpunt van veel geringer belang dan de bijna vijf keer grotere steden Aardenburg en Sluis. Middelburg had trouwens zijn versterkt kasteel, zodat geen extra defensieve maatregelen genomen werden.

Het lijdt geen twijfel dat de mensen in Middelburg via hun heer, grootbaljuw van Brugge en het Vrije, via verordeningen, handelaars, passanten, verhuizers ... heel goed op de hoogte waren van wat er in het land gaande was. Ook moeten daar in 1564 de calvinistische voorvechter Rutger van Boetzelaer en zijn echtgenote Agnes van Belle in opspraak gekomen zijn, zodat door het bestuur van het Vrije een gerechtelijk onderzoek naar hen werd ingesteld op verdenking van ketterij [16].
In februari 1565 werd de parochie dan in het openbaar geconfronteerd met ketterij: een man uit Heist, Laureys van Moerdyke, riep tijdens de processie "énormes et blasphématoires propos et parolles ... du sainct sacrament de l'eucharistie", grove en godslasterlijke uitlatingen en woorden tegenover het heilig sacrament der eucharistie. Hij werd daarvoor opgepakt en bestraft [17].

Lang niet zelden waren de predikanten van de nieuwe leer verlopen Rooms-katholieke geestelijken. Zo iemand was Adriaan van Malderghem, voormalig kapelaan en pastoor van Ursel. Na zijn afzetting wegens concubinaat en calvinistische gezindheid, werd hij een tijdlang onder de hoede genomen van pastoor Tuerlinck van Oostwinkel, die op 23 augustus 1566 zélf het voortouw nam voor een beeldenstorm in zijn kerk [18].

Na vele omzwervingen langs Antwerpen, Vianen (de thuisbasis van Brederode), Vlaardingen, Bassevelde, Eeklo, en uitwijking naar Engeland, werd van Malderghem in augustus 1568 gesignaleerd binnen de heerlijkheid Middelburg, meer bepaald op de wijk Ten Ackere nabij Aardenburg. Terwijl daar de hoogmis bezig was, kon baljuw Provoost van Middelburg hem op 8 september vatten in een particulier huis, waar hij een clandestiene bijeenkomst van heretieken leidde. Van Malderghem werd aangehouden en na een korte hechtenis in het kasteel van Middelburg, overgebracht naar de stadsgevangenis te Brugge. Bij de verhoringen viel de naam van Jan de Backere uit Bassevelde, die daardoor eveneens werd opgepakt.
Op 5 november 1568 werd Adriaan van Malderghem op de Burg van Brugge levend verbrand, de Backere werd opgehangen [19].

Alva en de Bloedraad

Margareta van Parma meldt de uitbarstingen van religieus fanatisme overal te lande aan Filips II, die daarop de hertog van Alva aan het hoofd van een leger naar de Nederlanden zendt om orde op zaken te stellen en opstand en ketterij uit te roeien. Bij zijn aankomst te Brussel in augustus 1567 was de lokale hoge adel er al grotendeels in geslaagd de toestand te normaliseren. Toch werd de maand nadien een bijzondere rechtbank ingesteld, de beruchte Raad van Beroerten, algauw de Bloedraad genoemd, met als doel ieder die naar ketterij en rebellie neigde te vervolgen en te bestraffen. De beroemdste

Ketterverbranding. Gravure van Jan Luycken in Van Bracht *Het Bloedig Tooneel of Martelaers Spiegel* ..., Dordrecht, 1660. Voorgesteld is de terechtstelling van Antoon Ysbaarts in Tielt in 1573.

slachtoffers daarvan werden de graven van Egmont en van Hoorne, beiden op 5 juni 1568 te Brussel onthoofd omdat ze te lankmoedig tegen de opstandelingen waren opgetreden.

Willem van Oranje had al in april 1567 de Nederlanden verlaten. Hij zou de grote leider worden van de strijd, niet zozeer gericht tegen Filips II maar tegen Alva, de IJzeren Hertog. De slag bij Heiligerlee in Groningen, geleid door Lodewijk van Nassau, wordt (gemakshalve, want het jaar voordien was er al de slag van Oosterweel bij Antwerpen) als het begin van de Tachtigjarige Oorlog beschouwd. Met een onderbreking tussen 1609 en 1621, het zgn. Twaalfjarig Bestand, zou die duren van 1568 tot 1648.

Reeds onder keizer Karel waren vele protestanten uitgeweken; door de terreur van Alva zochten nog eens duizenden geloofsgenoten hun heil in de vlucht, vooral naar Engelse en Duitse havensteden. Van daaruit steunden ze de vorming van een vloot, die zich aanvankelijk in stand hield met kaapvaart op de Noordzee en met landgangen, strooptochten in de kustdorpen en de Zwinstreek. Deze "watergeuzen" werden door Willem van Oranje verenigd om tegen Spanje te strijden ter ondersteuning van een landleger. Door de Engelse koningin Elisabeth gedwongen hun basis Dover te verlaten, arriveerden ze op 1 april 1572 eerder door toeval bij het Zuid-Hollandse Brielle, dat ze met weinig moeite veroverden. Drie weken later, op 22 april, werd Vlissingen ingenomen, kort daarop Veere en Arnemuiden. In de volgende maanden kozen alle Hollandse en Zeeuwse steden op enkele w.o. Amsterdam en Middelburg na, uit overtuiging óf uit angst voor de

watergeuzen, de zijde van Oranje. Die slaagde erin zich tot gouverneur van Holland, Zeeland en Utrecht te laten uitroepen.

Had de hertog van Alva in het binnenland de situatie behoorlijk onder controle door legerafdelingen in de garnizoensteden te vestigen en opstandige steden te ontzetten, algauw zou blijken dat het gevaar vanop het water dreigde. Geen enkele kusthaven in de Lage Landen was immers nog in handen van de Spaanse heerser.
In Alva's leger van 50 à 60.000 man dienden hooguit 10.000 Spanjaarden, de rest waren overwegend huursoldaten uit Duitsland en de Nederlanden. Wegens de slechte bevoorrading en het uitblijven van de soldij gingen vanaf 1572 hele bendes huurlingen het platteland afstropen, zodat velen sympathie kregen voor de zaak van de geuzen; tegelijk zochten massa's mensen, vooral zij die het betalen konden, hun toevlucht in de veiliger steden.

De hertog van Medina Cæli
en de eerste geuzenlandgang in Middelburg

In feite was de godsdienstoorlog toen al een politieke oorlog tegen de Spaanse dwingelandij geworden, belichaamd door de hertog van Alva. Zijn schrikbewind leidde tot een nagenoeg algemene en niet meer te bedwingen opstand. Ook koning Filips II zag dat in en zond, om hem te vervangen, don Juan de la Cerda, hertog van Medina Cæli, naar de Nederlanden waar hij, nog tijdens Alva's aanwezigheid, in juni 1572 aankwam.

In mei 1572, enkele weken na de inname van Vlissingen, stelden de geuzen de stad Brugge en het Vrije voor met hen samen te spannen tegen Alva en de Spanjaarden, met daarbij het dreigement van brandstichting en overstroming indien zij dit niet zouden inwilligen [20].
Hoe sterk en zelfzeker ze zich voelden, bleek toen op 11 juni 1572 de vloot van Alva's opvolger, de hertog van Medina Cæli, het Sluissche Gat opvoer en prompt door Ewout Pieterszoon Worst met twaalf oorlogsschepen werd aangevallen. Een deel van de Spaanse schepen ging verloren, een Portugese koopvaardijvloot die in het kielzog van de Spanjaarden was gevolgd, werd geënterd en de buit verkocht [21].

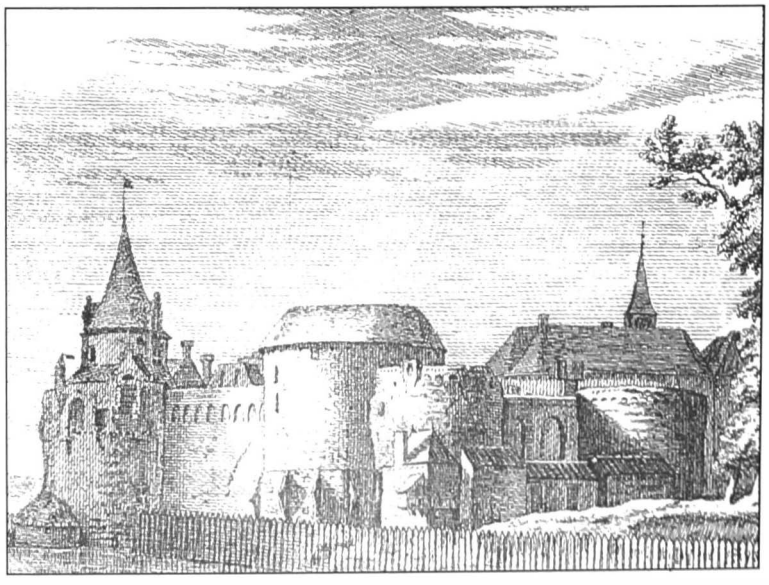

Het kasteel van Sluis, 18de-eeuwse gravure (Uit Stockman en Everaers: *Versterckt Zeeland*, 1999).

De hertog zelf was met zijn schepen ontkomen in de haven van Sluis en zocht ijlings zijn toevlucht op het kasteel. Van daaruit reisde hij op 14 juni af naar Brugge en twee dagen later, vergezeld van enkele Brugse notabelen en van Gilbert d'Ongnies, broer van de heer van Middelburg en bisschop van Doornik [22], naar Gent. Bij hun terugkeer uit Gent namen een aantal van die begeleiders hun intrek op het kasteel van Middelburg. De watergeuzen, die dat blijkbaar vernomen hadden, vielen op 19 juni tussen 4 en 5 uur 's morgens met een paar honderd man Middelburg binnen om gijzelaars te nemen. Daar ze echter zonder zwaar geschut waren uitgetrokken, bood het kasteel voldoende weerstand. Uit ongenoegen roofden ze dan een veertiental paarden van Filips van Ongnies en van zijn schoonzoon Richard van Merode [23], wiens echtgenote Margareta op het kasteel nog maar pas bevallen was van hun dochter Johanna.

Op het kerkhof werd Vincent de Backere, pastoor en cantor van het kapittel van Middelburg en tevens deken van het district Aardenburg, gearresteerd. Om te beletten dat hij de kerkklok zou luiden, knevelden ze hem in zijn huis, dat geplunderd werd, evenals het huis van kanunnik d'Hooghe, aan wie we het relaas over al deze gebeurtenissen te danken hebben.
Ook op straat werden enkele mensen bedreigd. Nabij of in zijn logement in herberg De Zwane in de Rentestraat troffen de geuzen Simoen Uutenhove uit Ieper aan, een boogschutter in Spaanse dienst onder Filips van Ongnies. Om aan zijn belagers te ontsnappen, vluchtte hij naar de zolder en schoot hij één van hen door het hoofd. Daarop werd de herberg, een nieuwgebouwd huis, gedekt met tegels en eigendom van Niclaes Waelens [24], in brand gestoken. Zo kregen ze Simoen Uutenhove toch te pakken en voerden ze hem mee naar Vlissingen [25].

Er zijn geen aanwijzingen dat het clarissenklooster bijzonder te lijden had van de inval. Toch werd wellicht rond die tijd, als we mogen voortgaan op een handgeschreven kroniek over het klooster, de biechtvader van het sticht, pater Jan Fabelaer, door de geuzen opgepakt en van een brug in het water gegooid omdat hij in een preek al te vinnig tegen de ketters tekeer was gegaan. Van die val was hij *soo van binnen gequest ... dat hij daer van gestorven is.* Dat *den genen die dit faict gedaen heeft* naderhand in Gent werd opgehangen, werd min of meer als een straffe Gods gezien [26].

Na een verkenningsexpeditie op 12 juli 1472 in het schaars bevolkte Aardenburg, palmden de geuzen - zowat 1400 Engelsen en 600 Fransen, plus een 400-tal Waalse en Vlaamse opstandelingen - vier dagen later het stadje in. Van daaruit ondernamen ze in de volgende dagen twee aanvallen op Sluis, waar Filips van Ongnies echter versterking gekregen had en hen kon afslaan. Meer succes had de aanval op een Spaans transport nabij Ursel, waarbij ze 23 stukken artillerie buit maakten. Een tocht naar Brugge met de bedoeling de stad binnen te geraken, was dan weer een vergeefse onderneming. De geuzen vertrokken uit Aardenburg op 25 juli, na het beroven van de bevolking en het weghalen van de klokken uit de toren [27].

Van die tribulaties vinden we in de stadsrekening van Middelburg over het jaar 1572 enkele sporen[28]. Zo gingen burgemeester Lieven Maes en schepen Jan van den Walle in juli naar de algemene vergadering van het Vrije van Brugge, waar uiteraard de recente gebeurtenissen besproken werden. Griffier Joos De Rave trok twee keer naar Gent voor onderhandelingen betreffende de *contibutie bij die van Ardenburch verzocht ter cauze van costen vande soldaten al daer in garnizoene ligghende*; om dezelfde reden waren de

griffier en de burgemeester ook op missie naar Brugge. Middelburg had ook ingestaan voor een aantal arbeidskrachten, in augustus naar Brugge gezonden ten dienste van het Spaanse leger. Die *pionniers* waren daarvoor zowel *inde Valcke* te Middelburg als bij cipier Steperare in Brugge getrakteerd.

Requesens

De hertog van Medina Cæli bleef nauwelijks anderhalf jaar in de Nederlanden. Naar Filips' oordeel liet hij zich te zeer beïnvloeden door de lokale adel, zodat in 1573 een nieuwe landvoogd gestuurd werd, don Luis de Requesens, die op 17 november in Brussel arriveerde. Zijn gematigd optreden, met o.m. de afschaffing van de Raad van Beroerte en de 10de penning-belasting, kon evenmin als de vredesonderhandelingen die in 1575 in Breda werden gevoerd, de situatie keren. Het zwakke punt bleef immers de religie.

Inmiddels was Spanje, dat in het Middellandse-Zeebekken ook oorlog voerde tegen de islam (met de fameuze slag van Lepanto, 1571), door de enorme militaire uitgaven in 1575 bankroet. Als Requesens op 1 maart 1576 onverwacht sterft, ontstaat in de Nederlanden een machtsvacuüm. Overal slaan de sinds lang niet meer betaalde Spaanse soldaten aan het muiten, en dat speelt in de kaart van Willem van Oranje, van wie ook in de zuidelijke Nederlanden verwacht wordt dat hij het tegen de vreemde troepen zal opnemen.

De pacificatie van Gent

In Gent onderhandelen vanaf 19 oktober 1576 afgevaardigden van de Staten-Generaal om tot vrede te komen binnen de Nederlanden. Over zaken zoals het wegzenden van de vreemde soldaten en het schorsen van de plakkaten raakte men het zonder moeite eens; de eigenlijke godsdienstvrijheid, i.c. voor de katholieken, en de erkenning van de landvoogd die in opvolging van Requesens zou gezonden worden, bleven heikele punten, ook voor de Raad van State, die de bepalingen moest bekrachtigen. Daarom werd overeengekomen dat in Holland en Zeeland de gereformeerde godsdienst publiekelijk mocht uitgeoefend worden en de godsdienstaangelegenheden pas later definitief te regelen. Op 8 november werd de pacificatie getekend. Vier dagen eerder was in Antwerpen de 'Spaanse furie' uitgebroken: Spanjaarden plunderden er meedogenloos de huizen, vermoordden er ieder die in de weg liep en brandden hele buurten plat ...

Middelburg 1576 - 1577

De rekeningen van stad en heerlijkheid Middelburg over 1573, '74 en '75 ontbreken helaas. Vermoedelijk waren het betrekkelijk rustige jaren, maar de rekening van 1576 wijst uit dat men er zich toch terdege voorbereidde op mogelijke onlusten [29].

Zo gaan in 1576 en '77 baljuw Joos Provoost, burgemeester Jacob Daneels en Lieven Maes geregeld naar de algemene vergadering van het Brugse Vrije, waar de beveiliging tegen de opstand het belangrijkste gespreksonderwerp is.
Op *St. jacob ende Ste Chiroffels daghe*, 25 juli, en op *Ste Lauwereins daghe*, 10 augustus 1576, had men binnen de heerlijkheid *monsteringhe*, wapenschouwing gehouden. De bewoners van de parochie Moerkerke die daarvoor waren opgekomen, werden

bij Jan Colins, herbergier *te Leeskins*, getrakteerd. In de loop van augustus hield hoofdman Lievien Lootin twee keer wapenschouwing in Middelburg. Om zo nodig alarm te kunnen blazen, was bij Jan van Gheldere een *trompe* gekocht *omme te trompene ende blazene upde kercke deser stede*; Jan Bus, *bussemaker* uit Brugge, leverde daarvoor ook nog een trompet, waarvan de kerk de helft zou betalen.
Waarom de baljuw, schout en griffier van de Zale van Ieper in Middelburg vertoefden en met de plaatselijke magistraat aanzaten bij een banket in de *Gouden Leeu* van Cornelis Zoorghe, blijft vooralsnog een open vraag.

Er was in elk geval ook nog jolijt en vertier in het stadje: er was het trouwfeest van Margriete, *tcamer joncwijf* van mevrouw d'Ongnies, op 1 mei 1577 waren de Sluise rederijkers te gast in Middelburg en in de zomer had de eigen *retorijcke camere deser stede* nog een *zeker spel* opgevoerd. Ook de nering ging gewoon haar gang: Pieter de Scermere uit Maldegem timmerde op de Grote Markt *den grooten vischbanc.*

Hun heer, Filips van Ongnies, droegen de Middelburgnaren kennelijk een goed hart toe: zij boden hem 50 pond groten aan *voor eene gratuiteijt ende dancbaricheit vanden goeden jonste ende affectie bij mijnen heere de voornoemde laeten betoocht in de voorgaende troublen*, waarmee wellicht verwezen wordt naar de voorvallen van 1572.

Don Juan van Oostenrijk

Op 3 november 1576, één dag voor in Antwerpen de Spaanse furie losbrak, vijf dagen vóór in Gent de Pacificatie zou getekend worden, arriveerde in Luxemburg de opvolger van Requesens, don Juan van Oostenrijk, de held van Lepanto, een bastaardzoon van keizer Karel en dus halfbroer van Filips II. De vertegenwoordigers van de Nederlandse gewesten, die zich sinds september 1576 als een eigenmachtig regeringsorgaan opstelden, zouden hem als landvoogd erkennen indien hij met de pacificatie zou instemmen. Hij onderschreef ze op 12 februari 1577. Enkele dagen later zou het traktaat als Eeuwig Edict worden afgekondigd. De trouw aan het katholicisme en het verbod van de protestantse godsdienst die erin bedongen waren, zagen de Staten van Holland en Zeeland echter als een schending van de pacificatie.

Don Juan zette de kettervervolging inderdaad verder; hij nam in juli de citadel van het rebelse Namen in, viel Antwerpen aan en zorgde ervoor dat opnieuw Spaans legervolk naar onze gewesten overkwam. Daarmee toonde hij zich eerder een vijand van de Nederlanden, wat ertoe leidde dat de Staten-Generaal een broer van de Duitse keizer en neef van Filips II, de 19-jarige Matthias van Oostenrijk, aanzochten om landvoogd der Nederlanden te worden. Hij aanvaardde en nam zijn ambt op in januari 1578; hij zou echter geheel overvleugeld worden door Willem van Oranje, die hem als luitenant-generaal zou bijstaan.

Machtsgreep in Gent

Op 28 oktober 1577 brak in Gent een volksoproer los van Oranje-aanhangers en calvinisten, met aan het hoofd Frans van de Kethulle, heer van Ryhove; drie dagen later werd er in navolging van wat zich eerder in Brussel had afgespeeld, een Raad van Achttien geïnstalleerd, geleid door Jan van Hembyze. Gent werd aldus een calvinistisch bolwerk van waaruit alles wat Spaans en katholiek was fanatiek bestreden werd. Dendermonde

en Kortrijk sloten zich gewillig bij de revolutionaire beweging aan, andere Vlaamse steden werden er onder militair machtsvertoon toe gedwongen.

Zo Brugge op 20 maart 1578. In de nieuwe magistraat die er zes dagen nadien werd geïnstalleerd, hadden ook katholieken zitting, wat erop wijst dat men er de kerk in het midden wenste te houden, maar ook economische belangen speelden daarbij mee. Zo was daar bv. nog steeds de Spaanse Natie gevestigd. Dat belette niet dat tal van katholieke notabelen en hun gezinnen werden uitgewezen en zo'n 54 leden van de Spaanse Natie de stad verlieten [30]. Nadat er op 25 september 1578 een beeldenstorm uitbrak [31], werd de katholieke eredienst binnen de stad opgeschort. Eerst op 9 november nadien zou er een "religievrede" afgekondigd worden, die o.m. inhield dat de calvinisten in iedere parochie waar ze aanhang hadden, een bidplaats konden vorderen. De magistraat van het Vrije nam die religievrede pas midden mei van het volgende jaar aan, niet zozeer uit overtuiging maar onder druk van hogerhand [32].
Tegen die tijd was over nagenoeg heel Vlaanderen de calvinistische gemeenschap al grondig georganiseerd rond vijftien regionale classes of vergaderingen [33].

Respu ende nietdeughen

In maart 1578 stelde de magistraat van het Vrije namens aartshertog Matthias van Oostenrijk een kapitein aan op het kasteel van Sluis: Jacob De Groeve. Hij kreeg er 50 manschappen ter beschikking [34]. Dezelfde magistraat had op 7 maart beslist dat alle onderhorige besturen en kerken een inventaris dienden op te maken van hun zilverwerk en juwelen, die dan moesten ingeleverd worden in het landhuis van het Vrije. De opbrengst ervan zou dienen voor een verplichte lening tot onderhoud van het Staatse leger [35].

Met Brugge en Sluis in handen van de calvinisten, kon het niet anders of men voelde ook in Middelburg hun hete adem in de nek. De stadspoorten werden er versterkt en de draaibomen hersteld. Vooral aan de zuidpoort besteedde men veel zorg: ze werd voorzien van een winket en een nieuw slot. Voor de betaling van de twee mannen die 's nachts met hun trompet de wacht hielden op de kerktoren om zo nodig alarm te blazen, zouden de heerlijkheid, de parochie, het kerkbestuur en de Sint-Sebastiaansgilde elk voor een vierde deel instaan.

Al die maatregelen konden Middelburg echter niet vrijwaren van de rebellen en hun geweld. In mei 1578 [36] kwamen omtrent het middaguur achttien Gentenaren, begeleid door een *nieweerd* van Middelburg, via Sint-Laureins naar Middelburg afgezakt. Ze vielen er het Clarissenklooster binnen en gingen er aan het plunderen. Nog dezelfde dag en 's anderendaags kwamen ook *respu ende nietdeughen* uit Eeklo met bijlen en zakken het stadje binnenvallen om klooster en kerk te beroven, maar dat kon verhinderd worden: het stadsbestuur zond baljuw Provoost met één van de Gentenaren naar hun kapitein in Gent, die beweerde geen order voor een inval in Middelburg gegeven te hebben; wél had hij een stel van zijn manschappen op hun aandringen toegestaan eropuit te trekken, goed kome het uit. De kapitein gaf baljuw Provoost een brief mee waarin de soldaten aangemaand werden naar Gent te keren. Misnoegd omdat ze hun slag niet hadden kunnen slaan, maakten de Eeklonaars in herberg de Zwaan en elders nog 46 pond 4 schellingen parisis verteer alvorens ze Middelburg onder roepen en schelden verlieten. De kosten werden naderhand door het kerkbestuur aan de waarden vergoed.

In juni en oktober daarop moest Middelburg op last van het Vrije een vijftal paarden leveren om mee in te staan voor de landsverdediging; die paarden keerden naderhand naar Middelburg terug [37].
Adolph Jacobs, *post ende courrier van Brugghe*, was verscheidene keren door het Vrije naar Middelburg gestuurd met berichten voor de heer van Oignies en voor van Thielcke, de opperkapitein op het kasteel. Deurwaarder Pieter Bertins [38] werd behalve voor zijn moeite en nauwgezetheid *ghedaen int sluuten ende opendoen van de drie barrieren deser stede*, ook vergoed *over zijn goet debvoir ghedaen int voyaigieren bij daghe ende nachte* naar Brugge en elders gedurende de tijd dat *zekere compaegnien van soldaeten int quartier waeren treckende van deen prochie in dandere*. Ongetwijfeld was het zijn opdracht informatie in te winnen omtrent troepenbewegingen en mogelijke inkwartiering.

Man met paard. Studie van Antoon Van Dyck (Firenze, Uffizi).

De duivel ontketend

In maart 1579 werden de Middelburgse baljuw, burgemeester en griffier, samen met hoofdman Elooi Blauvoet naar Eeklo uitgenodigd om er samen met de afgevaardigden uit andere naburige dorpen de lichting van ruiters en voetvolk te bespreken; ze zouden ingezet worden om de streek te verdedigen tegen de *foullen*, de strooptochten van soldaten [39]. Om ongeregeldheden zoals die in Middelburg en elders voorgevallen waren in de toekomst te verhinderen, wierf het bestuur van het Brugse Vrije in het voorjaar van 1579 vier compagnieën van elk 200 man voetvolk aan en twee compagnieën ruiters van 60 man [40]. Op 1 mei werden een vijftigtal manschappen onder het bevel van Jacques van Rijswijck in Middelburg geïnstalleerd; ze werden door de magistraat getrakteerd in herberg 't Schaek. Op de dag van de wapenschouwing kregen van Rijswijck en de luitenant en enige officieren van de kapitein van Sluis een banket aangeboden in herberg Sint-Joris [41].

Omstreeks de middag van zondag 14 juni werd Aardenburg overrompeld door een troepenmacht uit Gent onder leiding van Joos de Hondt, gewezen herbergier in Aardenburg; in de Mariakerk gingen ze aan het breken en roven [42].
Binnen de kortste keren was men daar in Middelburg van op de hoogte, en om de Gentenaren niet uit te dagen gaf van Rijswijck bevel het luiden van de klok voor de vespers te staken. In de kerk van Middelburg zouden vanaf dan tot in juni 1587 geen vespers of getijden meer gezongen worden, want de dag daarop vroegen de priesters aan Filips van Ongnies en aan kanunnik d'Hooghe de toestemming om Middelburg te verla-

ten [43]. Met hun *winnynghe*, al wat ze dragen en meedoen konden, trokken ze naar Brugge of elders waar ze zich veilig achtten.

In de nacht van 15 op 16 juni kwamen via Waarschoot nog tal van Gentenaren naar Aardenburg over. Op dinsdagmorgen 16 juni stonden ze met een paar honderd man voor de poorten van Middelburg en verzochten de stad binnengelaten te worden, naar hún bewering om die te helpen verdedigen tegen de malcontenten [44] die een aanval op Middelburg hadden gepland. Omdat ze geen bevelbrief voor hun onderneming konden voorleggen, weigerde van Rijswijck hen de toegang tot de stad en ging met Filips van Ongnies overleggen wat er moest gebeuren [45]. Twee Gentse kapiteins en een sergeant-majoor werden op het neerhof van het kasteel toegelaten, waar hen duidelijk werd gemaakt dat Middelburg voldoende weerbaar was zónder hun hulp en dat ze er zonder lastbrief niet in kwamen. Met de belofte aan Filips van Ongnies zijn eed gestand te doen, begeleidde van Rijswijck de Gentenaren naar de oostpoort, maar onderweg troffen ze een grote groep inwoners van Middelburg, die vroegen welke beslissing er getroffen was. De Gentenaren antwoordden dat ze de stad niet binnen mochten en vroegen toen zelf naar de mening van de bevolking daarover. De mensen, waaronder enkele notabelen, gaven te kennen dat ze de soldaten, mits ze geen kwalijke bedoelingen hadden, wel zouden toelaten binnen de muren. Van Rijswijck, die een eind voorop was, werd erbij geroepen, maar liet zich niet overhalen: hij volgde de orders van Filips van Ongnies. Wel was hij bereid met hen mee te gaan naar het kasteel, waar ze zelf hun argumenten aan de heer kenbaar konden maken. Joos de Rave, de griffier van Middelburg, verklaarde namens de bevolking dat ze de Gentenaren liever in goede verstandhouding zouden binnenlaten dan dat dit met geweld zou gebeuren. De heer van Middelburg wees hen op het risico dat ze daarmee namen. Onder druk van de bevolking stond hij dan toe dat evenveel soldaten als van Rijswijck manschappen had, het stadje binnen zouden komen. De sergeant-majoor beloofde zich daaraan te houden; zijn manschappen zouden in Middelburg in garnizoen blijven en samen met die van Van Rijswijck Middelburg helpen verdedigen. Filips van Ongnies kreeg daarbij de verzekering dat men hem noch de bevolking van Middelburg enigerlei kwaad of schade zou berokkenen. Zo verklaarde de heer van Middelburg zich uiteindelijk akkoord, en met een handdruk gingen beide mannen uiteen.

Het draaide echter helemaal anders uit dan overeengekomen. Toen een zestigtal Gentenaren binnen de stadsmuren waren, werd van Van Rijswijcks mannen de eed geëist dat ze niets tegen hen zouden ondernemen. Daarop werden, tegen de beloftes in, de stadspoorten geopend en viel de hele Gentse troepenmacht Middelburg binnen en ging er aan het roven en plunderen in kerk en klooster. Deuren en sloten werden verbrijzeld, de klokken, doopvont, altaren en het doksaal vernield; wat waarde had werd meegenomen, boeren uit de omgeving werden gedwongen de buit weg te voeren. Van Filips van Ongnies werden negen paarden gestolen. Sommige plunderaars liepen of reden door de straten van Middelburg met kerkgewaden om.

Dat alles gebeurde onder de ogen van de heer van Middelburg en van kanunnik d'Hooghe, die het onterende schouwspel vanop het kasteel konden zien. Daar waren vóór de middag ook de kloosterzusters met al wat ze dragen konden heengevlucht. Filips van Ongnies had hen begeleid naar de "witte kamer" waar ze het verloop van de gebeurtenissen konden afwachten. Nog tal van andere inwoners van het stadje zelf en daarbuiten hadden, elk met zijn hebben en houden, op het kasteel een onderkomen

Plundering van een kerk (Uit Joos de Damhoudere, *Practycke ende Handboec in criminele Zaken*, Leuven, 1555).

gevonden, zodat de grote zaal er meer dan halfvol stond met koffers en pakken. Van Rijswijck had eerder, om de heer van Middelburg te beschermen, zes soldaten op het kasteel geposteerd.

Terwijl de plunderingen aan de gang waren, liet Filips van Ongnies zijn kok Louis van de Steene aan een touw door het keukenvenster van het kasteel naar beneden; met de brief die hij bij zich had, bestemd voor het bestuur van het Vrije, slaagde die erin de beide grachten over te zwemmen en te ontkomen.
De compagnie van Van Rijswijck was inmiddels gesommeerd, zonder haar bevelhebber, Middelburg te verlaten.

Rond één uur na de middag trokken de Gentenaren naar het kasteel, sommigen te voet, anderen met eigen of met de gestolen paarden. Eén van hen had de trompet van de torenwacht bij zich. Schreeuwend dreigden ze ermee dat er nog wel twee of drie afdelingen te paard in aantocht waren, en vanop de brug eisten ze dat de heer van Middelburg hen te woord zou staan. Die verzocht hen vanuit een raam boven de poort de brug te verlaten, maar enkelen traden naar voren, zoals Aernoudt, de waard van 't Gouden Hooft in de Burgstraat te Gent en voordien kok van Ferdinand de la Barre, de afgezette grootbaljuw van Gent; een zekere La Croes, een man met een stijf been en lang, geknoopt haar; Joos de Hondt en nog anderen. Volgens pastoor d'Hooghe was ook Van Rijswijck daarbij, maar in dat geval wellicht als gijzelaar. Ze eisten toegang tot het kasteel omdat zich daar nog meer soldaten zouden ophouden, wat ze wilden controleren. Ook moest de schuit op de kasteelgracht tot zinken gebracht worden. Dat deed Nicolaas, de portier, die ze nadien gegijzeld hielden.
Filips ontkende dat er soldaten op het kasteel waren, maar alleen eigen personeel en mensen uit Middelburg. Tegen La Croes, die hij kende, sprak hij zijn ontgoocheling uit: die scheen vergeten dat hij hem en zijn broer eertijds goede diensten had bewezen. Maar La Croes antwoordde dat hun kapitein het kasteel wenste te inspecteren. Daarop werden twee schoten naar Filips van Ongnies afgevuurd, die echter insloegen op de muur vlak naast het raam.

Toen werd het één Gentenaar toegestaan het kasteel te betreden, maar ze kwamen met twee, een sergeant en een jonge luitenant. Deze laatste stootte de heer van Middelburg zo hevig met de vuist tegen zijn borst, dat hij wankelde en bijna achteroverviel. Na inspectie van de zaal keerde de sergeant terug en verliet hij samen met zijn kompaan het kasteel, dreigend dat ze de stad in brand zouden steken.

Beslist met de bedoeling al het waardevolle op het kasteel buit te maken, stonden de Gentenaren enkele uren nadien weer voor de poort met de eis er binnengelaten te worden. Van het Vrije was er ondertussen nog geen bericht of hulp gekomen. Uit vrees voor de brand waarmee ze bleven dreigen en op hun woord dat ze God vreesden, geen schade zouden aanrichten, niets roven en ander fraais, liet Filips hen dan toch op het kasteel toe, hoewel daar voldoende provisie was om de belagers nog een hele tijd te weerstaan. Met Hans, zijn palfrenier, deed hij de poort open en liet hij de valbrug neer.

Van zogauw de Gentenaren binnen waren, werd kanunnik d'Hooghe door één van hen bij de arm gegrepen en werd hem naar de kerkjuwelen gevraagd. De pastoor zei dat die op last van het Vrije waren ingeleverd en wilde hem als bewijs de inventaris voorleggen. Papieren interesseerden hem niet, hij eiste de sleutel van de bewaarplaats van de kerkgoederen op het kasteel en drong er samen met een kapitein binnen. Ze stalen er drie vergulde kelken, een ciborie en andere gewijde vaten en braken die in stukken om ze in hun kleren te kunnen verbergen. De pastoor kreeg het bevel daarover tegen de anderen te zwijgen en werd bovendien nog zo'n drie pond groten lichter gemaakt.
De twee lieten de ornamenten en het lijnwaad van de kerk en van de Heilig Kruisgilde aan hun opperkapitein Aernoudt zien, gaven hem de sleutel van de bergplaats, gooiden de met zilver beslagen ceremoniestok van de cantor door het venster naar de soldaten die nog bij de brug stonden en ontkwamen zo met hun buit uit het kasteel.

Op verzoek van de heer van Ongnies had kanunnik d'Hooghe de met zilver beslagen Kruisrelikwie in een beurs in zijn broekzak geborgen. Vrezende gefouilleerd te worden, gebaarde de pastoor dat hij moest gaan plassen en ging daarbij naar de open plek tussen kapel en zuidertoren, waar hij de relikwie in de netels duwde. Ze zou er bijna drie maanden blijven liggen en werd naderhand door ontvanger Elooi Blauvoet naar Brugge in veiligheid gebracht.

Sebastiaan Vranx: Plundering van een dorp (Rotterdam, Museum Boijmans Van Beuningen).

De burgers van Middelburg en de landslieden werd het toegestaan hun goed, voor zover dat nog niet gestolen was, weg te brengen. De soldaten trokken ook naar de vertrekken waar de zusters een onderkomen hadden gekregen. De talrijke habijten uit hun kapel werden er op twee hopen gegooid, en daarover moest kanunnik d'Hooghe dan het lot werpen. Hij weigerde, zodat de lekenbroeder van het klooster het dan moest doen.

Inmiddels waren de heer van Middelburg en kapitein van Rijswijck gearresteerd.
Eens de hele bende het kasteel binnen was, bleef niets meer gespaard: de wijnkelder, kamers, koffers en kasten, alles werd opengebroken en meegegraaid: zilverwerk, kleren en geld van de kasteelheer en al wat niet te heet of te zwaar was, ongeacht aan wie het toebehoorde. Zelfs de echtgenote van Filips van Ongnies, die ziek te bed lag, werd ervan gelicht; het bed, het linnengoed, tot de kleren toe die ze aanhad, werden geroofd. Ze is daarop naar het huis van ontvanger Blauvoet gevlucht en vandaar naar Brugge vertrokken.
Ook de clarissen, die hun heil gezocht hadden ten huize van de griffier, namen de wijk naar Brugge, waar ze konden intrekken bij de grauwzusters van Aardenburg in de Carmersstraat, maar ook vandaar werden ze algauw verdreven [46].
Later op de dag kon pastoor d'Hooghe uit het kasteel wegraken; al zijn hebben en houden - meubelen, bedden en dekens, kleren en linnengoed, wel tweehonderd pond tinwaar - achterlatend. Met alleen de kleren die hij aan zijn lijf had, trok ook hij met meester Pieter Foutier en de vrouw van Joos de Raeve naar Brugge.

Omtrent middernacht spanden de Gentenaren Filips van Ongnies' eigen wagen in en voerden hem en kapitein van Rijswijck daarmee naar Gent, waar ze de stadsgevangenis gingen delen met o.m. Karel de Croy, prins van Chimay, de bisschoppen van Brugge en Ieper en de jongste broer van kardinaal Granvelle.
Filips zou er bijna twee en een halve maand verblijven. Vanuit Brugge werd bij het Gentse stadsbestuur zijn vrijlating bepleit, waarbij als argumenten Filips' kalme houding te Middelburg sinds de onlusten, zijn hoge leeftijd en ziekelijke toestand - hij leed aan jicht - en het grote verlies dat hij had geleden, werden aangehaald, evenals het feit dat hij toch hoogbaljuw van Brugge was en eigenlijk uit het rechtsgebied van het Brugse Vrije was weggehaald [47]. Wellicht heeft ook Willem van Oranje, met wie van Ongnies nog aan het hof van keizer Karel te Brussel had verbleven, voor hem ten beste gesproken. In elk geval was het met niemand minder dan de prins van Oranje dat Filips op 1 september 1579, in diens koets naar Brugge reisde om er enkele dagen later de wetsvernieuwing bij te wonen. Om hem te begeleiden was vanuit Middelburg een delegatie met o.m. baljuw Provoost en Elooi Blauvoet naar Gent getrokken [48]. Filips zou, naar pastoor d'Hooghe had vernomen, in Brugge zeer warm onthaald zijn. Toch moet het voor hem bitter geweest zijn dat nu ook de nieuwe magistraat van het Vrije van calvinistische strekking was.
Na zijn bevrijding nam Filips van Ongnies ongetwijfeld zijn intrek in zijn huis De Lombard in de Langestraat te Brugge.

Na de plunderingen van 16 juni 1579 bleef kapitein de Hondt nog drie en een halve maand in garnizoen op het kasteel van Middelburg. Binnen die tijd ging geen dag voorbij zonder dat de inwoners er door de bezetters werden lastiggevallen, terwijl ook het omliggende platteland door hen werd afgeschuimd. Een uitgelezen doel daarvoor was de nabijgelegen abdij van Zoetendale. Bovendien moesten de Middelburgnaren instaan voor het onderhoud van de soldaten. Zo werd op 28 juni geëist dat ze 100 hoed tarwe

zouden aanbrengen *tot ammonitie vanden casteele*. Toen bij eenzelfde vordering een paar weken later de levering uitbleef, werden enkele hoofdmannen en notabelen van Middelburg als gijzelaars genomen. Joos de Hondt kreeg daarvoor een reprimande vanwege de magistraat van het Vrije en werd gesommeerd zowel Middelburg als Aardenburg te verlaten [49].

Pas eind augustus werd door het Vrije serieus overlegd omtrent maatregelen, maar eerst nadat op 29 september een delegatie van de magistraat met kapitein Zonnevelt naar Middelburg werd gestuurd *omme te hoorene de informacien ten laste van capiteijn Joos de Hondt* [50], terwijl ook Willem van Oranje was aangezocht om de Hondt uit zijn functie te ontzetten [51], verlieten hij en zijn manschappen op 1 oktober Middelburg. Ook daarna nog, met name op 26 en 27 oktober, was in opdracht van de Vier Leden van Vlaanderen Frans de Meester, de pensionaris van Brugge, in Middelburg om er te informeren naar de Hondts optreden [52]

Twee dagen na het vertrek van kapitein de Hondt, op 3 oktober 1579, kreeg Middelburg al een priester toegewezen, de Brugse minderbroeder (en confrater van de fameuze Cornelis Adriaensen van Dordrecht) Franciscus Everaert, een begaafd prediker, naar wiens sermoenen het volk op zon- en feestdagen van uren in 't ronde kwam luisteren.

In die situatie kon kanunnik d'Hooghe, die zoals gezegd op 16 juni naar Brugge was gevlucht, eveneens naar Middelburg terugkeren. Zijn verblijf in Brugge was van korte duur geweest: na aankomst van Schotse troepen daar, zag hij zich op 4 juli 1579 genoodzaakt te vluchten en kwam zo in Groede terecht, waar hij drie weken verbleef om dan via Sluis, waar hij op 25 juli overnachtte, opnieuw een onderkomen in Brugge te vinden. Sinds zijn terugkeer in Middelburg was daar weer dagelijks een gelezen mis en werden de sacramenten er als voorheen toegediend.

Omstreeks 1 oktober vertoefde Filips van Ongnies blijkbaar in Gent, waar deurwaarder Pieter Bertins hem een brief bracht *inhoudende advertissement van tscheeden ende vertrecken van den capiteijn Joos de Hondt vut dese stede ende den casteele* [53]. Bij zijn thuiskomst in Middelburg werd hij door de bevolking onthaald met een wel heel bijzonder geschenk: *twee schoone waeghepeerden metgaders een cleen peerdeken omme metter housse te rijdene* [54].

Mogelijk was op 16 juni 1579 door de Gentenaren om hun eisen kracht bij te zetten effectief brand gesticht op het kasteeldomein, mogelijk brak die brand later uit tijdens de bezetting van het kasteel door de Hondt en zijn manschappen, misschien door onachtzaamheid. In de stadsrekening is immers sprake van een vergoeding voor brouwer Jacob Verhaeghe, bij wie de Middelburgnaren getrakteerd werden uit dank voor hun *goet debvoir ghedaen int blusschen vanden brande up tneerhof vanden casteele* [55]. Schade was er ook aangericht aan de draaibomen bij de stadspoorten; ze werd hersteld door smid Jeroon Ratgheers uit Aardenburg [56].

Behalve Pieter Bertins werden in die onzalige tijd nog anderen ingezet als bode, zo o.m. een zekere Robert, *voetloopere*, vergoed voor het bezorgen van brieven van Brugge over Middelburg naar Gent en omgekeerd ten tijde van het onderzoek naar het gedrag van kapitein de Hondt. Verscheidene mannen werden in de wijde omgeving op verkenning gestuurd en gingen inlichtingen inwinnen betreffende de troepenbewegingen, inzonder-

heid van de *Franchoisen*, waarmee de malcontenten bedoeld zijn die hierna ter sprake komen. Als *landtwerckere*, door het Brugse Vrije opgeëist *tot dienste van zijne Excellencie*, werd Sanders Dooman uitgezonden. Hij ontving daarvoor een maandloon; zijn huisvrouw werd door de magistraat extra gesteund met een *aelmoesene* in tarwe en rogge [57].

In 1578 of '79 moet ook werk gemaakt zijn van de fortificatie van Middelburg. De rekening over 1578 heeft het immers, zonder nadere precisering van data, over de vergoeding aan *diverssche arbeijders die gewrocht hebben int steken van zoden, voeren vande eerde, tmaken van zekere bosweeren* [borstweringen] *in eenighe quartieren van dese stede, metgaders int vutdoen van groote quantiteyt van zueghen vuter veste van dese stede, ende oock an diverssche persoonen die ghelevert hebben eeneghe partyen zo van ghezaegden als anderen houtte, al veroorboort ter fortificacie deser stede conforme den quohiere daerof int particuliere mencie maekende ...*[58]. Of dit gegeven direct verwijst naar het plan voor de versterkingen rond Middelburg, dat we in eerdere publicaties omstreeks 1610 situeerden [59], dus zowat dertig jaar later, hopen we in het volgende jaarboek aan te kaarten.

Adempauze

Na drie en een halve maand calvinistische bezetting onder kapitein de Hondt kon Middelburg trachten de draad van het gewone leven weer op te nemen. Zowat een jaar zou het er vrij rustig blijven. De Franse soldaten die op het kasteel gelegerd waren, misdroegen zich niet. Wel werd men er geconfronteerd met de strategie die de beide oorlogspartijen voerden. Op 27 februari 1580 immers kregen de inwoners van o.m. Moerkerke en Middelburg van Brugge uit het bevel de bruggen over de Lieve af te breken. Dat maakte deel uit van Oranjes plan van een frontlinie vanaf Oostende langs de Ieperleet, over Brugge en de Reie, Damme en de Gentse Lieve, om aldus een Spaanse doorbraak vanuit het zuiden te verhinderen [60].

Farnese, de hertog van Parma

Ondertussen was er immers wel een en ander veranderd op het grote schaakbord van de Tachtigjarige Oorlog.
Als eerder gezegd, waren door toedoen van Don Juan en geheel tegen de bepalingen van de Pacificatie van Gent, opnieuw Spaanse troepen naar de Nederlanden overgekomen. Ze stonden onder leiding van Alexander Farnese, de latere hertog van Parma, een zoon van de vroegere landvoogdes Margareta van Parma en dus kleinzoon van keizer Karel en tevens neef van Don Juan. Kort na zijn aankomst bracht hij het leger van de Staatsen en de hugenoten, hun Franse handlangers, eind januari 1578 een gevoelige slag toe bij Gembloux.

Als Don Juan op 1 okt. 1578 in zijn legerkamp te Bouge bij Namen aan tyfus sterft, wijst hij Farnese aan als zijn opvolger.
Tegen die tijd hadden zich in Henegouwen, Artesië en Douai tal van hoge edellieden en geestelijken, de oorlog en de toegevingen aan en de terreur van de calvinisten moe, verenigd rond Emmanuel de Lalaing, heer van Montigny. Zij vormden de beweging der "malcontenten", ook wel Walen of paternosterdragers genoemd, en stuurden aan op een verzoening met Spanje. Aldus sloten ze op 6 januari 1579 de Unie van Atrecht, die in mei

daarop een akte van verzoening met Filips II ondertekende. Ook Rijsel en Orchies sloten zich daarbij aan. In die evolutie had Farnese zich een handig diplomaat getoond.

De noordelijke gewesten hadden daar prompt op gereageerd met een tegenbeweging, die op 23 januari 1579 haar beslag kreeg als Unie van Utrecht. De alliantie, waarbij zich ook Gent, Antwerpen, Brugge en Ieper aansloten, had een uitgesproken gereformeerd karakter. Als idealist inzake religievrede was Willem van Oranje niet echt gelukkig met die gang van zaken; daarom hoopte hij dat de zgn. Keulse Vredeshandel, waarin de Duitse keizer Rudolf II trachtte te bemiddelen voor vrede tussen Filips II en de Nederlanden, tot een oplossing zou leiden. Het initiatief schampte echter af op Filips' radicale katholicisme, zodat Oranje uiteindelijk als enige uitweg de wapens zag.

Middelburg calvinistisch

Binnen de stad en heerlijkheid Middelburg bestond een kleine groep gereformeerden [61] die op grond van de religievrede een bidplaats konden vorderen. Die werd hen door Filips van Ongnies, het kerkbestuur en de overheid van Middelburg ook toegewezen: de kapel van Heille [62]. Daar waren echter nauwelijks inkomsten aan verbonden en dus evenmin middelen om een eigen predikant te beroepen en te vergoeden. Gesteund door gereformeerden uit Sluis, drongen ze er bij het bestuur van het Vrije en de commissarissen voor religieuze aangelegenheden op aan de kerk van Middelburg te verkrijgen, wat hen zonder veel problemen werd toegestaan vermits ook de meeste verantwoordelijken van het Vrije van protestantse gezindte waren.

Onder die omstandigheden stond een groep calvinisten op Palmzondag 19 maart 1581, terwijl de kerkdienst bezig was, voor de gesloten poorten van het bewaakte Middelburg. Hun ministrant [63] was al eerder incognito, onder het mom van een passant op weg naar Gent, de stad binnengeraakt, waar hij op en neer wandelend de anderen afwachtte. De wachten kregen dat echter in de gaten en zetten de man buiten, waarna hij met de rest was teruggekeerd. Slechts drie personen, vooraanstaanden uit Sluis, werden de stad binnengelaten en pleegden in het schepenhuis overleg met de magistraat en andere notabelen van Middelburg. Het leverde hen niets op, zodat ze dan maar naar de Blauwe Poorte op Heille trokken en daar hun vergadering hielden.

Ze waren van plan op Paaszondag nadien weer te keren, maar het slechte weer zorgde voor een dag uitstel. Op 27 maart kwamen ze dan, vergezeld van vele Sluizenaren, voor Middelburg, klommen over poorten en barricades, braken de sloten en wierpen ze in de gracht, en met een pilaar van het doksaal die nog op het kerkhof lag, beukten ze de kerkdeur in en hielden daar hun predikatie.

De Middelburgnaren waren uitermate verbolgen over het voorval en wilden zich vergrijpen aan een van hen, Laureijns Coene bijgenaamd Pousselare [64], een stadsgenoot, die met veel drukdoenerij de sleutels van de kerk eiste en de opeisingsbrief voorlas, maar hij droop uiteindelijk af naar zijn huis.
Met het geweer in de aanslag trokken de Sluizenaars dan door de straten, op zoek naar burgemeester Vincent van Pachtebeke, baljuw Provoost, de priesters van Middelburg en nog anderen, maar met de hulp van welmenende burgers waren die kunnen vluchten. De Schotse militairen op het kasteel hielden zich van heel het voorval afzijdig.

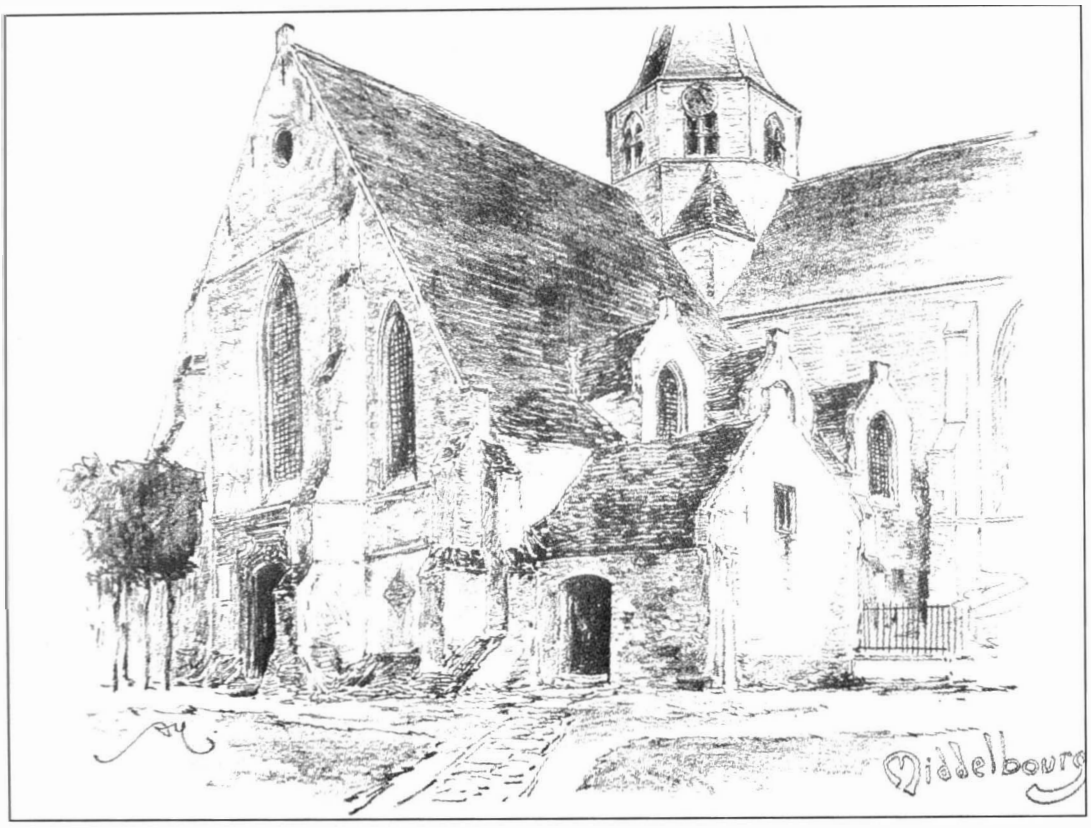

Armand Heins: De kerk van Middelburg (lithografie uit de reeks Les vieux coins en Flandre, uitg. 1901-1904). De tekening geeft de situatie weer tussen 1768, jaar waarin de barokke portaalomlijsting werd geplaatst, en 1889, toen heel het westelijk gedeelte werd verbouwd.

Vanuit Paddepoele, zijn onderduikplaats, trok kanunnik d'Hooghe toen naar Strobrugge[65]. Onderweg ontmoette hij Charles Rootcaes, die wist te vertellen dat pater Everaert bij hem thuis was, maar d'Hooghe trof er hem niet aan. Op Strobrugge werd hij binnengeroepen door Steven Clays, waar wat later ook kanunnik Marc Hallet, baljuw Provoost en burgemeester van Pachtebeke kwamen binnenvallen, hoewel daaromtrent niets afgesproken was. Elk deed het verhaal van zijn ontsnapping en samen nuttigden ze er een paasei, hun afscheidsmaal zowat, want ze vermoedden dat de calvinisten in Middelburg zouden blijven en de kerk bezet houden. 's Avonds kwamen daar echter ook meester Jan de Heele, de roedrager van de kerk, en schoolmeester Michiel Lantschot met het bericht dat de bende Middelburg had verlaten, zodat ze besloten samen naar Middelburg terug te keren.

De calvinisten lieten niet af. Ze bewerkten de autoriteiten van zowel Brugge als Gent om de kerk van Middelburg voor hun diensten vrij te krijgen, wat hen ook gegund werd: de zondag na Pasen kwamen ze er samen en hielden ze er, na de katholieke mis, hun eredienst met preek en met gezangen die men kon horen tot op de Grote Markt, waar de jeugd kaatste en bolde en de mensen in groten getale met elkaar stonden te babbelen.

Gespreksstof zal er ruim voldoende geweest zijn: over wat in de kerk bezig was, maar ook de arrestatie van de baljuw en de burgemeester enkele dagen voordien. Ze waren overgebracht naar Brugge en er door de magistraat van het Vrije verhoord over hun aandeel in wat de dag na Pasen was voorgevallen, aangezien het Vrije de predikatie in de

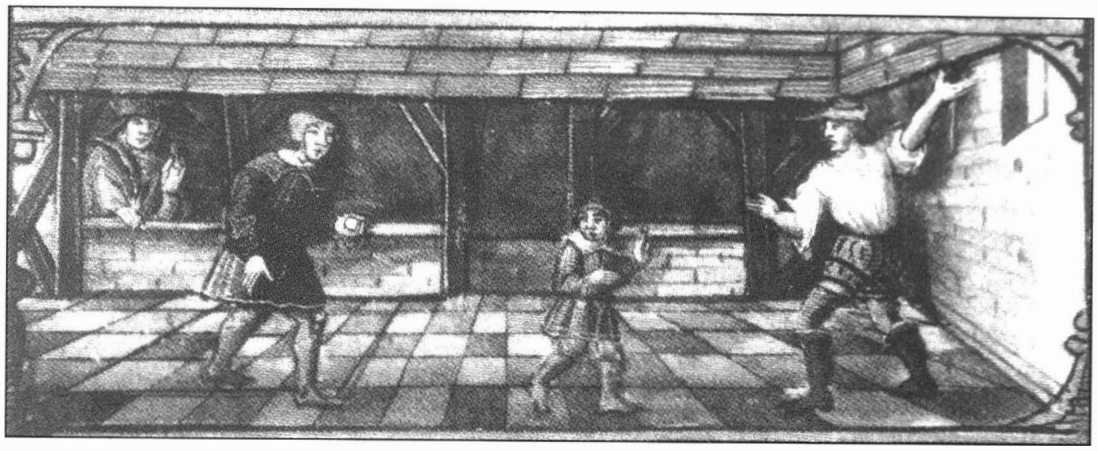

10. Kaatsers (Miniatuur uit een Frans getijdenboek, 2de kwart 16de eeuw (Oxford, Bodleian Library).

kerk van Middelburg toch had toegestaan. Beiden wentelden de schuld van zich af: baljuw Provoost beweerde pas nadien kennis genomen te hebben van de brief, de burgemeester zei dat hij de protestanten op geen enkele manier had gehinderd in hun doen. Burgemeester van Pachtebeke werd met het vermaan zich te schikken naar de verordeningen van de Vier Leden, na drie weken hechtenis op 25 april onder conditie vrijgelaten. De baljuw bleef langer gevangen. Hem werd ten laste gelegd dat hij op Pasen met enkele gewapende mannen in herberg 't Scaeck was samengetroept om de protestanten die naar Middelburg ter kerke zouden komen, te bedreigen. Omdat hij en zijn kompanen staande bleven houden dat hun bijeenkomst louter toeval was, liet men hem uiteindelijk vrij tegen een borg van duizend gulden, te verhalen op Filips van Ongnies [66].

De gereformeerden hadden hun slag gehaald. In Middelburg hield men zich gedeisd, op de zondagen nadien vond telkens na de Rooms-katholieke een gereformeerde dienst plaats in de kerk van Middelburg. Op 9 april, tweede zondag na Pasen, werd die geleid door Joris de Vrieze, de gewezen pastoor van Sint-Kruis bij Aardenburg (die zijn naaste buurvrouw, *de schoonste dochter van Ste Cruys* had meegebracht), nadien door Adriaan Lopius, een gewezen jezuïet uit Brugge, en zo haast elke keer een andere ministrant, want de calvinisten beschikten nog niet over de geldelijke inkomsten van de kerk. Op hun diensten kwamen hooguit achttien, negentien mensen af, zodat men op den duur zelfs volk uit Aardenburg, Sluis en elders ging aantrekken. Voor de katholieke mis daarentegen, waarin pater Everaert preekte, kwam volk uit de naburige dorpen en gehuchten, ja zelfs uit Eeklo en Brugge over. Maldegem en Middelburg waren toen immers de enige parochies binnen het Vrije waar nog katholieke erediensten werden gehouden.

Uiteindelijk slaagden de calvinisten er toch in geheel beslag te leggen op de kerk van Middelburg. Zijn laatste sermoen hield pater Everaert in de grote kamer van het Sint-Janshospitaal; daarbij stonden de toehoorders tot buiten in de tuin. Hij verliet Middelburg op 25 mei 1581 en trok naar Kortrijk, waar de roomsgezinde malcontenten toen het bewind voerden. Drie dagen voordien, op 22 mei, hadden Kortrijkzanen onder leiding van Samson Claerhout en vergezeld van twee Middelburgse geestelijken die eerder naar Kortrijk waren uitgeweken, kanunnik Pieter fs. Jan de Heele en koster Cornelis de Zoete, wellicht hun gidsen, de jaarmarkt te Aardenburg overvallen [67].
Naar Kortrijk waren eerder ook al kanunnik Franciscus de Waghenare, augustijnerbroeder Adriaen de Pelsmaecker en predikheer Domien Michiels uitgeweken. Die laatste twee waren uit hun kloosters verjaagd en hadden zich met een maandelijkse gage van

21 schellingen vanwege Filips van Ongnies, in Middelburg kunnen vestigen. Kanunnik Marc Hallet bleef nog enige weken in Middelburg en diende er in het geheim de sacramenten toe, maar zou uiteindelijk ook op 23 juni de wijk moeten nemen.

Ondertussen waren de kerkgoederen aan de calvinisten toegewezen. De ontvanger van de kerk, Elooi Blauvoet, moest op 7 juni zijn rekening voorleggen, maar gaf verstek en werd daarom door de griffier van de gereformeerden, Maarten Blauvoet (zijn broer ?) verplicht tot het betalen van 25 gulden. De rekening werd die dag alsnog gesloten in de proosdij van Sint-Donaas te Brugge[68].

Op 12 juni 1581 kwam zekere Vincent De Poortere met zes mannen te Middelburg aan. Ze wierpen de teruggeplaatste doopvont om, sloopten zerken en altaarstenen, braken koorbanken en lambriseringen uit en roofden de koffers en de kast van het zilverwerk. Het breken en roven irriteerde zelfs enkele van de Schotse soldaten die op het kasteel lagen. Overmoedig door de drank die ze ophadden, kwamen ze met hun geweren de kerk binnen en joegen de kerkschenders eruit. Die beweerden dat het er hen ook maar om te doen was een beetje geld te verdienen. Een en ander werd inderdaad naar Brugge vervoerd en daar verkocht, wat hen naar kanunnik d'Hooghe achteraf vernam, 11 pond groten zou opgebracht hebben. De Poortere ging zelfs zijn beklag doen over de pastoor bij de commissarissen te Brugge.

Op het schuiladres waar kanunnik d'Hooghe daags nadien was gaan slapen, kwamen de kapitein van het kasteel en zijn luitenant hem melden dat nog ander soldatenvolk naar Middelburg op weg was, en dat het allicht raadzaam was veiliger oorden op te zoeken. Ongezien trok de pastoor dan naar Paddepoele, waar hij de nacht doorbracht in een schuur.
Zes dagen later, op 19 juni, kwam hij, niet zonder argwaan, naar Middelburg terug in het gezelschap van Jan Thier van Paddepoele, diens moeder en enkele bekenden, voor Jans ondertrouw met Claudine, de weduwe van Jan van Wyneseele. Dat gebeurde te haren huize in het bijzijn van een kerkmeester. Nog dezelfde dag vertrok de pastoor weer naar Paddepoele. Het zou drie jaar duren eer hij Middelburg terug zou zien.

Omdat de Schotse soldaten die op het kasteel lagen niet tegen de katholieken optraden, werden ze vervangen door een andere compagnie onder het gezag van kapitein Ouweel. Met hem en achttien van zijn soldaten kwamen in de namiddag van 23 juni schout Jan Roose en een zekere Pieter Sysau, beiden uit Aardenburg, naar Paddepoele afgezakt. Onderweg vorderden ze Pieter Maes en de scheepsmaker van Leestjes met hen mee te gaan om kanunnik d'Hooghes onderduikplaats aan te wijzen. Overdag hield hij zich echter schuil in de bossen, en zo gebeurde het dat ze hem op een tiental meter passeerden. Ze drongen het huis binnen, sloegen er vrouw Thier een blauw oog, doorzochten alle plaatsen en namen daarbij mee wat hen dienen kon. Omdat ze de priester niet te pakken kregen, dwongen ze zoon Joos Thier met hen mee te gaan naar Middelburg. Daar ging zijn broer Jan, die bij zijn verloofde verbleef, voor hem pleiten, maar ook hij werd opgepakt, en om hen aan de praat te krijgen over de schuilplaats van kanunnik d'Hooghe, zijn confrater Hallet en karmelietenpater Christoffels die in Maldegem de katholieke eredienst verzorgde, werden beiden aan de steiger van de kasteelgracht, nabij het ooievaarsnest, tot aan hun hals in het water gezet. Toen ook dat geen resultaat gaf, werden de broers druipnat in de gevangenis gegooid, waaruit ze eerst tegen het betalen van een losprijs vrij kwamen.

's Avonds kwamen kanunnik Marc Hallet met Jan Herrebaut van het hof van Vake in Maldegem en vrouw Thier en haar dochter kanunnik d'Hooghe opzoeken in het bos, waar hij zich met wat hout een primitieve schuilplaats tegen de regen had gemaakt. Ze deden er hun verhaal over de laatste gebeurtenissen. Jan Herrebaut stelde de pastoor voor t'zijnen huize te overnachten, maar omdat men ook daar reeds last had gekregen omdat er geestelijken ondergedoken waren, bleven Adolf d'Hooghe en kanunnik Hallet in het bos en trokken pas bij donkeren naar Vake, waar ze in de schuur van Herrebaut wat gingen slapen. Kort nadat ze de torenklok van Middelburg twee uur hadden horen slaan, gingen ze afscheid nemen van Herrebaut, die niet eens wist dat ze op zijn hof geslapen hadden, en vertrokken samen naar Brugge.

Kanunnik d'Hooghe zou er enkele dagen blijven, tot hij in de late avond van 1 juli 1581 naar Ruiselede vluchtte waar pastoor Christiaens vertoefde en vandaar, na een verblijf van drie weken, naar Kortrijk, waar hij o.m. pater Everaert en verscheidene confraters en bekenden uit Middelburg terugzag. Na meer dan een jaar in Kortrijk, trok hij op 1 oktober 1582 naar Rijsel, om vandaar met Margareta van Hames, de vrouwe van Middelburg die al een tijdlang in Brugge verbleef, af te reizen naar Frenz in Duitsland, halverwege tussen Aken en Düren. Ze arriveerden er op 4 maart 1583 en namen er hun intrek op het kasteel de Merode, bij de familie van de overleden schoonzoon van de heer en vrouwe van Middelburg.

Daar verbleef toen al sinds enkele maanden Filips van Ongnies. Op 29 juni 1582 had die, door de calvinistische magistraat van Brugge verbannen omwille van zijn trouw aan het katholicisme en het Spaanse gezag, zijn huis De Lombard in de Langestraat en zijn echtgenote verlaten. Steunend op krukken ging hij naar het schip dat hem naar Nijmegen bracht. Daar werd hij gedurende een zestal weken in hechtenis gehouden door graaf Van den berg [69]; tegen een losgeld aan de hertog van Alençon-Anjou kreeg hij een vrijgeleide, waarna hij over Keulen naar Frenz kon reizen. Hij zou er op 5 april 1583 overlijden, een maand na aankomst van zijn echtgenote en van kanunnik d'Hooghe.
Op de dag van zijn vertrek uit Brugge had hij het beheer van al zijn goederen toevertrouwd aan dokter Francis Rapaert en hem gemachtigd "alle te doen besoignieren, ayeren ende administreren alle tghuend dat wij doen zouden mueghen indien wij zelve voor ooghen ende present waren" [70]. Tot die goederen moeten o.m. de Bladelintriptiek en de kruisrelikwie behoord hebben, die toen ongetwijfeld in De Lombard geborgen waren [71].

Calvinistische kerkorganisatie, 1581-83

Nu Middelburg gezuiverd was van al wat manifest paaps was, was het de bedoeling de calvinistische godsdienstzaken er degelijk te organiseren.

Reeds op de classis van 3 mei 1580 te Sluis [72] waren de Middelburgse calvinisten vertegenwoordigd en vroegen ze een eigen predikant. De vraag werd herhaald in Aardenburg op 5 september daarna, maar er kon voorlopig niet aan voldaan worden. Op de classisbijeenkomst van Westkapelle, 9 mei 1581, was hetzelfde verzoek aan de orde en kregen ze de belofte dat, in het vooruitzicht dat Gent een ministrant zou afstaan, predikanten uit Brugge, Aardenburg, Sluis, Oostburg en Groede om de beurt Middelburg zouden bedienen. Tevens werd gevraagd maatregelen te nemen tegen pater Everaert, die door toedoen van de commissarissen te Brugge enkele weken later inderdaad de wijk moest nemen en, zoals we zagen, een onderkomen vond in Kortrijk.

Daar de overeenkomst van Westkapelle in de praktijk niet werd gehaald, stelde men op de classis van Groede, 11 juli 1581, een gelijkaardige regeling voor. Op de vergadering die op 12 september 1581 in Oostburg werd gehouden, werd Middelburg-in-Vlaanderen toegewezen aan de classis van Sluis [73]; daar werd ook beloofd dat de "broederen ende liefhebbers der Christelicker waerheyt van Middelburch in Vlaenderen" Gerardus Plateel als predikant zouden krijgen, maar op die beroeping schijnt hij niet te zijn ingegaan[74]. Een andere predikant die door Gent werd uitgeleend, Olivier Boussuut, bleek niet geheel zuiver op de graat en zou eind 1581 of begin 1582 opgevolgd worden door Jan van Diest, bijgenaamd Missuens, die zoals we zullen zien, in december 1583 op een wrede manier aan zijn einde kwam [75].

De gedrevenheid van de Middelburgse calvinisten schijnt toch maar façade geweest te zijn. Met Jan van Diest hadden ze dan wel een minister, maar op de classisvergadering van Breskens, 2 oktober 1582, was hun nalatigheid in het houden van kerkenraden en het bijwonen van de classes aan de orde. Nochtans was rond die tijd schoolmeester Daneel Petit van Middelburg als lid der classis aangenomen [76]. Alvast werd toch de predikant van Aardenburg aangezocht de Middelburgse gemeente schriftelijk te vermanen aangaande het verzuim. Daaraan zal het geringe aantal leden wel niet vreemd geweest zijn. Uiteindelijk kon ook de classis die op 12 april 1583 te Middelburg-in-Vlaanderen was gepland, daar niet doorgaan; ze werd dezelfde dag gehouden in Sluis [77].

Het offensief van Farnese

In 1581 was aartshertog Matthias, destijds door de Staten-Generaal naar de Nederlanden gehaald als landvoogd ter vervanging van don Juan, naar Oostenrijk teruggekeerd. Om Frankrijk te engageren in de strijd tegen Spanje, bood de Staten-Generaal op instigatie van Willem van Oranje, de katholieke Frans van Anjou, hertog van Alençon en Anjou en jongere broer van de Franse koning Hendrik III, het voogdijschap over de noordelijke Nederlanden aan. Bij de zgn.
Akte van Verlatinghe van 26 juli 1581 nam men afstand van Filips II als soeverein vorst en scheurden de Zeven Provinciën zich feitelijk van Spanje af. Frans van Anjou aanvaardde in februari 1582 de landvoogdij, maar moest ondervinden dat de Staten-Generaal de feitelijke macht uitoefende. Uiteindelijk wendde hij zijn Franse troepen aan tot eigen eer en profijt. Een aanval op Antwerpen in januari 1583 mislukte en had tot gevolg dat hij alle krediet verloor en dat zijn rol uitgespeeld was. In oktober 1583 verliet hij de Nederlanden, in juni van het jaar daarop overleed hij. Ook Oranjes positie was door Anjou's optreden fel aangetast. Reeds in juli 1583 had hij het zuiden verlaten en vestigde hij zich in Delft. Hij zou er op 10 juli 1584 vermoord worden.

Intussen had ook Farnese niet stilgezeten. Na de overwinning bij Gembloux en de vrede van Atrecht die in mei 1579 was getekend, heroverde hij eind juni 1579 Maastricht. Hoewel zijn vorderingen afgeremd werden omdat koning Filips II alle middelen aanwendde voor de verovering van Portugal, opende Kortrijk op 27 februari 1580 zijn poorten voor Farnese en kon hij in november 1581 Doornik tot de overgave dwingen. Zodra hij vanaf de zomer 1582 weer over zijn Spaanse elitetroepen mocht beschikken, ging hij over tot een groot offensief om de steden noordwaarts te onderwerpen. Op 5 juli 1582 werd Oudenaarde ingenomen, in januari '83 werd Ieper ingesloten door een fortengordel, in mei gaven Diest en enkele andere Brabantse steden zich over, in de zomer volgden Duinkerke, Diksmuide, Sint-Winoksbergen en Veurne.

Middelburg heroverd

Na het vertrek van kapitein de Hondt op 1 oktober 1579 bleven op het kasteel van Middelburg steeds troepen van het rebellenkamp aanwezig. We vermeldden reeds de Schotten die er in de zomer van 1581 lagen. Opzienbarend moet in november van dat jaar de passage geweest zijn van de prins van Oranje die, begeleid door de kapiteins Everaert van Themseke en Michiel van Vijve en hun soldaten, Middelburg aandeed toen hij zich vanuit zijn Brugs hoofdkwartier richting Antwerpen begaf [78].
Na de Schotten kwamen Fransen onder leiding van graaf Rochepot op het kasteel, in 1582-83 verbleef er een compagnie onder het bevel van kapitein Thierlogne [79]. De rekening van stad en heerlijkheid heeft het voor de periode mei - oktober 1583 over *vele ende diverssche compagnien van oorlochvolke ..., te wetene eerst het cornelschip van Lokere ende het cornelschip van Detrailles, den Ingelschen cornel* [= kolonel] *Morghen met meer andere compagnien van volcke van oorloghe, zo wel te peerde als te voet, ende ooc corts daernaer binnen den zelven saysoene ... den leger van zijne Majesteit* [80].

In die onzekere tijden onderhielden de besturen van Middelburg en Aardenburg een goede verstandhouding. Aardenburg was bijzonder kwetsbaar sinds het in januari 1581 in opdracht van Brugge en het Vrije geheel ontmanteld en van zijn vestingen ontdaan was, zodat zijn belang als kampplaats of als uitvalsbasis voor een eventuele aanval op Sluis of zelfs Brugge zou verminderen [81]. Beide steden hadden er immers baat bij op de hoogte te zijn van de troepenbewegingen en kampementen in het omliggende. Om die reden werd in 1582 Adriaen van Hecke op een nacht door de Middelburgse magistraat naar Aardenburg gezonden met de boodschap dat de compagnieën van de kapiteins Broeck en De Ruijtere in Middelburg hun intrek zouden nemen; voor bewezen diensten werden baljuw Provoost en griffier de Rave door Aardenburg als "goede vrienden dezer stede" op wijn getrakteerd [82]. Toen de troepen van de kapiteins Homes en Symon in Middelburg gelegerd waren, werden hen vanuit Aardenburg kippen, vlees, brood en bier gebracht in de hoop ze daarmee te kunnen afhouden; nadien werden nog eens vier tonnen bier op het kasteel bezorgd om de manschappen te plezieren [83].

In de strategie van Parma was, met het oog op Damme, Brugge en vooral Sluis, Middelburg van bijzonder strategisch belang.
Om de Spaanse opmars te stuiten, werden in augustus 1583 enkele dijken in de omgeving van Sluis doorgestoken, w.o. die op het gehucht Brungheers ten zuidwesten van de stad. Langs de restanten van oude 'scheuren' spoelde het zoute water brede geulen uit, waardoor weldra het hele gebied ten zuiden en ten oosten van Sluis blank stond: over Lapscheure drong het door tot aan Sint-Catherina bij Damme, Moerkerke en Middelburg[84], van de Ee en het Coxyse Gat uit werd de omgeving van Aardenburg en Sint-Kruis tot bij Oostburg overstroomd. Voor dorpen als Hannekenswerve (ter hoogte van het huidige Draaibrug) en Coxyde bij Oostburg betekende dat de definitieve ondergang. Om te beraadslagen wat tegen de dreiging van het water kon ondernomen worden, vergaderden de baljuw en magistraat van Middelburg met het bestuur van Aardenburg; daar woedde toen op de koop toe ook nog de pest [85]. Op 9 oktober trokken baljuw Provoost, burgemeester de Rycker en schepen Walens op uitnodiging van het Vrije nog naar Sluis om er te overleggen over *het stoppen vanden Bruggerschen dijck* [86].
Van dat laatste kwam niets: Parma's leger naderde, er werden nog drastischer maatregelen genomen.

Opdat Parma geen voordeel zou halen van Middelburg, kregen de Engelse troepen die daar op het kasteel lagen op 17 oktober 1583 een Franstalig bevelschrift om de stad in brand te steken [87]. De soldaten zonden een bericht terug dat ze geen Frans verstonden, waarna er vanuit Sluis een boodschap in het Engels arriveerde. Het bevel zou opgevolgd worden, maar vooraleer kerk en huizen aan het vuur prijs te geven, werd eerst nog duchtig geroofd en vernield. Uiteindelijk bleven maar een zestal huizen overeind: een deel van het hospitaal, zijn eigendom het Blauwhuis in de (huidige) Dinantstraat, herberg de Gouden Leeuw, de huizen van Pieter Steppe, Joos de Rave en Jan van Maldeghem, en de gildekamer van Sint-Joris. Het klooster brandde niet uit, maar werd wel geplunderd. Rond zes uur 's avonds kreeg de molenaarsknecht dan bevel stro op de gewelven van de kerk te dragen; het werd in brand gestoken en kort na middernacht donderde de klok naar beneden op het gewelf. Ze werd aan stukken geslagen, het metaal verkocht. Op die dag werd ook het kasteel van Leestjes in een ruïne herschapen [88].

Een Spaanse legercolonne op mars: twee rondassiers, een hellebaardier, musketiers en piekeniers. Detail uit een historieprent van Frans Hogenberg (Rotterdam, Stichting Atlas van Stolk, nr. 266/41).

's Anderendaags, 18 oktober, arriveerde het leger van Farnese in het nagenoeg verlaten Eeklo, waar het geen enkele weerstand ondervond. Een deel van de troepenmacht rukte vandaar over Aardenburg op naar Middelburg. Twee artillerieschoten volstonden om de Engelse soldaten die daar het kasteel bezet hielden, tot overgave te dwingen.

Vanaf dan bleef op het kasteel een garnizoen in Spaanse dienst achter, en dat zal predikant van Diest geweten hebben: bij het naderen van de Spanjaarden was hij naar Holland gevlucht, maar hij werd op zaterdag 10 december 1583 tijdens een reis van Sluis naar Brugge door malcontenten gevangen genomen. Men hield hem enige dagen vast op het kasteel van Middelburg en gooide hem nadien in een zak gebonden in het water [89].

Het garnizoen stond onder het commando van kapitein Staercke. Om hem gunstig te stemmen en beslist met de bedoeling dat hij zijn manschappen in het gareel zou houden, werd hem in 1584 een stalen balboog geschonken en kreeg hij tijdens de vasten *een hooft van eenen lassche zalme met zeker arynghen* [90]. Dat de nieuwe bezetting niet echt een zegen was voor de bevolking blijkt ook uit het feit dat men aan kapitein Simeon, gouverneur van Damme en overste van Staercke, ter gelegenheid van het huwelijk van zijn zoon twee fazanten, twee hazen, drie koppels patrijzen en drie koppels

snippen zond, *up hope dat hij daer duere zijne soldaten ligghende ... up het casteel van Middelburch te beter hemlieden conduyseren zoude, tot ruste ende paeyse vande aerme laten ende insetene deser stede ende heerlichede.*

Droevig terugzien

De berichten over Parma's heroveringen hadden ook Frenz bereikt, waar Margareta van Hames, toen al weduwe van Filips van Ongnies, en kanunnik d'Hooghe sinds maart 1583 verbleven. In maart '84 verlieten ze het kasteel de Merode en reisden ze via Maastricht, Luik, Namen, Floreffe en Mons naar Doornik, dan naar Rijsel en vandaar op 27 juni naar Ieper, de stad waarvan Margareta van Hames burggravin was en die na een maandenlange blokkade in april van dat jaar door Farnese was ingenomen. Met de prins van Parma reisden ze op 29 juni af naar Brugge, dat zich een maand eerder had overgegeven. Vandaar vertrokken Margareta van Hames en kanunnik d'Hooghe nog dezelfde avond naar Middelburg. Het was, na ruim drie jaar, een pijnlijk weerzien met een geruïneerd Middelburg waar normaal, in betere omstandigheden, de kermisweek zou beginnen.

In welke desolate toestand ze Middelburg aantroffen, spreekt uit de stadsrekening over die tijd: troosteloos *duer dese jeghenwoordige oorlooghe ende bewoestinge des lands mits dat de stede, kercke ende den meerderen deel vande heerlichede verbrant es gheweest vanden vijanden ende rebelle ..., dat ooc meest al het lant, canten ende haghen ende bosschen zijn versmoort ende verdroncken vanden zouten watere duer het duersteken vanden Brugersen dijck ende andere zeedijcken ligghende ontrent de gherebelleerde stede ende casteele vander Sluus ....*
Door de *jeghenwoordige oorloghe ende troublen tijt,* de *alteratie des lants beroerten ende benauden tijt ...*was Middelburg tot een puinhoop herleid [91].

NOTEN

1 Binnen de periode die deze bijdrage bestrijkt, was d'Hooghe, mogelijk Middelburgnaar van geboorte, kanunnik van het Middelburgse kapittel. Van 1567 tot 1576 was Vincent de Backere pastoor en tevens deken van het district Aardenburg. Als pastoor werd hij in 1576 opgevolgd door Adriaen de Lantheere, van 23 oktober 1577 tot juni 1579 was Jan Christiaens pastoor. Als *voorgaenden pastoor deser stede* vinden we hem nog vermeld in de rekening van de stad en heerlijkheid Middelburg over 1578 (Rijksarchief Gent, verder vermeld als RAG, Graafschap en stad Middelburg in Vlaanderen, nr. 15, ongefolieerd. Voor de stadsrekeningen korten we verder af als RAG, Middelburg nr. 15, rekening over + het jaartal). Na zijn vlucht voor de geuzen en tot mei 1581 hebben verscheidene minderbroeders uit Brugge de bediening van de pastorie waargenomen (cfr. Karel VERSCHELDE: *Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen*, Brugge, 1867, p. 178). Adolf d'Hooghe was eveneens gevlucht in juni 1579, maar kon in oktober van dat jaar naar Middelburg terugkeren. In de kerkrekening over 1578-79 staat hij vermeld als cantor (RAG, Middelburg-in-Vlaanderen, Kerkarchief nr. 28). Op 1 juli 1581 opnieuw uitgeweken voor de calvinisten, kwam hij na een afwezigheid van bijna drie jaar, eind juni 1584 weer in Middelburg aan. In zijn relaas over de geuzeninvallen en de vestiging van het calvinisme te Middelburg, opgesteld in 1587, noemt hij zich *presbyter et cantor* (RAG, Middelburg-in-Vlaanderen, Kerkarchief, nr. 4bis. Het betreft een 18de-eeuwse kopie van pastoor d'Hooghes manuscript). Hij stierf te Middelburg op 12 maart 1599. Zie ook VERSCHELDE, a.w., p. 214-216.

2 VERSCHELDE: *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 82-106; H.Q. JANSSEN: *De Kerkhervorming in Vlaanderen*, Deel I, Arnhem, 1868, p. 301-320; F. DE POTTER en J. BROECKAERT: *Geschiedenis der Gemeenten van de Provincie Oost-Vlaanderen – Arrondissement Eeklo – Deel III – Middelburg*. Gent, 1872, en Heruitgave, Handzame, 1973, p. 80-93; Daniël VERSTRAETE: *De wonderlijke avonturen van Adolf Dhooghe, pastoor van Middelburg*. In *Vrij Maldegem*, jg. 17 (1960) nr. 17; Daniël VERSTRAETE: *Het wonderbare verhaal van pastoor Dhooghe*. In *Vrij Maldegem* jg. 17 (1960) nr. 18; G.A.C. VAN VOOREN: *Middelburg*

in Vlaanderen tijdens de woelige jaren 1578-1583. In A. BAUWENS e.a.: *Opstand en Verval. Aspecten van het dagelijkse leven in het Brugse tijdens de laatste decennia van de 16de eeuw.* Brugge, 1987, p. 55-66; A.R. BAUWENS: *Middelburg in Vlaanderen in de turbulente jaren 1579 en 1581. Het beeld aangescherpt.* In *Biekorf* jg. 96 (1994). Naar deze literatuur wordt verder in dit artikel slechts sporadisch verwezen.

3 Zelf tekent hij de rekening van de stad en heerlijkheid Middelburg over 1578 met *Phe. Dongnyes*. We houden hier de meest voorkomende schrijfwijzen d'Ongnies of van Ongnies aan. Zowel in handschriftelijke bronnen als in publicaties wordt de naam ook als d' Ognies, d'Oignies en d'Oingnies aangegeven. Hij is afgeleid van Oignies, vroeger een heerlijkheid, thans een dorp tussen Rijsel en Douai.

4 Zie het artikel *Pieter Bladelin, heer van Poelvoorde*, p. 49-79 in dit jaarboek.

5 VERSCHELDE: *Geschiedenis van Middelburg ...*, p. 80.

6 Maurits COORNAERT: *Knokke en het Zwin. De geschiedenis, de topografie en de toponimie van Knokke, met een studie over de Zwindelta.* Boekdeel I, Tielt, 1974, p. 225-226.

7 VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg ...*, p. 83 n. 1.

8 COORNAERT, *Knokke en het Zwin ...*, p. 226-227.

9 Zie voor Gent vooral Johan DECAVELE: *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen (1520-1565).* Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jg. XXXVII, nr. 76, Brussel, 1975, deel 1, passim; voor Eeklo: Achiel DE VOS, *Godsdienstberoerten te Eeklo tijdens de XVIe eeuw*, in: *Appeltjes van het Meetjesland*, jg. 12 (1961), p. 57-136; Paul ROGGHÉ: *De eerste protestanten te Eeklo*, in: *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 22 (1971), p. 298-300; Luc STOCKMAN: *Parochiaal en kerkelijk leven*, in: *Zevenhonderdvijftig jaar Eeklo*, Eeklo, 1990, p. 119-128.

10 Zie daaromtrent: A. DEWITTE: *Chronologie van de reformatie te Brugge en in het Brugse Vrije (1485-1593)*, in D. VAN DER BAUWHEDE (red.): *Brugge in de Geuzentijd. Bijdragen tot de Geschiedenis van de Hervorming te Brugge en in het Brugse Vrije tijdens de 16de eeuw.* Brugge, 1982, p. 34-44; J.A. VAN HOUTTE: *De geschiedenis van Brugge*, Brugge 1982, p. 347-356.

11 L. VANDAMME: *Het Calvinisme in Brugge in beweging (1560-1566)*, in VAN DER BAUWHEDE, *Brugge in de Geuzentijd ...*, p. 109-112; Johan DECAVELE: *De eerste protestanten in de Lage Landen. Geloof en heldenmoed*. Leuven, 2004, p. 163.

12 L. VANDAMME: *Het Calvinisme ...*, p. 111.

13 Zie Achiel DE VOS, *Godsdienstberoerten...*, p. 62; Luc STOCKMAN: *Parochiaal en kerkelijk leven*, p. 122.

14 Zie J. GELDHOF: *De politieke en religieuze situatie in het Brugse Vrije, 1578-1584*, in VAN DER BAUWHEDE, *Brugge in de Geuzentijd ...*, p. 55-70, meer specifiek p. 55.

15 A.D. : *Sluis Aardenburg Middelburg 1563.* In *Biekorf* 95 (1995), p. 387.

16 Over de Van Boetzelaers, zie J. DECAVELE: *Katharina van Boetzelaer, een merkwaardige figuur in het protestants verzet tijdens het 'wonderjaar' 1566*, in: *Annalen van de Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme*, reeks V, 5 (1969), p. 151-171; Luc STOCKMAN: *Geschiedenis van Aalter.* Aalter, 1979, p. 147-149; Johan DECAVELE: *De eerste protestanten ...*, p.159-171.
Rutger van Boetzelaer was een broer van Katharina, de dame van stand die op haar kasteel Huis van Praet of Vrijhof in Aalter, een ijverige propagandiste van de calvinistische leer was in onze streken. Het was trouwens aan de rand van haar heerlijkheid van Praet in Oedelem dat de eerste grote Brugse hagenpreek gehouden werd. Zijn echtgenote was een schoonzuster van de Brusselse voorman en latere burgemeester van Antwerpen Filips van Marnix van Sint-Aldegonde.

17 DECAVELE: *De dageraad ...*, deel 1, p. 363.

18 Zie daaromtrent Maurice RYCKAERT: *Een beeldenstorm in de kerk van Oostwinkel op 23 augustus 1566*, in: *Appeltjes van het Meetjesland*, jg. VIII (1957), p. 109-112.

19 Naar L. VANDAMME: *Adriaan Van Malderghem (+ 1568): van pastoor in Ursel tot protestants martelaar*, in: *Geleefde Tijd. Liber amicorum G.A.C. Van Vooren. Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen*, nr. 23 (1995), p. 25-30.

20 A.R. BAUWENS: *De tweede opstand. Geuzenlandgangen en soldatenfoulen in het kustgebied van noordwest-Vlaanderen, 1572-1576.* In *Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen*, nr. 18 (1989), p. 16.

21 P. MEESTERS: *De Geschiedenis van Sluis*. (Bewerking A.M. LAURET), Sluis, 1980, p. 155-156; BAUWENS: *De tweede opstand ...*, p. 16-17.

22 Bisschop van 1565 tot 1574, jaar waarin hij, op 24 augustus, onverwacht overleed te Kortrijk.

23 BAUWENS: *De tweede opstand...*, p. 17; in het relaas van pastoor d'Hooghe wordt het voorgesteld alsof de Geuzen onder leiding van kapitein Worst, Filips van Ongnies wilden chanteren: zij "waenden gevanghen t'hebben ... mynsheerens broeder, bisschop van Doornycke; mynheere van Bersele [schoonbroer van volgende], mynheere van Frentz [schoonzoon van Filips d'Ongnies], ende meer andere, ende alsoo van myn voorseyden heere te ghecryhen 't kasteel van der Sluys, ende huerlieder gevangenen te leeden naer Vlissinghe; maer sloeghen foute, ...".

24 We treffen hem in de volgende jaren herhaaldelijk aan als schepen van Middelburg.

25 VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg ...*, p. 83-84, DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis ... Middelburg*, p. 80.

26 Aldus zuster Constance Dufour in haar in 1783 geredigeerde kroniek over het klooster van Middelburg en de stichtingen in Ieper en Rijsel die eruit voortgekomen zijn. Wij citeren uit een 19de-eeuwse kopie, bewaard in de Stedelijke Bibliotheek te Kortrijk, Codex 298 (XI.3). Het voorval wordt beschreven bij *Somighe geschiedenissen die men seght geschiet te sijn in ons clooster van Middelburgh*, een verzameling wonderverhalen of vrome legenden over en rond het Middelburgse klooster van de arme klaren. Pater Fabelaer zou evenwel pas in februari 1575 gestorven zijn. In 1572 wordt ook een wonder gesitueerd van bloemen die op 10 november van dat jaar door de sneeuw priemden en waarmee men de kosteres die toen in lijke lag, kon *pareeren*, en het nachtelijk visioen dat een novice kreeg van de kosteres. Zie Marc MARTENS: *Wonderlijke gebeurtenissen in en rond het clarissenklooster te Middelburg-in-Vlaanderen*, in *Heemkundige bijdragen uit het Meetjesland*, jg. 8 (1994) nr. 1, p. 1-10.

27 BAUWENS: *De tweede opstand* ..., p. 19-23.

28 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1572.

29 Volgende gegevens op basis van RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1576.

30 DEWITTE heeft het in *Chronologie van de reformatie* ..., p. 40, over 77 notabelen en hun gezin en 54 leden van de Spaanse natie. DEWITTE publiceerde samen met A. VIAENE *De Lamentatie van Zeghere van Male. Brugge na de opstand tegen Spanje, 1590*, Brugge, 1977. Op grond van het overgeleverde handschrift van Van Male geven de auteurs op 89-91 inderdaad 77 namen op van "diversche edelmannen ende notable Heeren, als poorters, ende anders, ..., de welcke ... uuijtgheseijt waeren met brievekens, als Catholijck wesende. Ende oock sommighe die ghijnghen door huerlieder selfs wille, ..." in de periode 1578-voorjaar 1584, met daarbij voorop "Edele ende weerde heere Philips d'Ongnies, ruddere, ...", en verder o.m. de douairière van Maldeghem en Filips van Maldeghem. Na die opsomming staat echter "Ende noch veel notable poorters ende ambachtslieden ende vrauwen, die vertrocken sijn om de quaede valsche religie der geusen te schuwen", wat erop mag wijzen dat hun aantal behoorlijk groter was. Op de pp. 91-92 volgt de lijst van de "Senores ende Heeren vander Spaensche natie, met huerlieder huijsvrauwe, ende oock huerlieder weduwen, dewelcke van Brugghe vertrocken sijn naer de Landen ende Steden neutrael". In een eerdere opsomming van uitgeweken en overleden edelen, notabelen en poorters , pp. 35-37 in de publicatie, zijn behalve Filips van Ongnies o.a. ook vermeld "Jacques van Halewijjn, Rudder Heere van Maldeghem ende Uuijtkercke, langhe schouthete van Brugghe ende Burghmeestre gheweest heeft; ende sijne twee soonen, al overleden; Mher Fransois d'Ongnies, Heere van Quesnoij", een verwant van Filips, heer van Middelburg. Ook de lange lijst van Bruggelingen en notabelen van het Vrije, overleden tussen 1573 en 1598, pp. 95-106, opent met "Edele ende weerde Heere Philips, Heere van Ongnies".

31 Rond die tijd werd ook de kerk van Maldegem door beeldenstormers onder handen genomen; hetzelfde zou zich in de zomer van 1579 herhalen.

32 GELDHOF: *De politieke en religieuze situatie* ..., p. 62-63; Dirk VAN DER BAUWHEDE: *Het protestantisme in de Zwinstreek tijdens de 16e eeuw*, in *Liber Amicorum Réné De Keyser*, Oostkerke, 1985, p. 177.

33 J. DECAVELE: *Het herstel van het Calvinisme in Vlaanderen in de eerste jaren na de pacificatie van Gent (1577-1578)*, in VAN DER BAUWHEDE, *Brugge in de Geuzentijd* ..., p. 26.

34 VERSCHELDE: *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 84-85; G.A.C. VAN VOOREN: *Aardenburg in de woelige jaren 1578-1583*. in VAN DER BAUWHEDE, *Brugge in de Geuzentijd* ..., p. 206; P.E. DE BROCK: *Het kasteel van Sluis*, in *Liber Amicorum René De Keyser*, Oostkerke 1985 p. 87.

35 VAN VOOREN: *Aardenburg* ..., p. 200. VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 86, heeft het over een order, uitgevaardigd in maart 1579 aan de kerkmeesters van Heille en het bestuur van de Sint-Sebastiaansgilde om hun juwelen, eigendom van de kerk van Middelburg, in te leveren met de belofte dat ze die op het eind van het jaar zouden terugkrijgen. VAN VOOREN neemt dat gegeven in *Middelburg ... tijdens de woelige jaren* ..., op p. 56 over, eraan toevoegend dat van de restitutie niets in huis kwam.

36 De gebeurtenis wordt door pastoor d'Hooghe in zijn acht jaar later geschreven relaas op 20 augustus geplaatst, datum die door VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 85, en anderen werd overgenomen; hij wordt gecorrigeerd door BAUWENS, *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 87-88 n. 8.

37 Cfr. RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578. De opeising van paarden wordt ook vermeld door J. GELDHOF, *De politieke en religieuze situatie* ..., p. 57

38 Wellicht gaat het hier om een schoonbroer van baljuw Provoost, wiens vrouw Jorine Bertins in 1596 te Brugge wegens kwalijke toverij werd vervolgd. Zie M. MARTENS: *Toverij te Middelburg en op Brezende*. In *Jaarboek van de heemkundige Kring het Ambacht Maldegem*, 1 (1995), p. 105-141.

39 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578.

40 BAUWENS: *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 88.

41 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578.

42 Daniël VERSTRAETE: *De Mariakerk te Aardenburg in 1579.* In: *Daniël Verstraete over Aardenburg en omstreken*, Aardenburg (1974-1975), p. 28-30; VAN VOOREN: *Aardenburg* ..., p. 200.

43 Pastoor van Middelburg was toen Jan Christiaens; hij week in juni 1579 uit naar Ruiselede waar hij in 1581 door Brugse rebellen werd gearresteerd; bij zijn vertrek uit Middelburg was door het bisdom een vervanger voorzien in de persoon van de Brugse minderbroeder Willem Stephani: VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 177-178.

44 Een beweging die gewapenderhand reageerde op de calvinistische terreur; ze waren koningsgezind en

katholiek. In de streek hadden ze een uitvalsbasis in het ambacht Maldegem, waar het calvinisme nauwelijks voet aan de grond kreeg. Zie ook onder "Farnese, de hertog van Parma", verder in de tekst.

45 In ons verhaal voeren we de nuanceringen in die BAUWENS in *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 89 e.v., over het verloop van de gebeurtenissen aanbrengt. Hij steunt daarbij op de verklaringen die pastoor d'Hooghe, griffier Joos de Rave en Maximiliaen Servaes, secretaris van de heer van Middelburg, en twee leden van de compagnie van Van Rijswijck op 21 augustus 1579 aflegden voor twee schepenen van Brugge.

46 Ze waren toen met drieëntwintig. Vanuit Brugge vertrokken een vijftal zusters naar familie in Brussel, twee zieke zusters en een verzorgster bleven in Brugge bij de colettinen, de andere vonden een onderkomen in Rijsel, waar ze later werden vervoegd door de naar Brussel en vandaar naar Keulen uitgeweken zusters. Het zou tot in 1588 duren eer de clarissen naar Middelburg konden terugkeren. De uitvoerige gegevens bij VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg*..., p. 196-197, DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis ... Middelburg*, p. 138, en Hugolinus LIPPENS: *Le monastère des pauvres claires à Middelbourg en Flandre (1515-1606),* in *Archivum Franciscanum historicum* 46 (1953) 1, p. 60-83 passim, zijn overwegend ontleend aan het eerder vermelde handschrift van zuster Constance Dufour.

47 Vermeld bij BAUWENS, *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 90-91 n. 14.

48 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578. Ook zes trekpaarden en voerlieden maakten de reis mee.

49 BAUWENS: *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 95-96 + n. 23.

50 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578. Vermeld bij BAUWENS, *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 96 + n. 25.

51 VAN VOOREN, *Middelburg ... tijdens de woelige jaren* ..., p. 60.

52 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578. Eveneens vermeld bij BAUWENS, *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 96 + n. 25.

53 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578.

54 RAG, Middelburg, nr. 15, rekening over 1578, VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 93 n. 1. Housse, een overtrek of paardendeken, betekent hier mogelijk een overhuifde wagen.

55 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578.

56 Wellicht gaat het hier om de Jheronimus Ratgheers die in 1555 en in december 1572- februari 1573 aan de tand werd gevoeld wegens zijn vermeende ketterse sympathieën, zo niet, wegens de naamverwantschap, om diens zoon of neef, cfr. A. BAUWENS: *Jheronimus en Michiel Ratgheers om 'het feit van religie' vervolgd.* In *Opstand en Verval* ..., p. 5-10.

57 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578, passim.

58 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1578.

59 Marc MARTENS, *Pieter Bladelin, ca. 1410-1472, en Middelburg in Vlaanderen, 1444-1994. Een biografie ... Catalogus bij de tentoonstelling* ..., Middelburg 1994, p. 42-43, en IDEM, *Het kasteel van Middelburg*, in *Jaarboek van de heemkundige kring Het Ambacht Maldegem* nr. 3 (1997) p. 181-182.

60 COORNAERT, *Knokke en het Zwin* ..., p. 231.

61 Volgens BAUWENS, *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 96, hooguit een twintigtal. Pastoor d'Hooghe, geciteerd door VERSCHELDE in zijn *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 95, en VAN VOOREN, *Middelburg ... tijdens de woelige jaren* ..., p. 61, vernoemen enkele van "de geusen", w.o. de weduwe van jonkheer Jan van Haveskercke van het hof De Blauwe Poorte op Heille, volgens VERSCHELDE l.c., n. 1, "de voornaemste steun der geusgezinden in dit geweste", verder Melchior De Muunck, de smid die omstreeks 1576 ijzerwerk voor de poorten van Middelburg geleverd had, en "vier soo vyf vremde zuwerlinghen, die in de prochie waeren commen woonen".

62 Ten tijde van zijn stichting behoorde Middelburg tot de parochie Heille; toen de kerk van Middelburg in 1458 parochiale rechten verkreeg, bleven aan de kerk van Heille een aantal diensten verbonden.

63 Volgens DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis ... Middelburg*, p. 87, mogelijk Jan Yzerman, afkomstig van Zottegem en toen predikant te Groede.

64 Zou hij zijn bijnaam misschien te danken hebben aan Katharina van Boetzelaer (zie noot 16), bij wie ook Adriaan van Malderghem, de hagenprediker op de heerlijkheid Middelburg, in de loop van 1566 geregeld over de vloer kwam?

65 Paddepoele, een uitgestrekt bosgebied in het noordwesten van Maldegem, werd destijds door Pieter Bladelin geschonken aan de kerk van Middelburg; Strobrugge is een aloud gehucht in het noorden van Maldegem, ontstaan rond een brug over de Gentse Lieve.

66 BAUWENS, *Middelburg ... in de turbulente jaren* ..., p. 97-98.

67 VAN VOOREN, *Middelburg ... tijdens de woelige jaren* ..., p. 62; VAN VOOREN, *Aardenburg* ..., p. 202. Aardenburg was in het begin van 1581 van muren, poorten en vestingwerken ontdaan.

68 VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 100-101.

69 VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg* ..., p. 105. Graaf Willem Van den berg was gehuwd met Maria, zus van Willem van Oranje, en was van 1581 tot 1583 stadhouder van Gelderland.

70 Isaac-Joseph DE MEYER: *Notice biographique sur François Rapaert et ses descendants, médecins pensionnés de la ville de Bruges.* Brugge, 1844, p. 14 en 26-29. Na zijn medische studies in Padua en Pisa werd Francis Rapaert pensionaris-arts van Brugge en Het Vrije. In een "Almanach", uitgegeven in 1551, ging hij tekeer tegen de toenmalige kwakzalverij. Hij overleed in 1587.

71 Het huis zou later door erfenis via Margareta van Ongnies en haar dochter Margareta de Merode overgaan naar de familie de Merode, die er haar intendanten liet wonen. Ten tijde dat Sanderus zijn Flandria Illustrata uitgaf, 1641, was dat Louis Van der Haghen.

72 Gegevens betreffende de classicale vergaderingen zijn ontleend aan DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis ... Middelburg*, p. 90-92, en VAN VOOREN, *Middelburg ... woelige jaren ...*, p. 64-65. Beiden verwijzen naar JANSSEN, *De kerkhervorming ....*

73 GELDHOF, *De politieke en religieuze situatie ...*, p. 67; VAN VOOREN, *Middelburg ... woelige jaren ...*, p. 65.

74 L. VANDAMME: *De calvinistische kerkorganisatie in Brugge, 1581-1584*, in: BAUWENS e.a., *Opstand en Verval...*, p. 43.

75 VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg ...*, p. 108, en DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis ... Middelburg*, p. 92, vermelden als laatste minister te Middelburg nog Jan Yserman (zie ook n. 63), die op 1 december 1583 in Brugge de rekening over 1582 ondertekende. Hij wordt niet vernoemd bij VAN VOOREN, *Middelburg ... woelige jaren ....* Gezien de evolutie van de gebeurtenissen te Middelburg is het inderdaad weinig waarschijnlijk dat hij daar effectief dat ambt kon uitoefenen. Wellicht was hij wel nog verantwoordelijk voor de Middelburgse kerkgoederen die, zoals VERSCHELDE l.c. aangeeft, nog maandenlang in het beheer van de protestanten bleven, of volgens de auteur eerder een wanbeheer, met als voorbeelden een te geringe ontvangst bij een verkoping van bomen in 1581 en een negatief saldo over 1582.

76 DE POTTER en BROECKAERT, *Geschiedenis ... Middelburg*, p. 92.

77 VAN VOOREN: *Middelburg ... woelige jaren ...*, p. 65; D. VAN DER BAUWHEDE, maakt in *De Oostvlaamse synode*, in IDEM, *Brugge in de Geuzentijd ...*, die nuance niet waar hij het op de pp. 177 en 187 heeft over "... de classis Sluis, vergaderd te Middelburg in Vlaanderen op 12 april 1583".

78 COORNAERT, *Knokke en het Zwin ...*, p. 232.

79 VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg ...*, p. 93 n. 2, met verwijzing naar de rekening van het Vrije over de jaren 1581-82 en 1582-83.

80 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1583-1585.

81 VAN VOOREN: *Aardenburg ...*, p. 203.

82 VAN VOOREN: *Aardenburg ...*, p. 205.

83 VAN VOOREN: *Aardenburg ...*, 1982 p. 203.

84 M.K.E. GOTTSCHALK vermeldt in *Historische geografie van Westlijk Zeeuws-Vlaanderen*, deel II p. 220-221, dat het Lapscheurse Gat tot aan de zanddijk bij Heille reikte, " 't welcke maer eenen platten dijck en was"; vergroot door de uitschuring der getijden, doorbrak die stroomgeul aldus de auteur in 1591 de zanddijk, waardoor het zeewater doordrong tot voorbij Middelburg-in-Vlaanderen.

85 VAN VOOREN: *Aardenburg ...*, p. 205, 207.

86 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1583-1585.

87 Volgens pastoor d'Hooghe een bevel vanwege de Karel van Croy, prins van Chimay, die sinds kort gouverneur van Vlaanderen was; VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg ...*, p. 106-107, schuift het bevel in de schoenen van Arent van Groenevelt, kapitein van Sluis, aangezien de tweede, Engelstalige brief uit Sluis kwam: "Men kan inderdaad niet begrijpen wat belang de prins van Chimay in 't vernielen van Middelburg zou gehad hebben". In feite maakt het weinig verschil: Groenevelt was aangesteld door Chimay, die overigens ook zelf aanwezig was bij het doorsteken van de dijk te Brungheers.

88 Erik VAN MINGROOT: *De abdij van Zoetendale te Maldegem (1215-1584).* Maldegem, 1983, p. 212.

89 VAN VOOREN: *Middelburg ... woelige jaren ...*, p. 66. Auteur corrigeert daarbij VERSCHELDE, *Geschiedenis van Middelburg ...*, p. 108, en DE POTTER, *Geschiedenis ... Middelburg*, p. 92.

90 RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1583-1585. Een balboog is een kruisboog waarmee stenen of loden bollen werden afgeschoten, de term "lassche" is ons niet duidelijk. Misschien is er een verband met het Duitse Lachs voor zalm.

91 Citaten uit RAG, Middelburg nr. 15, rekening over 1583-1585.

Het gebeurde 100 jaar geleden in 1904

Jozef Dobbelaere en Walter Notteboom

EUROPA

Paus Pius X vaardigde een schrijven uit om de oude kerkmuziek in al haar vroegere luister weer in te voeren.

Op 24 april 1904 was het 300 jaar geleden dat de prins van Oranje voor het 'Sluische Gat' kwam om het land van Cadzand te veroveren. Op 12 mei vierde men de 300ste verjaardag van de inneming van Aardenburg door de prins van Oranje en op 9 augustus was het 300 jaar geleden dat Sluis zich overgaf aan de prins. Op 15 augustus vierde men in Aardenburg de 100ste verjaardag van het herstel van de katholieke godsdienst. De Zuid-Afrikaanse staatsman Paul Krüger stierf op 14 juli te Clarens in Zwitserland. In december kreeg de Russische arts Ivan Pavlov de Nobelprijs voor geneeskunde.

BELGIE

De prinsessen Stephanie en Louise, dochters van koning Leopold II, daagden hun vader voor de rechter omdat ze hun deel niet kregen van de erfenis van hun moeder. Ze verloren echter het proces. Op 18 maart startten in de Kamer de besprekingen van de wet-Coremans, die de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs wou invoeren. Nog in maart herdacht men de 100ste verjaardag van het tot-stand-komen van de Code Napoleon. In mei openden de koning en de kroonprins het nieuwe Museum van Schone Kunsten in Gent. In Antwerpen werd de maatschappij Bell Telephone Company opgericht. Begin mei stierf Henri Morton Stanley, die voor Leopold II Kongo exploreerde. Eveneens in mei wonnen de Liberalen de verkiezingen met een winst van 8 zetels, vooral ten nadele van de Socialisten. In juli installeerde koning Leopold II een commissie voor onderzoek in Kongo naar mogelijke gruweldaden, als gevolg van een bezwarend verslag van de Britse consul in Kongo. Op 3 juli greep er in Gent een grote betoging plaats van de 'velorijders' voor vermindering van de bestaande 'velotaks' van 10 frank. Drie Belgische zendelingen van de paters van Scheut werden in China doodgemarteld. Op het 'toogfeest der Kunstgilde' in Eeklo had de beeldhouwmachine van Karel Smitz veel bekijks en in het dagblad Het Volk verscheen daarover een reportage. Circa 300.000 mensen gingen op 8 september op bedevaart naar Oostakker.

ADEGEM, MALDEGEM EN MIDDELBURG

JANUARI

Uit 't Getrouwe ...

Oud-burgemeester en grondeigenaar Joannes Marie De Smet stierf in zijn woning in de Noordstraat in Maldegem. Hij was zeer kunstminnend en een goede vriend van mevrouw Courtmans. Hij was slechts burgemeester voor één ambtstermijn, maar was ook voorzitter van de Burgerlijke Godshuizen en van het bestuur van de Tekenschool. Charles Rotsart de Hertaing werd benoemd tot burgemeester en op 31 januari werd hij feestelijk ingehaald met een stoet, gevormd door vertegenwoordigers van alle verenigingen.

Geen Grijs Haar Meer!!!

De Nieuwe London doet de grijze haren binnen enkele dagen verdwijnen, maakt het haar glanzend en zacht, belet het uitvallen en neemt de pelletjes van het hoofd weg. Eischt op den hals: London

Verkrijgbaar in Flacons van fr. 1.50 en fr. 2.50
Engelsche Baardtinctuur aan fr. 2.00 per Flacon
bij de wed Van Cantfort, Statiestraat, Eecloo
en de gezusters Lampo, Kedestr., Maideghem

EMIEL TYTGADT - SOENEN Maldeghem, Markt en Boudewijn-Lippenstraat. — Te bekomen: A. Groote keus van smeeijzer, gegoten ijzer, staal zink, ambeelden, blaasbalgen, vuren en machienen, slijpsteenen, ijzerenbalken (Poutrellen) en verders alles wat het smidsambacht betreft. — B. IJzerwaren voor winkels zooals: nagels, punten, casserollen, enz. — C. Fourneizen kachels en Amerikaansche vuren van 't nieuw systeem, ijzeren afsluitingen voor weiden, ijzerdraad, koorden in staal, prikkeldraad, traliewerk. — D. Handel in Bergsche en Engelsche stovekolen, machienekolen ANTHRACITE bijzonder geschikt en zeer voordeelig voor calorifères, brikketten; Coke.
Prijzen werden op aanvraag toegezonden.

Uit de gemeenteraad ...

* Middelburg 11 januari. Gemeenteraadsleden waren Jacob Bernard Huyghe, Isidoor Gheeraert, Jacob Bernard Pyfferoen, Camiel Defonseca, Victor Van Hecke, Charles Louis Van Landschoot en burgemeester Francies Xaverius Verstraete. Secretaris was nog altijd Gustaaf Gheeraert. De gemeenteontvanger werd gevraagd om twee uur per week ter beschikking te zijn van de bevolking.

* Adegem 19 januari. De nieuwe gemeenteraad bestond uit Leopold Van Waetermeulen (burgemeester), Karel Lodewijk Potvliege (schepen), Louis De Bruyckere, Bernard Verstrynge, Hilarius Van Damme, Camiel De Wispelaere, Petrus Matthys-Vyncke, Petrus Matthys-De Graeve, Raymond Potvliege, Charles Louis Verstrynge en Charles Louis Claeys. Een vierde klas voor de jongensschool op het Dorp werd aangenomen met als onderwijzer Julius Lievens, nog niet gediplomeerd. Het voorziene lokaal had een lengte van 7,50 m, een breedte van 7 m en een hoogte van 4,35 m. De speelplaats had een oppervlakte van 392 m².

* Maldegem 20 januari. De nieuwe gemeenteraadsleden legden de eed af. De raad bestond nu uit Frederik Blomme, Eduard De Pau, Bernard Roels, Hippoliet De Jaeger, Augustien De Lille, Pieter Verstringhe, Amand Dhont, Gustaaf Tytgadt, Achilles Van Hoorebeke, Ferdinand De Cuyper en Charles Rotsart de Hertaing. Schepenen waren Eduard De Pau en Pieter Verstringhe.

FEBRUARI

Uit 't Getrouwe ...

Op 8 februari greep in Maldegem de jaarlijkse loting plaats voor de militie. Voor de eerste maal gebeurde de loting gelijktijdig in gans de provincie. Voorzitter in Maldegem was A. Euerard, plaatsvervangend vrederechter in Eeklo, bijgestaan door de heer Van Hecke, plaatsvervangend vrederechter in Oosteeklo.

Uit de gemeenteraad ...

* Maldegem 5 februari. De raad vergaderde onder voorzitterschap van Charles Rotsart de Hertaing, die de vorige maand benoemd was tot burgemeester. Er waren nog altijd moeilijkheden met Victor De Lille, die de voorgestelde schadeloosstelling in verband met de onteigeningen voor de kerk niet aanvaardde en de raad wou hem voor het gerecht dagen. Oscar De Prest werd tot geneesheer aangesteld voor het Armbestuur en de Burgerlijke Godshuizen van Maldegem in vervanging van dokter Van Mullem, die ontslag had genomen.

LUCIEN BOES, kleermaker, heeft de eer te laten weten dat hij verhuisd is naar de EEDESTRAAT bij de Gezusters Lampo. Hij beveelt zich vriendelijk aan, alsook voor het maken van vrouwenkleederen door zijne vrouw en *MAGAZIJN* van alle benoodigheden die hun beider stiel betreffen.

* Adegem 22 februari. De gouverneur vroeg of het geen tijd was om veldwachter August Savat op pensioen te stellen, want zijn dienst liet te wensen over. De raad meende echter dat de 62-jarige veldwachter nog kloek en gezond was en dat hij zijn dienst nog naar behoren vervulde. Zijn pensioen werd bijgevolg nog niet toegestaan. Er greep een aanbesteding plaats voor verbeteringswerken aan de jongensschool van de Kruipuit en het Dorp. De laagste bieder was timmerman Honoré De Lobel, voor een bedrag van 1.294,02 frank. De tweede bieder was aannemer-timmerman August De Lobel, voor het bedrag van 1.361,91 frank. Alhoewel de laagste bieder niet voldeed aan alle gestelde voorwaarden, werd het werk toch aan hem toegewezen.

MAART

Uit 't Getrouwe ...

De Belgische Wielrijdersbond voerde reeds jaren strijd tegen taksen op fietsen. Hij behaalde reeds gedeeltelijk succes door de afschaffing van de taks voor werklieden en vermindering voor lage beambten. De Koninklijke Commissie voor Monumenten liet opnieuw een lijst verschijnen van beschermde monumenten. Op die beperkte lijst kwamen Maldegem en Adegem voor met hun kerktoren.

Uit de gemeenteraad ...

* Maldegem 10 maart. De politiecommissaris en zijn twee veldwachters kregen een vergoeding van 25 frank per jaar om hun eigen fiets tijdens de diensturen te gebruiken. Een verzoekschrift werd opgesteld met de vraag of de rijksontvanger zijn standplaats kon innemen in het centrum in plaats van in Strobrugge.
* Adegem 28 maart. De raad had een mondeling akkoord met het bestuur van de meisjesschool. Voor de som van 2.206 frank leverde het bestuur de nodige onderwijzeressen,

— *PHOTOGRAPHIE.* —
Voor degenen die willen hun PORTRET laten maken is er alle dagen gelegenheid bij **RENÉ FIERS** photograaf te *Cleit* langs den steenweg naar Knesselaar : alle soort van portretten en ook op alle groote aan zeer gematigde prijzen: op aanvraag begeef ik mij ook ten Huize om FAMILLIE GROEPEN, TROUWFEESTEN, enz. te trekken. b.

maar een gevraagde verhoging van die som werd niet toegestaan. Ook gemeente-onderwijzer Desiré Ginneberge kreeg geen weddeverhoging. De gemeenteraad stelde dat hij immers een deel van zijn dienstjaren in Oostwinkel had gepresteerd, in een school die in een lagere reeks was ingedeeld.

APRIL

Uit 't Getrouwe ...
De Xaverianen van Adegem, Kleit en Middelburg namen deel aan een groot feest van de Xaverianen in Balgerhoeke op tweede Sinksen. Een vlag werd ingewijd en de toespraak werd gehouden door pater Poppe s.j., algemeen overste van de Xaverianen van het bisdom Gent.

Uit de gemeenteraad ...
* Middelburg 8 april. Gemeenteraadsleden Huyghe en Pyfferoen kregen een medaille voor 25 jaar trouwe dienst. De nieuwe hoofdonderwijzer vroeg om de moestuin bij de school te mogen gebruiken, maar de raad ging niet akkoord. Ze had hem reeds verpacht aan oud-onderwijzer Schietse.
* Maldegem 19 april. Pastoor Pieter Van Loo werd gekozen tot lid van de Burgerlijke Godshuizen van Maldegem.
* Middelburg 24 april. Het gemeentebestuur betaalde een eerste annuïteit van 433,91 frank voor de aanlegkosten van de buurtspoorweg Brugge-Middelburg-Aardenburg.

MEI

Uit 't Getrouwe ...
Het was 400 jaar geleden dat Aardenburg door het leger van prins Maurits werd ingenomen. Ook Middelburg werd toen door zijn troepen bezocht. Prins Maurits nam zonder slag of stoot bezit van het kasteel. Dat stond allemaal te lezen in een boek van de Hullu. De Liberalen namen deel aan de provinciale verkiezingen; hun hoofdmannen waren Maurits De Weerdt , advocaat in Gent, geboren in Adegem en zoon van de voormalige burgemeester, Nestor Goethals en Lionel Van Damme, handelaars te Eeklo.

Uit de gemeenteraad ...
* Adegem 2 mei. De erfgenamen van pastoor Frans Verhaeghen kregen vermindering op zijn nog te betalen belasting. De pastoor stierf in 1903 en werd opgevolgd door pastoor Petrus De Troyer.

JUNI

Uit 't Getrouwe ...
Er waren twintig nieuwe zichtkaarten over Maldegem gedrukt, te verkrijgen tegen 10 centiem het stuk of alle twintig voor 1,30 frank. In Oudegem bij Dendermonde ging een stoet uit die hulde bracht aan beroemde dorpsgenoten. Veel aandacht werd geschonken aan hun dorpsgenote en schrijfster, mevrouw Courtmans.

A. VERSTRINGE voerman te Maldeghem, maakt bekend dat hij op Maandag 9 en Zondag 15 Mei, naar Brugge naar de H. Bloedprocessie zal rijden, aan 60 centiemen weg en weer. Vertrekt telkens om 7 uren 's morgends, op het Westeindeke. b.

Uit de gemeenteraad ...

* Adegem 21 juni. De gouverneur stelde voor de jaarwedde van Desiré Ginneberge te verhogen tot 1700 frank, maar weer werd dat verworpen door de gemeenteraad. De raad ging niet in op een verzoek van herbergier E. De Keyser, die in naam van de Verenigde Herbergiers van de wijk Kruipuit, om een toelage vroeg van 100 frank voor een bolling.

JULI

Uit 't Getrouwe ...

Victor De Lille kocht het kasteeltje in de Noordstraat voor 65.500 frank. Voortaan hield hij daar zitting als gemeenteontvanger. De okkernoten op de Marktplaats werden nu al verkocht aan de meestbiedende. In Maldegem probeerde men een bond voor zwijnsverzekering op te richten. Op de eerste dag waren er reeds 60 inschrijvingen, maar het moesten er 100 zijn om te kunnen genieten van staatssteun. Aandacht werd besteed aan het overlijden van Paul Krüger, de vroegere leider van de Boerenpartij in Zuid-Afrika. Die leider had steeds veel aandacht gekregen in 't Getrouwe Maldeghem.
Een zoon van Adolf Standaert uit Balgerhoeke slaagde voor 'ingénieur-chimiste' en dat werd gevierd met een feest in hun tuin en een bolling in elke herberg van Balgerhoeke. Al de vlaggen hingen uit en de werklieden van zijn mestfabriek werden getrakteerd.

Uit de gemeenteraad ...

* Maldegem 12 juli. De raad gaf toestemming aan de Kerkfabriek en het Armbestuur van Kleit om het legaat van Jean Marie De Smet te aanvaarden. In ruil voor 3 percelen land diende men een jaarlijkse solemnele mis op te dragen, gevolgd door uitdeling van 5 hectoliter tarwe in broden gebakken. De raad ging akkoord.

AUGUSTUS

Uit 't Getrouwe ...

De reizende melkerijschool zou van Knesselare naar Maldegem komen. De meisjes leerden er omgaan met melkmachines, bekwaamden zich in het maken van kaas en het bereiden van boter. Er was ook een huishoudschool aan verbonden. De weg van Maldegem naar Strobrugge was een van de slechtste wegen in de omtrek. Menigeen was er al gevallen over boomwortels die uitstaken naast de tramweg. De weg van Strobrugge naar Aardenburg integendeel was wel in orde gemaakt voor fietsers.

Uit de gemeenteraad ...

* Maldegem 2 augustus. Er waren enkele reclamaties in verband met de hoofdelijke omslag (= belasting). Charles Reychler en zijn zusters meenden dat ze te hoog werden aangeslagen, maar ze kregen ongelijk en bleven in eerste klas gerangschikt. Wijnhandelaar Juliaan Van Hoorebeke en handelaar Modest Van Kerschaver kregen wel belastingvermindering en werden een klas lager aangeslagen.
* Adegem 19 augustus. Gemeenteontvanger Hilaire De Smidt legde de gemeenterekeningen voor met een batig saldo. Het gemeentebestuur vond het nodig dat zijn waarborg als gemeenteontvanger met 500 frank werd verhoogd.
* Middelburg 30 augustus. Het Armbestuur liet weten dat het geen prijzen meer zou verlenen voor netheid, zuiverheid enz.

SEPTEMBER

Uit 't Getrouwe ...

Op vrijdag 2 september reed voor de eerste maal de tram van Brugge naar Aardenburg via Middelburg, met aan boord het bestuur van de maatschappij. Dat was onverwacht en er waren geen festiviteiten. De bevolking vroeg zich af wanneer de tram definitief zou rijden. Men hoopte zo snel mogelijk eens naar Brugge te sporen en dan verder naar Blankenberge. Lang moest men echter niet wachten, want het tramverkeer startte defi-

— GROOTE AFSLAG! —
van alle soorten van GLEIERWERK en LAMPEN, alle slach van schoone BEELDEN. Kruisbeelden enz., Cilenderglazen voor Beelden van alle grootte, alsook steenen Boter- en Smeerpotten aan zeer lage prijzen, bij
S. GOETHALS-BOELS, TE ADEGEM.

CAPUCHONS (kapmantelties) aan 2.00 frs enz. — Groote zware MANSTRICOTS 3.25 frs enz. — Bijzonder huis voor KINDER- en MANSKOSTUMEN.
ALFRED VAN MOFFAERT-DE VOS,
Noordstraat, Maldeghem.

nitief op zondag 4 september. Een rit naar Brugge kostte 90 cent. Vijf trams gingen er iedere dag op en neer. Op zaterdag vertrok er al een tram om 6 uur 's morgens, zodat men op tijd op de markt in Brugge kon zijn. Maar die tram sloot slecht aan bij de tramlijn Maldegem-Breskens en men moest soms wel een uur wachten in Middelburg. De 'tramstatie' in Middelburg was in aanbouw naast de plaats waar vroeger het kasteel stond, midden in een modderpoel. Op donderdag 15 september overleed in Maldegem oud-gemeentesecretaris Frans Van Hoorebeke. Hij volgde zijn vader op toen hij 24 jaar was en was secretaris van 13 maart 1844 tot 22 september 1887. Hij werd op kermismaandag begraven onder grote belangstelling.

Uit de gemeenteraad ...

* Middelburg 18 september. Pastoor Serafien Van Avermaet reclameerde over zijn hoofdelijke omslag. Hij was van Sint-Margriete naar Middelburg gekomen op 31 maart. De raad verwierp zijn klacht.
* Maldegem 26 september. De gemeente verleende een bijdrage van 100 frank voor een tijdelijke melkerijschool die naar Maldegem kwam.
* Adegem 27 september. De openbare aanbesteding voor onderhoud en aansteken van

Jaarlijksche venditie
TE ADEGEM APPELBOOM.
Op Maandag 7 November 1904,
(2e kermisdag) om 2 uren namiddag.
Houtwaren, Brandhout, Strooi en Viggens ten hove van Karel Pauwels.
Op tijd van betaling ten kantoore van A. DE KESEL, Adegem.
Ambt Deurwaarder MACATER Waarschoot.

straatlantaarns werd goedgekeurd. De lantaarns moesten branden van 1 oktober tot 31 maart van volgend jaar. De toewijzing gebeurde als volgt: P.J. Van Vooren (8 op het Dorp), H. Stul (3 op de Kruipuit), August De Pauw (2 op Veldekens) en August De Craemer (1 op Balgerhoeke). Op aandringen van de gouverneur ging de gemeenteraad nu wel akkoord met de verhoging van de jaarwedde van onderwijzer Desiré Ginneberge.

OKTOBER

Uit 't Getrouwe ...

J. Van Lerberge uit Middelburg liet een aankondiging verschijnen met de mededeling dat hij een 'bierhuis' ging openen met de naam 'In de Tramstatie'. Op dinsdag 11 oktober werd er zogezegd gevochten tussen het leger gekazerneerd te Gent en het leger te Brugge. Het was 'oorlog om te leren'. Op de terugreis mocht het voetvolk van het leger uit Brugge op de middag een uur rusten op de Markt in Maldegem en dat had veel bekijks. Leopold II wou zijn dochter Louise-Marie-Amelie, verblijvend in Parijs, onterven, zo meldde de prinses in een brief aan de hoofdopsteller. Ze vroeg in haar brief om steun van de bevolking. Victor De Lille gaf haar een genuanceerd antwoord, dat hij publiceerde in zijn weekblad.

Uit de gemeenteraad ...

* Adegem 28 oktober. De gestorte gelden van 414,32 frank als pensioen voor de overleden veldwachter Charles Louis De Vos werden aan de weduwe uitbetaald. Louis Bollé uit Maldegem leverde een fornuis van 43 frank voor de pastorie.

NOVEMBER

Uit 't Getrouwe ...

Bij een oefening van de brandweer van Maldegem stelde men vast dat de artesische putten op de Markt niet voldeden. Er werd veel zand meegezogen en materiaal beschadigd. Spijtig genoeg had men alle zeven putten gebruikt, zodat ze allemaal beschadigd waren.

Uit de gemeenteraad ...

* Maldegem 4 november. Uit de lijst van de leerlingen die recht hadden op kosteloos onderwijs, bleek dat er veel meisjes uit Adegem naar school gingen in Kleit en veel jongens en meisjes uit Sijsele naar Donk.
* Adegem 22 november. Er was een bezwaarschrift van Albert Euerard , handelaar in Eeklo, tegen zijn hoofdelijke omslag. De raad ging niet akkoord, want hij had hier een bloeiende handel in landvette en bouwmaterialen, activiteiten die hij overgenomen had van zijn overleden tante Rosalie De Ruyter. Er was ook een bezwaarschrift van Raymond Tuypens tegen zijn te hoge aanslag en die klacht werd wel aanvaard. Er werd een vermindering van 7,50 frank toegestaan.

Gewone jaarlijksche openbare
VERPACHTING VAN BARRIEREN
TE MALDEGHEM

De notaris FERDINAND NOWÉ, te *Gent*, zal op :
Maandag 26 December 1904,
om 10 uren juist voormiddag, ter herberg « *Het Koophandelshuis* » bewoond door den heer Henri De Meyer, te Maldegem dorp, overgaan, onder voorbehoud van goedkeuring, tot de openbare verpachting, voor het jaar 1905 der Barrieren, nummers 1, 2 en 3, op den steenweg van Maldeghem langs Knesselaere naar Aeltre.

DECEMBER

Uit 't Getrouwe ...

De jongelingen geboren in 1885 moesten zich in de loop van de maand laten inschrijven voor de loting van volgend jaar. Men moest indertijd 20 jaar zijn om in het leger ingelijfd te worden. De aangenomen scholen van Middelburg en Donk kregen een onderscheiding in de wedstrijd voor goed landbouwonderwijs in 1904.

Uit de gemeenteraad ...

* Maldegem 2 december. Ferdinand Van Moffaert en Pieter Verstringhe werden herbenoemd, respectievelijk als lid van het Armbestuur en van de Burgerlijke Godshuizen.
* Middelburg 20 december. Een hofstede van de kerkfabriek werd verpacht aan Charles Louis Van Landschoot voor de som van 1650 frank per jaar. De gemeenteraad verwierp de vraag van onderwijzer Edmond Verstraete om de moestuin horende bij de school te mogen gebruiken voor praktisch landbouwonderwijs.
* Adegem 23 december. Veldwachter August Savat had na het overlijden van zijn collega Ch. L. De Vos een aantal taken meer gepresteerd waarvoor hij een vergoeding vroeg van 90 frank, wat werd toegestaan.
* Maldegem 23 december. De raad besliste dat men eerst met de bouw van de kerk zou beginnen en dan pas met het gemeentehuis. Op een verzoek van de oud-militairen van 1870-1871 besliste de gemeenteraad een herinneringsereteken toe te kennen, dat zou overhandigd worden bij de herdenking van de 75ste verjaardag van de onafhankelijkheid van België.
* Maldegem 30 december. De gemeenteraad vergaderde nu in de achterplaats van het secretariaat. Een deurwaarder had immers een exploot betekend op verzoek van de heer Van Mullem, waardoor het voortaan verboden was te vergaderen in de gewone vergaderzaal. De heren Tijtgadt en Van Hoorebeke prostesteerden daartegen en verklaarden aan geen stemming meer te zullen deelnemen, omdat de vergadering nu niet meer openbaar was. Jacob De Clerck werd herbenoemd tot nachtwaker voor het jaar 1905.

DUIMPJESALMANAK 1905
aan 10 cs bij onze verkoopers

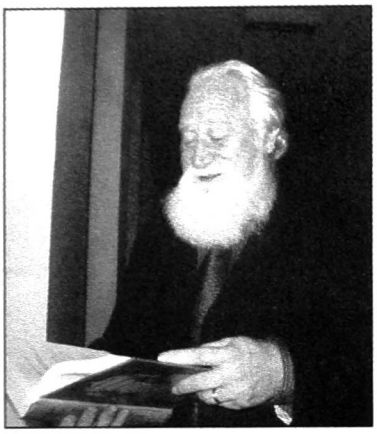

Taeldeman man van de taal schatbewaarder van de taal

Hugo Notteboom

Tijdens een feestelijke bijeenkomst op donderdag 30 september 2004 in het groot Auditorium van de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte aan de Blandijnberg in Gent, nam de academische wereld afscheid van professor dr. Johan Taeldeman, die op 1 oktober 2004 met emeritaat ging. Bij die gelegenheid werd ook het prachtige huldeboek voorgesteld Taeldeman schatbewaarder van de taal, een wetenschappelijke turf van 1111 pagina's, met bijdragen van meer dan 80 auteurs uit binnen- en buitenland.

Johan Taeldeman werd 60 jaar geleden geboren in Kleit als zoon van Camiel en van Martha De Roo. Merkwaardig hoe die geboorteplaats zijn levensloop heeft bepaald. Het Kleitse dialect is daarbij van fundamenteel belang geweest, want al vlug is er bij de jonge kerel een zekere alertheid voor de subtiele verschillen in de dialecten van het Meetjesland. Wetenschappelijke dialectologie bepaalde dan ook 35 jaar lang het leven van prof. Taeldeman.

Reeds in de Kleitse dorpsschool valt het de onderwijzers op dat de kleine, pientere Taeldeman meer dan begaafd is en ook zijn ouders willen dat hun zoon de kans krijgt te studeren. Het "Fonds van de meestbegaafden" springt bij. In het Sint-Vincentiuscollege legt Johan een foutloos parcours af en ook aan de Gentse universiteit, waar hij voor Germaanse filologie kiest, studeert hij met verve af. Na een ommetje langs de toen nieuwe UFSIA in Antwerpen, belandt de jonge wetenschapper in 1969 opnieuw in Gent. Hij werkt er aan De Klankstructuur van het Kleits dialect. Een synchrone studie met referentie aan het historische en geografische kader. Met dat proefschrift behaalt hij in 1976, met felicitaties van de examencommissie, de titel van doctor in de Letteren en Wijsbegeerte, groep Germaanse Filologie. Op 1 oktober 1977 krijgt hij een vaste aanstelling als Bevoegd verklaard Navorser bij het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek en op 1 januari 1988 wordt hij aangesteld als docent en diensthoofd van het Seminarie voor Nederlandse Taalkunde en Vlaamse Dialectologie. Op 1 november 1993 wordt hij benoemd tot hoogleraar en de veel te lang uitgestelde bekroning volgt op 1 oktober 1999: zijn aanstelling tot gewoon hoogleraar. Ondertussen wordt hij in 1995 ook lid van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

De bibliografie van dr. Taeldeman beslaat ettelijke bladzijden en omvat tientallen en nog eens tientallen artikelen in de meest diverse nationale en internationale boeken en tijd-

schriften. Gewoon indrukwekkend wat de man uit Kleit vanaf 1968 tot op de dag van vandaag bij elkaar geschreven heeft. Niet te verwonderen dat hij in wetenschappelijke kringen erg wordt gewaardeerd. Onder zijn belangrijkste wetenschappelijke successen moet het project Goeman/Taeldeman zeker worden vermeld: de grote systematische verzameling van fonologisch en morfologisch dialectmateriaal uit het Nederlandse taalgebied, wat reeds leidde tot de publicatie van twee prestigieuze atlasdelen, terwijl de redacteuren de laatste hand leggen aan een derde deel. Eens die imposante Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten is afgewerkt, zal de historische studie van het Nederlands helemaal van voren af aan opnieuw moeten bekeken worden.

Bij dat alles is Johan zijn Meetjesland zeker niet vergeten. In 1989 wordt hij voorzitter van de Werkgroep Achiel De Vos, die toponymische dorpsmonografieën uitgeeft in de reeks Meetjeslandse toponiemen tot 1600 en die nog steeds zeer actief is, want er zijn nog verschillende gemeenten die op 'hun' toponomie wachten. Zowel in de academische wereld als bij vele amateur-historici worden de 'groene boekjes' van de stichting erg op prijs gesteld. Zelf publiceerde Johan in 1990 de toponymie van Maldegem, Adegem en Sint-Laureins.

Iedereen kent Johan, Johan kent iedereen. Zijn rijzige figuur, monkelende glimlach en vooral zijn imposante witte baard, boezemen onmiddellijk vertrouwen in. De professor straalt een zekere bonhomie uit en na een gesprek van nog geen vijf minuten lijkt het of je de man al jaren kent. Vertellen kan hij als geen ander en het is voor hem een waar genoegen bij het bolspel in de Koffiekan, nog eens echt 'Klaaits' te kunnen spreken.

Wie ooit een lezing van hem bijwoonde over een of ander dialect, kon vaststellen hoe prof. Taeldeman er steeds opnieuw in slaagt wetenschap en volkse wijsheid tot een geheel te smeden. Naar we lazen in kranten en weekbladen is er voor Johan voorlopig geen 'oude dag' weggelegd. Naast nog heel wat wetenschappelijke projecten die moeten afgewerkt worden, is het zijn grote droom ooit eens een 'bierboek' te schrijven, een geschiedenis van Vlaamse stads- en dorpsbrouwerijen, waarbij de naamgeving van bier centraal zal staan.

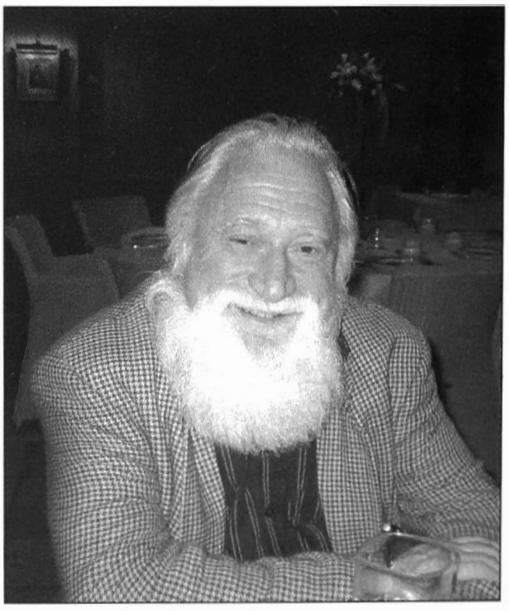

Ter voorbereiding verzamelt hij zowat alles wat met bier te maken heeft: viltjes – hij bezit er al vele duizenden – affiches, glazen, reclame, facturen enz. Hierbij doen we dan ook een oproep tot onze lezers om eens te kijken of er op zolder of in een kast iets te vinden is waarmee we Johan Taeldeman een plezier kunnen doen.

Het Ambacht Maldegem feliciteert dr. Johan Taeldeman met zijn welverdiende emeritaat, wenst hem nog veel succes toe bij zijn wetenschappelijke arbeid en bij het bolspel, en hoopt ook dat hij "aateit dichte bei de stoake zoen meugn boln".

Het Maldegemse historisch patrimonium Bewustmaking, bescherming, valorisatie en herwaardering

Etienne Dhont

Zoals bekend startten de ambtenaren K. Lanclus en C. Bogaert van de dienst voor Monumentenzorg, afdeling Gent, in 2002 met de inventarisatie van gebouwen en sites met het oog op bescherming. Tijdens de eerste nacht van de geschiedenis, georganiseerd door het Maldegemse Davidsfonds in het Oud Stadhuis op 25 maart 2003, maakte minister Paul Van Grembergen op basis van de inventarisatie van genoemde kunsthistorici een lijst van 29 voor bescherming vatbare monumenten in Maldegem voor het publiek bekend. Na het ontwerp van besluit van 17 juli 2003 volgde de ondertekening van het definitieve beschermingsbesluit op 9 juni 2004. De officiële betekening aan de eigenaars van de 29 panden (cfr. de lijst op blz. 346 van dit Jaarboek) gebeurde in de loop van oktober 2004.

Het beschermen van niet minder dan 29 panden en sites als monument betekent een belangrijke mijlpaal in de zorg voor het Maldegemse erfgoed, zoals dat ook eerder het geval was met de bescherming van de Maldegemse dorpskern en de omgeving van de Papinglo-hoeve als dorpsgezicht, de bescherming van een drietal kerken en orgels en van de archeologische site Vake. Ten slotte kondigde minister Paul Van Grembergen op 2 december 2003 aan dat de hele dorpskern van Middelburg als archeologische zone – een primeur in Vlaanderen – beschermd wordt, als uitloper van de recente opgravingen van het kasteel van Pieter Bladelin. Het cultuurbeleidsplan 2004-2007 van Maldegem, goedgekeurd door de gemeenteraad in zitting van 9 juli 2003 en bekrachtigd door de Vlaamse Gemeenschap in oktober 2003, besteedde dan terecht ook veel aandacht aan de valorisatie van ons cultureel erfgoed.

Beschermen als monument is één zaak, de valorisatie van ons beschermd patrimonium is evenwel een andere zaak. Met het oog op het onderhoud en de restauratie van het beschermd patrimonium, heeft de Vlaamse Gemeenschap een uitgebreide wetgeving (cfr. het besluit van 14 december 2001 van de Vlaamse regering) opgesteld, waarin voorzien wordt in onderhouds- en restauratiepremies ten behoeve van eigenaars van beschermde gebouwen en waarbij de percentages in de tegemoetkomingen verschillen naargelang het een overheid (b.v. een gemeentebestuur of een kerkfabriek) of een particulier betreft.

Met behulp van deze monumentenwetgeving kunnen beschermde monumenten gevaloriseerd worden en desnoods een nieuwe bestemming krijgen. Het is niet de bedoeling om in het bestek van dit beperkt artikel alle beschermde monumenten onder de loep te nemen. Het comité Open Monumentendag, werkzaam binnen de culturele raad van Maldegem, en de heemkundige kring "Het Ambacht Maldegem" overwegen wel de eventuele uitgave van een vulgariserende brochure in verband met de beschermde gebouwen en sites.
Naast de recente plaatsing van 36 cultuurhistorische infoborden bij monumenten en bezienswaardigheden in Maldegem (zoals trouwens in het hele Meetjesland), met

Europese subsidies, zou deze publicatie een verdere stap zijn in de richting van sensibilisering voor ons historisch erfgoed en van de toeristische, culturele en/of artistieke ontwikkeling ervan.
Niet enkel begaan met het verleden van deze beschermde gebouwen en sites, maar vooral met het oog op een passende toekomst voor ons patrimonium zijn wij zo vrij een aantal beschouwingen te geven en voorstellen te formuleren met betrekking tot een aantal van deze beschermde monumenten. Het betreft in hoofdzaak gebouwen, al dan niet eigendom van de overheid, die een publieke functie vervullen of kunnen vervullen.

1. Gemeentehuis

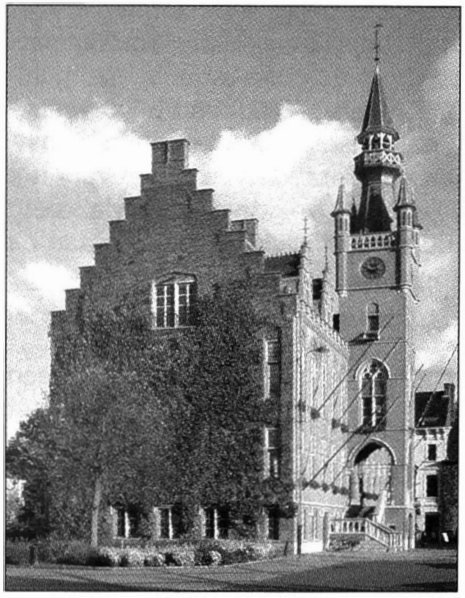

Dankzij de monumentenwetgeving kan de renovatie en uitbreiding van ons gemeentehuis gerealiseerd worden met een subsidiëring van 60% van de Vlaamse Gemeenschap en 20% van het Oost-Vlaamse Provinciebestuur. Wij zijn verheugd dat het gemeentebestuur snel werk wil maken van die restauratie, die circa € 3.000.000 zal kosten. Voorts verdient het gemeentebestuur alle lof voor het feit dat voor deze restauratie en renovatie de Vlaamse bouwmeester Bob van Reeth ingeschakeld wordt, zodat een kwaliteitsvolle aanpak met respect voor het historisch karakter verzekerd wordt. Bescherming en restauratie met premies van overheidswege bieden hier uitkomst voor het bijna eeuwenoude gebouw, dat dringend aan renovatie toe is (cfr. de waterinsijpeling tijdens de laatste storm in het najaar van 2004) en dat tevens onderdak moet bieden aan de uitbreiding van de gemeentelijke administratie. Rekening houdend met de fases van voorontwerp, ontwerp, aanbesteding en het voorzien van de nodige kredieten inzake monumentenzorg, zou het een prachtige zaak zijn, indien het gerenoveerde gemeentehuis zou afgewerkt zijn in 2009, precies honderd jaar na de inhuldiging.

2. Sint-Annakasteel

Het Sint-Annakasteel, daterend uit het midden van de 19de eeuw, is onlosmakelijk verbonden met het gelijknamige Sint-Annapark. Toen het kasteel eigendom werd van de gemeente in 1957, kreeg het de bestemming van Tekenacademie en van jeugdlokaal. Na een onzeker bestaan – er was zelfs op een bepaald ogenblik sprake van afbraak – werd in 1982 het politiekantoor gevestigd in het Sint-Annakasteel. Ingevolgde de fusie van de gemeentelijke politie met de plaatselijke rijkswacht en de nood aan een eengemaakte locatie (op de plaats van de rijkswacht) komt het Sint-Annakasteel in de nabije toekomst vrij. Naar onze bescheiden mening is het de gedroomde plaats voor het onderbrengen van een bezoekerscentrum van het Maldegemse cultuur- en natuurpatrimonium (annex tentoonstellingsruimte).
Op 10 februari 2004 hebben wij een uitvoerige nota van 34 bladzijden in verband met deze materie bezorgd aan het College van Burgemeester en Schepenen. Die nota was opgesteld in functie van de inplanting van een dergelijk bezoekerscentrum in het "Oud Stadhuis", gelegen naast het Oud Schepenhuis, dat het kantoor voor toerisme huisvest. Na restauratie van het Oud Stadhuis, eigendom van de kerkfabriek van Sint-Barbara,

zou dat een passende locatie zijn voor een dergelijk bezoekerscentrum. Het gemeentebestuur liet evenwel weten dat het lopende huurcontract met ingang van 1 mei 2005 opgezegd wordt. Hiermee rekening houdend, doen wij thans het voorstel om het bezoekerscentrum onder te brengen in het Sint-Annakasteel, een historisch gebouw in het hartje van de gemeente, dat een passend kader vormt voor de huisvesting van een bezoekerscentrum. In de nota wordt onder meer ingegaan op de grotere waardering van het Maldegemse natuur- en cultuurpatrimonium, de groeiende vrijetijdsbesteding van de bevolking en het toenemend belang van de sectoren toerisme, recreatie en cultuur binnen die vrijetijdsbesteding. De nota bevat voorts een proeve van inhoudelijk schema, waarbij in vogelvlucht via dertig items een overzicht geboden wordt van het Maldegemse cultuur- en natuurpatrimonium. Gekozen wordt voor een chronologische aanpak vanaf de prehistorie tot op vandaag. Ten slotte gaat de nota ook gedetailleerd in op de materiële, organisatorische, promotionele en financiële uitwerking van het bezoekerscentrum. De inplanting van een bezoekerscentrum van ons rijk natuur- en cultuurpatrimonium zou een belangrijke hefboom betekenen voor de uitbouw van het cultuurtoerisme in Maldegem en tevens een broodnodige injectie voor de Maldegemse dorpskom en middenstand. Wij drukken de vaste hoop uit dat onze uitvoerige nota van 10 februari 2004, aangepast aan de nieuwe omstandigheden, een basis van bespreking moge zijn. Aldus zou Sint-Anna een nieuwe, waardige toekomst kunnen tegemoet gaan.

3. Het Oud Schepenhuis

Over het "Oud Schepenhuis" kunnen we kort zijn. Sedert april 2003 heeft het in het Infokantoor voor Toerisme zijn passende bestemming gevonden. Wel is het aangewezen dat wegens uitbreiding van de activiteiten (fietsverhuur, stockeren van documentatie- en standmateriaal, vergaderruimte etc.) ook de bovenverdieping ingeschakeld wordt. De Maldegemse foto- en filmclub zou dan dienen uit te kijken naar een andere locatie in het centrum van Maldegem (zie verder).

4. Het Oud Stadhuis

Zoals onder punt 2 vermeld, dachten wij aanvankelijk aan een herbestemming van het Oud Stadhuis – eigendom van de kerkfabriek van Sint-Barbara – in functie van de huisvesting van een bezoekerscentrum van het Maldegemse natuur- en cultuurpatrimonium. Het opzeggen van het huurcontract van de gemeente met ingang van 1 mei 2005 noopt de kerkraad van Sint-Barbara tot een andere oplossing. In afwachting van de algehele restauratie van het thans beschermde pand – in 1991 bleven de restauratiewerken beperkt tot het herstel en het onderhoud van de voor- en zijgevel – dient de kerkfabriek uit te kijken naar een oplossing op korte en middellange termijn. In de eerste plaats wordt daarbij gedacht aan het hernemen van de vroegere horecafunctie door de verhuur aan een café-uitbater. Aanvullend kunnen ook andere ruimten ter beschikking gesteld worden voor andere doeleinden. Er zullen evenwel, in afwachting van een grondige restauratie, ook aanpassingswerken dienen te gebeuren met het oog op de aanpassing aan de wetgeving op de arbeidsbescherming en om het pand te conformeren aan een aantal elementaire comforteisen. Hiervoor kan trouwens een beroep gedaan worden op onderhoudspremies in het kader van de monumentenwetgeving. Wat betreft de lange termijn, dus na de algehele restauratie, is het nog afwachten wat de toekomstige bestemming wordt. In bepaalde kringen wordt gedacht aan de bestemming tot charmehotel. Dat werd o.m. geopperd tijdens besprekingen in de werkgroep restauratie en herbestemming van het "Oud Stadhuis" in het najaar van 2003. Uiteraard kan ook gedacht worden aan andere bestemmingen. Het huidige kerkbestuur heeft daarover nog geen beslissing genomen. Hoe dan ook, dat zal de taak zijn van het nieuwe kerkbestuur, dat ingevolge het decreet van juni 2004 betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten in dienst komt met ingang van 1 maart 2005.

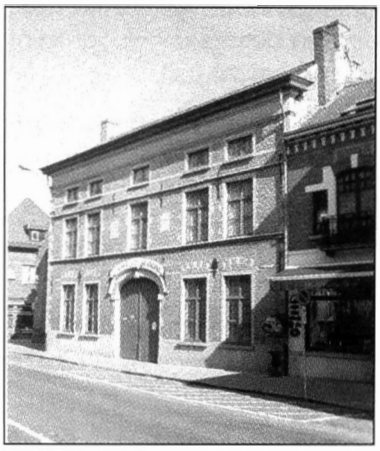

5. Kasteeltje in de Noordstraat

Het kasteeltje in de Noordstraat, waarvan de oorsprong vermoedelijk opklimt tot het begin van de 16de eeuw, is één van de belangrijkste monumenten van het centrum van Maldegem. Na Jacob van Halewijn, heer van Maldegem en oprichter van het gebouw, woonden er gedurende eeuwen aanzienlijke families. Ten slotte werd het kasteeltje in 1904 aangekocht door Victor De Lille, drukker-uitgever van het weekblad "'t Getrouwe Maldeghem" en van de Duimpjesuitgaven. Een eeuw later is het gebouw nog steeds in het bezit van de familie De Lille.
Naast woonfunctie kreeg het kasteeltje recent een herbestemming als administratieve zetel van het Regionaal Landschap Meetjesland en verkreeg het aldus een publieke functie. Nu de bescherming van het gebouw een feit is, denken de eigenaars aan restauratie. Verder wordt gedacht aan het creëren van een beperkte museumfunctie, waarbij gefocust wordt op de vroegere bewoners in het algemeen en op de figuur van Victor De Lille in het bijzonder.

6. Voormalige kliniek en woning van Dr. E. De Lille

In 1938 gaf dokter E. De Lille aan architect Robert Hebb uit Sint-Niklaas de opdracht een woning en kliniek te bouwen in het centrum van Maldegem, thans op de hoek van de Kanunnik Andrieslaan en de 39e Linielaan. Van 1946 tot 2003 werd het pand gebruikt als

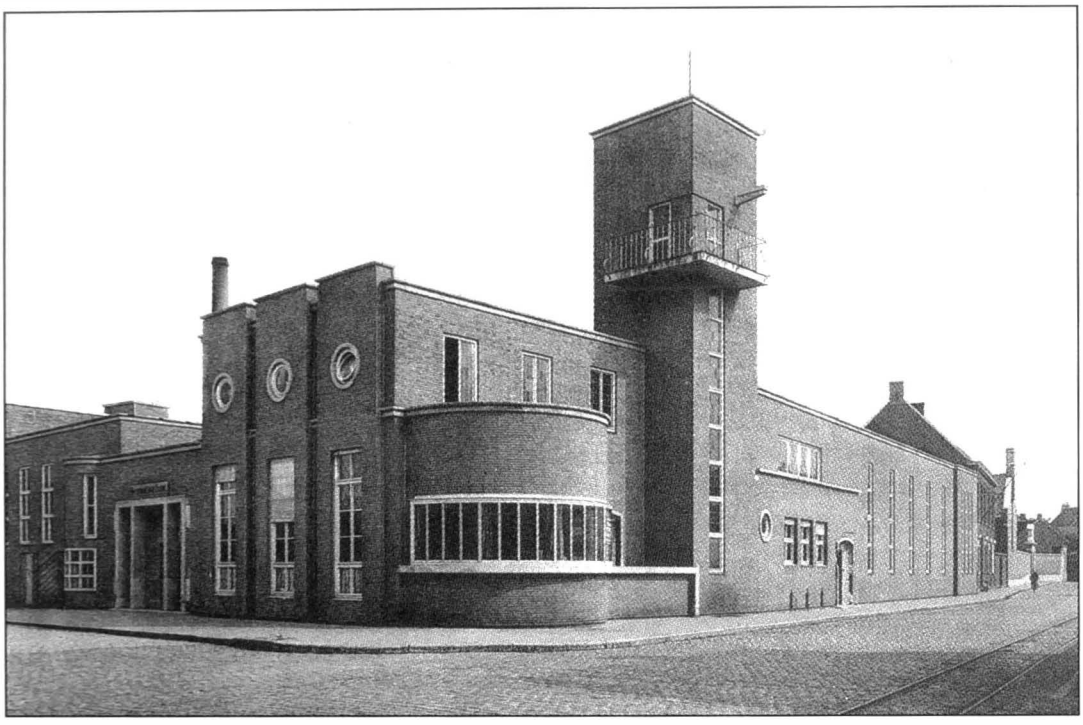

school en als Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) van het Gemeenschapsonderwijs. De huidige eigenaar stelt thans het gebouw te huur of te koop.

Het geheel van de voormalige woning en kliniek vormt met zijn monumentaal karakter een blikvanger in het dorpsbeeld, ingeplant op de hoek van twee heraangelegde straten. De constructie is een kenmerkend voorbeeld van modernistische baksteenarchitectuur van architect Robert Hebb. Het door zijn vroegtijdig overlijden beperkte doch krachtige oeuvre van de architect getuigt van de interbellumarchitectuur. Het gebouw kan meer bepaald ondergebracht worden in de strekking "romantisch kubisme", met sterke beïnvloeding van de befaamde Nederlandse architect Willem M. Dudok.
Als stijlkenmerken van het romantisch kubisme vermelden we het gebruik van baksteen, het sterk contrasterende spel van horizontale en verticale volumes onder platte daken, de afgewogen asymmetrische compositie, de afgeronde hoekoplossingen en de hoogoplopende vierkante traptoren. Typisch voor de interbellumarchitectuur zijn ook de rondvensters en de smalle verticale ladderramen, doorlopend over twee bouwlagen. De gebouwen zijn opgetrokken in verzorgd baksteenmetselwerk, met een opmerkelijk verband waarin twee strekken boven en naast elkaar afwisselen met twee koppen, en met sobere verwerking van Euvillesteen.
In het imposante complex was het woongedeelte ondergebracht in het hoekgebouw, samengesteld uit verschillende verspringende rechthoekige en afgeronde volumes onder een plat dak. Een geaccentueerde voordeurpartij met rijk gebruik van Euvillesteen bevindt zich in de Kanunnik Andrieslaan. Een sterk markerende hoogoplopende vierkante traptoren van vier bouwlagen leidt naar een balkon op de derde bouwlaag en ten slotte naar een open dakterras. Het kliniekgebouwtje heeft aan de straatzijde gangen over de volledige breedte van het pand en over twee verdiepingen; de gangen worden verlicht door verticale ladderramen doorlopend over twee bouwlagen, die het gebouw een verticale ritmering geven. Aan de tuinzijde vallen vooral de dakterrassen van de vroegere kliniek op. De gevels worden geritmeerd door twee vensterregisters met hoge, rechthoekige vensters.

Wij citeren hier uitvoerig uit het rapport van de kunsthistorici belast met de inventarisatie van het Maldegems erfgoed om duidelijk te maken dat de kliniek en woning van dokter E. De Lille een zeer belangrijk gebouw van de interbellumarchitectuur (de bouwkunst tussen de beide wereldoorlogen) is. In de publicatie "Interbellumarchitectuur in Oost-Vlaanderen", uitgegeven door het Oost-Vlaamse provinciebestuur in 1990 n.a.v. de viering 60/40, wordt dit gebouw als één van de mooiste voorbeelden van deze architectuur in Oost-Vlaanderen bestempeld. Het is des te merkwaardiger, omdat kwaliteitsvolle interbellumarchitectuur in Oost-Vlaanderen zich praktisch beperkt tot steden als Gent, Sint-Niklaas, Aalst, Dendermonde, Lokeren, Ronse en Zottegem en dus zeer uitzonderlijk is voor een plattelandsgemeente als Maldegem.

Omwille van de grote architectonische kwaliteiten van het gebouw en om tegemoet te komen aan de manifeste noden aan gemeenschapsruimte voor onderwijs en cultuur in het centrum van Maldegem, formuleren wij met nadruk en overtuiging de wens dat het Maldegemse gemeentebestuur dit pand zou aankopen of huren met het oog op een multifunctionele bestemming inzake onderwijs en cultuur.

Ter ondersteuning van dit voorstel wensen we even dieper in te gaan op de noden inzake onderwijs en cultuur in Maldegem-centrum. Momenteel kampen zowel de gemeentelijke tekenacademie (KUMA) als de gemeentelijke muziekschool met plaatsgebrek. We denken daarbij aan de noden van de beeldhouwklas, de dansactiviteiten van de muziekschool, cursussen en lessen van de beide onderwijsinstellingen. De nood is dusdanig dat de kapel feitelijk niet meer kan gebruikt worden als tentoonstellingsruimte (nochtans een onderdeel van het gemeenschapscentrum van Maldegem). Voorts heeft de gemeentelijke bibliotheek behoefte aan ruimte voor zijn depot en voor de samenstelling van wisselcollecties, die in de toekomst meer en meer zullen gebruikt worden in het filiaal en de uitleenposten.

Last but not least is er behoefte aan aangepaste ruimten voor het rijk geschakeerde cultureel en artistiek leven van Maldegem. We denken daarbij concreet aan repetitieruimten voor de muziekmaatschappij Nut en Vermaak, Big Band Sint-Cecilia en het koor Thaleia, locaties voor foto- en filmclubs etc. Tevens is er behoefte aan tentoonstellingsruimte voor schilders, beeldhouwers, grafici, beoefenaars van kunstambachten en allerlei hobby's. De tentoonstelling in de kliniek De Lille tijdens de Week van de Amateurkunsten (WAK) in april/mei van dit jaar vormde daarvan het schitterende bewijs. Een grote belangstelling voor een gevarieerde expositie in een uniek kader! Voorts is er nood aan accommodatie voor voordrachten en cursussen van de Maldegemse culturele verenigingen met deelname tussen 25 en 75 personen. Ten slotte zou op lange termijn kunnen gedacht worden aan de overdekking met een koepel van glas van de vroegere tuin en speelplaats (cfr. het Vlaams parlement te Brussel). Op die wijze wordt ook een grote zaal gecreëerd voor culturele activiteiten met een grote uitstraling. Bovendien zou het pand De Lille onderdak kunnen bieden aan de culturele dienst en de jeugddienst.
De inschakeling van het gebouwencomplex van de kliniek De Lille – bovendien een architectonisch hoogstandje – zou een grote meerwaarde betekenen voor het gemeenschapscentrum van Maldegem. Tevens zou dit samen met het bezoekerscentrum van het Maldegemse natuur- en cultuurpatrimonium – in te planten in het Sint-Annakasteel – een tweede belangrijke injectie betekenen voor de broodnodige revitalisering van het centrum van Maldegem en de Maldegemse middenstand (o.m. horeca). De uitbouw van een architectonisch waardevolle accommodatie voor onderwijs, kunst en cultuur in het hartje van Maldegem met in de onmiddellijke nabijheid Tekenacademie, Muziekschool en Bibliotheek en drie onderwijsinstellingen zou een grote meerwaarde betekenen voor Maldegem.

Dit voorstel verdient de voorkeur boven het gebruik van het rusthuis, dat binnen enkele jaren vrijkomt ingevolgde de nakende bouw van een nieuw rusthuis. Het is genoegzaam bekend dat het huidige rusthuis een zeer heterogeen en verouderd karakter heeft (drie soorten van bouwstijlen met daartussen verbindingsgangen). Het is zeer de vraag wat daarvan bruikbaar is voor cultureel-artistieke doeleinden, waarvoor tevens veel andere gegadigden geïnteresseerd zijn (sociale sector, seniorenverenigingen). Het is ons aanvoelen dat een deel van het bestaande rusthuis goed is voor de sloop en een ander deel, mits ingrijpende aanpassingen, het meest geschikt is voor sociale doeleinden, zoals een sociaal huis, een dienstencentrum voor senioren, ruimten voor sociale instellingen als Oxfam, Oranje, vierde wereld verenigingen, ruimte voor asielzoekers, etc. Die bestemming sluit bovendien het dichtst aan bij de werking van het OCMW, eigenaar van de gebouwen.

Als slotsom kan gesteld worden dat Maldegem-centrum naast een sportieve poot (een sporthal, een vernieuwd zwembad en een sportstadion), een sociale poot (een nieuw rusthuis, een sociaal huis en de inschakeling van het bestaande rusthuis voor sociale doeleinden), een onderwijspoot (tekenacademie en muziekschool), een toeristische poot (een infokantoor voor toerisme en een bezoekerscentrum voor het Maldegemse natuur- en cultuurpatrimonium) kan beschikken over een cultureel-artistieke poot in het centrum (bibliotheek en kliniek De Lille).

7. Station en goederenloods

Met de uitbouw van het Maldegemse station tot een actief stoomcentrum met spoorlijn (met Europese fondsen), de geslaagde renovatie van de goederenloods en herbestemming tot een architectenbureau en de heraanleg van het Stationsplein heeft de site een ware gedaantewisseling ondergaan, die ten zeerste bijdraagt tot de herwaardering van die voorheen wat verkommerde locatie. Wij drukken de hoop uit dat ook in de toekomst het stoomcentrum met al zijn functies en activiteiten moge groeien en bloeien.

8. Papinglo-hoeve te Kleit

De Papinglo-hoeve is de belangrijkste historische hoeve van Maldegem en het oudste gebouw van Kleit, waarmee de parochie in het verleden steeds nauw verbonden is geweest. Die hoeve, gebouwd in 1756 en dat zeer waarschijnlijk op de grondvesten van de kapel van de proosdij uit het laatste kwart van de 12de eeuw, heeft een bewogen geschiedenis gekend met vallen en opstaan. Sedert het tragisch overlijden van de laatste pachters, de gebroeders André en Gaspard Bottelier in 1999, staat de hoeve leeg en vertoont zij begrijpelijkerwijze tekenen van verval. De "NV Papinglo" uit Aalter met de heer Jozef Meerschman uit Maldegem als afgevaardigd bestuurder, kocht in december 2002 de hofstede. Tijdens de Open Monumentendag op 12 september 2004 maakte de nieuwe eigenaar zijn toekomstplannen bekend. Het is de bedoeling de hoeve een nieuwe bestemming te geven, te restaureren en te renoveren. De woning behoudt haar functie, de schuur wacht een verbouwing tot hotel en de bestaande stal wordt na restauratie een restaurant.
Wij verheugen ons over die nieuwe bestemming, waardoor het verval van de hoeve een halt toegeroepen wordt en Maldegem zal kunnen beschikken over een hotel-restaurant in een historische en beschermde hoeve, voorwaar een primeur. Wij zijn ervan overtuigd dat de eigenaar zal handelen met respect voor het historisch karakter van de hoeve en met in achtneming van de monumentenwetgeving. Tevens drukken we de hoop uit dat vooraleer gestart wordt met de verbouwing, een archeologisch onderzoek, conform de wetgeving op de opgravingen, zal plaatshebben. De belangstelling tijdens de Open

Monumentendag op 12 september 2004 en het hoeveweekend van het Davidsfonds op 25 en 26 september 2004 met een opkomst van meer dan 1.000 bezoekers bewijst dat de bevolking wel degelijk geïnteresseerd is in ons patrimonium.
Laten we daarom als conclusie met alle personen, verenigingen, adviesorganen – bekommerd om ons erfgoed – verder timmeren aan de weg van bewustmaking en herwaardering en valorisatie van ons zo rijke Maldegemse patrimonium, dit met het oog op de uitstraling van Maldegem op het gebied van kunst en cultuur, toerisme en erfgoed.

OVERZICHTSLIJST VAN DE 29 MONUMENTEN EN SITES IN MALDEGEM, BESCHERMD BIJ BESLUIT VAN DE VLAAMSE REGERING OP 9 JUNI 2004

1. Religie en devotie
- Het voormalig kerkhof rond de Sint-Barbarakerk van Maldegem met kerkwegels
- De Sint-Petrus- en Pauluskerk van Middelburg met kerkhof
- Het Kruis en de kruisweg van het Westeindeken in Adegem
- De Mariagrot van Kleit

2. Openbare gebouwen - onderwijs - straatmobilair
- Het Oud Schepenhuis
- Herberg "Het Oud Stadhuis"
- Het Gemeentehuis
- 19de-eeuws gedeelte van de school en het klooster van de Maricolen
- De schandpaal van Middelburg

3. Kastelen en landhuizen
- Kasteel Reesinghe, Brugse Steenweg 181
- "Het Kasteeltje", Noordstraat 15
- Sint-Annakasteel, Westeindestraat 1
- Villa "Nieuw Malecote", Oude Staatsbaan 156 in Adegem

4. Woningbouw
- De dekenij, Deken de Fonteynestraat 3
- Het voormalig kostershuis, Noordstraat 16
- Voormalig brouwershuis Tytgadt, Mevrouw Courtmanslaan 67
- Woning Van Nieuwenhuyse, Marktstraat 61
- Huis Van Wassenhove, Westeindestraat 23
- Huis Potvliege, Noordstraat 31
- Voormalige kliniek en woning van Dr. E. De Lille, 39e Linielaan 2

5. Hoeven
- Papinglo-hoeve, Kleitkalseide 193
- Hoeve, Warmestraat 38
- Hoeve, Warmestraat 29

6. Industrieel erfgoed

a. Molenerfgoed
- Rotsaertmolen in de Stationsstraat in Maldegem
- Cuelenaersmolen in de Kleitkalseide

b. Spoorerfgoed
- Voormalig station en goederenloods van Maldegem
- Voormalig station van Donk

c. Bruggenbouw
- Spoorwegbrug in Balgerhoeke, grens Adegem-Eeklo
- De Baileybrug over het Leopoldkanaal in Adegem

De voorstelling van het negende jaarboek

V.l.n.r.: voorzitter Walter Notteboom, Hendrik Van de Rostyne, Rya De Smet, Hugo Notteboom, Jeroom Van Maldeghem, Rita De Meester, Jozef Dobbelaere, Paul De Ceuninck, Paul De Coninck. Het bestuur is niet voltallig.

Op zaterdagnamiddag 12 december 2003 bleef geen stoel onbezet in de trouwzaal van het gemeentehuis van Maldegem voor de voorstelling van het negende heemkundig jaarboek van Het Ambacht Maldegem. Het was een jaarboek dat blijkbaar erg in de smaak viel. Alleen reeds afgaande op de presentatie in de folder boden zich ongeveer 600 gegadigden aan voor het boek, een recordcijfer. De resterende exemplaren waren tegen de jaarwisseling alle de deur uit, zodat heel wat liefhebbers achter het net visten. De uitgebreide kroniek 'Historiek van de Boerenbond, nu Landelijke Gilde Adegem' van Jozef Dobbelaere was hieraan niet vreemd. 'De bewoning in Moerhuize-Broekhuize' door Walter Notteboom kon blijkbaar ook velen bekoren. De auteur dankte Rya De Smet, geboren en getogen in Moerhuize, van harte voor haar medewerking aan de bijdrage. Ook vele leden van de familie De Windt waren geïnteresseerd voor de dichtersexploten van hun voorvader Boerke Waardichter. Meester Paul De Ceuninck had een uitstekend onderwerp met het 'Agrarisch Museum in Donk' en de 'Wagenmakerij Henneman' in het Westeindeke. Hugo Notteboom helderde weer een stukje mysterie op rond de bewoners van het Kasteeltje. Iets nieuws was het portret van een plaatselijk kunstenaar, in casu Nestor Martens, om de evolutie van zijn werk te belichten. Een azabache, een van de vele vondsten uit de opgravingen om en rond het kasteel van Middelburg, was het voorwerp van een detailstudie door Marc Martens. Middelburg blijft in het nieuws en blijft verbazen. Paul De Coninck had het over de turf in het Maldegemveld en Hendrik Van de Rostyne overtuigde ons dat de sigarenmakerijen van Maldegem 'in rook zijn opgegaan'. Rita de Meester stond weer in voor het taaladvies.

Heer burgemeester Johan De Roo kon niet anders dan beklemtonen dat Ambacht Maldegem weer een zeer voortreffelijk boek over Maldegem had gerealiseerd. Hoewel reeds heel veel gepubliceerd is – het Ambacht Maldegem werd opgericht eind 1984 – droomde de burgervader luidop van een uitgebreid historisch werk over de drie deelgemeenten – allicht in mooie lederen band – waarin alle perioden evenwichtig aan bod zouden komen. Een niet geringe opdracht, die in overweging kan genomen worden, maar het Ambacht verkoos eerst aan de reeks jaarboeken op zijn minst een tiende deel toe te voegen. De zitting werd besloten met een gezellige receptie en de bedeling van de jaarboeken.

*

* *

NOG BESCHIKBARE UITGAVEN
verkrijgbaar bij Het Ambacht Maldegem, Noordstraat 196, Maldegem

Heemkundig jaarboek 3 (1997), 304 p.,	€ 18.
Heemkundig jaarboek 6 (2000) Maldeghem die Loyale, 320 p. (met stamboom),	€ 18.
Heemkundig jaarboek 7 (2001), 296 p., (St.-Barbarakerk; parochie Donk)	€ 18.
Heemkundig jaarboek 8 (2002), 328 p.,	€ 18.
Heemkundig jaarboek 10 (2004), 352 p.,	€ 18.
Het parochiale Leven in Adegem, Maldegem, Middelburg, 280 pag., 400 foto's,	€ 20.
Het Geschenk van de Jager, mevr. Courtmans-Berchmans, herdruk,	€ 10.
Mevrouw Courtmans, Leven en Werk, Hugo Notteboom en Hendrik Van de Rostyne, 176 p.,	€ 10.
(verzendingskosten: € 4 per boek).	

Brochure Open Monumentendag 2003, thema 'Steen', 48 pag.	€ 3.
Brochure Open Monumentendag 2004, 'Van nature een monument', 40 pag.	€ 3.
(verzending: € 2 per brochure).	

Te bekomen door storting op rekening 979-9593939-62 van Ambacht Maldegem. Inlichtingen : W. Notteboom, Noordstr. 196, 9990 Maldegem, tel. 050 71 30 25.

Uw aandacht voor
Kerken van het Meetjesland
Marnixring Meetjesland en vzw Magnificat Gent geven voor het jaar 2005 een unieke kunstkalender uit met prachtige foto's van 12 Meetjeslandse kerken, waaronder die van Adegem en Middelburg. Alle kerken werden door fotograaf Roger Demeyer 'leeggehaald', d.w.z.. alle stoelen uit de kerken gehaald, zodat men een uniek beeld krijgt van elke kerk. Voor historische uitleg bij de twaalf kerken zorgde ons bestuurslid, Hugo Notteboom. Deze kalender, die zeker een verzamelobject zal worden, wordt verkocht tegen €15. De opbrengst gaat integraal naar sociale instellingen uit de regio.
Inlichtingen bij Hugo Notteboom: 050 71 29 12.

Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem vzw wijzigt zijn statuten

De wetten van 2 mei 2002 en van 16 januari 2003 hebben de wet van 27 juni 1921 met betrekking tot de vzw's, gewijzigd. De vzw's moeten hun statuten aanpassen aan de bepalingen van de nieuwe vzw-wet. Ook wat betreft het administratief dossier en de boekhoudkundige verplichtingen moeten zij zich schikken naar de nieuwe wet tegen 31 december 2004.

Het Ambacht Maldegem vzw heeft aan al deze vereisten voldaan, zijn statuten aangepast en op 19 november 2004 het administratief dossier in kwestie ingediend bij de griffie van de Kamer van Koophandel in Gent. Het dossier werd gunstig beoordeeld en de nieuwe statuten van Het Ambacht verschenen op 1 december 2004 in het Belgisch Staatsblad.

De wet bepaalt dat de algemene vergadering, d.w.z. een aantal personen die de effectieve juridische verantwoordelijkheid dragen voor de vzw, uit minstens drie personen moet bestaan. Die algemene vergadering benoemt minstens twee bestuurders, die het dagelijks beleid voeren. Alle belangrijke beslissingen worden genomen door de algemene vergadering. Personen die een jaarboek kopen, en aldus 'lid' worden van de heemkundige vereniging hebben geen enkele beslissingsmacht; juridisch wordt voor hen de term 'toegetreden lid' gehanteerd. Zij worden ook niet uitgenodigd naar een aantal verplichte jaarvergaderingen van de algemene vergadering. Die jaarvergaderingen zijn niet gelijk te stellen met de eventueel georganiseerde voordrachten voor de leden.

De algemene vergadering van 13 oktober 2004 in het Kasteeltje, Noordstraat 15, in Maldegem, behelsde de volgende punten:

a. Wijziging van de statuten en aanpassing aan de recente vzw-wet.

b. De volgende veertien personen bevestigden hun lidmaatschap van de algemene vergadering (in alfabetische orde):
Dauwels Etienne, Strobrugge 17
De Ceuninck Paul, Brezendedreef 9
De Coninck Paul, Zuidzandstraat 26
De Lille Gilbert, Maantjessteenweg 106, 2170 Merksem
De Meester Rita, Kleine Katsweg 34 D
De Schinkel Marc, Bloemestraat 1
De Vogelaere Georges, Strobrugge 5
Dobbelaere Jozef, Weide 4
Maeyens Marc, Oude Weg 48
Martens Marc, Schorreweg 15
Notteboom Hugo, Prins Boudewijnlaan 9B
Notteboom Walter, Noordstraat 196
Van Maldeghem Jeroom, Kleitkalseide 145
Van de Rostyne Hendrik, Stationsstraat 92C

c. Die leden hebben de volgende raad van bestuur verkozen:
Voorzitter: Notteboom Walter
Ondervoorzitter: De Coninck Paul
Secretaris: Martens Marc
Penningmeester: De Lille Gilbert

d. De algemene vergadering staat open voor en beslist over de toetreding van nieuwe leden. Zij bestuurt de vereniging, maar geeft specifieke taken aan de raad van bestuur, die verantwoording verschuldigd is aan de algemene vergadering.

e. De benaming van de vereniging luidt: Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem vzw.
Zetel van de vereniging: Noordstraat 196 Maldegem
Nr. van de vereniging: 15704/88
Ondernemingsnummer: 0435.849.407
Gerechtelijk arrondissement Gent.

f. Statuten, ledenlijst en notulen zijn voor de leden van de algemene vergadering ter inzage op het adres van de vereniging.

g. De algemene vergadering stelde ook een redactieraad samen, die oordeelt over de samenstelling van het jaarboek.
De leden zijn: Rita De Meester, Marc Martens, Hugo Notteboom, Walter Notteboom, Hendrik Van de Rostyne.

Inhoud

Walter Notteboom, voorzitter
Woord vooraf 4

Hugo Notteboom
De Canadezen in Adegem en Maldegem 7

Marc Martens
Pieter Bladelin, heer van Poelvoorde, Cappelhout, Poedelberch, Ten Paercke, Scaecx, Ter Heule en Goringhem, burggraaf van Vijve 49

Marc Martens
Aanvullingen bij de biografie van Pieter Bladelin 81

Paul De Coninck
Het Waarschootveldeken 103

Hugo Notteboom
Over de Hoeke in Adegem 121

Hendrik Van de Rostyne
Omtrent de eerste drie drukkers-uitgevers van Maldegem en hun weekbladen 163

Paul De Ceuninck
René Laureyns, eerste van de acht Donkse soldaten die sneuvelden tijdens de Eerste Wereldoorlog 229

Jeroom Van Maldeghem
Statuten van de Confrérie van de Heilige Rozenkrans 259

Pedro Pype, Wim De Clercq, Steven Mortier
Archeologische onderzoek in Middelburg-in-Vlaanderen
Drie jaar opgravingen op het opper- en neerhof van het kasteel van Pieter Bladelin 272

Marc Martens
Middelburg tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648)
Deel I: 1564 – 1584 : Middelburg en de Reformatie 297

Jozef Dobbelaere en Walter Notteboom
Het gebeurde honderd jaar geleden, in 1904 329

Hugo Notteboom
Taeldeman, man van de taal, schatbewaarder van de taal 337

Etienne Dhont
Bewustmaking, bescherming, valorisatie en herwaardering van ons historisch patrimonium 339

Walter Notteboom
Voorstelling van het negende jaarboek 347
Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem vzw 349

Inhoud 351

Colofon 352

Colofon

Het Heemkundig Jaarboek

is een uitgave van de
HEEMKUNDIGE KRING
HET AMBACHT MALDEGEM vzw

Het boek werd voorgesteld
in de Kanunnik Andrieszaal
in Middelburg op zaterdag 18 december 2004.

Lay-out
Tina De Smet
Walter Notteboom
m.m.v. Marc Schoonackers

Herkomst van de foto's
Archief Ambacht Maldegem : p. 6, 8, 10, 12, 15, 19, 20 tot 37, 114, 115, 123, 130, 131, 133, 134, 135, 136
IPON: p. 40 tot 48
Martens Marc: p. 52, 57, 59
Notteboom Walter : p. 16, 38, 231
Ryheul Noël : p. 2
Wim De Clercq en Pedro Pype: p. 273 tot 288
Met dank aan diverse personen die foto's ontleenden.

Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn bijdrage.
Bijdragen en foto's die in het jaarboek van de Heemkundige Kring
Het Ambacht Maldegem zijn verschenen mogen slechts overgenomen worden
mits toestemming van de redactie.
Verantwoordelijke uitgever:
Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem
Walter Notteboom, Noordstraat 196, 9990 Maldegem.

Druk en afwerking
NV Van Hoestenberghe Maldegem